ספרי׳ — אוצר החסידים — ליובאוויטש

קובץ
שלשלת האור

היכל
שביעי

שער
שמיני

אגרות-קודש

מאת

כ״ק אדמו״ר מוהרש״ב נ״ע
מליובאוויטש

כרך ד

מילואים לאגרות השנים

תרס״ד-תרס״ט

הועתק והוכנס לאינטרנט
www.hebrewbooks.org
ע״י חיים תשס״ט

ספריית אגודת חסידי חב״ד
אהל יוסף יצחק
ליובאוויטש
U.S.A. - ב״ר

יוצא לאור על ידי מערכת
„אוצר החסידים״
770 איסטערן פארקווי ברוקלין, נ. י.

שנת חמשת אלפים שבע מאות ארבעים ושבע לבריאה

IGROIS KOIDESH
Vol. IV

Published and Copyrighted by
"KEHOT" PUBLICATION SOCIETY
770 Eastern Parkway, Brooklyn, N. Y. 11213
Tel. (718) 493-9250 • (718) 774-4000
Printed in the U.S.A.
5747 • 1986

Library of Congress Cataloging-in-Publication Data
Schneersohn, Shalom Dov Ber, 1860-1920
Igrot-kodesh.

(Sifriyah, Otsar ha-Hasidim, Lyubavitsh) (Kovets Shalshelet ha-or; hekhal 7, sha'ar 8)
Title on verso t.p.: Igrois Koidesh.
"Ne'erakh 'a. y. ... Shalom Dov Ber Levine"--v. 1, p. [3] (1st group).
Vol. 2 is 1986 printing, c1982.
Includes bibliographical references and indexes.
1. Schneersohn, Shalom Dov Ber, 1860-1920. 2. Rabbis--Russian S. F. S. R.--Correspondence. 3. Hasidism--Russian S. F. S. R.--Correspondence. I. Levine, Shalom Dov Ber II. Title. III. Title: Igrois Koidesh. IV. Series: Sifriyah Otsar ha-Hasidim, Lyubavitsh. V. Series: Kovets Shalshelet ha-or. VI. Series: Kovets Shalshelet ha-or; hekhal 7., sha'ar 8.
BM755.S286A4 296.8'33 81-85595
ISBN 0-8266-5545-9 (set)
ISBN 0-8266-5549-1 (v. 4)

נדפס בדפוס
שמחה ובנו גרשון גלוקאוו
BOOKMART PRESS, INC.
N. BERGEN, N.J. 07047

נסדר בדפוס "עמפייער פרעסס"
ע"י מרדכי ליב בן פינא
EMPIRE PRESS
550 EMPIRE BLVD. • BROOKLYN, N.Y. • (718) 756-1473

ב"ה.

פתח דבר

על פי הוראת כ"ק אדמו"ר שליט"א מדפיסים אנו בזה כרך רביעי מסדרת אגרות־קודש כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע*, והוא כרך המילואים ח"ב, שבו אגרות השנים תרס"ד־ט.

בראש הספר באים:

א) מבוא.

ב) צילום כתי"ק של כמה מהאגרות.

ג) מפתח האגרות.

ובסופו:

א) מפתח ענינים.

ב) מפתח מוסדות וארגונים.

ג) מפתח אנשים.

ד) מפתח מקומות.

כן נוספו, ציונים והערות בשוה"ג.

כל הנ"ל נערך ע"י הרה"ת ר' שלום דובער שי' לוין.

מערכת „אוצר החסידים"

עש"ק וירא כ"ף מ"ח, ה'תשמ"ז
ברוקלין, נ. י.

---

*) אגרות־קודש כ"ק אדמו"ר הזקן, כ"ק אדמו"ר האמצעי וכ"ק אדמו"ר ה„צמח צדק", נדפסו (בכרך אחד) בשנת ה'תש"מ. אגרות־קודש כ"ק אדמו"ר מוהר"ש נ"ע, ומילואים לכרך הנ"ל — בשנת ה'תשמ"א. אגרות־קודש כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע (שני כרכים) בשנת ה'תשמ"ב. כרך ג — תשמ"ו. אגרות־קודש כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע, כרכים א־ה — בשנת ה'תשמ"ג. כרכים ו־י — בשנת ה'תשד"מ. כרכים יא־יב — בשנת ה'תשמ"ה.

— רק חלק מהנ"ל הי' ברשותנו, ובפרט דכ"ק אדמו"ר מוהר"ש נ"ע. ובבקשה לכל אלה שיש תח"י אגרות רבותינו, שישלחו לנו צילומם ע"מ לפרסמם, וזכות הרבים תלוי בם.

מפתח כללי

פתח דבר 3
מבוא 5
צילומי כתי"ק 29
מפתח האגרות 49
אגרות קודש ..... א
מפתח ענינים ..... שנג
מפתח מוסדות וארגונים ..... שנז
מפתח אנשים ..... שנט
מפתח מקומות ..... שסז

מבוא

לפנינו כרך רביעי של אגרות־קודש אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע, שבו 209 אגרות, שכתב בין השנים תרס"ד־ט.

בשני החלקים הראשונים כבר נדפסו 114 אגרות משש שנים אלו. חלק הארי הנדפס שם הוא משנת תרס"ט, חלק קטן משנת תרס"ז ואגרות מועטות משאר השנים. האוסף המקורי של אגרות השנים תרס"ד־ח, שאסף כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע, מתפרסם בכרך שלפנינו. בפרטיות ע"ד כ"ז ראה במבוא לכרך שלפנ"ז.

* * *

רוב האגרות שבכרך הזה דנות בעניני עסקנות הכלל שבהם עסק רבנו במשך שש שנים אלו. העניינים האלו נזכרים בדרך כלל באגרות בקצרה וברמז, באופן שמקבל האגרת ידע במה המדובר אך לא תמיד יבינם המעיין וקורא באגרות כעת, כ־80 שנה לאחר כתיבתן, במדינה עם חוקים אחרים ובתנאים שונים לגמרי.

להקל על המעיין באות בשוה"ג הערות הבהרה; אך לא תמיד הן מספיקות, שאינן נותנות תמונה ברורה של התפתחות הדברים. לכן בא המבוא בתחלת הכרך, לסקור את עיקרי הדברים הנידונים באגרות כרך זה כפי שהתפתחו מתחלתם, שעל ידם יבין המעיין את תוכנם אל נכון.

הטבת חוקי היהודים

מתחיל משנת תקס"ד, כאשר הקיסר אלכסנדר הראשון הוציא את ה„תקנות על אודות היהודים", ביניהן גם גזירת גירוש היהודים מן הכפרים (ראה אגרות קודש אדה"ז אגרת ס ובמקורות והערות שם), היה „תחום המושב" של בני ישראל ברוסיה הולך ומצטמצם מזמן לזמן, ע"י הגבלות ואיסורים מתחדשים.

בשנת תרמ"ב, לאחר הפרעות שפרצו בדרום רוסיה באביב תרמ"א, בעקבות רצח הצאר אלכסנדר השני, מינה אלכסנדר השלישי את שר הפנים ניקולי איגנאטייב שצימצם את „תחום המושב" עוד יותר בחוק הנקרא בשמו „התקנות הארעיות".

התקנות הארעיות האלו נתקבלו ע"י ועדת השרים ב־3 במאי 1882 ולא בטלו עד לאמצע מלחמת העולם הראשונה בשנת תרע"ה. בתקנות אלו נאסר על יהודים לגור מחוץ לערים ועיירות – גם בתוך חמשה עשר הפלכים של „תחום

המושב", האיסור הזה חל על כל המקומות הכפריים שבתוך תחום המושב (ראה אגרת תתנה ובהערות שם). כן נאסר קיום שטרי מכירה ומשכנתא וכן חוזי חכירה של נכסי דלא ניידי, הנמצאים מחוץ לתחום המושב, על שם יהודים.

33 השנים האלו היו קשות מאד ליהודי רוסיה. הממשלה והשלטונות המקומיים היו מצמצמים את זכות הישיבה של היהודים מפעם לפעם. האוכלוסיה היהודית הצטופפה יותר ויותר ב„מיטת סדום" של השטח העירוני שבתחום המושב. גדל העוני והתרבו מחוסרי העבודה (ראה בכ"ז „העבר" יט ע' 35 ואילך).

את דאגת רבנו למצב הזה, בשנת תרס"א, אנו קוראים באגרת שכתב אל חברת היק"א (לעיל ח"א אגרת קב ע' רמ):

עמינו בני ישראל צריכים פרנסה ורעבי' ללחם סיבת הדבר ידוע יען כי נסגרים לפניהם כל מרחבי ערי רוסי' הפנימי' וגלילות קורלאנד וליפלאנד ועוד ששם המסחר נפרץ, ובהם בתי חרושת למרבה והפרנסה מצוי' החזקת קרקעות דירות וכפרים אסור להם ורובם ככולם נסגרים, רק בתחום המושב יושבים צפופים במקום שאין שם בתי חרושת למלאכה ועבודה, המסחור והקנין מצומצם בהם, והרבה אנשים אחוזים בכנפי מסחורים אחרים שהותרו להם הבלתי מספיקים גם למחציתם. רובם המה בעלי חנויות אשר כמעט רבו המוכרים על הקונים, באיזה מקומן יש עסק היערות ועסק הפשתן, אשר על כל יער קטן ועל כל חבילה של פשתן ישנם קופצים עשרת מונים והנם מעשרים רק את המוכרים, וליהודים הקונים לא נשאר פרנסה ואינם רואים ברכה לעצמן ואוכלים איש בשר זרועו ומתדלדלים עד שאין להם במה לעשות אף איזה עסק קטן. והרבה עשריות אלפים מאחינו ימצאו בארצינו אשר אחרי שאחיהם במקומותיהם כבר עזרו ותמכו אותם כמה פעמים נשארו בחוסר כל שאין להם עצה אף על איזה סך סכום קטן להתחיל לעשות בזה איזה דבר מה וכבר אכלו את יתר הפליטה מכלי ביתם ואין להם שום עצה ממש לחייהם. ורק יושבים ודואגים יושבים ובוכים במר נפשם על צרתם האיום ועל נפש עולליהם הרעבים לחתיכת לחם יבש ממש ר"ל. וכל זה מצמצום המקום וצמצום העסקים שאינם רואים ברכה בעמלם אדרב' מפסידים יותר כחם בענין רע ויהי' אחר כך מנודים לארצות מרחוק ולמשא אל אחיהם שמה. ובשנים האחרונות מאז שנתייסדה המאנופולין על מסחר המשקאות נתוספו הרבה אלפים משפחות באין עסקים שיורדים לחיי אחיהם בעסקיהם, וידל ישראל

מאד וממש איש בשר זרועו יאכלו. הרבה עניים אנשי כבוד ומעלה ובעלי כשרון, אשר מרוב עניים לא יבוא מאכל תבשיל אל פיהם כל ימי השבוע, וכמה מיני חולים יתיילדו מסיבת המצוקה והדלות, ואז מצבן רע ומר מאד אין להם במה לקרוא לרופא ולא במה ליקח רפואה לנפשם. ויש מאחינו אשר מתים בלי עתם ר״ל מסיבת הדברים הנ״ל. עינינו יורדות מים על שבר בת עמינו אשר ככה הגיע עליהם.

לכן מבקש רבנו אצל חברת היק״א, לייסד בתי חרושת עבור היהודים בערי תחום המושב (במקום לתת תמיכה ליסוד בתי הספר ע״י החברה מפיצי השכלה), כמסופר לע״ל במבוא לח״ג ע׳ 21 ואילך.

ועדת השרים לעניני היהודים

בעחה״ס תרס״ד כותב רבנו (לעיל ח״א אגרת קכז) אל אחד מנגידי ועסקני חב״ד, ה״ר ישעי׳ ברלין:

תמול קבלתי ידיעה אשר הוקם ועד סתר תחת נשיאות שה״פ לעיין בהחוקים הנוגעים לאחינו, ולמטרה זו נשלח צירקוליאר שאלות לשרי הפלכים שיגידו חוות דעתם. וכותבים שהצירקוליאר הוא סתום וקשה לדרת לסוף דעתו. מובן הדבר כי הרבה תלוי בתשובות שרי הפלכיית. ונחוץ מאד להתאמץ ולהשתדל בזה וכאשר כבודו יש לו הכירות ת״ל במקומות הגבוהים וגם מהנכון להתאחד בזה עם עוד מהנכבדים וישתדלו בזה והשי״ת יהי׳ בעזרם.

החוזר הנזכר נשלח באוגוסט 1903, על מנת שיודיעו את חוות דעתם בנידון עד הראשון לאוקטובר.

לאחר שהתקבלו התזכירים נקראה ישיבת ועדת השרים בראשית ינואר 1904, בראשות שר הפנים פלווה.

הועד קיים כמה ישיבות ולאח״ז נדפסו הודעות בעתוני התקופה שהישיבה הסתיימה וההחלטות התקבלו. שוב נדפסו ידיעות נוספות שההחלטות עדיין לא התקבלו ושהמשך הישיבה יתקיים באביב. כשהגיעו ידיעות אלו אל רבנו כותב שוב אל ה״ר ישעי׳ ברלין הנ״ל (תחנה):

אבקשו להודיעני במה עוסקים הועד ואם כבר החליטו דבר, דכפה״נ . . שנותנים איזה הנחה בדבר הכפרים וכנגד אוסרים איזה דברים אבקשו ייטיב נא להודיעני איזה דברים מתירים ואיזה אוסרים, ואם כבר גמר הועד את מלאכתו.

וכעבור יומיים שואל שוב אצל ה"ר מנחם מאניש מאנעסזאן (תתנו):

נראה שנותנים איזה הנחות בדבר הכפרים ולעומת זה לוקחים איזה זכיות חזרה, אבקש את כבודו להודיעני איזה הנחות עושים בענין הכפרים ולעו"ז באיזה דברים מחמירים.

בסופו של דבר נדפסו החלטותיה בעתן הזמן, וממנו העתיקו שאר עתוני התקופה (הצפה; פריינד). שניים העיקריים, שבהם דן רבנו (באגרות תתנה־ו הנ"ל): „אם האכרים של איזו כפרים יבקשו להתיר לשבת ליהודים ב„כפריהם", או תנתן הרשות ליהודים לשבת שם [בניגוד לחוק שעד אז, שנאסר ליהודים לשבת בכפרים, גם אלו שבתוך „תחום המושב"] . . ליסד בערי התחום ורשא ואודיסה בתי מדרש גבוהים בשביל היהודים [שלא ניתן להם הרשיון ללמוד באוניברסיטאות הכלליים] באופן שהפרופסורים יהיו רק נוצרים".

אספת נבחרי היהודים בפטרבורג

במקביל לועדת שרים זו שהתקיימה בחורף תרס"ד התקיימה באותה שעה בפטרבורג גם אספת נבחרי היהודים, נציגי הקהלות, ברשיון שר הפנים פלווה, שידונו גם הם, להבדיל, בדבר הצעות להטבת מצב היהודים ברוסיה.

על דבר אספה זו כותב רבנו בער"ח מ"ח אל ה"ר ישעי' ברלין הנ"ל (תתל):

מכתב כ' נכון הגיעני. עפ"ע תהי' האסיפה כפי שהגבילו. והעיקר מה שנוגע הרבה ובזה הנני לעוררו אשר לא תחזרו את הדבר ליושנה למסור עצמם להב[רון נפתלי הרץ] ג[ינצבורג] לסמוך עליו ועל הסובבים אותו, כי באופן כזה לא יהי' ח"ו שום תועלת, כ"א איזה ג[בירים] ונכבדים מערי השרה יקחו את העסק עליהם לעיין ולפקח בטובת האלמנה [היא כנסת ישראל] ויצרפו גם את הב"ג במה שיהי' נדרש מאתו, כי כל החסרון בשנים הקודמים הי' מה שהיו כל העניינים מסורים אליו והוא הי' דן יחידי, ומי יגיד דעה נגדו וגם הוא לא קבל, והרבה סמכו עליו, והוא כידוע אינו דעתן כלל (ובפרט עתה) והסובבים אותו כוונתם רק לעצמן, ולזאת עתה כאשר הוא בנין מחדש יכולים לתקן זאת. והשי"ת ירחם על האלמנה העלובה וירום קרנה בכל פרט ופרט.

הדבר נגע מאד ללב רבנו ובאגרת הנ"ל לא הסתפק. כעבור שני ימים כותב לו שוב (תתלא):

ביום ג' העבר כתבתי לכב' בטח קבל מכתבי, ובזה הנני לחזור

ולעורר בדבר האסיפה אשר בטח יהי' כבודו על האסי' ואפשר גם אחיו הג' [ה"ר שלמה זלמן ברלין] שי', ויעשו אגודה א' לעשות בטובת האל[מנה] אבל יבחרו דוקא אנשים מאתכם לא את הב"ג ולא מהמחודשים כ"א מאנשים יראים ושלימים דוקא אשר יכניסו א"ע לעיין ולפקח ולעשות את הדרוש לטובת האל'. והשי"ת יהי' בעזרם להטיב ולהרים ע"י קרנה מעלה מעלה כו'.

זה היה רצון רבנו, אמנם הברון גינזבורג ואנשיו לא הרשו זאת. על כך כותב רבנו אל ה"ר ישעי' ברלין בח' טבת (תחמב):

נראה היטיב איך שכל חפצם שיהי' ההנהגה כמקדם שרק המה יהיו המתעסקי' והב"ג יהי' דן יחידי והוא העיקר, ואת אנשי ערי המרינה חושבים ליתומים קטנים ולא להם להגיד דעה מ[ה] יעָשה ארותם ומכ"ש שלא יהיו המה המתעסקים, וכל כוונת האסיפה דוילי היתה שאנשי המרינה יצאו מידי אפוטרופסות די להם להיות תחת אפיעקע [פיקוח] של פ"ב כבר יש להם דעה לעשות בעצמם, המה בעצמם יודעים ומרגישים את מכאוביהם ואת צרותיהם ר"ל ויעשו המה בשלהם ולא אפוטרופסים שאינם יודעי' ואינם מרגישים את צער הסובלים כלל, ובפרט הקרזקא שלו [האנשים הסובבים אותו] אשר רק לבצע עיניהם ולא איכפת להם כל הענין בעצם, על מי יש לנו להתאונן על הענינים שהולכי' ככה אחרי שאינם עושי' רק לצאת לבד מתעוררי' כרגע וחוזרים וישינים וחולמים חלומות טובות יש לנו מטיבים ומתעסקי' בפ"ב. נזרוק החלומות האלו מרעיונינו ואין לנו על מי להשען כ"א על אבינו שבשמים על ישועתו ועזרתו והכלי המחזקת הברכה הזאת היא ההתעסקות שנתעסק אנחנו בעצמינו דוקא לא ע"י אחר, טוב מלא כף נחת בעשי' שלנו ממלא חפנים עמל שלהם שהוא רק רעות רוח ואין בהם ממש.

מה שעשו באסיפת ווילי' שיהיו ועדים בכל העיירות ויהי' ועד מרכזי ויתאחדו ויתאגדו יחד זה טוב ומתאים אל הכוונה אבל צריכי' שיהי' הדבר לפועל ולא יניחו באמצע, וכשיווסד הדבר (כמובן מאנשי' בעלי דעה וראוים לזה) התקוה קרובה שיהי' בזה אי"ה תועלת רב. והשי"ת ירחם על אחב"י ויושיעם בכל ענייניהם ברו"ג.

ויתירה מזו השתדל הברון גינזבורג למנוע מאנשי רבנו להשתתף באספה, וגם כאשר ה"ר זלמן אהרן (רז"א), אחי רבנו, נבחר כנציג העיר וויטבסק לאספה, סידר הברון שרק משנהו וישנייאק יקבל הזמנה לאספה ולא הועילה מחאת נכבדי העיר.

על כך מספר רבנו אל אחד מנגידי ועסקני חב"ד, ה"ר מנחם מאניש מאנעסזאן (תחנו):

מהב"ג הי' כעת יציאה גרולה נגדינו, כי בויט' בחרו את אחי שי' ולמשנה איליו את וישנייאק, והי' טע"ג לוישנייאק חתום מהב"ג ובקשו לבוא ואת אחי לא קרא. נכבדי העיר נתייעצו שלא בפני אחי שי' והחליטו שרוצים דוקא באחי שי' ושלחו טע"ג להב"ג שיבקשו אותו ולא הי' תשובה מאתו.

ולפני כן כתב רבנו אל אחיו בפרטיות, השקפתו על אופני השתדלנות הקיימים אצל הברון גינזבורג ואופן השתדלנות הנדרש (תחלב):

מכתבך נכון הגיעני, ונהניתי אשר בחרו בך והשי"ת יצליח דרכך לטובת אחב"י והרמת קרנם.

מה שברצוני לעוררך בזה הוא כפי ידיעתי בהענינים הנעשים מכבר, אשר ל"ע לא פעלו דבר, הי' החסרון העיקרי אשר נמסרה האפוטרופסות בידי הב' גינצ' והוא הי' דן יחידי ע"פ דעתו, הוא השתמש בכ"ע בכח ההכירות הגדולה שלו, אשר באמת רבה וגדולה היא אבל באשר איננו דעתן כידוע לנו ופוליטעקאנט גדול ומורגל בין הגדולים בלשונות קצרים וברמזים, לא היו דרשותיו מהם בכח ועוז ובדברי' פנימיים ומתלהבים היוצאים מלב דאבה ומצער פנימי על אחיו, כ"א כמדבר בפאליטיקע וכהדיבור המורגל בהספירות הגבוהות, וגם בגוף ועצם הענין דרש מהם מה שחייב דעתו ושכלו, וכמו"כ בההנהגה ממי לדרוש ובאיזה מצב (גילעגינהאייט) הכל בפי שחייב דעתו אשר לא היתה ישרה, גם הי' מסתפק בהבטחות שהבטיחו לו הגדו', אשר כ"ז לא הי' מאומה, אשר מתחלה לא היו אמיתיות (כ"א כהבטחות פוליטיקיות), וכ"ש שלא יוכלו לעמוד גם ברוח מצוי' ולא רצה לשמוע רעת זולתו גם להגדולי' כמו פאלן[יקוב] וכדומה לא נתן מקום לחות לו דעה בזה וכ"ש באנשים נכבדים מערי השדה לא אבה שמוע כלל.

גם זאת היתה גרמה בנזקין מה שהוא רחוק מאד מאחינו הסובלים כרחוק איש צרפתי היושב בפאריז בטוב המדינה והעיר, ולא יוכל בשו"א להרגיש עוצם דוחקם ולחצם הנורא והאיום ר"ל ואמיתי' הדבר מה המה דורשים לטובתם ועזרתם, ואנשי המדינה מעולם לא קרא ולא שמע מהם דבר, ובהרבה דברי' (ובפרט בהנוגע לשרי מטה כו') סמך על הסובבים אותו והמה ריקים ממש אינם דואגים כלל לטובת הכלל כ"א לטובת עצמם למלאות כיסם כו'.

הנכבדים מערי השדה מצידם ג״כ לא נתנו דעתם כלל על המצב לחשוד שמחוייבים המה לדאוג מצ״ע, כ״א סמכו על הב״ג אשר הוא מושיעינו כו׳ ואין להם לחשוב כלל ומכ״ש לבקר פעולותיו, וכאשר לפעמי׳ הי׳ לעזר בעניני ההוצאה שמחו מאד על הקרבן הזה שנתקבל לרצון ותו לא מידי, וכה הלכו הענינים במחשך ובלי סדר ובלי השתדלות מתוקנה וחרוצה.

ולזאת עתה לפ״ד העיקר שלא יחזרו ח״ו הדבר ליושנה ולא ימסרו ההשתדלות להב״ג וסייעתו, כ״א על הג׳ הנכבדי׳ דערי השדה עליהם לדעת אשר המה בעצמם צריכים ומחוייבים לדאוג לטובת עצמם לטובת אחיהם ולא ימסרו האפטרופסות להגדולים אשר בארץ, כ״א המה יבחרו מאתם אנשים אשר יכניסו א״ע ראשם ורובם בעניני הכלל.

בנוסף ל„תחום המושב״ שהעיק אז על היהודים ברוסיה, ארעו בקיץ שלפנ״ז פרעות בקישינוב (באביב) ובהאמיל (בשלהי הקיץ). בקישינוב עצמה נרצחו כ־50 יהודים, מאות נפצעו ורכוש רב הושמד. כך גם בהאמיל שבה נרצחו 10 יהודים, מלבד הפצועים הרבים והרכוש הרב שנשדד. הפרעות האלו היו בעידוד והשתתפות אנשי הממשל, באופן גלוי או חסוי. בכל אופן האשימה בזה הממשלה את היהודים עצמם בטענה שזוהי תגובה לתנועות המהפכניות שהתחילו אז ברוסיה ושהיהודים נטלו בהן חלק, במיוחד המפלגה הסוציאליסטית „בונד״ שניהלה תעמולה נגד המשטר.

בקשר לזה ממשיך רבנו לכתוב באותה אגרת לאחיו:

ועתה הצעד הראשון לפ״ד צ״ל שיבחרו מאתם ה׳ ו׳ גבירים נכבדים שיסע[ו] לפ״ב וישיגו אודייענץ [ראיון] אצל שר הפנים וראשית דבר יבארו לו אשר כלל אחינו אינם אשמים במעשה הצעירים, ועבדי׳ נאמנים אנחנו למלכינו יר״ה, ואנחנו מצטערים מאד על המעשים הנוראי׳ של הצעירים אבל מה נוכל לעשות באשר המה כאברים מדולדלים מאתנו וכמעט שאינם שייכים לנו כלל ואינם שומעים לדברינו, ואח״כ לבקש רחמים על אחינו כמה מיליאנען (כן ירבו) שאינם אשמים בשום דבר וליתן להם מקום לחיות במדינתינו ובמקומות מושבותיהם. זהו מה שנראה לפענ״ד. והשי״ת יחוס וירחם על אחינו ב״י וירום קרנם מעלה מעלה ברו״ג.

הראיון אצל שר הפנים פלווה

אספת נבחרי היהודים התקיימה בפטרבורג בשלהי חודש שבט ותחלת אדר.

בעת האספה קרא אליו שר הפנים פלווה עשרה מהנאספים והוכיחם על מעשה צעירי עם בנ״י, שמשתתפים בתנועות המהפכניות ואמר להם שזוהי סיבת הפרעות הנ״ל.

כששמע על כך רבנו כתב אל ה״ר יעשי׳ ברלין בו׳ אדר (תתנה):

רצוני מאד לידע פרטי הדברים שאמר שה״פ להקרואים אילִיו, ואם באפשר אבקשו שיבקש את רנ״א שיכתוב על הנייר כל פרטי הדברים שלו (שנכון הדבר שישארו לזכרון) וישלח לי כ׳ העתק מזה.

באותה שעה שהה רבנו בפריז ומשם כתב אל כ״ק בנו אדמו״ר מוהריי״צ נ״ע, בהודעת הפרטים העיקריים (תתנח):

כעת הי׳ אסיפה בפ״ב ברשיון שה״פ וקרא אליו עשרה [מ]הנאספים שיבואו אליו ובראשם הב״ג, והוכיחם על ג׳ דברים וביניהם הי׳ דבר א׳ דבר הציונות. וכפה״נ התוכחה היתה בדברים קשים. בין העשרה הי׳ א׳ ציוני נלהב ולא ענה דבר כ״א הב״ג השיב שהוא ג״כ נגד הציונות....

עוד השני דברים שהוכיחם הוא על המלומדים שביציאתם מבה״ס אינם לא יהודי׳ ולא נוצרי׳ כ״א עם לא הי׳ וכל האי סדרים הוא מאתם, והב׳ ע״ז שמכ״ע העברים שבחו״ל מרעישים על המצב ומעוררים מדון כו׳. והצטדקותם לא רצה לשמוע ונפטר מהם. – כל הדברים האלו יהיו אצלך בסוד.

כ״ז לפני שקיבל את הרשימה המפורטת של הדיבורים בעת הראיון. כשנרשמו הדברים ע״י הרנ״א הנ״ל ונשלחו ע״י ה״ר ישעי׳ ברלין אל רבנו, ראה שהדברים חמורים בהרבה ממה שחשב בתחלה. לאחר דברי ההוכחה שלו בג׳ הדברים הנ״ל הוסיף באזהרה:

רק אחר שתתקנו א״ע לטוב בכל הנ״ל, רק אז יהי׳ באפשר לחשוב ע״ד הטבת מצב שלכם – וגם אז יהי׳ נצרך לעשות זה בזהירות מאד ולאט לאט – זאָסטִ קען ווידער קאָמען די ביטערע סאָבעטייעס מקישינעוו והאָמליע [ובאם לאו יכולות שוב לבוא עליכם הפרעות המרות כמו בקישינוב והאמליע] עכ״ז במשך שנה זה עשיתי מה לטובתכם כמו התרת דירה באיזה כפרים – וגם כעת ע״י הקאמיסיע שישבה כעת [היא ועדת השרים הנ״ל] אפשר לחשוב שיתהווה איזה קולות בחוקי הזמנים משנת 82.

ע״ז אמר לו ר׳ נפתלי [הברון גינזבורג] בזה״ל: באם שתרצו ליתן

לנו מה ביד אחת ותמורת זה לקבל מה מאיתנו חזרה ביד השני – אז יותר טוב לא ליתן מאומה. [היינו ההקלות בחוקי תחום המושב בכפרים ואי נתינת זכות הלימוד ליהודים באוניברסיטאות].

וע"ז הי' תשובתו: לדבריכם באם שיהי' בדעתינו ליתן זכות להגומרים לימודם בטעחניצסקע ואגראנאמיצקע בתי הלימוד, ונגד זה לבטל הזכות מבע"מ [זכות הישיבה לבעלי מלאכה מחוץ לתחום המושב] אשר באמת בכלל אינם מתעסקים במלאכתם ורק תחת דגל מבע"מ יתעסקו במסחרים שונים ג"כ תגידו שאין נצרך?

צערו של רבנו מזה היה בשתים. האחת שמדברי שר הפנים נראה שהוא מוכן לעשות הקלות בחוק תחום המושב המעיק כ"כ על היהודים אך אינו מוכן לעשות הקלות בחוקים האוסרים על היהודים הכניסה לאוניברסיטאות, ורצון רבנו היה להמשיך ההשתדלות בכיוון זה, כמובא לעיל. ואילו הברון גינזבורג השיב שאם לא יותן אישור הכניסה לאוניברסיאטות הוא מוותר על ההקלות בחוק תחום המושב. והשנית, על שמדברי שר הפנים נראית כאן אזהרה ברורה לפרעות נוספות ביהודים.

רבנו השיב על כך מיד אל ה"ר ישעי' ברלין (לעיל ח"א אגרת קלא):

קבלתי מכתבו מיום עש"ק, וגודל ת"ח לכ' בעד הכתב [היא רשימת הדברים הנ"ל] המוסגר במכתבו. ומה יאמר עתה הב"ג אחרי הדברים האלה בדבר המלומדים, ואשר מפורש יצא מפיו שיכול לבוא עוה"פ כמעשה ק[ישינוב] ר"ל. ה' ישמרנו. דברים כאלו לשמוע משה"פ נורא הוא, ומי בטוח אשר לא יעשו כן ח"ו, והדבר מעורר פחד איום ונורא.

ובאמת מי אשמים בזה אם לא המלומדים בדרכם הפרוע והמושחת. ועתה אין הלימודיות והציונית שאלה רוחניות כ"א שאלה גשמיות ושאלת החיים בפועל ממש. ובלתי ספק הוא אשר הב"ג לא ישוב מדרכו לעצור ולעכב בעד הלמודיות, כי הוא אינו ירא לנפשו כמובן אשר במקומו לא יניחו לעשות פרעות, ובעד המקומות האחרים לא איכפת לו, וכבר כתבתי כ"פ אשר הוא מכור לעקר היינו הלמודיות וזה כל חייו. אמנם האנשים השומעים עליהם לדעת מה ששמעו בעד כלל אחב"י, ועליהם לדאוג ע"ז, ואם כי אמר להם שלא לפרסם הדברים (ובהכתב אינו נזכר זאת) מובן שזה רק אמירה בעלמא אבל כוונתו שידעו אחינו את אשר לפניהם וייטיבו דרכם, הרי החובה מוטלת על העשרה לעשות איזה דבר בזה. ולדעתי

צריכי' כאו"א מהם לנסוע לכמה עיירות ולעשות אסיפות ולבקש עצות ותחבולות כו'.

אספה נוספת בפטרבורג

לא נודע לנו מה נעשה בזה במשך קיץ תרס"ד, אך בחורף תרס"ה נקראה שוב אספה נבחרי היהודיים לפטרבורג. שוב ניסה רבנו להשפיע על מהלך האסיפה, שידרשו משר הפנים דברים הנוגעים לחיים הגשמיים של היהודים – ולא על ההשוואה באוניברסיטאות, וכך כותב בי"ז שבט תרס"ה אל ה"ר ישעי' ברלין (תחצו):

הב"ג קורא עתה לאסיפה מסת' נבחר גם ממחנם. אמנם עפ"ע יהיו רוב בעלי האסיפה מאדוואקאטין וקז"[רבנים מטעם] ובעלי חפשים אשר העיקר יעמידו על החפש בעניני הלמודיות וההשוואה בבתי הספר וכדומה והנוגע לחיי היהודים יהי' אצלם טפל, והי' נצרך שיהי' מבעלי מסחר אשר ידאגו בהנוגע לחיים גשמיים. ואם גם נבחר ממחנם כזה שיטה לחפץ הב"ג וסייעתו, הי' מהנכון שיסעו עוד שניים מבעלי מסחר אשר יעמידו ע"ז שידרשו דברים הנוגעים לחיי הגשמיים. ומה שנוגע לחיי כאו"א מאחינו לפ"ד, הוא היתר הישיבה בערי ראססי' ובכפרים ושיהי' מותר לכאו"א לקנות קרקע בכל מקום לכהפ"ח חמישים דעסיאטין ובזה הי' מגביהים בעזה"י מצב אחינו.

הרב מקאוונא [ה"ר צבי הירש רבינוביץ] נוסע לא בתור נבחר כ"א לדבריו לשמור על זה שיחליטו לדרוש את הדברים הגשמיים, ובקשתי להודיעני מי נבחר במחנם ומי יסע.

ולמחרת כותב באותו נושא אל ה"ר שמואל מיכל טריינין (תחצז):

הב"ג קרא כעת לאסיפה בטח בדבר הפונקט השבעה [של פקודת הקיסר מה־12 בדצמבר, שבו שמונה סעיפים, ובסעיף השביעי: לעשות בקורת להחוקים הפועלים המגבילים את זכויות בני העמים שאינם רוסים וזכויותיהם של תושבי מקומות מיוחדים בממלכה, ולהשאיר מהם גם להבא רק אותם החוקים אשר הענינים ההכרחיים של המלוכה וטובתו האמתית של העם הרוסי הדורשים אותם (מעתוני התקופה ההיא)] להתיישב מה לדרוש.

והנה מה שצריכים לעיין בזה הוא ב' דברי'. הא' באשר רוב הנאספים עפ"ע הם ארוואקאטין וקז"[רבנים מטעם] ובד"כ מהחפשים יהי' אצלם לעיקר ההשווה בבתי הספר וכדומה, והגשמיות יהי'

לטפל, וצריכים לראות שהגשמיות הנוגע לחיי כל היהודים זאת יהי׳ עיקר דרישתם.

הב׳, בד״כ מצב אחינו יש לחשוב אשר המה ידרשו בחזקה ההשווה לגמרי כמו כל האזרחים, כי באשר בד״כ כולם בהתעוררות גדולה נגד הגדרים וההגבלות, ובפרט הבאים מהאמעל אשר להם מלא מרירות [שבזמן הפרעות יצאו יהודים להגנה עצמית. לאח״ז הושיבה הממשלה על ספסל הנאשמים גם את היהודים המגינים, כדי למונעם מהגנה עצמית] וכו׳, בטח ירצו לדרוש ההשווה לגמרי דוקא. ומובן אשר זה הי׳ טוב אבל ספק גדול הוא לפעול זאת וח״ו שלא יקלקלו. וצריכים לראות שיחליטו לבקש מעט מעט לכהפ״ח במה שיכולים להיטיב את המצב בעוה״י.

ולפ״ד מה שנוגע הרבה ואשר באפשר לפעול בעוה״י הוא ב׳ דברים עיקרים, היתר הישיבה בכל מקום בערי ראססי׳ ובכפרים, ושיהי׳ מותר לכאו״א לקנות קרקע חמישים דעסיאטין בכל מקום, ובזה הי׳ מטיבים אי״ה מצב אחינו שיוכלו לחיות בעזרתו ית׳. אם ביכולת כבודו לפעול על הדבר הזה ראוי ונכון הדבר. והשי״ת ירום קרן אחב״י בכה״פ בגו״ר.

חוק „תחום המושב״

מה שנעשה בדבר חוק תחום המושב, ע״י רבנו, במשך השנים הבאות, לא ידוע לנו. אמנם בעת אספת הרבנים שארגן רבנו בוילנא באייר תרס״ט, שיסופר עליה להלן, היה בסופה גם דיון קצר בדבר הזה. האספה הזאת התקיימה באישור שר הפנים – רק לשם דיונים בחזוק הדת. מ״מ הייתה בה גם החלטה אחת, שנמסרה גם היא למשרד הפנים, בדבר תחום המושב (נספח לא׳כט):

בשים לב אל כללות הסבות שהביאו לידי ירידת הדת בעמנו, הוכר כי אחת הסבות הראשיות לזה הוא, גם מצב החומרי הנורא של עמנו, הגבלת תחום המושב וההגדרה מהרבה ענפי פרנסות הביאו לידי עניות נוראה, והעניות מעבירתם על דעתם ועל דעת קונם, ולזאת החליטה האספה להביע את גודל דאבונה על מצב החומריי של עמנו בכלל, ועם זה לעורר את הקומיסי׳ הרבנית העתידה, שתבאר לפני הממשלה את אמיתת הדברים האלה, כי ירידת המצב החומריי של העם בהכרח הוא להביא לידי תוצאות מעציבות בנוגע לקדושת הדת. ובאשר כי אספתנו הנוכחית לא נתאשרה רק לשם מטרת חזוק הדת, לזאת לצערנו, עלינו להסתפק בדברינו המעטים.

גם זה לא הועיל. חוק החום המושב נמשך עד אמצע מלחמת העולם הראשונה. בצו מיוחד בשנת תרע"ה הודיעה הממשלה, שבכל מקום שהחזית מתקרבת למקומות מושב היהודים עליהם לעזוב את מקום מושבם תוך 24 שעות. רוב פלכי תחום המושב נכללו במקומות הספר שהישיבה בהם ליהודים נאסרה. למגורשים הוקצו חמשה פלכים ברוסיה הפנימית: וורוניז', טמבוב, פנזה, קרים ויקטרינוסלב. לאחר זמן בוטלה הגזירה, אך בינתיים לא היה להיכן לשוב משום שהגרמנים כבשו את כל המקומות. כך נתבטל למעשה תחום המושב.

עם תום המלחמה נפל המשטר הצארי והוקמה ממשלה זמנית ולאחריה הממשל הקומוניסטי. בנפילת המשטר הצארי בטל תחום המושב להלכה ולמעשה.

אספת הרבנים

לא פחות מתשע שנים השתדל רבנו להביא לידי אספת רבנים רשמית, שיתאספו בה גדולי הרבנים ברוסיה לדון באופני חיזוק הדת, עד שבאה לפועל באייר תרס"ט.

אספת רבנים היתה אסורה ברוסיה בלי רשיון מיוחד, שיאשר את כל אחד מהמשתתפים בה. לכן מוצאים אנו במקומות מרובים רמזים לאספות חשאיות של יחידי סגולה שארגן רבנו (מפתח ענינים ערך אספות). אך באספות כאלו יכלו להשתתף רק יחידים. אי אפשר היה לקבל בהן החלטות רשמיות ואי אפשר היה לפנות מהם בבקשות והצעות לממשלה בדבר חוקי היהודים. לכן עורר ועודד והשתדל בעצמו וע"י עושי רצונו לקרוא לאספת רבנים רשמית ולקבל עליה אישור הממשלה, היינו אישור שר הפנים ואישור מושל הפלך שבו עתידה להתקיים האספה. תמיד עלו קשיים ומכשולים בדרך והתכנית בטלה, עד שבסופו של דבר עלה בידו, בשנת תרס"ט, לקרוא לאספת רבנים בוילנא, שעליה כותב כ"ק בנו אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע באותו קיץ (אג"ק שלו ח"א כח) „האסיפה הכבירה בוילנא, אשר זה כמאה שנה לא היתה אסיפה כזאת".

בחורף תר"ס עמדה על הפרק שאלת חיוב תעודת השכלה לרבנים, כמסופר במבוא לח"ג ע' 14. את הנעשה בזה במשך השנה הקודמת סוקר רבנו באגרת (תרח) אל ה"ר ישעי' ברלין, ומוסיף:

לזאת לפ"ר מוכרח הדבר לעשות אסיפה מהצ[דיקים] והר[בנים] הג[אונים] ולהציע לפניהם מצב הענין ולהתיישב היטיב איך לעשות . . . גם יש אצלי עוד ענין נכבד להציע לפני הנאספים וא"א לכתוב במכתב, וכשנתראה אי"ה נתיישב בזה שלפ"ד נכון להציע זאת לפני

הנאספי׳ מצד נחיצות הדבר ולבקש עצות איך להביא לידי פועל, ובכמה דברים האסיפה נחוצה מאד . . .

המקום לפ״ד טוב שיהי׳ בווארשא כי שמה לא יהי׳ ניכר כ״כ ולא יהי׳ פרסום.

והזמן הי׳ טוב לפני שיהי׳ אחר פורים הבע״ל . . בשבוע שקודם ר״ח ניסן הבע״ל.

מתוך המענה של הר״י ברלין נראה שכבר בשנת תרנ״ח ניסה רבנו לקרוא לאסיפת רבנים ולא באה לפועל. את הקשיים בדבר מבאר הר״י ברלין בתשובתו (נספח שם):

אינו מובן לי באיזה אופן לקבץ כל אלו, כי בעת שיהי׳ פנאי לזה לא יהי׳ פנאי לזה, כי ראינו בעת שנתיים עברה שביקשו לבא לפ״ב ובזמן קצר כזה בודאי א״א. ומי יהי׳ הנוסע להם, אם יסע הרממ״ד [ה״ר אליעזר משה מאדייעווסקי, שעסק בהנ״ל מטעם רבנו] יגידו שכ״ק שי״נ המקבץ, וכמובן המה יאמרו בו׳. וזה ג״כ שלכל הר׳ נצרך ליתן על הוצאה ומי יתנם. ובכלל לפי דעתי רחוק הדבר שיהי׳ באפשרי לקבצם.

האספה אמנם לא התקיימה בחורף זה ועלתה על הפרק שוב בתחלת הקיץ. באותה שעה נקראה אספה רשמית של הרבנים מטעם, ע״י מ. קרעבס, הרב מטעם במושבות פלך חרסון. האספה היתה מאושרת ע״י שר הפנים והתקיימה בניקוליוב בב׳ אייר והשתתפו בה 25 רבנים מטעם. פחד נפל על העדה הדתית ברוסיה, שמא יקובלו באספה זאת החלטות המנגדות לדת ויתאשרו ע״י הממשלה.

האדמו״ר רבי שמואל ווינברג מסלונים והרב יוסף שליפר מסלונים שלחו מיד שליח מיוחד אל רבנו, ר׳ אליעזר יוסף קלאצקי מסלונים, עם מכתבים המתארים את המצב. האדמו״ר מסלונים כותב במכתבו:

בהגיע שמועה מכהיל שהר׳ מטעה״מ הידוע נוסף גם הוא על שונאינו, ורוצה לעקור את הכל, הרחמן יסכל מחשבתם ויפר עצתם, אצנו וחשנו לזרז נסיעתו בעיו״ט, להנות עצה ותושי׳ חות דעתו הקדושה, ושיהי׳ נמנים בראש הקרואים לדבר מצוה יקרה בזאת, כי רבה היא, ורבים מהצדיקים שליט״א ובראשם הרה״ק אדמו״ר שליט״א מטשארטקאב נתקשרו בהכנסי׳ לשם שמים בכל לבבם ונפשם.

והר״י שליפר כותב במכתבו:

כל כך פרצה פרצות הדור עד אשר ה׳ מטעה״מ מלאה לבם לעשות מהם אסיפה לחיזוק הדת אשר בכולם הוא סתירה ונשקפה ח״ו רעה גדולה מזה לכללות בנין ישראל התורה והמצוה, לזאת נעתר לבקשתינו לנסוע אל כבוד קדוש לשמוע דעתו ועצתו הטהורה בזה, כי נחוץ הוא בעת הזאת להשתתפות כל גדולי ישראל השרידים והיחידים ולעברו שכם אחד.

רבנו הסכים ועודד לקרוא לאספת רבנים. בערב פסח כותב על כך אל ה״ר אליעזר משה מאדייעווסקי, שהתעסק בעניני הכלל מטעם רבנו (תרמז):

שבוע זו הי׳ פה א׳ ג׳ מסלאנים ר׳ אליעזר יוסף קלאצקי עם המכ׳ מהרב דשם הרב יוסף שליפפער מהרבי דשם הר׳ שמואל . . התראה אודות זה עם הר״ח מבריסק והוא עורר את הרא״ח מלאדז שיהי׳ אסיפה גדולה, והגיע להר״ח מכ׳ מהרא״ח שיזרז לעשות האסיפה וניכר שזה מחמת מעשה קרעבס, ולא יעברו בבל תאחר ח״ו שבין [כך] לא השיג רשיון מהמניסט׳ על אס׳ שלהם ח״ו. וקבל הרא״י קלאצקי על עצמו לנסוע לכל המקומות לעורר בדבר האסיפה ושתהי׳ תיכף אחר החג.

אני אמרתי לו שעל עצם האס׳ אני מסכים בהחלט ונחיצותה גדולה מאד (והלא גם לענינינו מצאנו שנדרשה האס׳ ויותר טוב שזה נתעורר מצידם ולא יהי׳ ע״ז מנגדים ונדבר גם בענינינו).

זאת היתה התכנית, אך לפועל לא התקיימה האספה גם במשך הקיץ, על אף גודל השתדלות רבנו בזה. בט״ו אייר כתב רבנו אל הרב יוסף שליפר הנ״ל (תרנ):

בדבר האסיפה אמרתי למוהר״י הנ״ל שלפ״ד הוא דבר נחוץ מאד ועתה הנני מבקש את כת״ר ייטיב נא להודיעני בהקדם אם יבוא הדבר לידי פועל ובאיזה זמן כי צריכים לידע מקודם. גם רצוני לידע מי יהיו הנאספים אשר בטח יודיעני כת״ר הכל.

אך בי״ג סיון מספר אל ה״ר אליעזר משה מאדייעווסקי (תרנד) „ע״ד האסיפה לא קבלתי שום מכ׳ מהרב דסלאנים״. ומתוך אגרות הקיץ נראה שלא התקיימה שום אספת רבנים במשך הקיץ.

נסיון נוסף בקיץ תרס״א

בשנת תרס״א הרבה רבנו להתעסק בדבר תרומת חברת יק״א לבתי ספר של

החברה מפיצי השכלה ברוסיה, כמסופר במבוא לח"ג ע' 21 ואילך. גם לצורך זה מצא רבנו לנחוץ לקרוא לאספת רבנים, לדון בדרכי הפעולה. בדבר הזה התעסק מטעם רבנו ה"ר אברהם אבלי פרסון, שרבנו כותב לו בר"ח סיון תרס"א (תשלט):

צריכים לראות ולהשתדל בכל תוקף שיקחו המה העסק אליהם (לא בעניני ממונות שבזה אראה אני להמציא אי"ה ע"ז ככל מה שיהי' ביכולתי, כ"א בעצם הענין שיוכלו להעשות על ידם דוקא כנ"ל) . . וצריכים לפעול [ע]ליהם שיעשו אסיפה אודות זה, וכאשר לפעמים נוסעים הרבני' הג' בשביל איזה ענין כללי למקומות הגדולים, כמו הרב מטעלז שנסע בקיץ העבר בחו"ל והי' בכ"מ, מה גדול יותר מהענין הזה וכדאי היא קיום יהדותינו שיעשו נסיעה בשביל זה.

ובי"ב סיון כותב לו שוב (תשמג):

בזמן שנוסעים אל הבאדער או אל מעונות הקיץ יותר קרוב שיוכלו להתוועד יחד. ובהכרח שאני אהי' מרחוק קצת היינו באתגלי', ויעשו המה הדבר כמעצמם. אמנם שיהיו גם מרבני אנ"ש זה נכון וישר מאד.

ואל ה"ר אליעזר משה מאדייעוסקי כותב בי"ט סיון (תשמו):

ההכרח הוא שיתעסקו בזה הרבנים הג' דמדינתינו ויכניסו א"ע בזה ביותר, ולזאת נסע כעת ידידינו הרא"פ שי' לבריסק ומשם יסע לעוד מהרהגי"ם, ורצוני שיעשו אסיפה אודות זאת ושיהי' ג"כ רבנים מאנ"ש אל האסיפה.

מתוך אגרות הקיץ נראה שגם בקיץ זה לא התקיימה אספת הרבנים המקווה. כתוצאה מכך לא נפעל הרבה במשך הזמן הזה במאבק הדתי ברוסיה. בי"ד טבת תרס"ב מביע רבנו את כאב לבו מהמצב הנוכחי באגרת אל הנ"ל (תשעא):

העדר ההתעוררות וההתעסקות באופן כמו שהוא עתה נורא הוא, ובפרט בעת שאנו רואים שעוסקים ומשתדלים הרבה בענינים אלו ואנחנו מחשים, ומה אעשה אני אין לי כ"א הרמ"מ שי' [מאנעסזאן] והרבה עוררתיו בזה ויותר אין ביכולתי לעשות.

הודעתי להרח"ע שלא יסמכו עלי ויעשו המה מה שיש ביכולתם, ואם ברצונם להתוועד אודות כל הענינים אני מצידי הנני מוכן לנסוע באשר ירדשו מאתי, כי תקוותי אשר מההתוועדות הי' איזה

התעוררות לפועל בעזה"י. אבל כל הדברים נשארים באויר, וממש אינני רואה שיבוא איזה דבר לפועל. ומובן לכ' כמה גדול צערי בזה. הרח"ע חם בהענין אבל ג"ז רק בהתעוררות מבחוץ, ולפה"נ אין בכוחו לעשות דבר בפנים.

כעבור חודש כותב עד"ז אל ה"ר ישעי' ברלין (תשעד):

הרב דוילנא [ה"ר חיים עוזר גרודזנסקי] נתעורר בזמן האחרון הרבה בעניני הכלל, ויש בינינו חליפות מכתבים, והוא מבטיח להשתתף בכחות הנדרשים, ומדברים כעת בדבר אסיפה אשר אני דורש זאת מזמן ארוך, אשר נחוץ מאד להתייעץ בכל הענינים ולהתחזק שיהי' איזה השתדלות גם מצידינו, והמה מרגישים עתה ג"כ גודל הנחיצות בזה.

ובכ"ג אד"ר כותב לו שוב (תשעז):

אם הי' לנו כעת איש כדבעי הי' הממ' עומדת לימינינו ולפי הרוח דכעת הי' אפשר לעשות הרבה בעזה"י, ורק התרשלותינו גדולה היא, וכ"ז מפני שאינו מתאחדים יחד, ובזה הוא הכוונה שלי בהאסיפה כי לעשות ביחידות א"א וכמא' משא לאחד לא הוה משא לשנים, וגם קען מיט ניט צוא נייף ריידין זעך מיט דער גאנצער וועלט, רק צריכים אחדים שנוגע להם הענינים וביכולתם לעשות שיתאחדו יחד ויפקחו בהענינים הנדרשים. והשי"ת יהי' בעזרינו.

ואל ה"ר מנחם מאניש מאנעסואן, כותב בב' אד"ש (תשעט):

הנני מוצא נחיצות גדולה מאד באסיפה שנתאסף יחד כמה שיהי' באפשר (ולא לרצות באסיפה גדולה שזה מהנמנע . .) ונדברו יראי ה' איש אל ריעהו איך ומה לעשות לחזק עניני הדת והחינוך באופן להמשיך לב אחינו לזה, וגם למצוא דרך להשתדלות כו'.

במשך החורף לא באה האספה לפועל וכנ' תמוז כותב אל הר"י ברלין (תשפח):

ימים אלו אכתוב אי"ה לסלאנים וגם לקאוו' שבהכרח לעשות אסיפת הרבנים ושיהי' ברשיון שר הפלך.

ואל ה"ר אליעזר משה מאדייעווסקי כותב בי"א מנ"א (תשצא):

השבתי לסלאנים אשר בהכרח שיהי' אורות זה אסיפת הרבנים

להחליט איך להתנהג בזה ולעשות סדר, וכתבתי לו שתהי' האסיפה ברשיון אשר לפ"ד ביכולת לקבל אי"ה רשיון ע"ז.

על אישור אספת הרבנים בהוראדנא

כך עברה שנה אחרי שנה והאספה לא באה לפועל; עד תחלת שנת תרס"ד שאז באמת נעשו כל ההכנות הראויות, הוזמנו כשמונים רבנים. המזמין הרשמי היה ה"ר אליהו עקיבא רבינוביץ מפולטבה. נתבקש אישור רשמי לאספת רבנים דתיים בהוראדנא ונראה היה כבר שהאישור יותן והדבר יבוא לפועל, אך לפתע התערבו בדבר, המנגדים לרבנים הדתיים והכשילוה.

את פרשת הדברים מספר רבנו באגרת ה' כסלו את הרא"מ מאדייעווסקי (תחלג):

בדבר אסיפת הרבנים אשר ראשית ההתעסקות בזה נעשה ע"פ הצעתי להרב מסלאנים בדבר החזקת הדת שא"א לקרב לזה בלי אסיפה מרבנים ג' ושיהי' ברשיון דוקא, ועל הצעתי הסכים הגר"ח מבריסק שי' והתחילו להתעסק בזה ומצאו את גאראד' מוכשר לזה. ואם כי לע"ע לא יצא הרשיון (אף כי המכ"ע הרוסים כבר פרסמו הרשיון והמכ"ע העברים כבר צועקים ומנבחים כו') אבל התקווה קרובה שיהי' אי"ה רשיון.

והנה רצוני להשתתף בדבר האסיפה בתקוותי שעל ידה יתחזק אי"ה הדת והתורה. אמנם נחוץ מאד לעשות פראגראמע מצידינו ובטח כן יעשו הרהגי"ם, וחושבים שקודם האסיפה תהי' אסיפה קודמת מרבנים יחידים מהג' לברר וללבן הדברים אשר ידוברו בהאסיפה הג'.

וכאשר המלאכה הזאת גדולה ורבה היא רצוני לצרף לזה את כבודו ואת ידידינו הריע"מ [ה"ר יעקב מרדכי בעזפאלאוו] שי', ויחדיו נעיין אי"ה בכל הפרטים ונחליט אי"ה מה שנציע ומה שנרצה אנחנו.

כשנודע הדבר בחוגי ההשכלה הרעישו עליה את הארץ ומלואה. בעתון המליץ נדפסו כנגדה מאמרים ומחאות בגליונות 228 (ט' מ"ח) 242 (כ"ו מ"ח) ו־255 (י"ב כסלו). מחאות נדפסו גם בעתון „נאוואסטי" ועוד. רבנו מזכיר זאת לעיל „המכ"ע העברים כבר צועקים ומנבחים כו'". והר"א רבינוביץ הנ"ל משיב עליהם ב„הפלס" טבת תרס"ד.

בזה לא הסתפקו. באגרת י"ז כסלו מספר רבנו (תחלז):

ונודע לנו עתה אשר הגיעו לגוראדני׳ שני כתבי מלשינות על האסיפה אחת מקאוונא והב׳ מביאליסטאק וכותבים בהם אשר הרבנים חפצים להביא חשיכה ואפילה – ר״ל – בעולם. וזה העזה וחוצפה יתירה, לבד הבזיון הגדול אשר מבזים הר׳ כ״כ בעיני הגוים, ואנחנו יראים להושיט אצבע קטנה כו׳.

המלשינויות לא הועילו כפי שממשיך לספר באותה אגרת:

ובדבר הרשיון קבלתי תמול מכ׳ שעשו איספראווקעס בגו״פ [חקירות ודרישות אודות הקרואים לאספה, בהנהלת (משרד) הפלך] ונודע להם שזה כשני שבועות שדרש הגו״נ למסור לו כל הספראווקעס בדבר הנרשמים ודרש למסור לו בהקדם, ושלחו איליו, ומשערים הפקידים אשר בערך ב׳ שבועות יהי׳ הרשיון, וא״א לידע אפשר יומשך עוד איזה זמן.

גם במלשינות לא הסתפקו והתחילו להפיץ ידיעות שונות בעתונות, כדי להביא לביטול האספה. ב„המליץ״ גליון 242 (כ״ו מ״ח): „בדבר אספת הרבנים העתידה להיות בגרודנה שמעתי מפי הרבה רבנים גאונים . . ר׳ טעבל המד״א דפה [מינסק] שהם בעצמם לא ישתתפו באספה״. וב„הזמן״ (ט״ו כסלו): „ואמנם רואים אנחנו כי הרבנים הגדולים והאמתים אשר נתכבדו להקרא אל האספה מושכים את ידיהם ממנה מבלי חפצם לנגוע בטומאה זו, כמו הרה״ג מייזל מלודז והרבנים הגאונים מדווינסק פלאצק ועוד כאלה״.

על כך משיב רבנו באגרת ב׳ דחנוכה (תתלח):

כשיהי׳ הרשיון אני חושב אשר כל הרבנים הג׳ יהיו אי״ה. ומה שכותבים המכ״ע בשמם שלא יהיו זה שקר מוחלט, וכל כוונתם הוא רק להחליש את הדבר, ובל״ס אשר כולם חושבים להיות אי״ה, והתוצאות מהאסיפה זה תלוי ברצון ה׳. והשי״ת יהי׳ בעזרינו שיתרומם עי״ז קרן התורה והיהדות וכאשר כוונתינו אמיתית למען כבוד שמו הגדול ולמען תוה״ק יהי׳ השי״ת בעזרינו שתושלם הכוונה והרצון האמיתי.

כשכל זה לא הועיל לבטל את האספה הוחלט בחוגי ההשכלה לשגר את הברון נפתלי הרץ גינזבורג אל שר הפנים להטות לבו נגד האספה. על כך מספר רבנו בכמה אגרות (תתלט־מב) בימים שבין ג־ח טבת:

הב״ג הי׳ אצל שה״פ וקלקל אצלו את הענין, ולפי דבריו רחוק שיותן רשיון, אם כי שאינני מאמין כ״כ שידבר אתו שה״פ כ״כ

בהענין וגם לפי דבריו ניכר שאצל שה"פ יש מקום אל האסיפה בכלל, מ"מ יש מקום לחשוב אשר לאו קודם להן. ומכ"ז אנו רואים כמה גברה כח הסט"א ר"ל אשר עושים בגלוי לבלי ליתן מקום לבעלי דת בשום דבר אולי יהי' להם גירעון לענינם.

* * *

ימים אלו קבלתי ידיעה בדבר רשיון האסיפה שכבר בא אל שה"פ וא' מאתנו מהגדולים הי' אצלו – אומרים ששאל מאתו – וקלקל בטענה שהקרואים המה רבנים מעיירות קטנות.

* * *

כ"ז כאב לב ר"ל לראות כמה שאינם נותנים מקום להיראים לעשות בשלהם אף במקצת אולי יהי' נוגע לדרכם הרעה לכלות ולהשחית את העולם ח"ו, תיפח רוחם של מבלי עולם אלו, ודבר אלקינו ורוח חיינו יקום לעולם ויתקיים התורה והמצוה בנו ובזרעינו ובזרע זרעינו עד עולם ויתרומם קרן התורה והיהדות בנו ובכל אחב"י אכי"ר.

ואם האסיפה לא תהי' ח"ו, צריכים אנו לעשות לכה"פ מה שיש באפשרינו בעזרתו ית' להיטיב את המצב.

כך הוכשלה תכנית אספת הרבנים רשמית ומאושרת בהוראדנא בחורף תרס"ד. עוד היו נסיונות לקרוא, בשנים הבאות, לאספות רבנים בלתי רשמיות. כך כותב רבנו בער"ח חמוז תרס"ד אל ה"ר ישעי' ברלין (תתעא):

קבלתי מכתבי' מקאוונא אשר הרב מראדזעמין נתעורר בדבר מחז"ה [מחזיקי הדת] ותובע שיתאספו ששה או שבעה רבנים אודות זה, ומבקש מאתי הסכמתי בעצם הענין והמקום והזמן, וחושב אני להציע לסטא"ב [לה"ר שניאור זלמן שניאורסאהן רב דסטרדוב] שתהי' האסיפה יחד ויהי' גם הרב דראדז' הנ"ל והרבנים דבריסק וילנא קאוונא, וממילא ההכרח שיהי' המקום בווארשא כי במקום אחר יש אחריות ח"ו [שיוודע הדבר לממשלה, שהתקיימה אספת רבנים בלתי מאושרת, ושיפריע לו המנגדים].

אספת הרבנים בוילנא

לא ידוע לנו מה נעשה בדבר הזה במשך השנים תרס"ה־ז, אך בב' אייר תרס"ח כותב רבנו (תתקצט):

זה כמה שנים שאני תובע מאתם שתהי' אסיפה מגדולי הר' יחיו ברבר המצב הרוחני, והתניתי אז שתהי' האסיפה בחו"ל מצד היראה שבפה לא יניחו המנגדי'.

בקיץ זה, תרס"ח, התחילו שוב הכנות רציניות לקבל אישור לאספת רבנים רשמית בוילנא. ההכנות היו רבות ובסופו של דבר עלה ביד רבנו לקבל את האישור והאספה הגדולה הזאת התקיימה באייר תרס"ט:

בחורף תרס"ח אישרה הממשלה את ארגון החרדים אגודת „כנסת ישראל" ברוסיה, בראשות הג"ר חיים עוזר גרודזנסקי.

בארגון זה התעסק הג"ר אליעזר גורדון מטעלז, שחשב לתומו, שעל יסוד זה יכול לקרוא לאספת רבנים וקבע לה זמן ביום ל"ג בעומר בוילנא, כמסופר באגרת הג"ר חיים עוזר גרודזנסקי (אגרות אחיעזר קס):

ידידינו הרב הגאון מוהר"א גארדאן הי"ו מרוב מסירותו להענין שהוא עוסק, ומרוב זריזותו, בא לידי בהלה ולידי עירוב פרשיות. הרכיב אספת־רבנים עם אגודת „כנסת ישראל", ולרגל ענין ה„כנסת" אשר מצא הד קול בכל מקום נענו לו הרבנים והתאספו ברוב המדינה בערי המחוז להתיעץ. גם הוסיף הרב ר' אליעזר מדעתו וקבע זמן לאספה כללית ביום ל"ג בעומר, בווילנא, בטרם נתקבל הרשיון לזה. ובאמת לאספה כללית דרוש רשיון שר הפנים ואין ביד ה„גובערנאטר" להרשות, ורק על יסוד ה„אוסטאוו" [תקנון] מ„כנסת ישראל" יוכלו להתאסף על פי סעיף ל"ט נבחרים מהמחלקות, אך הסניפים והמחלקות ראוי שיהיו נפתחים מתחלה בדרך רשמי. ואחרי רואי קרוב להזמן הנועד את הקלקלה, הוכרחנו לפרסם במכה"ע ובמכתבים וט"ג כי נדחתה האספה לפי שעה.

מיד לאחר שנתאשרה אגודת „כנסת ישראל" זירז רבנו את הגרח"ע לקרוא לאספת רבנים כללית, מאושרת, ולפניה לקרוא לאספת יחידי סגולה חשאית, כהכנה לאספה הרשמית. על כך מספר באגרת ו' ניסן אל ה"ר אליעזר משה מאדייעווסקי (תתקצז):

ברבר האסיפה, הנה מה שהרבנים משמיעים זה זמן רב על אסיפה כללית, הנה מכבר אמרתי להם דעתי אשר מאסיפה כזאת לא יהי' שום תועלת בלי שיקדמו אלי' אסיפה מיחידי סגולה שיציע כאו"א מה שמוצא נחוץ לתיקון המצב הרוחני בעזרתו ית' וידונו עליהם בשים לב, ויחליטו ב[י]ניהם מה לקרב ומה לרחק ואיך לגשת אל הפעולות ואח"ז יעשו אסיפה כללית לידע דעת הקהל . . .

וכאשר קבלתי מכתב מהרח"ע שי' בהבשורה מרשיון האגודה, כתבתי לו אשר עתה עוד מוכרח ביותר לעשות אסיפה בהקדם האפשרי מיחידי סגולה בדבר האגודה, ובארתי לו איזה מהפרטים הנ"ל, וכתבתי לו שאני מצידי מוסכם לנסוע אי"ה אחר חה"פ הבע"ל לאיזה מקום שיבחרו, אך בתנאי מפורש שיהיו רק יחידים מהרבנים הג' הדרושים אל הענין. וקבלתי תשובתו אשר גם דעתו כן ויבא בדברים בזה עם הרבני' הג'. ומאז הי' לנו עוד חליפות מכתבים בזה. ובמכ' האחרון שקבלתי ביום ה' העבר כותב שמשתדל בזה ושהרצה"ר [ה"ר צבי הירש רבינוביץ מקאוונא] שי' אם כי דעתו ג"כ שנחוץ להתוועד ה"ה חושש לסכנת גילוי ותרעומות המינים, כדרכו, והוא אינו מסכים לזהירות זו ומשתדל כנ"ל.

גם לאחר הודעת הגרח"ע על דחיית מועד הראשון לאספה המשיך רבנו לעוררו ולזרזו על קריאת האספה, וטוב יותר שתהי' המוקדמת במשך חדשי הקיץ בחו"ל, במקום ובזמן שהרבנים הגדולים מרוסיה נמצאים (אגרות א'יז-יח).

הגרח"ע השיב לרבנו שחושבים לעשות האספה הכללית באלול. ובאשר למוקדמת הוא מציע לרבנו שהוא יקרא אותה בחו"ל (אגרת א'יט). וע"ז כותב לו רבנו (אגרות א'כ. א'כג), שכיון שהאספה קשורה באופן רשמי לאגודת כנסת ישראל שהוא עומד בראשה על כן עליו לעשות את האספות האלו, הכללית והמוקדמת.

לפועל נדחתה הכללית לאחר החגים בשנת תרס"ט (ראה אגרות א'כב. א'כד-ה). אך גם לאותה שעה לא נתקבל הרשיון ונדחתה שוב.

בסוף הקיץ נפגש רבנו עם הרח"ע בקניגסברג ועוררו שוב בזה ולמחרת יוהכ"פ תרס"ט כותב לו (לעיל ח"ב אגרת קפח) „בהתראותינו בקעניגסבערג דברנו שיגיש בדבר רשיון על אספה מוקדמת, בטח עושה כת"ר שי' בזה".

בינתיים נוצרה אפשרות חדשה, שאותה ניצל רבנו להשגת רשיון לאספת הרבנים בווילנא, ואותה מספר אל הרח"ע באגרת ג' כסלו (שם קצט):

על יסוד המכתבים שנשלחו מהיהודי המלומד להדוח' רבנים [רבנים דתיים] עשינו השתדלות בדוח' דיפארט' [מחלקה הדתית] לתת רשיון לאלה הרבנים להתוועד ולהתיישב במה להשיב ולהציע בהטבת מצב הרוחני, ונוסף להנ"ל עוד רבנים עד כ"ה במספר, ומוסגר בזה רשימת הרבנים יחיו, ובקשנו שההתוועדות תהי' בווילנא, ותמול קבלתי מכתב מידידי הג' הנכבד הרש"מ טראיינין נ"י אשר הדירעקטאר חתם על הרשיון.

היהודי המלומד הוא ד"ר קרעבס הנ"ל, שהיה בשנת תר"ס רב מטעם במושבות חרסון. השאלות ששאל במכתבים שלו הם כדי להכין את החומר שידונו בו „ועידה הרבנית" העתידה להתקיים בפ"ב, כמסופר שם באגרת א'יג. את השאלות האלו שלח בעיקר לרבנים שמטעם הממשלה, אך גם לכמה רבנים דתיים [דוח' רבנים]. על יסוד זה פנה רבנו, באמצעות הרש"מ טריינין, בבקשת רשיון לאספת רבנים דתיים בוילנא, כמבואר באגרת המועתקת לעיל ולעיל ח"ב אגרות ר. ריז.

הרשיון אמנם ניתן, ובמשך חדשי החורף תרס"ט נמשך הדיון, להרשות לכ"ה רבנים ויותר להשתתף באספה הזאת. בזה דן רבנו לעיל ח"ב אגרות קצט. ר. רז. רח. רט. רי. ריב. ובג' דחנוכה תרס"ט כותב ה"ר יעקב לפשיץ אל ה"ר יצחק אייזיק הלוי:

האדמו"ר מליבאוויץ הפיק רצון שהשיג רשיון לאסיפת כ"ה רבנים בווילנא, אבל הרשות יר"ה שלחה לעשות חקירות על כל או"א מהרבנים על מהותו ואיכותו. מובן שהדבר נמשך זה כשני ירחים וטרם באו הסוועדונעס [הידיעות], ע"כ טרם נקצב זמן האסיפה.

לאחר קבלת הרשיון הכללי לאספה ואישור שמות המשתתפים בה התחיל הדיון על ההכנות אליה וקביעת זמנה (לעיל ח"ב אגרות ריג. ריז). בסופו של דבר נקבעה לימים י"ב־כ אייר תרס"ט – בדיוק שנה לאחר קביעת המועד הראשון הנ"ל, בל"ג בעומר תרס"ח. ולפניה התקיימה האספה המוקדמת הנ"ל, בבאראנאוויץ, בימים ט־יא אייר, כדלעיל שם אגרת רכד*, ובהערות שם.

מתוך הכ"ה השתתפו בה רק 20. ובחלקה – גם האדמו"ר אברהם מרדכי אלטר מגור. פרטי־כל האספה מועתק כנספח לאגרת א'כט. ואודתה – באגרות־קודש אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע ח"א אגרת כח:

האסיפה הכבירה בוילנא, אשר זה כמאה שנה לא היתה אסיפה כזאת, התאחדות כל המפלגות השונות. כמה דיו נשפך ערי נוסדה וכמה חליפות טע"ג ומכתבים סתרים, כמה עבודה ויגיעה, לילות כימים שקדתי על המלאכה הזאת לברה, וכמה עבודה בעשרת ימי האסיפה, וכמה עבודה אחרי בעריכות הפרטי־כל'ים וריבוי המכתבים וכו', אשר כ' יודע היטב אשר כ"ק אאמו"ר שליט"א אין באפשרו להכנס בפרטי פרטיות, ואלי מוסר הדבר הזה, וגם האחריות עלי היא.

על אחת מההחלטות באספה כותב רבנו במשך הקיץ (א'כט):

אסיפת הרבנים דוילנא החליטה לשלוח רבנים ומגידים בעיירות לדרוש ולתור בחכמה, לעורר את אחינו לחזק מוסדות הדת, ולעשות קביעת בעסק התורה ברבים, ולעורר בתיקוני עניני הדת כפי הדרוש בכל עיר ועיר, ועוד כדומה מהדברים החליטו לעשות בפועל ענינים הנוגעים לחיזוק הדת.

ובאשר כ״ז דורש הוצאות רבות, לזאת למען לתת היכולת לפעול ולעשות בעזרתו ית׳, הננו פונים לכבוד מעל׳ ליתן את נדבת לבו על הענין הגדול הזה, ויהי׳ חלקו בין מזכי הרבים אשר זכות הרבים תלוי בהם. את נדבתו ישלח לגזבר הועד הג׳ הנכבד ר׳ יוסף לעוין בווילנא. ובגלל הדבר הזה יברכהו השי״ת בכה״ט, ויצליח בכל ענייניו בגו״ר, ויזכה לראות בהרמת קרן התורה והיהדות וקרן אחב״י בגו״ר ונזכה לביאת ג״צ בב״א.

על דבר ה„קול־קורא״ הזה כותב רבנו אל ה״ר אליעזר משה מאדייעווסקי בכ״ג תמוז (ח״א רל):

שום קול קורא לא נערך עדיין, גם בדבר ועד הכספים כתבתי להרח״ע שי׳ שיהי׳ מכתב חתום מכל חברי הועד, והוא מנגד לזה, והחלטתי לשלוח מכתבי׳ ליחידים, ולמקומות אחדים אל הרב לאסוף ע״ז, ויושלחו המעות להג׳ ר׳ יוסף לעוין שי׳.

עוד הוחלט באספת וילנא ליסד אגודה לחזק הדת ובין משימותיה תהיה הטבת החנוך הדתי של הדור הצעיר. רבנו לא חכה עד ליסוד האגודה ומיד במשך הקיץ פנה במכתב־כללי בדבר חובת הלמוד וחנוך הבנים (א׳ל), ומסיים:

ובאשר לא רבים יחכמו איך ומה ללמד, וטרדת הפרנסה מעכבת אותם מלהשגיח על הלמוד שיהי׳ בטוב, ע״כ עצתנו לקבע בכל עיר ועיר ועד מאנשים חכמים יר״א לומדי תורה ובתוכם יהי׳ גם רב העיר ונקרא בשם ועד החינוך כו׳.

בין ההחלטות שנתקבלו באספה היו כאלו המופנות לממשלה בדבר הטבת מצב הדתי והחומרי של היהודים ברוסיה. את הגשת ה„פרטי־כל״ אל הדיפרטמנט, היא המחלקה לעניני דת שבמשרד הפנים, מזכיר רבנו באגרת כ״ג תמוז הנ״ל:

הפרטי כל הוגש וכבר נתקבל בהדיפ׳ עם הערה מהגוב׳ [מושל פלך וילנא]. אמנם טעם נדע לי סגנון הערתו בטח נודע אי״ה בקרב הפרטיות בזה.

קשה לעקוב אחר התוצאות, שהרי עיקר האספה נתאשרה רק כהכנה ל„ועידה הרבנית" שנקרא לפ"ב בחורף עת"ר. מיד אחר האספה בוילנא, באייר תרס"ט, התחילו ההכנות לועידה – הצעות לסדר היום, בחירות, נציגות דתית ולאח"ז הועידה עצמה שנמשכה חודש שלם (אד"ש עת"ר) והעבודה בהמשך אליה, שכ"ז קובע ברכה בפני עצמה ועליהם מסופר במבוא לח"א ע' 35 ואילך.

חברת „יבנה"

את מטרת החברה מתאר רבנו באגרת יח טבת תרס"ה אל כ"ק בנו אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע (לעיל ח"א אגרת קלה):

נוכל אי"ה להחזיק ישיבות בהכשר (כמובן לא תחת שם ישיבה, אבל בתכלית ההכשר) ומכ"ש חדרים, וגם נוכל לקבוע שיעורים בכל העיירות כפי היכולת ולהגיד הן מתוך הספר והן בע"פ, הן בקביעות והן לעתים.

באותה תקופה היתה החזקת ישיבות ברוסיה, בלי לימודי חול, בלתי חוקית (ראה לעיל ח"ב אגרת רסג, ובהנסמן בהערות שם). את הישיבה תומכי תמימים הסתירו תחת השם „בית מסחר" (ראה מבוא לח"א ע' 26). כשם שהחזקת הישיבה היתה בלתי חוקית כך היתה גם אסיפת תרומות לקופת הישיבה בלתי חוקית ולכן גם בלתי רשמית, היינו שהתורם נתן את המעות למשולח או ששלחן אל רבנו. המעות באו אל קופת הישיבה אך לא היו רשומות בבנק וכיו"ב כמעות השייכים לקרן הישיבה. אי אפשר היה לעשות מגביות פומביות, אי אפשר היה לשלוח לתורמים קבלות רשמיות, שהרי כל זה היה בלתי חוקי.

כל זאת הקשה על קבלת התרומות. כך השיב הגביר ה"ר שלמה זלמן ברלין בשלהי שנת תרס"ב, כאשר רבנו ביקשו לתרום סכום נכון לקרן עבור הישיבה. בז' כסלו תרס"ג כותב על כך רבנו אל אחיו הגביר ה"ר ישעי' ברלין (לעיל ח"ג אגרת תתג):

בדבר אחיו הרש"ז שי'. אם ירצה דוקא כשיהי' מאושר זהו דבר הבלתי אפשרי (כי דרושים להיות כמה דברים שהם היפך הכוונה), אמנם אם הי' רוצה באמת באמתת הדבר יכול למצוא אופנים שאין בהם חשש ח"ו ואי"ה יהיו המעות בשלימות.

המצב לא השתנה גם בשנים הבאות. באגרת ט"ז שבט תער"ב לכ"ק בנו אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע חוזר רבנו לאותו סיפור (לעיל ח"ב אגרת שכ):

אשר אז יכולים להיות הידים פתוחות לקבל תמיכות ונדבות לרעיון הזה בלי שום מורא ופחד, והמשולחים לא יהיו צריכים

להתחפש כו', ומה גם שיהי' באפשר לשלוח צירקוליארים מפורסמות וקבלות מקוימות שכ"ז תוסיף הכנסה. וביותר בנדבות גדולות ובעזבונות על איזה פאנד או בנין, אשר רבים טענו (כמו הרש"ז ז"ל בעתו וכמו"כ יש עתה טוענים כאלו אם בגלוי או בלחישה או במח') שאיך אפשר ליתן על דבר הבלתי מאושר. ואיך אפשר ליסד דבר בלי שם.

בתחלת שנת תרס"ד עלתה ההצעה להגיש בקשה לממשלה לאשר חברת „יבנה" ובמשך שתי השנים הבאות הרבה רבנו להתעסק בזה.

עיקר ההכנות ליסוד ואישור החברה הן הכנת ספר התקנות (אוסטאוו) ותזכיר (דאקלאד זאפיסקע), מסירתו למשרד הפנים וסידור ראיון אצל שר הפנים על מנת לבאר לו את תוכן ונחיצות החברה, שבזה דנות אגרות רבות במשך שתי השנים האלו.

התכנית הראשונה היתה שאחי רבנו, ה"ר זלמן אהרן (רז"א), יחד עם רבנו יכינו אותם, שבזה דן באגרת תתלט. לאח"ז יהי' צריך (להכין זאת ברוסית ו)להשתדל בדבר משלחת לשר הפנים (אגרת תתמב). מהעדר הפנאי ועוד מסר רבנו את עריכתה לרמ"ב ברנשטיין (אגרת תתמג) שהוא ערך אותה בלה"ק.

על כך כותב רבנו בח' אדר (תתנו):

אחר חה"פ הבע"ל יהי' נצרך לראות אודות זה היינו להכין אי"ה הדראקל' זאפ' והאוסטאוו. מסרתי לה' בערנשטיין להכין נוסח הז"פ ועשאה בלה"ק, ובכללות היא ערוכה בטוב אמנם צריכה תיקון בפרטי', ונראה אי"ה להשלים הדבר ולהשתדל בזה והשי"ת יהי' בעזרינו.

ובו' אייר (תתסט):

בדבר ההצעה אודות התייסדות הח' שדברנו יהי' מוכן אי"ה הנייר בעוד ערך ב' או ג' שבועות, ורצוני שאחר חה"ש הבע"ל יתוועדו ידידינו יחיו אודות זה.

ועד"ז כותב בי"א אייר (תתע):

בדבר ההצעה שדברנו מכבר יהי' מוכן אי"ה הנייר בקרב, ומההכרח הוא שיתוועדו ידידינו יחיו להחליט אודות זה איך ומה יהי', וזה יכול להיות בקרוב אי"ה אחר חה"ש הבע"ל.

לפועל נמשך הדבר עד חורף תרס"ה, שאז נפגש רבנו עם כמה מעסקני

אנ״ש לדון בדבר תמיכת הישיבה תומכי תמימים בכלל ובדבר יסוד החברה הנ״ל בפרט (ראה אגרת תתעד, ובהנסמן בהערות שם). ועל כך מספר באגרת ט״ו טבת אל הר״י ברלין (תתפו):

כעת פה ידידינו בערנשטיין ויחד עם ידידינו הרמ״מ [מאנעסזאן] והרשמ״ט [טריינין] שי׳ אתו עוסקים בדבר האוסטאוו מהאבשצעסטוועט [תקנון חברת יבנה] שאנו חושבים לעשות בעזרתו ית׳. ומצאתי ת״ל דרך כמדומה לנו שהיא ישרה ונבוא עי״ז אל כוונתינו אי״ה, וצרפנו לזה אדוואקאט פאווייערינע [עו״ד מושבע] של ידידינו הרשמ״ט שי׳ אשר יכולים לסמוך עליו בענין כזה, ומסרנו לעשות הדבר וכפי הדרוש אל הפארמאלניסט [רשמיות], ועפ״ע יהי׳ מוכן אי״ה האוסטאוו ביום ב׳ או ג׳ הבע״ל, ויהי׳ נחוץ אז שיתאספו ידידינו יחיו להתיישב ולהחליט אודות זה. ולפ״ד צריכים לצרף לזה גם את ר״י לעוין מוילנא.

ידידינו הרש״ג [גוראריי] כפה״נ יהי׳ פה שבוע הבע״ל, ואבקשו להודיעני אם יבוא כבודו לפה, ונבקש גם את ידידינו הרי״ה [הורוויץ] שי׳ שיבוא ג״כ, כי אם לא נחליט עתה אודות זה ה׳ יודע כמה יומשך עוד, כי זה יותר משנה אשר אנו חושבים בזה ולא נעשה דבר עד עתה, ואם עכשיו נניח זאת יומשך עוד כמה וכמה.

על כך ועל החלטת העסקנים בקשר לתמיכת הישיבה כותב רבנו בכ״א טבת (תחצ):

דברנו בדבר תו״ת אשר עלה החסר בשנה העברה יותר מח׳ אלפים, וע״ז הסכימו להשלים את הסר. אמנם העיקר אשר דרשתי מאיתם להתיישב איך לעשות יסוד בעזה״י על להבא שלא יהי׳ חסרון. בזה לא מצאו עצה (וההצעות שהי׳ בזה לא קבלו) כ״א שיהי׳ פאנד וזה א״א כשאינו אופציאלנא, ואם הי׳ בא לפועל דבר החברה ברשיון אשר חשבנו אז יכול להיות בעזה״י, ולע״ע נשאר הדבר כך.

וכאשר אחת מהדברים בנסיעתי לפה הי׳ כוונה זו ג״כ אולי יעלה בידי לעשות האוסטאוו והדאקל׳ ז״פ בדבר הח׳, וחשבתי לדרוש ע״ז את כבודו ואת ידידינו הרממא״ד שי׳, אמנם . . והי׳ לי עגמ״נ בזה, כי לא ראיתי איך יבוא הדבר. והשגתי את בערנשטיין שיבוא לפה, והמציא דרך איך להעמיד מטרת (ציעל) הח׳, אשר לפ״ד הוא דרך ישרה, אשר יהי׳ ביכולתינו בעזה״י להחזיק ישיבות (כמובן לא ע״ש ישיבה אבל בתכלית ההכשר) ולומר לפניהם שיעור או שילמדו בפ״ע

גם לקבוע שיעורים באיזה מקום שנרצה להחזיק התלמידים בכל צרכיהם ולשלם בעד השיעורים, וגם להגיד בע"פ ומתוך הספר, וגם הדאקל' ז"פ נעשה בדרך קצרה ובאופן הנאות, אשר תקוותינו שיותן ע"ז רשיון אי"ה. ובקשתי את ידידינו שיתוועדו עוד הפעם לפה להתיישב בהפרטים ולעשות בזה החלטה.

* * *

בי"ז טבת תרס"ה יצאה פקודת הקיסר ובה שמונה סעיפים. בסעיף הששי נאמר:

בשביל לחזק . . הסבלנות בעניני האמונה . . בני אמונות אחרות . . לאחוז תיקף בסדר אדמיניסטרטיבי באמצעים מתאימים להסיר את כל המעצורים בדרכי אמונתם שאינם על פי החוקים.

פקודה זו נתנה לרבנו תקוה חזקה שתתאשר החברה „יבנה" וכותב על כך בכ' טבת אל הר"י ברלין (תתפט):

בדבר ענין הח', עתה לפי האוקאז שיצא היום ע"פ פונקט 6 יכול להיות שבנקל לעשות בעזה"י וא"צ לזה הצעות גדולות. ובאמת צריכים להתיישב בזה ביחד דוקא איך תהי' ההצעה והבקשה (היינו הדאקל' ז"פ אין וועלכין זין) ובעצם הדבר בהפרטים שבו יש מה להתיישב, ואיך לשמור שלא ישונה ח"ו במשך הזמן מהכוונה האמיתית, וגם בהתייחסות הדבר לתו"ת, וא"א לפרט הכל וגם לא יוכל להשיב על (הלוכע?) ענינים, ואם יש באפשר שיבוא כבודו לפה ביום א' הבע"ל אי"ה, הי' טובה גדולה אל הענין בעזה"י.

„התייחסות הדבר לתו"ת" הוא הקרן (פאנד) שיפתח באופן רשמי עבור הישיבה, כנזכר גם באגרות תתפ. תתפג. תתצ. וכאשר פותחים קרן כזו חייבים לשמור שלא יוכל הקרן להשתנות במשך הזמן, ע"י חברי ועד הנהלת הקרן, למטרות אחרות, כפי שמפרט רבנו באגרת תתקסו (בקשר לחברת פילנטראפיה שיסופר עליה להלן):

מצד הענינים השייכי' לתו"ת א"א לחתום כ"א אותן הידועים לנו. ובד"כ צריכים לשמור באוסטאוו הזה ג"כ כפי שעשינו בהאוסטאוו „יבנה", אשר גם במשך הזמן לא יוכלו לכנוס בעלי דיעות שאינם מהוגנים ח"ו. מיא דארף דאס ביווארענען בעזרתו ית'.

התקנון והתזכיר הוכנו. רבנו שלח העתק לר"י ברלין שיעיין בו ויחווה דעתו. כך כותב לו בכ"ז טבת (תתצא):

בהנוגע אל הח' עשינו את הראקל' ז"פ ואת האוסטאוו, ואשלח אי"ה מביתי לכבודו עקזעמפליאר א' ויעיין בו. ובהכרח יהי' שתתוועדו לפה בערך בעוד חודש ימים, ותצרפו לזה גם את לעוין מוילנא ואת הרש"ל, ותתיישבו בפרטי הענין, ותלכו אז אי"ה אל שה"פ אודות זה. והשי"ת יהי' בעזרינו להביא את הענין אל הפועל.

וביו"ד שבט כותב לו שוב (תחצה):

מש"כ בדבר ההתוועדות לא הי' כוונתי על פה, כ"א שתתועדו בפ"ב, כי ההחלט הי' על הכלל וצריכים להתיישב עוד בהפרטים, ואפשר צריכים להוסיף עוד דברים בהאוסטאוו אשר אח"כ יהי' כבר הדבר, ויהי' נצרך לילך עם הדאקל' ז"פ. ויצרפו אל ההתוועדו' את הרש"ל [עפשטיין] ואת ר"י לעוין מוילנא, כי לבד שהוא אדם דעתן וי"א יש לו הכירות עם שה"פ (אם כי אומרים בפ"ב אשר יוחלף).

מחר אי"ה אשלח לו את הראק' ז"פ ואת האוסטאוו ויעיין כ' בו, ואם ימצא איזה דבר להוסיף ירשום בל' רוסי' מן הצד על הגליון. אמנם יזהר כבודו שלא יראה אצלו איש זולתו את הדאקל' ז"פ והאוסטאוו לבד חב"ד הרז"י שי' [וואלשאניק]. לידידינו הר"י הורעויץ שי' אינני שולח עקזעמפ' מיוחד, וייטיב כבודו לבקשו אליו ויראה לו, ואם ימצא הוא איזה דבר להוסיף ג"כ, יורשם כנ"ל. ואשלח אי"ה עוד לאחדים מידידינו לעיין בו. ובשתתוועדו אי"ה תתיישבו בהפרטים ובההוספות ויחליטו בזה. והשי"ת יעזור לנו להביא הדבר לידי פועל.

אך לפועל לא אישר שר הפנים את החברה. פרטי הדברים לא ידועים לנו, אך באגרת מ"ח תרס"ט (ח"ב קצח) כותב רבנו: בהתייסדות אגודת „יבנה" היו כמה עיכובים כאשר ספרתי לפני הנאספים. ובאגרת ט"ז שבט תער"ב (כ"ב שכ): „הלא כמה פעמים חשבנו בדבר להשיג רשיון על תו"ת, ואפשר שלא הי' הדבר כבד כ"כ"; סיום אותה אגרת לא הגיע לידינו, ושמא נזכרת בה גם הסיבה לאי קבלת הרשיון ואי אישור החברה.

מעות ארץ הקודש

כשם שאוסף תרומות למען הישיבה היה בלתי חוקי ומוסווה כך גם אוסף מעות התמיכה לארץ הקודש, הנקרא קופת רבנו מאיר בעל הנס, היה בלתי חוקי ומוסווה תחת השם „מסחר האתרוגים", כלומר תשלום מעות לסוחרים באה"ק ששלחו אתרוגי ארץ ישראל לרוסיה.

לא רק אוסף המעות ברוסיה היה בלתי חוקי ומוסווה אלא אף עצם שילוח המעות לאה"ק היה בלתי חוקי ולכן לא היו יכולים לשלחן לחשבון הבנק של הכולל אלא על שם נאמני הכולל. אנשים אלו היו נקראים בעל האדרעס, או האדרעסאנט (ראה אגרת תתקנ* ע' קעד).

על ההשלכות של הנהגה בלתי חוקית זו כותב אחד מממוני הכולל בירושלים, ה"ר יהודה ליב מנוחין אל ה"ר שמואל אוטעווסקי, בא' תמוז תרס"ב (פנקס) מכתבי ממוני ומנהלי כולל חב"ד):

העוסקים בחו"ל באספת צדקה למענם מחויבים ומוכרחים [לעשות] בצנעה שלא להתפרסם ושלא יוודע כו' ממילא [ישנם] הרבה ענינים המזיקים העסק, כי א"א לעשות קאנטראלין [ואם] מזדמן אשר שד"ר חוטף מעות א"א לילך במשפט.

וכן כותב הנ"ל אל הרש"מ טריינין בט"ו מנ"א:

כפי שמתנהג אסיפת נדבות חו"ל למען עניי אה"ק דרך מסחר קאנטערבאנד . . עפ"י סדר שמתנהג כעת, אשר יֵעָשה הכל הצנע לכת, אין לעשות שום קאנטראל, זה חומס זה רומס, אם יש שד"ר מאסף בעד אה"ק ויש לו לב טוב ושולח כסף לאה"ק ולוקח לעצמו מחצה חושבים המחצה שמקבלים למציאה ממש.

ועל ההשלכות של משלוח המעות לאה"ק באופן בלתי רשמי ואופני תיקון הדבר, כותב הנ"ל בר"ח סיון:

ואת אפשר לכאורה שיושלח על אדרעס חב"ד . . ואולי יש חששות ברוססל' אם ישלחו על הפירמא gemeind chabad אפשר לצרף תיבת מסחר אתרוגים. ולפי ערך אין שום חששא אם ישלח פשוט געמ' חב"ד. והלא זאת יוכלו לחקור שמה. פה אומרים שאין שום חששות.

מ"מ אינו אומר זאת למעשה אלא להלכה, אך למעשה אין כדאי לשנות מהנהוג עד אז ששולחים המעות של שם הנאמן ה"ר מאניש ווירוויילאנסקי. ועל כך ממשיך לכתוב:

עכ"פ יש עת לזה, וב"ה ידידנו רמ"ו שי' בעז"ה יאריך ימים וא"א לגרום לו ח"ו חלישת הדעת לעשות חדשות בחיי חיותו.

יחד עם הרמ"ו הנ"ל, שנבחר לנאמן ע"פ הוראת רבנו (לעיל ח"א אגרת קא ובהערות שם), היה גם ה"ר מרדכי אברהם שלאנק. שניהם היו בעלי האדרעס עד לפטירת הרמ"ו בכ"א מ"ח תרס"ג שבמקומו נבחר ה"ר דובער אפרת.

בראשית שנת תרס"ה, או תרס"ו הגיעה מלשינות לממשלת רוסיה על קופת כולל חב"ד. כשנודע הדבר לרבנו כותב אל ה"ר שמואל מיכל טריינין (תתקטו):

צריכים לדעת מה חושבים אודות זה, ואפשר שע"י ריבוי התעסקו והשתדלות נפעל בעזה"י שינתן לנו רשיון על קיבוץ כסף בשילוח תמן, כי הלא להם [לאינם יהודים] ישנו מפעל כזה והוא ברשיון, אפשר שינתן רשיון גם לנו אחב"י.

חברת פילנטרופיה

לפועל לא הצליחו אז להשיג רשיון, למשלוח מעות תמיכה מרוסיה לעניי אה"ק, באופן רשמי. אמנם בשנת תרס"ז יסד רבנו חברת מניות בשם „פילנטרופיה", לקניית בתים באה"ק לטובת עניים ולהחזקת עוסקי תורה וירא ה'. את החברה יסד בוירצבורג, מחוץ לגבולות רוסיה ומשם השתדל להעבירה ולאשרה גם ברוסיה.

כאמור לעיל, היה גם אוסף התרומות למען הישיבה ברוסיה בלתי חוקי. ע"כ החליט רבנו לכלול גם פרט זה בחברת המניות הנ"ל, היינו שכל חבר קונה מניות בחברה זו וע"פ הצבעה וכיו"ב מחליטים לאיזה מטרה ילכו המעות.

* * *

במשך רוב שנת תרס"ז שהה רבנו עם כ"ק בנו אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע בוירצבורג ושם עיבדו את פרטי תקנות החברה ואת אישורה הרשמי. באגרת לכמה מעסקני חב"ד ברוסיה (לעיל ח"א נספח לאגרת קעג) מבאר כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע את מטרת החברה:

עלה ברעיוני לעיין היטיב איך אפשר להרים קרן „תומכי־תמימים" וקופת „כסף רמבה"ן" להיות ב' המוסדים האלו הם קיום הרוחני של עמינו הקדוש במדינתינו. ואך בהיותם נעשים במחשוך ומעצור מפני פחד שוא, כי לוא ידעה הממשלה כי חפצנו אחת להתחזק בדת, לשמור דתינו הקדושה ולעבוד אבינו מלכינו יתי ויתעלה, וכן להחזיק ידי אחינו בשרינו היושבים בקדש ועוסקים בתורה ובמצות ברה, הנני חושב נאמנה כי לא היו עוצרים בעדינו מאומה . . ועד אשר הדבר בלתי מאושרה קשה לעבוד בזה נאמנה כראוי וכיאות לענינים רמים ונשגבים האלו.

ובכן ברעיוני עלה ליסד פה מדינת באיערין חברה בשם קאלאוטיאנס־גיזעלשאפט „פילאנטראפיא" (שם פיהלאנטראפיא בלה"ק הוא „צדקה" באשר לפי החוק השורר פה צריכים כל השמות

להיות בלשון איראפיא או אשכנזי, וזה השם הוא בל״א, ובשארי הלשונות, ובנקל להעתיקו בהעתקה אמיתית גם בלשונינו הקדוש הוא צדקה כנ״ל, לכן בו בחרו).

מטרת החברה ליסד בתי ספר המיוחדים לדת וללימוד התורה, ולבנות בתים למען עניי ישראל זקני ת״ח או ת״ח הלומדים תורה (הכוונה בזה כסף אה״ק) והתקנות הם עשויים בהשכל ודעה. ברוב יגיעה ועמל עלה זה בשקידת הזמן עם כמה עורכי דין ושיקול הדעת. וכבר הכל ת״ל מאושר ומתוקן לפי תכליתו. עפ״י פקודת כ״ק אאמו״ר הרה״ק שליט״א אשר הוא ראש ונשיא המוסד הלזה. ואיליו עוד שמנה אנשים מגבירי ישראל ונכבדיו. ושני אנשים מאחינו ידידינו האשכנזי׳ הדרים בפה העיר וירצבורג. יראי אלקים ונכבדים במעשיהם ועניניהם.

אמנם למען השיג זה כפי החפץ, בהכרח הי׳ לעשות גיזעלשאפט אקציניערנע, ולעשות אקציעס על סכום ששים וחמשה אלפים מארק (שהם בערך שלשים אלפים וחמש מאות ושש עשרה רו״כ, ושלשים קאפ׳).

כל אקציע בהכרח שתהי׳ על סך לא פחות מסכום 500 מרק (שזה בערך 237 רו״כ) וזה אפשר לחלק על כמה חלקים וחלקים שחפצים. ובכן יהיו 130 שטרות בני 500 מארק העולה 65.000 מרק. ובהם יהיו שטרות בני 100 מארק 200. 75. 50. 25. 10.

האקציעס הם בשביל הבית והחצר הגדול שישנו בחברון לקנות עבור ת״ת וישיבה. ודירות לעניי הכולל לכל מי שיעלה בגורל צדק. והבית הזה עולה בערך 30000 רו״כ. וכל מי שיקנה חלק שטר יהי׳ לו חלק בהבית, וזכות בזכות הצדקה הלזאת.

לעיל ח״ב אגרת קצח כותב אודותה רבנו „מובן אשר תכלית כוונתינו בזה בשביל מדינתינו . . ובחו״ל יכולים להשיג הרשיון על כ״ז בנקל, ובדעתינו להעביר הדבר למדינתינו ברשיון הממ[שלה]״. ובאגרת תתקעג „אשר ביכולת אי״ה לבוא עי״ז מענין לענין כו׳ ר״ל מחו״ל לפה״.

החברה הנ״ל היא חברה אחת הכוללת את שני הדברים הנ״ל, קניית בתים בחברון ויסוד ישיבות. בתקנון הכללי מדובר על שני הדברים, כנזכר לעיל. אך לפועל נוסדה המחלקה הראשונה (קניית בתים בחברון) מיד בקיץ תרס״ז ועל המחלקה השניה נמשך הדיון בקיץ תרס״ח וחורף תרס״ט. על סיבת הקדמת

הדבר הראשון כותב רבנו באגרת תתקסז „אנחנו בשלנו יש לנו זמן, אבל דבר החצר דחברון ת״ו הרי אינו סובל זמן״.

* * *

על ההכנות ליסוד החברה מסופר באגרות תתקסד־ע. תתקעב־ד. תתקעח. ולעיל ח״א אגרת קעג (ה׳ אלול תרס״ז):

יש לנו תקוות בעזרתו ית׳ דבר האקציאן געזעלינשאפט יצא לאור. היו לנו בזה ימים של צער כי הי׳ דרוש הסכם מהרייכסקאנצלער מברלין, ושהה הדבר חודש ימים ות״ל באה ההסכמה. וזה דבר גדול. עתה מרפיסים האקציעס ועדיין לא נגמרו. ותקוותי אשר בעזרתו ית׳ ימכרו.

ובח״ב אגרת קצח:

והחלטנו לעשות אקציאנערני אבשצסטווא [חברת מניות] בשם „פילאנטראפיא״ לקנות בתים באה״ק לטובת עניים ולהחזקת עוסקי תורה ויראי ד׳. וכאשר בחו״ל זה בנקל יותר לעשות חברה כנ״ל, עסקנו בזה בוירצבורג. ומצד איזה עיכובים שהי׳ בזה מהמושל המקומי הי׳ בהכרח שיילך הדבר לברלין, ובעזרתו ית׳ בא הרשיון ע״ז מהרייכסקאנצלער, והדבר נתאשר.

האישור מהרייכסאקנצלער מברלין נמצא באוסף המכתבים. הוא נכתב ברביעי ביולי 1907 ואושר ע״י הנוטריוס ב־19 באוגוסט.

* * *

על קניית החצרות בחברון, ממעות חברת המניות וממעות אחרות, יסופר להלן. כאן יסופר על המטרה השניה של החברה, אוסף תרומות עבור הישיבה בליובאוויטש, באופן רשמי וחוקי.

בשלהי קיץ תרס״ח שהה רבנו במאריענבאד וכ״ק בנו אדמו״ר מוהריי״צ נ״ע שהה באותה שעה בקראנץ. ע״פ הוראתו והמרצתו של רבנו התקיימה אז אספה בין החברים המייסדים ובין כ״ק בנו אדמו״ר מוהריי״צ נ״ע ואספה נוספת בברלין בין רבנו ובין שלשה מרבני אשכנז בדבר החברה זו. על אספה זאת מספר רבנו (ח״ב אגרת קצח) בתחלת חורף תרס״ט:

בזמן ההתעסקות בדבר החברה הנ״ל נתעוררנו אשר האגודה תהי׳ ג״כ מטרתה לייסד חדרים ת״ת וישיבות ושיעורי ערב וכה״ג

בכ״מ אשר תמצא לנכון בכל רחבי התבל, וליתן עזר להלומדים מזון ולבוש וכו׳ . . .

ועתה בנסעי ממאריענבאד נתוועדנו בברלין עם שלושה מהר׳ היראים דאשכנזי׳ אודות פילאנטראפי׳ . . ונתעוררו להשתדל להמציא חבירים אל האגודה. ובעת הזאת נשתדל אנחנו בדבר הרשיון להביא את האגודה למדינתינו, – אנחנו עוד לא עשינו דבר בדבר הרשיון ותקותינו להתחיל בזה אי״ה והשי״ת יהי׳ בעזרינו.

זה שבארתי בקוצר אמרים דבר האגודה פילאנטראפי׳, אשר בכל ענין מהנ״ל הי׳ הרבה התעסקות ויגיעות, וכמה סיבובי דברים הי׳ בזה אשר א״א לבאר ולפרט הכל, וראוי׳ היא דבר פילאנטראפי׳ לשום לב אלי׳ הן בהחומרי היינו דבר קניית בתים בעה״ק חברון ת״ו, והן בהרוחני דהיינו התייסדות בתי אולפנא בעזרתו ית׳.

ע״פ האמור לעיל, אצל חברת יבנה, נראה שגם כאן לא אישרה ממשלת רוסיה, לפחות את חלק זה של חברת פילנטרופיה – „היינו התייסדות בתי אולפנא״.

קניית החצרות בחברון

כבר בט״ו סיון תרנ״ו כותב רבנו אל הגביר ר׳ ישעי׳ ברלין (לעיל ח״ג תקפב*):

כבר כתבתי לו באריכות דעתי בזה שצריך לבנות הבתים דווקא בחברון ת״ו, ומהחלטתי זאת לא אזוז גם עתה.

על הסיבה לזה כותב לו בי״ח מ״ח תרס״ה (תתעז):

בעת שהי׳ הדיבור אודות בנין בתים באה״ק בעה״ק חברון ת״ו . . אשר לבד הטובה גשמיות לעניני חברון ת״ו הי׳ בזה גם כוונה רוחניות להחזיק ולהגדיל ישוב עה״ק הנ״ל אשר בה עד עתה לא יש תערובות זרות.

ובתחלת תרס״ז מפרש יותר (תתקנ* סי״א):

אני אומר דעתי גלוי לכל, אשר בעלי תורה צריכים להיות ישיבתם בחברון דוקא, ובזה יש לקוות שתתאים תורתם עם יראתם ויחדיו תמים יהי׳ למטה ולמעלה . . מה שנתמעט ישוב חברון הוא, הא׳ פשוט מפני שהחלוקה אינה מספקת למקבלי׳ ומוכרחים המה למצוא דבר ממה להתפרנס, ובירושלים יש כמה ישיבות שנותנים

סכום נכון להלומדים בהם, והאברכים לומדי תורה מכוללינו לומדים בכל הישיבות ומקבלים פרס ע"ז, גם יש בה בתים הרבה של נדיבים שנותנים דירות בחנם, אשר כ"ז אין בחברון, וזה א' מהדברים אשר חשבתי ותקותי אי"ה שיבוא לידי פועל במשך הזמן להחזיק את הישיבה של חברון ולגדלה, למען תת היכולת לאברכי כוללינו להיות חברון לעסוק בתורה ועבודה תמימה. וכבר החלטנו בשנה דאשתקד לייסד חברה מיוחדה אשר תקרא בשם חברונים לדאוג לטובת חברון להרימה בעזרתו ית' בשביל הכוונה הטובה הנ"ל.

ומסכם בתחלת חורף תרס"ט (ח"ב אגרת קצח):

וכבר ידוע דעתי אשר המקום המסוגל לזה יותר היא עיה"ק חברון ת"ו, אשר עד עתה עודינה טהורה היא ת"ל מהתערבות איזה התייסדו' זרות. ובנקל יותר לבוא אי"ה אל התכלית הנרצה. אשר הענינים כבר ידועים בזה באריכות דברים.

מחמת כל הנ"ל השתדל רבנו במשך כל השנים האלה לקנות בתים בחברון עבור כולל חב"ד, ועבור פתיחת ישיבת חב"ד בחברון. על כך ממשיך לספר באותה אגרת:

אחת מהדברים המחזקים את הישוב באה"ק הוא דירות חפשיות, אשר כמה נדיבים בנו בתים באה"ק ונותנים דיורים חפשים ע"פ הגורל על שלוש שנים, בתים כאלה נמצאים במספר נכון באה"ק (גם להכולל יש בתים כנ"ל וגם מבתי הנדיבים יש שנותנים דיורים לכל בני הכוללים אם כי המנדב הוא פולני וכדומה) אבל הכל רק בעה"ק ירושלים ת"ו, וגם זה המשיך הרבה משארי עה"ק לירושת"ו מפני הדיורים החפשים שבה לבד ריבוי הישיבות שבה שנותנים החזקה גדולה להלומדים. וגם באשר יש בה מסחר וקנין. שבכ"ז המשיכה אלי' יושבים הרבה, ובחברות"ו אין בתים כנ"ל ואין ישיבה שכ"ז גם להקטין היישוב.

(בחורף תרס"ה קבלתי מכתב מהג' המפורסם מוהרש"ז ברלין ז"ל כאשר רצונו לקנות נחלה באה"ק ובאשר שמע מאתי אשר נחוץ בחברות"ו בתים כנ"ל וחסרונם נרגש, ומציעים לו חצר בחברות"ו לזאת שואל מאתי למי לפנות בזה, והושבתי לו לפנות לנ"ד הרה"ח הרמד"ס נ"י ולש"ב הרה"ח הרש"ל נ"י ועל ידם קנה את החצר, וכמדומה שיש בו ג' או ד' דיורים ועלה לו כמדומה שני אלפי' וחצי

רו"כ. ואם כי מעט הוא לפי ערכו אבל מ"מ יותר הוא מהעדר, מער וידער ניט).

קניית חצר רומנו (הסטמבולי)

בקיץ תרס"ד הועמדה למכירה חצר רומנו בחברון, המפורסמת בשמה החצר הסטמבולי. הרב הספרדי של העיר ה"ר חיים חזקיהו מדיני (חח"מ, בעל ה„שדי חמ"ד) פנה בגינה אל הגביר ה"ר ישעי' ברלין בהצעה שיקנה אותה עבור כולל חב"ד בחברון (ראה לעיל ח"א אגרת קעג, ובהנסמן בהערות שם). רבנו חוזר ומזכירו בזה בי"ח מ"ח תרס"ה (תתעז):

הרב החח"מ שי' כתב לכבודו אודות החצר שרוצים לקנות למטרה הנ"ל, והציע לו שיקנה את החצר (והמוכר הי' מניח איזה סך מהמקח כי אינו רוצה בהתייסדות בית הספר) ובזה הי' מתבטל מחשבתם לע"ע וכיון דאידחי כו'.

הדיון נמשך במשך השנים תרס"ד־ה והקניה לא באה לפועל. בכ"ד כסלו תרס"ה נפטר החח"מ, והרב החב"די בחברון, ה"ר שלמה יהודה ליב אליעזרוב (שיל"א), הכניס עצמו לענין הזה. בחודש תשרי תרס"ו ביקר הרשיל"א לצורך זה את הר"י ברלין, שהסכים לתת את מחיר חצי החצר במזומן, בתנאי שישיג גם את החצי השני ויקנו את הכל במזומן, כמסופר במבוא לח"א ע' 31.

רבנו החליט אז ליסד חברת מניות על החצי השני של מחיר החצר (תתקיג). ועל התוצאות כותב לעיל ח"ב אגרת קצח:

במשך הזה עמד למכור אחוזה גדולה בעה"ק חברות"ו, חצר המפורסם לטובה בכל אה"ק, בו בתים הרבה ויפים וקרקע הרבה שדות וכרמים, אשר עלה לבעל החצר בסך מרובה, ועתה עמד במקח כ"ד כ"ה אלפים רו"כ, באתי בדברים אודות זה עם נדיבים אחדים, מהם שהבטיחו על המחצה מהם בשלימות, וכ"ז לא בא לידי פועל, והחלטנו לעשות אקציאנערני אבשצסטווא בשם „פילאנטראפיא" לקנות בתים באה"ק לטובת עניים ולהחזקת עוסקי תורה ויראי ד'.

דחיפה חזקה להשתדל בזה נתן המכתב שקיבל ה"ר שיל"א בתחלת קיץ תרס"ז, ועליו מספר רבנו באגרת כ"ד ניסן (תתקסד):

ר' שמואל תנחום [שוחאט מחברון] הוא פה ודעתי שיסע אי"ה לריגא לדבר עם ח"ד הר"י שי' [ברלין], וגם ישתדל לעשות עוד אנשים לזה שיצטרפו בהאקציעס.

אמנם כעת הגיע מכ' לש"ב הרב רש"ל שי' [אליעזרוב] לפה

שנתחדש קונה על החצר א' ממצרי' וחושש מאד כו'. את המכתב אני שולח לידידינו הרש"ג שי' [ה"ר שמואל גוראריי] וצריכים להשתדל למהר הרשיון [לחברת „פילנטרופיה"] בעזרתו ית' למען שיהי' ביכולת לעשות בזה אי"ה בהקדם.

החברה נתאשרה בקיץ תרס"ז – כמסופר לעיל. במשך שנת תרס"ח נקנו מניות מהחברה לכמה אלפי רו"כ, וכשבא מועד קניית החצר, שעלה כ"ב אלף רו"כ, התחיל הדיון אם לתת המעות על קניה זו (ראה אגרות א'כ. א'כא. א'כו). בסופו של דבר נקנתה החצר עבור דמי קדימה שנתן ה"ר שמואל גוראריי – 10,000 רו"כ (אגרת א'כא). מותר מעות הקניה – עד כ"ב אלף רו"כ – נשאר חוב עד שנת תער"ב, שאז שלח עבור זאת הגביר ר' ליפא גארעלקין 27 אלף פראנק (ח"ב אגרת שט ובהערות שם). בתחלת חורף תרס"ט נקנתה, בסמיכות אליה, חצר נוספת עבור מעות המניות, כדלעיל ח"ב אגרת קצח:

עתה קנינו ת"ל עוד חצר קטן אשר בגבול החצר הגדול הנ"ל. וזה בעזר האקציעס אשר לע"ע נמכר במספר מועט.

רישום החצר על שם רבנו

על קניית חצר רומנו בדמי הקדימה שנתן ה"ר שמואל גוראריי, כותב רבנו אל כ"ק בנו בי"ד תמוז תרס"ח (א'יד):

תמול הי' פה ידידינו הרש"ג שי' והראיתי לו כל המכתבי' מאה"ק והבטיח ליתן אי"ה בעוד ח' או י' ימים ג' או ה' אלפים. אמנם חפצו מאד לעשות הקני' תיכף על שמי ואם בשו"א א"א לעשות על שמי לעשות על הקדש ושאני אהי' הבעה"ב עלי', ובאופן כזה הי' משתדל ליתן אי"ה את כל הכסף התשלומין בעוד חודש ולא יאוחר אי"ה מב' חדשים, וכתבתי כן להרש"ה.

הרש"ה הוא ה"ר שמעון הויזמן שהתעסק בקניית החצר בחברון ורבנו כותב לו באותו יום (ח"א אגרת קפד):

בדבר הקושאן אולי אפשר לעשותו עתה על שמי, אם כי ידעתי אשר הוא נגד החוק שנתחדש במדינתם, אמנם אפשר ע"י יגיעה יכולים לעשות אופן כזה שתהי' הנחלה על שמי.

הקושאן, שהוא שטר בעלות רשמי, אינו יכול להיות על שם רבנו, שהוא נתין רוסיה, ובארץ ישראל, שתחת ממשלת תורכיה, נאסרה קניית קרקע ובתים ליהודי חוץ לארץ (לבד תורכיה). לכן נרשם על שם המתווך ה"ר שמעון הויזמן הנ"ל.

לא רק הקושאן, אלא אף השטר העברי נרשם על שם הר"ש הויזמן.

בכ"א מנ"א נקנתה החצר (קונ' קריאה נאמנה. מגדל עז ע' תקנט). בא' אלול תרס"ח היה המוכר ה"ר אברהם רומנו בחברון וע"פ יפוי כח שהיה לו מאשתו רבקה שנמצאה בקושטא מכר את הנחלה וכתב את שטר המכירה על שם הר"ש הויזמן.

בזה לא הסתפק, וכשחזר לביתו בקושטא נכתב שטר נוסף ע"י אשתו, שהנחלה היתה רשומה על שמה. גם שטר זה נכתב על שם הר"ש הויזמן. השטר הוא מי"ב לחדש תשרי תרס"ט.

בסמוך לחצר הגדולה הזו, בפנה המזרחית, עמדה חצר קטנה נוספת, שאותה קנה רבנו בחורף תרס"ט מאת המשומד דאהוד אפנדי, גם זה ע"י המחווך הר"ש הויזמן הנ"ל וגם היא נרשמה על שמו. כדי להבטיח את בעלות רבנו כתב הר"ש הויזמן שטר הודאה, שהקניה נעשית בשליחות ובמעות רבנו והקושאן שנכתב על שמו הוא רק לפי שעה. השטר הוא מכ"ז שבט תרס"ט.

אחר גמר הקניה השניה מודה לו רבנו ומבקשו שוב, באגרת כ"ז אדר תרס"ט (לעיל ח"א רכד), „אם יהי' באפשר להשיג רשיון קני' על שמי זה דבר גדול מאד וכדאי להשתדל בזה". לפועל נשארו שני החצרות רשומים על שם הר"ש הויזמן עד קיץ תער"ב.

גם אז לא יכול הי' הקושאן להיות על שם רבנו, על כן צוה להעבירה על שם ה"ר שלום שמחה שיינפינקל (לעיל ח"ב אגרות שט־שיב. שיז. שכב). שטר המכירה לשני החצרות מהר"ש הויזמן להרש"ש שיינפינקל נכתב בי"ג אייר תער"ב. וכחודש לאח"ז, בח"י סיון תער"ב, נכתב שטר מכירה לשני החצרות הנ"ל, מהרש"ש שיינפינקל אל רבנו.

עדיין לא יכלו לרשום את הקושאן על שם רבנו, עד חודש טבת תרע"ג, שאז (חודש אימחאראם שנת 331 למנין הג'רה) נכתבו הקושאנים על שם רבנו (כדלעיל ח"ב אגרות שנח. שעד. שעה); שני קושאנים נפרדים עבור שתי החצרות. הקושאנים נכתבו בערבית ותורגמו, עבור רבנו, לעברית ולרוסית (צילום כל השטרות האלה, בנוסף למפת החצר וגבולותיה – בנספח לאגרת א'יד).

* * *

בהמשך אותה אגרת (קפד) אל הר"ש הויזמן ממשיך רבנו לכתוב „ואם בשום אופן א"א לעשות על שמי אולי אפשר לעשותה הקדש ובאופן שאהי' אני הבעה"ב עלי"". את הדברים האלה מפרש רבנו באגרת י"ח תמוז תרס"ח אל כ"ק בנו (א'טז):

בדבר החצר דעתי שלא יהי' בשביל דיורים חפשים וכה"ג כ"א יהי' בשביל הישיבה, היינו שבו יהי' מקום להישיבה, וההכנסה מהדיורים תהי' על הישיבה, אשר כן חשבנו מראש. ובאמת זה נוגע להחזקת הישוב, אם יעלה בידינו בעזרתו ית' לכונן ולייסר בעה"ק חברות"ו ישיבה כדבעי למהוי יהי' בזה הגדלת הישוב הן בעצם הכוונה הרוחניות שהי' לכ"ק אבותינו רבותינו הק' זצוקללה"ה בענין הישוב, וגם היו מתרבים היושבים בה . . וזה הי' כוונתי שיהי' הקדש היינו לצורך הישיבה.

בעצם היה טוב יותר אם היה ההקדש רשום על שם חברת המניות לקניית בתים בחברון הנזכרת לעיל. אמנם לפי החוק גם זה לא היה אפשרי, כנזכר באגרת א'כו: „החוק לאגודה כמו ליחיד", וכיון שהאגודה היא של חו"ל אין ביכלתה לקנות נחלה באה"ק. לכן הציע רבנו באגרת הנ"ל, שיהיה ההקדש ע"ש הישיבה מגן אבות, שהיא כבר קיימת בחברון (לפני פתיחת הישיבה „תורת אמת"). אמנם לפי המסמכים שהגיעו לידינו נראה שגם מתכנית זו לא יצא דבר, עד שבשנת תרע"ג נרשמה ע"ש רבנו, כדלעיל.

כולל חב"ד

מהי בעצם המטרה של „כולל חב"ד", שהיא קופת רבינו מאיר בעל הנס לחמיכת אנשי חב"ד באה"ק?

במשך שנים רבות התנהל הויכוח בענין הזה. בז"ך טבת תרס"ו כותב רבנו אל ממוני ומנהלי כולל חב"ד בירושלים (ח"א אגרת קמו):

אבותינו הק' זצוקללה"ה נ"ע יסדו את אה"ק ביגיעתם ובמס"נ ממש . . באשר היא ארץ חפץ המוכשרת לתורה ועבודה . . ולא בשביל הבע"מ ובעלי עסקים שאין עליהם עול תורה ועבודה.

על דברים אלה תוזר רבנו באגרות רבות (ראה אגרת תתקמג, ובהנסמן בהערות שם) ואילו ממוני ומנהלי כולל חב"ד בירושלים טענו שהמטרה היא לחזק ישוב אה"ק ואין שום הפרש בזה בין הבעלי מלאכה ובעלי עסקים לבין יושבי אהל.

בחורף תרס"ח כתב בנושא זה ה"ר יעקב קאפיל זעליגסון מליובאוויטש אל ממוני ומנהלי כולל חב"ד. סופר הכולל ה"ר יעקב אורנשטיין השיב לו בכ"ב אד"ר (פנקס מכתבי מו"מ כו"ח תרס"ג-ח):

משטחיות לשונו נראה ונרגש כי יסוד ושרש הצדקה הנשלחת לאנ"ש באה"ק הוא בגלל דרכי החסידות, כלומר ההנהגה ע"פ דרכי

רבה"ק זיע"א, ואני אומר כי הזכות שזיכו אותם רבה"ק זיע"א במסחר האתרוגים [כינוי למעות אה"ק] הוא בעד ישיבתם באה"ק לבד.

בקיץ תער"ב נעשה ה"ר מנחם מענדל נאה לממונה בכולל חב"ד ורבנו כותב לו (לעיל ח"ב אגרת שמא) „אני מבקש את כבודו להשתדל לעשות תיקונים הנדרשים בכוללינו בעניני התפלה ובעסק התורה שיהיה במקצת עכ"פ כפי הכוונה הקדושה והטהורה של מייסדי כוללינו כ"ק אבותינו רבותינו הק' וצוקללה"ה".

את האגרת הזאת מזכיר כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע באגרת כ"ט שבט תרפ"ב (אגרות־קודש שלו ח"א אגרת קט) ומסיים: אם המצא ימצא איש החפץ בהחזקת הכולל בשביל ישוב הארץ והדומה ידי לא תכון עמו ודעתי רחוקה מזה, הכולל הוא רק ליושבי באהלה של תורה, זהו העיקר ובגללם עלינו לעשות.

* * *

בפרט זה לא נסתיים הויכוח. בכ"א מנ"א תרס"ב כותב רבנו אל ממוני ומנהלי כולל חב"ד בירושלים (ח"א אגרת קיח):

שמעתי ותרגז בטני . . נתנו בניהם ובנותיהם לבית הספר (שקאלע) . . הכולל נתייסד מכ"ק אבותינו אדמו"ר הק' זצוקללה"ה נ"ע בעד העוסקים בתו"ע באה"ק, ואם כי לא רבים יחכמו בזה"ז ויש הרבה מאחינו דתמן שאינם עוסקים כ"כ בתו"ע, עכ"פ יראים ושלמים המה עם ה' ותורתו, אבל לא להחזיק ח"ו בידי המהרסים את היהדות ר"ל בארצו . . גם כאשר שמעתי שיש בין כוללינו צעירים המשחיתים זקנם ר"ל, גם עליהם . . תחול תוקף הגזירה הזאת לבלי ליתן להם.

זה היה בקיץ תרס"ב. במשך כל שנת תרס"ג התנהל ויכוח בנושא זה בין הגבאים הכלליים בחו"ל לבין מו"מ כולל חב"ד ירושלים שטענו שא"א למנוע מאתם החלוקה מכמה טעמים (פנקס מכתבי מו"מ כו"ח תרס"ג), ומסיימים באגרת ז' כסלו „סוף דבר לע"ע לא דננו הלכה למעשה . . והסכמנו לתת להם כעת עד תשלום הרשימה מבלי שינוי כלל".

הגבאים שבחו"ל עמדו על שלהם עד שבסופו של דבר כותבים מו"מ כו"ח בירושלים בד' ניסן „המספרים זקנם והנותנים ילידיהם לשקאלעס לקו עתה בשליש חלוקתם . . והתמיה שתמוהתם שהאנשים האלה קבלו קודם להעניים היראים ועובדים את ה' חלילה, כי גם העניים היראים קבלו מקודם".

* * *

בתחלה הסתפק רבנו בכתיבה בנושא זה אל ממוני ומנהלי כולל חב"ד באה"ק. כשזה לא הועיל החליט לקרוא לצורך זה אסיפה מיוחדת עם יחידי סגולה מאנ"ש ברוסיה. על כך כותב בבדר"ח תמוז תרס"ה אל ה"ר אליעזר משה מאדיעווסקי (תתקא):

כאשר עניני אה"ק עזובים מאד והעיקר במצב הרוחני כאשר מקצת בזה כבר ידוע לכבודו מש"ב הרש"ל [אליעזרוב] שי', וההכרח למצוא עצה בעזרתו ית' איך לחזק הדבר, ועתה עוד יש תקוה לתקן אי"ה, ולזאת החלטתי לבקש יחידי סגולה מידידינו להתאסף פה לטכס עצה איך ובמה לתקן ולחזק אי"ה.

ובי"ד תמוז מפרש לו יותר (תתקו):

בדעתי לקבוע אי"ה ועד מיוחד ע"ז מידידינו בפרט שיעיינו ויפקחו בהענין וגם יהי' ועד הפועל אשר ישתדלו להביא כל החלט לידי פועל אי"ה.

„ועד" זה הוא הועד החברוני שמסופר עליו באגרת תתקנ*:

כשנתאספו פה ידידינו הרבנים שי' בקיץ תרס"ה החלטנו לעשות ועד חברוני ומטרתו יהי' לחזק ולהגדיל ישוב חברון להחזיר עטרת הישיבה ליושנה, ושתהי' תחת השגחה טובה, וגם יתעסק הועד לחזק ולהגדיל את הכנסת אה"ק בכלל.

וכי מהו הקשר בין החזרת עטרת כולל חב"ד ליושנה כפי אמיתית כוונת רבותינו הקדושים לבין הועד החברוני שכוונתו לחזק ולהגדיל ישוב חברון? ע"ז כבר הובא לעיל מאגרות רבנו – מעלת ישוב חברון על ישוב ירושלים, שבחברון לא יש תערובות זרות והוא מקום מסוגל יותר לתורה ועבודה וכיון שבשנים אלו נתמעט ישוב חברון, ששם מצב הפרנסה והדירות קשה יותר, לכן צריכים לחזק את הישוב בחברון בשביל הכוונה הטובה הנ"ל. וע"ז נוסד הועד החברוני, לפקח על הכנסת כולל חב"ד בכלל, ע"י קביעת קופות כולל חב"ד בכל בית; וע"י חיזוקה הכללי של כולל חב"ד במובן הגשמי יקל גם חיזוקה במובנה הרוחני, בעיקר ע"י חיזוק הישוב בחברון.

ולא רק בחברון אלא אף בירושלים. בכ"א מנ"א תרס"ו כותב רבנו אל ה"ר ישראל דובער פרומקין (תתקמג):

באתי לבקש את כבודו להזקק לדבר מצוה להכניס א"ע בעניני הכולל, ולקבל עליו שם ממונה בכולל חב"ד. ובטוח אני בכבודו אשר

על ידו יתוקנו הדברים הדורשים תיקון ויהי' הכל אי"ה על סדר נכון . . .

על כבודו לדעת אשר עד עתה, הן הועד דפה והן הממונים דתמן לא השתדלו כלל למלאות אמיתית הכוונה בהתיסדות הקדושה הזאת . . ועתה חפצי ורצוני אשר אלה שע"י נשלם אמיתית הכוונה, יהי' להם אזן קשבת בבית הועד, ויהי' להם מי שידאג עבורם לטובתם, לחלצם מן המיצר באיזה אופן שיש באפשרי להטיב להם בעזרתו ית'.

וזאת יהי' למראה עיני כבודו אשר אותן המקדישים ימיהם על התורה ועבודה ואינם עוסקים בשום עסק גשמי, כ"א תורת ה' היא נחלתם, ויראת ה' היא אוצרם, וביותר נמוכי הרוח יראי אלקים באמת, המה העולים ראשונה בקדש (בזה נכלל למדים ויר"א הנק' תלמידי חכמים, ואותן שאינם למדים אבל יר"א באמת מדקדקי' במצות וכה"ג, ומסתפקים בלימוד פשוט כפי יכולתם ובאמירת תלים ואמירת זהר וכדומה), העוסקים במו"מ מצד ההכרח וכפי ההכרחיות לבד, והיינו שממעטים בעסק ועוסקים בתורה ותפלה, שניים יסעו, ואלה העוסקים במו"מ כל היום, אם עכ"פ המה יראים ושומרים תפלתם בצבור כדבעי למהוי, ולומדים לכה"פ פרק א' שחרית ופרק א' ערבית, גם המה ראוים לתמיכה קצת, אבל רחוק ערכם מהנזכרים קודם, וא"א לומר אשר בשבילם נתייסד ישוב אה"ק.

יחד עם אגרת זאת כותב רבנו אל ממוני ומנהלי כולל חב"ד בירושלים (תתקמד):

הנני להודיעם אשר ידידינו הנכבד והנעלה יר"א הר"ר ישראל דובער פרומקין נ"י נתמנה מאתי לממונה, ויזמינו אותו אל בית הועד. ומעתה לא יעשו בלעדו שום דבר וחצי דבר.

ממוני ומנהלי כולל חב"ד בירושלים לא הסכימו לזה. גם אדמו"רי לאדי ובברויסק לא הסכימו לשינויים במו"מ כו"ח שבירושלים. במשך כל חורף תרס"ז התנהל ויכוח בנושא, עד שבח' אייר תרס"ז כותב רבנו (תתקסז):

מח"ד הר"י שי' [ברלין] קבלתי תמול מכתב וכותב שקיבל מכתב מהלאד' [מאדמו"ר מהרי"ד מלאדי] שמוסכם על ריד"פ [פרומקין] ורד"א [ר' דובער אפרת] ורמ"ש [ר' מרדכי שלאנק] ורלו"י [ר' ליב מנוחין], וכותב הלאד' שקבל הסכם ג"כ מבאב' [אדמו"ר מהרש"נ מבברויסק] והרעציצער [אדמו"ר מהרש"ב מרעציצע] כותב ג"כ לח"ד

שי' שמסכים כנ"ל. וכבר כתבתי לח"ד שי' ולהרש"ג שי' [ר' שמואל גוראריי] שאני מסכים כנ"ל. וא"כ לכאו' זהו גמר דבר . . כעת כתבתי לח"ד שי' אחרי שהמה מסכימים כנ"ל זהו גמר, וצריכים לכתוב לתמן שהמה הממונים ותשקוט הארץ.

ישיבת חב"ד בארה"ק

יחד עם זאת השתדל רבנו לפתוח ישיבת חב"ד בארה"ק, בירושלים ובחברון, שילמדו בהם תורת הנגלה והחסידות.

תחלת הדיון על פתיחת ישיבת חב"ד בירושלים היה בחורף תרס"ב, לאחר פטירת הרה"ג שניאור זלמן מלובלין בעל ה„תורת חסד" בליל ש"ק ה' ניסן.

הבית שדר בו הוא הבית שקנה הגביר ר' ישעי' ברלין עבורו והקדישו לכולל חב"ד. אחר פטירתו הציעו ממוני ומנהלי כולל חב"ד בירושלים, אל אדמו"רי ליובאוויטש לאדי ובברויסק לייסד בו ישיבת חב"ד.

אחר חה"ש השיגו את כתב ההקדש שעשה הרה"ג, באופן רשמי בערבית, וכתוב בו בפירוש להקדיש הבית לכולל חב"ד לעשות בו דיורים לעניי אנ"ש בירושלים ויוטל גורל על הדרים אחת לשלוש שנים וידורו בהם הזוכים בגורל. את כתב ההקדש העתיקו ללה"ק ושלחוהו לר"י ברלין במכתבי כ"ח סיון וב' תמוז (פנקס מו"מ כו"ח תרס"ב).

על כך שאל הר"י ברלין אצל רבנו, שהשיבו בח"י תמוז (ח"ג אגרת תשפט) „לפ"ד צריך לעשות כפי כתב ההקדש שעשה הרה"ג ז"ל ולעשות בו דיורים".

לאח"ז התחיל דיון על פתיחת ישיבה במקום אחר – בעליה שעל בתי הכולל במאה שערים. בזה התנהל הדיון במשך כל שנת תרס"ג ומו"מ כו"ח בירות"ו טענו נגד זה כיון שזה יפריע להכנסות הכולל (פנקס מכתבי מו"מ כו"ח תרס"ג). בשלהי הקיץ כמעט הוחלט על פתיחתה ורבנו כתב בזה קריאה מיוחדת (לעיל ח"ג אגרת תתכט):

והנה זה כשנה ויותר אשר עבר רוח טהרה על אחינו יושבי תמן ונתעוררו לעשות ישיבות חב"ד בעה"ק ירושלים ת"ו ובעה"ק חברון ת"ו אשר אברכי כוללינו ילמדו בהישיבות האלו דוקא, ושיהי' קביעות על לימוד דא"ח ולהשתדל להדריכם בעזה"י בדרך הזה, וכאשר הציעו לפני הדבר הזה שמחתי בנפשי בגוף ועצם הענין שיהי' ישיבות משלנו, והעיקר אשר אברכי אחינו לא יהיו עזובים ונטושים מתורת כ"ק אבותינו רבותינו הק' זצוקללה"ה נ"ע זי"ע.

על דיון פתיחת הישיבה בירושלים כבר ספרנו, ואודות ישיבת חב"ד בחברון כותב רבנו אל ה"ר שלמה יהודה ליב אליעזרוב (ח"א אגרת קכה):

גם צריכים להשתדל שתהי' אי"ה ישיבה בחברון ת"ו ג"כ, ושתהי' תחת השגחת כבודו ותהי' באופן הכוונה בישיבת ירושת"ו, אשר לבב טוב הדבר מצ"ע תקוותי שעי"ז תתגדל אי"ה הישוב בחברון ת"ו.

אמנם רצה רבנו שישיבות אלו יהיו ראויות לשמן, ע"כ ממשיך לכתוב באותה אגרת:

עתה נשאר עלי לחשוב בדבר הישיבה בירושת"ו אשר אין רצוני לגשת אל הענין עד אשר יהי' בה משגיח שאוכל לסמוך עליו שיהי' הכל כראוי.

וממשיך לדון בדבר בחירת האיש המתאים לזה. ועל התוצאות מספר באגרת תחכט הנ"ל:

אמנם באשר הענין דורש משגיחים טובים הראוים לזה, ובזה הי' כמה עיכובי דברים עד אשר מצאתי את שאהבה נפשי משגיחים טובים אשר נוכל לסמוך עליהם בעזה"י, והיינו בישיבות עה"ק ירושלים ת"ו יהי' המשגיח על לימוד הנגלה ועל לימוד דא"ח ש"ב ידי"נ הרה"ח המפורסם מוהר"ר שניאור סלאנים נ"י, ובעה"ק חברון ת"ו יהי' משגיח כנ"ל ש"ב ידי"נ הרה"ח המפורסם מוהר"ר שלמה ליב אליעזראוו נ"י. ותקוותי חזקה להשי"ת אשר על ידן תושלם אי"ה הכוונה.

לשם זה היה צריך הר"ש סלונים לבוא מיפו (שם שימש כרבה של עדת חב"ד משנת תר"ס) לירושלים. אך מסיבות לא ידועות לנו לא בא הדבר לפועל (ראה שם אגרת תחכט* ובהערות שם).

בקיץ תרס"ו נפתחה בירושלים ישיבת חב"ד בראשות ה"ר אברהם כהן אך רבנו היה מסופק בטיבה ובכ"א מנ"א כותב אל ה"ר ישראל דובער פרומקין (תתקמג):

ראוי אשר כבודו ישי[ם] לב אל ישיבת ר"א כהן לדעת אם ראוי' היא לברכה. גם דבר לימוד החסידות אשר הדבר כשהיא לעצמה נחוצה ומובחרת היא מאד, אם ישנה היא באמת או רק רשומה בהרשימה, ומי המה המשפיעים ומקבלים שכר על השפעתם, ואם ראוים המה לכך.

כל זאת בירושלים. אמנם בחברון נפתחה אז הישיבה ונקראה בשם „מגן אבות" (אגרת א'טז). בקשר לישיבה זו כותב מוהרשיל"א (נעתק באגרת תתקנ* ע' קעה): „לפתוח ישיבה לקבוע שיעורים בלימוד גפ"ת ודא"ח בכנופיא אשר אני מתאמץ בזה מאד". ורבנו כותב אודותה אל מוהרשיל"א כמה פעמים (ח"ב אגרות רטו. רכו. רמז). ומסכם באגרת קצח (חשון תרס"ט):

דבר החזקת ישיבה באה"ק שתהי' תחת השגחה טובה אי"ה, ה"ז עיקר ויסוד גדול שיש לקוות מזה להטבת המצב הרוחנים של הצעירים והאברכים דתמן אשר בעזרתו ית' ראוים לקבל ברכה. ורק בהעדר הדאגה עבורם ובהעדר ההתעסקות עמהם ה"ה באים לידי הפסד ר"ל,

וכבר ידוע דעתי אשר המקום המסוגל לזה יותר היא עיה"ק חברון ת"ו, אשר עד עתה עודינה טהורה היא ת"ל מהתערבות איזה התייסרו' זרות. ובנקל יותר לבוא אי"ה אל התכלית הנרצה. אשר הענינים כבר ידועים בזה באריכות דברים . . וכאשר תוסד ישיבה בחברות"ו ותמשיך אילי' אברכים יראים ועוסקי תורה ושיהי' הכל אי"ה תחת השגחה טובה בעזה"י קימה תהי' לה (יש גם עכשיו ישיבה בחברון אבל מצערה היא ולא כמו הכוונה האמיתית בענין הישיבה אשר בכוונתינו בהתייסדות ישיבה שמה).

באותה שעה התחיל הדיון על פתיחת ישיבת „תורת אמת" בחברון, שמסופר עליה לעיל במבוא לח"א ע' 35־34.

מאוד יפה ג' כסלו תשיב לך המעתיק

ואכן, מי שיש אור אמיתי אשר אינו
תלוי בשום דבר חיצוני, הרי הוא מאיר
בעצמו ומפיץ אורו לכל עבר.

בברכה לשמיעת הבשורות הטובות אשר כאיתי ה'
תתקיים ההתעוררות בכל הפרטים בהידור יתר.

בברכת
מנחם שניאורסון

בעת הכתיבה נודעו אודות ידידים אהובים לבבי
ומסירות נפשם בהפצת המעיינות חוצה, ומוסדות שונים
שנוסדו לאחרונה בהתאם לצורך השעה. תבי"ת
שיהיה בהם הרחבת הדעת בתורה ובמצות בהידור
בכל הפרטים, ובמיוחד בהוספה בלימוד תורת
החסידות ובהתוועדויות בכל שבת ויו"ט. וכן
בהוספה בלימוד הלכות שבת ויו"ט (בפרט הלכות
הבישול והשהיה) בשפה המובנת לכל אחד ואחת.
ובכלל, שיהיה בכל המוסדות הנ"ל ובכל מקום
ומקום בהידור יתר בכל הפרטים שבדבר, ובפרט
בהוספה בלימוד תורת החסידות בכל שבת ויו"ט.
ובכל זה יהי' בהוספה גדולה ונעלית יותר מכל
השנים שעברו, ובמילא יובן שיש לקוות שיהי'
בכל המוסדות הנ"ל ובכל מקום ומקום בהידור יתר
בכל הפרטים שבדבר, ובפרט בהוספה בלימוד תורת
החסידות ובהתוועדויות בכל שבת ויו"ט. וכן
בהוספה בלימוד הלכות שבת ויו"ט (בפרט הלכות
הבישול והשהיה) בשפה המובנת לכל אחד ואחת.
ובכלל, שיהיה בכל המוסדות הנ"ל ובכל מקום
ומקום בהידור יתר בכל הפרטים שבדבר, ובפרט

יחסי עליות ויבוד את הדיון הציבורי

לכבוד

ד"ר אלי אבידן

שלום רב,

הנדון: הצעת חוק הרשויות המקומיות (תיקון מס' 17), התשע"ה-2015

בהמשך לפנייתך בנושא שבנדון, אנו מתכבדים להעביר לך את עמדת משרד הפנים בנושא.

הצעת החוק מבקשת לתקן את סעיף 3 לחוק הרשויות המקומיות (בחירת ראש הרשות המקומית ותוקף כהונתו), התשכ"ה-1965 (להלן: "החוק העיקרי"), כך שבמקום הוראת סעיף 3(ב) לחוק העיקרי, שלפיה כהונתו של ראש רשות מקומית תסתיים ביום הבחירות לכנסת השנים עשר שלאחר יום הבחירות שבהן נבחר, תסתיים כהונתו ביום הבחירות לכנסת השלושה עשר שלאחר יום הבחירות שבהן נבחר.

עמדת משרד הפנים היא כי אין מקום לתיקון החוק כאמור בהצעת החוק, וזאת מהנימוקים שלהלן.

ראשית, יש לציין כי הצעת החוק מבקשת לשנות את הוראות החוק העיקרי, שנחקקו לפני כ-50 שנה, ללא שנערך דיון ציבורי מעמיק בנושא. משרד הפנים סבור כי שינוי כה מהותי בהוראות החוק העיקרי מחייב דיון ציבורי רחב, ובכלל זה שמיעת עמדות של נבחרי ציבור, רשויות מקומיות, ארגוני תושבים ומומחים בתחום המשפט המנהלי והחוקתי. דיון כזה לא נערך עד כה, ולכן אין מקום לקדם את הצעת החוק בשלב זה.

שנית, משרד הפנים סבור כי אין מקום לשנות את הוראות החוק העיקרי בנוגע לכהונת ראשי הרשויות המקומיות, שכן הוראות אלו נקבעו לאחר איזון קפדני בין שיקולים שונים, ובכלל זה הצורך לאפשר לראש רשות מקומית לכהן לתקופה ארוכה דיה כדי שיוכל לקדם את מדיניותו ולהוציאה אל הפועל, מחד גיסא, והצורך למנוע ריכוז כוח יתר בידי ראש הרשות המקומית, מאידך גיסא. משרד הפנים סבור כי הוראות החוק העיקרי מאזנות כראוי בין שיקולים אלו, ואין מקום לשנותן.

בס"ד, יום ש"ק פ' וישלח, ט"ו כסלו ה'תשכ"ג.

ברוך שזיכני לעסוק בתורת החסידות ובהפצת המעיינות חוצה.

ובמענה על מכתבו מיום ... בו כותב כמה וכמה דברים בענין ... ובמענה על מכתבו מיום ... בו כותב כמה וכמה דברים בענין ... ובמענה על מכתבו מיום ... בו כותב כמה וכמה דברים בענין ...

מ פ ת ח

תרס"ד

תתל	ער"ח מ"ח	מו"ה ישעי' ברלין	שריפה בחצר. אספת נבחרי היהודים בפ"ב	א
תתלא	ב' מ"ח	מו"ה ישעי' ברלין	בענין הנ"ל	ב
תתלב	ה' מ"ח	אחיו הרז"א	בענין הנ"ל	ג
תתלג	ה' כסלו	מוהרא"מ מאדייעווסקי	אספת הרבנים בהראדנא. אספה מוקדמת	ה
תתלד	ה' כסלו	מוהרי"מ בעזפאלאוו	בענין הנ"ל	ז
תתלה	י"א כסלו	מו"ה ישעי' ברלין	בענין הנ"ל	ח
תתלו	י"ב כסלו	מוהרמ"מ מאנעסזאן	נסיעת רבנו לפ"ב לפגישה סודית	ט
תתלז	י"ז כסלו	מוהרמ"מ מאנעסזאן	בענין הנ"ל	י
תתלח	ב' דחנוכה	מו"ה ישעי' ברלין	בענין הנ"ל	יב
תתלט	ג' טבת	מוהרמ"מ מאנעסזאן	הכשלת אספת הרבנים הנ"ל. יסוד חברת „יבנה"	יג
תתמ	ג' טבת	מוהרא"מ מאדייעווסקי	הכשלת האספה הנ"ל	טו
תתמא	תחלת טבת		בענין הנ"ל	טז
תתמב	ח' טבת	מו"ה ישעי' ברלין	בענין הנ"ל. אספת נבחרי היהודים בפ"ב	יז
תתמג	י"א טבת	מוהרמ"מ מאנעסזאן	הכנת התקנון לחברת „יבנה"	יט
תתמד	כ"ב טבת	מו"ה ישעי' ברלין	לידת הנכדה שיינא	כ
תתמה	כ"ב־ג טבת	מו"ה ישעי' ברלין	השתדלות בשאלת המלמדים — שלא יחויבו בצנזו	כא
תתמו	כ"ד טבת	מוהרמ"מ מאנעסזאן	בענין הנ"ל. המלצה להרא"א פרסון	כב
תתמז	ג' שבט	מו"ה ישעי' ברלין	נסיעת רבנו לפריז	כד
תתמח	ו' שבט	כ"ק בנו	להתיישב עם עו"ד בדבר החזקת הבחורים	כה
תתמט	ט"ו שבט	מוהרא"מ מאדייעווסקי	שיכניס עצמו לעניני כולל חב"ד שישמע מהרשיל"א	כו
תתנ	י"ט שבט	אמו כ"ק בנו והמשפחה	הנסיעה לפריז	כו
תתנא	כ"ג שבט	מוהרמ"מ מאנעסזאן	התפשטות הציונות בפריז. שאלת המלמדים	כח
תתנב	כ"ד שבט	כ"ק בנו והמשפחה	שונות. עניני תו"ת	כט
תתנג	כ"ו שבט	כ"ק בנו והמשפחה	הגהת והדפסת הלקו"ת	לא
תתנד	ב' אדר	כ"ק בנו והמשפחה	שונות. עניני תו"ת	לב
תתנה	ו' אדר	מו"ה ישעי' ברלין	הראיון אצל שר הפנים	לג
			רשימת הדברים בעת הראיון הנ"ל	לה

תתנו	ח׳ אדר	מוהרמ״מ מאנעסזאן	דברי שר הפנים לנאספים	לח
תתנז	ח׳ אדר	כ״ק בנו והמשפחה	שונות. עניני תו״ת. בריאות כלתו. מצה שמורה	מ
תתנח	לפני ט׳ אדר	כ״ק בנו	נסיעת ר״ז דארמאן לפ״ב. דברי שה״פ לנאספים	מב
תתנט	ט׳ אדר	כ״ק בנו והמשפחה	שונות	מג
תתס	י״ג אדר	אמו הרבנית	שונות	מד
			פ״ש לדודתו הרבנית	מה
תתסא	י״ג אדר	מו״ה יעקב הורוויץ	עשיית טובה לרמ״מ אחי רבנו	מו
תתסב	י״ג אדר	מו״ה ישעי׳ ברלין	שונות	מז
תתסג	ט״ז אדר	כ״ק בנו והמשפחה	העתקת דרושי רבנו. סעודת פורים	מח
			פ״ש רח״מ רוזין ורמ״מ קנטור	נ
תתסד	כ״א אדר	כ״ק בנו והמשפחה	בדבר התפשטות הציונות	נ
תתסה	ר״ח ניסן	כ״ק בנו	הגהת הלקו״ת. תוכניות הנסיעה. קניית ספרים	נג
תתסו	ערב פסח	מו״ה ישעי׳ ברלין	שונות	נה
תתסז	ב׳ אייר	מו״ה ישעי׳ ברלין	אפשריות פגישה סודית	נו
תתסח	ו׳ אייר	מוהרא״מ מאדייעווסקי	שיכניס עצמו לעניני כולל חב״ד שישמע מהרשי״א	נז
תתסט	ו׳ אייר	מוהרי״מ בעזפאלאוו	יסוד חברת „יבנה״. בחירת משולח	נח
תתע	י״א אייר	מו״ה ישעי׳ ברלין	בדבר הפגישה הסודית הנ״ל	נט
תתעא	ער״ח תמוז	מו״ה ישעי׳ ברלין	תוכנית אספת רבני רוסיה בווארשא	ס
תתעב	תמוז	כ״ק בנו	העתקת דרושי רבנו	סא
תתעב•		כ״ק בנו	לידת בן לרמ״מ אחי רבנו	סא
תתעב••		זוגתו כ״ק בנו והמשפחה	דחיית הברית מילה	סב
תתעג	קיץ	כ״ק בני דודיו	הדפסת הלקו״ת	סב

תרס״ה

תתעד	עחה״ס	מו״ה ישעי׳ ברלין	אספת יחידי סגולה בקשר לתו״ת	סג
תתעה	כ״ה תשרי	מו״ה ישעי׳ ברלין	בענין הנ״ל	סד
תתעו	כ״ז תשרי	מו״ה ישעי׳ ברלין	בענין הנ״ל	סה
תתעז	י״ח מ״ח	מו״ה ישעי׳ ברלין	בענין הנ״ל. תו״ת מצילה את הנוער. חובת תמיכתה. נשיאות רבנו	סו
תתעח	ה׳ כסלו	מו״ה ישעי׳ ברלין	נסיעת רבנו לפ״ב	עא
תתעט	ו׳ כסלו	מוהרא״מ מאדייעווסקי	המלצה עבור הרד״צ חן	עב
תתפ	כ״ב כסלו	כ״ק בנו	תוצאות האספה בפ״ב בדבר תו״ת. סעודה בי״ט כסלו	עג
תתפא	ד׳ דחנוכה	מו״ה ישעי׳ ברלין	שונות	עד
תתפב	ו׳ דחנוכה	מו״ה ישעי׳ ברלין	מצה לאנ״ח שבמזרח הרחוק	עה
תתפג	ו׳ דחנוכה	כ״ק בנו	שונות	עז
תתפד	ד׳ טבת	כ״ק בנו	עניני תו״ת. מצה לאנ״ח	עט
תתפה	ז׳ טבת	מו״ה ישעי׳ ברלין	מצה לאנ״ח	פא

תתפו	ט״ו טבת	מו״ה ישעי׳ ברלין	מצה לאנ״ח. חברת „יבנה״	פב
תתפז	י״ז טבת	מו״ה ישעי׳ ברלין	שונות	פד
תתפח	י״ז טבת	מו״ה אשר גרוסמן	רבנות הרלוי״צ ש״ס	פה
תתפט	כ׳ טבת	מו״ה ישעי׳ ברלין	שונות	פו
תתצ	כ״א טבת	מוהרי״מ בעזפעלאוו	אספת פ״ב הנ״ל. חברת „יבנה״. מצה לאנ״ח	פז
תתצא	כ״ז טבת	מו״ה ישעי׳ ברלין	שונות	פט
תתצב	כ״ז טבת	זוגתו כ״ק בנו והמשפחה	שונות	צא
תתצג	ער״ח שבט	זוגתו כ״ק בנו והמשפחה	תכנית הנסיעה חזרה לליובאוויטש	צב
תתצד	טבת (?)	מוהרנ״י מאריאשין	תפלה בשעה שהצבור מתפללים. מצה שמורה	צג
תתצה	יו״ד שבט	מו״ה ישעי׳ ברלין	חברת „יבנה״	צד
תתצו	י״ז שבט	מו״ה ישעי׳ ברלין	חברת „יבנה״. אספת נבחרי היהודים בפ״ב	צה
תתצז	י״ח שבט	מוהרש״מ טריינין	מצה לאנ״ח. אספה הנ״ל	צז
תתצח	י״ב ניסן	מוהרש״מ טריינין	מצה לאנ״ח. סמינר לרבנים	ק
תתצט	י״ב ניסן	ועד המצות	הודאה לפעולת הספקת המצות לאנשי הצבא	קב
תתק	יו״ד אייר	מוהרש״מ טריינין	המלצה	קג
תתקא	בדר״ח תמוז	מוהרא״מ מאדייעווסקי	אספת יחידי סגולה ליסד הועד החברוני	קד
תתקב	ב׳ תמוז	כ״ק בנו וכלתו	אספה הנ״ל	קו
תתקג	ג׳ תמוז	מו״ה אשר גרוסמן	הזמנה לאספה הנ״ל	קז
תתקד׳	ו׳ תמוז	אחיו הרמ״מ	הסתדרות בפריז	קח
תתקד	ט׳ תמוז	מוהרש״מ טריינין	המלצה. עזבון ר״י הנדין לכולל חב״ד	קט
תתקה	ט׳ תמוז	כ״ק בנו וכלתו	שונות	קיא
תתקו	י״ד תמוז	מוהרא״מ מאדייעווסקי	שיכניס עצמו לעניני כולל חב״ד	קיב
תתקז	ט״ז תמוז	כ״ק בנו וכלתו	שונות	קיג
תתקח	כ״א תמוז	כ״ק בנו וכלתו	אספה הנ״ל. מאמרי חה״ש	קיד
תתקט	ר״ח מנ״א	כ״ק בנו וכלתו	שונות	קטו
תתקי	מוצאי ת״ב	כ״ק בנו וכלתו	שונות	קטז
תתקיא	ט״ו מנ״א	כ״ק בנו וכלתו	עניני תו״ת	קיז
תתקיב	כ״ב מנ״א	מוהרא״מ מאדייעווסקי	הכנת נייר להגיש לממשלה	קיט

תרס״ו

תתקיג	מחרת יוהכ״פ	מו״ה ישעי׳ ברלין	קניית חצר רומנו בחברון	קכ
תתקיד	כ״ה תשרי	מוהרש״מ טריינין	מצה לאנ״ח	קכא
תתקטו	ט״ו מ״ח	מוהרש״מ טריינין	מסירה על כולל חב״ד	קכב
תתקטז	ה׳ דחנוכה	מוהרש״מ טריינין	המהומה עם ראש המשטרה בליובאוויטש	קכג
תתקיז	שבט (?)	מו״ה שמואל גוראר׳	שד״ר למעות אה״ק	קכו

תתקיח	שבט (?)	מוהרי״י ראפאלאוויץ	בענין הנ״ל	קכז
תתקיט	שבט (?)	מוהרי״מ בעזפאלאוו	בענין הנ״ל	קכט
תתקכ	שבט (?)	מוהרש״ז זלטפולסקי	בענין הנ״ל	קל
תתקכא	שבט (?)	רמ״ש ינובסקי ור״א גרוסמן	בענין הנ״ל	קלא
תתקכב	בדר״ח אדר	מוהרש״מ טריינין	מצה לאנ״ח. רבנות פ״ב. בריאות רבנו	קלב
תתקכג	ח׳ אדר	זוגתו כלתו והנכדות	שונות	קלד
תתקכד	י״ב אדר	זוגתו כלתו והנכדות	המהומות בפ״ב	קלה
תתקכה	ט״ז אדר	זכרון דברים	נדבת מו״ה אברהם רוזנצווייג לבנין בית חומה לישיבה	קלו
תתקכו	כ״ג אדר	מו״ה ישעי׳ ברלין	בריאות רבנו	קלו
תתקכז	ר״ח ניסן	מו״ה ישעי׳ ברלין	מעשה פועלי ציון. רשיון על תו״ת	קלז
תתקכח	י״ט אייר	מו״ה ישעי׳ ברלין	מעשה פועלי ציון	קמ
			אגרות ה״ר שניאור זלמן אהרן (רז״א) אל אחיו רבנו	קמא
תתקכט	כ״ח אייר	מו״ה ישעי׳ ברלין	מעשה פועלי ציון	קמג
תתקל		פ״נ	על ציון כ״ק אדמו״ר ה״צמח צדק״ — בענין הנ״ל	קמה
תתקלא		פ״נ	על ציון כ״ק אדמו״ר מוהר״ש נ״ע — בענין הנ״ל	קמה
תתקלב	י״ד סיון	מו״ה אהרן	המלצה לה״ר איסר ינובסקי	קמו
תתקלג	י״ז סיון	מוהרש״מ טריינין	רבנות הרש״ז ש״ס מסטרדוב בפ״ב	קמו
תתקלד	י״ט תמוז	כ״ק בנו וכלתו	קניית ספרים	קמז
תתקלה	ער״ח מנ״א	כ״ק בנו וכלתו	בניית בית תומה לחדרים בליובאוויטש	קמט
תתקלו	ב׳ מנ״א	כ״ק בנו וכלתו	שונות	קנ
תתקלז	ד׳ מנ״א	כ״ק בנו וכלתו	שונות	קנא
תתקלח	ז׳ מנ״א	מוהרא״מ מאדייעווסקי	ענין הרבנות שלו. פרעות פועלי ציון	קנב
תתקלט	אחר ז׳ מ״ח		הדו״ד עם פועלי ציון	קנד
תתקמ	ערב ת״ב	כ״ק בנו וכלתו	בניה הנ״ל. עניני תו״ת	קנו
תתקמא	ט״ו מנ״א	כ״ק בנו וכלתו	שונות	קנז
תתקמב	י״ח מנ״א	מו״ה דוד פרידמן מקרלין	אגודת הרבנים ברוסיה	קנח
תתקמג	כ״א מנ״א	מוהרי״ד פרומקין	אופן הנהגת כולל חב״ד כאמיתית כוונת התייסדותו	קס
תתקמד	כ״א מנ״א	ממוני כו״ח ירות״ו	מינוי הרי״פ לממונה בכולל חב״ד ירות״ו	קסד
תתקמה	ער״ח אלול	כ״ק בנו וכלתו	הדו״ד עם פועלי ציון	קסד
תתקמו	ב׳ אלול	כ״ק בנו וכלתו	בענין הנ״ל	קסה
תתקמז	ז׳ אלול	כ״ק בנו וכלתו	שונות	קסז
תתקמח	כ״ג אלול	מו״ה ישעי׳ ברלין	עניני פועלי ציון	קסח
			תרס״ז	
תתקמט	י״ב תשרי	מו״ה ישעי׳ ברלין	עניני פועלי ציון	קסט

תתקנ	ב' מ"ח	מו"ה ישעי' ברלין	נסיעת רבנו לחו"ל. תמיכת תו"ת	קע
תתקנ•		כללי	קונטרס בעניני כולל חב"ד. מעלת ישיבת חברון ת"ו על ירות"ו	קעב
תתקנא	ר"ח כסלו	מו"ה ישעי' ברלין	נסיעת רבנו לוירצבורג	קצה
תתקנב	ט"ו כסלו	מוהרש"מ טריינין	שונות. הדחקות בקופת תו"ת	קצו
תתקנג	י"ז כסלו	מוהרא"מ מאדייעווסקי	תיקון אהל אדה"ז	קצז
תתקנד	ח"י כסלו	אדמו"ר מוהרש"ב מרציצא	עניני כולל חב"ד	קצח
תתקנה	ט"ז טבת	מוהרמ"נ ירושלמסקי	ברכה לנשואים עם בת גיס רבנו	רא
תתקנו	ו' אדר	מוהרנ"י מאריאשין	טחינת השמורה	רב
תתקנז	י"א אדר	מו"ה ישעי' ברלין	נסיעת רבנו לחה"פ לליובאוויטש	רג
תתקנח	כ"ב אדר	מו"ה ישעי' ברלין	משולח עבור הישיבה לחו"ל	רה
תתקנט	ג' ניסן	כ"ק בנו והמשפחה	הנסיעה מוירצבורג לליובאוויטש	רו
תתקס	ה' ניסן	כ"ק בנו והמשפחה	כנ"ל	רז
תתקסא	י"א ניסן	כ"ק בנו והמשפחה	שונות. ייסוד חברת פילנטרופיה	רט
תתקסב	ערב פסח	כ"ק בנו והמשפחה	שונות	ריב
תתקסג	כ"ד ניסן	מו"ה ישעי' ברלין	בניית מקוה בחצר רבנו	ריג
תתקסד	כ"ד ניסן	כ"ק בנו והמשפחה	שונות. קניית החצר בחברון	רטו
תתקסה	כ"ז ניסן	כ"ק בנו והמשפחה	ר"מים נוספים בתו"ת	ריז
תתקסו	ב' אייר	כ"ק בנו והמשפחה	חברת פילנטרופיה הנ"ל. אלייאנס	ריח
תתקסז	ח' אייר	כ"ק בנו והמשפחה	עניני כולל חב"ד ופילנטרופיה	רכ
תתקסח	י"א אייר	כ"ק בנו והמשפחה	כנ"ל	רכב
תתקסט	ט"ז אייר	כ"ק בנו והמשפחה	כנ"ל	רכד
תתקע	כ"א אייר	כ"ק בנו והמשפחה	פילנטרופיה	רכה
תתקעא	כ"ב אייר	מוהרי"מ בעזפאלאוו	מצת מכונה. צמחים שבבית הקברות	רכו
תתקעב	כ"ה אייר	כ"ק בנו והמשפחה	שונות	רכח
תתקעג	ער"ח סיון	כ"ק בנו והמשפחה	שונות	רכט
תתקעד	עש"ק במדבר	כ"ק בנו והמשפחה	ברכה לחג השבועות	רל
תתקעה	ט"ו סיון	מו"ה ישעי' ברלין	הנסיעה לוירצבורג	רל
תתקעו	י"ח סיון	מו"ה ישעי' ברלין	כנ"ל	רלא
תתקעז	אדר"ח תמוז	מו"ה ישעי' ברלין	בריאות רבנו והנסיעה לוירצבורג	רלב
תתקעח	ח' מנ"א	מו"ה ישעי' ברלין	בניית המקוה בחצר רבנו	רלג
תתקעט	כ"ב מנ"א	מו"ה ישעי' ברלין	כנ"ל	רלד
תתקפ	ער"ח אלול	מו"ה ישעי' ברלין	כנ"ל	רלד
תתקפא	י"א אלול	מו"ה ישעי' ברלין	עניני כולל חב"ד. שונות	רלו
תתקפב	י"ג אלול	מוהרמ"ד סלונים	עניני כולל חב"ד. הת"ת בחברון	רלז
תתקפב•		מוהרש"מ טריינין	שיקבלו עליהם ההתעסקות בעניני כולל חב"ד	רלח

תרס"ח

תתקפג	ה' מ"ח	מוהרש"מ טריינין	נסיעת אמו הרבנית לרופא בפ"ב	רלט
תתקפד	ט"ז מ"ח	מו"ה ישעי' ברלין	כנ"ל. שונות	רמ
תתקפה	כ"ג כסלו	מוהרש"מ טריינין	המלצה	רמא

תתקפו	ט״ו טבת	מו״ה ישעי׳ ברלין	המלצה	רמב
תתקפז	י״א שבט	מוהרש״מ טריינין	אישור ביהכ״נ חסידים בפ״ב. קרעבס. ועידה הרבנית בפ״ב	רמג
תתקפח	כ״ג שבט	כ״ק בנו	עניני מו״מ	רמו
תתקפט	ו׳ אד״ר	מו״ה פייטל פאליי ובנו	תנחומין לפטירת הרדב״ז. למנות הלוי״צ ש״ס לרב ביקטרינוסלב	רמז
תתקצ	י״ב אד״ר	כ״ק בנו וכלתו	עניני מו״מ	רמט
תתקצא	ט״ז אד״ר	כ״ק בנו וכלתו	שונות	רנ
תתקצב	כ״ג אד״ר	כ״ק בנו וכלתו	עניני מו״מ. סידור הבעש״ט	רנא
תתקצג	כ״ה אד״ר	כ״ק בנו	עניני מו״מ	רנג
תתקצד	כ״ח אד״ר	כ״ק בנו	כנ״ל	רנד
תתקצה	ט׳ אד״ש	כ״ק בנו וכלתו	כנ״ל	רנה
תתקצו	פורים	כ״ק בנו וכלתו	שונות	רנו
תתקצז	ו׳ ניסן	מוהרא״מ מאדייעווסקי	אספת הרבנים בווילנא ואספה מוקדמת. אגודת כנסת ישראל	רנח
תתקצח	י״ג ניסן	מו״ה ישעי׳ ברלין	יזכירו על האהל	רסג
תתקצט	ב׳ אייר	מוהרא״מ מאדייעווסקי	אספת הרבנים הנ״ל	רסד
תתר	ט׳ אייר	מוהרמ״נ ירושלמסקי	אספת הרבנים ואגודת כנסת ישראל	רסה
א׳א	ט׳ אייר	מו״ה ישעי׳ ברלין	ע״ד בריאותו. נסיעת רבנו למוסקבה	רסו
א׳ב	יו״ד אייר	מוהרא״מ מאדייעווסקי	אספת הרבנים. הנסיעה למוסקבה	רסח
א׳ג	כ״ה אייר		הנסיעה למוסקבה לטובת תו״ת מסירות נפש	רסט
א׳ד	ר״ח סיון	מו״ה ישעי׳ ברלין	תוצאות הנסיעה למוסקבה	ער
א׳ה	כ׳ סיון	כ״ק בנו והמשפחה	שונות	ערב
א׳ו	כ״ב סיון	כ״ק בנו וכלתו	הנסיעה לחו״ל	רעג
א׳ז	כ״ו סיון	כ״ק בנו והמשפחה	ההסתדרות במאריענבאד	עדר
א׳ח	כ״ז סיון	כ״ק בנו והמשפחה	שונות	רעו
א׳ט	ג׳ תמוז	כ״ק בנו	שונות. ביקור רבנו בקעניגסווארט	רעז
א׳י	ו׳ תמוז	כ״ק בנו	שונות	רעח
א׳יא	יו״ד תמוז	כ״ק בנו	שונות. הישיבה בבאבינאוויץ. אגודה להדפסת ספרי רבותינו	רפ
א׳יב	י״א תמוז	כ״ק בנו	אגודה הנ״ל	רפב
א׳יג	י״ג תמוז	מוהרא״א גרפינקל	על הרבנים הדתיים והרבנים מטעם	רפד
א׳יד	י״ד תמוז	כ״ק בנו	קניית חצר רומנו בחברון ע״ש רבנו צילומי שטרי המכר	רפה
א׳טו	י״ז תמוז	כ״ק בנו	שונות. הדפסת ספרים עתיקים. זהר ומפרשיו. אספה עם האדמו״רים מגור ואלכסנדר	רפז
א׳טז	י״ח תמוז	כ״ק בנו	תכניות קניית החצר הנ״ל	רצט
א׳יז	כ״א תמוז	כ״ק בנו	ההתעסקות עם קרעבס. אספה הנ״ל	שא
א׳יח	כ״ב תמוז	כ״ק בנו	סקירת האספה הנ״ל. הכנות לועידה הרבנית. אגודת כנסת ישראל	שג
				שה

א׳יט	כ״ח תמוז	כ״ק בנו	האספה בוילנא. התאגדות עם רבני פולין	שט
א׳כ	י״ז מנ״א	כ״ק בנו והמשפחה	קניית החצרות בחברון. עניני האספות	שיא
א׳כא	כ׳ מנ״א	כ״ק בנו והמשפחה	האספות. קניית החצרות בחברון. אמירת קדיש לע״נ הר״י ברלין	שיג
א׳כב	כ״ז מנ״א	כ״ק בנו והמשפחה	האספה בוילנא. מצב הלימודים בתו״ת	שטו
א׳כג	כ״ח מנ״א	כ״ק בנו	התוועדות חברי פילנטרופיה	שטז
א׳כד	בדר״ח אלול	כ״ק בנו והמשפחה	עניני האספות	שטז
א׳כה	ה׳ אלול	כ״ק בנו והמשפחה	משפחת הריצ״ל סופר. השידוך עם הר״ש גו״א	שיט
א׳כו	ח׳ אלול	כ״ק בנו והמשפחה	אספת חברי פילנטרופיה	שכ
א׳כז	י״ד אלול	כ״ק בנו והמשפחה	הנסיעה חזרה לליובאוויטש	שכב
א׳כז*	קיץ		חינוך הבנים. לא לשתף חכמות חיצוניות עם התורה	שכג

תרס״ט

א׳כח	כ״ב טבת	כ״ק בנו והמשפחה	הנסיעה לרופאים בברלין	שכד
א׳כח*	כ״ה טבת	כ״ק בנו והמשפחה	כנ״ל. אספת הרבנים בווארשא	שכו
א׳כח**	כ״א אדר	מו״ה שמרי׳ פאליי	מינוי הרלוי״צ ש״ס לרב ביקטרינוסלב	שכז
א׳כט	תמוז	כללי	מגבית למילוי החלטות אספת הרבנים בוילנא	שכח
			פרטי כל אספת הרבנים דוילנא הנ״ל	שכט
			ההחלטות שנתקבלו באספה	שלט
א׳ל	תמוז	כללי	חינוך הנוער ע״י לימוד תושבע״פ. ועד החינוך	שמז

אגרות־קודש

אדמו״ר מוהרש״ב נ״ע

– כרך רביעי –

מילואים תרס״ד־תרס״ט

תתל

ב״ה יום ג׳ ער״ח מ״ח תרס״ד לפ״ק
ליובאוויטש

כבוד ח״ד ידי״נ הג׳ המפורסם ווח״ס נכבד ומרומם
י״א כו׳ מו״ה ישעי׳ שי׳

ת״ל בעד החוה״ש כה לחי.

לילה העברה הראה לנו השי״ת ניסים נגלים, כי הי׳ דליקה ר״ל בחצר א׳ הקרוב לחצירינו והי׳ רוח חזק מאד, הפחד והבלבול הי׳ גדול מאד, ובדרך נס ממש נצולו הבתים. ומעומק לבבי אודה לה׳ על רוב חסדיו אתנו, והשי״ת ישמור אותנו וכל אחב״י בכל מקומות מושבו[ת]יהם מכל צו״צ ומכל נזק ומכל נו״מ.

מכתב כ׳ נכון הגיעני. עפ״ע תהי׳ האסיפה כפי שהגבילו. והעיקר

תתל

מו״ה ישעי׳: ברלין. אגרות נוספות אליו — לעיל ח״ג תקצא, ובהנסמן בהערות שם. לקמן תתלא. תתלה. תתלח. תתמב. תתמד־ה. תתמז. תתנה. תתסב. תתסו־ז. תתע. תתעא. תתעד־ח. תתפא־ב. תתפה־ז. תתפט. תתצא. תתצה־ו. תתקיג. תתקכו־ט. תתקמח־נא. תתקנז־ת. תתקסג. תתקעה־פא. תתקפד. תתקפו. תתקצח. א״א. א״ד.

צו״צ . . נו״מ: צרה וצוקה . . נגע ומחלה.

האסיפה: אספת נבחרי היהודים, נציגי הקהלות, שהתקיימה בפ״ב בחודש שבט ברשיון שר הפנים פלווה, לדון בדבר הטבת מצב היהודים ברוסיה.

בעת האספה בפ״ב, קרא אליו שר הפנים פלווה עשרה מהנאספים והוכיחם על מצב צעירי עם בנ״י, שמשתתפים בתנועות המהפכניות ושזוהי הסיבה לפרעות שעשו ביהודים בקיץ תרס״ג, בקישינוב והאמיל. בהתאם לזה החליטה האספה שיהיו ג׳ אנשים בכל עיר המעיינים במעשה אחינו.

לפני האספה בפ״ב התקיימה אספת הכנה בוילנא.

רבנו זרז את עסקני אנ״ש לארגן בעת האספה ועד שיתעסק בתמידות בעניני היהודים ולא להשאיר הכל

מה שנוגע הרבה ובזה הנני לעוררו אשר לא תחזרו את הדבר ליושנה למסור עצמם להב״ג לסמוך עליו ועל הסובבים אותו, כי באופן כזה לא יהי׳ ח״ו שום תועלת, כ״א איזה ג׳ ונכבדים מערי השדה יקחו את העסק עליהם לעיין ולפקח בטובת האלמנה ויצרפו גם את הב״ג במה שיהי׳ נדרש מאתו, כי כל החסרון בשנים הקודמים הי׳ מה שהיו כל הענינים מסורים אילו והוא הי׳ דן יחידי, ומי יגיד דעה נגדו וגם הוא לא קבל, והרבה סמכו עליו, והוא כידוע אינו דעתן כלל (ובפרט עתה) והסובבים אותו כוונתם רק לעצמן, ולזאת עתה כאשר הוא בנין מחדש יכולים לתקן זאת. והשי״ת ירחם על האלמנה העלובה וירום קרנה בכל פרט ופרט.

בקשתי להודיעני מבריאותו ושלומו הטוב.

ויקבל החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשו וב״ד ידידו עוז דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

תתלא

ב״ה אור יום ועש״ק ב׳ מר״ח תרס״ד לפ״ק
ליובאוויטש

כבוד ח״ד ידי״נ הג׳ המפורסם ווח״ס נכבד ומרומם
י״א כו׳ מו״ה ישעי׳ שי׳

ת״ל בעד החוה״ש כה לחי.

ביום ג׳ העבר כתבתי לכ׳ בטח קבל מכתבי, ובזה הנני לחזור

לברון גינזבורג שאינו יודע ואינו חש למצב הדחוק של בני ישראל בתחום המושב. לעומתו השתדל הברון גינזבורג למנוע מאנשי רבנו להשתתף באספה, וגם כאשר הי׳ר זלמן אהרן, אחי רבנו, נבחר כנציג העיר וויטבסק לאספה, סידר הברון שרק משנהו וישנייאק יקבל הזמנה לאספה ולא הועילה מחאת נכבדי העיר.

בכל הנ״ל דן רבנו באגרת שלפנינו. לעיל ח״א אגרת קלא. לקמן תתלא־ב. תתמב. תתנה״ו. תתנח.

לאספה דומה קרא הברון גינזבורג בשנה שלאח״ז, כדלקמן אגרות תתצו־ז.

להב״ג: להברון נפתלי הרץ גינזבורג.

ג׳: גבירים.

האלמנה: היא כנסת ישראל בארץ רוסיה, ונכתב בהסוואה.

תתלא

מו״ה ישעי׳: ברלין. אגרות נוספות אליו — לעיל תתל, ובהנסמן בהערות שם.

ולעוררו בדבר האסיפה אשר בטח יהי' כבודו על האסי' ואפשר גם אחיו הג' שי', ויעשו אגודה א' לעשות בטובת האל' אבל יבחרו דוקא אנשים מאתכם לא את הב"ג ולא מהמחודשים כ"א מאנשים יראים ושלימים דוקא אשר יכניסו א"ע לעיין ולפקח ולעשות את הדרוש לטובת האל'. והשי"ת יהי' בעזרם להטיב ולהרים ע"י קרנה מעלה מעלה כו'.

ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשו וב"ד ידידו עוז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

מה שישאר ויוחלט אצלם על האסיפה בטח יודיעני כבודו.

תתלב

ב"ה יום ב' ה' מ"ח תרס"ד לפ"ק

אחי יקירי חביבי הרב שי'

מכתבך נכון הגיעני, ונהניתי אשר בחרו בך והשי"ת יצליח דרכך לטובת אחב"י והרמת קרנם.

מה שברצוני לעוררך בזה הוא כפי־ידיעתי בהענינים הנעשים מכבר אשר ל"ע לא פעלו דבר הי' החסרון העיקרי אשר נמסרה האפוטרופסות בידי הב' גינצ' והוא הי' דן יחידי ע"פ דעתו, הוא השתמש בכ"ע בכח ההכירות הגדולה שלו אשר באמת רבה וגדולה היא אבל באשר איננו דעתן כידוע לנו ופוליטעקאנט גדול ומורגל בין הגדולים בלשונות קצרים וברמזים, לא היו דרשותיו מהם בכח ועוז ובדברי' פנימיים ומתלהבים היוצאים מלב דאבה ומצער פנימי על

האסיפה: ראה אגרת שלפנ"ז, ובהערות שם.
אחיו הג': הגביר ה"ר שלמה זלמן.
האל': האלמנה שבאגרת שלפנ"ז.

תתלב

הגיעה לידינו בהעתקת כ"ק בנו אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע, לכן אינה חתומה.
אחי: ה"ר זלמן אהרן (רז"א).
בחרו בך: כנציג ויטבסק לאספה הנ"ל — אגרת תתל, ובהנסמן בהערות שם.

אחיו, כ״א כמדבר בפאליטיקע וכהדיבור המורגל בהספירות הגבוהות, וגם בגוף ועצם הענין דרש מהם מה שחייב דעתו ושכלו, וכמו״כ בההנהגה ממי לדרוש ובאיזה מצב (גילעגינהאייט) הכל כפי שחייב דעתו אשר לא היתה ישרה, גם הי׳ מסתפק בהבטחות שהבטיחו לו הגדו׳, אשר כ״ז לא הי׳ מאומה, אשר מתחלה לא היו אמיתיות (כ״א כהבטחות פוליטיקיות), וכ״ש שלא יוכלו לעמוד גם ברוח מצוי׳ ולא רצה לשמוע דעת זולתו גם להגדולי׳ כמו פאל׳ וכדומה לא נתן מקום לחוות לו דעה בזה וכ״ש באנשים נכבדים מערי השדה לא אבה שמוע כלל. גם זאת היתה גרמה בנזקין מה שהוא רחוק מאד מאחינו הסובלים כרחוק איש צרפתי היושב בפאריז בטוב המדינה והעיר, ולא יוכל בשו״א להרגיש עוצם דוחקם ולחצם הנורא והאיום ר״ל ואמיתי׳ הדבר מה המה דורשים לטובתם ועזרתם, ואנשי המדינה מעולם לא קרא ולא שמע מהם דבר, ובהרבה דברי׳ (ובפרט בהנוגע לשרי מטה כו׳) סמך על הסובבים אותו והמה ריקים ממש אינם דואגים כלל לטובת הכלל כ״א׳ לטובת עצמם למלאות כיסם כו׳. הנכבדים מערי השדה מצידם ג״כ לא נתנו דעתם כלל על המצב לחשוד שמחוייבים המה לדאוג מצ״ע, כ״א סמכו על הב״ג אשר הוא מושיעינו כו׳ ואין להם לחשוב כלל ומכ״ש לבקר פעולותיו, וכאשר לפעמי׳ הי׳ לעזר בעניני ההוצאה שמחו מאד על הקרבן הזה שנתקבל לרצון ותו לא מידי, וכה הלכו הענינים במחשך ובלי סדר ובלי השתדלות מתוקנה וחרוצה.

ולזאת עתה לפ״ד העיקר שלא יחזרו ח״ו הדבר ליושנה ולא ימסרו ההשתדלות להב״ג וסייעתו, כ״א על הג׳ הנכבדי׳ דערי השדה עליהם לדעת אשר המה בעצמם צריכים ומחוייבים לדאוג לטובת עצמם לטובת אחיהם ולא ימסרו האפטרופסות להגדולים אשר בארץ, כ״א המה יבחרו מאתם אנשים אשר יכניסו א״ע ראשם ורובם בעניני הכלל גם בהיותם כאו״א בביתו זאל עם דאס פארנעמען דיא קאפ (וכאשר הי׳ (דאס מוז מיר עם צוא געבין וואס אמת איז) שהי׳ מניח בכ״ע עסקיו בעד עסק הכלל, לא אכל ושתה ולא ישן בעתו ומכ״ש שלא הביט בהנוגע לעסקיו ורק החסרונות הנ״ל היו גרמא בנזקין) ויחפשו פראטעקציעס וביקאנטשאפט, ויושיב בפ״ב איש נכבד ודעתן, והאיש ההוא יפנה בכ״ע אליהם, והמה ימצאו תמיד לדרשותיו (כמו בעסק פרטי) ואם ידרוש בואם לא יהי׳ שום מניעה ועיכוב.

פאל׳: יעקב פאליאקוב.
ולא ימסרו ההשתדלות להב״ג: אבל ראה לקמן אגרת תתנו.
וכאשר הי׳: כנראה הכוונה להברון גינזבורג.

ועתה הצעד הראשון לפ"ד צ"ל שיבחרו מאתם ה' ו' גבירים נכבדים שיסע[ו] לפ"ב וישיגו אודייענץ אצל שר הפנים וראשית דבר יבארו לו איך אשר כלל אחינו אינם אשמים במעשה הצעירים, ועבדי' נאמנים אנחנו למלכינו יר"ה, ואנחנו מצטערים מאד על המעשים הנוראי' של הצעירים אבל מה נוכל לעשות באשר המה כאברים מדולדלים מאתנו וכמעט שאינם שייכים לנו כלל ואינם שומעים לדברינו, ואח"כ לבקש רחמים על אחינו כמה מיליאנען (כן ירבו) שאינם אשמים בשום דבר וליתן להם מקום לחיות במדינתינו ובמקומות מושבותיהם. זהו מה שנראה לפענ"ד. והשי"ת יחוס וירחם על אחינו ב"י וירום קרנם מעלה מעלה ברו"ג.

ותקבל החוה"ש מאדה"ש כאוות נפשך ואחיך דו"ש מלונ"ח תכה"י.
מקבלת המכ' נא להודיעני בטע"ג.

תתלג

ב"ה אור יום ג' ה' כסלו תרס"ד לפ"ק
ליובאוויטש

כבוד ידידי עוז הרב המפורסם ווח"ס נכבד ומרומם
י"א כו' מו"ה אליעזר משה שי'

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי.

בדבר אסיפת הרבנים אשר ראשית ההתעסקות בזה נעשה ע"פ

אודייענץ אצל שר הפנים: ראה לעיל אגרת תתל, ובהנסמן בהערות שם.

אינם אשמים במעשה הצעירים: התנועות המהפכניות בכלל והמפלגה הסוציאליסטית „בונד" בפרט, שניהלו תעמולה נגד המשטר. זאת היתה אחת האמתלאות לאירגון הפרעות ביהודים, מתוך הנחה שהפרעות תשתקנה את התנועות המהפכניות. וכך היו גם דברי שה"פ בפגישה עם נציגי היהודים, כדלעיל ח"א אגרת קלא. לקמן תתנה. ועל כך כותב כאן רבנו לבאר לשר הפנים שאין לקהלה היהודית שום השפעה על חברי התנועות האלו, ומדוע סובלים בשל כך כל עם בנ"י שבארץ רוסיא.

תתלג

במפתח כ"ק אדמו"ר שליט"א (ראה לעיל ח"ג בהערות לאגרת תקפט) „בדבר אסיפת רבנים והכנתה. אסיפה מוקדמת".

מו"ה אליעזר משה: מאדייעווסקי. אגרות נוספות אליו — לעיל ח"ג תקסו, ובהנסמן בהערות שם. לקמן תתמ. תתמט. תתסח. תתעט. תתקא. תתקו. תתקיב. תתקלח. תתקנג. תתקצז. תתקצט. א'ב.

בדבר אסיפת הרבנים: מתחיל משנת תר"ס ואילך משתדל רבנו לארגן אספת רבנים רשמית, בקשר ליסוד החברה מחזיקי הדת. ראה לעיל ח"ג אגרות תרמז, תשעד, ובהנסמן בהערות שם ושם.

בחורף שלפנינו הסכים הגר"ח מבריסק להצעת רבנו והוחלט לקרוא לאספת רבנים מאושרת בעיר

הצעתי להרב מסלאנים בדבר החזקת הדת שא״א לקרב לזה בלי אסיפה מרבנים ג׳ ושיהי׳ ברשיון דוקא, ועל הצעתי הסכים הגר״ח מבריסק שי׳ והתחילו להתעסק בזה ומצאו את גראדז׳ מוכשר לזה. ואם כי לע״ע לא יצא הרשיון (אף כי המכ״ע הרוסים כבר פרסמו הרשיון והמכ״ע העברים כבר צועקים ומנבחים כו׳) אבל התקווה קרובה שיהי׳ אי״ה רשיון.

והנה רצוני להשתתף בדבר האסיפה בתקוותי שעל ידה יתחזק אי״ה הדת והתורה. אמנם נחוץ מאד לעשות פראגראמע מצידינו ובטח כן יעשו הרהגי״ם, וחושבים שקודם האסיפה תהי׳ אסיפה קודמת מרבנים יחידים מהג׳ לברר וללבן הדברים אשר ידוברו בהאסיפה הג׳.

וכאשר המלאכה הזאת גדולה ורבה היא רצוני לצרף לזה את כבודו ואת ידידינו הריע״מ שי׳, ויחדיו נעיין אי״ה בכל הפרטים ונחליט אי״ה מה שנציע ומה שנרצה אנחנו.

וכאשר יכול להיות שאסע אי״ה לפ״ב דבר בריאותי לשאול אצל פראפ׳, הנני מוצא אשר טוב שנתוועד אי״ה בפ״ב ונעשה שמה הפראגראמע אי״ה, כי בפה הרבה ענינים מטרידים וא״א ליתן הזמן

הוראדנא. הקורא הרשמי היה הי״ר אליהו עקיבא רבינוביץ מפולטובה. הוזמנו אליה כשמונים רבנים. בזה דנות אגרות תתלג־מב שלפנינו.

כשנודע הדבר בחוגי ההשכלה הרעישו עליה את הארץ ומלואה. בעתון המליץ נדפסו כנגדה מאמרים ומחאות בגליונות 228 (ט׳ מ״ח), 242 (כ״ו מ״ח) ו־255 (י״ב כסלו). מחאות נדפסו גם בעתון „נאוועסטי״ ועוד. רבנו מזכיר זאת לקמן „המכ״ע העברים כבר צועקים ומנבחים כו״. והרא״ע רבינוביץ הנ״ל משיב עליהם ב„הפלס״ טבת תרס״ד.

ובזה לא הסתפקו. שר פלך הוראדנא קיבל שתי מלשינויות שבהם נאמר „אשר הרבנים חפצים להביא חשיכה ואפילה — ר״ל — בעולם״ (לקמן אגרת תתלז). גם זה לא הועיל. רשיון האספה הגיע אל שר הפנים. הלך אליו הברון גינזבורג והשפיע עליו שלא יתן רשיון אספה זו, שהקרואים המה רבנים מעיירות קטנות (לקמן אגרות תתלט־מב), וכך התבטלה האספה.

נסיון נוסף נעשה במשך הקיץ, כדלקמן אגרת תתעא.

השתדלות רבנו במשך שנים רבות לארגן אספת רבנים מאושרת נזכרת גם לקמן אגרת תתקצט.

נסיון סופי ומוצלח לקרוא לאספת רבנים התחיל בחורף תרס״ח. ההכנות נמשכו עד תחלת קיץ תרס״ט שאז התקיימה בוילנא, כדלקמן אגרת תתקצז, ובהנסמן בהערות שם.

הצעתי להרב מסלאנים: האדמו״ר רבי שמואל וויינבערג מסלאנים. ראה לעיל ח״ג אגרות תרמז, תשעב, ובהנסמן בהערות שם ושם.

גראדז׳: הוראדנא.

לעשות פראגראמע: ראה בזה לקמן אגרת תתלה, ובהערות שם.

אסיפה קודמת: בהמליץ גליון 228 (ט׳ מ״ח): בדבר „אספת הרבנים״ מודיעים אותנו ממינסק כי המד״א אשר במינסק [— כנראה הי״ר דוד טעביל] יצא לווילנא לאסיפה מוקדמת להתייעץ. וראה לקמן אגרות תתלח, תתמב, ובהערות שם.

הריע״מ: הי״ר יעקב מרדכי בעזפאלאוו. ראה אגרת שלאח״ז — אליו.

הנדרש ע״ז, ואני חושב אשר בפ״ב לא יהי׳ בזה פרסום גדול ובד״כ אין בזה חשש כ״כ. ואם לא אסע לפ״ב נתוועד אי״ה פה.

ובזה הנני מבקש את כבודו אשר יודיעני נא בטע״ג אם יש באפשרו לבוא הן לפה הן לפ״ב, אם כי לפ״ד בטח לא ימנע כי׳ א״ע מענין כזה ואני חושב אשר כבודו נחוץ להישוב הדעת בפרטי הענינים. ונא להודיעני בטע״ג כנ״ל תיכף בקבלת מכתבי דנא. ואם אסע אי״ה אודיע לו אי״ה בטע״ג.

ויקבל החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשו וידידו עוז דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

תתלד

ב״ה אור יום ג׳ ה׳ כסלו תרס״ד לפ״ק
ליובאוויטש

כבוד ידי״נ הרה״ח המפורסם נכבד ומרומם י״א כו׳
מו״ה יעקב מרדכי שי׳

ת״ל בעד החוה״ש כה לחי.

את מכתבו לבני שי׳ ראיתי, וכאשר נחוץ מאד לעשות פראגראמע בדבר פרטי הדברי׳ בעניני האסיפה מה שנרצה אנחנו ומה שנציע, וזה ג״כ דורשים שיעשה כ״א פראגראמע וקודם האסיפה יתאספו הר׳ הגדולים ויבררו כו׳, ואל המלאכה הזאת נחלט אצלי לצרף את כבודו ואת ידידינו הר״מ מאדייעווסקי שי׳, ויחד נחליט אי״ה על כל הפרטים, וכאשר יכול להיות אשר אסע אי״ה על זמן קצר לפ״ב, רצוני שגם כבודו יבוא לפ״ב וגם הר״מ שי׳ ושמה נעשה אי״ה הפראגראמע ואם לא אסע לפ״ב יבואו אי״ה לפה. ולזאת הנני מבקש את כבודו להודיעני בטע״ג

תתלד

לתוכנה ראה אגרת שלפנ״ז, ובהערות שם.

מו״ה יעקב מרדכי: בעזפאלאוו. אגרות נוספות אליו — לעיל ח״ג תקנא, ובהנסמן בהערות שם. לקמן תתסט. תתצ. תתקיט. תתקעא.

אם יש באפשרו לנסוע מביתו ואם מוסכם לנסוע לפ"ב אם אסע אני. ובין כה ישיג כ' דאווייעראניסט אולי יהי' נצרך.

מטרת נסיעתי לפ"ב הוא בדבר בריאותי (אשר גם לזה רצוני להיות עם כבודו ובלעדו כבד לי לבאר כו') ולפ"ד מוכשר שמה לעשות הפראגראמע שנוכל ליתן אי"ה זמן הנדרש ע"ז. ויש עוד איזה דברים אשר לא למותר להיות בפ"ב, וא"א לבאר זאת במכ'. ונא להודיעני בטע"ג כנ"ל. ואם אסע אי"ה אודיע לו בטע"ג.

ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשו וידידו עוז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

אני כותב גם לידידינו הר"מ שי' אודות הנ"ל.

תתלה

ב"ה יום ב' י"א כסלו תרס"ד לפ"ק
ליובאוויטש

כבוד ח"ד ידי"נ הג' המפורסם ווח"ס נכבד ומרומם
י"א כו' מו"ה ישעי' שי'

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי.

מכתבו נכון הגיעני במועדו (ובשבוע העברה לא הספיק לי הזמן לכתוב איליו). הפראגראמע בהפלס ראיתי ודברנו אודות זה בנסיעתינו מסמאלענסק אודות הסמיכות אשר בזה מעורר צירעלסאן. גם הפראג'

דאווייעראניסט: יפוי כח, רשיון ביקור בפטרבורג.
כוחב . . הר"מ: באגרת שלפנ"ז.

תתלה

לתוכנה ראה לעיל אגרת תתלג, ובהערות שם.
מו"ה ישע': ברלין. אגרות נוספות אליו — לעיל תתל, ובהנסמן בהערות שם.
הפראגראמע בהפלס: תשרי תרס"ד, שבה נדפסה הרצאת ה"ר יהודה ליב צירלסון, שהכין עבור האספה הרבנית שהתקיימה בקראקא בחודש מנ"א תרס"ג, ובה דן, בין השאר, בדבר הסמיכות לרבנות שניתנים לכאלו שלא הגיעו להוראה.
בנסיעתינו מסמאלענסק: לשם נסע רבנו והר"י ברלין להפגש בסודיות, כדלקמן אגרת תתעו: "כאשר היינו בחורף העבר בסמאלענסק". א"כ נראה שפגישה זו התקיימה בשלהי מ"ח תרס"ד. שם החליטו להכין

מווארשא נמצא אצלי מכבר ועיקרה היא בהחזקת לימוד התורה ובשמירת ש״ק, אשר בזה עוד לא יצאנו י״ח בענין מחז״ה כאשר דברנו.

העשיית הפראג׳ וביותר העצות בזה איך ומה אפשר להיות הדבר בפועל צריך ישוב הרבה והיא מלאכה כבידה מאד וצריכה סייעתא דשמיא. יש אצלי סברה שאסע אי״ה לפ״ב לשאול על בריאותי . . ואם אסע לפ״ב אדרוש אי״ה לשם את ידידינו הריע״מ שי׳ ואת ידידינו הר״מ מאד׳ שי׳ ונעסוק אי״ה בעשיית הפראג׳ אשר בלא״ה בפה כמעט א״א הדבר. ואם לא תהי׳ נסיעתי לפ״ב אינני יודע איך לכלכל הדבר, מהריע״מ והרמא״ד יחיו קבלתי ידיעות אשר מוסכמים לנסוע לפ״ב.

בדבר הפריק׳ אשר נשלחה שאלה ע״ז לפ״ד נחוץ מאד שיסע מי להשתדל בזה. והשי״ת ירחם על אחב״י ויתן בלב מ׳ ויועציו עליהם לטובה בכל פרט ופרט.

ויקבל החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשו וב״ד ידידו עוז דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

תתלו

ב״ה אור יום ג׳ י״ב כסלו תרס״ד לפ״ק
ליובאוויטש

כבוד ח״ד ידי״נ הר׳ הג׳ המפורסם ווח״ס נכבד ומרומם י״א כו׳ מו״ה מנחם מאניש שי׳

ת״ל בעד החוה״ש כה לחי.

לפלא לי אשר לא קבלתי עד כה מכבודו שום ידיעה בדבר נסיעתי

פראגראמע עבור אספת הרבנים בהוראדנא. כשחזרו כ״א לביתו כתב עד״ז רבנו לרא״מ מאדייעווסקי ולריע״מ בעזפאלאוו בתחלת חודש כסלו, והרי״ ברלין כתב לרבנו ע״ד הפראגראמע של צירלסון ומווארשא.
מחז״ה: מחזיקי הדת.
הריע״מ: הי״ר יעקב מרדכי בעזפאלאוו, לעיל אגרת שלפנ״ז.
הר״מ מאד׳: לעיל אגרת תתלג.
הפריק׳: צו.

תתלו

לתוכנה ראה לעיל אגרת תתלג, ובהערות שם.
מו״ה מנחם מאניש: מאנעסזאן. אגרות נוספות אליו — לעיל ח״ג תקסט, ובהנסמן בהערות שם. לקמן תתלז. תתלט. תתמג. תתמו. תתנא. תתנו.

כאשר דברנו שיודיעני בטע״ג. אם לא תוכל להיות נסיעתי כעת לפ״ב אינני יודע איך לעשות בדבר עשיית הפראגראמע הן בדבר ההצעה שדברנו וביותר בדבר אסיפת הרבנים אשר יש בזה הרבה פרטים וכל פרט דורש ישוב הרבה מאד, ובפה כמעט א״א הדבר כי אין זמן ע״ז.

מידידינו הריע״מ והרממ״ד יחיו קבלתי ידיעות אשר מוסכמים לבוא לפ״ב כשאדרשם. ואינני יודע אם יש אחריות כ״כ בבואי לפ״ב, אמנם לא אוכל לידע. והנני מבקשו להודיעני בהקדם ע״י טע״ג.

ויקבל החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשו וידידו עוז דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

תתלז

ב״ה יום א׳ י״ז כסלו תרס״ד לפ״ק
ליובאוויטש

כבוד ח״ד ידי״נ הר׳ הג׳ המפורסם ווח״ס נכבד ומרומם
י״א כו׳ מו״ה מנחם מאניש שי׳

ת״ל בעד החוה״ש כה לחי.

מכתבו מיום ב׳ קבלתי ביום ה׳ העבר. המכ׳ מיום ה׳ עוד לא קבלתי ועפ״ע מחזק דעתו במכ׳ הנ״ל, ואינני יודע למה ניראא כ״כ מהם, מפני מה המה אינם יראים כלל ועשו בחורף הזה אסיפות בפ״ב ועפו מכל הקצוות לפ״ב להתייעץ ולהשתדל וגם הרב הרשע . . הי׳ על האסיפה, ואנחנו יראים על כל צעד. מה איכפת לנו אם יחשבו. ובלא״ה מדברים ועושים מה שלבם חפץ. ונודע לנו עתה אשר הגיעו לגוראדני׳

ההצעה שדברנו: יסוד חברת „יבנה", כדלקמן אגרת תתלט.
הריע״מ: הי״ר יעקב מרדכי בעזפאלאוו.
הרממ״ד: הי״ר אליעזר משה מאדייעוסקי.

תתלז

לתוכנה ראה לעיל אגרת תתלג, ובהערות שם.
מו״ה מנחם מאניש: מאנעסזאן. אגרות נוספות אליו — לעיל תתלו, ובהנסמן בהערות שם.
עפ״ע: על פי ערך.
למה ניראא כ״כ מהם: מענה הרמ״מ מאנעסזאן היה שלא כדאי להפגש להתייעצות בפ״ב, שאז יודע הדבר לחוגי הציונים וההשכלה וינגדו לזה.
לגוראדני׳: לשר פלך הוראדנא, ששם היתה אמורה להתקיים אספת הרבנים הרשמית, כדלעיל אגרת תתלג, ובהנסמן בהערות שם.

שני כתבי מלשינות על האסיפה אחת מקאוונא והב' מביאליסטאק וכותבים בהם אשר הרבנים חפצים להביא חשיכה ואפילה – ר"ל – בעולם. וזה העזה וחוצפה יתירה, לבד הבזיון הגדול אשר מבזים הר' כ"כ בעיני הגוים, ואנחנו יראים להושיט אצבע קטנה כו'.

ומש"כ שאסע לחו"ל הוא דבר הבלתי אפשרי כעת שא"א לי לנסוע בזה הזמן כאשר דברנו בהיותו פה, וגם באיחור זמן אינו נראה לי מקום כלל על נסיעה לחו"ל בחורף זה.

ובדבר הרשיון קבלתי תמול מכ' שעשו איספראווקעס בגו"פ ונודע להם שזה כשני שבועות שדרש הגו"נ למסור לו כל הספראווקעס בדבר הנרשמים ודרש למסור לו בהקדם, ושלחו אליו, ומשערים הפקידים אשר בערך ב' שבועות יהי' הרשיון, וא"א לידע אפשר יומשך עוד איזה זמן.

ובד"כ נחוץ להכין הפראגר' מצידינו, כי כאשר בעזה"י יהי' הרשיון, יהי' נצרך שיתאספו איזה מהרבנים הג' באסיפה קודמת לברר וללבן הפראגר' ולשלוח להקרואים למען יעיין כאו"א ויתיישבו בזה עם הר' מהעיירות הקרובים (ויהי' בזה היתרון שהנאספי' יהיו כעין צירים מהסביבה שלהם).

והנה לעשות זאת בפה הוא כמעט מן הנמנע שאין זמן כלל ע"ז מפני העניני' הבאים בכל יום ביומו, וא"א לדון על כל פרט ופרט כנדרש, ואם לא בפ"ב חשבתי אולי אסע לאיזה מקום שיהי', אבל נצרך מקום שלא יכירו אותנו ושלא יוודע מאיתנו, וצריכים לנסוע מרחוק כמו בערי פולין סביבות ווארשא, וזה דבר כבד מאד כמובן. ולפ"ד אין חשש בפ"ב.

ולזאת הנני מבקשו מאד אשר בקבלת מכתבי דנא יודיעני נא בטע"ג החלט דעתו בדבר פ"ב. והשי"ת ינחינו בדרך הטובה והישרה.

ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש. כאוות נפשו וידידו עוז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

נא להודיעני כנ"ל בטע"ג. לפ"ד מצד המנגדים אין שום חשש כלל . . . ואבקשו להודיעני כ"ז בטע"ג.

הרשיון: לאספת הרבנים בהוראדנא.

איספראווקעס בגו"פ: חקירות ודרישות בהנהלת [משרד] הפלך.

תתלח

ב"ה אור יום ג' ב' חנוכה תרס"ד לפ"ק
ליובאוויטש

כבוד ח"ד ידי"נ הג' המפורסם ווח"ס נכבד ומרומם
י"א כו' מו"ה ישעי' שי'

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי.

מכתבי כבודו נכון הגיעני. מש"כ בשם אחיו שי' להמתין עד שיקראו השותפים לפ"ב ואז לראות אודות ההצעה שדברנו, אינני יודע מה שייכות יש להענינים אלו עם אלו ומה יתחדש בענינינו מענין השותפים, אם לא שכוונתו שלא יצטרכו לייחד נסיעה מיוחדת בשביל זה.

ידידינו הרמ"מ שי' קיבל מכתב מהרש"ל שי' שיהי' בימים אלו בפ"ב, אם כי הוא חלוש בבריאותו מ"מ יסע בתקוותו שזה לטובת הענינים שלנו. והשי"ת יעזור לו כי הוא רוצה באמת בטובת הענין ומניח א"ע כו'.

ע"ד האסיפה לע"ע לא יצא הרשיון אמנם מקוים שיהי' אי"ה הרשיון בקרב.

זה כשלושה שבועות אשר הגו"נ דרש מהגו"פ למסור איליו הספראווקעס בדבר הנאספים ודרש למהר למסור איליו ומסרו לו הכל, ומקוים שיהי' אי"ה הרשיון. וכשיהי' הרשיון אני חושב אשר כל הרבנים הג' יהיו אי"ה. ומה שכותבים המכ"ע בשמם שלא יהיו זה שקר

תתלח

מו"ה ישעי': ברלין. אגרות נוספות אליו — לעיל תתל, ובהנסמן בהערות שם.
אחיו: הרש"ז ברלין.
ההצעה שדברנו: יסוד חברת יבנה, כדלקמן אגרת שלאח"ז.
הרמ"מ: הי"ר מנחם מאניש מאנעסזון.
הרש"ל: הי"ר שמואל ליב עפשטיין.
הענינים שלנו: כנראה — עסק המלמדים, דלקמן אגרת שלאח"ז בסופה. ואולי יסוד חברת „יבנה" (ראה לקמן אגרת תתנא).
ע"ד האסיפה: ראה לעיל אגרת תתלג, ובהנסמן בהערות שם.
הגו"נ דרש מהגו"פ: המושל דרש מהנהלת הפלך. ראה אגרת שלפנ"ז.
שכותבים המכ"ע בשמם שלא יהיו: ב„המליץ" גליון 242 (כ"ו מ"ח): „בדבר אספת הרבנים העתידה להיות בגרודנה שמעתי מפי הרבה רבנים גאונים . . ר' טעבלי המד"א דפה [מינסק] שהם בעצמם לא ישתתפו

מוחלט, וכל כוונתם הוא רק להחליש את הדבר, ובל"ס אשר כולם חושבים להיות אי"ה, והתוצאות מהאסיפה זה תלוי ברצון ה'. והשי"ת יהי' בעזרינו שיתרומם עי"ז קרן התורה והיהדות וכאשר כוונתינו אמיתית למען כבוד שמו הגדול ולמען תוה"ק יהי' השי"ת בעזרינו שתושלם הכוונה והרצון האמיתי.

בדבר נסיעה לפ"ב אינני חושב כעת מפני שאין רצוני לעבור על דעת חברי (אם כי לפ"ד לא הי' למותר כלל) ואיך יהי' בהענינים הדרושים אינני יודע לע"ע.

ייטיב נא להודיעני אם הי' תשובה בדבר המשולחים, ואם יש איזה ידיעות בכללות הענינים.

ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשו וב"ד ידידו עוז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

תתלט

ב"ה אור יום ג' ג' טבת תרס"ד לפ"ק
ליובאוויטש

כבוד ח"ד ידי"נ הר' הג' המפורסם ווח"ס נכבד ומרומם י"א כו' מו"ה מנחם מאניש שי'

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי.

מכתבי כ' נכון הגיעני, ומהעדר הפנאי לא כתבתי לכבודו עד כה ואתו הסליחה.

ובעצם הענין אם כי לפ"ד א"צ לחשוש כלל לכל החששות האלה

באספה". ובהזמן (ט"ו כסלו): "ואמנם רואים אנחנו כי הרבנים הגדולים והאמתים אשר נתכבדו להקרא אל האספה מושכים את ידיהם ממנה מבלי חפצם לנגוע בטומאה זו, כמו הרה"ג מייזל מלודז והרבנים הגאונים מדווינסק פלאצק ועוד כאלה".
בדבר המשלוחים: ראה לקמן אגרת תתמב.

תתלט

לתוכנה ראה לעיל אגרת תתלג, ובהערות שם.
מו"ה מנחם מאניש: מאנעסזאן. אגרות נוספות אליו — לעיל תתלו, ובהנסמן בהערות שם.
ובעצם הענין: נסיעת רבנו לפ"ב.
החששות האלה: ראה לעיל אגרת תתלו.

אם אך יש לקוות תועלת בעצם הענין. אמנם לבד שאין רצוני לעבור על דעת חברי, אינני רואה בזה לע"ע נחיצות כ"כ לפי מש"כ לי ח"ד הרי"ב שי' שהרנ"א הי' כעת בפ"ב ושמע שהב"ג הי' אצל שה"פ וקלקל אצלו את הענין, ולפי דבריו רחוק שיותן רשיון, אם כי שאינני מאמין כ"כ שידבר אתו שה"פ כ"כ בהענין וגם לפי דבריו ניכר שאצל שה"פ יש מקום על האסיפה בכלל, מ"מ יש מקום לחשוב אשר לאו קודם להן. ומכ"ז אנו רואים כמה גברה כח הסט"א ר"ל אשר עושים בגלוי לבלי ליתן מקום לבעלי דת בשום דבר אולי יהי' להם גירעון לענינם, והצ' עוסקים הרבה כפי ששמעתי יושב טיעמקין בפ"ב בשביל זה ומס' עוד מהם. והשי"ת יפר עצתם כו'.

בדבר ההצעה שחשבנו א"א לעשות דבר קודם שנסדר הפראג' היינו

ח"ד הרי"ב: חתן דודי ה"ר ישע' ברלין.
שהב"ג: שהברון גינזבורג.
שה"פ: שר הפנים פלווה.
את הענין: אספת הרבנים בהוראדנא.
והצ': והציונים.

עוסקים הרבה: בשנים תרס"ב־ג היתה התנועה הציונים בלתי ליגלית ברוסיה והממשלה עקבה אחרי פעולותיה. בשלהי קיץ תרס"ג בא ד"ר הרצל לפ"ב ונפגש מספר פעמים עם שר הפנים פלווה בדבר התנועה הציונית. בתקופה שלפנינו השתדלו לקבל את תמיכת הממשלה לרעיון הציוני. ראה לקמן בנספח לאגרת תתנה. אגרת תתנח, ובהערות שם.

טיעמקין: זאב (וולאדימיר), מראשי הציונים ברוסיה, רב מטעם ביילי׳סאבטגראד.

ההצעה שחשבנו: המדובר הוא בחברת „יבנה", שרצה רבנו לייסד, והרבה להתעסק בזה במשך השנים תרס"ד־ה, אך „היו כמה עיכובים" (לעיל ח"ב אגרת קצח) ולא באה לפועל.

את מטרת החברה מתאר רבנו לעיל ח"א אגרת קלה „להחזיק ישיבות בהכשר . . ומכ"ש חדרים וגם נוכל לקבוע שיעורים בכל העיירות כפי היכולת ולהגיד הן מתוך הספר והן בע"פ הן בקביעות והן לעתים". ושיהיה אפשר גם לאסוף כספים עבור הישיבה באופן רשמי (ראה לקמן אגרת תתצ), שרבים טענו שא"א לתרום על מוסד שאינו מאושר (לעיל ח"ג אגרת תתג).

עיקר ההכנות ליסוד ואישור חברה זו הוא הכנת ספר התקנות (אוסטאוו) ותזכיר (דאקלאד זאפיסקע), מסירתם למשרד הפנים וסידור ראיון אצל שר הפנים על מנת לבאר לו את תוכן ונחיצות החברה, שבזה דנות אגרות רבות במשך שתי שנים אלו.

התכנית הראשונה היתה שאחי רבנו, ה"ר זלמן אהרן (רז"א), יחד עם רבנו יכינו אותם, שבזה דן באגרת שלפנינו. לאח"ז יהיה צריך (להכין זאת ברוסית ו)להשתדל בדבר משלחת לשר הפנים (אגרת תתמב). אך מהעדר הפנאי ועוד מסר רבנו את עריכתה לרמ"ב ברנשטיין (אגרת תתמג) שהוא ערך אותה בלה"ק (אגרת תתנו). מסתבר שלא היתה כראוי, ובחורף תרס"ה בא שוב לפ"ב להתייעץ עם רבנו, עסקני אנ"ש ועו"ד בדבר הכנתה (אגרות תתפו־ז. לעיל ח"א קלה). לאחר שהכינה קרא רבנו שוב את עסקני אנ"ש להתייעץ בזה (אגרת תתצ). אך לא יצא לפועל, וכשחזר רבנו לליובאוויטש שלח להם העתק על מנת שיעיינו בו ויחוו דעתם (אגרות תתצא. תתצה).

יסוד החברה לא באה לפועל, אפשר לא נתאשרה ע"י הממשלה. בשלהי חורף תרס"ו נעשה נסיון נוסף לקבל רשיון על הישיבה תומכי תמימים, כדלקמן אגרת תתקכז.

בענין זה דן גם לעיל אגרות תתלו. תתלח. לקמן אגרות תתנא. תתנה־ו. תתסט. תתע. תתפט. תתצו. תתקא. תתקסו.

בכל הנ"ל לא נזכר שם החברה „יבנה", רק לעיל ח"ב אגרת קצח. לקמן תתקא. תתקסו.

האוסטאוו וקודם שנעשה דאקל' זאפיסקע בהשכל להמשיך לב לזה. אחי שי' כמדומה לי שלא עשה בזה דבר שממתין עלי ואני לא עסקתי בזה עדיין כלל (אם כי שלח לי האוסטאוו מהח' עם העתק) מפני שאין לי פנאי ע"ז.

ח"ד רי"ב שי' כותב שברצונו להתראות עם הרש"ל בהיותו בפ"ב כי חושב ג"כ להיות שבוע זאת בפ"ב, והנני מבקש את כ' להודיעני בהקדם בדבר פעולת הרש"ל מה שהשיג ע"י מכיריו, ואם הוחלט אצלם איזה דבר בענינינו.

ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשו וידידו עוז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

תתמ

ב"ה אור יום ג' ג' טבת תרס"ד לפ"ק
ליובאוויטש

כבוד ידי"נ הרב המפורסם ווח"ס נכבד ומרומם
י"א כו' מו"ה אליעזר משה שי'

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי.

מכתב כבודו הגיעני במועדו. והנה אני חשבתי אשר הערכת

ח"ד רי"ב: חתן דודי ה"ר ישע' ברלין.
ברצונו להתראות: ראה גם לקמן אגרות תתמב־ג. תתמה. תתנא. תתנה.
הרש"ל: ה"ר שמואל ליב עפשטיין.
פעולת . . מכיריו: המדובר כאן בהמשך ההשתדלות שלא תחייב הממשלה בתעודת השכלה (צנז) את הרבנים והמלמדים, שבזה הרבה רבנו להתעסק משנת תרנ"ז ואילך, כדלעיל ח"ג אגרות תקצא; תרלה, ובהנסמן בהערות שם ושם.
כאן לא נתפרש לצורך מה נסע הרש"ל לפ"ב, רק לקמן אגרות תתמה, תתנא. ובזה דן גם לעיל אגרת שלפנ"ז. לקמן אגרות תתמב־ג. תתצא. תתקפז. א'יז. א'כט (בנספח).
ההשתדלות בזה של הרש"ל היתה ע"י אחד ממכיריו במינסק, לשם נסע הרש"ל לדבר אתו בזה, כדלקמן אגרות תתמה־ו. תתנו. תתסג. ואפשר שהוא מאס' — דלקמן אגרת תתנא (ולעיל ח"ג תרלה). וראה לקמן אגרת תתנו, שמכירו אין לו משרה מיוחדת אך הוא בידידות עם שר הפנים. ונזכר גם לעיל ח"א אגרת קטו (אוהבו של רש"ל, שכנראה הכוונה לרש"ל שלפנינו). ח"ג אגרת תרצט.
בסופו של דבר אמר מאס' לרש"ל שלא יהיו בזה חדשות ואין צורך להשתדלות מיוחדת (אגרת תתנא). וראה לקמן אגרת תתצא.

תתמ

לתוכנה ראה לעיל אגרת תתלג, ובהערות שם.
מו"ה אליעזר משה: מאדייעווסקי. אגרות נוספות אליו — לעיל תתלג, ובהנסמן בהערות שם.

הפראג׳ מצידינו צ״ל מקודם, כי כאשר יהי׳ הרשיון אז נחוץ שיתאספו אחדים מהר׳ הג׳ באסיפה קודמת ויבררו את הפראג׳ השונים שיהיו ויחליטו בזה, ולשלוח להר׳ הנאספים רשימה מהענינים שידוברו בהאסיפה למען יתיישב כאו״א בזה, וגם יקראו לאסיפות קודמות כאו״א מהסביבה שלו, ויהי׳ בזה דעת רבים וגם יהי׳ כעין ציר מהסביבה וממילא יקבלו אח״כ את ההחלטות, ומשום כ״ז חשבתי שאנחנו צריכים להחיש בהערכת הפראג׳.

אמנם כאשר ידידינו הרמ״מ שי׳ אינו מסכים בשו״א על נסיעתי לפ״ב מפני החשש אשר הצ׳ ושאר המנגדים יחקרו וידרשו על מה ולמה נתאספנו כו׳, ואם כי אני מצידי אינני חושש מזה כלל ומה איכפת לנו אם יחקרו, אמנם כבד עלי לעבור על דעת חברי. ועוד זאת יתירה אשר קבלתי ידיעה שא׳ מאיתנו מהגדולים הי׳ אצל שה״פ וקלקל הרבה בדבר הזה, וכותבים שהתקווה רחוקה שיהי׳ רשיון, ולזאת צריכים להמשיך איזה זמן ונראה מה יהי׳ אי״ה, וכאשר נדע דברים ברורים שיש תקווה על הרשיון אז יהי׳ נחוץ להתוועד כאשר כתבתי לכבודו. רק שנעלם ממני עדיין אי׳ לבחור המקום ע״ז. והשי״ת ינהלינו בדרך טובה וישרה וירומם קרנינו ברו״ג.

ויקבל החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשו וידידו עוז דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

תתמא

[תחלת טבת תרס״ד]

ב״ה

ימים אלו קבלתי ידיעה בדבר רשיון האסיפה שכבר בא אל שה״פ

הרשיון: לאספת הרבנים בהוראדנא.
הרמ״מ: הר״ר מנחם מאניש מאנעסזאן.
הצ׳: הציונים.
שה״פ: שר הפנים.

תתמא

לתוכנה ראה לעיל אגרת תתלג, ובהערות שם.
רשיון האסיפה: אספת הרבנים בהוראדנא.

וא' מאתנו מהגדולים הי' אצלו – אומרים ששאל מאתו – וקלקל בטענה שהקרואים המה רבנים מעיירות קטנות. נצרך הי' שיהי' מי אצל הגו"נ כזה שיודע פשר דבר דברים ברורים וכו'.

תתמב

ב"ה יום א' ח' טבת תרס"ד לפ"ק
ליובאוויץ

כבוד ח"ד ידי"נ הג' המפורסם ווח"ס נכבד ומרומם
י"א כו' מו"ה ישעי' שי'

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי.

מכתבי כבודו נכון הגיעני, אמנם שבוע העברה לא הי' ביכולתי לכתוב לו מיא האט מיך זייער פארנומען, ואתו הסליחה על איחור תשובתי.

בדבר האסיפה אם אמת הוא שאמר הב"ג כן יש לחשוב אשר קלקל הרבה, אם כי כבד להאמין שידבר שה"פ אתו בזה כ"כ, וגם נראה אשר יש אצלו מקום ע"ז, מ"מ יש לחשוב אשר רחוק שינתן רשיון. אך כ"ז כאב לב ר"ל לראות כמה שאינם נותנים מקום להיראים לעשות בשלהם אף במקצת אולי יהי' נוגע לדרכם הרעה לכלות ולהשחית את העולם ח"ו, תיפח רוחם של מבלי עולם אלו, ודבר אלקינו ורוח חיינו יקום לעולם ויתקיים התורה והמצוה בנו ובזרעינו ובזרע זרעינו עד עולם ויתרומם קרן התורה והיהדות בנו ובכל אחב"י אכי"ר.

ואם האסיפה לא תהי' ח"ו, צריכים אנו לעשות לכה"פ מה שיש באפשרינו בעזרתו ית' להיטיב את המצב והיינו ע"י ההצעה שדברנו

ששאל מאתו: ששאל שה"פ אצל הב"ג, אך רבנו מסתפק בזה, כדלעיל אגרת תתלט: שאינני מאמין כ"כ שידבר אתו שה"פ כ"כ בהענין.

הגו"נ: כנראה אצל שר פלך הוראדנא, ששם היתה אמורה האספה להתקיים.

תתמב

הגיעה לידינו בהעתק כתי"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע.

לתוכנה ראה לעיל אגרת תתלג, ובהנסמן בהערות שם.

מו"ה ישעי': ברלין. אגרות נוספות אליו — לעיל תתל, ובהנסמן בהערות שם.

ההצעה שדברנו: יסוד חברת יבנה. ראה לעיל אגרת תתלט, ובהנסמן בהערות שם.

שבזה יש לקוות שיתתקן אי״ה כמה שהוא, ואין להניח דעת מזה ולהניח הדבר על זמני זמנים, אשר כן הוא גורל כל דבר טוב שעולה בדעתינו שמניח זאת במשך זמן ואח״כ מתבטל הדבר, לא יהי׳ ח״ו לדבר הזה כן.

נצרך להכין הדאקלי׳ זאפיס׳ והאוסטאוו ולהשתדל בדבר דעפ[ו]טאציע, והשי״ת יהי׳ בעזרינו.

מהתשו׳ שהשיבו לרנ״א בדבר המשולחים נראה היטיב איך שכל חפצם שיהי׳ ההנהגה כמקדם שרק המה יהיו המתעסקי׳ והב״ג יהי׳ דן יחידי והוא העיקר, ואת אנשי ערי המדינה חושבים ליתומים קטנים ולא להם להגיד דעה מ[ה] יעשה אדותם ומכ״ש שלא יהיו המה המתעסקים, וכל כוונת האסיפה דוילי׳ היתה שאנשי המדינה יצאו מידי אפוטרופסות די להם להיות תחת אפיעקע של פ״ב כבר יש להם דעה לעשות בעצמם, המה בעצמם יודעים ומרגישים את מכאוביהם ואת צרותיהם ר״ל ויעשו המה בשלהם ולא אפוטרופסים שאינם יודעי׳ ואינם מרגישים את צער הסובלים כלל, ובפרט הקרזאק שלו אשר רק לבצע עיניהם ולא איכפת להם כל הענין בעצם, על מי יש לנו להתאונן על הענינים שהולכי׳ ככה אחרי שאינם עושי׳ רק לצאת לבד מתעוררי׳ כרגע וחוזרים וישינים וחולמים חלומות טובות יש לנו מטיבים ומתעסקי׳ בפ״ב. נזרוק החלומות האלו מרעיונינו ואין לנו על מי להשען כ״א על אבינו שבשמים על ישועתו ועזרתו והכלי המחזקת הברכה הזאת היא ההתעסקות שנתעסק אנחנו בעצמינו דוקא לא ע״י אחר, טוב מלא כף נחת בעשי׳ שלנו ממלא חפנים עמל שלהם שהוא רק רעות רוח ואין בהם ממש.

מה שעשו באסיפת ווילי׳ שיהיו ועדים בכל העיירות ויהי׳ ועד מרכזי ויתאחדו ויתאגדו יחד זה טוב ומתאים אל הכוונה אבל צריכי׳ שיהי׳ הדבר לפועל ולא יניחו באמצע, וכשיווסד הדבר (כמובן מאנשי׳ בעלי דעה וראוים לזה) התקוה קרובה שיהי׳ בזה אי״ה תועלת רב. והשי״ת ירחם על אחב״י ויושיעם בכל ענינים ברו״ג.

בדבר המשולחים: בהבא לקמן ראה לעיל אגרת תתל, ובהנסמן בהערות שם.
המשולחים: כנראה — נציגי העיירות לאספת פטרבורג, דלעיל שם. וראה גם לעיל אגרת תתלח בסופה.
הב״ג: הברון גינזבורג.
האסיפה דוי״ל: ראה לעיל בהערות לאגרת תתלג; אך שם מדובר בהכנות לאספת הרבנים וכאן באספת העסקנים בשאלת היהודים.
אפיעקע: פיקוח.
קרזאק: אנשים הסובבים אותו.

ייטיב נא להודיעני אם הי' בפ"ב ואם התראה עם הרש"ל ומה נתחדש אצלם.

ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשו וב"ד ידידו עוז דו"ש מלונ"ח תכה"י.

תתמג

ב"ה אור יום ד' י"א טבת תרס"ד לפ"ק
ליובאוויטש

כבוד ח"ד ידי"נ הר' הג' המפורסם ווח"ס נכבד ומרומם
י"א כו' מו"ה מנחם מאניש שי'

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי.

תמול קבלתי טע"ג שלו, וכתוב בה רש"ל (Рашалъ) בא היום מחר יבוא רש"ל. ואני חושב שכוונתו הי' לכתוב מחר יבוא ישעי' באשר ח"ד הר"י שי' הי' דעתו לבוא ג"כ בעת שיהי' הרש"ל וכאשר אני שלחתי תמול בקר מכתב לח"ד שי' ולא רציתי שישלטו בו ידי זרים, הודעתיו בטע"ג תמול ששלחתי לו מכתב למען ימתין על היום בקר או יצווה בדבר המכ' שלא יקרא אותו אחר. ובקשתי מכ' להודיעני מתוצאות נסיעת הרש"ל ומה נתחדש אצלם.

בדבר הכנת הדאקל' ז"פ והאוסטאוו בקשתי את הר"י שי' שיבקש מב"א ומהרח"ל שיניחו את בערנשטיין על ערך שבוע, כי אני אין ביכולתי לעשות זאת א' מצד העדר הפנאי והב' מצד שחסר לי ידיעות בזה בהנוגע לדה"י, ודברתי עם בערנשטיין שהי' פה שבוע העברה ומקבל ע"ע לעשות אי"ה.

התראה עם הרש"ל: ראה לעיל אגרת תתלט.

תתמג

מו"ה מנחם מאניש: מאנעסואן. אגרות נוספות אליו — לעיל תתלו, ובהנסמן בהערות שם.
הי' דעתו . . הרש"ל: ראה לעיל אגרת תתלט.
הרש"ל: הי"ר שמואל ליב עפשטיין.
הכנת הדאקל' ז"פ והאוסטאוו: לחברת יבנה. ראה לעיל אגרת תתלט, ובהנסמן בהערות שם.
בערנשטיין: רמ"ב.
אני אין ביכולתי: לערוך את התקנון והתזכיר, כפי התכנית הראשונה, כדלעיל שם.
דה"י: דברי הימים, כנראה, של חוקי רוסיה ע"ד היהודים, שזה נצרך עבור התזכיר.

כעת פה ידידינו הריע״מ שי׳ ועפ״ע יתמהמה פה עד אחר ש״ק הבע״ל, והיום יבוא ידידינו הרש״ג שי׳ לפה, והוא עפ״ע יסע אי״ה מחר לביתו.

בטח יודיעני כי׳ מכל אשר יתחדש אצלם.

ויקבל החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשו וידידו עוז דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

תתמד

ב״ה מוצש״ק ד״ב טבת תרס״ד לפ״ק
ליובאוויטש

כבוד ח״ד ידי״נ הגי׳ המפורסם ווח״ס נכבד ומרומם
י״א כו׳ מו״ה ישעי׳ שי׳

ת״ל בעד החוה״ש כה לחי.

לילה העברה המליטה כלתי תי׳ בת למז״ט ונק׳ שמה בישראל שיינא תי׳. יזכה השי״ת או״א לגדלה לתולחומע״ט בנחת ובנקל ותהי׳ אשה יראת ה׳ באמת ובאריו״ש ואנחנו נקבל מבני יח׳ ומכלתי תי׳ ובניהם יחיו רוב נחת ועונג בכה״פ ברו״ג.

. . . והשי״ת יעזור לכבודו ויצליח לו בכל ענייניו.

ויקבל החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשו וב״ד ידידו עוז דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

כלתי תי׳ והילדה תי׳ ב״ה בחו״ש. יחזקם השי״ת שיהיו בריאים ושלימים תכה״י.

הריע״מ: הי״ר יעקב מרדכי בעזפאלאוו.
עפ״ע: על פי ערך.
הרש״ג: הי״ר שמואל גוראריי.

תתמד

מו״ה ישעי׳: ברלין, אגרות נוספות אליו — לעיל תתל, ובהנסמן בהערות שם.

תתמה

[כ"ב-ג טבת תרס"ד]

בדבר מצב הדבר אודות המלמ' אשר עומד בסכנה ר"ל מפני השתדלו' המנגדים וביותר באשר שההש"כ ושה"פ נוטים אליהם, אין עצה אחרת כ"א ע"י השתדלות הרש"ל כו' ונחוץ להחיש ולמהר בזה שלא לאחר ח"ו. ובאשר זה תלוי בברכת יעקב בדבר נכון, ואם כפי שכותב לי ידידינו הרמ"מ שי' אמר הרש"ל שי' שיתן מכיסו, אמנם לפ"ד אין לסמוך ע"ז כי מסופק אני אם זה ביכולתו (ודי ההשתדלו' הטובה מצידו) ויכול להיות שבשביל זה יתרשל וידחה א"ע כו', וצריכים להשתתף עמו בזה.

הרש"ל מסר אלי ע"י ידידינו ר' יעקב באס שהי' במינסק און מיא האט אפ גילייגט ההתראות על אחר חגם. אמנם לפ"ד צריך כבודו לכתוב להרש"ל או להרש"ג שימסור להרש"ל אשר ישתתף בזה אי"ה, ואז התקווה שישתדל הרש"ל בזה. אני אכתוב אי"ה להרש"ל (ע"י ידידינו הנ"ל) ואבקשו להחיש מעשיהו ולהשתדל בתוקף להשיג ההכירות. אמנם הדבר הנ"ל נחוץ מאד, ולא יעמוד כבודו מרחוק ח"ו, וא"א להסתפק בעשי' ריקניות כ"א בדבר ממשי. והשי"ת יתן ברכתו עלינו ויעזרינו כו'.

הרמ"מ שי' כותב לי אשר כבודו חושב לבוא ג"כ לפ"ב בעת שיהי' הרש"ל, וזה טוב ומוכרח, אמנם מוכרח ג"כ לפ"ד שיודיע לו כ' מקודם כנ"ל.

תתמה

נכתבה בלי תאריך בלי פניה בראשה ובלי חתימה. מהתוכן (וממה שנזכרת באגרת שלאח"ז) נראה שנכתבה בכ"ב-ג טבת אל הר"י ברלין, ואפשר נשלחה יחד עם האגרת שלפנ"ז.

אודות המלמ': שלא יזדקקו לתעודת השכלה, שעבור זה נסע הרש"ל להשתדל בפ"ב, כדלעיל אגרת תתלט, ובהנסמן בהערות שם.

שההש"כ ושה"פ: שר ההשכלה ושר הפנים.

הרש"ל: הי"ר שמואל ליב עפשטיין.

ברכת יעקב: מהתוכן נראה שהמדובר במתן שוחד למכירו, שישתדל להשפיע בזה על השרים (וזאת היא כנראה הכוונה גם לעיל ח"ב אגרת שעד"), וראה בזה גם אגרת שלאח"ז. והכוונה, כנראה, לברכת ויתן לך — מתנת יד.

הרמ"מ: הי"ר מנחם מאניש מאנעסזאן.

ע"י . . באס: שהיה בליובאוויטש בש"ק, כדלקמן באגרת שלאח"ז.

שהי' במינסק: הרש"ל, לדבר עם מכירו.

כבודו . . לפ"ב . . הרש"ל: ראה לעיל אגרת תתלט.

ר״י הנ״ל אומר בשם הרש״ל שאמר לו שעד ה׳ א׳ יתן משלו ולא יבקש מאחר, אמנם לפ״ד נחוץ מאד כנ״ל.

תתמו

ב״ה יום ג׳ יום הילולא רבא דרבינו הגדול כ״ק אדמו״ר זצוקללה״ה נ״ע
זי״ע תרס״ד לפ״ק

כבוד ח״ד ידי״נ הר׳ הג׳ המפורסם ווח״ס נכבד ומרומם
י״א כו׳ מו״ה מנחם מאניש שי׳

ת״ל בעד החוה״ש כה לחי.

ליל ש״ק העבר המליטה כלתי תי׳ בת למז״ט ונקראה שמה בישראל שיינא יזכה השי״ת או״א לגדלה לתולחומע״ט בנחת ובנקל ושתהי׳ אשה יראת ה׳ באמת כפי רצון כ״ק אבותינו הק׳ זצוקללה״ה נ״ע זי״ע ובאריו״ש טובים, ואנחנו נקבל רוב נחת ועונג מהם ומצאצאיהם בכה״פ ברו״ג.

מכתבי כ׳ נכון הגיעני. לפי המצב דכעת אין עצה אחרת כ״א ע״י השתדלות הרש״ל אצל מכיריו באשר הוא איש פנימי אצל שה״פ ויש לקוות לפעול ע״י בעזה״י. הרש״ל הי׳ אצל האיש במינ׳ והבטיח לו ליתן לו מכתב אחר חגם, כן מסר אלי ע״י ר״י באס שהי׳ פה ש״ק העבר. גם מסר ע״י שנצרך לו דאווייערניסט מאיזה מקומן שבשבילן משתדל כמו הווארשאווער, וכתבתי ע״י הנ״ל להרש״ל שישתדל בכל תוקף להשיג הרעקאמענדאציע הנ״ל וישתדל בכל עוז במקום הב׳ ולא ימתין על דאווייער׳ אשר זאת לא נשיג באשר אין לנו מי שיעשה בזה.

ה׳ א׳: ה׳ אלפים רו״כ.

תתמו

יום הילולא רבא: כ״ד טבת.

מו״ה מנחם מאניש: מאנעסזאן. אגרות נוספות אליו — לעיל תתלו, ובהנסמן בהערות שם.

הרש״ל אצל מכיריו: ראה לעיל אגרת תתלט, ובהנסמן בהערות שם.

דאווייערניסט: יפוי כח.

הווארשאווער: נזכר גם לקמן בסמוך, ואפשר הכוונה לר״י וואגמייסטער מווארשא, דלקמן אגרת תתפה, שגם הוא התעסק בעסק המלמדים שלפנינו — כדלקמן אגרת תתצא. ואפשר הכוונה לר״ש בוחאוויץ מווארשא, דלעיל ח״ג אגרות תרפה. תשעה. וראה גם להלן אגרת תתצז: ווארשאווסקי.

ובאשר ההשתדלות בעזרתו ית' ע"י ברכת יעקב אע"ה, אינו נוגע כ"כ הדאוויע' ולהרי"ב שי' כתבתי אשר נחוץ שיודיע להרש"ל בעצמו או ע"י הרש"ג שי' שישתתף בזה, כי אני חושש אולי מפני זה יתרשל בההשתדלות אם כי אמר לר"י הנ"ל שעד ה' א' לא יבקש מאחר, מ"מ אני חושש כנ"ל ונחוץ לדעתי שיפרש שיחתו הרי"ב אליו כנ"ל. אמנם מסופק אני אם יסכים הרי"ב ע"ז.

מובן שבבואם עוה"פ אחר חגם צריכים לידע מקודם בדבר החלפין שכותב כבודו בשם הווארש'. הרש"ל שמע אשר מצבו איתן והווארש' שמעו אחרת ונוגע לידע בבירור יותר.

בכללות מובן היטיב איך דרוש כעת השתדלות בחריצות יתירה אחר שהמה עוסקים כ"כ והמה כמו בעה"ב בהענין וביחוד שהש' המה אתם, ומי יתן לנו אנשים כמו הווארש' שיכנסו כ"כ בהענינים וישתדלו בתוקף גדול כ"כ, וה' אלקינו יהי' בעזרינו בזכות עבדיו הק' אשר מסרו נפשם על התורה ועל היהדות שיתקיימו בנו המה יעוררו ר"ר ממקה"ר אשר התורה והיהדות תתקיים בנו ובזרעינו ובזרע זרעינו עד עולם, ובעשיותינו המועטת יתן השי"ת ברכתו המרובה ויושיעינו למען שמו הגדול ולמען תורתו ועבודתו ית'.

בדבר בנו שי', הנה אם באפשר לעשות בפ"ב לפטור לגמרי ובזמן קודם א"צ לחשוב אודות מקומות אחרים. אמנם אם הדבר בספק הי' טוב לפ"ד לעשות בקרעמענ', כי בשם לפה"נ אין חששים ח"ו ויכולים לעשות שם בעזה"י ויש שם כאלה שיכולים לסמוך עליהם. ובכללות הענין כדאי לעסוק בזה מקודם אי"ה, אמנם א"י איך אפשר הדבר בשנה הזאת שצ"ל קודם שנתם החדשה.

...אחשוב לחובה לידידינו להתעורר בדבר אחינו הרא"פ שי' להמציא איזה עצה איך שיוכל לחיות בעזה"י, כי מצבו עתה נורא הוא

ברכת יעקב: ראה אגרת שלפנ"ז.

להרי"ב: להר' ישעי' ברלין כתבתי באגרת שלפנ"ז.

הרש"ג: הר' שמואל גוראר'.

בדבר החלפין: אולי הכוונה לשר הפנים: בהעבר (ג ע' 17) מעתיק ממכתבו של ד"ר הרצל (ספטמבר 1903) שקיבל ידיעות כי אויביו של פלווה מכינים את מפלתו ופיטוריו. והמענה שקיבל (16 נובמבר) שכל השמועות האלו הן בלתי מבוססות, יחסיו מצויינים ומעמדו איתן.

שהש': שהשרים.

בדבר בנו: כפי הנראה מדובר כאן בפטור בנו הר' יהודה ליב מעבודת הצבא.

הרא"פ: הר' אברהם אבלי פרסון, שמחמת מה שקרה בשנת תר"נ (ראה לעיל ח"ג אגרת תקסד, ובהנסמן בהערות שם) הוכרח לעזוב את רוסיה והתיישב בקעניגסבורג.

אין לו שום קומיססי׳ כלל ואינו מרויח מאומה והוא מסוכן ר״ל בהצטרכות היותר הכרחי וכמובן כבר הוא בע״ח גדול על ענינים האלו ומה יהי׳ מזה. ואם כי ידוע לי דעת כבודו בכלל שיקבע דירתו במדינתינו, אמנם א׳ צריכים לידע אם אין בזה חשש, והב׳ במה יחי׳ פה, ואם יקבע דירתו בעיר קטנה שאין בה עסקים על מה יקווה על פרנסה, ואם בעיר גדולה הלא ההוצאה גדולה ואיך קובעים דירה במקום חדש בלי סמך ויסוד דבר מה. ובין כה וכה לא טוב הדבר מאד, ואיך נעזוב את המיוחד שבאחינו במצב כזה ולא נדאוג כלל לטובתו בעזה״י. וכאשר עפ״ע יהי׳ הרש״ג שי׳ בפ״ב אחר חגם וגם הרי״ב שי׳ יטכסו עצה בזה וימצאו.איזה דרך איך להיטיב נפשו. והשי״ת יעזור לכל ידידינו ואוהבינו למלאות כל משאלות לבבם לטוב בגו״ר.

עפ״ע לא יסע כי׳ מפ״ב קודם שיהי׳ הרש״ל.

ויקבל החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשו וידידו עוז דו״ש מלונ״ח תכה״י

שד״ב

תתמז

ב״ה אור יום ד׳ ג׳ שבט תרס״ד לפ״ק
ליובאוויטש

כבוד ח״ד ידי״נ הג׳ המפורסם ווח״ס נכבד ומרומם
י״א כו׳ מו״ה ישעי׳ שי׳

ת״ל בעד החוה״ש כה לחי.

מכתבו נכון הגיעני . . והשי״ת יתקניהו בעצה טובה ויצליח כבודו בכל ענינו בגו״ר.

מכ״א מורתי הר׳ תי׳ קבלתי תמול טע״ג מבואה שלו׳, ועפ״ע תהי׳

קומיסס׳: הוא התעסק בספסרות.
עפ״ע: על פי ערך.
הרי״ב: הי״ר ישעי׳ ברלין.

תתמז

מו״ה ישעי׳: ברלין. אגרות נוספות אליו — לעיל תתל, ובהנסמן בהערות שם.
עפ״ע: על פי ערך.

היום אצל הדאק'. והשי"ת ישלח לה רפו"ש בקרב ותבוא לביתנו שלו' בקרב ברפו"ש. אני הוחלט אצלי בעזה"י לנסוע לפאריז ואני חושב להתמהמה שמה אי"ה עד חג הפסח הבע"ל. בדעתי לנסוע אי"ה ביום א' פ' יתרו הבע"ל והשי"ת יצליח דרכי וישלח לי רפו"ש בקרב בתוך כו'.

ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשו וידידו עוז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

תתמח

ב"ה אור יום ג' וא"ו שבט תרס"ד לפ"ק

בני יקירי שי'

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי.

לא קבלתי מאתך מכתב כעת ומס' לאַ תדע עוד בדבר אשר מסרתי לך. שכחתי לדבר אתך קודם נסיעתך שתתיישב עם אדוואקאט בדבר החזקת הבחורי' יחיו לפ"ד טוב להתיישב עם מירלין (אם הוא יודע היטיב בענינים אלו) או עם מאַלכין (בתנאי הנ"ל) ותספר הכל כמו שהוא ולידע אם זה מותר.

תעשה עבורי יארמעלקע.

כב"ב יחיו ב"ה בחו"ש ופב"ש.

ותקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשך ואביך דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

תתמח

החזקת הבחורים: על דבר החזקת ישיבות בהכשר, ראה לעיל אגרת תתלט, ובהנסמן בהערות שם.

תתמט

ב"ה אור יום ב' ט"ו שבט תרס"ד לפ"ק
ליובאוויטש

כבוד ידי"נ הרב המפורסם ווח"ס נכבד ומרומם י"א כו' מו"ה אליעזר משה שי'

אחדשה"ט. ש"ב הנוכחי ידי"נ הרה"ח הרש"ל שי' נוסע לכבודו בדבר עניני אח"פ אשר מסרתי לכבודו ע"י, והנני מבקשו לשמוע מאתו פרטי הענינים ולהכניס א"ע בהענין ותקוותי שזה יהי' לטובה בעזה"י.

ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשו וידידו עוז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

תתנ

ב"ה י"ט שבט תרס"ד לפ"ק
פאריז

כבוד אמי מורתי יקירתי הרבניות תי'
דודתי הרבניות הכבודה תי'
בני יקירי שי' כלתי הצנועה והכ' תי'
נכדותי היקרות יחיו

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי.

באנו לפה שלו' ת"ל היום בקר שעה 7½. דיא וועג איז גיוועז ת"ל

תתמט

במפתח כ"ק אדמו"ר שליט"א (ראה לעיל ח"ג בהערות לאגרת תקפט) „מכתב הכרה לש"ב הרש"ל". מו"ה אליעזר משה: מאדייעווסקי. אגרות נוספות אליו — לעיל תתלג, ובהנסמן בהערות שם.
הרש"ל: ה"ר שלמה ליב אליעזרוב.
אח"פ: ארץ חפץ. הם עניני כולל חב"ד באה"ק. ראה בזה לקמן אגרות תתסח. תתקא.

תתנ

דודתי הרבניות: מרת ברכה צבי' גיטל לעמפערט.

גוט פון ווארשע האבין מיר גיהאט אַ קאפיי שלאף וואגן גאנץ אליין. אין ברלין זיינען מיר גישטאנען ערך 7 שעה. פון ברלין ביז פאריז האבין מיר אייך גיהאט אַ קאפיי אליין און צוא ביסלעך גישלאפין ת"ל. דעם באגאז האבין מיר גישיקט פון אליכסאנדראווע ביז פאריז דירעקט האט מען אויף דעם דייטשין גרעניץ ניט רעוואדירט און דא אייך ניט. אלזא איז דיא איינגימאכץ אייך דיא שמאלץ דורך גיגיינגען בשלו' ת"ל.

בפה האבין מיר צויי צימערין היפשע און ניט טאייער לפ"ע פאריז. השי"ת זאל אונז מצליח זיין דיא וועג און אלץ וישלח לי השי"ת רפו"ש בקרב בתוך כו'.

איך בעט אייך זייער שרייבין אונז משלומכם הטוב והיקר לנו ויחיו את נפשינו.

היום האבין מיר גיטע"ג פון אונזער קוממען לשלו' לויטעפ' ע"ש בו"א הר"מ שי' גיויס האט ער איבער גיגעבין.

מחמת עש"ק ההכרח לקצר. ותקבלו החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשכם ובנך וב"א ואביך וחותנך וא"ז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

אדרעס:

Sch. B. Schneerson
22 rue Laffitte
Hotel Byron
Paris

קאפיי': תא.
בו"א הר"מ: בנך ואחי הי"ר מנחם מענדל.

תתנא

ב״ה אור יום ג׳ ד״ג שבט תרס״ד לפ״ק
פאריז

כבוד ח״ד ידי״נ הר׳ הג׳ המפורסם ווח״ס נכבד ומרומם
י״א כו׳ מו״ה מנחם מאניש שי׳

ת״ל בעד החוה״ש כה לחי.

באנו לפה שלו׳ ת״ל יום ועש״ק בקר שעה 7½, והננו מתאכסנים בהאטעל ביראן ולקחתי שני נומערין היינו נומער 3־4. נו׳ 4 הוא חדר לא קטן והב׳ חדר קטן. וחושבים המקח 10½ וזה אינו יקר לפ״ע. ואנו אוכלים אצל לאנג...

את שפירא לא קראתי כי חוששני אולי הוא ציוני, ומשו״ז לא הודעתי ג״כ את ראפאפארט מבואי לפה עד היום, ותמול קראתי את איידליץ והוא שאל את בריססא בטע״ג להגביל זמן, וע״ע אין לי ידיעה מאתו עדיין. היום הי׳ אצלי ראפאפארט ואומר אשר שפירא איננו ציוני ומפליא בשבחו. אמנם בעצם הענין אינני מתחרט כי עפ״ע הוא ציוני. ובד״כ הוכו פה כולם במכת הציונות במקצת עכ״פ גם האשכנזים היראים כידוע שאין מטבע האשכנזים להעמיק בדבר וחושבים זה טובה אל היהדות.

עם הרש״ל התראיתי במינסק מינוטין אחדים ומסר הכל לידידינו הרש״ג אשר נסע אתי ממינסק עד ווארשא, ודברנו בזה ונשאר אצלינו שיקרא הרש״ג את ח״ד הר״י שי׳ ואת הרש״ל שיתוועדו היום בוילי׳ וימסור להם מה שדברנו אודות ענינים הגשמיים. ותקוותי שעי״ז נשיג

תתנא

מו״ה מנחם מאניש: מאנעסזאן. אגרות נוספות אליו — לעיל תתלו, ובהנסמן בהערות שם.
בריססא: פרופ׳ בפריז. נזכר גם לעיל ח״ג אגרות תשלו־ז. תתיא.
עפ״ע: על פי ערך.
הוכו . . הציונות: ראה גם לקמן אגרת תתסד.
עם הרש״ל: ה״ר שמואל ליב עפשטיין. בהבא לקמן ראה לעיל אגרת תתלט, ובהנסמן בהערות שם.
הרש״ג: ה״ר שמואל גוראר׳.
ח״ד הר״י: חתן דודי ה״ר ישעי׳ ברלין.
ענינים הגשמיים: כנראה השתתפות הר״י ברלין בהוצאות. ראה לעיל אגרות תתמה־ו.

אי"ה טובה גם בענינינו, באשר בענינינו לבד אין לנו כחות הדרושים, וכאשר יהי' לנו קירוב כו' התקווה שנפעול אי"ה לטוב בענינינו ג"כ.

בד"כ אין להסיח דעת מענין המלמ', אם כי מאס' אמר להרש"ל בפשטות שלא יהי' בזה חדשות, אמנם כאשר המה עוסקי' ושה"פ ושהש"כ נוטים אליהם יש חשש גדול בזה, ויש נחיצות יותר לעיין בענין הזה מענין הר'.

היום כתבתי להרי"ב מכ' זאקאז' ג"כ בהנוגע לענינים הגשמיים, ועפ"ע יהי' ימים אלו בפ"ב כתבתי לו שיתיישב עם כבודו ועם הרש"ל, ואם ידידינו הרש"ג שי' יהי' ג"כ בפ"ב יצרפו אותו לזה ויודיעו לי החלטתם בהקדם. לפ"ד צריכים לעשות כן, אמנם נצרך לי לזה הדברים שכתבתי להרי"ב שי'. והשי"ת יהי' בעזרינו בכה"פ.

ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשו וידידו עוז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

תתנב

ב"ה אור יום ד' ד"ד שבט תרס"ד לפ"ק
פאריז

בני יקירי שי' כלתי הצנועה והכ' תי'
נכדותי היקרות יחיו

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי.

מכתבך מווארשא כן מכתב כלתי תי' מאור יום ה' קבלתי לגודל קו"ר אשר נודעתי משלומכם הטוב, ואבקש אתכם על להבא לכתוב לנו מכתבים בכ"ע משלומכם הטוב ומשלו' בנותיכם היקרות יחיו . . .

בענינינו: כנראה, בדבר יסוד החברה „יבנה", דלעיל אגרת תתלט, ובהנסמן בהערות שם. וראה גם לקמן אגרות תתנו. תתפט. תתצא.

מענין המלמ': מניעת חיוב תעודת השכלה למלמדים. ראה לעיל שם.

מאס': אפשר שהוא מכירו, דלעיל אגרות תתמה־ו. ואולי הוא מאס' דלעיל ח"ג אגרת תרלה.

שה"פ ושהש"כ: שר הפנים ושר השכלה.

מענין הר': מניעת חיוב תעודת השכלה לרבנים. ראה לעיל אגרת תתלט, ובהערות שם.

ימים אלו בפ"ב: להתראות עם הרש"ל. ראה לעיל שם.

תתנא

ב״ה אור יום ג׳ ד״ג שבט תרס״ד לפ״ק
פאריז

כבוד ח״ד ידי״נ הר׳ הג׳ המפורסם ווח״ס נכבד ומרומם
י״א כו׳ מו״ה מנחם מאניש שי׳

ת״ל בעד החוה״ש כה לחי.

באנו לפה שלו׳ ת״ל יום ועש״ק בקר שעה 7½, והננו מתאכסנים בהאטעל ביראן ולקחתי שני נומערין היינו נומער 3־4. נו׳ 4 הוא חדר לא קטן והב׳ חדר קטן. וחושבים המקח 10½ וזה אינו יקר לפ״ע. ואנו אוכלים אצל לאנג...

את שפירא לא קראתי כי חוששני אולי הוא ציוני, ומשו״ז לא הודעתי ג״כ את ראפאפארט מבואי לפה עד היום, ותמול קראתי את איידליץ והוא שאל את בריססא בטע״ג להגביל זמן, וע״ע אין לי ידיעה מאתו עדיין. היום הי׳ אצלי ראפאפארט ואומר אשר שפירא איננו ציוני ומפליא בשבחו. אמנם בעצם הענין אינני מתחרט כי עפ״ע הוא ציוני. ובד״כ הוכו פה כולם במכת הציונות במקצת עכ״פ גם האשכנזים היראים כידוע שאין מטבע האשכנזים להעמיק בדבר וחושבים זה טובה אל היהדות.

עם הרש״ל התראיתי במינסק מינוטין אחדים ומסר הכל לידידינו הרש״ג אשר נסע אתי ממינסק עד ווארשא, ודברנו בזה ונשאר אצלינו שיקרא הרש״ג את ח״ד הר״י שי׳ ואת הרש״ל שיתוועדו היום בוילי וימסור להם מה שדברנו אודות ענינים הגשמיים. ותקוותי שעי״ז נשיג

תתנא

מו״ה מנחם מאניש: מאנעסזאן. אגרות נוספות אליו — לעיל תתלו, ובהנסמן בהערות שם.
בריססא: פרופ׳ בפריז. נזכר גם לעיל ח״ג אגרות תשלו־ז. תתיא.
עפ״ע: על פי ערך.
הוכו . . הציונות: ראה גם לקמן אגרת תתסד.
עם הרש״ל: ה״ר שמואל ליב עפשטיין. בהבא לקמן ראה לעיל אגרת תתלט, ובהנסמן בהערות שם.
הרש״ג: ה״ר שמואל גוראריי.
ח״ד הר״י: חתן דודי ה״ר ישע׳ ברלין.
ענינים הגשמיים: כנראה השתתפות הר״י ברלין בהוצאות. ראה לעיל אגרות תתמה־ו.

אי"ה טובה גם בענינינו, באשר בענינינו לבד אין לנו כחות הדרושים, וכאשר יהי' לנו קירוב כו' התקווה שנפעול אי"ה לטוב בענינינו ג"כ.

בד"כ אין להסיח דעת מענין המלמ', אם כי מאס' אמר להרש"ל בפשטות שלא יהי' בזה חדשות, אמנם כאשר המה עוסקי' ושה"פ ושהש"כ נוטים אליהם יש חשש גדול בזה, ויש נחיצות יותר לעיין בענין הזה מענין הר'.

היום כתבתי להרי"ב מכ' זאקאז' ג"כ בהנוגע לענינים הגשמיים, ועפ"ע יהי' ימים אלו בפ"ב כתבתי לו שיתיישב עם כבודו ועם הרש"ל, ואם ידידינו הרש"ג שי' יהי' ג"כ בפ"ב יצרפו אותו לזה ויודיעו לי החלטתם בהקדם. לפ"ד צריכים לעשות כן, אמנם נצרך לי לזה הדברים שכתבתי להרי"ב שי'. והשי"ת יהי' בעזרינו בכה"פ.

ויקבל התוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשו וידידו עוז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

תתנב

ב"ה אור יום ד' ד"ד שבט תרס"ד לפ"ק
פאריז

בני יקירי שי' כלתי הצנועה והכ' תי'
נכדותי היקרות יחיו

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי.

מכתבך מווארשא כן מכתב כלתי תי' מאור יום ה' קבלתי לגודל קו"ר אשר נודעתי משלומכם הטוב, ואבקש אתכם על להבא לכתוב לנו מכתבים בכ"ע משלומכם הטוב ומשלו' בנותיכם היקרות יחיו...

בענינינו: כנראה, בדבר יסוד החברה "יבנה", דלעיל אגרת תתלט, ובהנסמן בהערות שם. וראה גם לקמן אגרות תתנו. תתפט. תתצא.

מענין המלמ': מניעת חיוב תעודת השכלה למלמדים. ראה לעיל שם.

מאס': אפשר שהוא מכירו, דלעיל אגרות תתמה־ו. ואולי הוא מאס' דלעיל ח"ג אגרת תרלה.

שה"פ ושהש"כ: שר הפנים ושר השכלה.

מענין הר': מניעת חיוב תעודת השכלה לרבנים. ראה לעיל אגרת תתלט, ובהערות שם.

ימים אלו בפ"ב: להתראות עם הרש"ל. ראה לעיל שם.

מהפראפ׳ הי׳ תשובה על הטע״ג של הדאק׳ והגביל הזמן על מחר שעה 4. יתן השי״ת שיהי׳ בהצלחה וישלח לי השי״ת רפו״ש בקרב בתוך כו׳.

. . . היום קבלתי טע״ג ברכת מז״ט בעד הקשורי תנאים של הבחור יחזקאל שי׳, יתן השי״ת שיהי׳ בהצלחה ברו״ג בבחו״מ. מה נעשה עם הבחור אליעזר מבאברויסק ואליעזר מטשעצערסק יחיו.

תודיעני מה נעשה בתו״ת אם לומדים כדבעי הן בדא״ח והן בנגלה ואם יש השגחה טובה, גם מה נעשה עם בן ידידינו הרש״ג שי׳ אם אינו מבטל הזמן ואם לומד צוא גיטראנ[ג]ן ואם הוא לומד את התניא כאשר אמרתי לו.

כאשר יהי׳ מכתב קבלה מהקאלאני׳ באבראווא קוט על המכ׳ בדבר קיבוץ הגליות או אולי תקבל איזה מכתב אודות זה משארי מקומות תודיעני, ותשלח לי העתק מהמכ׳ הזה, גם מהמכתב הא׳ והב׳ בדבר הציונות.

ותקבלו החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשכם ואביך וחותנך וא״ז דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

תתנב

הבחור יחזקאל: כנראה — הימלשטיין.
אליעזר מבאברויסק: קפלן.
אליעזר מטשעצערסק: דוואסקין.
בן ידידינו הרש״ג: הי״ר שמואל גוראריי, היו לו כמה בנים. ראה גם לקמן אגרות תתנד. תתפג (ושם נזכר בנו יודל).
המכ׳ בדבר קיבוץ הגליות: דלעיל ח״א קל.
הא׳ והב׳ בדבר הציונות: הא׳ הוא דלעיל ח״א פו והב׳ — דלעיל שם קכב. ראה גם לקמן אגרת תתסד.

תתנג

ב"ה אור יום ועש"ק ד"ו שבט תרס"ד לפ"ק
פאריז

בני יקירי שי' כלתי הצנועה והכ' תי' נכדותי היקרות יחיו

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי.

מכתבכם ממוצש"ק קבלנו היום לגודל קו"ר. תמול הייתי אצל הפראפ' בפרטיות מה שאמר כותבת או"ח תי'.

בדבר הלקו"ת יכולים לשלוח להם מה שהגהתי מהס' דברים, ויתחילו להדפיס, והמותר מס' דברים תשלח אלי לפה ואראה להגי' אי"ה ואשלח לליובא' או ישר לוילנא. אמנם בהחלק שה"ש א"י אם כדאי לתקנו עתה שיומשך זמן הרבה עד שיגי' ר"ש ועד שאראה אני, ומ"מ טוב שיגי' ר"ש עתה, וישתדל למהר במלאכתו וכל כמה שיגי' תשלח אלי ע"י בענדראל ואני אשלחם אי"ה ישר לוילנא.

על המכתבי' אשיב אי"ה מפה ישר.

ליה"ל כתבתי קודם נסיעתי וכפה"נ לא קבל המכ', וצריכים לכתוב לו שכתבתי אילין מכתב זאקאזנאי.

ואבקש אתכם לכתוב לנו בכ"ע משלומכם הטוב ומשלו' בנותיכם היק' יחיו.

ותקבלו החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשם ואביך וחותנך וא"ז הדו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

תתנג

או"ח: אמך וחמותיך.

בדבר הלקו"ת: שרבנו מסרו לדפוס מחדש בשנה שלפנינו, מוגה מכתי"ק. ראה גם לעיל ח"ג אגרת תשפג. לקמן תתסג. תתסה. תתעג.

ר"ש: ר' שמואל הכותב, סופר רבנו.

יה"ל: יעקב הלוי לפשיץ.

זאקאזנאי: דואר רשום.

תתנד

ב"ה יום ה' ב' אדר תרס"ד לפ"ק
פאריז

בני יקירי שי' כלתי הצנועה והכ' תי'
נכדותיי היקרות יחיו

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי.

מכתבכם מיום ד' ומיום ועש"ק קבלנו לגודל קו"ר ואבקשם על להבא לכתוב לנו בכ"ע משלומכם הטוב ומשלו' בנותיכם היקרות יחיו.

כלתי תי' כותבת אשר נשקט אצלך בני שי' כאב השיניים והראש ות"ל עבור זה וגודל ת"ח לכלתי תי' על הידיעה, חמרא למארי טיבותא לשקיא. ותודיעני קושט דברי אמת איך הוא עתה אם נשקט אצלך לגמרי הכאב, ובמה עסקך כל היום.

בטח אתה לומד עם ר"א שי' נגלה תודיעני כמה שעות ביום, ואם אתה לומד עם בן ידי"נ הבחור שמואל שי'.

הס' יתבררו הוא כי"ק אדמו"ר האמצעי זצוקללה"ה נ"ע זי"ע ויש בו מאמרי' מלקו"ת כמו ביום שמע"צ בן חכם ישמח אב, אמנם הוא פאר וועגד וקשה למצוא בו הסדר וכפה"נ ג"כ חסר, ויש בו מאמרים קצרים.

השי"ת יחזק מוחך ולבך וכוחך לעסוק בתורה הנגלית והנסתר ובעבודת ה' באמת ובתמים ותצליח במלאכתך כו'.

ביום ב' הייתי אצל פראפ' ריימאן . . בד"כ אינם מחדשים לי איזה דברים חדשים אשר לא עשיתי ע"ע, והעיקר כולם מצוים שינוי הסדרים ולהיות במנוחה יותר. והשי"ת ישלח לי רפו"ש בקרב בתוך כו'.

תודיעני מה נעשה בתו"ת כי מאד חשקה נפשי לדעת משלו' לימודם הן בנגלה ובנסתר ובעבודתם בהילוכם בדרכם הקדש השי"ת

תתנד

ר"א: ר' אלחנן מרווזוב, שלמד אתו כתלמיד חבר.
בן . . שמואל: ראה לעיל אגרת תתנב, שכנראה הכוונה לר' יודל בר"ש גוראר'.
הס' יתבררו: כתי"ק שבתחלתו המאמר יתבררו ויתלבנו (מאמרי אדה"ז תקס"ג ח"ב ע' תשסח).

יחזק מוחם ולבם לעבדו ית' באמת ובלב שלם. גם תודיעני בדבר לימוד הספרות אם הולך כשורה ומי ומי הלומדים.

על המכתבי' אשיב אי"ה. והנני מסגיר בזה מכתב תשובה לידידינו ר"ד קויפמאן.

ותקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשם ואביך וחותנך וא"ז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

...פ"ש ידידי עוז המפורסם ווח"ס כו' מו"ה יעקב קאפיל שי'.

תתנה

ב"ה יום ב' ו' אדר תרס"ד לפ"ק
פאריז

כבוד ח"ד ידי"נ הג' המפורסם ווח"ס נכבד ומרומם
י"א כו' מו"ה ישעי' שי'

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי.

מכתבי כבודו נכון הגיעני. לא כתבתי לכ' מתשובת הפראפ' כי לא ידעתי מתי נוסע לפ"ב ולמתי יהי' לביתו וכה נמשך מיום אל יום. הייתי אצל שני פראפ' בריססא וריימאן שניהם תלמידי שארקא דפה . . ונתנו איזה רפואות קלים והעיקר ציוו לשנות את סדרי ההנהגה ולהיות במנוחה לטייל . . והשי"ת יעזור לי שאוכל לעשות סדר בביתי שאהי' במנוחה קצת.

בפה השינה אצלי בטוב ת"ל רק השיעול לא פסק אצלי גם פה (כי הפאגאדעס בפה לא בטוב גשמים הולכים כמעט בכ"י וקר) וזה מונע

לימוד הספרות: ראה גם לקמן אגרת תתסג.
מו"ה יעקב קאפיל: זליקסון.

תתנה

מו"ה ישעי': ברלין. אגרות נוספות אליו — לעיל תתל, ובהנסמן בהערות שם.
נוסע לפ"ב: כדלעיל אגרת תתנא.

אותי מן השינה. בפה אני מטייל בכ״י ואוכל בזמנו והולך לישון בזמנו. והשי״ת ישלח לי רפו״ש בקרב בתוך כו׳.

רצוני מאד לידע פרטי הדברים שאמר שה״פ להקרואים איליו, ואם באפשר אבקשו שיבקש את רנ״א שיכתוב על הנייר כל פרטי הדברים שלו (שנכון הדבר שישארו לזכרון) וישלח לי כ׳ העתק מזה. גם אבקשו להודיעני במה עוסקים הועד ואם כבר החליטו דבר, דכפה״נ ממכתב ידידינו הרמ״מ שי׳ ודברי הב״ג אל שה״פ הוא שנותנים איזה הנחה בדבר הכפרים וכנגד אוסרים איזה דברים אבקשו ייטיב נא להודיעני איזה דברים מתירים ואיזה אוסרים, ואם כבר גמר הועד את מלאכתו, ובאיזה ענינים חשבו בהאסיפה שלהם ומה החליטו. כ״ז אבקשו להודיעני בפרטיות. גם מי הי׳ בהאסיפה מן היוג. והשי״ת ירחם על שארית פליטת אחינו ויתן אותם לחן ולחסד ולרחמים בעיני המ׳ ויוצעיו להיטיבם בכל ענייניהם ברו״ג. זאת ניכר מדברי שה״פ אשר הצעתינו הי׳ מקום אצלו ע״ז.

שאמר שה״פ להקרואים אליו: בעת אספת נציגי היהודים מהעיירות (ראה לעיל אגרת תתל, ובהנסמן בהערות שם) בפ״ב ברשיון שר הפנים, קרא אליו עשרה מהנאספים, בראשם הברון נפתלי הרץ גינזבורג. דבריו יועתקו לקמן ותוכנם לקמן אגרת תתנח. הפגישה נזכרת גם לעיל ח״א אגרת קלא. לקמן אגרת שלאח״ז.

עוסקים הועד: דלעיל ח״א אגרת קכז (עהה״ס תרס״ד):

תמול קבלתי ידיעה אשר הוקם ועד סתר תחת נשיאות שה״פ לעיין בהחוקים הנוגעים לאחינו, ולמטרה זו נשלח צירקוליאר שאלות לשרי הפלכים שיגידו חוות דעתם. וכותבים שהצירקוליאר הוא סתום וקשה לרדת לסוף דעתו. מובן הדבר כי הרבה תלוי בתשובות שרי הפלכים. ונחוץ מאד להתאמץ ולהשתדל בזה, וכאשר כבודו יש לו הכירות ת״ל במקומות הגבוהים וגם מהנכון להתאחד בזה עם עוד מהנכבדים וישתדלו בזה, והשי״ת יהי׳ בעזרם.

החזור הזה נשלח באוגוסט 1903, שיודיעו חוות דעתם בנידון עד הראשון לאוקטובר (המליץ גליון 229 י״א מ״ח תרס״ד. על התזכירים שנכתבו להטבת מצב היהודים ראה העבר ה ע׳ 83 ואילך. ז ע׳ 91 ואילך).

לאחר שהתקבלו התזכירים נקראה ישיבת הועדה בראשית ינואר 1904, בראשות שר הפנים. על תגובתו השלילית של שר הפנים לתזכירים שדורשים הטבת מצב היהודים מסופר בהעבר ה שם.

לאחר כמה ישיבות של הועד הזה נדפסו הודעות בעתוני התקופה שהישיבה הסתיימה וההחלטות התקבלו. שוב נדפסו ידיעות נוספות שההחלטות עדיין לא התקבלו ושהמשך הישיבה תתקיים באביב. על כן שואל כאן רבנו ״אם כבר החליטו דבר . . ואם כבר גמר הועד את מלאכתו״.

בסופו של דבר נדפסו החלטותיה בעתון הזמן, וממנו העתיקו שאר עתוני התקופה (הצפה; פריינד). שניים העיקריים, שלהם רמז שר הפנים בשיחתו עם נציגי היהודים ובהם דן רבנו (כאן ובאגרת שלאח״ז): ״אם האכרים של איזו כפרים יבקשו להתיר לשבת ליהודים ב׳כפריהם׳, אז תנתן הרשות ליהודים לשבת שם [בניגוד לחוק שעד אז, שנאסר ליהודים לשבת בכפרים, גם אלו שבתוך ״תחום המושב״] . . ליסד בערי התחום ורשא ואודיסה בתי מדרש גבוהים בשביל היהודים [שלא ניתן להם הרשיון ללמוד באוניברסיטאות הכלליים] באופן שהפרופסורים יהיו רק נוצרים״. אלו הן ה״קולות״ וה״חומרות״ שבהן דן כאן.

הרמ״מ: ה״ר מנחם מאניש מאנעסזאן.

מן היוג: ? ואוצ״ל ״מן היו״ד״ — הם עשרת האנשים שנקראו לשר הפנים.

הצעתינו: כנראה הכוונה לחברת יבנה, דלעיל אגרת תתלט, ובהנסמן בהערות שם.

ויודיעני מבריאותו איך הוא מרגיש א"ע כעת.

ביום ועש"ק שלחתי איליו טע"ג ובקשתיו שישלח לי ה' מ' ממעות בני שי', כי אז כמעט כלה אצלי פרוטה כו' ולא הי' לי שום מ"מ כו' ובפאריז כבד להיות בלי מזומן ולא מצאתי לי עצה אחרת כ"א כנ"ל, ואח"כ הגיעני ג' מאות מידידינו הרי"ה שי' והיום קבלתי הסך שני מאות מכבודו והורווח לי ת"ל. והשי"ת יעזור לכבודו ויחזק את בריאותו ויצליח כ' בכל עסקיו ועניניו וימלא השי"ת כל משאלותיו לטוב ברו"ג.

הרז"ב עדיין איננו פה. יעזור לו השי"ת למכור את הסחורה במקחים טובים.

ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשו וב"ד ידידו עוז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

[רשימת דברים בעת הפגישה הנ"ל אצל שר הפנים פלווה]

דברי הַ פ'

ידוע לי היטיב מצב עניי ב"י אשר לא בטוב הוא – אך במי האשם אם לא אתם בעצמיכם אשמים:

א. איר אשעמעלירט זיך ניט. אין כוונתי בדברים הנוגעים לדת – לא לא, כ"א להיות רוסי' במחשבה דיבור ומעשה. לחשוב מה שחושב כל איש רוסי' לרצות מה שרוצים כל הרוסיים, לא לרצות מה שאינם רוצים, ובכלל להשתדל להעמיד א"ע במדריגה שיהי' ראוי להיות מכונה בשם רושיסער פאָדעננע.

ב. התנועה נגד המלוכה – אין כוונתי ע"ד הבע"מ כי זה שאלת הראבאצע

ממעות בני: המופקדים אצל הר"י ברלין.
הרי"ה: ה"ר יעקב הורוויץ.
הרז"ב: ה"ר זיסקינד ברלין.
רשימת . . פלווה: ע"פ האמור לעיל נראה שהיא רשימת הרנ"א.
דברי ה פ': דברי השר פלווה.
אשעמעלירט: מתבוללים.
פאדעננע: אזרח.
הראבאצע: הפועלים.

בכלל ולא ליהודים בפרט – כ״א כוונתי ע״ד הנערים שהם יוצאים מביתכם ממשפחתיכם ומעדתכם – ולא רק זו שאינכם משתדלים לשמור אותם שלא יבואו לדרך הזה – כ״א גם זו אשר אחרי שיוצאים לתרבות אינכם משתדלים לצאת נגדם, ולהעמיד את התנועה.

ג. הריגת שעפייאַגין – באגאדאנאוויץ – והרמת יד על אַבאלייענסקע כ״ז יצא מאיתכם באמצעות אחרים – וע״ז יש אצלי הוכחות וראיות נכונות.

ד. אתם משתוקקים ומשתדלים להשיג איזה ממשלה ואם בלתי אפשריכם להשיג זה במדינתינו – תשתדלו להשיג זה באיזה מקום אחר – ולמטרה הזה נתהווה אצלכם הציונות עם ריבוי פראפאגאנדעס שונים וקביצת מעות ולתכלית הזה תתאחדו לאחדים – ומזה נתהווה חומר זר (чужое тело) וואס קיין ארגאניזים קען דאש ניט פארטראגען – ומכש״כ אגאסודאכסטוווע קען דאש ניט לאיידין און וועט דאש ניט דער לאָזין.

ה. יצאו במלחמה עלינו – אין כוונתי ע״ד המלחמה דכעת רחוק רחוק על הוואסטאק – כ״א אתם יצאתם במלחמה נגדינו באמצעות מכ״ע מחו״ל.

וע״כ רק אחר שתתקנו א״ע לטוב בכל הנ״ל, רק אז יהי׳ באפשר לחשוב ע״ד הטבת מצב שלכם – וגם אז יהי׳ נצרך לעשות זה בזהירות מאד ולאט לאט – זאָנסט קען ווידער קאָמען די ביטערע סאָבעטייעס מקישינעוו והאָמליע. עכ״ז במשך שנה זה עשיתי מה לטובתכם כמו התרת דירה באיזה כפרים – וגם כעת ע״י הקאמיסיע שישבה כעת אפשר לחשוב שיתהווה איזה קולות בחוקי הזמנים משנת 82.

הנערים: חברי התנועות המהפכניות בכלל וחברי ה„בונד״ בפרט. ראה דברי רבנו בזה לעיל אגרת תתלב.
הריגת שעפייאגין: שר הפנים הקודם דמיטרי סיפיאגין שנרצח באד״ש תרס״ב.
אבאלייענסקע: סגן שר הפנים.
נתהווה אצלכם הציונות: ראה לקמן ממכתבו להרצל. לעיל אגרת תתלט, ובהערות שם.
אגאסודאכסטוווע: המדינה.
וואסטאק: מזרח.
זאנסט: באם לאו.
סאבעטייעס מקישינעוו והאמליע: פרעות קישינוב והאמליע שאירעו בקיץ תרס״ג. וע״ז כותב רבנו לעיל ח״א אגרת קלא „דברים כאלו לשמוע משה״פ נורא הוא ומי בטוח אשר לא יעשו כן ח״ו והדבר מעורר פחד איום ונורא״.
התרת דירה באיזה כפרים: לאחר החוק משנת תרמ״ב ואילך האוסר ליהודים לגור בכפרים, גם כתחום המושב, רק בעיירות שבו, יצא חוק בעשירי במאי 1903 שעל פיו הותר ליהודים לשבת במאה ואחד כפרים. בנוסף לכך המליצה ועדת שרי הפלכים לשאלת היהודים להתיר ליהודים לשבת בכפרים נוספים, כנזכר לעיל.
בחוקי הזמנים משנת 82: 3 במאי 1882, תקנות זמניות, שהגבילו מאד את זכויות היהודים וצמצמו את „תחום המושב״ עד למינימום בהטלת איסור על היהודים לשבת בכפרים, אף בחמשה עשר הפלכים של ה„תחום״.

ע"ז אמר לו ר' נפתלי בזה"ל: באם שתירצו ליתן לנו מַה ביד אחת ותמורת זה לקבל מה מאיתנו חזרה ביד השני – אז יותר טוב לא ליתן מאומה.

וע"ז הי' תשובתו: לדבריכם באם שיהי' בדעתינו ליתן זכות להגומרים לימודם בטעחניצסקע ואגראנאמיצקע בתי הלימוד, ונגד זה לבטל הזכות מבע"מ אשר באמת בכלל אינם מתעסקים במלאכתם ורק תחת דגל מבע"מ יתעסקו במסחרים שונים ג"כ תגידו שאין נצרך? כמו"כ אינני מסכים לדעת הב' גינצב' אשר תמיד הוא חושב אַמעגראַציע ללא טוב עבוריכם ואני חושב שאמעגראציע טוב מאד לכם ובטח ידוע לכם שכתבתי להערציל שמוכנים אנחנו להוציא גם כסף ע"ז ולהיות בעזרת האמעגראציע. ע"כ בקצרה תוכן דבריו.

בעת אשר דבריו האחרונים עוד הי' בפיו עמד ממקומו והושיט לנו ידו בברכת הפרידה – ולא נתן לנו לדבר ולהתנצל, וכאשר ניסה אחד מאיתנו לדבר מה – אמר בזה"ל: ידוע לי מצב הקשה של אביוני ב"י והננו חושבים את עצמינו לבעלי חובות להם – אך אמרתי לכם כו', ועוד חזון למועד לדבר – כשתהיו בפ"ב תבואו אלי ונדבר, עכ"ל.

ר' נפתלי אמר לו שיתן לו בכתב החלטת הנאספים, ובזה יצאנו ממנו בפחי נפש ובלב נשבר ונדכה ה' ברחמיו יראה בענייננו ויצילינו מיד בע"ד קשה כזה. ונסיים בטוב.

ר' נפתלי: הברון נפתלי הרץ גינזבורג.

לקבל מה מאיתנו חזרה: ראה בהנעתק לעיל מהחלטות הועדה. ולכן השיבו השר בדבר הזכות לגומרים לימודם. וראה גם לקמן אגרות תתצו־ז.

זכות להגומרים לימודם: זכות הישיבה מחוץ לתחום המושב.

הזכות מבע"מ: זכות הישיבה מחוץ לתחום המושב לבעלי מלאכה.

שכתבתי להערציל: לאחר ביקור הרצל אצל פלווה בחודש מנ"א תרס"ג כתב אליו פלווה ב־30 ביולי (12 אוגוסט) על יחס אהדה של הממשלה לתנועה הציונית כל עוד שמטרתה להעלות יהודים מרוסיא לא"י ולא לריכוז לאומי יהודי ברוסיה (המכתב נדפס בוולט. קטעים נעתקו בהעבר ג ע' 16).

כשתהיו בפ"ב: אולי ר"ל כשתהיו פעם נוספת בפ"ב, שהרי גם אספה זו היתה בפ"ב כנ"ל.

תתנו

ב״ה אור יום ד׳ ח׳ אדר תרס״ד לפ״ק
פאריז

כבוד ח״ד ידי״נ הר׳ הג׳ המפורסם ווח״ס נכבד ומרומם
י״א כו׳ מו״ה מנחם מאניש שי׳

ת״ל בעד החוה״ש כה לחי.

מכתבי כבודו מאור יום ד׳ ומיום ה׳ נכון הגיעני. מה שקרה לו הסיבה ר״ל בלתי ספק הוא שזה מן ההתרגשות שהי׳ לו. ואם כי אין אדם נוקף אצבעו כו׳, מ״מ צריכים להזהר מן הסיבות המביאים לזה . . בהכרח שיפעול בעצמו שלא יהי׳ לו שום התרגשות מזה, כי מה נוגע לו מה שנעשה מפתח חדרו וחוצה. הכל יודעין כמה הוללות וליצנות יש בפ״ב ולמי נוגע זאת. ואם כי אינו דומה ידיעה לשמיעה מקרוב, אמנם ההכרח להרחיק הדבר שלא יהי׳ נוגע למען שלא להתרגש. ואבקשו להודיעני אם נרפא לגמרי עור הפנים והעין הימנית. והשי״ת ישמרהו מכל סיבה לא טובה ח״ו, ויחזקו ויאמצו שיהי׳ בריא אולם.

משלומי ת״ל . . אמנם העיקר מצווים על שינוי סדר ההנהגה, לטייל בכ״י ולעשות מלאכת הגוף ובד״כ איזה שעות ביום להיות במנוחה שלא לעשות דבר, ושלא להיות בהתרגשות וכדומה, והשי״ת יעזור לי שאוכל לעשות סדר בביתי להיות במנוחה קצת, וישלח לי השי״ת רפו״ש בקרב בתוך כו׳.

כפה״נ מהדברים אשר אמר שה״פ אל הנאספים, יש לשער אשר הצעתינו הי׳ מתקבל אצלו וגם יש לחשוב אשר מכירו של הרש״ל ע״פ הדברים שאמר לו הי׳ לסיוע בענין הזה, אם כי א״י אם יש לו דיעה באיזה ענינים כי כפה״נ אינו על איזה משמרת, מ״מ בגודל ההתקרבות שלו אל שה״פ יש לקוות שביכולתו להביא תועלת גדולה בעזרתו ית׳,

---

תתנו

מו״ה מנחם מאניש: מאנעסזאן. אגרות נוספות אליו — לעיל תתלו, ובהנסמן בהערות שם.
אין אדם נוקף אצבעו: מלמטה אא״כ מכריזין עליו מלמעלה (חולין ז, ב).
כפה״נ . . שה״פ: בהבא לקמן ראה אגרת שלפנ״ז.
הצעתינו: חברת „ובנה״ דלעיל אגרת תתלט, ובהנסמן בהערות שם.
מכירו: דלעיל אגרת תתלט, ובהנסמן בהערות שם.
הרש״ל: ה״ר שמואל ליב עפשטיין.

ואי"ה אחר חה"פ הבע"ל יהי' נצרך לראות אודות זה היינו להכין אי"ה הדאקל' זאפ' והאוסטאוו. מסרתי לה' בערנשטיין להכין נוסח הז"פ ועשאה בלה"ק, ובכללות היא ערוכה בטוב אמנם צריכה תיקון בפרטי', ונראה אי"ה להשלים הדבר ולהשתדל בזה והשי"ת יהי' בעזרינו.

ממ"ש כבודו מהדברים שאמר הב"ג לשה"פ נראה שנותנים איזה הנחות בדבר הכפרים ולעומת זה לוקחים איזה זכיות חזרה, אבקש את כבודו להודיעני איזה הנחות עושים בענין הכפרים ולעו"ז באיזה דברים מחמירים. וכפה"נ כבר כלה הוועד את מלאכתו.

גם מה עשו האסיפה במה התייעצו ומה החליטו נעלם ממני. ח"ד הרי"ב שי' כותב בקצרה אשר החליטו שיהי' ג' אנשים בכל עיר שיעיינו במעשה אחינו.

מהב"ג הי' כעת יציאה גדולה נגדינו, כי בויט' בחרו את אחי שי' ולמשנה איליו את וישנייאק, והי' טע"ג לוישנייאק חתום מהב"ג ובקשו לבוא ואת אחי לא קרא. נכבדי העיר נתייעצו שלא בפני אחי שי' והחליטו שרוצים דוקא באחי שי' ושלחו טע"ג להב"ג שיבקשו אותו ולא הי' תשובה מאתו.

אבקש את כבודו אשר מה שנודע לו הן מפעולת האסיפה והן מפעולת הועד יודיעני נא.

ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשו וידידו עוז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

סיוע בענין הזה: כדלעיל אגרת תתנא „נשיג אי"ה טובה גם בענינינו".
הדאקל' זאפ' והאוסטאוו: התזכיר והתקנון לחברת „יבנה". ראה לעיל אגרת תתלט.
הנחות . . זכיות חזרה: ראה אגרת שלפנ"ז.
הוועד: של שרי הפלכים בעניני היהודים.
האסיפה: של נציגי היהודים בפ"ב.
ח"ד הרי"ב: חתן דודי הי"ר ישע' ברלין.
מהב"ג: מהברון גינזבורג.
בחרו את אחי: ראה לעיל אגרת תתלב — אליו.

תתנז

ב״ה יום ד׳ ח׳ אדר תרס״ד לפ״ק
פאריז

בני יקירי שי׳ כלתי הצנועה והכ׳ תי׳
נכדותיי היקרות יחיו

ת״ל בעד החוה״ש כה לחי.

מכתבך מויל׳ קבלתי לגודל קו״ר וכעת קבלתי מכתבך מיום ועש״ק לרוב עונג ולשמחת לבבי.

הרבה נהניתי מזה אשר ידי״נ הרש״ג שי׳ חפץ בנפשו לעשות טובה לאחי הרמ״מ שי׳ ואשר הבטיח לעשות בזה בתוקף, יהי׳ השי״ת בעזרו ויצליחו בכל ענינו. מפ״ב נסע ידידינו הנ״ל ביום ד׳ כי הי׳ מוכרח בשביל הענין שנסע להתמהמה עוד יום א׳. מה הי׳ בחארקאוו אינו ידוע לי לע״ע, כי לא קבלתי מכ׳ מאחי שי׳ וגם לא מהרש״ג שי׳. בטח השתדל בכל יכולתו כהבטחתו, ועפ״ע לא ישיבו ח״ו השתדלותו ריקם. והשי״ת יעזור לאחי שי׳ ויורווח לו ויהי׳ במנוחה ויצליח בכל הפרטים.

בדבר ווארשא אני חושב ג״כ שתיסע בערך שמונה ימים מקודם שנהי׳ בווארשא, כי אנחנו לא נתעכב בווארשא, ולהמלאכה צריכים ליתן את הזמן הדרוש אלי׳ למען תהי׳ בטוב אי״ה. אמנם לע״ע לא אדע בבירור באיזה יום ניסע מפה, אם שניסע מפה אי״ה איזה ימים מקודם ונבוא אי״ה לביתינו שלו׳ על הש״ק שקודם חה״פ הבע״ל, או נתמהמה פה עוד איזה ימים ונשבות בויען ונבוא אי״ה לביתינו שלו׳ ביום ב׳. ויותר קרוב אצלי שנבוא אי״ה לביתינו שלו׳ על ש״ק הנ״ל. ואי״ה אודיע לך בבירור איך שיהי׳ אי״ה.

... בדבר הבחור כדאי להטותו אל זה, ואם ער איז גלאט קאלט אין טאן אַ שידוך ואל זה יביט אל אחיו הגדול אשר יושב וממתין כי עוד לא נתמלא סאתו כמאמר הידוע של החסיד ר׳ אייזיק דינין

תתנז

הרש״ג: ה״ר שמואל גוראריי.
טובה לאחי הרמ״מ: ראה לעיל ח״א אגרת קלב. לקמן תתסא. תתסו.
עפ״ע: על פי ערך.
שנהי׳ בווארשא: בדרך חזרה מפריז לליובאוויטש.

משט״ד, זהו שטות גדול מאתו, ואם נפשו חשקה בתורה, הנה אם יהי׳ אדם ילמוד אח״כ בטהרת הלב יותר, ואפשר אז יפרח ויצמח בו לימוד החסידות שלומד עתה שיהי׳ שייכות לעבודה לתקן דבר בלימודו שהנחיל וינחיל עוד אי״ה, בל׳ אשכנז דיא ידיעה זאל דורך גיין דורך דער פלייש (לא בדרך מעביר לבד וכמבואר ענין מעביר והתלבשות בדרוש דר״ה דהאי שתא בד״ה ביום השמע״צ) אז אלע ענינים זאלין זיין חסידותדיק.

ומש״כ בדבר . . שי׳ צדקת בדבריך מיא דארף פרייער ווייקין און דער נאך וואשין. אמנם צריך לידע שהוא בליובאוויטש לא ב . . . ואז תהי׳ השרי׳ עכ״פ. וזהו אמת שא״א למהר ואיננו רשאים למהר לעשות כלי שהוא דבר הבלתי אפשר ואם ע״פ ההכרח יכולים לעשות איזה דבר תהי׳ כלי משונה במינה, ולזאת די בתחלה השרי׳ לבד והיא כמו חקיקה מבחוץ בכדי שיהי׳ ראוי להיות כלי בעזה״י, וצריכים לנהוג בו מנהג שמאל דוחה וימין מקרבת לגנות לו ההנהגה הילדות וההילוך בבטילת, כ״א יסדר הזמנים מתי ילמוד ומתי יטייל אמנם יהי׳ הכל בישוב, וילמוד את התניא שאמרתי לו. אמנם יותר טוב שילמוד איזה ימים פרק א׳ עד שיהי׳ שגור בו אבל לא בע״פ כ״א ידע אותו היטיב. ואפשר נכון שילמוד משניות בע״פ (דער צוא מוז מען זעך צו טראגין, והוא לא ידע הטעם).

בדבר הנוגע להוצ׳ תו״ת הי׳ נצרך לעורר את ידידינו המגיע מהם כמו ידידינו הרשמ״ט וכמדומה שגם מהרי״ה מגיע צריכים לעוררם בחזקה שישלחו מעות.

כלתי תי׳ האט גישריבן במכ׳ הקודם אז זי ליידעט פון שוינדל. דער צוא איז די הופט רפואה בעזה״י זיא זאל עסין תיכף פון אויף שטיין אבער טאקע תיכף, באלד זיא שטייט אויף איידער זי גייט ארויס פון שפאלניע זאל מען איהר אריין טראגן] ברייט מיט פוטער און זאל דאס עסין. דאס זאלסטו טאן כלתי תי׳ וועט דאס דיר אי״ה גוט העלפין ותטייל בכ״י גיין אדער פארין אבער דו זאלסט האבין לופט. והשי״ת יחזקך שתהי׳ בריא אולם.

השמורה מקאמינקא עוד לא נתקבל וחפצתי לשלוח מפה טע״ג וגם יקבלו אבל בשם לא ימסרו להם, ולזאת בקבלך מכתבי דנא תשאל

הרשמ״ט: הי״ר שמואל מיכל טריינין.

הרי״ה: הי״ר יעקב הורוויץ.

עסין תיכף פון אויף שטיין: ראה אגרות־קודש אדמו״ר מוהריי״צ נ״ע ח״ד אגרת א׳יז.

ע״י טע״ג אם שלחו, ואם לא שלחו עדיין ישלחו באלשאי סקאריסט. לר״א שו״ב בטח כתב הר״ן בדבר השמורה כאשר כתבתי. ונא להודיעני מבריאותכם ומשלומכם הטוב ומשלו׳ בנותיכם היקרות תי׳ ולכתוב הכל בפרטיות.

ותקבלו החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשכם ואביך וחותנך וא״ז דו״ש מלונ״ת תכה״י

שלום דובער

אני שולח כעת טע״ג לקאמינקע אודות השמורה ורק בשאלה אם שלחו.

תתנח

[לפני ט׳ אדר תרס״ד]

בני שי׳. ימים אלו אשלח לך 200 ר׳ ואשלח לך אי״ה ע״י אווז״ג ע״ש ידידינו הרממ״צ שי׳.

נודע לך אשר שלחתי ק״ן ר׳ לויל׳ לידידינו ראי״א בשביל נסיעת ר״ז דארמאן לפ״ב, ועתה מפי שה״פ נשמע דברי׳ אשר כמדומה שאין נחיצות בנסיעת הר״ז הנ״ל.

כעת הי׳ אסיפה בפ״ב ברשיון שה״פ וקרא אליו עשרה

באלשאי סקאריסט: דואר מהיר.

ר״א שו״ב: ר׳ אשר גרוסמן.

הר״ן: כנראה ה״ר נחמן מאריאשין, נאמן בית רבנו. השווה לקמן אגרת תתצד.

תתנח

מהתוכן נראה שנכתבה לפני האגרת שלאח״ז ובסמיכות לאגרות תתנה־ו דלעיל. ואפשר נשלחה יחד עם האגרת שלפנ״ז.

הרממ״צ: ה״ר מאיר מרדכי צ׳ערנין.

ראי״א: ר׳ אנשיל אראנאוויטש.

נסיעת ר״ז דארמאן לפ״ב: ראה בזה לעיל ח״ב אגרת תקב (ומכאן נראה שגם האגרת ההיא נכתבה בתקופה שלפנינו; באגרת שלפנינו כותב שאין נחיצות בנסיעתו ושם מודיע רבנו שלפועל כבר נסע לפ״ב).

מפי שה״פ נשמע: בפגישה הנ״ל אגרות תתנה־ו.

שאין נחיצות בנסיעת הר״ז: באגרת הנ״ל מבוארת סיבת נסיעתו ,להודע בדבר השתדלות הצ[יונים] אודות הרשיון״, היינו לברר את דבר השתדלותו של טיומקין בפ״ב, כדלעיל אגרת תתלט. עתה שנשמע מפי שר הפנים השקפתו על התנועה הציונית, כדלעיל בנספח לאגרת תתנה, שוב אין צורך בנסיעת הר״ז הנ״ל.

כעת הי׳ אסיפה בפ״ב: ראה בזה לעיל אגרת תתל, ובהנסמן בהערות שם.

[מ]הנאספים שיבואו איליו ובראשם הב"ג, והוכיחם על ג' דברים וביניהם הי' דבר א' דבר הציונות. וכפה"נ התוכחה היתה בדברים קשים. בין העשרה הי' א' ציוני נלהב ולא ענה דבר כ"א הב"ג השיב שהוא ג"כ נגד הציונות.

הרב מקאוונא הי' ג"כ בין העשרה, ובטח נודע ליה"ל מהנ"ל. ולזאת תכתוב איליו כך כאשר לפה"נ עתה אין נחיצות בנסיעת הרז"ד, ולזאת אם לא נסע עד עתה לא יסע. הסך ק"ן רו"כ יקבל יה"ל לעצמו מה שנצרך לי לשלוח איליו. ולידידינו ר' אנשיל אראנאויץ תכתוב שבאם לא מסר הסך הנ"ל לרז"ד אינו נצרך ליתן איליו כ"א יתן הסך הנ"ל ליה"ל (ותכתוב בשמי מפורש), ואם ידידינו הרש"ג שלח המאה שאמרתי לך בוואגאן וכבר שלחת ליה"ל תכתוב לרא"א שיתן ליה"ל רק חמישים והמאה ישלח חזרה על שמך.

עוד השני דברים שהוכיחם הוא על המלומדים שביציאתם מבה"ס אינם לא יהודי ולא נוצרי כ"א עם לא הי' וכל האי סדרים הוא מאתם, והב' ע"ז שמכ"ע העברים שבחו"ל מרעישים על המצב ומעוררים מדון כו'. והצטדקותם לא רצה לשמוע ונפטר מהם. – כל הדברים האלו יהיו אצלך בסוד.

תתנט

ב"ה יום ה' ט' אדר תרס"ד לפ"ק
פאריז

בני יקירי שי' כלתי הצנועה והכ' תי'
נכדותַי היקרות יחיו

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי.

תמול כתבתי לכם ועתה הנני שולח מוסו"פ אווז"ג ע"ס שני מאות

הב"ג: הברון נפתלי הרץ גינזבורג.
הרב מקאוונא: ה"ר צבי הירש רבינוביץ.
יה"ל: ה"ר יעקב הלוי לפשיץ מקאוונא, שאתו, כנראה, סיכמו על נסיעת ה"ר זעליג דארמאן לפ"ב.
הרש"ג: ה"ר שמואל גוראריי.

תתנט

שולח . . שני מאות: כנ"ל באגרת שלפנ"ז.

רו״כ ע״ש ידידינו הרממ״צ שי׳. ובקשתי לכתוב לנו מכתבים כסדרן משלומם הטוב ומשלו׳ בנותיכם היקרות יחיו.

היום בא לפה ידידינו הרמ״ח שי׳ מפד״מ ונהניתי בההתראות אתו. הוא עודינו אותו האשכנזי ממש כמו בהיותו ברוסלאנד.

או״ח תי׳ ב״ה בחו״ש זי איז איצט אין גאס און איך וויל ניט אפ האלטין דעם בריף הגם שאיני יו]דע פה זמני הפאצט על מדינתינו מ״מ כו׳.

ותקבלו החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשכם ואביך וחותנך וא״ז דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

פ״ש ידידי המפורסם ווח״ס כו׳ מו״ה אלחנן שי׳.

תתס

ב״ה יום ב׳ י״ג אדר ת״א תרס״ד לפ״ק
פאריז

כבוד אמי מורתי יקירתי הרבנית תי׳

ת״ל בעד החוה״ש כה לחי.

אה׳ אמי מורתי יקירתי תי׳ דיינע צוויי בריף האבין מיר מקבל גיווען לגודל קו״ר ולשמחת לבבינו ממש איך דיינק דיר באמת פאר דיין אפטין שרייבין און פאר דעם אויס שרייבין פאדראבנע פון אלעס. השי״ת יזכינו זעהען זעך בקרב בחו״ש מיט פריילעכע הערצער באמת.

גילויבט איז השי״ת פאר דיין גיזונד און וואס דער פינגער איז ת״ל נישטקשה. יתן השי״ת דוא זאלסט אללע מאל זיין גיזונד בכל פרט ויחזק בריאותך שתהי׳ בריא אולם. איך בעט דיך זייער אה׳ אמי מורתי

הרממ״צ: הי״ר מאיר מרדכי צ׳ערנין.
או״ח: אמך וחמותיך.
מו״ה אלחנן: מרווזוב.

יקירתי תי׳ אויף ווייטער שרייבין אונז אפטע בריף משלומך הטוב והיקר לנו להחיות נפשינו.

... והשי״ת ישלח לנו רפו״ש בקרב בתוך כו׳.

ותקבל החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשך ובנך דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

פ״ש דודתי הרבנית הצנועה והכבודה תי׳.

אייער גיריס האבין מיר מקבל גיוועז לגודל קו״ר איך בעט אייך אויף ווייטער שרייבין אונז אפט לענג נפשינו והשי״ת יעזרינו זעהען זעך בקרב בחו״ש מיט פריילעכע הערצער כאוות נפשכם וב״א הדו״ש מלונ״ח תכה״י

הנ״ל

אה׳ אמי מורתי יקירתי תי׳ איצט האבין מיר מקבל גיוועז דיין בריף מאור ליום ועש״ק לשמחת לבבינו איך דיינק דיר באמת מעומק לבבי פאר דיין אפט שרייבין און פאר דעם פאדראבנעם גיריס מנכדותינו היקרות יחיו יתן השי״ת זיי׳ זאלין זעך האדעווען בנחת ובנקל און זאלין זיין פרום באמת כפי רצון כ״ק אבותינו הק׳ זצוקללה״ה נ״ע זי״ע און מיר זאלין אלע אין זיי׳ זעהען פיל נחת בכה״פ ברו״ג: איך ווינש דיר אה׳ אמי מורתי יקירתי תי׳ אַ גוטין און פריילעכען פורים. יתן השי״ת אז בשנה הבע״ל זאלין מיר פורים זיין אין איינעם אין אה״ק מיט מ״צ ונודה לה׳ על כל הטוב. זיי׳ גיזונד באמת בכה״פ כאוות נפשך ונפש בנך

הנ״ל

תתס

דודתי הרבניות: מרת ברכה צבי׳ גיטל לעמפערט.

תתסא

ב"ה יום ב' י"ג אדר ת"א תרס"ד לפ"ק
פאריז

כבוד ידידי עוז הג' המפורסם ווח"ס נכבד י"א כו' ·
מו"ה יעקב הורעויץ שי'

אחדשה"ט. הנני מבקש את כבודו בדבר אחי הרמ"מ שי' כאשר יציע לכבודו ויעשה נא כבודו לטובתו שישיג ע"י (אם מכבודו בעצמו או מבאנק ע"י אמצעות כבודו) הלוואה בסך ד"ה אלפים. והנני מבטיח את כבודו שיהי' שלם אי"ה ולא יהי' לו מזה שום עגמ"נ ח"ו.

בד"כ צריכים לעשות לטובת הזולת וזה מהתכלית של האדם ובפרט לאחי הרב שי' ראוי ונכון מאד לאחינו אנ"ש להחזיקו בענין כזה שזה נהנה וזה לא חסר בעזה"י. ידידינו הרש"ג שי' עושה הרבה לטובתו והכל בא כשורה ולא הי' לו ח"ו שום עגמ"נ מזה, וכמו"כ לכבודו לא יאונה ח"ו שום דבר מזה. ואכְפול בקשתי שיעשה זאת בלי ישונה ולא ישיב דברי בקשתי ריקם ח"ו. ובעד מפעלו הטוב יעזור לו השי"ת ויצליח בכל ענייניו וימלא השי"ת כל משאלותיו לטוב ברו"ג.

ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשו וידידו עוז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

תתסא

בדבר אחי הרמ"מ: ראה לעיל ח"א אגרת קלב.
הרש"ג . . לטובתו: ראה לעיל אגרת תתנז.

תתסב

ב״ה יום ב׳ י״ג אדר ת״א תרס״ד לפ״ק
פאריז

כבוד ח״ד ידי״נ הג׳ המפורסם וות״ס נכבד ומרומם
י״א כו׳ מו״ה ישעי׳ שי׳

ת״ל בעד החוה״ש כה לחי.

מכתבי כבודו נכון הגיעני. גם הסך ה׳ מאות קבלתי וגודל ת״ח לכבודו.

רז״ב בפה וסיפר לי כל הענינים. בפה אומר שהפליאץ בטוב נגד שארי המקומות כי סחו׳ אצלם מעט וגם הסחו׳ הדרוש להם לא נמצא הרבה הן בריגא והן בשארי מקומות, ורק מצד השערוריות האלטין זיי׳ זעך אפ אביסל . . וכפה״נ אין חשש בדבר המלחמה שיתערבו שארי הממלכות כאשר כבר הודיעו שלא יתערבו ובתוכם אנגלי׳ נתנה ג״כ הודעה חזקה ע״ז, ואם אפשר בהצנע תסייע כו׳ אמנם אין זה נוגע להפארט, ועתה השערורי׳ גדולה ואיננו יודעים עדיין מה יהי׳ ועד זמן מכירת סחורה ועט שיים ויסין מי ומי ההולכים ויש לקוות שיהי׳ אי״ה מסחר . . והשי״ת יעזור לו למכור הסחורה שלו ובמקחים טובים ויצליח כבודו בכל ענינו.

מבריאותי בפה ת״ל השינה אצלי בטוב ואני מטייל בכל יום. האויר בפה כעת יבש ורק קר והעיקר שבהחדרים קר וכמה שמסיקים אינו מועיל. ומ״ש כ׳ בדבר הפראפ׳ מענדל הנה אני איני חושב שיש יתרון בפראפ׳ מענדל על הפראפ׳ דפה. ובד״כ אני חושב אשר הפראפ׳ הצרפתים זיינען ראייעלער מהפראפ׳ האשכנזים, וגם אינני משער שימציאו לי חדשות, ואני רואה עתה אשר בהתרופות שנתנו לי פה לא חדשו דבר שלא עשיתי עד עתה, והעיקר מצוים על המנוחה וע״ז מס׳ יצווה גם מענדל. ובכלל הנסיעה מביתי בקיץ כבד לי הרבה מכמה

תתסב

מו״ה ישעי׳: ברלין. אגרות נוספות אליו — לעיל תתל, ובהנסמן בהערות שם.
רז״ב: ר׳ זיסקינד ברלין, סוכן העסק של הרי״י ברלין.
המלחמה: מלחמת רוסיה יפאן.

טעמים. והשי״ת יעזור לי שאוכל לעשות בביתי סדר להיות במנוחה קצת, וישלח לי השי״ת רפו״ש בקרב בתוך כו׳.

ויקבל החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשו וב״ד ידידו עוז דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

תתסג

ב״ה יום ה׳ ט״ז אדר תרס״ד לפ״ק
פאריז

בני יקירי שי׳ כלתי הצנועה והכ׳ תי׳
נכדותַי היקרות יחיו

ת״ל בעד החוה״ש כה לחי.

מכתבכם מיום ג׳ ומיום ה׳ שׁבוע העברה נכון הגיעני לרוב עונג ות״ל בעד החו״ש אשר אתם והשי״ת יעזור על להבא ונא להודיעני בכ״ע משלומם הטוב ומשלו׳ בנותיכם היקרות יחיו ויהי׳ לענג נפשי.

בני שי׳ בדבר הכתבים טוב הי׳ להעתיק הדרושים עם ההגהו׳ וכן הי׳ טוב שהדרושים הנאמרים אשר נכתבו עליהם הגהות (שזה יש בדרושים רבים) להעתיק הדרושים עם ההגהות. ובלא״ה הי׳ טוב לפני העתקה כי כבד עלי לעיין בכת״י שלי בפרט מהשנים הקודמי׳ מצד ריבוי השורות והתי׳ בכל שורה, אמנם עתה אינו כדאי פאר נעמען את ר״ש כותב על מלאכה אחרת לבד הלקו״ת אשר עפ״[ע] עס[ו]ק בההג״ה. ולפלא לי שלא קבלתי עד עתה הדפים האחרונים מס׳ דברים שעוד לא ראיתי התיקונים, וגם לא הודעתני אם שלחת את הדפים המתוקנים לוילנא.

בדבר ידידינו ר״ר וייעראבייציג בטח לא ישנו ח״ו הרש״ג והר״נ מהבטחתם, ובלתי ספק יעשו כמו שהבטיחו. ואם לא דברת עם ידידינו

תתסג

בדבר הכתבים: העתקת דרושי רבנו.
ר״ש כותב: ה״ר שמואל הכותב, סופר רבנו.
לבד הלקו״ח: שהוא מתעסק בהגהתו מכתי״ק למסרו לדפוס, כדלעיל אגרת תתנג.
הרש״ג והר״נ: האחים ה״ר שמואל וה״ר נתן גוראריי.

הרש"ג מזה אין ראי' על שינוי ח"ו. אמנם גם [אם] קלטת איזה משמעות אי רצון בזה, אל תתפעל מזה ותכתוב אליהם (או בטח תדבר עם הרש"ג שי' היום אודות זה) ובעזה"י יעשו כמו שהבטיחו.

בעסקי הרפואות . . האויר בפה קר ויבש. תמול הי' שלג ורשומו הי' ניכר כל היום, וכל אנשי פאריז דברו אודות זה כמו אודות דבר נפלא.

על הסעודה הי' אצלינו ידידינו הרמ"ח וא' מאנשי רוסי' הדר בפה, ור' זיסקינד ברלין וש"ב ר"מ בר"ד צוקערמאן והמה נסעו מפה קודם שעה 9 ועל מקומם בא השו"ב דפה וישבנו בהסעודה עד שעה 12 ושמחנו ת"ל. ואם כי היתה שמחה מלאכותיות קצת מ"מ כו'.

הרמ"ח נסע מפה תמול, ואני כתבתי תמול מכתב להרב האריוויטש אודות הספרים של הבאראן ז"ל. ולפ"ד הרמ"ח יהי' לתועלת אי"ה, והוא יהי' אצל הרב הנ"ל ויראה שישתדל אודות זה.

בדבר לימוד הספרות אם ג' שעות ביום הוא פחות על הלימוד צריכים ליתן ע"ז זמן יותר, כי הלימוד צ"ל כדבעי אז זיי' זאלין טאקע קענען גוט אי"ה, וא"צ לחוס על הזמן בדבר הזה כמו בלימוד השחיטה כי הלא דבר הוא . . .

את הטע"ג שלכם בברכת שמחת פורים קבלנו לרוב עונג, כן בטח קבלתם. הטע"ג שלנו. והשי"ת יזכינו בפורים הבע"ל להיות כולנו יחד באח"פ עם מ"צ.

תמול ערב שלחתי טע"ג ברכת מז"ט לידידינו הרש"ג שי' עבור הב"מ של בנו שי', ועפ"ע יגיע איליו היום ערב ע"י פאצט בעוד היותו בליובא', ואני כתבתי איליו מכתב לליובא' על שמך אשר צריך להגיע אי"ה מחר ערב וכתבתי בהטע"ג שכתבתי לליובא', למען יקבלו בליובא', וזה נוגע שכשיתראה עם הרש"ל במינסק מבואר במכ' הנ"ל בדבר התשובה איליו.

הסעודה: דחג הפורים.

ר"מ בר"ד צוקערמאן: ר' מענדל ב"ר דוב צוקרמן.

לימוד הספרות: ראה גם לעיל אגרת תתנד.

באח"פ עם מ"צ: בארץ חפץ עם משיח צדקנו.

הרש"ג: הי"ר שמואל גוראר'.

עפ"ע: על פי ערך.

עם הרש"ל במינסק: עם הי"ר שמואל ליב עפשטיין כשיהיה במינסק ע"מ לדבר עם מכירו בדבר עניני פ"ב, כדלעיל אגרת תתלט, ובהנסמן בהערות שם.

אודות הספרים דפה לע״ע לא גמרתי עם השו״ב אודות המקח. והשי״ת יעזור שאוכל לקנות הספרים.

ותקבלו החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשכם ואביך וחותנך וא״ז דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

פ״ש ר׳ חיים מאיר ראזין ור׳ מנחם מענדל קאנטער יחיו.

גיויס גיט איר אכטונג אוף די חדרים ויא גיהעריג השי״ת זאל אייך אפ היטין פון אללעס וכו׳.

תתסד

ב״ה אור יום ג׳ ד״א אדר תרס״ד לפ״ק
פאריז

בני יקירי שי׳ כלתי הצנועה והכ׳ תי׳
נכדותי היקרות יחיו

ת״ל בעד החוה״ש כה לחי.

מכתב כלתי תי׳ מאור ליום ה׳ נתקבל היום לגודל קו״ר. ולפלא שאין מכתב מאתך בני שי׳. כלתי תי׳ כותבת שכתבת ביום ג׳ ולע״ע לא נתקבל ויתן השי״ת שנקבל מחר אי״ה מכתב מאתך.

גם לפלא שלא שלחת לי המכתבי׳ בדבר הציונות אשר רציתי להראותם פה לאחדים, כי נמצאים פה הרבה מהיראים שהם ציונים גם האשכנזי׳ היראים מהם המה ציונים רק אחת סותר להם מה שכופר בעיקר ר״ל כהערצל עומד בראש הציונות אבל לולא זאת המה מסכימים עם הרעיון הזה, באשר רואים פה הן המה הדרים פה והן אותן הבאים ממדינתינו שאינם שייכים כלל אל הדת ואינם יודעים

השו״ב: ליפשיץ. דלקמן אגרות תתסה. תתקג׳.
פ״ש . . ראזין . . קאנטער: משרתי רבנו.

תתסד

המכתבי׳ בדבר הציונות: כבקשת רבנו לעיל אגרת תתנב.
הרבה מהיראים שהם ציונים: ראה גם לעיל אגרת תתנא.

כלל מיהדות וכ"ש מהשפה העברית, ומ"מ אינם מתאחדי' עם הצרפתים ג"כ וביחוד אותן שממדינתינו גם בהיותם פה כמה שנים שרשם הראשון ונקוד[ת] היהדות שנשרשה בהם מקודם אינו מניח אותם להתערב ולהתאחד עם הצרפתים ואינו לא יהודי ולא צרפתי, ולזאת חושבים שטוב להם גם היהדות הזאת שיהיו לאומים ויהיו עכ"פ יהודים כאלו ובשם יהודי יכנה אשר זה מעמיד אותו עכ"פ באיזה מציאות ואפשר זה יהי' נוגע לבניו הבאים אחריו שלא יתאחדו עם הצרפתים ויהיו במובן הזאת לאומיים, ומכ"ש אם ידעו שפת לה"ק חושבים זה לדבר גדול.

וכ"ז הוא מפני שהאשכנזים בטבעם אין להם טבע העומק להעמיק באיזה דבר ולידע אותו על בורי', ויוצאים רק בידיעה שטחיות ע"פ כללים מוחלטות שאין להם שום מקום כלל. וכן הוא בענין הזה אינם חוקרים לידע הדבר לאמיתתה לאמר ומה יהיו כשיהיו יהודים באופן הנ"ל האם זהו יהודי כאשר אין לו תו"מ ר"ל ומה נרויח כשנעמיד אותם במציאות הזאת, יהי' ח"ו מציאות עם כמו להבדיל הלוטעראנים וכדומה שיש כאלו שאין להם שום דת והם עם אחד רק בשמם אשר יקרא להם, וכמו שהיו ח' אגודת אחים בשנים הקודמים וכמדומה שישנם גם עכשיו באיינגלאנד, ובפרט שע"י שמעמידים אותם במציאות הזאת „יהודים לאומיים" נוטלים מהם ענין התשובה שלא יבאו לידי תשובה לעולם ח"ו, וכמבואר בהמכ' הב', ויותר טוב להניחם כמו שהם אשר חלק מהם יש לקוות אשר סוף כל סוף יבאו לתשובה...

והאשכנזים רחוקים בכלל מרעיוננו ומחשבונות האמיתיים האלה, ויש מהם יראים אשר עומדים בראש הנהגה מאיזה אגודת יהודים כשרים, כאשר יש בפה מספר נכון מיהודי מדינתינו מפלכי פולין יושבים בחלק א' מהעיר הזאת ולקחו להם לרב ולמנהיג אשכ[נ]זי אחד בפה יהודי כשר בתכלית יר"ש באמת אבל הוא אשכנזי (ואני מכיר אותו היטיב זה שנים רבות) ועלול הדבר אשר יפסידם ח"ו ע"י הנחות והנהגות כנ"ל ובכדומה לזה, ותמול הי' לי שיח ושיג עמו בענין הנ"ל ואלו הי' לי המכתבי' השניים בענין הציונות הי' ל[א] למותר ליתן איליו. אולי יתן אל לבו לעשות הנחות אחרות בענינים אלו.

גם הי' לא למותר לכתוב עבורו מאמר בענין ההשכלה בכלל איך שלא תתאחד עם התורה וסוף כל סוף גוברת ח"ו כו'. אמנם לזה נצרך

בהמכ' הב': ע"ד הציונות, דלעיל ח"א קכב.

לי המכתבים שכתב׳ מכבר בענינים האלו כמו המכ׳ להב״ג והמכתב בדבר הח׳ מפה״ש הנכתב לטשארקאוו וכו׳, ועתה אין הזמן מספיק לקבלם פה. והשי״ת ירחם על אחב״י ויישר לבות מנהיגיהם ומדריכיהם שינהלו את צאן מרעיתם במקום מרעה טוב וירום קרנם ברו״ג מעלה מעלה כו׳.

בדבר נסיעתינו מפה אנו חושבים שניסע מפה יום א׳ פ׳ צו ונבוא אי״ה לויען יום ב׳ ערב, ונעמוד בויען יום ג׳ אי״ה וניסע יום ד׳ ערך שעה 12 ונבוא לווארשא אי״ה יום ה׳ שעה 7 בערך, וניסע אי״ה מווארשא עם הקורייערסקין שעה 10 בקר ונבוא אי״ה לביתינו שלו׳ יום ועש״ק בקר. ולזאת תיסע אתה לווארשא יום ג׳ שבוע הבע״ל ותבוא אי״ה ביום ד׳ . . עד אשר נהי׳ אי״ה בווארשא.

המכתב נתעכב עד כעת יום ג׳ בקר ולע״ע לא יש מאתך מכתב והדבר נפלא, ואבקשך לכתוב לנו בכ״ע משלומכם הטוב ומשלו׳ בנותיכם היקרות יחיו. והשי״ת יעזרינו להתראות בקרב בלב שמח ובחו״ש.

החיטים עפ״ע נטחנו וכפי מה שכתב ידידינו ר״ן שי׳. וכבר כתבתי במכ׳ כ״א מורתי הר׳ תי׳ אשר בעסק האפי׳ יניחו מהקמח של ר׳ שאול שי׳ על ערב פסח הבע״ל.

ותקבלו החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשכם ואביך וחותנך וא״ז דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

המכ׳ להב״ג: ראה לעיל ח״א אגרות עב־ג.
המכתב . . לטשארקאוו: אולי הוא הנ״ל ח״ג תקפג.
הח׳ מפה״ש: החברה מפיצי השכלה.
עפ״ע: על פי ערך.
ר״ן: כנראה ר׳ נחמן מאריאשין, נאמן בית רבנו.
ר׳ שאול: ראה גם לקמן אגרת תחצד.

תתסה

ב״ה יום ה׳ ר״ח ניסן תרס״ד לפ״ק
פאריז

בני יקירי שי׳

ת״ל בעד החוה״ש כה לחי.

אחרי ריבוי העגמ״נ שהי׳ לנו מהעדר מכתבים מאתך קבלנו ביום א׳ העבר מכתבך מיום ד׳ ושמחנו עליו הרבה והודינו לה׳ מתוך לבבינו והמכתבים הקודמים לא נתקבלו וכפה״נ נאבדו ב׳ מכתבים.

ממש״כ בדבר . . . שי׳ נהניתי אשר ת״ל יש בו שינוי לטוב והשי״ת יחזק לבבו ויהי׳ יר״ש וחסיד באמת.

את הדפים מהלקו״ת שלפי מכתבך אתה שולח אותם לפה לא קבלתי, וגם קונט׳ ההגהות לא הסגרת בהמכתב. אמנם בימים אלו קודם נסיעתי לא הי׳ באפשרי לעסוק בזה גם אם הייתי מקבלם, וכאשר לא נתקבלו עפ״ע לא שלחת אותם.

את המכתב לש״ב רח״מ אליכסאנדראוו כתבתי ושלחתי אותו לפ״ב ע״ש ידידינו הרשמ״ט שי׳ שימסור לאחי שי׳ והי׳ חתום קאנווערט בתוך קאנווערט, ולאחי שי׳ הודעתי בטע״ג ששלחתי המכתב לפ״ב . . . והשי״ת יעזור לאחי שי׳ שישיג את המעות הדרוש לו בקרב בנקל ויורווח לו ויהי׳ במנוחה בכל פרט ויתן לו השי״ת פרנסה והצלחה בכל הפרטים.

יום ב׳ העבר הייתי עוה״פ אצל פראפ׳ בריססא . . והשי״ת ישלח לי רפו״ש בקרב בתוך כו׳.

הטע״ג שלך מביאתך שלו׳ ת״ל לווארשא קבלנו תמול לגודל

תתסה

שינוי לטוב: אף שהשם נשמט, נעתקו בזה הדברים עצמם, שמהם רואים איך שהיה רבנו מתעניין במצבם הרוחני של תלמידי הישיבה, גם בהיותו בארץ רחוקה.

הדפים מהלקו״ת . . לפה: על מנת לבדקם ולשלחם לבית הדפוס בווילנא. ראה לעיל אגרת תתנג, ובהנסמן בהערות שם.

עפ״ע: על פי ערך.

המכתב . . אליכסאנדראוו: דלעיל ח״א קלב.

הרשמ״ט: הי״ר שמואל מיכל טריינין.

קו״ר . . . אנחנו ניסע מפה יום א׳ הבע״ל שעה 12½ ביום, ונבוא אי״ה לויען יום ב׳ ערב שעה 7 ונהי׳ אי״ה ויען יום ג׳ וניסע משם אי״ה יום ד׳ שעה 12¼ ונהי׳ אי״ה בווארשא יום ה׳ ערך שעה 6½ בקר, וניסע אי״ה מווארשא עם הקורייערסקין פאייעזד כאשר כתבתי במכ׳ הקודם אשר לפה״נ קבלת אותו קודם נסיעתך מביתינו. עפ״ע תקבל מכתב זה ביום ש״ק הבע״ל, תוכל לכתוב לנו לויען מכתב קצר להודיעני משלומך הטוב. בויען נתאכסן אי״ה בהאטעל רוססא (אשר התאכסן בו אחי שי׳) Grosse Sperl Gasse Hotel Russo או Russi.

הספרים מהשו״ב ליפשיץ קניתי ת״ל, ונשלחו שבוע זו לווארשא ע״ש לעוי־עפשטיין, ושלח השו״ב אליהם הקויט׳ ורשימה מהספרים, ותהי׳ אצל לעוי־עפשטיין ותבקשם שישתדלו לעשות עם הצ׳ ולא יחזיקו הסחורה הרבה וישלחו אותה. עפ״ע כשנהי׳ בווארשא עוד לא תתקבל הסחו׳ כי לכה״פ צריך לילך מפה לווארׁ ט״ז ימים. כשנהי׳ בווארשא אמס[ו]ר אי״ה לר״פ שיתן להם מעות לפ״ע הפראכט מפה (כי הפראכט הוא על חשבוני ואמרתי שישלם פה כמה שיעלה ואני אשלם לו, ולא שלם מאומה פה) וההוצאות וכו׳.

ותקבל החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשך ואביך דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

הקויט׳: הקבלה.
הצ׳: הצנזור.
ר״פ: כנראה ר׳ פייויש זלמנוב, שגר בווארשא.

תתסו

ב״ה ע״פ תרס״ד לפ״ק
ליובאוויטש

כבוד ח״ד ידי״נ הג׳ המפורסם ווח״ס נכבד ומרומם
י״א כו׳ מו״ה ישעי׳ שי׳

ת״ל בעד החוה״ש כה לחי.

מכתבו גם הסך שלושה מאות קבלתי והשי״ת יעזור לכ׳ בבריה״ג ובפרנסה והצלחה בכל עניניו ברו״ג.

מפני עבודת היום ההכרח לקצר ויקבל החוה״ש והברכה מאדה״ש ויחוג את חהמ״צ הבע״ל בדיצה ובכשרות כאוות נפשו וב״ד ידידו עוז דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

קבלתי כעת טע״ג מאחי שי׳ שעשה לו אוצאט על יו״ד אלפי׳ וה׳ מאות ונהניתי מאד וגודל ת״ח לכ׳ והשי״ת ימלא לו כל משאלות לבבו לטוב.

תתסו

מו״ה ישעי׳: ברלין. אגרות נוספות אליו — לעיל תתל, ובהנסמן בהערות שם.
בבריה״ג: בבריאות הגוף.
מאחי: הרמ״מ, ראה לעיל אגרת תתנז, ובהנסמן בהערות שם.
אוצאט: חשבון כללי.

תתסז

ב״ה מוצש״ק ב׳ אייר תרס״ד לפ״ק
ליובאוויטש

כבוד ח״ד ידי״נ הג׳ המפורסם ווח״ס נכבד ומרומם
י״א כו׳ מו״ה ישעי׳ שי׳

ת״ל בעד החוה״ש כה לחי.

מכתבו נכון הגיעני. כמו״כ קבלתי הטע״ג שלו תמול והושבתי לו בטע״ג אשר עתה כמעט מן הנמנע הוא לנסוע בפאייטאן. והנה אם אפשר להמשיך הדבר עד שבוע הבע״ל התקווה שיהי׳ באפשר לנסוע אי״ה אמנם אם נחוץ ההתראות קודם אפשר יהי׳ ביכולתי לנסוע ביום ג׳ או ד׳ הבע״ל, ולפ״ד יותר טוב שאסע לסערעבריאנקע (כי ברודני׳ יהי׳ פרסום) וכבודו יבא לשם דרך זנאיימינקע, וכאשר המכתב הזה יקבל כבודו אי״ה ביום ב׳ הבע״ל בקר יודיעני בטע״ג אם נחוץ בשבוע זאת ואודיע לו אי״ה בטע״ג אם אפשר לנסוע ולאיזה זמן.

לפ״ד טוב שיהי׳ גם חב״ד הרז״י אל הישה״ד בהענינים.

ובאשר כי׳ רוצה להתראות ובאמת זה יותר טוב שמתבארים פרטי הענינים היטיב לזאת אני נמנע מלכתוב לו עתה דבר בזה. והשי״ת יתקנו בעצה טובה ויהי׳ בהצלחה בכל פרט.

ויקבל החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשו וב״ד ידידו עוז דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

תתסז

מו״ה ישעי׳: ברלין. אגרות נוספות אליו — לעיל תתל, ובהנסמן בהערות שם.
לנסוע בפאייטאן: להפגש עם רבנו ולדון בדחיפות בענינים העומדים על הפרק. וראה בזה לקמן אגרת תתע.
חב״ד הרז״י: חתן בת דודי הי״ר ולמן יצחק וואלשאניק.
הישה״ד: הישוב הדעת.

תתסח

ב"ה אור יום ה' ו' אייר תרס"ד לפ"ק
ליובאוויטש

כבוד ידידי עוז הרב המפורסם ווח"ס נכבד ומרומם
י"א כו' מו"ה אליעזר משה שי'

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי.

בעת נסיעת ש"ב הר"ר שלמה ליב שי' לכבודו דברנו שבאם יסכים כבודו להיות בהועד בעניני תמן יודיעני מזה לפאריז כפי האדרעס שנתתי לו, ולא קבלתי מאתו שום מכתב ואינני יודע החלטתם בזה. ואם כי משער אני אשר כבודו לא יסרב בדבר למלאות רצוני ומבוקשי ובפרט מצד מעלת הענין, מ"מ אינני יודע ההחלטה. וכאשר נחוץ לי לדעת לזאת הנני מבקשו שייטיב להודיעני בהקדם החלטתו, ובטח מסר ש"ב הרב הנ"ל לכבודו פרטי הדברים בזה ובפרט בהנוגע לעה"ק חברון ת"ו.

ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשו וידידו עוז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

תתסח

במפתח כ"ק אדמו"ר שליט"א (ראה לעיל ח"ג בהערות לאגרת תקפט) „בקשת מענה על הנמסר ע"י הרש"ל".

מו"ה אליעזר משה: מאדייעווסקי. אגרות נוספות אליו — לעיל תתלג, ובהנסמן בהערות שם.

הר"ר שלמה ליב: אליעזראוו.

דברנו . . להיות בהועד: ראה לעיל אגרת תתמט.

בעניני תמן: כולל חב"ד באה"ק.

תתסט

ב"ה אור יום ה' ו' אייר תרס"ד לפ"ק
ליובאוויטש

כבוד מחו' ידי"נ הרה"ח המפורסם נכבד ומרומם י"א כו'
מו"ה יעקב מרדכי שי'

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי.

מכתבי כ' נכון הגיעני במועדם ומפני טרדת הזמן נמשכה תשובתי.

...בדבר ההצעה אודות התייסדות הח' שדברנו יהי' מוכן אי"ה הנייר בעוד ערך ב' או ג' שבועות, ורצוני שאחר חה"ש הבע"ל יתוועדו ידידינו יחיו אודות זה, ורצוני שיהי' כ' ג"כ...

כאשר נדרש לנו משולח על כמה מקומות שנסע ידידינו הר"ר שלום הכהן שי' (שאינו נוסע מפני חליו ר"ל) ואיזה מקומות מהם קבל ידידינו הרי"ל שי', ונגד זה מניח איזה מהמקומות שלו שאינו רוצה לנסוע והיינו איזה מהקאלאניעס ועוד מקומות, ועיקר הנסיעה היא בפלכי ויטעפסק וילנא קאוונא מינסק טשערניגאוו ומאהליב, וזה יותר משנה אז עס רַייבט זעך לגמרי מפני שאיננו מוצאים מי שיהי' ראוי ומוכשר לזה, ועלה בדעתי אולי מוכשר לזה מי שהי' ראש ישיבה אצל כבודו כמדומה ששמו ר' זלמן, ואם הוא מוכשר אם ירצה לקבל עליו הנסיעה כי כמדומה לי שהוא כעת רב באיזה עיר קטנה, ואם הנ"ל אינו מוכשר אולי יודע כ' איזה מידידינו שמוכשר לזה ייטיב להודיעני בהקדם כי כמובן שנוגע הדבר הרבה לכ"א מו' הר' תי'. הנסיעה היא כמעט על שנה שלימה . . ונא מכבודו להתיישב בזה הן בדבר ר"ז הנ"ל אם מוכשר או אולי ימצא אחר, ויודיעני בהקדם.

ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשו ומחו' ידידו עוז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

תתסט

מו"ה יעקב מרדכי: בעזפאלאוו. אגרות נוספות אליו — לעיל תתלד, ובהנסמן בהערות שם.
התייסדות הח': יבנה, דלעיל אגרת תתלט, ובהנסמן בהערות שם.
משולח: עבור המעמד.
הרי"ל: ה"ר יהודה ליב הופמן.
שנוגע הדבר הרבה לכ"א: השוה לעיל ח"א אגרת סג. לקמן תתקנד.

תתע

ב"ה אור ליום ג' י"א אייר תרס"ד לפ"ק
ליובאוויטש

כבוד ח"ד ידי"נ הג' המפורסם ווח"ס נכבד ומרומם
י"א כו' מו"ה ישעי' שי'

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי.

מכתבו מיום ועש"ק נכון הגיעני, ות"ל אשר הוטב בריאותו, והשי"ת ישלח לו רפו"ש בקרב ויחזקו שיהי' בריא אולם.

בדבר התראתינו אם כי כבד עלי כעת הנסיעה מפני ביט[ו]ל היום אשר לעת כזאת בין פסח לעצרת הוא דבר גדול, מ"מ אני מוסכם לנסוע אי"ה לסערבריאנקע, אך בתנאי אם יתרצה כבודו לבוא עוה"פ אי"ה אחר חה"ש הבע"ל אם אדרוש אותו, כי בדבר ההצעה שדברנו מכבר יהי' מוכן אי"ה הנייר בקרב, ומההכרח הוא שיתוועדו ידידינו יחיו להחליט אודות זה איך ומה יהי', וזה יכול להיות בקרוב אי"ה אחר חה"ש הבע"ל. ולזאת אם נסיעתו עתה לא יהי' מניעה אל הנסיעה הנ"ל אני מוסכם להתוועד אי"ה בסערעבריאנקע.

בשבוע זו עוד א"א לנסוע מצד הדרך אמנם בשבוע הבע"ל התקווה שיהי' באפשר אי"ה לנסוע. ובקבלת מכתבי דנא ייטיב להודיעני בדבר הנסיעה ואודיע לו אי"ה בטע"ג על איזה יום נבוא לסערעב'. והשי"ת יעזור לכבודו ויצליח לו בכל ענייניו.

ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשו וב"ד ידידו עוז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

תתע

מו"ה ישעי': ברלין. אגרות נוספות אליו — לעיל תתל, ובהנסמן בהערות שם.
התראתינו: ראה לעיל אגרת תתסז.
ההצעה שדברנו: התייסדות חברת יבנה, דלעיל אגרת תתלט, ובהנסמן בהערות שם.

תתעא

ב״ה יום א׳ ער״ח תמוז תרס״ד לפ״ק
ריי[נ]פאל

כבוד ח״ד ידי״נ הג׳ המפורסם ווח״ס נכבד ומרומם
י״א כו׳ מו״ה ישעי׳ שי׳

ת״ל בעד החוה״ש כה לחי.

מכתבו נכון הגיעני . . בדבר הסייעזד כבר אמרתי לכ׳ אשר אינני רואה בזה שום תועלת ואדרבא יכול להיות שיהי׳ ח״ו איזה עגמ״נ, אמנם א״א אפ זאגין זעך מהסייעזד. אך כאשר קבלתי מכתבי׳ מקאוונא אשר הרב מראדזעמין נתעורר בדבר מחז״ה ותובע שיתאספו ששה או שבעה רבנים אודות זה, ומבקש מאתי הסכמתי בעצם הענין והמקום והזמן, וחושב אני להציע לסטא״ב שתהי׳ האסיפה יחד ויהי׳ גם הרב דראדז׳ הנ״ל והרבנים דבריסק וילנא קאוונא, וממילא ההכרח שיהי׳ המקום בווארשא כי במקום אחר יש אחריות ח״ו. ש״ב הר״ז מסטא״ד כותב אשר הרש״נ שי׳ לא יוכל להיות על ווארשא ואינני יודע הטעם בזה.

בקשתי להודיעני מצב בריאותו ומתי יחשוב לנסוע לחו״ל. והשי״ת ישלח לו רפו״ש בקרב ויחזקו שיהי׳ בריא אולם.

היום אסע אי״ה לליובאוויטש ואבוא אי״ה מחר חזרה לפה.

בשבוע העברה הייתי מוכרח לקבל אנשים פה איזה ימים.

ויקבל החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשו וב״ד ידידו עוז דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

תתעא

מו״ה ישעי׳: ברלין. אגרות נוספות אליו — לעיל תתל, ובהנסמן בהערות שם.
הסייעזד: אספת רבנים כללית, לאחר שהתבטלה האספה שהיתה אמורה להתקיים באמצע החורף בהוראדנא, כדלעיל אגרת תתלג, ובהנסמן בהערות שם.
מקאוונא: מה״ר צבי הירש רבינוביץ.
הרב מראדזעמין: האדמו״ר אהרן מנחם מענדל מראדזעמין.
מחז״ה: מחזיקי הדת. ראה לעיל שם.
לסטא״ב: אל ה״ר שניאור זלמן שניאורסאהן, רב דסטאראדאב.
דבריסק: הג״ר חיים סולובייצ׳יק.
וילנא: הג״ר חיים עוזר גרודזנסקי.
הרש״נ: כ״ק אדמו״ר מוהרש״נ מכברויסק.
יש אחריות: שיוודע הדבר לממשלה שהתקיימה אספת רבנים בלתי מאושרת, ושלא יניחוה המנגדים, כדלקמן אגרת תתקצט.

תתעב

[תמוז תרס"ד]

ב"ה

בני שי'. ר"ש כותב בכתב בינוני לא בכתיבה דקה, ויתן ריווח שורה א' או ב' בין פרק לפרק, ויותר טוב שיכתוב בביתינו ותייחד לו חדר ע"ז.

... תכתוב לי מה נעשה בביתינו כו' וד"ל. ויתן השי"ת שיהי' הכל שלו'.

תתעב*

ב"ה יום ב'

בני שי'

באתי בשלו' ת"ל תמול שעה 8¼ בערך.

ג' באתיל תי' ב"ה בחו"ש ... יתן השי"ת שתהי' הלידה בשעה טובה ומוצלחת ויהי' בנקל וכשורה בכל פרט ויחזק השי"ת בריאותה שתהי' בריא אולם, ויעזור השי"ת לאחי שי' שיגמור בקרב עם הבע"ח ויוכל לבוא בקרב לביתו ולהיות במנוחה בכל הפרטים, וישמור השי"ת את כ"א מו' הר' תי' מכל צער ועגמ"נ ותקבל רוב נחת ועונג מבני' ובנותי' ומבני בני' ובנותי' עד עולם.

תתעב

נרשם על' בגוכת"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע: "מדאצע רענפאל לליוב' אלי'".

ר"ש כותב: ר' שמואל, סופר רבנו, שהעתיק את דרושי רבנו והחזירם כדי שיגיהם בשנית, שלכן צ"ל ריוח בין שורה לשורה.

תתעב*

נרשם על' בגוכת"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע: "מליובאוויטש לדאצע רענפאל", ששם שהה רבנו עם ב"ב בחדשי קיץ תרס"ד, וביום זה נסע לליובאוויטש.

ג' באתיל: גיסתי (אשת הרמ"מ אחי רבנו).

הלידה: לידת בנה ישראל דובער.

לבוא בקרב לביתו: מריבוי חובות הוכרח לנסוע לחו"ל והתיישב בפריז. ראה גם לקמן אגרת תתקג*.

ותקבל החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשך ואביך דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

תתעב**

ב״ה

זוג׳ תי׳ ובני שי׳ כלתי תי׳ נכדותיי יחיו

איך האב ביגעגנד אויפ׳ן וועג ר״ל מוהל ער הייסט ניט דער ברית זאל זיין איצט, נאר או״ח מו׳ הר׳ תי׳ בעט מיך זייער איך זאל קוממען ללויבאוויטש פאר איך על ש״ק הבע״ל ללויבאוויטש, איך שיק משה שלמה צוא ריק איר זאלט ויסין ויא דאס איז און ניט איבער טראכטן.

זייט גיזונד כאוות נפשכם ואישך ואביך וחותנך וא״ז דו״ש מלונ״ח מקווה להתראות אי״ה בקרב בחו״ש

שלום דובער

דיא פורין וועל איך שיקין אי״ה.

תתעג

[תרס״ד]

כבוד ב״ד הרה״ח המפורסם נודע למשגב בנשק״ע וכו׳ כש״ת מוהר״ר

אחדשה״ט. נצטויתי מכא״א שי׳ לכתוב לכת״ר שי׳ כאשר ברצונו

תתעב**

נרשם עלי׳ בגוכתי״ק אדמו״ר מוהריי״צ נ״ע: ״מליוב׳ לרענפאל״. ראה אגרת שלפנ״ז.
דער בריוו: של הילד ישראל דובער בן הרמ״מ אחי רבנו (ראה אגרת שלפנ״ז).
או״ח: אמי וחמותיך.

תתעג

נכתב בגוכתי״ק כ״ק אדמו״ר מוהרש״ב נ״ע, נוסח שיעתיקו כ״ק בנו אדמו״ר מוהריי״צ נ״ע ויכתבו בשמו. והיא אגרת אל אחדים מנכדי כ״ק אדמו״ר ה״צמח צדק״.

להדפיס ס' הלקו"ת, ובדעתו למוכרו אי"ה בל"נ על קרן כמה שיעלה, למען שיהי' מצוי אצל אנ"ש, ולזאת ייטיב נא כת"ר להודיעני בהקדם אם יקח ספרים וכמה יקח למען נדע כמה להדפיס.

והנני נ"ד דו"ש מלונ"ח תכה"י.

תתעד

ב"ה אור יום ועש"ק ועחה"ס תרס"ה לפ"ק
ליובאוויטש

כבוד ח"ד ידי"נ הג' המפורסם ווח"ס נכבד ומרומם
י"א כו' מו"ה ישעי' שי'

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי.

מכתבו צירוף הסך הנשלח נכון הגיעני, והשי"ת יתן לו שנה טובה ומבורכת בבריה"ג ובפרנסה והצלחה בכל ענייניו ברו"ג.

בטח מסר לו חב"ד הרז"י שי' כפי בקשתי אשר בעניני תו"ת בהכרח שנתוועד אי"ה בקירוב אחר יו"ט הבע"ל ולא סגי בלא"ה. ואם כבד לכ' לבוא לפה הנני מוסכם ג"כ על סמאלענסק, אבל בלא זה הוא דבר הבלתי אפשרי. והנני מבקשו מראש שלא יסרב בזה ח"ו. ויודיעני נא לאיזה זמן ביכולתו לנסוע אי"ה. ומחמת הזמן בהכרח לקצר כעת.

ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש ויחוג את החג הבע"ל בדיצה ובחדוה וייטיב לו השי"ת הגמ"ח ברו"ג בתוך כו' כאוות נפשו וב"ד ידידו עוז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

ס' הלקו"ת: שנדפס בשנת תרס"ד. ראה לעיל אגרת תתנג, ובהנסמן בהערות שם. מהתוכן נראה שנכתבה בסמיכות לזמן ההדפסה, אחר שנגמרו ההכנות בהגהה מכתי"ק, א"כ נכתבה במשך שנת תרס"ד (ראה לעיל אגרת תתסה).

תתעד

מו"ה ישעי': ברלין. אגרות נוספות אליו — לעיל תתל, ובהנסמן בהערות שם.
חב"ד הרז"י: חתן בת דודי הי"ר ולמן יצחק וואלשאניק.
בעניני תו"ת: עודף ההוצאה על ההכנסה.
בהכרח שנתוועד: ראה בזה לקמן אגרות תתעה־ז. לפועל התוועדו בפ"ב (כדלקמן אגרת תתעח). ועל התוצאות ראה אגרות תתפ. תתפא. תתפג. תתפח. תתצ. תתקנ.

תתעה

ב־ה יום ג׳ ד־ה תשרי תרס־ה לפ־ק
ליובאוויטש

כבוד ח־ד ידי־נ הגי המפורסם ווח־ס נכבד ומרומם
י־א כו׳ מו־ה ישעי׳ שי׳

ת־ל בעד החוה־ש כה לחי.

קודם יו־ט כתבתי לכבודו ולא קבלתי תשובה עדיין, והנני להוסיף שנית ידי בדבר ההתוועדות אודות תו־ת שזה בהכרח ולא סגי בלא־ה שצריכים להתיישב בדבר להבא איך ומה יהי׳, ורצוני שנתוועד אי־ה בפ׳ לך לך הבע־ל וכבר כתבתי לו שאני מוסכם ג־כ על סמאלענסק, ואם בסמאלענסק מובן שצ־ל בתחלת השבוע ביום א׳ למען יהי׳ זמן אי־ה לדבר הכל. והנני מבקשו להודיעני תיכף החלט אודות זה כי נצרך לי להודיע ליתר חבירינו וידידינו יחיו, ונא בזה.

...מההתעסקות של ידידינו הרי־ה שי׳ אודות ידידינו ראי־ג שי׳ ממאסקווא נתן כעת הרא־ג מה שהבטיח ג׳ אלפי׳ ות־ל נסלק אי־ה החובות הנחוצים בזעמבין ופה ויתר המקומות. והנני מבקשו עוה־פ להודיעני תיכף בדבר ההתוועדות בזמן ומקום הנ־ל.

ויקבל החוה־ש והברכה מאדה־ש כאוות נפשו וב־ד ידידו עוז דו־ש מלונ־ח תכה־י

שלום דובער

תתעה

מו־ה ישע׳: ברלין. אגרות נוספות אליו — לעיל תתל, ובהנכתן בהערות שם.
ההתוועדות אודות תו־ת: ראה אגרת שלפנינו, ובהנכתן בהערות שם.
הרי־ה: הי׳ יעקב הורוויץ.
בזעמבין: בתחלקות הישיבה שבזעמבין, שבליובאוויטש ושבסאר העיירות — האראדיסץ ודאלקיץ. ראה לעיל תיג אגרת תתס, ובהערות שם.

תתעו

ב"ה אור יום ה' ד"ז תשרי תרס"ה לפ"ק
ליובאוויטש

כבוד ח"ד ידי"נ הג' המפורסם ווח"ס נכבד ומרומם
י"א כו' מו"ה ישעי' שי'

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי.

אחרי שולחי מכתבי תמול קבלתי מכתב כבודו מיום ב'. והנה עיקר הישוב הוא בדבר להבא שצריכים למצוא עצות בעזה"י איך ומה שיהי' ביכולת בעזה"י לנהל את ד' תו"ת כי כבר נלאינו מנשוא ריבוי הדחקות ר"ל אשר מכווץ ומטריד את הנפש מאד.

ומש"כ שלא יוכל להיות תועלת כי אין עצה הוגנת. באמת יש כמה וכמה עצות הגונות ורק מפני שאיננו באים לעמק השוה בשום דבר מפני הנחות שאין להם שום יסוד וכאשר כולם יחד יעיינו בטובת הענין ויבואו לידי עמק השוה ימצאו בעזה"י עצות הרבה.

ומש"כ שידידינו הרש"ג שי' א"ל שיהי' בריגא. אני לא שמעתי זאת מאתו וגם בהיותם בריגא יחד בודאי לא יבואו לאיזה החלט כלל כ"א מה שיכולים למלאות את העבר, ולא זאת עיקר דרישתי מאתם כלל כ"א בדבר להבא זהו עיקר דרישתי ובזה אעמוד ואעמיס עליכם למצוא אי"ה איזה עצה והחלט בזה.

ומה שחושש מפני הפרסום והרעש. הנה לא יהי' בזה שום רעש הן כשיבואו לפה והן לסמאלענסק, וכאשר היינו בחורף העבר בסמאלענסק לא ידע שום אדם מאתנו ורק בסוף אנחנו בעצמינו גלינו, וכן תקוותי כעת שלא יודע שום אדם אי"ה (והנסיעה חזרה יכולים ג"כ שלא לנסוע כולנו יחד, ובד"כ אל הקורייער' מעט נמצאים). ולעסק אחי שי' אין זה נוגע כלל. ואם ירצה שנתוועד במקום נעלם יותר מסמאלענסק לא איכפת לי ג"כ (ולפ"ד אין מקום יותר טוב מסמאלענסק, ולנסוע למקום רחוק כבד הדבר).

תתעו

מו"ה ישעי': ברלין. אגרות נוספות אליו — לעיל תתל, ובהנסמן בהערות שם.
הישוב . . חו"ח: ראה לעיל אגרת תתעד, ובהנסמן בהערות שם.
בחורף העבר בסמאלענסק: נזכר גם לעיל אגרת תתלה, וראה בהערות שם.

אמנם בעצם הענין הנני מבקשו שלא יסרב א־ע כי א־א בלא־ה. ומצד ההנהגה באלו השנים האחרונים והאחרון הכביד בשנה העברה בדוחק נורא ביותר ר־ל הנני מוכרח נאסטאייעווין ע־ז. ואכפול דברי שלא יהי׳ סרבן ח־ו ויסכים על ההתוועדות כנ־ל ובתחלת שבוע פ׳ לך הבע־ל. ובהסכם והחלט כבודו הנני ממתין בהידיעה ליתר חבירינו יחיו.

לידידינו הרשמ־ט שי׳ כתבתי בדבר ההתוועדות וכשיהי׳ החלט מכ׳ בדבר המקום והזמן אודיע לו בטע־ג, והוא הבטיח לי שכאשר אדרוש אותו בטע־ג יבוא אי־ה. ונא בזה שלא להניח את הדבר על הרבה חליפות מכתבים בזה כי רק מה שבין כה הזמן הולך ונמשך הדבר ללא תועלת, כי ההתוועדות היא הכרחית וא־א בלעדה כנ־ל. ותקוותי חזקה להשי־ת שמההתוועדות יהי׳ אי־ה תועלת.

... ויקבל החוה־ש והברכה מאדה־ש כאוות נפשו וב־ד ידידו עוז דו־ש מלונ־ח תכה־י

שלום דובער

תתעז

ב־ה יום ה׳ י־ח מ־ח תרס־ה לפ־ק
ליובאוויטש

כבוד ח־ד ידי־נ הג׳ המפורסם ווח־ס נכבד ומרומם
י־א כו׳ מו־ה ישעי׳ שי׳

ת־ל בעד החוה־ש כה לחי.

מכתבי כבודו נכון הגיעני, והשי־ת יעזור לו להשיג מה שנצרך לו בנקל בלי שום עגמ־נ ח־ו ובטח יעזור השי־ת אי־ה.

נאסטאייעווין: לדרוש.
הרשמ־ט: הי׳ שמואל מיכל פרייזין.

תתעז

מו־ה ישע־: ברלין. אגרות נוספות אליו — לעיל תתל, ובהנכתן בהערות שם.

מש"כ בדבר ההתוועדות יאמין לי כבודו אשר אינני רוצה ח"ו שיצטער, ובריאותו יקר אצלי ואני חפץ בבריאותו ושלומו והשי"ת יחזקהו ויאמצהו ויהי' בריא אולם. אמנם כל המניעות שכותב כי אל ההתוועדות הוא ע"פ החלטתו שיהי' לו ח"ו עגמ"נ וויכוחים וכדומה, אך למה יחשוב יסוד ההתוועדות על טענות ועל ויכוחים ובפרט על עגמ"נ ח"ו. למה לא ירצה כבודו באוות נפשו באמת לעשות יסוד מוסד בעזה"י לתו"ת, למה לא ילך כבודו לדבר הזה בחפץ לבב, ואז הייתה זאת שמחתו ועונג נפשו למלאות לו חסרון תענוג הפנימי והעצמי שלו כו'.

כבודו יודע אותי מכבר וכמדומה לי שיודה ע"ז אשר דברי כנים ואינני מטעה ומרמה א"ע ח"ו. והשי"ת יודע אמיתית הדבר אשר אינני מחזיק טובה לעצמי ח"ו בכללות ההתייסדות הזאת ולא בכחי ועוצם ידי בא כל הדבר הזה כ"א בסייעתא דשמיא בדרך נפלא ב"ה בזכות כ"ק אבותינו רבותינו הק' זצוקללה"ה נ"ע אשר חפץ ה' בם וחפץ בקיום תורתם ודרכם בקדש אשר הנחילנו אשר מסרו נפשם ע"ז, הוא ב"ה וב"ש אשר עשה ופעל הישועה הזאת בקרב אחינו, אשר בזמן החושך הזה חושך כפול ומכופל אשר יכסה ארץ, בזמן הזה יאיר אור חיי החיים, ואנשים צעירים ילכו לאור הזה להאיר נפשם מתוך החשיכה, לעבוד את ה' בלב ונפש כל חד וחד לפום שיעורא דילי' יחי' באור חיי החיים כו'. יעזור השי"ת על להבא שילך הענין בהצלחה ברוחניות וגשמיות.

ואחרי אשר ת"ל כבר נתייסד הענין והתנהג באופן הזה, אלו הי' בידינו להרחיב את הענין ולהגדילו הי' מצילים בעזה"י כמה וכמה נפשות מבור שחת ממש, והיו מתקרבים אל האור כי טוב ובמשך הזמן היו טובים ונעלים באמת. ולא אומר אשר כולם טובים ויהיו טובים, כי א"א לבר בלי תבן, אבל רובם רובא דמינכר ת"ל טובים המה ויהיו אי"ה טובים. וזאת אוכל ג"כ לאמר אחרי אשר עיני ראו במשך השנים האלו אוכל לאמר בפה מלא אשר כמה נפשות טובות נאבדים ר"ל רק מפני ריחוקם מאור דא"ח ומפני העדר השגחה עליהם, וכמה נפשות שאפשר להציל בזה"ז הוא יקר מכל הון, וכל המסייע בדבר הזה הוא מקדש את השם ממש וצריך לשמוח בשמחת נפשו באמת על הדבר אשר עושה וירצה בחפץ פנימי לעשות בזה מה שביכולתו לעשות בעזה"י.

בדבר ההתוועדות: ראה לעיל אגרת תתעד, ובהנסמן בהערות שם.

מכאיב לב ר־ל לראות אשר כמה וכמה מאינם שלנו מנדבים ומייסדים אוצילסצעס ורעמעסלינייעס בחפץ לב וביד רחבה בכסף רב בלי שום התעוררות מזולתם, וגם אותנו לא עזב ה׳ ונתן לנו אנשים בעלי הון (יוסף ה׳ להם) אבל אינם עושים מאומה, ועל כל דבר מפעל טוב צריכים התעוררות והתעוררות ויגיעה רבה ועצומה, והמעשים והעושים שניהם יחד מעגמים ומדאיבים נפשם ר־ל. ואינם מוצאים נחת וצופרידנקייט זה בזה, וממילא אינו נעשה שום דבר לתכליתה, כי גם דבר הנעשה אם הוא באונס והכרח אינו כדבעי, ובפרט שבאונס אינו נעשה הדבר.

וכי עלי הוא הדבר לעורר את כבודו בדבר הזה אשר הי׳ צריך להתעורר מעצמו, ולעורר אותי לסייעו בענין הרוחני בזה. מי יוכל לעשות מפעל טוב בעזה־י לטובת אחינו היראים להחזיק התורה והיראה בזמן החשוך הזה, אם לא כבודו. אַז איר זאלט על שעה קלה אוועק לייגין דיא נארעשקייט און גלייכווערטלעך ויתבונן נא בינו לבין קונו בלב ונפש מטוהרה קצת (כמו ביוהכ־פ בעת תפלת נעילה אשר כל הלבבות מטוהרים מהנארעשקייט שלהם וקרובים יותר לאלקות) ויאמר לנפשו על מי מוטל הדבר ומי יכול בעזה־י לעשות מפעל טוב לאחינו היראים, אם לא כבודו. והי׳ צריך לשום לבו ודעתו לזה ולחפוץ בזה בחפץ פנימי. וכבודו לבד זאת שאינו מתעורר מעצמו ואינו משים לבו לענינים אלו, הנה כשמעוררים אותו מצטער מזה וחושב שמכבידים ומעמסים עליו ואינו חסים על בריאותו, וכדומה מהדברים.

ואכפול דברי אשר אינני רוצה ח־ו לצערו ולעגם נפשו, ובאשר חננו ה׳ בבינה ודעת הנני מבקשו שלא יגיע הדבר לבריאותו ח־ו, כ־א להרגש הרוחני שבו. יתבונן נא מה פעל ועשה כבודו ומה יחשוב לעשות איזה מפעל רוחני כאשר לו ראוי לעשות.

הצדקות וגמ־ח אשר כבודו עושה עם משפחתו ומשפחת זוגתו תי׳ וגם עם אחרים, עם כי ת׳־ל רבים המה, ולא יקופח שכרו ח־ו בזה ובבא, אמנם אין זה מפעל לרבים ולא מפעל רוחני. אם חושב כבודו לעשות לאחר מאה ועשרים שנה דברי טובים עבור אחינו כמו בית החולים וכדומה, לא זהו הטוב אשר כבודו צריך לעשות, כי טובות ומפעלים גשמיים הרבה כבר עשו והרבה עוד יעשו בלעדו, אבל מי יעשה מפעל רוחני בעד אחינו.

אוצילסצעס רעמעסלינייעס: בתי ספר לבלאבה.

כ"ק אאמו"ר זצוקללה"ה נ"ע בעת אשר נאסף איזה אלפי' מידידינו אמר לי כשמדברים אודות ענינים גשמיים יש הרבה מנדבים, אבל יהי' זמן שידובר מענינים הרוחנים ואז לא יהיו מנדבים כו'. וכמו"כ אומר לכבודו, על מי לנו לחשוב שידאגו עבור ענינים הרוחנים, מהמתחדשים אשר מייסדים בתי ספר וכדומה אין לנו לקוות כלל וכלל, ואם אחינו היראי' ג"כ לא יחשבו אודות איזה מפעלים רוחניים על מי לנו לקוות. וכמדומה לי אשר כבודו אינו משים לבו לזה כלל.

ואם אמר אשר כבודו חפץ בפרסום ובהתגלות שמו, זוכרני בעת שהי' הדיבור אודות בנין בתים באה"ק בעה"ק חברון ת"ו, הי' אחת מהדברים שאינו רוצה שייקרא שמו ע"ז ע"פ הדברים שכתב לו הרה"ג מלובלין ז"ל.

(ושארי' לי' מארא להרה"ג הנ"ל ז"ל אשר הטה את כבודו מבנין הבתים בחברון ת"ו אשר לבד הטובה גשמיות לעניני חברון ת"ו הי' בזה גם כוונה רוחניות להחזיק ולהגדיל ישוב עה"ק הנ"ל אשר בה עד עתה לא יש תערובות זרות, ועל להבא ה' יודע אם יעמדו נגד המהרסים לבטל מחשבתם הרעה שרוצים לעשות שקאלע בעה"ק הנ"ל. הרב החח"מ שי' כתב לכבודו אודות החצר שרוצים לקנות

שייקרא שמו ע"ז: ראה לעיל ח"ג אגרת תקפב' .בדבר הקני' על שמו צריך ג"כ להסכים כמו שכתבתי לו במכ' הקודם".

שכחב לו הרה"ג מלובלין ז"ל: כנראה, בקשר לבית שקנה הר"י ברלין בירושלים, בשנת תרס"א, עבור הרה"ג שניאור זלמן מלובלין, בעל ה.תורת חסד', שהקדישו לכולל חב"ד. שע"פ מכתב הרה"ג מלובלין לא קנהו הר"י ברלין על שמו אלא הוקדש לכולל חב"ד.

[הבית הזה נזכר גם לעיל ח"ג באגרת תשפט (ח"י תמוז תרס"ב) אל הר"י ברלין .בדבר הבית שקנה כ' בירושלים תובב"א, לפ"ד צריך לעשות כפי כתב ההקדש שעשה הרה"ג ז"ל ולעשות בה דיורים".

בשעת הדפסת ח"ג עדיין לא נתברר תוכנה אל נכון. עתה הגיע לידינו פנקס מכתבי ממוני ומנהלי כולל חב"ד משנת תרס"ב, שם מועתקים מכתבי מו"מ כו"ח אייר אל אדמו"רי ליובאוויטש לאדי ובברויסק בשאלה מה לעשות בבית, לאחר פטירת הרה"ג מלובלין (בליל ש"ק ה' ניסן). והם הציעו לייסד בו ישיבת חב"ד, ללימוד נגלה ודא"ח.

אחר חה"ש השיגו את כתב ההקדש שעשה הרה"ג, באופן רשמי בערבית, וכתוב בו בפירוש להקדיש הבית לכולל חב"ד לעשות בו דיורים לעניי אנ"ש בירושלים ויוטל גורל על הדרים אחת לשלוש שנים וידורו בהם הזוכים בגורל. את כתב ההקדש העתיקו ללה"ק ושלחוהו לר"י ברלין במכתבי כ"ח סיון וב' תמוז.

על כך שאל הר"י ברלין אצל רבנו, שהשיבו בח"י תמוז .לפ"ד צריך לעשות כפי כתב ההקדש שעשה הרה"ג ז"ל ולעשות בו דיורים".

וביי"א שבט תרס"ג (שם תתי) .הנני מבקש את כבודו שיכתוב לו [לרמ"ד סלונים] מכתב שינתן לו בחצירו שני חדרים אם יקבע דירתו בירושלים תי"ו].

הרב החח"מ: חיים חזקיהו מדיני, בעל ה.שדי חמד".

כחב לכבודו אודות החצר: הסטאמבולי (רומנו) שהועמדה למכירה בתחלת קיץ תרס"ד ורצה החח"מ שהר"י ברלין יקנה אותה עבור כולל חב"ד בחברון, כדלעיל ח"א אגרת קעג, ובהנסמן בהערות שם.

הדיון נמשך במשך השנים תרס"ד-ה והקניה לא באה לפועל. בכ"ד כסלו תרס"ה נפטר החח"מ והרב

למטרה הנ״ל, והציע לו שיקנה את החצר (והמוכר הי׳ מניח איזה סך מהמקח כי אינו רוצה בהתייסדות בית הספר) ובזה הי׳ מתבטל מחשבתם לע״ע וכיון דאידחי כו׳, ובטח לא ענה כבודו ע״ז. אני קבלתי ג״כ מהחח״מ מכתב אודות זה לעוררו בזה, ולא כתבתי כלל יען יודע אני אשר הצעות כאלה אינם מתקבלים, ואני תמיד רק כמכביד ומעמיס וכו׳).

. . . הכל יודעים אשר לא בחפץ לבבי ובבחירת עצמי נתקרבתי אל הענין הזה, אם כי לא רציתי להתעסק בענינים אחרים, אבל גם בזאת לא חפצתי, ורק מפני שכן הי׳ רצון כ״ק אאמו״ר זצוקללה״ה נ״ע זי״ע ממילא הלא צריך להיות כך, ואם כי הי׳ כבד עלי הדבר מאד לא חשבתי אחרת כלל, ואחרי אשר נכנסתי בזה אני רואה בחוש אשר כן הוא רצון כו׳. ואין להאריך בזה והשי״ת יעזריני בכל פרט ופרט . . .

מש״כ בדבר שה״פ החדש שיש חשש שהמהרסים יתקרבו אליו. זהו חשש גדול והי׳ צ״ל עשי׳ והשתדלות מצידינו ובלי המשכת זמן קודם שיעשו איזה דבר. לעוין הוא ממקורביו והוא מראשי הצי׳, ובאשר הוא איש טוב ובדעת ישרה יש לקוות אשר הי׳ נותן מקום להשתדלותינו אבל אצלינו אין דבר נעשה לפועל, אצלינו ספר גדול משלילות ומניעות לבד. והשי״ת יעמוד לימין צדקינו וישמרינו ויעזרינו כו׳.

החב״די בחברון, ה״ר שלמה יהודה ליב אליעזרוב (שילי״א), הכניס עצמו לענין הזה. בחודש תשרי תרס״ו ביקר הרשילי״א לצורך זה את הר״י ברלין, שהסכים לתת את מחיר חצי החצר במזומן, בתנאי שישיג גם את החצי השני ויקנו את הכל במזומן, כמסופר במבוא לחי״א ע׳ 31.

רבנו החליט אז ליסד חברת מניות על החצי השני של מחיר החצר (לקמן אגרת תתקיג). ועל התוצאות כותב רבנו לעיל ח״ב אגרת קצח:

> במשך הזה עמד למכור אחוזה גדולה בעה״ק חברות״ו, חצר המפורסם לטובה בכל אה״ק, בו בתים הרבה ויפים וקרקע הרבה שדות וכרמים, אשר עלה לבעל החצר בסך מרובה, ועתה עמד במקח כ״ד כ״ה אלפים רו״כ, באתי בדברים אודות זה עם נדיבים אחדים, מקם שהבטיחו על המחצה מהם בשלימות, וכ״ז לא בא לידי פועל.

הדבר נמשך עד קיץ תרס״ח, שאז נפטר הר״י ברלין. כדלקמן אגרת תתקצח, ובהערות שם.

בינתיים נוסדה חברת המניות והתחיל אוסף הכספים (כדלקמן אגרת תתקסא, ובהנסמן בהערות שם), אך החצר הסטאמבולי נקנתה לא במעות אלו, אלא ע״י דמי קדימה שנתן ה״ר שמואל גוראר׳י, כדלקמן אגרת א״יד.

וראה בהנסמן בהערות שם על המשך השתדלות וקניית החצר.

עוד בדבר קניית החצר — לקמן אגרות תתקסד. תתקסח. א׳טז.

נחקרבתי אל הענין הזה: נשיאות חב״ד.

שה״פ החדש: ב־15 ביולי 1904 נרצח שר הפנים פלווה ובמקומו התמנה סוויאטופולק מירסקי.

לעוין: כנראה ד״ר שמריהו לוין, בשנה שלפנינו שימש כמטיף בווילנא.

הצי׳: הציונים.

יכול להיות אשר כבודו יתרעם עלי ועל דברי, אמנם לי אחת היא, ומצאתי שצריך אני לגלות לו את האמת לכה״פ פ״א. והשי״ת יעזור לו לקבל את האמת ויתן בלבו לעשות את הטוב האמיתי כו׳.

אך הסך מאה רו״כ קבלתי ויעזור השי״ת לכבודו ויחזק את בריאותו שיהי׳ בריא אולם, ויתן לו השי״ת פרנסה והצלחה בכל ענייניו.

ויקבל החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשו וב״ד ידידו עוז דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

תתעח

ב״ה יום א׳ ה׳ כסלו תרס״ה לפ״ק
ליובאוויטש

כבוד ח״ד ידי״נ הג׳ המפורסם ווח״ס נכבד ומרומם
י״א כו׳ מו״ה ישעי׳ שי׳

ת״ל בעד החוה״ש כה לחי.

מכתבו נכון הגיעני . . בדעתי לנסוע אי״ה יום ג׳ הבע״ל לפ״ב כי סובל אני מכובד הנשימה דרך החוטם שגורם העדר השינה ושיעול ביותר בעת השינה, ואומרים שבפ״ב יש דאק׳ טוב בספעציאלניסט הזאת, ורצוני לשאול ע״ז. וכאשר כ׳ כותב שיבוא ג״כ לפ״ב תקוותי שנתראה אי״ה. והשי״ת יצליח דרכי.

ויקבל החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשו וב״ד ידידו עוז דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

תתעח

מו״ה ישעי׳: ברלין. אגרות נוספות אליו — לעיל תתל, ובהנסמן בהערות שם.
שנתראה: ראה לעיל אגרת תתעד, ובהנסמן בהערות שם.

תתעט

ב"ה יום ב' ו' כסלו תרס"ה לפ"ק
ליובאוויטש

כבוד ידידי עוז הרב המפורסם ווח"ס נכבד ומרומם
י"א כו' מו"ה אליעזר משה שי'

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי.

כאשר ידידינו הרה"ח הרד"צ שי' מתאונן בכלל על מצבו אשר לא טוב לו מה שהוא בע"ח גדול בריבוי טרדות הנפש, וכמובן השכירות לבד שאינה מספקת אינה באה בזמנה ג"כ, וכותב אלי שבקרוב יהי' אצלם הטארג על הקאראבקע מז"צ ואם הי' כבודו עם ידידינו הרי"י ראפאלאוויץ שי' באים למחנו ומדברים עם הבע"ב הג' אודותיו הי' לו טובה גדולה מזה. ובאשר באמת ראוי ונכון מאד לעשות טובה לידידינו הרב הנ"ל שיהי' במנוחת הנפש, הנני מבקש את כבודו שכאשר יקבל מכתב מידידינו הנ"ל זמן הטארג יסע נא בצוותא עם ידידינו הרי"י שי' (אשר גם אותו הנני מבקש בזה) לטשערניגאוו וישתדלו נא לטובת ידידינו שי' אשר באמת בעזה"י יוצמח לו מזה טובה גדולה וזה ראוי ונכון לעשות.

ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשו וידידו עוז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

תתעט

במפתח כ"ק אדמו"ר שליט"א (ראה לעיל ח"ג בהערות לאגרת תקפט) בקשת השתדלות בשביל הרד"צ.
מו"ה אליעזר משה: מאדייעווסקי. אגרות נוספות אליו — לעיל תתלג, ובהנסמן בהערות שם.
הרד"צ: ה"ר דוד צבי הירש חן אבד"ק טשערניגאוו.
הטארג על קאראבקע מז"צ: מיכרז על מכס בשר [זבחי צדק].

תתפ

ב״ה יום ד׳ ד״ב כסלו תרס״ה לפ״ק פ״ב

בני יקירי שי׳

ת״ל בעד החוה״ש כה לחי.

בדבר תו״ת נאספנו איזה פעמים, ות״ל לא הַי׳ לי עגמ״נ בזה, והכניסו עצמם לחשוב בהענין. והנה עד שיהי׳ באפשר שיהי׳ פאנד בעז״ה, הסכימו שצריכים להשלים את החסר משנה העבר ולא לחשוב את הג׳ אלפי׳.

בס״ה הסכום החסר הוא 8564 ר׳, ונעשה חלוקת ההשלמה באופן כזה: ח״ד הר״י שי׳ והר״י הורעויץ 65 פריצ׳ מהסך הכולל, בזה יתן ר״י ברלין 60% ור״י הורויץ 40% ועולה על הרי״ב 3339 ועל הרי״ה 2226 ס״ה 5566. ידידינו הרש״ג שי׳ וידידינו רשמ״ט שי׳ 30% מסך הכולל כ״א 15%. ועולה על כ״א 1284½ ס״ה 2569. הקאנטאר יקח על עצמו 5% (ובבואי אי״ה לביתי שלום נדבר אי״ה בזה) עולה 428. ואודות שנה הזאת הסכימו ג״כ שאם יהי׳ חסר ישלימו בערך פריצ׳ האלו. ויתן השי״ת שיהי׳ העסק בהצלחה בכה״פ ברו״ג.

לפלא לי אשר לא עשו סעודה בי״ט כסלו וגם מד׳ כסלו אין לי ידיעה לע״ע. עפ״ע עשו סעודה. והשי״ת יעשה לנו ניסים ברו״ג כמו שעשה ניסים לאבותינו כו׳.

הנני שולח לך מוסג״פ המא׳ ויגדלו כו׳, ולא תעתיק אותו כ״א תלמוד אותו, ולא תראה אותו לאחר זולתך.

ר׳ אייזיק דימשיץ נתן לי מאה רו״כ על תו״ת והנני שולח אותם ע״י שמואל בעזפ׳ ותכתוב לו קבלה כפי האדרעס המוסג״פ.

מפני שנצרך לי לילך אל הדאק׳ אקצר כעת, ותודיעני משלומכם

תתפ

בדבר תו״ת נאספנו: ראה לעיל אגרת תתעד, ובהנסמן בהערות שם.
שיהי׳ פאנד: ראה גם לקמן אגרות תתפג. תתצ.
סעודה בי״ט כסלו: ראה בזה לעיל ח״א אגרת קי. ח״ג תרדע. תרעו״ז.
המא׳ ויגדלו: נדפס בסה״מ תרס״ה ע׳ צה. וראה במפתח שם „בוואנאן מדווינסק לפ״ב ואח״כ בפ״ב״.

הטוב ומה נעשה בלמוד הבחורים יחיו השי״ת יחזק לבבם ללמוד ולעבדו באמת.

ותקבל החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשך ואביך דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

תתפא

ב״ה יום ג׳ ד׳ חנוכה תרס״ה לפ״ק
פ״ב

כבוד ח״ד ידי״נ הג׳ המפורסם ווח״ס נכבד ומרומם י״א כו׳ מו״ה ישעי׳ שי׳

ת״ל בעד החוה״ש כה לחי.

מכתבו נכון הגיעני. קלקול הקיבה שהי׳ לו – לע״ע – הוא מהבלי־סדרים באכילה פה ות״ל אשר הוטב לו וחזר לאיתנו. והשי״ת יחזקהו ויהי׳ בריא אולם.

אני הולך אל הדאק׳ בכ״י בד״כ הוטב הנשימה ת״ל . . וישלח לי השי״ת רפו״ש בקרב בתוך כו׳.

לידידינו הרי״ה שי׳ כתבתי ביום ועש״ק העבר (מה שלא השבתי לו על הטע״ג הוא מפני שלא נענה על קריאתי וגם מפני ששילם עבור התשובה) כתבתי לו מבריאותי והודעתיו ההחלט בדבר תו״ת, בטח יתראה כי׳ אתו ייטיב לדבר אתו שיקיים בהקדם, ואפשר ימסור הדבר לכבודו שישלח עבורו, וישלח בצירוף הסך שלו.

כפה״נ אצטרך להתמהמה פה גם שבוע הבע״ל. ובקשתי להודיעני מבריאותו ושלומו הטוב.

תתפא

מו״ה ישעי׳: ברלין. אגרות נוספות אליו — לעיל תתל, ובהנסמן בהערות שם.
הרי״ה: הי״ר יעקב הורוויץ.
ההחלט בדבר תו״ת: דלע״ל אגרת שלפנ״ז.
גם שבוע הבע״ל: לפועל נשאר רבנו בפ״ב עוד חודש שלם.

ויקבל החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשו וב״ד ידידו עוז דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

תתפב

ב״ה יום ה׳ ו׳ דחנוכה תרס״ה לפ״ק
פ״ב

כבוד ח״ד ידי״נ הג׳ המפורסם ווח״ס נכבד ומרומם י״א כו׳ מו״ה ישעי׳ שי׳

ת״ל בעד החוה״ש כה לחי.

ביום ג׳ העבר כתבתי לכבודו בטח נתקבל. הנה נצרך הי׳ לדאוג אודות מצה בעד אחינו שבמקום המלחמה, בעוד מועד. וכאשר כעת נמצאים הרבה מאחינו שמה אפשר עד מ׳ אלפים א״א לפ״ד לעשות זאת מנדבות יחידים כ״א צריכים לאסוף מכל העיירות אשר גם סכומים קטנים יתאספו ויעלו לסך נכון פרוטה פרוטה מצטרפת כו׳.

אמנם לפ״ד צריך להיות אופצייאלנע ושהנדבות יהיו נדפסים במכ״ע העברים, וימים אלו אדע אי״ה אם צריכים ע״ז רשיון, ותקוותי שבנקל נקבל רשיון אי״ה ע״ז. ואני חושב לכתוב אי״ה לכל העיירות ממכירינו וכן ליחידים לעוררם בזה, וגם בדעתי לעורר בזה את ב״ד הר׳ מליאדי ובאב׳ ורעציצע יחיו, וגם את הרבנים האשכנזים דבריסק וקאוונא וילנא לאדז אשר כאו״א יעורר במכתבים בעיירות ויחידים מכיריהם.

תתפב

מו״ה ישעי׳: ברלין. אגרות נוספות אליו — לעיל תתל, ובהנסמן בהערות שם.
אודות מצה . . המלחמה: שבין רוסיה ליפאן. בדבר המצות ראה לעיל ח״א אגרות קלה־ו. לקמן תתפד־ז. תתצ. תתצא. תתצג־תתק. תתקד.
מלאדי: כ״ק אדמו״ר מהריי״ד מלאדי.
באב׳: כ״ק אדמו״ר מוהרש״ב מבאברויסק.
רעציצע: כ״ק אדמו״ר מוהרש״ב מרעציצע.
בריסק: הגי״ח חיים סולובייצי״ק מבריסק.
קאוונא: הגי״ח צבי הירש רבינוביץ מקאוונא.
וילנא: הגי״ח חיים עוזר גרודזנסקי מוילנא.
לאדז: הגי״ח אלי׳ חיים מייזל מלאדז.

אמנם צריכים מקום מיוחד (בירא) שיתאסף המעות, מקום אשר ידעו הכל ויאמינו שיגיע אל המטרה. ולזאת לפ"ד צריך להיות הבירא אצל כבודו, אשר מכל העיירות ויחידים יושלח המעות על שמו, וכבודו ייחד ע"ז איש שיכתוב וירשום כל הנדבות וישלחם אל המכ"ע לפרסם ברבים, ואת החוזה עם המכ"ע (הצפירה והצופה והפריינד) נעשה אנחנו אי"ה.

ולפ"ד צריך כ' להיות מוסכם ע"ז כי זה דבר גדול ולא יהי' לו בזה שום עסק, ובאופן כזה יוכל לבוא הדבר אי"ה לידי פועל ולידי תועלת רב.

אפיית המצה צ"ל בחארבין או בעוד איזה עיירות הסמוכים לשם, ואפשר יהי' נצרך לשלוח לשם איש להשיג המקומות לאפיית המצות, ויש בדעתי על אחד שהוא מסוגל לזה, והממשלה מצידה תסכים אי"ה ע"ז, אשר גם בשנה העברה קיבלה זאת ברצון ונתנו המצות לאחינו בכל מקומות היותם שם.

והנני מבקש את כ' להשיביני תומ"י ההסכם ע"ז שיהי' הבירא בקאנטאר שלו. והשי"ת ישמור את אחב"י ויביאם שלו' לביתם ויקיימו תו"מ במנוחה בלב שמח.

ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשו וב"ד ידידו עוז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

אם צריכים רשיון בדעתי לבקש הרשיון על שם כל הרבנים הנ"ל.

לשלוח קמח מפאלטאווא או מקרעמנ' א"א לפ"ד כי לא יהי' נשמר על הדרך מגשמים וכדומה. וטוב הי' לשלוח מצה אפוי', אבל דרוש ע"ז וואגאנעס הרבה, ונראה אי"ה אודות זה.

בירא: משרד.

חארבין: עיירה הקרובה למקום המלחמה. ראה לקמן אגרת תתפה.

בשנה העברה: בחנוך לנער בשנת תרס"ד: „אחר חנוכה נוסע לפאריז. מתעסק שם בדבר שלוח מצה ושאר צרכי פסח לאנשי חיל מבני' הנמצאים במזרח הרחוק לרגלי מלחמת רוסיא ויפאן". וראה גם לקמן אגרת תתצ.

תתפג

ב"ה יום ה' ו' דחנוכה ואי דר"ח טבת תרס"ה לפ"ק פ"ב

בני יקירי שי'

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי.

מכתבך נכון הגיעני. אמנם אין הזמן מספיק לי לכתוב. הנסיעה להדאק' בכ"י לוקחת ג"כ זמן נכון, ולפעמים אני אצלו ב"פ ביום, ובלעדי זאת מטרידים.

אודה לה' על הטוב אשר גמלנו בהבחורים שאתה כותב, ויעזור השי"ת לבנימין כו'. בדבר . . צריכים לעשות השידוך עם . . הנדוני' יתן . . במשך הזמן אי"ה. ויתן השי"ת שיהי' בהצלחה.

בדבר תו"ת דברתי עם ח"ד הר"י שי' שישלח את ההוספה אלי לפה וכן כתבתי לידידינו הרי"ה שי', וכתבתי עוה"פ אודות זה לח"ד וגם לחב"ד רז"י שי' נוסף על מה שבקשתיו בהיותו פה שיראה שישלח ח"ד שי' והרי"ה שי' בהקדם. ואצל ידידינו הרשמ"ט שי' אקווה שאקבל אצלו קודם נסיעתי אי"ה ולזאת א"צ לכתוב להם בדבר ההוספה כ"א מה שמגיע מהם כסף חדשי ובעד האתה"ר.

מדי עברי דרך ויטעפסק לא דברתי עם אחותי תי' מאומה אודות הכתבים מפני מיעוט הזמן וגם חשבתי שכן יותר טוב, ותקוותי חזקה להשי"ת שתמסור אי"ה הכתבים שלי. מה נעשה אם כבר קבל ב"ד הר"מ שי' את הכתבים שלו ואם נתן הכתבים הנמצאים אצלו . . . אם קבלת ידיעה מר"ש שטיינגארט אודות הבוך דאסטראוו בטח תודיעני.

בדבר הדרוש דויאבק לא ראיתיו, ולפי מה שאתה כותב דרך א'

תתפג

בדבר תו"ת: ראה לעיל אגרת תתעד, ובהנסמן בהערות שם.
ח"ד הר"י: חתן דודי הר' ישעי' ברלין.
הרי"ה: הר' יעקב הורוויץ.
חב"ד רז"י: חתן בת דודי הר' זלמן יצחק וואלשאניק.
הרשמ"ט: הר' שמואל מיכל טריינין.
האתה"ר: האתה הראת בשמח"ת, שמכירת הפסוקים היה קודש לקופת תומכי תמימים.
ב"ד הר"מ: הר' מרדכי שניאורסאהן, רב בוויטבסק.
בדבר הדרוש דויאבק . . לא הביט און ביעקב: ראה ד"ה זה בס' מאמרי אדהאמ"ז במדבר ח"ד ד"ה והנה

ודרך ב', יש דרוש כזה בענין זה המתחיל לא הביט און ביעקב, אבל דרוש ויאבק כזה לא ראיתי. והשערתך שהוא מבוך הנקנה, זה יכול להיות באשר הבוך הזה הוא מצורף מג' ביכער, אבל ראייתך מהדרכים אינו ראי' אם כי שם נמצא עד"ז בענין בן פורת יוסף, אמנם דרושים אלו הם מהבוך המתחיל בפ' יש בכור, ובבוך הזה כמדומה לי ברור שאין שם הדרוש דויאבק. איך שיהי' נכון שתחזיק אותו עד שאבוא אי"ה לביתי שלו'. בדבר השני ביכער אם יש בזה ממש תעסוק בזה והשי"ת יהי' בעזרך ותשיגם בנקל ובקרב.

הצעת וילנא בהנוגע לתו"ת נדחתה בהסכם כולם. יש תקווה שיהי' בעזה"י פאנד, אבל לע"ע אין לדבר בזה.

תודיעני משלומך ומלימודך אם נשמר אצלך הסדר בלימוד הנגלה עם ר' אלחנן שי', ובלימוד החסידות ובאיזה ענינים אתה ע[ו]סק כעת. יחזק השי"ת מוחך ולבך ללמוד ולהבין ולהשכיל לשמור ולעשות ולקיים כו', וזה העיקר ללמוד ע"מ לעשות ולעשות בפו"מ בעבודה שבלב זו תפלה להכניע המדות טבעיים ולהתנהג בהנהגה חזקה בהנוגע לזיכוך המדות שלא להיות עתים חלים ועתים כו', כ"א להיות חזק ואמיץ בלי שינוי להגביר הצורה על החומר, וכן בקיום המצות. ובד"כ שהמעשה בפועל בענינים הנ"ל תתאים עם הידיעה. ותודיעני משלום הבחורים יחיו משלו' לימודם בנגלה ובחסידות אם לומדים ואם הוא בסדר נכון. והשי"ת יחזק מוחם ולבם ללמוד כדבעי למהוי ולעבדו ית' באמת ובלב תמים.

מה נעשה עם בן ידידינו הרש"ג שי', יודל שי', אם לומד עם ר' יחזקאל ועם ר"ז שי' אם לימודו בחשק, ואיך דרכו והנהגתו, ואם למדת אתה עמו ומה. יחזק השי"ת מוחו ולבו שיהי' ירא שמים וחסיד. את

יש עוד לפרש בענין לא הביט און ביעקב באופן אחר דקאי על מה שיעקב עקב . . ועל מה שנאבק עם המלאך.

בענין בן פורת יוסף: ראה ד"ה בן פורת יוסף באוה"ת בראשית תז, ב: עוד יש לפרש בענין אלה תולדות יעקב יוסף בע"א קצת.

הצעת וילנא: ראה גם לקמן אגרת תתפח.

תקווה . . פאנד: ראה גם לעיל אגרת תתפ. לקמן תתצ.

ר' אלחנן: מרוזוב.

בן . . יודל: גורארי'. ראה לעיל אגרות תתנב. תתנד.

ר' יחזקאל: כנראה — הימלשטיין.

הכל תודיעני בפרטיות גם מהנעשה עם פאליק ויצחק יחיו. מה נעשה עם ר"ש קאצמאן השי"ת יעזור לו...

ותקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשך ואביך דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

פ"ש בש"ב המפו' ווח"ס מ' זלמן בעז"פ שי'.

פ"ש המפו' וו"ח מ' אלחנן שי'.

תתפד

ב"ה אור יום ב' ד' טבת תרס"ה לפ"ק
פ"ב

בני יקירי שי'

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי.

מכתבך מיום ג' נכון הגיעני לגודל קו"ר. ביום ה' העבר כתבתי לך בטח תשיביני על כל שאלותי במכתב הנ"ל.

בדבר טענות מרדכי מדיסנא זה אצלי כדבר חדש אשר ר"מ שי' מבאר ומסביר, כי עד כה נשמע מהשומעים שאינו מסביר כלום כ"א אומר מש"כ בלקו"ת. והנה מה שהביאנ[ו]ר קדום אל ידיעת הפשט הפשוט בפנים זה ודאי חסרון, כי כשיש העיקר אז שייך תוס', אמנם עם הר"מ תוכל לדבר ותאמר לו החסרון ושצריך תיקון כך וכך כי הוא מקבל את האמת בלי שום קפידה בפנימיות ומשתדל לתקן אי"ה.

וכבר אמרתי לך שצריך אתה לכנוס אל הזאל לעתים קרובים

פאליק: כנראה — גוראר' (אחי חדב"נ הרש"ג שליט"א).

יצחק . . קאצמאן: לכאורה אלו הן שאלות פרטיות, בלי תוכן כללי. אך נעתקו בזה, כדי ללמוד מזה ומכיו"ב על ההתעניינות הפרטית של רבנו במצבו של כל תלמיד.

בש"ב: בעל שארית בשרי, מרת חנה בת ה"ר חיים ישעי' שניאורסאהן.

תתפד

מרדכי מדינסא: חפץ.

ר"מ: המשפיע רק מיכאל בלינר מנועיל.

ולהיות בעת לימוד החסידות ולשמוע איך לומדים, ואם א״א להיות בחשאי טוב שתהי׳ אופיצייאלנע לישב בהשולחן בעת הלימוד ולשמוע איך לומדים (ואפשר זה הדרך לכתחילה יותר טוב להיות אופצייאלנע ולעתים קרובים) וזה מוטל עליך לעשות לטובת הענין בעזה״י.

את המכ׳ לב״ד רח״מ שי׳ אמסור אי״ה.

התחלתי להתעסק פה בדבר להמציא בעזה״י מצה לאחינו שבמזרח הרחוק, והוחלט אצלינו לייסד פה קאמיטעט, ומחר אי״ה יוכן פראזשעני׳ אל המיניסט׳ וילכו איזה נכבדים איליו ויבקשו רשיון והתקווה בעזה״י שינתן הרשיון. ובדעתי להעריך אי״ה מכתב ולהדפיסו ברשיון ולשלוח לכל העיירות ממכירינו להרבנים ויחידים לעוררם בזה ונעשה אי״ה בירא־ען באיזה מעיירות המדינה כמו ריגא, וילנא תארקאוו קיוב וכו׳, וישלחו לפה או לא׳ מהמקומות הנ״ל. ונעורר בזה את ב״ד הרבנים שי׳ וגם הרבנים האשכנזים שיעשו ככה ויכתבו לכל המקומות ממכיריהם, וגם הקאמיטעט ישלח מכתבים. ולזאת תאמר לרי״ק ז״ס שירשום כל המקומות העיירות הפרטים מפלכי ויטעפסק מאהליב מינסק וילנא פאלטאווע יעקאטע׳ וחערסאן שמות הרבנים ויחידים והאדרעס שלהם, ויראה לעשות זאת בהקדם וישלח אלי לפה, ואינו בהכרח כולם בבת אחת אמנם יעשה זאת תיכף וכמה שיעשה ביום תשלח אלי.

מה נעשה בח׳ מפיצי אור אם נעשה איזה דבר לפועל.

ותקבל החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשך ואביך דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

נצרך הי׳ לתקן כעת את הטעלעפאן שיהי׳ כדבעי.

ב״ד רח״מ: בן דודי ר׳ חיים משה אלכסנדר.
מצה לאחינו שבמזרח הרחוק: ראה לעיל אגרת תתפב, ובהנסמן בהערות שם.
פראזשעני׳: בקשה.
להעריך אי״ה מכתב: דלעיל ח״א קלו.
בירא־ען: משרדים.
רי״ק ז״ס: ר׳ יעקב קאפיל זליקסון.

תתפה

ב"ה יום ה' ז' טבת תרס"ה לפ"ק
פ"ב

כבוד ח"ד ידי"נ הג' המפורסם ווח"ס נכבד ומרומם
י"א כו' מו"ה ישעי' שי'

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי.

מכתבי כבודו נכון הגיעני...

בדבר המצה החלטנו לעשות קאמיטעט פה ולצרף בהקאמיטעט גם מערי המדינה כמו כבודו מריגא ור"י וואגמייסטער מווארשי' ור' אברהם הארינשטיין מקיוב ועוד (ר"א הנ"ל כעת פה והוא מוסכם ע"ז ומקבל עליו אי"ה לעסוק בזה בקיוב ובהסביבה). הקאמיטעט יהי' מאושר משה"פ, וצרפנו לזה א' ר' יצחק מארגאלין (אין זה מארגאלין הידוע לכבודו) הוא יש לו הכירות גדולה פה ויכול לעסוק בדבר, והבטיח להשיג היום מכתב משר הדרכים (שהוא ממכיריו ביותר) לשה"פ. אומרים שמארגאלין הנ"ל נתן בשנה העברה שלו ה' מאות. ומקוים שילכו מחר אי"ה איזה אנשים לשה"פ אודות זה. ותקוותינו שיתן רשיון אי"ה. ואי"ה אודיע לכ' מה שיהי' בזה.

ומש"כ להכין המצה בחארבין א' לפי הנשמע נסע הרב משם. הב' שם יעלה ביוקר מאד עד עשרה ר' כל פוד (כן כתבו בשנה העברה וכ"ש עתה) ובעיירות שלנו נשיג בעד ג' רו"כ ואפשר פחות. הטעינה בוואגאן יכול להיות ערך 450 פוד מצה עבה, והתקווה אשר יתנו אי"ה וואגאנעס חנם וילכו תחת וואייענעם גרוז. והשי"ת יעזור לאחינו היוצאים למלחמה שיבואו שלו' לביתם שלו' בגופם שלו' בנפשם כו'.

ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשו וב"ד ידידו עוז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

תתפה

מו"ה ישעי': ברלין. אגרות נוספות אליו — לעיל תתל, ובהנסמן בהערות שם.
בדבר המצה: ראה לעיל אגרת תתפב, ובהנסמן בהערות שם.
משה"פ: משר הפנים סוויאטופולק מירסקי.
מש"כ . . בחארבין: לעיל אגרת תתפב.
וואייענעם גרוז: הובלה צבאית.

תתפו

ב״ה ט״ו טבת תרס״ה לפ״ק
פ״ב

כבוד ח״ד ידי״נ הג׳ המפורסם ווח״ס נכבד ומרומם
י״א כו׳ מו״ה ישעי׳ שי׳

ת״ל בעד החוה״ש כה לחי.

מכתבו נכון הגיעני. לא השבתי לו עד היום כי הייתי טרוד קצת בדבר ענין המצות ובעוד ענין כאשר אכתוב. ובקשתי להודיעני בדבר בריא[ו]ת זוג׳ ב״ד תי׳ אם הוטב לה ההילוך. והשי״ת ישלח לה רפו״ש ויחזקה.

ביום ד׳ העבר . . והשי״ת ישלח לי רפו״ש בקרב בתוך כו׳.

בדבר המצה הי׳ הכל מניעות בההכנות, והיום הלכו ידידינו הרמ״מ שי׳ והרשמ״ט שי׳ והַ מארגלין אל המניסט׳, ואינני יודע עדיין מה השיב להם.

מה שאנו מצרפים בהקאמיטעט מערי המדינה הוא שיהי׳ המה מתעסקים בהמקומות שלהם, ונצרף ג״כ את ר״י לעוין, ולפי השערתי כאו״א מאחינו יתן על הדבר הזה, ואין לחפש דוקא אחרי סכומים גדולים כ״א שיתן כאו״א כפי יכולתו ופרוטה פרוטה מצטרפת לחשבון גדול.

ובדבר אפיות המצה הי׳ פה א׳ מדע״ב אשר מוכר בכל שנה בפה, ואמרו לי בשמו שאומר אשר יכול לקבל על עצמו חצי הסכום הנדרש, ואומר אשר מצה עבה יכולים לטעון בוואגאן יותר משש מאות פוד. אני לא ראיתיו וחושבים שיהי׳ פה שבוע הבע״ל ואי״ה אתראה אתו.

תתפו

מו״ה ישעי׳: ברלין. אגרות נוספות אליו — לעיל תתל, ובהנסמן בהערות שם.
בדבר ענין המצות: ראה לעיל אגרת תתפב, ובהנסמן בהערות שם.
הרמ״מ: הי״ר מנחם מאניש מאנעסזאן.
הרשמ״ט: הי״ר שמואל מיכל טריינין.
מארגלין: שבאגרת שלפנ״ז.
ר״י לעוין: ר׳ יוסף לעוין מוילנא.
מדע״ב: מדענענבורג (דווינסק).

המקח אומרים בערך ג' רו"כ כל פוד. והשי"ת יעזור לנו שנוכל להשיג להמציא מצה לאחינו אשר במלחמה והשי"ת ישמרם מכל צו"צ ויביאם שלו' לביתם.

כעת פה ידידינו בערנשטיין ויחד עם ידידינו הרמ"מ והרשמ"ט שי' אנו עוסקים בדבר האוסטאוו מהאבשצעסטוועט שאנו חושבים לעשות בעזרתו ית'. ומצאתי ת"ל דרך כמדומה לנו שהיא ישרה ונבוא עי"ז אל כוונתינו אי"ה, וצרפנו לזה אדוואקאט פאווייערינע של ידידינו הרשמ"ט שי' אשר יכולים לסמוך עליו בענין כזה, ומסרנו לעשות הדבר וכפי הדרוש אל הפארמאלניסט, ועפ"ע יהי' מוכן אי"ה האוסטאוו ביום ב' או ג' הבע"ל, ויהי' נחוץ אז שיתאספו ידידינו יחיו להתיישב ולהחליט אודות זה. ולפ"ד צריכים לצרף לזה גם את ר"י לעוין מוילנא.

ידידינו הרש"ג כפה"נ יהי' פה שבוע הבע"ל, ואבקשו להודיעני אם יבוא כבודו לפה, ונבקש גם את ידידינו הרי"ה שי' שיבוא ג"כ, כי אם לא נחליט עתה אודות זה ה' יודע כמה יומשך עוד, כי זה יותר משנה אשר אנו חושבים בזה ולא נעשה דבר עד עתה, ואם עכשיו נניח זאת יומשך עוד כמה וכמה, וכאשר כל דבר טוב אינו בא אצלינו לידי פועל משום מניעות. ואם כי כך היא המדה אשר על כל דבר יהי' מניעה, אבל הכוונה היא לעמוד נגד המונע. כל פרי יש לה קליפה והכוונה לשבור את הקליפה ועי"ז נהנים מן הפרי. והשי"ת יעזור לנו שיהי' פרי טוב בעמלנו ויתרומם קרן התורה והיראה כו'.

ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשו וב"ד ידידו עוז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

האוסטאוו מהאבשצעסטוועט: התקנון של הקהלה היא חברת יבנה, דלעיל אגרת תתלט, ובהנסמן בהערות שם.

אדוואקאט פאווייערינא: עו"ד מושבע.

פארמאלניסט: פורמליות, רשמיות.

עפ"ע: על פי ערך.

הרש"ג: הי"ר שמואל גוראריי.

הרי"ה: הי"ר יעקב הורוויץ.

תתפז

ב"ה מוצש"ק י"ז טבת תרס"ה לפ"ק
פ"ב

כבוד ח"ד ידי"נ הג' המפורסם וות"ס נכבד ומרומם
י"א כו' מו"ה ישעי' שי'

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי.

בהמשך למכתבי מתמול, אפשר כדאי שידבר כבודו אודות החבר' עם אחיו הג' שי' (אם יודע כבודו שלא יגלה לבניו אשר מהם יוודע הדבר) אולי יצטרף ג"כ לזה והי' כדאי שיהי' ג"כ אל הישוב הדעת וההחלטה בזה.

תמול אחרו את זמן הפריאם אצל המינסט' (והסיבה הי' ע"י מארגלין שאיחר לבוא) וילכו ביום ב' הבע"ל.

אינני יודע אם יוגמר האוסטאוו ביום ג' או סוף השבוע.

כעת קבלתי מכתבו מאור יועש"ק יתן השי"ת שיתמעט אצלו הצוקער ויחזקו השי"ת שיהי' בריא אולם, וישלח השי"ת רפו"ש לזוג' ב"ד תי' בקרב ויחזקה.

בעירינו הודיעו בדבר המעבליזאציע ביום ג' בקר, וקבלתי טע"ג וכעת קבלתי מכתב בפרטיות אשר ת"ל הי' במנוחה. המכ' הוא מאור ליום ה', וביום ה' היו צריכים לצאת מהעיר לארשא. והשי"ת ישמור את אחינו בכל מקומות מושבותיהם כו'.

ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשו וב"ד ידידו עוז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

תתפז

מו"ה ישעי': ברלין. אגרות נוספות אליו — לעיל תתל, ובהנסמן בהערות שם.
החבר': יבנה, שבאגרת שלפנ"ז.
אחיו: הי"ר שניאור זלמן ברלין.
הפריאם אצל המניסט': הראיון אצל השר בקשר למצות, דלעיל אגרת תתפב, ובהנסמן בהערות שם. וראה לקמן אגרת תתפט.
האוסטאוו: התקנון לחברת יבנה הנ"ל.

תתפח

ב"ה יום א' י"ז טבת תרס"ה לפ"ק
פ"ב

כבוד ידידי עוז המפורסם ווח"ס נכבד י"א כו'
מו"ה אשר שו"ב שי'

מכתבו נכון הגיעני. בדבר ש"ב הרה"ח הרלו"י שי', הנה להניח את הדבר שלא לדבר בזה כלל אין זה דרך, כי כשם שישתקע דבר היורש יוכל להשתקע ח"ו גם הרעיון הזה, ויכול להיות במשך זמן שבן לילה יבוא איזה רב אשר יחשבוהו לגדול ויתלו בו, גם להתעסק בחוזק יכול להיות שאין הזמן מוכשר עדיין (אם כי להתעסקות יש יותר מקום מלהשתיקה כי אינה חוזרת ריקם ח"ו) אמנם זאת ודאי צריכים שלא להפסיק מלדבר בזה, הן עם הרפ"ר והן עם הרמ"ב. אני אכתוב אי"ה ימים אלו להרמ"ש שי' אודות זה. והשי"ת יעזור להם להביא הדבר לידי פועל בקרב.

בדבר בריאותי בד"כ הוטב לי ת"ל, אמנם לא בשלימות עדיין והתקווה להשי"ת ע"פ דברי הדאק'. והשי"ת ישלח לי רפו"ש בקרב בתוך כו'.

בדבר תו"ת, הצעת וילנא נדחתה לגמרי בהסכם כולם, והבטיחו להשלים את העבר ולחפש עצות על להבא. ויתן השי"ת שילך הענין בהצלחה ברו"ג.

ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשו וידידו עוז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

תתפח

מו"ה אשר: גרוסמן. אגרות נוספות אליו — לעיל ח"ג תקסה, ובהנסמן בהערות שם. לקמן תתקג. תתקכא.

בדבר . . הרלו"י: ה"ר לוי יצחק שניאורסאהן, אביו של — יבדלחט"ט — כ"ק אדמו"ר שליט"א, שרבנו השתדל למצוא עבורו מקום רבנות. ראה גם לקמן אגרות תתקפט. א'כח"י.

הרמ"ש: ה"ר מאיר שלמה ינובסקי, רבה של ניקאלייעב, חותן הרלו"י הנ"ל.

בדבר תו"ת: ראה לעיל אגרת תתעד, ובהנסמן בהערות שם.

הצעת וילנא: ראה גם לעיל אגרת תתפג.

תתפט

ב״ה אור יום ד׳ ד׳ טבת תרס״ה לפ״ק
פ״ב

כבוד ח״ד ידי״נ הג׳ המפורסם ווח״ס נכבד ומרומם
י״א כו׳ מו״ה ישעי׳ שי׳

ת״ל בעד החוה״ש כה לחי.

מכתבו נכון הגיעני. באמת הי׳ טוב לכבודו בעזה״י שיהי׳ במענטאן ובעזה״י הי׳ טוב לפניו בכל ענייני בריאותו וגם לפני זוג׳ ב״ד תי׳, ומהנכון הי׳ שיראה לעשות זמן ע״ז שיוכל להיות לכה״פ ב׳ חדשים במענטאן. והשי״ת ישלח להם רפו״ש ויחזקם שיהיו בריא אולם.

תמול היו אצל המניסט׳ בדבר המצה והשיב להם שיהי׳ באפשר לעשות, ומקוים ימים אלו שיהי׳ רשיון אי״ה.

בדבר ענין הח׳, עתה לפי האוקאז שיצא היום ע״פ פונקט 6 יכול להיות שבנקל לעשות בעזה״י וא״צ לזה הצעות גדולות. ובאמת צריכים להתיישב בזה ביחד דוקא איך תהי׳ ההצעה והבקשה (היינו הדאקל׳ ז״פ אין וועלכין זין) ובעצם הדבר בהפרטים שבו יש מה להתיישב, ואיך לשמור שלא ישונה ח״ו במשך הזמן מהכוונה האמיתית, וגם בהתייחסות הדבר לתו״ת, וא״א לפרט הכל וגם לא יוכל להשיב על (הלוכע?) ענינים, ואם יש באפשר שיבוא כבודו לפה ביום א׳ הבע״ל אי״ה, הי׳ טובה גדולה אל הענין בעזה״י.

ידידינו הרש״ג יהי׳ פה אי״ה ימים אלו. מר״י וואגמייסטער הי׳

תתפט

מו״ה ישעי׳: ברלין. אגרות נוספות אליו — לעיל תתל, ובהנסמן בהערות שם.
תמול . . המניסט׳: לאחר האיחור ביום ועש״ק שלפנ״ז, כדלעיל אגרת תתפז. וראה גם אגרת שלאח״ז.
הח׳: החברה יבנה, דלעיל אגרת תתלט, ובהנסמן בהערות שם.
האוקאז שיצא היום ע״פ פונקט 6: פקודת הקיסר מה־12 בדצמבר (י״ז טבת) נדפסה בעתונות התקופה, ובה שמונה סעיפים. בסעיף הששי נאמר: בשביל לחזק . . הסבלנות בעניני האמונה . . בני אמונות אחרות . . לאחוז תיכף בסדר אדמיניסטרטיבי באמצעים מתאימים להסיר את כל המעצורים בדרכי אמונתם שאינם על פי החוקים.
הדאקל׳ ז״פ: התזכיר.
הרש״ג: ה״ר שמואל גוראר׳.
ר״י וואגמייסטער: דלעיל אגרת תתפה.

טע"ג לידידינו הרמ"מ שי' אשר יבוא לפה ומבקש לדרוש את הרש"ל שיבוא ג"כ, ושלח הרמ"מ איליו טע"ג, ואינני יודע לע"ע אם בא וואגמייסטער ואם הי' תשובה מהרש"ל.

ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשו וב"ד ידידו עוז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

תתצ

ב"ה יום ה' ד"א טבת תרס"ה לפ"ק
פ"ב

כבוד ידי"נ הרה"ח המפורסם נכבד ומרומם י"א כו' מו"ה יעקב מרדכי שי'

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי.

מכתבו לפה נכון הגיעני. לא כתבתי לכ' כל משך הזמן קודם נסיעתי ומפה, ובכל עת חשבתי לכתוב ולא כתבתי, ומפני מה אינני יודע, העיקר הוא מפני הענינים המטרידים, וגם בפה לבד טרדת האנשים בכל יום ויום יש טרדת ענינים ג"כ, אשר בשביל זה נסעתי לפה בדבר רפואת החוטם בכדי לפעול בעזה"י בהענינים הנדרשים כאשר אבאר אי"ה.

מכובד הנשימה בהחוטם אני סובל מכבר זה כשתי שנים . . והשי"ת ישלח לי רפו"ש בקרב בתוך כו'.

בבואי לפה בא ג"כ לפה ח"ד הר"י שי' וידידינו הרש"ג שי' (וגם

הרמ"מ: הי"ר מנחם מאניש מאנעסזאן.

הרש"ל: הי"ר שמואל ליב עפשטיין. וראה לעיל אגרת תתנא, תתנו, שאפשר יהי' אפשר לצרף אותו בדבר יסוד החברה הנ"ל. אך אפשר כאן הכוונה לעסק המלמדים, כדלקמן אגרת תתצא, שהר"י וואגמייסטער התעסק בזה.

תתצ

מו"ה יעקב מרדכי: בעזפאלאוו. אגרות נוספות אליו — לעיל תתלד, ובהנסמן בהערות שם.
ח"ד הר"י: חתן דודי הי"ר ישעי' ברלין.
הרש"ג: הי"ר שמואל גוראר'.

ידידינו ר״י הורעוויץ שי׳ הי׳ פה ונסע קודם) ודברנו בדבר תו״ת אשר עלה החסר בשנה העברה יותר מח׳ אלפים, וע״ז הסכימו להשלים את הסך: אמנם העיקר אשר דרשתי מאיתם להתיישב איך לעשות יסוד בעזה״י על להבא שלא יהי׳ חסרון. בזה לא מצאו עצה (וההצעות שהי׳ בזה לא קבלו) כ״א שיהי׳ פאנד וזה א״א כשאינו אופציאלנא, ואם הי׳ בא לפועל דבר החברה ברשיון אשר חשבנו אז יכול להיות בעזה״י, ולע״ע נשאר הדבר כך.

וכאשר אחת מהדברים בנסיעתי לפה הי׳ כוונה זו ג״כ אולי יעלה בידי לעשות האוסטאוו והדאקל׳ ז״פ בדבר הח׳, וחשבתי לדרוש ע״ז את כבודו ואת ידידינו הרממא״ד שי׳, אמנם . . והי׳ לי עגמ״נ בזה, כי לא ראיתי איך יבוא הדבר. והשגתי את בערנשטיין שיבוא לפה, והמציא דרך איך להעמיד מטרת (ציעל) הח׳, אשר לפ״ד הוא דרך ישרה, אשר יהי׳ ביכולתינו בעזה״י להחזיק ישיבות (כמובן לא ע״ש ישיבה אבל בתכלית ההכשר) ולומר לפניהם שיעור או שילמדו בפ״ע גם לקבוע שיעורים באיזה מקום שנרצה להחזיק התלמידים בכל צרכיהם ולשלם בעד השיעורים, וגם להגיד בע״פ ומתוך הספר, וגם הדאקל׳ ז״פ נעשה בדרך קצרה ובאופן הנאות, אשר תקוותינו שיותן ע״ז רשיון אי״ה. ובקשתי את ידידינו שיתוועדו עוד הפעם לפה להתיישב בהפרטים ולעשות בזה החלטה. וידידינו הרש״ג שי׳ יבוא עפ״ע לפה מחר אי״ה, אמנם ח״ד הר״י ור״י יחיו, מסופק אני אם יבאו, ואם ח״ו לא יבאו איננו יודע איך יהי׳ הדבר. והשי״ת יהי׳ בעזרינו שיבוא הדבר לידי פועל בקרב ויהי׳ בהצלחה בכה״פ ברו״ג.

עוד הנני מתעסק פה בדבר מצה עבור אחינו אשר במקום המלחמה. בשנה העברה התחילו באיחור זמן וממילא השיגו רק מעט, ועתה כאשר רבים מאחינו נמצאים במערכת המלחמה ודרוש כסף רב, בהכרח לקבץ מערי המדינה ע״ז. ועוררתי את ידידינו שיבקשו מה[מ]ניסט׳ שירשה לעשות קאמיטעט פה ע״ז ולאסוף מעות, וכמעט ג׳

בדבר תו״ח: ראה לעיל אגרת תתעד, ובהנסמן בהערות שם.
ההצעות שהי׳ בזה: ראה לעיל אגרות תתפג. תתפת.
שיהי׳ פאנד: ראה גם לעיל אגרות תתפ. תתפג.
כשאינו אופציאלנא: כשהישיבה אינה מאושרת כחוק. וזה אי אפשר.
דבר החברה: דלעיל אגרת תתלט, ובהנסמן בהערות שם.
האוסטאוו והדאקל׳ ז״פ: התקנון והתזכיר.
הרממא״ד: הי״ר אליעזר משה מאדייעווסקי.
ר״י: ר׳ יעקב הורוויץ.
מצה . . המלחמה: ראה לעיל אגרת תתפב, ובהנסמן בהערות שם.

שבועות עברו בההכנה וביום ב' העבר היו אצל המניסט' (ידידינו הרמ"מ והרשמ"ט יחיו וא' מארגאלין) והבטיח להם, ומקוים שימים אלו יהי' הרשיון אי"ה.

המכ' נתעכב עד היום יום א' הלולא רבא דכ"ק רבינו אדמו"ר זצוקללה"ה נ"ע זי"ע. ידידינו הרש"ג שי' ואחיו ר"ן שי' בפה כעת, ח"ד הר"י שי' לא יבוא כעת לפה, ואיך יהי' בדבר ענין הנ"ל לא אדע לע"ע. אני אהי' פה אי"ה שבוע זאת, ובשבוע הבע"ל תקוותי לנסוע אי"ה לביתי שלו'. וזכות כ"ק רבינו אדמו"ר זצוקללה"ה נ"ע זי"ע יעמוד לנו ולבנינו ולכל ישראל שיתרומם קרן התורה וקרן החסידות ונהי' עובדי ה' באמת ושנהי' במנוחה בכל פרט ברו"ג.

בנו שמואל שי' עפ"ע הוא בליובא', ואבקשו לכתוב לי לביתי מבריאותו ושלומו ומכל הנעשה אתו לטוב.

ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשו וידידו עוז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

תתצא

ב"ה יום ד' ד"ז טבת תרס"ה לפ"ק
פ"ב

כבוד ח"ד ידי"נ הג' המפורסם ווח"ס נכבד ומרומם
י"א כו' מו"ה ישעי' שי'

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי.

מכתביו נכון הגיעני, ולא כתבתי לכ' עד כה כי בימים אלו אני טרוד מאד בכל הענינים. וואגמייסטער ג"כ פה והי' אצלי ב"פ על זמן

היו אצל המניסט': ראה לעיל אגרת שלפנ"ז.
הרמ"מ: הי"ר מנחם מאניש מאנעסזאן.
הרשמ"ט: הי"ר שמואל מיכל טריינין.
ר"ן: ר' נתן גוראר'.

תתצא

מו"ה ישעי': ברלין. אגרות נוספות אליו — לעיל תתל, ובהנסמן בהערות שם.
וואגמייסטער: דלעיל אגרת תתפה. אך שם הוא בקשר לענין המצות וכאן בקשר לענין המלמדים. וראה גם לעיל אגרת תתפט בסופה. ואפשר שהוא הווארשאווער דלעיל אגרת תתמו.

ארוך, וגם היום יהי׳ אי״ה והוא בדבר עסק המלמ׳, אשר השי״ת ירחם וישאר הדבר כמקדם.

ת״ל אשר נתמעט אצלו המתוק, יתן השי״ת שיוסר לגמרי. בדבר נסיעתו למענטאן שיסע בלא זוגתו תי׳ זהו דבר הבלתי אפשרי כי איך תשאר לבדה בביתה, ותקוותי שבמשך איזה זמן תתרפא אי״ה ויהי׳ באפשרה לנסוע. ומצד עניני העסק אם הי׳ באפשרו לנסוע כערך עוד חודש הי׳ ג״כ טוב. והשי״ת ישלח לו רפו״ש ויחזקו שיהי׳ בריא אולם.

בדבר בריאותי ת״ל הולך וטוב, ועדיין לא נתרפאו המקומות ואני הולך אל הדאק׳ בכל יום, אמנם בד״כ הוטב ת״ל. והשי״ת ישלח לי רפו״ש בקרב בתוך כו׳.

תקוותי לנסוע אי״ה לביתי שלו׳ ביום א׳ הבע״ל עם הפאיעזד ההולך שעה 6 מפה, והשי״ת יצליח דרכי.

בהנוגע אל הח׳ עשינו את הדאקל׳ ז״פ ואת האוסטאוו, ואשלח אי״ה מביתי לכבודו עקזעמפליאר א׳ ויעיין בו. ובהכרח יהי׳ שתתוועדו לפה בערך בעוד חודש ימים, ותצרפו לזה גם את לעוין מוילנא ואת הרש״ל, ותתיישבו בפרטי הענין, ותלכו אז אי״ה אל שה״פ אודות זה. והשי״ת יהי׳ בעזרינו להביא את הענין אל הפועל.

בדבר המצה עוד לא נתקבל הרשיון מצד הסדר שהולך מלשכה ללשכה, והתקווה שבימים אלו יהי׳ אי״ה הרשיון.

ידידינו הרש״ג שי׳ נסע מפה יום ב׳ ערב. את מכתבו קבל. ובקשתי להודיעני מבריאות[ו] ושלומו הטוב. ידידינו הרש״ג שי׳ מסר לי בעד כ׳ שני מאות. השי״ת יעזור לכ׳ בבריה״ג ובפרנסה והצלחה בכל עניניו בגו״ר.

ויקבל החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשו וב״ד ידידו עוז דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

המלמ׳ . . כמקדם: שלא יחויבו בתעודת השכלה (צנז). ראה בזה לעיל אגרת תתלט, ובהנסמן בהערות שם.

הח׳: חברת יבנה, דלעיל אגרת תתלט, ובהנסמן בהערות שם.

הרש״ל: הי״ר שמואל ליב עפשטיין. ראה לעיל אגרת תתנא, ובהערות שם.

שה״פ: שר הפנים סוויאטופולק מירסקי.

בדבר המצה: ראה לעיל אגרת תתפב, ובהנסמן בהערות שם.

הרש״ג: הי״ר שמואל גוראריי.

תתצב

ב״ה יום ד׳ ד״ז טבת תרס״ה לפ״ק
פ״ב

זוגתי תי׳ בני יקירי שי׳ כלתי הצנועה והכ׳ תי׳,
נכדותיי היקרות יחיו

ת״ל בעד החוה״ש כה לחי.

מכתבך ממוצש״ק קבלתי תמול בקר לגודל קו״ר אשר נודעתי משלומך הטוב, כן גם קבלתי הטע״ג שלך. דיא לעצטע צייט קארגסטו אביסל אין בריף און שרייבשט זייער קורץ, אויסער דעם וואס דיא בריף גייען עפעס איצט ליינגער. איך האב גירעכנט תמול האבין אַ בריף קבלה אויף מיינע בריף, איז ניט גיוועז, איך האב גישריבין יום ג׳ שבוע העברה אַ בריף דיר, וביום ועש״ק 2 בריף וביום א׳ ג״כ 2 בריף. פון יום א׳ ביז היום האב איך ניט גישריבין וייל איך בין דיא וואך זייער פאר נוממען פון דיא ענינים. דער טאג גייט אוועק מיטין פארין צום דאק׳ און די נעכט (אסאבאנע דיא וואך) איז פול מענטשין בפו״מ ויא אוף אַ מארק עס קומט אויס שפעט עסין און שפעט שלאפין גיין . . והשי״ת ישלח לי רפו״ש בקרב בתוך כו׳.

ידידינו הרש״ג שי׳ והרנ״ג שי׳ זיינען אוועק גיפארין יום ב׳ ערב. במכ׳ הקודם כתבתי אז איך רעכין אי״ה פארין מפה ביום א׳ הבע״ל עם הפאייעזד שעה 6 ערב ואבוא אי״ה לויט׳ שעה 12 חצי היום, וועל איך אי״ה אפ שטעלין זעך בויט׳ אויף אַ פאייעזד ואבוא אי״ה לרודני׳ מיטין באי נאכט פאייעזד שעה 3-49. והשי״ת יצליח דרכי איך זאל קוממען אהיים גיזונד און טרעפין אייך אללעמען גיזונד און מיר זאלין אללע צ״ז זיין דעם היים גיזונטער הייט במנוחה בכל פרט.

ותקבל החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשם ואישך ואביך וחותנך וא״ז דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

תתצב

הרש״ג: הי״ר שמואל גוראריי.
הרנ״ג: הי״ר נתן גוראריי.

תתצג

ב״ה ער״ח שבט תרס״ה לפ״ק
פ״ב

זוגתי תי׳ בני יקירי שי׳ כלתי הצנועה והכ׳ תי׳
נכדותיי היקרות יחיו

ת״ל בעד החוה״ש כה לחי.

איצט בעת איך האב אנגיהייבין שרייבין דעם בריף האט מען מיר אריין גיטראגין בריף מאור ליום ג׳ ומאור ליום ד׳, וממש החייתי. גילובט איז השי״ת פאר אייער גיזונט, והשי״ת יעזרינו זעהען זעך בקרב גיזונטער הייט, מיר זאלין זיין אללע צ״ז בביתינו במנוחה ובחו״ש ויעזור לנו השי״ת על כל הצטרכותינו בריווח ובכבוד ובמנוחה.

איך האף אי״ה פארין ביום א׳ הבע״ל ויא איך האב גישריבין, הגם איך האב נאך קיין ראזרישעני׳ פון דאק׳, גם ידידינו יחיו וילין מיך אפ האלטין נאך וועגין דעם קאמיטעט עס זאל זעך אוסטראייען, נאר איך רעכין אי״ה פארין ביום הנ״ל והשי״ת יצליח דרכי.

ותקבלו החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשכם ואישך ואביך וחותנך וא״ז דו״ש מלונ״ח תכה״י ומקווה להתראות בקרב בחו״ש

שלום דובער

תתצג

ראזרישעני׳: רשות.
אוסטראייען: יסתדר.
קאמיטעט: למשלוח מצות לאנ״ח, דלעיל אגרת תתפב, ובהנסמן בהערות שם.

תתצד

[טבת תרס"ה ?]

ידידי עוז המפורסם ווח"ס כו'
מו"ה נחמן ישראל הכהן שי'

פ"ש קבלתי. עוד מימים מקדם סמכו ע"ז שמתפללי' בשעה שהציבור מתפללים אפי' שבעיירות אחרות, ובפרט עתה יכולים לסמוך ע"ז ובשו"א אין למהר ח"ו משו"ז בתפלה וצריכים להשתדל להתפלל והשי"ת עוזר לו כו'. יעזרך השי"ת ותצליח בכל ענייניך ברו"ג.

תכתוב לידידינו ר' שאול שו"ב שישלח השמורה בהקדם, וישלחה בחבית חדשה אדוקה היטיב ויכרכה בפילסט וכדומה, ובעת הטחינה יטחנו החיטים האלו קודם שיטחנו החיטים שתתקבל מקאמענקא. ותכתוב לר"ש הנ"ל שישלח החיטים באלשאיע סקארסט.

והנני ידידך עוז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

תתצד

נדפסה ביגדיל תורה (נ. י.) חוברת נט סי' נט, מצילום כתי"ק.

בראש האגרת אין מופיע תאריך. ובשוה"ג, בכתי"ק בנו כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע:

לפי שידעתי נכתב מכ' זה בשנת תרס"ה מעיר פ"ב, בעת שנסע כ"ק אאמו"ר הרה"ק שליט"א דבר התייסדות הקאמיטעט אודות שילוח מצה וצרכי פסח לאנשי חיל במזרח הרחוק, בעת מלחמת יאפאן.

וא"כ הוא מחודש טבת תרס"ה. אך בהמשך האגרת מזכיר גם את החטים שמתקבלים מקאמינקא — שמשם היו מתקבלים החטים בכל שנה עבור בית רבנו, וא"כ פלא שנשלחו בשעה מוקדמת כזו. ואפשר נסע רבנו פעם נוספת לפ"ב בדבר המצות לאנשי חיל, בשלהי החורף, ואז נכתבה משם האגרת הזו.

מו"ה נחמן ישראל: מאריאשין, נאמן בית רבנו. אגרות נוספות אליו — לעיל ח"ג תקפא". לקמן תתקנו.

שמתפללי' . . אחרות: בשעה מאוחרת יותר, ובמקום השואל, שהי' מתפלל באריכות, הי' המנין מתפלל בשעת מוקדמת יותר.

תכתוב . . השמורה בהקדם: השוה לעיל אגרת תתנז.

ר' שאול שו"ב: נזכר גם לעיל אגרת תתסד.

באלשאיע סקארסט: משלוח מהיר.

תתצה

ב״ה אור יום ב׳ יו״ד שבט תרס״ה לפ״ק
ליובאוויטש

כבוד ח״ד ידי״נ הג׳ המפורסם ווח״ס נכבד ומרומם
י״א כו׳ מו״ה ישעי׳ שי׳

מכתבו מאור ליום ועש״ק נכון הגיעני. באתי לביתי שלו׳ ת״ל ביום ה׳ העבר, והודעתיו בטע״ג בטח קבל . . .

מש״כ בדבר ההתוועדות לא הי׳ כוונתי על פה, כ״א שתתועדו בפ״ב, כי ההחלט הי׳ על הכלל וצריכים להתיישב עוד בהפרטים, ואפשר צריכים להוסיף עוד דברים בהאוסטאוו אשר אח״כ יהי׳ כבד הדבר, ויהי׳ נצרך לילך עם הדאקל׳ ז״פ. ויצרפו אל ההתוועדו׳ את הרש״ל ואת ר״י לעוין מוילנא, כי לבד שהוא אדם דעתן וי״א יש לו הכירות עם שה״פ (אם כי אומרים בפ״ב אשר יוחלף).

מחר אי״ה אשלח לו את הדאק׳ ז״פ ואת האוסטאוו ויעיין כ׳ בו, ואם ימצא איזה דבר להוסיף ירשום בל׳ רוסי׳ מן הצד על הגליון. אמנם יזהר כבודו שלא יראה אצלו איש זולתו את הדאקל׳ ז״פ והאוסטאוו לבד חב״ד הרז״י שי׳. לידידינו הר״י הורעויץ שי׳ אינני שולח עקזעמפ׳ מיוחד, וייטיב כבודו לבקשו אליו ויראה לו, ואם ימצא הוא איזה דבר להוסיף ג״כ, יורשם כנ״ל. ואשלח אי״ה עוד לאחדים מידידינו לעיין בו. וכשתתוועדו אי״ה תתיישבו בהפרטים ובההוספות ויחליטו בזה. והשי״ת יעזור לנו להביא הדבר לידי פועל.

בדבר הקאמיטעט עוד לא נתקבל הרשיון. ביום שנסעתי מפ״ב הי׳

תתצה

מו״ה ישעי׳: ברלין. אגרות נוספות אליו — לעיל תתל, ובהנסמן בהערות שם.
ההתוועדות: להתיישב בדבר התקנון והתזכיר לחברת „יבנה", דלעיל אגרת תתלט, ובהנסמן בהערות שם.
הרש״ל: הי״ר שמואל ליב עפשטיין.
שה״פ: שר הפנים סוויאטופולק מירסקי.
אשר יוחלף: אמנם נחלף. שה״פ החדש היה בוליגין.
חב״ד הרו״י: חתן בת דודי הי״ר זלמן יצחק וואלשאניק.
הקאמיטעט: למשלוח מצה לאנשי חיל, דלעיל אגרת תתפב, ובהנסמן בהערות שם.

איספראווקע ועדיין לא יצא הדבר מהגראדע נאצאל', וכפי שאמרו התקוה שיהי' ביום ג' הבע"ל אי"ה.

בקשתי להודיעני מבריאותו ומהו הסיבה מחלישות הלב ומיעוט השינה, ויודיעני נא אם הוטב לו. והשי"ת ישלח לו רפו"ש בקרב ויחזקו שיהי' בריא אולם, ויצליח כ' בכל עניניו.

ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשו וב"ד ידידו עוז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

תתצו

ב"ה יום ב' י"ז שבט תרס"ה לפ"ק
ליובאוויטש

כבוד ח"ד ידי"נ הג' המפורסם ווח"ס נכבד ומרומם
י"א כו' מו"ה ישעי' שי'

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי.

מכתבו צירוף הסך מאה רו"כ נכון הגיעני. והשי"ת יעזור לכבודו ויצליח בכל עניניו בגו"ר. ת"ל אשר הוטב בריאותו, והשי"ת ישלח לו רפו"ש ויחזקו שיהי' בריא אולם.

מש"כ שבדעתו לנסוע אי"ה לחו"ל בסוף חודש זה איני יודע כוונתו אם בחדשנו או בחדשם, כי אם בדעתו לנסוע אח"כ למענטאן הי' נצרך להקדים ההתוועדות בפ"ב אשר עתה הזמן מסוגל בעזה"י להשתדלות הזאת, ואם יומשך זמן ה' יודע מה יהי' בזה, לבד אשר אין להחמיץ כל דבר טוב והרבה עזבנו עד כה. ובגוף נסיעתו למקומות המסחר צריך כבודו להתיישב אם אין זה טרחא גדולה לפניו להיות במקומות שונים

איספראווקא: בירור.
גראדע נאצאל': מושל העיר פטרבורג.

תתצו

מו"ה ישעי': ברלין. אגרות נוספות אליו — לעיל תתל, ובהנסמן בהערות שם.
ההתוועדות בפ"ב: שבאגרת שלפנ"ז.

בטרדא עם הסוחרים והאגענטין. ואיך שיעשה, יעזור לו השי״ת שיהי׳ בהצלחה.

הב״ג קורא עתה לאסיפה מסת׳ נבחר גם ממחנם. אמנם עפ״ע יהיו רוב בעלי האסיפה מאדוואקאטין וקז״ר ובעלי חפשים אשר העיקר יעמידו על החפש בעניני הלמודיות וההשוואה בבתי הספר וכדומה והנוגע לחיי היהודים יהי׳ אצלם טפל, והי׳ נצרך שיהי׳ מבעלי מסחר אשר ידאגו בהנוגע לחיים גשמיים. ואם גם נבחר ממחנם כזה שיטה לחפץ הב״ג וסייעתו, הי׳ מהנכון שיסעו עוד שניים מבעלי מסחר אשר יעמידו ע״ז שידרשו דברים הנוגעים לחיי הגשמיים. ומה שנוגע לחיי כאו״א מאחינו לפ״ד, הוא היתר הישיבה בערי ראססי׳ ובכפרים ושיהי׳ מותר לכאו״א לקנות קרקע בכל מקום לכהפ״ח חמישים דעסיאטין ובזה הי׳ מגביהים בעזה״י מצב אחינו.

הרב מקאוונא נוסע לא בתור נבחר כ״א לדבריו לשמור על זה שיחליטו לדרוש את הדברים הגשמיים, ובקשתי להודיעני מי נבחר במחנם ומי יסע. ויודיעני נא מבריאותו איך הוא מרגיש א״ע.

בטח כבר קראו את הדאקל׳ ז״פ והאוסטאוו יודיעני דעתם.

ויקבל החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשו וב״ד ידידו עוז דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

הב״ג: הברון גינזבורג.

קורא עתה לאסיפה: ראה גם אגרת שלאח״ז. אספה דומה נקראה לפ״ב בשנה שלפנ״ז, כדלעיל אגרת תתל, ובהנסמן בהערות שם.

עפ״ע: על פי ערך.

קז״ר: רבנים מטעם.

העיקר . . טפל: ראה לעיל אגרת תתנה, ובהנסמן בהערות שם.

הרב מקאוונא: הי״ר צבי הירש רבינוביץ.

הדאקל׳ ז״פ והאוסטאוו: התזכיר והתקנון לחברת יבנה, דלעיל אגרת תתלט, ובהנסמן בהערות שם.

תתצז

ב״ה יום ג׳ י״ח שבט תרס״ה לפ״ק
ליובאוויטש

כבוד מחו׳ ידי״נ הג׳ המפורסם ווח״ס נכבד י״א כו׳
מו״ה שמואל מיכל שי׳

ת״ל בעד החוה״ש כה לחי.

הטע״ג קבלתי ות״ל שניתן הרשיון. עתה בטח ימהרו לעשות את הקאמיטעט ויגישו על אוטווערדעני ויתחילו במלאכתם מלאכת הקדש.

הזמן נשאר מעט להכין המצות, ואיני יודע אם אפשר להיות בלעדי סאמאר, רק צריכים לשאול בטע״ג את זעליחמאן אם אצלם מאשין. גם צריכים לשאול בטע״ג את הרב לעוין בחארבין אולי באפשר לאפות אצלם איזה סכום.

אם יוחלט לאפות המצה בקריסלאווע וכדומה הי׳ נכון לפ״ד לחלוק על כמה עיירות, כי קריסלאווע לבדה לא תספיק סכום כזה, וכאשר מקבלים ע״ע פה לעשות אלף פוד והמקח פחות קצת מקריסלאווע, ויש פה שהיו בפ״ב ויודעים את האופאקאווע, וסכום כנ״ל ימלאו אי״ה כמדומה לי שכדאי ליתן את הזאקאז. ומ״מ אינני מחליט בזה. איך שיהי׳ תחליטו תיכף היכן לעשות המצות ולהתחיל בהעבודה.

גם מה שאמר ווארשאווסקי אשר במניסט׳ לעניני הצבא חושבים להכין מצה, הי׳ צריכים לפתור, ואם אמת הדבר צריכים להראות להם המקומות שיכולים לעשות מצה כשירה.

תתצז

מו״ה שמואל מיכל: טרייינין. אגרות נוספות אליו — לעיל ח״ג תקצז, ובהנסמן בהערות שם. לקמן תתצח. תתק. תתקד. תתקיד־טז. תתקכב. תתקלג־ד. תתקנב. תתקפב׳. תתקפג. תתקפה. תתקפז.
הרשיון: למשלוח המצות לאנשי חיל במזרח הרחוק, דלעיל אגרת תתפב, ובהנסמן בהערות שם.
אוטווערדעני: החלטה סופית.
אופאקאווע: אופן האריזה.
זאקאז: הזמנה.

גם בלי המשכת זמן כלל נחוץ להיות אצל שר הצבא אודות ההובלה שתלך המצה וואייעני׳ גרוז, ואם יקבלו רק ממאסקווא או בכל מקום כמו מדוינסק קריסלאווע וכו׳, ובזה נחוץ עפ״ע להתראות גם עם שר הדרכים. וכל זה א״צ להיות בהכנות גדולות ולהמתין על העתודים כו׳, כ״א כבודו עם מארגאלין ילכו אל שר הצבא ואל שר הדרכים בלי פראשעני׳ כ״א לדבר בע״פ ויפעלו אי״ה יותר מהעתודים הגדולים כו׳.

הודעתי לו היום בטע״ג אשר להרבנים הגדולים צריך הקאמיטעט לכתוב, ואין מקום לכתיבתי אליהם כ״א הקאמיטעט. והרב מקאוונא יהי׳ ימים אלו בפ״ב אל האסיפה אשר הב״ג קורא על יום ה׳ הבע״ל, וצריכי׳ לדבר אתו. ואת מכתבי הי׳ נחוץ להדפיס בהקדם, כי לכתוב הוא דבר הבלתי אפשרי, וכאשר עפ״ע ישובו הפועלים למלאכתם בקרב צריכים למסור תיכף אל הדפוס (ורשיון עליו מהצענזור בטח קבל כבודו) ואפשר בדפוסי העברים כמו הפריינד וכדומה אין הפועלים שובתים ויכולים להדפיסו אצלם.

כתבתי למחות׳ ב״ד הר״א שי׳ לקעשינוב אודות מחנם והסביבה שישתתפו בזה, ושיכתוב לטשארטקאוו (כי באסראבי׳ בד״כ מקושרי׳ להרב מטשארטקאוו) והשיב לי שכתב לטשארטקאוו. ונצרך שיכתוב הקאמיטעט להדאקטער מוצניק ולהג׳ ר׳ שלום פערלמוטער והג׳ ר׳ אלישע היילפערין והג׳ ר׳ ישראל קופערוואסער והג׳ ר׳ צדוק ראזינפעלד והג׳ ר׳ צבי שיינבערג, כולם בקעשינוב. והגם שאצלם בקעשינוב הזמן לא בטוב מחמת העדר האוריזאיי, מ״מ כשיהיו המכתבי׳ להנ״ל יעשה רושם. ומ[חו]׳ ישתדל אי״ה בזה.

לפ״ד צריך הקאמיטעט לכתוב למכ״ע איזראליט ולבקשו שיפתח

שר הצבא: סאחארוב.
וואייעני׳ גרוז: הובלה צבאית.
עפ״ע: על פי ערך.
שר הדרכים: חילקוב.
העתודים: תישים, ויקרא כן אף בגדולי האנשים (רמב״ן בראשית לא, י) כל עתודי ארץ (ישעי׳ יד, ט).
פראשעני׳: בקשה.
הרב מקאוונא: הי״ר צבי הירש רבינוביץ.
יהי׳ . . בפ״ב: כדלעיל אגרת שלפנ״ז.
מכתבי׳: דלעיל ח״א קלו.
מחות׳ ב״ד הר״א: מחותני בן דודי הי״ר אברהם שניאורסאהן.
לטשארטקאוו: לאדמו״ר רבי ישראל פרידמן מטשורטקוב.
אוריזאיי׳: יבול.

פאדפיסקע ע"ז, ולכתוב ג"כ להרבנים בפפד"מ ואמשטרדם לאנדאן בערלין למכ"ע יודישע פרעססע ולהרבנים ולפעסט. גם יבקשו את מכ"ע הרוסים נאוואסטי ורוס שיפתחו פאדפיסקע וכן מכ"ע העברים. גם יכתוב הקאמיטעט מכתבי' לעיירות הגדולות לבד אשר יפרסמו הדבר במכה"ע.

אכפול הדבר בדבר אפיית המצה לפ"ד יותר מוכשר בסאמאר שיש ביכולתם למלאות הדבר והיא על הדרך. אמנם יהי' נצרך לשלוח לשם איש, ולפ"ד טוב ר' ליב הורעויץ מויטעפסק.

גם צריכים לראות בדבר בשר־מלוח (סאלאניניע) אשר המקום ע"ז הוא בארענבורג, ויכולים לכתוב אודות זה לסאמאר לזעלעחמאן אם אפשר להכין בשר בכשרות ושילך כלי בתוך כלי או חותם בתוך חותם.

הב"ג קרא כעת לאסיפה בטח בדבר הפונקט השבעה להתיישב מה לדרוש. והנה מה שצריכים לעיין בזה הוא ב' דברי'. הא' באשר רוב הנאספים עפ"ע הם אדוואקאטין וקז"ר ובד"כ מהחפשים יהי' אצלם לעיקר ההשווה בבתי הספר וכדומה, והגשמיות יהי' לטפל, וצריכים לראות שהגשמיות הנוגע לחיי כל היהודים זאת יהי' עיקר דרישתם.

הב', בד"כ מצב אחינו יש לחשוב אשר המה ידרשו בחזקה ההשווה לגמרי כמו כל האזרחים, כי כאשר בד"כ כולם בהתעוררות גדולה נגד הגדרים וההגבלות, ובפרט הבאים מהאמעל אשר לבם מלא מרירות וכו', בטח ירצו לדרוש ההשווה לגמרי דוקא. ומובן אשר זה הי' טוב אבל ספק גדול הוא לפעול זאת וח"ו שלא יקלקלו. וצריכים לראות שיחליטו לבקש מעט מעט לכהפ"ח במה שיכולים להיטיב את המצב בעזה"י.

פאדפיסקע: רשימת התורמים.

ר' ליב הורעויץ מויטעפסק: שהוא התעסק בזה, כדלקמן אגרות תתצת. תתקד. תתקיד.

הב"ג: הברון גינזבורג.

קרא כעת לאסיפה: כדלעיל אגרת שלפנ"ז.

הפונקט השבעה: של פקודת הקיסר (הנ"ל אגרת תתפט ובהערות שם): לעשות בקורת להחוקים הפועלים, המגבילים את זכויות בני העמים שאינם רוסים וזכויותיהם של תושבי מקומות מיוחדים בממלכה, ולהשאיר מהם גם להבא רק אותם החוקים אש העניינים ההכרחיים של המלוכה וטובתו האמתית של העם הרוסי דורשת אותם.

קז"ר: רבנים מטעם.

מהאמעל . . מרירות: בשלהי קיץ תרס"ג נערכו בהומיל פרעות. עשר יהודים נרצחו ורבים נפצעו ורכוש רב נחרב ונשדד. בזמן הפרעות יצאו יהודים להגנה עצמית. לאחר הפרעות ערכו השלטונות משפט והושיבו על ספסל הנאשמים גם את המגינים היהודים שהואשמו בעריכת פרעות, כדי לאלץ את היהודים להמנע מהגנת עצמם בשעת פרעות.

ולפ״ד מה שנוגע הרבה ואשר באפשר לפעול בעזה״י הוא ב׳ דברים עיקרים, היתר הישיבה בכל מקום בערי ראססי׳ ובכפרים, ושיהי׳ מותר לכאו״א לקנות קרקע חמישים דעסיאטין בכל מקום, ובזה הי׳ מטיבים אי״ה מצב אחינו שיוכלו לחיות בעזרתו ית׳. אם ביכולת כבודו לפעול על הדבר הזה ראוי ונכון הדבר. והשי״ת ירום קרן אחב״י בכה״פ בגו״ר.

ויקבל החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשו ומחו׳ ידידו עוז דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

יפרוס נא גיני בשלו׳ ידידי הנכבד ר׳ יצחק מארגאלין שי׳.

תתצח

ב״ה יום ב׳ י״ב ניסן תרס״ה לפ״ק
ליובאוויטש

כבוד מחו׳ ידי״נ הג׳ המפורסם ווח״ס נכבד ומרומם
י״א כו׳ מו״ה שמואל מיכל שי׳

ת״ל בעד החוה״ש כה לחי.

מכתבי כבודו נכון הגיעני במועדם. כן קבלתי היום הטע״ג מהקאמיטעט אשר הכל בא על מקומו שלו׳. גם קבלתי תמול טע״ג מחארבין אשר באו הוואגאנעס לחארבין (וכותב חמשה וואג׳ ולפה״ח הי׳ צ״ל ששה) ושמחתי על הבשורה הזאת, ומאד הנני נהנה מפעולת הקאמיטעט בכלל ומפעולת כבודו בפרט אשר בטרדותיו הרבים לא חשך מעמל נפשו ועשה כל אשר מוטל עליו בחריצות ובאוות נפש. והנני נהנה באמת מזה מצידו ומצד הענין הנעלה, ושלחתי היום טע״ג בתודה אל חברי הקאמיטעט בכלל ואל ראש הועד ומשנהו בפרט.

תתצח

מו״ה שמואל מיכל: טרייניז. אגרות נוספות אליו — לעיל תתצז, ובהנסמן בהערות שם.
מהקאמיטעט: למשלוח מצות לאנשי חיל היהודים במלחמת רוסיה־יפאן, דלעיל אגרת תתפב, ובהנסמן בהערות שם.
שלחתי היום טע״ג: בסי׳ שלאחי״ז.

ות״ל אשר עלה בידינו לעשות דבר גדול כזה לזכות אלפי אחינו האומללים לשומרם מאיסור כרת ר״ל, ועוד לזכם במצוה רמה ונשאה כזאת במצבם ומעמדם הנורא, והשי״ת ירחם עליהם וישמרם מכל צו״צ ויביאם שלו׳ לביתם, ואחינו בכל רחבי מדינתינו הכירו ת״ל לטוב את המפעל הזה והתנדבו ברוח נדיבה ובזריזות. וזכות הצדקה יעמוד להם לרומם קרנם מעלה מעלה בכה״פ בגו״ר.

והנני שולח מה שנתקבל עוד על שמי סך 25 ר׳, ח׳ מקאליסק ע״י הרב ר׳ הירש נָאֶה, ז׳ מקראסנאליק ועשרה רו״כ מהגי׳ ר׳ יוסף קאוסשאנסקי מקעשינוב. גם הנני מסגיר מה שקבלתי רשימות המנדבים מאיזה עיירות, אולי לא שלחו הרשימה לקאמיטעט. גם הנני שולח בזה אווז״ג שקבלתי מווארשא השייך אל הקאמיטעט.

כאשר יקבלו ידיעות מחארבין בפרטיות מהחלוקה על הפאזיציעס ובחארבין אופן החלוקה וכמה הגיע לכאו״א, ייטיב כבודו להודיעני. וטוב הי׳ אשר אנשי החיל יכתבו במכה״ע תודה אל אחיהם. ומהנכון לעורר בזה את ר״ל הורעויץ ע״י טע״ג.

וכבודו בעד עמלו הרב בהמצוה הזאת ובעד פעולתו הטובה יעזור לו השי״ת לראות טוב ונחת בכל צאצאיו בפרט ובאחינו בכלל וימלא השי״ת כל משאלותיו לטוב ויצליח כבודו בכל ענייניו בגו״ר.

ידידינו הרמ״מ שי׳ כותב לי אודות ישיבת הנ״ס בפ״ב והשערתו אשר זהו אודות הראבינער שול שרוצים לייסד בווארשא, וקרוב להאמין אשר זהו עסקו בפ״ב. אמנם אם ההשערה אמיתית או לאו אחת היא, הם רוצים לייסד ראבינער שול חדש, ומובן אשר עתה ייסדו ראבינער שול לא כמו בנו״ן או ס׳ שנים מלפנים, כי כבר רואים המה אשר באלו הקז״ר שאין בהם תורה כלל אינם באים אל מטרתם הרע, ועתה בטח יקחו בעלי תורה דוקא לומדים בגפ״ת, למען יוכלו לגלות פנים בתורה שלא כהלכה ר״ל והמה יהיו גם רבנים הדתיים, וח״ו יהפכו הקערה על פי׳. וכאשר מכבר חפצו מאד ליסד סעמינאר למטרה הזאת, ולא עלה בידם, יחדשו ההשתדלות כעת ותחת שם ראבינער שול, אשר

ר״ל הורעויץ: מויטבסק, שהתעסק בחלוקת המצות, כדלעיל אגרת שלפנ״ז. לקמן תתקד.
הרמ״מ: ה״ר מנחם מאניש מאנעסזאן.
ראבינער שול: ראה לעיל ח״ג אגרת תקפג, ובהנסמן בהערות שם.
הקז״ר: הרבנים מטעם.
מכבר חפצו . . בידם: ראה לעיל שם. לקמן תתקמב. א׳כט (בנספח).

בזה נקל להערים את אחינו שלא יהיו כ״כ מנגדים לזה, וגם אצל הממ׳ זאת בנקל יותר לפעול (עתה התחכם הרב הרע המפורסם מאדעס ויסד ישיבה, לע״ע עבור עשרה אנשים, והיא היא המטרה הנ״ל לגדל רבנים כופרים ר״ל, והי׳ במאסקווא ולפי השמועה עשה יסוד על איזה אלפים לשנה, והי׳ ג״כ בפ״ב ואינני יודע מה פעל בשם). והשי״ת יפר עצתם כו׳.

ונחוץ מאד אשר כבודו יתוודע מהנעשה בזה, וע״י מכירו פאלטר׳ יוודע אי׳ צריכים לשאול ע״ז, ועפ״ע זה במניס׳ להשכלה, וצריך כבוד[ו] להיות אצל לוקייאנאוו ולדבר אתו בזה, וכבר הי׳ כ׳ אצלו, וכאשר אך ירצה כבודו ימצא לו דרך איך לבוא אליו בענין הזה ואיך לדבר אתו, ומה׳ מענה לשון והוא יהי׳ בעזרו. והעיקר שלא לעשות הכנות לדבר כ״א לעשות בפועל. ואם כי טרדותיו רבים המה, אבל הענין הלא גדול הוא מאד, והדחי׳ מזמן לזמן בענינים אלו מבטלת ח״ו את הענין, ורק בחריצות העשי׳ פועלים הרבה בעזה״י. והנני מבקשו בבקשה כפולה שלא לדחות הדבר ח״ו, ולעשות בזה בתוקף והשי״ת יהי׳ בעזרו.

נצרך הי׳ ג״כ להודיע לר״י וואגמייסט׳ ולר״א פריוו׳ אשר בודאי היו באים בשביל זה לפ״ב, ואפשר ימסור להם ידידינו הרמ״מ שי׳. אמנם כבודו לא ימתין עליהם וישתדל להוודע תוכן הדבר ובמה שאפשר לתקן בעזרתו ית׳. בטוח אני בכבודו אשר ימלא את בקשתי, וייטיב להודיעני בהקדם אודות זה.

ויקבל החוה״ש והברכה מאדה״ש ויחוג את חהמ״צ בדיצה ובכשרות כאוות נפשו ומחו׳ ידידו עוז דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

תתצט

[י״ב ניסן תרס״ה]

רבה היא שמחתי בשלימות הכוונה שנשלם רצון ה׳ ויהי׳ לאחינו

הממ׳: הממשלה.

הרב . . מאדעס: חיים טשרנוביץ (רב צעיר).

יסד ישיבה: בתחלה „קבוץ׳ לחינוך רבנים. משנת תרס״ו — בית מדרש לרבנים.

תתצט

נרשם עלי׳ בגוכתי״ק אדמו״ר מוהריי״צ נ״ע: „טעלעגראם לועד של מצוה וצרכי פסח בשביל אנשי חיל במזרח הרחוק, ער״פ ס״ה״, והכוונה לי״ב ניסן, כמפורש באגרת שלפנ״ז.

אנשי החיל מצה לחגה״פ. והנני בגודל תודה אל חברי הועד וביחוד אל ראש הועד ומשנהו על עמל נפשם ופעולתם הטובה אל הכוונה הרצוי׳.

ובשם ד׳ הנני מברכם בשמחת החג הבא, ויראו בטוב אחיהם תמיד, ואחינו אשר במערכות המלחמה יהיו לגבורי חיל ולמנצחים להרמת קרן מלכינו וארץ מ[נ]לדתינו, ויבואו שלום לביתם.

תתק

ב״ה יום ב׳ יו״ד אייר תרס״ה לפ״ק
ליובאוויטש

כבוד מחו׳ ידידי עוז הג׳ המפורסם ווח״ס נכבד ומרומם י״א כו׳ מו״ה שמואל מיכל שי׳

ת״ל בעד החוה״ש כה לחי׳.

האחים הנכבדי׳ ר׳ בנימין ור׳ הלל קאשיצקי מבראזנא ופרילוק שמסחרם במיני מתכות הי׳ להם עסק עם אבשצעסטווא אחת אשר הבאראן דוד גינצבורג הפרעדסעדאטעל בה, ונשארו חייב להבאשצ׳ ערך ששה אלפים, ומצד המצב הנורא פסקו מלשלם, וכאשר ידוע לי היטיב מצבם ופרטי החשבונות שלהם אשר באמת אין להם במה לשלם כי הפסידו הרבה מאד ר״ל ואי[ן] משלמים להם ג״כ, והאנשים אנשי אמונה המה אבל מה לעשות כאשר הפסידו ר״ל ואין במה לענות את הבע״ח, ובשבוע זו יהי׳ ר״ב קאשיצקי בפ״ב אודות זה, הנני מבקש את כבודו להו[מ]ליץ בעדו לפני הבאראן ר״ד נ״י להיטיב עמדו בכל מה דאפשרי כי ראוי האיש לטובה. ודברי כבודו יהיו נשמעים אי״ה אצל הר״ד וימלא את מבוקשו. וכבודו יקיים בזה מצוה גדולה, ובגלל הדבר הזה יברכהו השי״ת בכל הטוב ויצליח בכל עניניו בגו״ר.

מוסג״פ מכתב שקבלתי מר״ש ריבלין, ולא ידעתי כוונתו בזה, כי הוצאות אלה אין זה דבר גדול, ובד״כ יש לכ״א המוכרח לו, וגם למה

תתק

מו״ה שמואל מיכל: טרייניו. אגרות נוספות אליו — לעיל תתצז, ובהנסמן בהערות שם.
אבשצעסטווא: אגודה.
פרעדסעדאטעל: יו״ר.

יגרעו אותן ששולחים ממקומות אחרים לבד פ״ב. ובקשתי מכבודו לבאר לי הדבר, ומה יחשבו לעשות במותר הלשכה.

ויקבל החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשו ומחוי ידידו עוז דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

תתקא

ב״ה יום ג׳ ב׳ דר״ח תמוז תרס״ה לפ״ק
דאציע סמוך לסט׳ שעבעקינא

כבוד ידידי עוז הרב המפורסם ווח״ס נכבד ומרומם
י״א כו׳ מו״ה אליעזר משה שי׳

ת״ל בעד החוה״ש כה לתי.

הנני מבקש סליחתו על אשר לא השבתי לכבודו על מכתביו דבר יבנה אשר באמת חפצתי לכתוב לו ולבאר דעתי בזה, ובכל עת ועת חשבתי עכשיו אכתוב, אך מפני ריבוי הענינים העמוסים לא יכולתי לכתוב מהעדר הפנאי, ועתה יכול להיות שנוכל לדבר בזה אי״ה.

וע״ז באתי עתה להציע לכבודו, כאשר עניני אה״ק עזובים מאד והעיקר במצב הרוחני כאשר מקצת בזה כבר ידוע לכבודו מש״ב הרש״ל

ששולחים: המדובר הוא, כנראה, במשלוח מצות וצרכי הפסח לאנשי חיל. וע״ז מסיים ״מה יחשבו לעשות במותר הלשכה״ — דלעיל אגרת תתפב, ובהנסמן בהערות שם.

תתקא

במפתח כ״ק אדמו״ר שליט״א (ראה לעיל ח״ג בהערות לאגרת תקפט): ״להתאסף לפה להתיישב ע״ד עניני אה״ק״.

דאציע סמוך לסט׳ שעבעקינא: זו שם התחנה. דאציע עצמה נקראת בארזן, כדלקמן אגרות תתקב. תתקד. תתקה. והיא ליד נחל ציארנא רוציא אשר אצל ליאזנא, שהוא השם הנזכר בחנוך לנער. במקום זה היה גם בקיץ תרס״ו, כדלקמן אגרות תתקלב־ג.

מו״ה אליעזר משה: מאדייעווסקי. אגרות נוספות אליו — לעיל תתלג, ובהנסמן בהערות שם.

יבנה: החברה שרצה רבנו לייסד, כדלעיל אגרת תתלט, ובהנסמן בהערות שם.

עניני אה״ק: כולל חב״ד.

ידוע לכבודו: כדלעיל אגרות תתמט. תתסח.

הרש״ל: הי׳ר שלמה ליב אליעזרוב (שילי״א).

שי', וההכרח למצוא עצה בעזרתו ית' איך לחזק הדבר, ועתה עוד יש תקוה לתקן אי"ה, ולזאת החלטתי לבקש יחידי סגולה מידידינו להתאסף פה לטכס עצה איך ובמה לתקן ולחזק אי"ה. ואני חושב את כבודו ואת ידידינו הריע"מ מפאלט' ואת ב"ד הרי"ל מוועליז והרח"ל מאטשאקוב וש"ב הר' לויק והר"א שו"ב מניקאל' ור' יעקב באס מנאווס'. ובזה הנני מבקש את כבודו לבלי לסרב א"ע ח"ו בזה ולבוא לפה להמתיק עצה יחד בענין הגדול הזה. וכאשר רצוני ונחוץ הדבר שיהי' גם ידידינו הג' הרש"ג בההתוועדות הזאת, הנני כותב לו כעת אודות זה ומבקשו שיחליטו ביניהם הוא וכבודו והריע"מ לאיזה זמן יוכלו לבוא לפה ולהודיעני בטע"ג, ואבקש אי"ה את השאר ג"כ בטע"ג (אחרי שאכתוב להם מחר אי"ה) שיבואו לזמן המוגבל.

בטוח אני בכבודו אשר ימלא בקשתי זאת ובחפץ נפש יצטרף למצוה הרמה והנשאה הזאת והשי"ת יהי' בעזרינו למצוא דרך ישרה ולהרים בפועל מצב אח"פ ברו"ג.

ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשו וידידו עוז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

מובן אשר קודם שנחליט דבר באסיפתינו נחוץ שיהי' כללות הענין בסוד סתום.

אדרעס לטע"ג: Шебекино (Рижескій) Шнеерсону

ולמכתבי': м. Лезно Мог. Губ.

לחזק הדבר: ע"י יסוד ועד חברוני, דלקמן אגרת שלאח"ז.

להתאסף פה: ראה בזה גם לקמן אגרות תתקב־ג תתקו־ט. תתקכא. מבוא לח"א ע' 30.

הריע"מ: הי"ר יעקב מרדכי בעזפאלוו.

הרי"ל: הי"ר יהודה ליב שניאורסאהן.

הרח"ל: הי"ר חיים ליב איטקין.

הי"ר לויק: שניאורסאהן, אביו של — יבדלח"ט — כ"ק אדמו"ר שליט"א, שגר באותה שעה בניקאלאיעב.

ולאח"ז — רב ביקטרינוסלב.

הר"א שו"ב: הי"ר אשר גרוסמן.

נאוו"ס: נאווגראדד־סווערסק.

הרש"ג: הי"ר שמואל גוראר'.

אח"פ: ארץ חפץ.

תתקב

ב״ה יום ד׳ ב׳ תמוז תרס״ה לפ״ק
דאציע באראן

בני יקירי שי׳ כלתי הצנועה והכ׳ תי׳

ת״ל בעד החוה״ש כה לחי.

מכתביך מדריסא ומדוינסק גם הטע״ג שלכם מקע״ב קבלנו לגודל קו״ר ות״ל אשר באתם לשלו׳. והשי״ת יצליח דרכיכם וישלח לכם רפו״ש בקרב ותבאו לביתינו שלו׳.

אני מקווה שנקבל מחר אי״ה מכתב מה שאמר הפראפ׳ לזו״כ תי׳. ואבקש אתכם להודיעני איך הייתה הנסיעה מדוינסק ואיך הי׳ הגרעניץ והנסיעה בחו״ל ואם הי׳ ידידינו הרא״פ שי׳ על הוואגזאל, ואם שכרתם דירה בקראנץ ואיזה וכמה היא עולה, ומה נעשה שם בדבר ענין האכילה, ומי המה הנמצאים עתה ממדינתינו, הכל באר היטיב . . .

אצלינו אין חדשות הכל הולך בסדר המסודר. ביום ב׳ הייתי בליובא׳ ובאתי שלו׳ ת״ל, ומיום ג׳ ו[א]ילך מתחלת המלחמה עם האנשים עם הטענות הרגילות הכל כנהוג.

ביום ב׳ נתקבלה הקויט׳ מווארשא על הספרים מאה״ק ומסרתי אותה לרי״ק וימים אלו אשלח לו אי״ה מעות לפדותה. נשלחו מאַלי סקארסט ודויען חושב רב״ש שישלח שבוע זו.

בדבר עניני אח״פ הוחלט לעשות כעת אסיפה מיחידי סגולה

תתקב

נרשם עלי׳ בגוכתי״ק אדמו״ר מוהריי״צ נ״ע: „קעניגסבערג״, שלשם נשלחה אליו האגרת.
לזו״כ: לזוגתך כלתי.
הרא״פ: הי״ר אברהם אבלי פערסין מקעניגסבערג.
וואגזאל: תחנת הרכבת.
ביום ב׳ הייתי בליובא׳: בשעה שרבנו היה שוהה בנאות דשא, רגיל היה לבקר ביום ב׳ בליובאוויטש. עם האנשים: הרוצים ליכנס לדבר ביחידות.
הספרים מאה״ק . . ודויען: ראה לקמן אגרות תתקה. תתקו.
רי״ק: ר׳ יעקב קאפיל זליקסון.
מאלי סקאראסט: דואר רגיל.
ענייני אח״פ: ארץ חפץ.
אסיפה: דלעיל אגרת שלפנ״ז, ובהנסמן בהערות שם.

מידידינו ולטכס עצה בכללות הענין ולפי ההחלטה יוקבע כעת הועד החברוני, ואז תתחיל העבודה בפועל הן בדבר הישיבה והן בכללות הענין. המתאספים יהיו ידידינו הריע"מ מפאלי והרממא"ד מחאראל וב"ד הרי"ל מוועליז והרח"ל מאטשאקוב וש"ב הר"ל והר"א שו"ב מניקאלי ור"י באס, ורצוני שגם ידידינו הרש"ג שי' יהי' בהתוועדות, וכתבתי תמול איליו ולהריע"מ והרממא"ד יחיו שיחליטו הזמן שיוכלו לבוא לפה ויודיעני בטע"ג ואבקש גם את השאר להזמן המוגבל. ש"ב הר"ל נסע בין כה לפד"ב וש"ב הרש"ל הוא פה. והשי"ת יעזור לנו למצוא דרך הישרה ולהרים בפועל את מצב אה"ק ברו"ג.

ותקבלו החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשם ואביך וחותנך דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

בנותיכם היקרות יחיו ב"ה בחו"ש און ביינקען ניט.

תתקג

ב"ה יום ה' ג' תמוז תרס"ה לפ"ק

כבוד ידידי עוז המפורסם ווח"ס נכבד י"א כו' מו"ה אשר שי'

אחדשה"ט. כאשר נחוץ מאד להתיישב בעניני אה"ק, והחלטתי

הועד החברוני: דלעיל ח"א אגרת קמח, ובנספחים שם.

הישיבה: בחברון. היא תוכנית פתיחת הישיבה „תורת אמת", שבאה לפועל רק כעבור 6½ שנים, בחורף תער"ב.

הריע"מ: ה"ר יעקב מרדכי בעזפאלאוו.

הרממא"ד: ה"ר אליעזר משה מאדייעווסקי.

הרי"ל: ה"ר יהודה ליב שניאורסאהן.

הרח"ל: ה"ר חיים ליב אטקין.

הר"ל והר"א: ה"ר לוי יצחק שניאורסאהן וה"ר אשר גרוסמן.

הרש"ג: ה"ר שמואל גוראר'.

לפד"ב: לפודברנקה, מקום דירת אביו ה"ר ברוך שניאור.

הרש"ל: ה"ר שלמה ליב אליעזרוב.

תתקג

מו"ה אשר: גרוסמן. אגרות נוספות אליו — לעיל תתפח, ובהנסמן בהערות שם.

לבקש אחדים מידידינו לטכס עצה בזה, ורצוני שיהי' כבודו ג"כ בזה, לזאת הנני מבקשו כשאודיע לו אי"ה בטע"ג זמן המוגבל יבוא אי"ה בלי איחור. ופרטי הדברים ידע לע"ע מש"ב הרה"ח ידי"נ הרלי"צ שי'.

ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשו וידידו עוז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

הענין יהי' אצלו בסוד סתום.

תתקג*

ב"ה יום א' ו' תמוז תרס"ה לפ"ק
דאציע סמוך לסט' שעבעקינא

אחי יקירי חביבי שי'

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי.

מכתביך אחי יקירי נכון הגיעני אמנם הטרדא רבה כ"כ שא"א לי לכתוב במועדו.

כ"א מו' הרבניות תי' עודינה ביאנושפאל, אחותינו תי' אינה מנחת אותה לנסוע, מכתבים אנו מקבלים ג"כ מעט, ביום ועש"ק קבלתי מאתה מכ' ומאז לא הי' מאתה מכתב ויש לי עגמ"נ מזה. יתן השי"ת שיהי' בחנם, ויעזור השי"ת להתראות אתה בקרב שתבוא לביתינו שלו' וצלחה. את מכתבך אלי' שלחתי שבוע העברה.

בדבר שאלתך אודות עסק אם כי אינני חושב בשו"א שתהי' קביעתך ח"ו בחו"ל, ותקותי חזקה להשי"ת שתוכל לבוא אי"ה לביתינו שלו', אמנם בין כה כאשר כבד אליך לישב בלי עסק, אם אתה יודע

לטכס עצה: כדלעיל אגרת תתקא, ובהנסמן בהערות שם.
הרלי"צ: ה"ר לוי יצחק שניאורסאהן.

תתקג*

אחי יקירי חביבי: ה"ר מנחם מענדל, שמריבוי החובות הוכרח לנסוע לחו"ל והתיישב בפריז (ראה לעיל אגרת תתעבי).
אחותינו: מרת חי' מושקא הארנשטיין.

בהאיש ממאסקווע שהוא נאמן רוח ויודע היטיב בהעסק נכון לפ״ד שתעשה זאת . . .

ויעזור השי״ת שיהי׳ באפשר לסלק לו כל הסך הנ״ל ולגמור בעזרתו ית׳ עם כל הבע״ח ושתוכל לבוא בקרב לביתינו שלו׳, ובקשתי להודיעיני משלומך ומכל הנעשה אתך לטוב.

בדבר אכילת בשר כתבתי לך במכ׳ הקודם שא״א לאכול כ״א משחיטת השו״ב ר״מ ליפשיץ ולזאת צריך אתה לאכל רק אצל זה שלוקח בשר מהבֿושירָא של ליפשיץ, והיא החנות של בשר של האשכנזים (דייטשין).

ותקבל החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשך ואחיך דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

תתקד

ב״ה יום ד׳ ט׳ תמוז תרס״ה לפ״ק
דאציע בארַאן סמוך לסט׳ שעבעקינא

כבוד ידידי עוז ומחו׳ הג׳ המפורסם ווח״ס נכבד ומרומם י״א כו׳ מו״ה שמואל מיכל שי׳

ת״ל בעד החוה״ש כה לחי.

הי׳ בפה ידידינו ר״ל הורעוויץ שי׳ וספר פרטי התלאות אשר הי׳ לו בחלוקת המצות בפרט, ולפ״ד מהראוי ונכון אשר הקאמיטעט יתן לו יתרון היינו שיהי׳ לו בכללות ב׳ אלפי׳ (שזה עוד ד׳ מאות), כי כאשר עשה את כל הענין בטוב הן בהכנת המצה והן בהחלוקה לא מנע א״ע משום דבר והכל נעשה עצהיו״ט, מהראוי אשר הקאמיטעט יכיר את

משחיטת . . ליפשיץ: דלעיל אגרת תתסה.

תתקד

מו״ה שמואל מיכל: טריינין. אגרות נוספות אליו — לעיל תתצז, ובהנסמן בהערות שם.
ר״ל הורעוויץ: מויטבסק, שהתעסק בחלוקת המצות לאנשי חיל, כדלעיל אגרת תתצז־ח.
הקאמיטעט: דלעיל אגרת תתפב, ובהנסמן בהערות שם.

טוב התעסקותו והשתדלותו ויפצה אותו בסך הנ"ל אשר להקאמיטעט זה דבר קטן ואצלו לגדול יחשב. כן הוא הנכון לפ"ד.

זה כג' שבועות בערך אשר בקשתיו בטע"ג בדבר ידידינו הג' הר"מ אפטער נ"י כאשר כבר סילק האוצאט הקודם ובקשתיו שיעשה לו עוד הפעם אוצאט וכתבתי לר"מ הנ"ל שישלח וועק' לכ', ובאמת ראוי ונכון הדבר לעשות לו טובה, ואם כי בודאי גם לכ' דחוק הרבה, אמנם לעשות טובה לזולתו בעת דחקו לעצמו זה עוד יותר טוב כידוע. והשי"ת יעזור לכבודו ויוروח לו אי"ה.

הממונים דאה"ק הודיעוני שכתבו לכ' לבקש את הב"ג בדבר העזבון של הר"י הינדין ז"ל, והודעתי להם אשר לפ"ד לא נכון הדבר לבד אשר הב"ג לא יתערב על ריב לא לו, וגם בני הר"י הנ"ל לא יתפעלו מהאדוואקאט שלו, ואצל ראטשילד אינו מתקבל כ"כ כידוע, עוד זאת אם יתערב בזה בטח ישתדל במשך הזמן שילכו המעות לאיזה דבר אחר המתאים לדעתו. ולזאת אינו כדאי לבקשו בזה.

ויקבל החוה"ש והברכה מאדש"ש כאוות נפשו ומחו' ידידו עוז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

אדרעס למכתבי':
ולטע"ג:

м. Лезно Мог. Губ.
Шебекино (Рижескій)

אפטער . . לעשות לו טובה: ראה גם לקמן אגרת תתקפה.

אוצאט: חשבון כללי.

דחקו לעצמו: ראה עד"ז אגרות־קודש אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע ח"י אגרת ד'תקפ, בשם אדמו"ר ה"צמח צדק": המלוה לעני בשעת דחקו — של מלוה.

הב"ג: הברון גינזבורג.

העזבון . . הינדין: דלעיל ח"א אגרת קלז. ומטופר בפנקס מכתבי ממוני ומנהלי כולל חב"ד תרס"ג־ח, באגרת קיץ תרס"ה:

הג' המנוח הר"י הנדין הקדיש מעזבונו תשעים אלפים רו"כ בעד אה"ק לכמה מפעלים, מלבד מה שחלק לכמה דברים טובים בחו"ל, וגם לבנותיו ונכדיו, לכל אחד בציפפער [מספר, סכום]; והמותר לבניו מבלי ציפפערען.

בהצוואה שעשה בערכאות כנמוס כתב למסור לראטשילד בפאריז תשעים אלף ולא נזכר שהם לצדקה עבור אה"ק, רק שלח מכתב מיוחד לראטשילד והודיע רצונו איך לחלק התשעים אלפים באה"ק לכמה דברים טובים, ובתוך המפעלים רשם את כולל חב"ד ארבעים אלף לבנין בתים.

היורשים כפה"נ רוצים בקיום הצוואה, אבל כאשר מעות מזומן לא נשאר רק אימעניעס [אחוזות] ומפני המלחמה [בין רוסיה ליפאן] והפרעות [בערי רוסיה] אין עליהם קונה עתה רק בחצי שוויים. והיורשים אינם יכולים לקחת מאומה עד שישלמו הציפפערען כולם, ומה שישאר יהי' להם חלקם לא רשם בציפפער, ונמצא שכל ההפסד שירדו הקרקעות משוויים מגיע רק להם [לכן] חשבו לקלקל הצוואה. ובאמת יש להם כמה אופנים איך לקלקל.

תתקה

ב"ה יום ד' ט' תמוז תרס"ה לפ"ק
דאציע באראן

בני יקירי שי' כלתי הצנועה והכבודה תי'

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי.

מכתביהם מיום ד' ומיום ה' קבלנו לרוב עונג ביום א', ולא מצאתי זמן לכתוב עד היום...

נתתי לרי"ק מעות לפדות הקויט' מהספרים. גם הי' מהפאצט מה שנתתי לו לתו"ת יותר מק"ן ר'. ר"ז בעז"פ בא תמול. תמול הי' פה בערנשטיין וקיבל מכתבך .. היום נוסע לקרעמענטשוג. בפה אין חדשות הכל כמקדם.

ותקבלו החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשכם ואביך וחותנך דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

בנותיכם היקרות יחיו ב"ה בחו"ש כה יתן ה' על להבא.

שלום פוטליק יצא לחירות ת"ל.

תתקה

רי"ק: ר' יעקב קאפיל זליקסון.
לפדות הקויט' מהספרים: ראה לעיל אגרת תתקב.

תתקו

ב"ה יום ב' י"ד תמוז תרס"ה לפ"ק
דאציע

כבוד ידידי עוז הרב המפורסם ווח"ס נכבד ומרומם
י"א כו' מו"ה אליעזר משה שי'

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי.

מכתבו מיום ב' העבר קבלתי תמול. צר לי מאד על מיאונו וסירובו של כבודו, ומצטער אני באמת ע"ז אשר כל הדבר הזה ממנו והלאה. ואם האמת הוא כאשר חושב אני אשר כבודו בהשתתפותו יביא אי"ה תועלת אל הענין הן בהישוב הדעת והן אח"כ (כי בדעתי לקבוע אי"ה ועד מיוחד ע"ז מידידינו בפרט שיעיינו ויפקחו בהענין וגם יהי' ועד הפועל אשר ישתדלו להביא כל החלט לידי פועל אי"ה) למה ימנע א"ע מזה.

הטענה סמוך לפלט[י]ן שלנו (במדינתינו) כו', אינה מספקת כי תמן בעזה"י ביכולתינו לתקן דבר באשר המה נהנים מאתנו, וגם לתקן מעט טוב מלעזוב לגמרי ח"ו. ואם מפני כי השאלה מסובכה הלא סלסלה ותרוממך כתי', ואם כאו"א ככה יאמר יעשו אחרים והוא לא יעשה מובן מה שאפשר להעשות.

גם חשבתי כשיהי' כבודו כעת פה נחליט ונעשה אי"ה דבר אשר יש בדעתי בהנוגע להמצב דכעת, וא"א לבאר הדבר במכתב, וכאשר דבר ההתוועדות א"א להמשיך יותר מעל שבוע הבע"ל, ולזאת הנני מבקשו בקבלת מכתבי דנא יודיעני בטע"ג אם יבוא אי"ה כשאדרשנו בטע"ג א"ל.

ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשו וידידו עוז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

תתקו

מו"ה אליעזר משה: מאדייעווסקי. אגרות נוספות אליו — לעיל תתלג, ובהנסמן בהערות שם.

מיאונו וסירובו: לעמוד בראש הועד החברוני, שיתעסקו בעניני כולל חב"ד, דלעיל אגרת תתקא, ובהנסמן בהערות שם. בסופו של דבר קיבל זאת על עצמו ועמד בראש הועד במשך השנים שלאח"ז.

סמוך לפלטין: שלך לא הורשת האיר אתה חוזר ומכבש ארם נהרים וארם צובא (ראה ספרי סוף פרי עקב).

סלסלה ותרוממך: משלי ד, ח. חפש והפוך במטמונים של תורה ותרוממך.

תתקז

ב"ה יום ד' ט"ז תמוז תרס"ה לפ"ק
דאציע

בני יקירי שי' כלתי הצנועה והכ' תי'

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי.

מכתביהם נכון הגיענו לשמחת לבבינו אשר נודענו משלומכם הטוב...

מוסג"פ מכ' מש"ב הרא"ש שי'.

לווארשא בטח כתבת כאשר דברנו. הספרים מוויען נתקבלו ועדיין לא ראיתים.

חדשות פה אין. ותקבלו החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשכם ואביך וחותנך דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

תתקח

ב"ה יום ב' ד"א תמוז תרס"ה לפ"ק
דאציע

בני יקירי שי' כלתי הצנועה והכ' תי'

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי.

מכתביהם נכון הגיעני לגודל קו"ר משלומם הטוב . . והשי"ת יחזקך ותהי' בריא אולם.

תתקז

נרשם עלי' בגוכתי"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע: „קראנץ", שלשם נשלחה אליו האגרת. וכן באגרות־תתקח־יא דלקמן.

מש"ב הרא"ש: ה"ר אליעזר שמעון קזרנובסקי.

הספרים מויען: דלעיל אגרת תתקב.

בשבוע זו יתוועדו אי״ה ידידינו יחיו בדבר עניני אה״ק. אם יש לך דבר להציע בזה תכתוב לי כי עפ״ע תומשך ההתוועדות. עפ״ע יבואו מחר אי״ה, אמנם אני אהי׳ מחר אי״ה בליובא׳ כי כ״א מורתי הר׳ תי׳ תבוא אי״ה ביום ד׳ בקר, ומשו״ז לא נסעתי היום ואסע אי״ה מחר ואתמהמה בליובא׳ עד בואה אי״ה לשלו׳, וממילא עפ״ע תהי׳ התוועד[ו]ת הראשונה ביום ה׳ אי״ה, ויומשך עפ״ע איזה ימים גם בשבוע הבע״ל.

יום ה׳ העבר שלחתי לך מאה רו״כ בטח תקבלם היום או מחר, ולא תצמצם בהוצאה הדרושה ובעזה״י אשלח לך עוד אי״ה.

המא׳ דחה״ש נמצא אצל רש״כ ב׳ וחצי, ועפ״ע יעתיק מחר אי״ה השלמת הג׳, והשאר א״י מתי יבוא לידי העתקה כי המא׳ ועתה יגדל צריכים לכותבו מחדש, ונכתב לע״ע פחות מחציו. גם עוד מאמ׳ השייך לזה הדרוש (נא׳ ש״פ חו״ב) ג״כ צריכים לכתוב מחדש, ויתר הדרו׳ דורשים תיקונים, ועתה בזמן האסיפה מובן שלא יהי׳ זמן לכתוב.

...לידידינו הרא״פ שי׳ כתבתי ביום ד׳ העבר בטח קבל את מכתבי. ידידינו הרש״ג שי׳ נסע לקארלסבאד ומצד הזמן לא הי׳ באפשרו לבוא אל האסיפה והסכמתי לו שיסע לחו״ל כי נחוץ לו לבריאותו והשי״ת יחזקו.

ותקבלו החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשכם ואביך וחותנך דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

בנותיכם היקרות יחי׳ ב״ה בחו״ש.

תתקח

יתוועדו . . אה״ק: כדלעיל אגרת תתקא, ובהנסמן בהערות שם.

עפ״ע: על פי ערך.

אה״ר . . בליובא׳: שבכל יום ב׳ היה נוסע מנאות הדשא לליובאוויטש, ומהטעם דלקמן איחר זאת בשבוע שלפנינו ליום ג׳.

המא׳ דחה״ש: המאמרים דחג השבועות: וכל העם; ואל מי תדמיוני — נדפסו בסה״מ תרס״ה ע׳ רלה ואילך. והמאמר השלישי הנזכר כאן, אפשר הוא ד״ה נשא, בהמשך למאמרי חה״ש.

רש״כ: ר׳ שמואל כותב, סופר רבנו

ועתה יגדל: שלח. נדפס בסה״מ תרס״ה ע׳ רסו.

נכתב לע״ע פחות מחציו: ולא נגמר.

נא׳ ש״פ חו״ב: לא הגיע לידינו. ואולי נכלל בד״ה ומעתה (שם ע׳ רעג ואילך).

הרא״פ: הי״ר אברהם אבלי פערסון.

הרש״ג: הי״ר שמואל גוראריי, שהיה אמור להשתתף באספה הנ״ל, כדלעיל אגרות תתקא־ב.

תתקט

ב"ה יום ד' ר"ח מנ"א תרס"ה לפ"ק
דאציע

בני יקירי שי' כלתי הצנועה והכבודה תי'

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי.

מכתביכם כן המכ' זאקאז' נכון הגיעני לגודל קו"ר אשר נודענו משלומכם הטוב . . והשי"ת ישלח לך רפו"ש בקרב ויחזקך שתהי' בריא אולם.

בני שי' על פרטי הענינים המכ' הזאקאז' א"א לי להשיב כעת. עד היום הייתי טרוד בהאסיפה (אשר כללותה וגם פרטי' היו מאד שלא בנחת ועונג, וברצות ה' אבאר אי"ה במכ' הב') עד שלא נסעתי שבוע זו לליובא'.

היום נסעו ידידינו הרממא"ד והר"י באס יחיו. כעת ממתין עלי ב"ד הרי"ל ש"ס שי' לדבר איזה שעות. גם יהי' נצרך לדבר עם הרח"ל מאטשאק' אשר נצרך לו לנסוע אי"ה, ובטח ירצה גם הריע"מ שי' לדבר קצת, וגם יש איזה אנשים. נוסף על כולם באו היום ש"ב רד"ב רייך וזוגתו. ומכ"ז מובן שא"א לי להאריך כעת, ואי"ה אשיב לך על כל הפרטים. והשי"ת יעזור לנו שילך הענין בהצלחה בכה"פ ברו"ג. ותקוותי חזקה להשי"ת שיהי' בעזרינו בזכות כ"ק אבותינו רבותינו הק' זצוקללה"ה נ"ע זי"ע.

ובקשתי לכתוב לנו בכ"ע מבריאותכם הטוב ומהנעשה אתכם לטוב. והשי"ת יחזק אתכם ותהיו בריאים ושלימים תכה"י.

נצרך לי לכתוב לידידינו הר"י תומארקין שי', ועדיין לא מצאתי זמן ע"ז.

תתקט

המכ' זאקאז': דואר רשום.
בהאסיפה: אודות עניני אה"ק, דלעיל אגרת תתקא, ובהנסמן בהערות שם.
הרממא"ד: הי"ר אליעזר משה מאדייעווסקי.
הרח"ל: הי"ר חיים ליב איטקין.
הריע"מ: הי"ר יעקב מרדכי בעזפאלאוו.

כ״א מורתי הר׳ תי׳ באה לשלו׳ ת״ל יום ד׳ העבר ותכתבו לה מכתב בלי ישונה ח״ו.

ותקבלו החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשכם ואביך וחותנך דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

בנותיכם היקרות יחיו ב״ה בחו״ש.

תתקי

ב״ה מוצאי ת״ב תרס״ה לפ״ק השי״ת יזכינו בביאת מ״צ בב״א

בני יקירי שי׳ כלתי הצנועה והכבודה תי׳

ת״ל בעד החוה״ש כה לחי.

התענית הי׳ בטוב ת״ל . . . מכתביכם קבלנו לגודל קו״ר משלומכם הטוב. שבוע זו לא כתבתי מפני העדר הפנאי וגם עתה א״א להאריך כמובן. תקוותי לכתוב לכם אי״ה ביום א׳ הבע״ל בפרטיות.

ידידינו הרמ״מ מא״ז שי׳ בפה.

בקשתי להודיעני בכ״ע משלומכם הטוב להחיות נפשינו. המאה רו״כ בטח קבלת.

ותקבלו החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשכם ואביך וחותנך דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

תתקי

הרמ״מ מא״ז: הי״ר מנחם מאניש מאנעסזאן.

תתקיא

ב״ה יום ד׳ ט״ו מנ״א תרס״ה לפ״ק
דאציע

בני יקירי שי׳ כלתי הצנועה והכבודה תי׳

ת״ל בעד החוה״ש כה לחי.

מכתביכם קבלנו לגודל קו״ר מהודעת שלומכם הטוב ובקשתי על להבא לכתוב לנו בכ״ע משלומכם הטוב להחיות נפשינו והשי״ת ישלח לכם רפו״ש בקרב ויהיו בריא אולם ותבואו לביתינו שלו׳ וצלחה.

... במוצאי ת״ב כתבתי לכם מכ׳ קצר, וחשבתי לכתוב ביום א׳ בארוכה ובשו״א לא יכולתי כי לא הניחו אותי וכמעט כל היום הייתי עסוק עם אנשים. וביום ב׳ נסעתי לעיר ובאתי תמול ערך שעה ג׳ אחר חצי היום. לכ״א מו׳ הר׳ תי׳ לא כתבת, וכבר כתבתי לך שתכתוב לה בלי ישונה ח״ו, ולפלא לי שלא קיימת. ועתה תכתוב לה תיכף מכתב.

ועתה אשיב לך אי״ה על מכתביך הזאקז׳ ויתר המכתבי׳.

עניני תו״ת הולכים ת״ל כשורה לומדים ת״ל בהתמדה ובחשק הן נגלה הן דא״ח. המשגיח אומר אשר לומדים דא״ח בחשק יותר מנגלה. ובאמת כאשר הרש״ג בליובא׳ נתעלה ת״ל עסק הדא״ח. אל התני׳ הולכים כולם בלי שום שיור כלל, ולא בדרך קבלת עול כ״א בחשק, והר״מ לומד בעת ההיא עם בני החדרים ואמר לי ריי״ק אשר המה שבעי רצון מאד מאתו. כן בלימוד המערכות לומדים בטוב ת״ל הן בלמוד הרש״ג והן בלמוד הר״מ שומעים בטוב וחוזרים אח״כ ויודעים מה שלומדים. גם במערכה הג׳ לומדים בטוב ת״ל.

ולא נעשה ח״ו שקר בנפשינו לאמר ולדמות אשר כולם טובים בתכלית, אמנם זאת הוא האמת לפ״ד, אשר בהמקיף הטוב נכללים כולם, ר״ל דער אור התורה בכלל והחסידות בפרט נעמט זיי׳ ארום אז

תתקיא

הרש״ג בליובא׳: המשפיע הי״ר שמואל גרונם בא בקיץ זה מזעמבין, ואתו באה המחלקה שלמדה אצלו בזעמבין.

אל התני׳: אל שיעורי לימוד התניא.

הר״מ: המשפיע הי״ר מיכאל בלינר מנעויל.

ריי״ק: ר׳ יעקב קאפיל זליקסון.

זיי' זיינען טאקע צוגיטראגין און אוועק גיגעבין בעסק התורה בכלל והחסידות בפרט בלי שום נטי', והרע הוא כישן אצלם, ובהמקיף הזה כמדומה לי שעומדים ונכללים כולם גם אותן שאינם עובדים בכח הדא"ח שבהם, וידוע אשר בריבוי הזמן שהרע עומד בהעלם וריבוי האור שמאיר עליו ה"ז מחליש אותו מעט מעט, והרי נקלט בו ריח הבושם, ומובן אשר אלו צריכים הרבה זמן וריבוי שקידה עד שיוחלש ממילא, אמנם הרבה יש בהם אשר מרגישים מה שלומדים ונוגע לפנימיותם בעת הלימוד עכ"פ ורשימה נשאר מזה גם אח"כ, לכהפ"ח אַ ניט צו פרידין[נ]קייט, אדער אַ צו פרידינקייט שהו"ע הרמת הנפש מצד איזה הרגש פנימי, ומהם אשר עובדים עבודתם באור התורה שבהם.

אמנם פחדך ויראתך עליהם היא ביתר מכפי המדה. כשאתה שומע או אתה מדמה איזה דבר שלא כן, נדמה לך ח"ו כאילו נהפך העולם ר"ל. לא כן הוא, אני חזק אצלי אשר המחבלים והמשחיתים ר"ל אין להם מקום בגבולינו כעת. ומה שהי' בימי הפסח ותחלת הקיץ – ל"ע – הי' השי"ת בעזרינו להוודע בהתחלת הדבר ועודינו באבו עלתה בידינו ת"ל להוציאם, ועתה אני חושב ברור אשר הכרם נקי ת"ל.

הדרישה בדבר . . שיסע כמעט בלתי ספק שלא נתעוררו מעצמם כ"א הוא ע"י התעוררות שבקשו מאתם זאת . . אמנם עתה הדבר שקט. הראש שלהם (וואלף בן שמואל יצחק) אבד והלך לו מתחת לארץ (אמעריקא) (הלואי שנפטר [ב]קרב מכל החברא הזאת מעירינו) ואין שומעים כעת כלום ע"ד . . . והשי"ת ישמרינו מהם ולא יוכלו ח"ו לנגוע בנו הן ברוחניות הן בגשמיות וכהמס דונג מפני אש כן ימסו ויאבדו כל רשעי ה' מפני אור ה' אשר יאר בגילוי ולאורו יתי' נסע ונלך תמיד כה"י.

מוכרח אני לגמור מכ' כעת ושארי ענינים ישארו על עוה"פ אי"ה.

רז"ב אומר אשר כותב לך ג"פ בשבוע והכל בפרטיות, ולפלא שאין אתה מקבל מכתביו.

ותקבלו החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשכם ואביך וחותנך דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

הדרישה . . שיסע: ע"פ התוכן אפשר שהמדובר כאן בחברת פועלי ציון בליובאוויטש, שבמשך שנת תרס"ז ארגנו פרעות בישיבה והרבו לסבול מהם, כדלקמן אגרת תתקכו, ובהנסמן בהערות שם. וגם שם דרשו שישלחו איזה בחורים מהישיבה.

תתקיב

ב"ה יום ד' ד"ב מנ"א תרס"ה לפ"ק

כבוד ידי"נ הרב המפורסם ווח"ס נכבד ומרומם י"א כו'
מו"ה אליעזר משה שי'

מכתבו מקעלץ קבלתי אך תמול, וכן מכתבו מלאדז הלך זמן רב. אני שלחתי את הנוסח אל הדאק' ליבערמאן וקבל עליו לעשותה. אמנם זה יותר מב' שבועות שהנוסח אצלו וקבלתי מאתו מכתב אשר לא גמרה עדיין. כתבתי איליו ובקשתיו שימהר בזה, ואפשר יהי' ימים אלו.

במכ"ע הזמן כתב שהקאמיססי' אודות עניני אחינו תתחיל מלאכתה בט"ו לחו"ז ולא תעכב העניינים הרבה. מזה למדנו שתיים שתהי' קאמיססי', ושעלינו למהר בהגשת הנייר.

לפ"ד כדאי שישלח לי כבודו הנוסח שיעשה הוא ע"פ מכתבו בשביל קרעמענטשוג, ויהי' טוב גם עבור המקומות האלו בשינוי קצת, וזה יבוא לידי פועל אי"ה בקרב יותר, כי בלא"ה ליבערמאן לא הבטיח לעשות באופן שבזה יהי' גמר מלאכה, כ"א יהי' נצרך לתקן ובוויטעפסק לא יש עם מי להתיישב, וכבודו יעשנה מתוקנה וראוי' למלאכתה אם בעצמו או יתיישב עם מי שיש לו במקומות הסמוכים. והשי"ת ברחמיו ירומם קרן אחב"י בכה"פ ברו"ג.

ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשו וידידו עוז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

תתקיב

במפתח כ"ק אדמו"ר שליט"א (ראה לעיל ח"ג בהערות לאגרת תקפט) „הזריזות בהכנת הנייר להקומיסיא".

מו"ה אליעזר משה: מאדייעווסקי. אגרות נוספות אליו — לעיל תתלג, ובהנסמן בהערות שם.

הנוסח: לא נתברר תוכנו, רק שקשור להקאמיססי' אודות עניני היהודים שנוסדה בהתאם לפקודת הקיסר דלעיל אגרות תתפט; תתצז, תחת נשיאות השר ס. ויטה.

תתקיג

ב״ה מחרת יוהכ״פ תרס״ו לפ״ק
ליובאוויטש

כבוד ח״ד ידי״נ הג׳ המפורסם ווח״ס נכבד ומרומם
י״א כו׳ מו״ה ישעי׳ שי׳

ת״ל בעד החוה״ש. כה לחי.

בטח קבל כ׳ המכתבים מתמן ששלח לו ש״ב הרה״ח הרש״ל שי׳ קודם יוה״כ, ואם יש בדעתו לעשות דבר טוב בחברון ת״ו יכול לעשות עתה בדבר חצר הסטאמבולי, והוא דבר שהוכפל בו כי טוב אשר ימנע בזה דריסת רגל היק״א או חבכ״י בעה״ק הנ״ל ויבנה בזה אי״ה ישוב חברון ת״ו, וכאשר ידידינו הר״ן גו״א שי׳ אומר בשמו אשר הוא רוצה ליתן המחצה, באפשר לקנות כעת בזה, כי א׳ מתמן נותן זאקל׳ כמ״ש לו ש״ב הרב הנ״ל, ובדעתינו לעשות על הסך הזה אקציעס מבני מאה ר׳ עד אלף ר׳, ואי״ה ימצאו מידידינו אשר יקחו אקציעס ובזה תסולק אי״ה הזאקל׳ במשך הזמן והשי״ת יהי׳ בעזרינו לרומם את מצב אה״ק ונזכה לביאת מ״צ בב״א ונעלה לציון עירו ברינה וכו׳.

ויקבל החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשו וב״ד ידידו עוז דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

ויחוג את חג הבע״ל בדיצה וחדוה.

תתקיג

מו״ה ישעי׳: ברלין. אגרות נוספות אליו — לעיל תתל, ובהנסמן בהערות שם.

המכתבים מתמן: מחברון ת״ו אל הרשיל״א שנמצא בקיץ זה בחו״ל, כדלעיל אגרת תתקב.

בשלהי החודש שלפנינו נסע הרשיל״א אל הר״י ברלין לריגא לדבר בדבר קניית החצר הסטאמבולי, ולפנ״ז שלח אליו את המכתבים שקיבל מחברון בדבר זה.

בדבר קניית החצר הזאת כבר כתב לו רבנו לעיל אגרת תתעז, בי״ח מ״ח תרס״ה. על פרטי הדברים ראה בהנסמן בהערות שם.

הרש״ל: ה״ר שלמה ליב אליעזרוב.

חבכ״י: חברת כל ישראל שרצו לפתוח בית ספר מודרני בחברון.

הר״ן גו״א: ה״ר נתן גווארי׳.

א׳ מתמן: הוא ר׳ שמעון הויזמן שנתן דמי קדימה עבור החצר ותמורת זאת ניתנה לו זכות מכירת החצר למי שימצא לנכון.

זאקל׳: משכנתא.

אקציעס: ראה לקמן אגרת תתקסא, ובהנסמן בהערות שם.

תתקיד

ב"ה יום ג' ד"ה תשרי תרס"ו לפ"ק
ליובאוויטש

כבוד מחו' ידי"נ הג' המפורסם ווח"ס נכבד ומרומם
י"א כו' מו"ה שמואל מיכל שי'

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי.

קודם יו"ט הי' פה ידידינו ר"ל הורעויץ שי' והציע לי בדבר מצה עבור אחינו אנ"ח שבמזרח הרחוק אשר גם בשנה הזאת נצרך סכום רב כי עוד נשארו הרבה שמה ונחוץ להכין מקודם למען יבוא הכל על מקומו בשלו', ולא יקראו המקריים שהיו בשנה העברה מפני דוחק הזמן.

הצעתו מצא מקום אצלי הן בנחיצות עצם הדבר והן בנחיצות הזמן. מה שיש לעיין בזה אולי כאשר כעת אינו זמן מלחמה אפשר יכולים להכין מצה בחארבין גופא ויספיק אפשר הסך הנשאר מאשתקד, וג"כ דרוש לשלוח לשם איש שיכין את המצה בחארבין ויוליכם להמקומות הדרושים וזאת אפשר להוודע ע"י טע"ג מהרב דחארבין. אבל אם בחארבין א"א להכין אם מצד חסרון הקמח או מצד ד"א, הרי בהכרח לעשות בזה אי"ה. ואמרתי לו שיסע לפ"ב ויציע הדבר לפני כבודו, כי עד אשר נבוא לידי החלט בחילופי מכתבים יעברו עידן ועדנים, וכשיהי' הוא בפ"ב יראה שתעשו אודות זה אסיפה מחברי הועד ויחליטו אומר איך לעשות בזה.

והנני מבקש את כבודו לעשות בזה בזירוז כי אם יוחלט על הן נחוץ מאד להקדים הזמן במה שאפשר, וצריכים להכין מכתבי' מכתבי התעוררות לאחינו אשר במדינתינו, שכ"ז דורש זמן. אם יוחלט אצלם על הן ימסור נא לר"ל הנ"ל להוודע בג' שטאב כמה מאחינו נמצאים

תתקיד

מו"ה שמואל מיכל: טרייגין. אגרות נוספות אליו — לעיל תתצז, ובהנסמן בהערות שם.

ר"ל הורעויץ: שהתעסק בדבר המצה לאנשי חיל בשנה שלפנ"ז, כדלעיל אגרות תתצז"ח. תתקד.

מצה עבור אחינו אנ"ח: שנשארו עדיין במזרח הרחוק במלחמת רוסיה יפאן, שהתחילה בחורף תרס"ד. על משלוח המצות בחורף תרס"ד-ה ראה לעיל אגרת תתפב, ובהנסמן בהערות שם. על המשלוח בשנה שלפנינו ראה גם לקמן אגרת תתקכב.

בג' שטאב: במטה הכללי.

כעת במזרח הרחוק. בטח יודיעני כבודו בהקדם החלטתם בזה. ידידינו הרמ"מ מא"ז שי' כעת בפ"ב.

ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשו ומחו' ידידו עוז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

תתקטו

[ט"ו מ"ח תרס"ה־ו]

ב"ה יום ב' וירא

כבוד ידי"ע הרה"ג נכבד ומרומם מוהרש"מ שי'

אחדשה"ט.

מוסג"פ יקבל כבודו העתק הנייר אשר קבלתי מש"ב הרז"י שי' מריגע, אשר לשם הגיע זה, שמסרו את הרמבה"ן, ובכן צריכים לדעת מה חושבים אודות זה, ואפשר שע"י ריבוי התעסקו' והשתדלות נפעל בעזה"י שינתן לנו רשיון על קיבוץ כסף בשילוח תמן, כי הלא להם ישנו

תתקטו

הגיעה לידינו העתקה בכתי"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע. הסגנון כאן שונה קצת מהרגיל ואפשר שהיא אגרת כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע.

יום ב' וארא: ובכתיבה מאוחרת יותר [כתי"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע] "ט"ו מ"ח". התאריך מתאים לשנים תרס"ב: תרס"ה; תרס"ז: תרס"ט. ה"ר דובער אפרת, הנזכר לקמן כממונה בירושלים הגיע לירושלים בקיץ תרס"ב. ה"ר ישע' ברלין הנזכר לקמן נפטר בקיץ תרס"ח, א"כ נכתבה בין השנים תרס"ה־ו.

מוהרש"מ: מוה"ר שמואל מיכל טריינין. אגרות נוספות אליו — לעיל תתצז, ובהנסמן בהערות שם.

הרז"י: ה"ר זלמן יצחק וואלשאניק.

שמסרו את הרמבה"ן: שהלשינו על קופת רבנו מאיר בעל הנס של כולל חב"ד. ב"העתק הנייר" שהוא כתב המלשינות ברוסית, כותבים אחדים המכנים עצמם "חסידי חב"ד בירושלים" (אל ממשלת רוסיה, עם העתקה אל שר החוץ הרוסי) אשר הממונים בירושלים, שהם מרדכי שלאנק ליב מנוחין ודובער אפרת מעלימים סכומים גדולים מהמעות המונחים אצלם. לכן מבקשים שממשלת רוסיה תצוה למנות איש נאמן ברוסיה שהוא יהיה ממונה כללי וכל הכספים יבואו לירושלים באופן רשמי בבנק עם פנקס פתוח לבדיקה. ומציעים לממשלה למנות על זה שנים מנגידי חב"ד בריגא הרי הם ה"ר ישע' ברלין וה"ר יעקב זליקסון.

רשיון על קיבוץ כסף . . גם לנו אחב"י: בענין זה כותב הממונה ה"ר יהודה ליב מנוחין אל הגביר ה"ר שמואל אוטעווסקי, בא' תמוז תרס"ב (העתק בפנקס מכתבי ממוני ומנהלי כולל חב"ד תרס"ב):

העוסקים בחוי"ל באספת צדקה למענם מהוייבים ומוכרחים [...] בצנעה שלא להתפרסם ושלא יודע חי' כו' . . ועלה על רעיוני . . מדוע לא לנסות לנו להשתדל בהממשלה לבקש ג"כ

מפעל כזה והוא ברשיון, אפשר שינתן רשיון גם לנו אחב"י. כן צריכים היו להשיג ע"י מי שיהי' העתק החותמים, כי ניכר שנשלח מתמן וראוי לדעת מי הוא זה אשר יעשו עולה גדולה כזו לרצוח נפשות בפו"מ ולהרוס את אשר יסדו הראשונים.

ברגשי אהבה.

תתקטז

ב"ה אור יום ד' ה' דחנוכה תרס"ו לפ"ק
ליובאוויטש

כבוד מחו' ידי"נ הג' המפורסם ווח"ס נכבד ומרומם
י"א כו' מו"ה שמואל מיכל שי'

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי.

קבלתי כעת הטע"ג של כבודו אשר לא נעשה דבר לפועל כ"א הבטחה ובזה א"א לצאת, וכפה"נ לא הי' כ"א ח"ד שי' לבד, ומובן אשר ישאר הדבר בלי עשי' לפועל וחבל כו'. והשי"ת ירחם על אחב"י וירומם קרנם.

בעירנו נסתבכה קצת המנוחה, ויש לחוש שלא תבוא ח"ו לידי אי סדרים ר"ל ע"י הפריסטאוו. הפריסטאוו שלנו הוא איש פשוט והדיוט מאד ממין השפל בתכלית וגם איש רע, הוא הי' בהאמלי' בעת הפרעות

רשיון . . כמו למשל אומות העולם שטיצן את פאליסטינע כמו"כ יהי' רשיון לאחב"י לשלוח לקרוביהם ולאוהביהם ע"י האגענטין או שד"רין או פוסקעס.

לפועל לא הצליחו להשיג לזה רשיון, לא אז ולא בזמן שלפנינו. בשנים תרס"ז-ח הרבה רבנו להשתדל לייסד בוירצבורג חברת מניות לבניית בתים בחברון, ולקבל רשיון להשתתף בזה גם ברוסיה, כדלקמן אגרת תתקסא, ובהנסמן בהערות שם.

להם: לאינם יהודים.

תתקטז

מו"ה שמואל מיכל: טרייניץ. אגרות נוספות אליו — לעיל תתצז, ובהנסמן בהערות שם.

כ"א ח"ד: כי אם חתן דודי [הר"י ברלין ז"ל], ולא נתברר התוכן.

בעירנו נסתבכה קצת המנוחה: בהבא לקמן ראה אגרות-קודש אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע ח"ג אגרת תשיט (ע' צד ואילך).

פריסטאוו: ראש המשטרה.

בהאמלי' בעת הפרעות: בשלהי קיץ תרס"ג.

ר״ל גם בהפרעות דארשא ר״ל הי׳ שמה ויש סברה אשר הי׳ ג״כ בין העושים בפועל, ויש להאמין עליו כי הוא שפל מאד. אמנם כל פרטי סדר האי סדרים הוא יודע לתכליתם.

ביום ג׳ שבוע העברה באו לפה שני מטיפים א״י ויהודי ודברו על הפליאץ לפני הערלים. הפריסטאוו לא הניחם לדבר ביד חזקה וגרש את ההמון ולא שמעו איליו וכאשר הציק אותם הכו אותו ואת השאסקע שלו שברו על ראשו. זאת עשו ערלים וכפי הנשמע היו בתוכם גם איזה יהודים. וכמובן חרה אפו מאד.

בלילה ההיא הלך אל א׳ מהערלים שהכו אותו (והסתיר א״ע בלבושי ערלים) ולא מצאו ומצא את אביו והכה אותו מכות אכזריות. תמול באו לפה כמה אוראדניקעס ונאדזיראטיל מארשא.

בלילה העברה הלך עוה״פ אל בתי הערלים בלילה שעה 1 א׳ מהם האט ער ארעסטירט, ובבית הב׳ לא מצא את הנצרך לו הכה את ב״ב מכת רצח והילדים השליך ארצה. א׳ מהבית פרץ החוצה וצוח בקול מר והשמיעו בפעמון לאות על שריפה ר״ל למען לעורר את אנשי העיר, וכאשר שמעו זאת ברח וגם את הנ״ל עשה חפשי. כל העיר נתעוררו לקול הקריאה הנ״ל. המייעשצאניעס דרשו בחזקה מהיהודים המזויינים שילכו אתם אל הפריסטאוו ויהרגו אותו. המהומה בעיר הייתה גדולה, היהודים לא רצו לילך אבל היו מוכרחים לילך. אמנם בהליכתם נשאר אצל כולם שלא יעשו מאומה. רצו לשרוף עליו בית דירתו, אבל לא עשו כל רע.

היום נודע אשר שלח הפריסטאוו פריקאזין לכל הכפרים להדעסאטניקעס והמבוררים שבהם שיתאספו לפה על תמול שעה 6. וכותב להם אשר יהי׳ ח״ו פאגראם ר״ל (על הפריקאזין חתם בשם הפריסטאוו שהי׳ לפניו). המה לא באו למועד הנ״ל והרבה מהם באו היום בקר, ואומרים שלא באו מפני שהבינו שקורא אותם לשפוך דם ר״ל והמה לא רוצים בזה.

הפרעות דארשא: בשנת תרס״ה.
השאסקע: סוג חרב.
אוראדניקעס: שוטרים.
נאדזיראטיל: קצין משטרה.
מייעשצאניעס: אזרחי העיר.
פריקאזין: צווים.
דעסאטניקעס: שרי עשרות.

היום נסע לארשע (הבאן אינו הולך וכפה"נ נסע בסוסים) אומרים שנסע לפעול שיבואו לפה קאזאקין. האיספראוויניק הוא חבר שלו והיו יחד בהאמלי' והוא ג"כ כמוהו (כ"ז אמר לנו כעת הפעלדשער דפה מהבאליצע – אינו יהודי –). אם ח"ו יבאו קאזאקין העיר בסכ"נ ממש ר"ל.

המייעשציאניס המה כעת שלמים עם היהודים. עיקר כעסו של הפריסטאוו הוא על המייעשצאניעס והיהודים הדעמאקראט' אבל א"א לידע אותו כלל. אומרים שאמר להמייעשצאניעס למה התאחדו עם היהודים יותר טוב הי' להם להתאחד אתו. שמועות הולכים אשר שלח אוראדניקעס אל הכפרים לאספם לפה. מפחדים מאד. המייעשצאניס בוחרים מאתם שלוחים לארשא שיחליפו אותו. אמנם אם האיספראוויניק הוא כנ"ל מה תועיל הבקשה.

לפה"נ העצה האחת היא – בעזרתו ית' – שנפטר מאתו, ואז יש לקוות שתהי' אי"ה העיר במנוחה. אם יש ביכולת לעשות בזה מה, לפ"ד צריכים לעשות רק זאת שתהי' פקודה חזקה אל הגו"נ ליקח את הפריסטאוו מפה. אם יש ביכולתו לעשות דבר בעזרתו ית', בטח לא ימנע א"ע וישתדל בכל תוקף ועוז והשי"ת יהי' בעזרו.

והשי"ת ישמור אותנו מכל צו"צ ויסיר מאתנו הפחדים בתוך כלל אחב"י ונזכה לביאת ג"צ בב"א.

נ"ד הרה"ח הר"ז מסטאראדוב מתעסק בדבר העזר מקאמיטעט דחו"ל על מחנם, וכותב לי אשר הב"ג יש לו רוגז על אשר לקחו סטא"ד מהקאמיטעט דפ"ב אל הקאמיטעט דמאסקווא ובעת שהי' ש"ב הנ"ל במאסקווא אודות הנ"ל מסר ב"ג לויסאצקי ע"י טעלעפאן שלא יתנו על סטא"ד מאומה, והמה מקוים לקבל מאה אלפים. וכותב אשר ימים אלו יהי' עוה"פ במאס' ומשם יסע לפ"ב אל הב"ג, ומבקש אשר כבודו יהי' לו לעזר אצל הב"ג.

העיר סטא"ד נהרסה מאד ר"ל הרבה נגידי וג' נשארו ריקם מכל ר"ל והעזרה נחוצה להם מאד. מהראוי ונכון אשר כבודו יכניס א"ע בזה ויהי' אתו אצל הב"ג וישתדל בזה בכל יכולתו והשי"ת יעזור לו.

איספראוויניק: שר המחוז.
נ"ד הרה"ח הר"ז: נכד דודי הרב החסיד ה"ר זלמן שניאורסאהן.
העזר . . מחנם: לאחר הפרעות בעיירות רבות ברוסיה בראשית שנת תרס"ו.
הב"ג: הברון גינזבורג.

בקשתי להודיעני מה נעשה אצלם בדבר המנוחה. והשי״ת יעזור לו להיות במנוחה בכל פרט ויצליח כבודו בכל ענייניו בגו״ר.

ויקבל החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשו ומחו׳ ידידו עוז דו״ש מלונ״ח תכה״י המצפה לרחמי השי״ת בקרב בישועה וגאו״ש

שלום דובער

חשבתי לשלוח מכתבי ע״י ציר מיוחד לכבודו, אמנם החליטו בוואלסט שיסעו מחר אל הגוב׳ ויסעו אדון העיר ושניים מהמייעשצאניעס, וג׳ (להבדיל) מהיהודים, ויש לקוות אשר הגוב׳ יקח אותו מפה. תוצאות הדבר אודיעו אי״ה. הפריסטאוו שב לעיר כעת בלילה, ולפי ההשערה לא יעשה דבר ח״ו והשי״ת ישמור אותנו.

תתקיז

[שבט תרס״ו ?]

ב״ה

כבוד ידידי עוז הג׳ המפורסם ווח״ס ומרומם י״א כו׳ מו״ה שמואל שי׳

בהיות כבודו במחנינו דברנו בדבר עניני אח״פ אשר הכנסת הצדקה הזאת נחלשה מאד בפלכים שלהם, וא״ל שלפ״ד העצה האחת היא שיסע ע״ז איש מיוחד כפשוט׳ כשנים הקדמונים לאסוף את הנקבץ מקודם ולחזק על להבא הן בהתעוררות הנותנים הן להמנות גובים שיאספו בזמן מיוחד כמו בכל חודש וחודש מהפושקעס למוסרם

וואלסט: מועצת העיר ליובאוויטש.

תתקיז

אגרות תתקיז־כא שלפנינו נכתבו כולם בלי תאריך. האחרונה שבהן אף בלי סיום וחתימה. מהעובדה שכולם נשארו בארכיון רבנו נראה שלפועל לא נשלחו. עובדה נוספת רואים אנו כאן, שבכל האגרות שלפנינו נזכר השד״ר ה״ר משולם רייך. אגרת בתוכן דומה נדפסה לעיל ח״א קמח, בתאריך י״ט שבט תרס״ו. השד״ר שם הוא ה״ר מאיר ליב הורוויץ. א״כ אפשר שמחמת טעם זה נגנזו אגרות אלו, שנכתבו בתחלת שבט תרס״ו, ונכתבה אגרת חדשה עם שם השד״ר החדש הרמ״ל הורוויץ. ועדיין צ״ע בכ״ז.

מו״ה שמואל: גוראר׳. אגרות נוספות אליו — לעיל ח״ב רעא, ובהנסמן בהערות שם.

אח״פ: ארץ חפץ.

למקום אחד שיהיו מונחים אצלו עד עת בא המשולח, ועי"ז יתחזק הענין הרבה בעזה"י. ולמטרה זו נוסע עתה ח"ד ידי"נ הרה"ח המפורסם כו' מו"ה משולם שי' רייך, אשר ידעתיו שהוא טוב להענין בכה"פ הן מצד נאמנותו והן מצד פעולתו הטובה אשר יעסוק בכל כוחותיו לטובת הדבר. ולזאת אבקש את כבודו לקרבו ומה שיהי' ביד כ' לסייע על ידו יעשה נא כ' בשביל מעשה הצדקה הגדולה הזאת אשר יסדו כ"ק אבותינו רבותינו הק' זצוקללה"ה נ"ע זי"ע ונתנו נפשם עליו, לחזק את מה שצריכים לחזק להגדיל את מעשה הצדקה הזאת לקיים רצון המייסדים זצוקללה"ה נ"ע זי"ע ולהחיות עם רב מאחב"י המצפים לעזרתם. ובגלל הדבר הזה יברכהו השי"ת בכה"ט וימלא כל משאלות לבבו לטוב ברו"ג.

והנני מבקש גם את כבוד אחיו ידידי עוז מוהר"ן שי' אשר גם ידיו תכן עמו לסייע בכל מה שבאפשרו לסייע בזה. וזכות המצוה הגדולה הזאת יעמוד לו בכל עניניו למלא ככל משאלות לבבו לטוב ברו"ג.

ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשו וידידו עוז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

תתקיח

ב"ה

כבוד ידידי עוז הרה"ג המפורסם ווח"ס נכבד ומרומם י"א כו' מו"ה יצחק יואל שי'

כבר דברתי עם כבודו אשר נחוץ מאד שיסע אחד בדבר מעות אח"פ בפלכים שלהם, ותקוותי אשר עי"ז יעלה הענין הרבה. ובאמת כמה שאפשר לחזק את הדבר אשר יסדו קדמ[ו]נינו להחיות בזה כמה נפשות

מוהר"ן: מוה"ר נתן גוראר"י.

תתקיח

ראה אגרת שלפנ"ז ובהערות שם.

מו"ה יצחק יואל: ראפאלאוויטש. אגרות נוספות אליו — לעיל ח"ב תעט, ובהנסמן בהערות שם.

אח"פ: ארץ חפץ.

מצוה גדולה היא. וכאשר לפ״ד כשיהי׳ איש מיוחד ע״ז אשר כל עינו ולבו ישים על הענין הזה בודאי יתחזק בזה, אחשב אשר מחוייבים אנחנו לעשות. ולזאת נוסע עתה למטרה זו ח״ד ידי״נ הרה״ח המפורסם מו״ה משולם שי׳ רַייך. וראשית נסיעתו תהי׳ למחנם. ואבקש את כבודו לקרבו ולסייע לו כפי מה שידוע לכבודו באופן חיזוק הענין, לעורר את הג׳ דמחנם והבעה״ב אשר כאו״א יוסיף אומץ במעשה הצדקה הזו, ולא ישלטו ידי כוללים זרים באותן השייכים לכולל חב״ד. ובודאי נמצאים כאלה שאין אצלם פוסקעת כלל, נא ונא מכבודו להשתדל בזה וליתן לו כוחות הן במחנם הן בהסביבה ואף גם במקומות רחוקים אשר דבר כ׳ מגיע. ואקווה אשר בכוחו – בעזה״י – יעשה חָיל, ובזה יעשה רצון כ״ק אבותינו רבותינו הק׳ זצוקללה״ה נ״ע זי״ע ויחי׳ עם רב מאחב״י עניי אח״פ. וזכות המצוה הזאת יעמוד לו בכל ענייניו שימלא השי״ת כל משאלות לבבו לטוב.

ולימים הבאים צריכים להגביל זמן למתי יבוא בכל שנה ושנה. ועתה מה שנאסף עד הזה״ז ימסרו לו וישלחם לאח״פ.

אבטח אשר כ׳ יתן מקום לדברי ויעשה את בקשתי.

ויקבל החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשו וידידו עוז דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

למחנם: קרמנצ׳וג.

ולא ישלטו ידי כוללים זרים: ע״פ פס״ד החח״מ בעל ה״שדי חמד״ מתחלת תמוז תרס״ב (נזכר בכמה מכתבי ממוני ומנהלי כולל חבד בפנקס תרס״ב) כי אסור להם לממוני כולל וואהלין לקבוע שופרות רמבעה״נ אצל אנ״ש חסידי חב״ד ואסור להם לאנ״ש חב״ד למסור פדיון אתרוגיהם המכונה מעות רמבה״נ הנמצא אצל אנ״ש לכולל וואהלין שכבר זכו בהם חסידי חב״ד באה״ק ע״פ תקנות הראשונים כמלאכים מייסדי הישוב באה״ק.

ובאשר לשאר המקומות הרוסיה, מלבד בתי כנסת חב״ד, ע״פ הפשרה שבין כולל חב״ד לבין ועד הכללי של כל הכוללות, כל ההכנסה מערי רוסיה היא בשותפות 20% לכולל חב״ד ו־80% לועד הכללי, מלבד שלשה עיירות פטרבורג חרקוב ומוסקבה — 30% לחב״ד ו־70% לועד הכללי. ומלבד ארבע עיירות שבהן משותף כולל חב״ד רק עם כולל רייסין, 41% לכולל חב״ד ו־59% לכולל רייסין. כנזכר כל זאת בכמה מכתבים שבפנקס הנ״ל.

בשנת תרס״ו נתפרדה השותפות במדה מסויימת (מכתב ב׳ תמוז תרס״ח פנקס הנ״ל). וראה לקמן אגרת תתקנ״, ע״ד האשמת העלמה במעות אלו.

תתקיט

ב"ה

כבוד ידידי עוז הרה"ח המפורסם נכבד ומרומם י"א כו' מו"ה יעקב מרדכי שי'

כאשר מעשה הצדקה דאח"פ נחלשה מאד בפלכים שלהם מאז חדל לנסוע שוד"ר ע"ז, וכמה נתנו נפשם ע"ז כ"ק אבותינו רבותינו הק' זצוקללה"ה נ"ע זי"ע, ויגעו ע"ז בכל נפשם לייסד ולחזק את מעשה הצדקה הזאת, ועתה נחלשה מאד מבית ומבחוץ, שנתמעטה ההכנסה, וגם בהמעט הנמצאה שולטים ידי זרים מכוללים אחרים, וקול צעקת עניי אח"פ מאנ"ש הצועקים ללחם גדלה מאד, ובכל שנה ושנה מתוספים עניים וההכנסה מתמעטת ואינה מספקת על לחם צר כו' (ובפרט בשנה זו שעלה שער התבואה באח"פ יותר מפי שניים).

והנה העצה האחת שאני מוצא להטבת הענין הוא להחזיר העטרה ליושנה שיסע איש מיוחד בשביל זה שיעיין ויפקח היטיב בטובת הענין הזה, ובזה תקוותי שיתחזק בעזה"י. ומצאתי מוכשר לזה את ידי"נ ח"ד הרה"ח המפורסם כו' מו"ה משולם שי' רייך, כאשר ידעתיו היטיב הוא טוב לזה בכה"פ הן מצד נאמנותו הן מצד פעול[ו]תיו בשארי מקומות אשר השביח את הענין הרבה ועוסק בזה בהשכל ודעת, ובכל כוחותיו יעסוק בטובת הענין בעזה"י.

ולזאת הנני מבקש את כבודו לקבלו בספ"י לקרבו ולסייע על ידו לטובת מעשה הצדקה הגדולה הזאת. יעשה כבודו ויאסוף איליו הג' ונכבדים מאנ"ש דמחנו ויתעוררו ויעוררו להגדיל את מעשה הצדקה ולהוסיף פושקעס במקומות שאינם נמצאים ע"ע, ויפקדו פקידים ע"ז שילכו בכל חודש וחודש לאסוף מהפ' ולמסור ליד הגבאי אשר תעשו, אשר אצלו יהיו המעות עד עת בא ח"ד הרב שי' בפעם השני (כפי העת אשר יגבילו ע"ז).

בטח ישתדל כבודו ככל האפשרי לטובת עניי אח"פ להחיות עם רב

תתקיט

ראה לעיל אגרת תתקיז, ובהערות שם.

מו"ה יעקב מרדכי: בעופאלאוו. אגרות נוספות אליו — לעיל תתלד, ובהנסמן בהערות שם.

אח"פ: ארץ חפץ.

שולטים ידי זרים מכוללים אחרים: ראה אגרת שלפנ"ז, ובהערות שם.

ולחזק מעשי ידי אבותינו רבותינו הק׳ זצוקללה״ה נ״ע זכותם יגן על כל המתעסקים והמסייעים במעשה צדקה הזאת וימלא לכאו״א כפי משאלות לבבו לטוב ברו״ג.

ויקבל החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשו וידידו עוז דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

תתקכ

ב״ה

כבוד ידידי עוז הר׳ המפורסם ווח״ס נכבד ומרומם
י״א כו׳ מו״ה ש׳ זלמן שי׳ זלאטאפאלסקי

כאשר מעשה הצדקה דאח״פ נחלשה הרבה בפלכים שלהם מאז חדל לנסוע שוד״ר ע״ז, ולבד שנתמעטה ההכנסה, שולטים בהם ידי כוללי פולין, ובשלנו הולך ומתמעט, ואנשים עניים מתוספים בכל שנה ושנה, והרחמנות שעליהם אין לשער. ולזאת עלה בדעתי שצריכים לחזק את הדבר אשר עשו קדמונינו זצוקללה״ה זי״ע ללכת בדרכם. והיא העצה האחת לחזק את קופת כוללנו ולהחיות עניי אנ״ש יחיו, והוא שיהי׳ איש מיוחד שיסע בכשו״ש ויהיו עיניו ולבו רק לדבר הזה, לאסוף את הסך הנקבץ לשולחו למטרתו, ולחזק בכל מקום שצריכים חיזוק. ולזאת נוסע עתה למטרה זו ח״ד ידי״נ הרה״ח המפורסם כו׳ מו״ה משולם שי׳ רייך, באשר ידעתיו היטיב אותו ואת פעולתו הטובה בענין הזה בשארי מקומות ועוסק בזה בידיים חרוצות בהשכל ובדעת, והוא נאמן רוח בתכלית ויעסוק בזה בכל כוחיו לטובת הענין, ומצאתיו טוב להענין בכה״פ.

ולזאת הנני מבקש את כבודו לקבלו בספ״י ולקרבו ולסייע לו כפי מה שידוע לכ׳ מקומות הצריכים חיזוק ואופן החיזוק, וידיו יהיו עמו

תתקכ

ראה לעיל אגרת תתקיז, ובהערות שם.
אח״פ: ארץ חפץ.
שולטים . . פולין: ראה לעיל אגרת תתקיח, ובהערות שם.
בכשו״ש: בכל שנה ושנה.

לחזק את מעשה הצדקה הגדולה הזאת, ויהי' עמו אצל גבירי מחנם לעוררם אשר כל אחד ואחד יוס[י]ף אומץ כפי נדבת לבו (ונדבת ידו) הטובה. ובודאי ימצאו גם מקומות חדשים שע"ע אינם נותנים כלל למעשה הצדקה הזאת, וע"י התעוררות בודאי ישתתפו בזה.

אבטח אשר בודאי ישתדל כ' בזה בכל האפשרי. וזכות כ"ק אבותינו רבותינו הק' זצוקללה"ה נ"ע זי"ע, אשר יסדו את הענין הזה ונתנו נפשם ע"ז, יעמוד לו שיעזור לו השי"ת ככל משאלות לבבו לטוב ברו"ג.

ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשו וידידו עוז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

תתקכא

ב"ה

כבוד ידידי עוז הרב המפורסם ווח"ס נכבד י"א כו' מו"ה מאיר שלמה שי', וכ' ידידי עוז המפורסם ווח"ס נכבד י"א כו' מו"ה אשר שי' שו"ב

כבר דברתי הרבה עם ידידינו הר"א שי' בהיותו במחנינו בקיץ העבר בדבר עניני אח"פ אשר נעזב ונחלש הענין הרבה במקומות שלהם וההכנסה מתמעטת בכשו"ש. ובכלל שורר אי סדרים במעשי הצדקה הזאת בהנוגע לכוללנו אשר רק חלק מועט בא לכוללנו והעיקר הולך למקומות אחרים. ואין זה לפ"ע חלק הנותנים עתה, כי במשך השנים נתוספו בפלכים שלהם מאנ"ש אשר באו מהפלכים שלנו והתיישבו שמה ובודאי שייך מעות אח"פ שלהם לכוללינו, ומכ"ז מעט מאד מה שמגיע לעניי אח"פ, ועניים מתוספים בכשו"ש, וקול צעקתם גדלה מאד,

---

תתקכא

ראה לעיל אגרת תתקיז, ובהערות שם.

מו"ה מאיר שלמה: ינובסקי, ראב"ד ניקאלייעב.

מו"ה אשר: גרוסמן, שו"ב בניקאלייעב. אגרות נוספות אליו — לעיל תתפח, ובהנסמן בהערות שם.

בקיץ העבר: באספה דלעיל אגרת תתקא, ובהנסמן בהערות שם.

אח"פ: ארץ חפץ.

בכשו"ש: בכל שנה ושנה.

כי בשו״א אינו מספיק ההכנסה ללחם צר כו׳. ולזאת מחוייבים אנחנו להשתדל בזה בכל האפשרינו לחזק מעשי הצדקה הזאת מה שייסדו כ״ק אבותינו רבותינו הק׳ זצוקללה״ה נ״ע זי״ע ונתנו נפשם ממש עליו, מחוייבים אנחנו ללכת אחריהם לעשות כל מה שביכולתינו לטובת הדבר אשר אוותה נפשם הק׳.

והנה העצה האחת לחזק את הענין הוא שיהי׳ שוד״ר ע״ז כשנים הקדמונים שיבוא בכשו״ש בזמן מיוחד לקבל המעות ולשולחם לתעודתם, אשר זה יהי׳ כמזכיר לכאו״א גם בכל השנה, ובעת בואו יראה מה שנחוץ לעשות לטובת הדבר ויעורר את מי שצריכים לעורר ואשר בידו לעשות לטובת מעשה הצדקה הגדולה הזאת. ולזאת הנני מבקשם לקבלו בספ״י לקרבו ולסייע ע״י.

תתקכב

ב״ה יום ב׳ ב׳ דר״ח אדר תרס״ו לפ״ק
ליובאוויטש

כבוד מחו׳ ידי״נ הג׳ המפורסם ווח״ס נכבד ומ׳רומם
י״א כו׳ מו״ה שמואל מיכל שי׳

ת״ל בעד החוה״ש כה לחי.

מכתבו מיום ד׳ שו״ע נכון הגיעני. יעזור לו השי״ת ויזכה בהמשפט דבודאפעסט ויקבל מהם המעות בשלימות בקרב.

בדבר המצה אם כי הסך ג׳ אלפים מצער הוא לפי ההשערה מה שישארו שם אנ״ח מאחינו, מ״מ גם ההחלטה הב׳ לחלק בעיירות בין האנ״ח הבאים ג״כ ענין נכבד הוא. ובהנוגע אל המצה צריכי׳ לעשות בזה תיכף לידע המקומות שלהם ולהיכן ולשלוח המעות כי הזמן קרוב לבוא ובודאי דורש הכנה שם, ולזאת נחוץ למהר בזה.

ולסייע ע״י: עד כאן נכתב. ראה הערות לאגרת תתקיז.

תתקכב

מו״ה שמואל מיכל: טריינין. אגרות נוספות אליו — לעיל תתצז, ובהנסמן בהערות שם.
שו״ע: ? עד״ז לקמן אגרת תתקצא.
בדבר המצוה . . אנ״ח: אנשי חיל. ראה לעיל אגרת תתקיד, ובהנסמן בהערות שם.

בדבר הרבנות, הנה על ידידינו הרא״ח שי׳ מסופק אני ג״כ אם יתרצה לנסוע, וגם אומרי׳ אשר הוא חלוש בבריאותו וכובד השמיעה נתחזק אצלו מאד, אך על אריגסאן א״א להסכים, הוא [. . .] ציוני, וזה כד׳ או ה׳ שנה הי׳ לי ויכוח אתו בענין הזה, וכמובן מלביש הכל בלבוש הקדושה אבל באמת הכל הוא ע״פ פשוט כנ״ל (תוכן הויכוח שלנו רשמתי אז לצורך אחדים, ואם כ׳ לא ראה אותו הנני שולח בזה ההעתק) . . ומש״כ שהרח״ע אינו יודע ל׳ רוסי׳, כמדומה לי שיודע בשיעור המספיק ל׳ רוסי׳ ואשכנז, וכבר כתבתי לכ׳ אודותו, מ״מ הוא יר״א ויש לו תוקף בעניני׳ עיקרים וחפץ בתיקונם, ולגבי הנ״ל הוא טוב הרבה יותר.

מטרת נסיעתי לויטעפסק הי׳ כי זה מכבר אני מרגיש חלישות בהיד הימני, ובעת האחרונה נתגברה החלישות עד שכבד עלי הכתיבה, וגם מרגיש אני בה חמימות תמידי כמו בהיד השמאלי, ואני ירא מאד מהעדר הרגשה בה ח״ו כמו בהשמאלי. ויען שאין רצוני לעשות נסיעות גדולות בזה״ז נסעתי לויט׳ להתייעץ עם ליבערמאן אולי יש עצה לקדם פני הדבר – בעזרתו ית׳ – שלא יבוא לידי העדר הרגשה ח״ו. אמנם הוא יעץ לשאול ע״ז מומחה לדבר היינו אצל מינאר במאסקווא . . ולזאת נוסע אני היום אי״ה למאסקווא ואשאל אי״ה גם מפראפ׳ פניפי. ותקוותי לבוא אי״ה חזרה אחר ש״ק הבע״ל. והשי״ת יצליח דרכי וישלח לי רפו״ש בקרב בתוך כו׳.

ויקבל החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשו ומחו׳ ידידו עוז דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

הרבנות: בפ״ב. לפועל נבחר הי״ר דוד טעביל קצינלנבויגן. ראה בזה גם לקמן אגרות תתקלג. תתקנב.

הרא״ח: הי״ר אלי׳ חיים מייזל מלאדז.

אריגסאן: הי״ר שלמה אהרן.

ויכוח אתו . . רשמתי אז: נדפס לעיל ח״א קכב.

הרח״ע: הי״ר חיים עוזר גרודזנסקי, שרבנו המליץ על מינויו לרב בפ״ב. אמנם הוצעה לו הרבנות וכותב על כך (אחיעזר אגרת קמד): ״קבלתי מכתב מהברון הירץ גינצבורג ויקירי חשובי העיר מכל המפלגות כי בחרו אותי לרב ומורה שמה . . הענין הזה מצא מסלות בלבבי, כאשר בעיר הבירה אוכל להיות לתועלת לעניני הכלל, אבל עוד טרם באתי לידי החלטה״.

חלישות בהיד הימני . . כמו בהיד השמאלי: דלעיל ח״ג אגרת תתג, ובהנסמן בהערות שם.

נסעתי לויט׳ . . למאסקווא: בתולדות התמימים מסופר שהנסיעה לויטבסק היתה בפ׳ יתרו ויקח עמו את בנו הרב. וגם למאסקווא לקח אתו את בנו הרב וישהו שם כשני שבועות (ראה ליובאוויטש וחיילה ע׳ 100, 103).

תתקכג

ב״ה יום ב׳ ח׳ אדר תרס״ו לפ״ק
מאסקווא

זוגתי תי׳ כלתי הצנועה והכ׳ תי׳ נכדותיי היקרות יחיו

ת״ל בעד החוה״ש כה לחי.

דיינע בריף מיום ועש״ק ומאור ליום א׳ ויום ב׳ האב איך מקבל גיוועז לגודל קו״ר. איך דיינק דיר זייער פאר דעם אפטין שרייבין השי״ת יעזרינו זעהען זעך בקרב בחו״ש מיט פריילעכע הערצער.

תמול בין איך גיוועז מיט דאק׳ שניאורסאן בא פראפ׳ ראָט . . .

בא מיר איז אַ סברה מיר זאלין דא פאר ברייננען נאך אַ פאר טעג היינו עד יום ב׳ הבע״ל . . און די אחים טענה״ן שטארק איך זאל ניט איילין אין א פאר טעג איז בא מיר גיווארין אַ סברה אז מיר זאלין פארבריינגען איבער שבת ופורים הבע״ל . . .

ביום א׳ האב איך גישריבן לכאו״ח מו׳ הר׳ תי׳ גיויס איז אן גיקוממען.

בנינו שי׳ איז ב״ה בחו״ש, ער איז צוא טראגין וועגין תו״ת און וועגין רמבעה״נ און אין מיטין חאפט ער אריין מתנות אביסל אלטע ספרים. איך לאז עם ניט פארין אליין אין גאַס. איצט איז ער גיפארין מיט ר״ב ברלין צוא לויק לויגאוויער ער האט אלטע ספרים מסת׳ וועט ער עפעס חאפין.

ותקבלו החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשכם ואישך וחותנך וא״ז דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

דאק׳ שניאורסאן וזוגתו גיריסין אייך זייער פריינדלעך אזיי׳ האבין זיי׳ גיבעטין.

תתקכג

די אחים: אולי האחים ה״ר שמואל ונתן גוראריי, שאנו מוצאים אותם כמה פעמים עוזרים לרבנו בכגון דא.

לכאו״ח: לכבוד אמי וחמותיך.

וועגין תו״ת: ראה לקמן אגרת תתקכה.

רמבעה״נ: רבנו מאיר בעל הנס, עניני כולל חב״ד. ראה לעיל אגרות תתקטו. תתקיז־כא. לעיל ח״א קמב־ט. לקמן תתקכט. תתקלו. תתקמא. תתקמג־ד. תתקני. תתקנד. תתקסא. תתקסז. תתקסט. תתקפא־ב. א״ד. א״י.

אליין אין גאס: מחמת המהומות המהפכניות שבאותה תקופה.

תתקכד

ב"ה אור יום ועש"ק י"ב אדר תרס"ו לפ"ק
מאסקווא

זוגתי תי' כלתי הצנועה והכ' תי' נכדותיי היקרות יחיו

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי.

הטע"ג קבלתי איך וייס ניט וואס בעזספאקאייט איר זעך אזוי' פון דעם פאר ברייענגען דא דיא עטלעכע טעג. איך האב גישריבין ביום ג' דיא פרישינע דערפון, איך האב גירעכנט אז דוא זאלסט האבין דעם בריף תמול לילה, ויא עס וייזט איז ער ניט גיווען. גיויס וועט ער זיין היינט. איר קענט גאנץ רוהיג זיין מיר זיינען ת"ל פאלקאממען גיזונד כה יתן ה' על להבא.

דא איז דיא צייט רוהיג ת"ל. מיא זאגט אז אין מארט וועט ח"ו זיין אום רוהיג און אנדערע זאגין אויף מאי, אבער איצט איז ת"ל רוהיג. השי"ת זאל היטין אללע אידין בכל מקום שהם און אין אללע צַייטין . . והשי"ת ישלח לי רפו"ש בקרב בתוך כו'.

. . . דעם בריף שיק איך צום באהן. והשי"ת יעזרינו זעהען זעך בקרב בחו"ש מיט פריילעכע הערצער. האט אַ גוטין פורים אַ פריילעכין פורים והשי"ת יעשה לנו ניסים כמו שעשה לאבותינו בימים ההם בזה"ז ונזכה לביאת ג"צ בב"א.

ותקבלו החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשכם ואישך וחותנך וא"ז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

תתקכד

בעזספאקאייט: דואגים.
פרישינע: סיבה.
דיא צייט רוהיג: ראה אגרת שלפנ"ז.

תתקכה

ב"ה

הגביר הנכבד ווח"ס יר"א כו' מו"ה אברהם ראזענצוייג נ"י התנדב שמונה אלפים רו"כ על בנין בית חומה בליובאוויטש על החדרים של ח' תומכי תמימים ובית־מבשלות, וע"ז נתן כעת במזומן סך שני אלפים רו"כ ועל ששה אלפים רו"כ נתן וועקסלען לסלק אי"ה בחודש יון ויול שנה זאת.

והשי"ת יעזור להגי' ר"א הנ"ל לעשות צדקה וחסד תמיד כל הימים ולהיות מתמכין דאורייתא וזכות הצדקה יגן עליו וימלא כל משאלות לבבו לטוב ויצליח לו בכל עניניו בגו"ר.

אור יום ג' ט"ז אדר תרס"ו לפ"ק פה מאסקווא

כ"ד החפץ טובו והצלחתו כה"י

שלום דובער

הבית הנ"ל יקרא בשם בית אברהם ורחל.

תתקכו

ב"ה יום ג' ד"ג אדר תרס"ו לפ"ק
ליובאוויטש

כבוד ח"ד ידי"נ הגי' המפורסם ווח"ס נכבד ומרומם
י"א כו' מו"ה ישעי' שי'

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי.

מכתבי כבודו נכון הגיעני. הסך ג' מאות קבלתי והשי"ת יעזור לו וימלא כל משאלות לבבו לטוב ויצליח בכל עניניו.

תתקכה

התנדב . . מבשלות: ראה בזה גם תולדות התמימים (נעתק בספר ליובאוויטש וחייליה ע' 103). ועל הבניה — לקמן תתקלה־ו. תתקמ.

בית חומה: בית אבנים גדול, להבדיל מבית עצים.

תתקכו

מו"ה ישעי': ברלין. אגרות נוספות אליו — לעיל תתל, ובהנסמן בהערות שם.

בדבר בריאותי . . יש בזה תערובות ממחלתי הישנה (טובערקוליאז) אשר בשביל זה נסעתי וישבתי הרבה בשנים הקודמים בפאריז ומענטאן ושארי מקומות, ות"ל הועמד המחלה . . מיעוט הכתיבה ודאי טוב לזה, אבל הלא צריכים לכתוב. והשי"ת ישלח לי רפו"ש בקרב בתוך כו'.

בקשתי להודיעני מבריאותו מה הראה הבחינה ואיך הוא מרגיש א"ע. והשי"ת ישלח לו רפו"ש בקרב ויחזקו שיהי' בריא אולם.

ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשו וב"ד ידידו עוז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

תתקכז

ב"ה יום ג' ר"ח ניסן תרס"ו לפ"ק
ליובאוויטש

כבוד ח"ד ידי"נ הג' המפורסם ווח"ס נכבד ומרומם
י"א כו' מו"ה ישעי' שי'

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי.

הנני מברכו בברכת מז"ט בעד חתונת נ"ג יחיו יתן ה' אשר זיווגם יעלה ליפה באריו"ש ובדור ישרים ויתן בלבם יראת ה' שיהיו יר"א באמת ויצליחו ברו"ג ויהי' לכבודו לנחת רוח ועונג.

הטע"ג שלו קבלתי ות"ל אשר שם נפשינו בחיים והשי"ת ישמרינו על להבא מכל צו"צ כו'.

גופא דעובדא הכי הוה. בחור א' מטשערניגאוו נתקרב אל

תתקכז

מו"ה ישעי': ברלין. אגרות נוספות אליו — לעיל תתל, ובהנסמן בהערות שם.
נ"ג: נכד גיסו.
באריו"ש: באריכות ימים ושנים.
צו"צ: צרה וצוקה.
גופא דעובדא: בהבא לקמן ראה גם תולדות התמימים (נעתק בס' ליובאוויטש וחייליה ע' 99-111). לעיל ח"א אגרת קנה, ובהנעתק בהערות שם. לעיל תתקיא. לקמן אגרות תתקכח-לא. תתקלח-ט. תתקמה-ט. על גמר הענין ראה לקמן אגרת תתקמח.

הדעמוקראטין ופועלי ציון דפה, ושלחנו טע״ג אל אביו שיבוא לפה ויקחהו מפה. בין כה שלח בני שי׳ אחריו ולא בא, ושלח ולקח את החפצים שלו לקאנטאר. ונשלח עוד טע״ג לאביו שיבוא תיכף.

בליל ה׳ באו איזה מהפועלי ציון שיחזי[ר]רו לו את החפצים ובא״ל יעשו ח״ו כו׳ וגרשו אותם מקאנטאר. המה לקחו את הבחור לבית אחד מהם. אנחנו מצאנו שא״א לנו להניח זאת אשר יתערבו המה בענינינו ולא יניחו לשלוח את מי שאנו צריכים לשלוח ולגרש מפה. גם ראינו אשר כשיבוא אביו יחביאו אותו בכדי שישאר פה אצלם (אח״כ נתגלה הדבר אשר כן הי׳ כוונתם), ועלה בידינו ת״ל לתפוס אותו במוצש״ק שהלך ברחוב נגד חצר שלנו ולקח אותו בחור אחד והכניס אותו אל החצר והכניסו אותו בקאנטאר בחדר הב׳.

הדעמאק׳ ופועלי ציון בנודע להם הדבר עשו אסיפה ובאו לחצר הרבה מהם ואחדים נכנסו אל הקאנטאר לתבוע את הבחור הנ״ל. הבחורים שלנו באו כולם מהזאל ורצו להכות אותם ולא הניח בני שי׳ רק נגרשו. וירו מרעוואלוואר בחלון הקאנטאר ונשקע הכדור בהכותל שכנגד. בקאנטאר היו הרבה אנשים, רב א׳ (מראַמאַנאָוו) שהי׳ פה ש״ק עמד בעת ההיא נגד החלון רק שהי׳ מוטה על ידיו, ועברה הכדור על ראשו ות״ל לא נגע בו ולא בשום אדם והי׳ בדרך נס. גם ירו נגד הזאל שלי אך הכדורים לא הגיעו אל הכותל, כי הבחורים שלנו לא הניחום לגשת בקירוב ועמדו אצל השער.

הפריסטאוו נקרא לפה, ועשה איזה חיפושים באיזה בתים ואי׳ מהם תפס. על א׳ העידו עדים שהוא ירה בהרעוואל׳, ותפס אותו ושלח אותם לארשע. בד״כ נכנעו עי״ז ומתחרטים על הדבר, אמנם מהם אשר מדברי׳ גם כעת ומפח[י]דים כו׳. מארשע הניחו לחפשי אותו אשר העידו עליו כנ״ל, וא״י אם הוא חפשי לגמרי או יהי׳ משפט ע״ז.

בד״כ אם כי אין הדבר במנוחה לגמרי, מ״מ אין מה לפחד ח״ו ותקוותי חזקה אשר לא יגעו עוד בהבחורים שלנו ולא יתערבו בענינינו.

אביו של הבחור בא ביום א׳ ערב ונסע אתו לביתו. הפאס שלו נשאר אצל א׳ מהפ״צ (שלקחו אותו בכוונה הנ״ל) אשר נתפס בלילה

רב א׳ (מראמאנאוו): הי״ר משה צבי הירש קלאצקין.
הפריסטאוו: ראש המשטרה.

הנ"ל ויושב במאסר עבור מעשה אחרת שהכו את הפריסטאוו העבר. והשי"ת ישמרינו מהם ומהמונם ונחי' חיי מנוחה בכל פרט ברו"ג.

יש תקווה כעת שיהי' אי"ה רשיון על תו"ת. ידידינו ר' חיים מא"ז ממאסקווא יש לו הכירות גדולה עם איגנאטאוו ובהיותי במאסקווא בימים אלו הי' ר"ח בפ"ב ודבר עם הנ"ל איך שברצונינו לייסד אבשצעסטווע לעשות ת"ת וישיבות תחת השגחה טובה וילמדו שם לימודי קדש בלי שום תערובות שום למוד אחר, ושאל חוות דעתו ע"ז ואם יותן ע"ז רשיון, והשיב לו אשר מאד נראה הדבר בעיניו שעי"ז יחוזק האמונה אשר גם לפניהם טוב הדבר. ואומר איג' באופן שלא ילמדו שם שפת רוסי' ולא שום לימוד ממין הזה, וא"ל שיתן לו בכתב איך ומה רצונינו בזה, ואומר שילכו ה' אנשים אל המניסט' בבקשה זאת, והוא ידבר אתו מקודם אודות זה, ומבטיח שיותן הרשיון אי"ה.

לתכלית זאת בבאי ממאסקווא קראתי לפה את ידידינו רמ"ב בערנשטיין וערכנו בכתב בקצרה את רצונינו וגם איזה שאלות מאתו, וימים אלו יסע הר"ח לפ"ב וגם בערנשטיין יסע לפ"ב ואם יסכים איג' על הצעותינו יסדר בערנשטיין בשם את ההצעה עם הדאקל'. והשי"ת יהי' בעזרינו להשיג הרשיון כי הוא דבר גדול מאד ויהי' הענין בהצלחה בכל פרט.

שבוע העברה כתבתי לכבודו בטח קבל המכ'. ובקשתי להודיעני מבריאותו ושלומו הטוב.

ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשו וב"ד ידידו עוז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער.

שהכו . . העבר: ראה לעיל אגרת תתקטז.

רשיון על תו"ת: לאחר שיסוד חברת יבנה לא התאשרה — ראה לעיל אגרת תתלט, ובהנסמן בהערות שם.

איגנאטאוו: כנראה פאועל ניקלאיעוויץ איגנאטאוו, שמונה בשנים הבאות לשר ההשכלה.

אבשצעסטווע: אגודה.

דאקל': תזכיר.

תתקכח

ב״ה יום ב׳ י״ט אייר תרס״ו לפ״ק
ליובאוויטש

כבוד ח״ד ידי״נ הג׳ המפורסם ווח״ס נכבד ומרומם
י״א כו׳ מו״ה ישעי׳ שי׳

ת״ל בעד החוה״ש כה לחי.

מכתבו נכון הגיעני. לא כתבתי לכ׳ שבוע העברה מצד הטרדא והעדר המנוחה מהח׳ פ״צ. אני הצעתי להם ע״י אחי הרז״א שי׳ (אשר ע״י ברוק הי׳ לו דברים בזה עם הגדול שלהם) אשר אני מוסכם לסמוך על אנשים בתנאי שיהי׳ פה דוקא, והראזבאר הוא עמדי לא עם בני שי׳, כי הנהגת הישיבה היא מאתי ואם יש להם תביעה צריכים לתבוע מאתי. גם אין להם רשות לעורר כללות דבר הנהגת הישיבה כ״א בדבר הנער העלוב לדבריהם. ואם ימצאו האנשים אשר הי׳ ההתנהגות בזה שלא כהוגן ברשותם לקנוס המתעסקים בזה בעונש ממון לפי ערכם, אבל אין להם רשות לדון בשילוחין וגירושין.

אחי שי׳ עוד לא הציע להם כל הפרטים הנ״ל, כי הם העמידו אשר השליש יהי׳ מאתם, היינו שיהי׳ להם בורר וגם השליש יהי׳ משלהם, ומובן אשר זה דבר הבלתי אפשרי, והמה באשר כל כוונתם שימולא ח״ו דרישתם הן בדבר שילוח הבחורים והן בדבר הב׳ אלפי׳ רוצים דוקא באופן כזה. והשיבו לאחי שי׳ ביום ג׳ העבר בכתב אשר המה מנתקים החילופי דברים בזה, ונותנים זמן ב׳ ימים להשיב להם אם מוסכמים אנחנו על דרישתם. אני השבתי לאחי שי׳ להגיד להם שאיננני מוסכם ע״ז בשום אופן. ביום ה׳ עוד לא באו אחר התשובה, ומאז עד עתה אין לי ידיעה מויט׳.

כשאני לעצמי אינני מפחד מאתם ותקוותי להשי״ת אשר לא יעשו

תתקכח

מו״ה ישעי׳: ברלין. אגרות נוספות אליו — לעיל תתל, ובהנסמן בהערות שם.
מהח׳ פ״צ: מהחברה פועלי ציון, דלעיל אגרת שלפנ״ז, ובהנסמן בהערות שם.
ע״י אחי הרז״א: ראה לקמן בנספחים.
ברוק: ד״ר צבי ברוק מויטבסק.
לסמוך על אנשים: בטענות ותביעות שלהם נגד הישיבה.
ראזבאר: בירור.
בשילוחין וגירושין: הם דרשו לגרש מהישיבה את כל מי שהיה לו קשר למעשה זה.

לנו רע ח״ו. בני שי׳ כפה״נ בהעלם הוא בפחד יותר ובעגמ״נ מזה. והעיקר זוגתי תי׳ הפחדים שלה שהי׳ בכל משך הזמן אין לבאר בכתב, זי׳ שלאפט ניט נעכט ורק ברעיונות אלו און לאזט ניט בנינו שי׳ פון דיא אויגין. זיא רוהט ניט בפו״מ וביום ה׳ העבר בישוה״ד עם ידידינו הרמ״מ מא״ז ורמ״ב בערנשטיין ובצירוף כ״א מורתי הר׳ תי׳ החלטנו שיסעו בני שי׳ וכלתי תי׳ לחו״ל. וההחלט הי׳ שיסעו עוד קודם חה״ש הבע״ל אם כי כבד עלי הדבר שיסעו קודם חה״ש הבע״ל, אמנם החלטנו כן מפני שחששנו לבריאותה. ימים אלו כאשר לא יש מהם ידיעות האט זיא זעך אביסל בירוהיגט, ויוכל להיות שתימשך הנסיעה שלהם עד אחר חה״ש הבע״ל. ובלא״ה חשבתי שיסעו לחו״ל כי בני שי׳ נחלש מכל הענינים האלו ובד״כ מעניני תו״ת וצריך להתחזק בעזה״י.

והשי״ת ישמרינו מכל צו״צ ולא יוכל שום ב״א לנגוע בנו לרעה ח״ו בזכות כ״ק אבותינו רבותינו הק׳ זצוקללה״ה נ״ע זי״ע.

בדבר ידידינו רח״ב שו״ב לפ״ד אין בזה שום חשש ח״ו ויכולים לסמוך עליו. וכתבתי אודות זה לידידינו רי״ה שי׳ אשר מבקש במכתבו שיהי׳ התשובה אליו. ידידינו הרמ״מ שי׳ יסע מחר אי״ה מפה לפ״ב.

בקשתי להודיעני מבריאותו ושלומו הטוב והשי״ת יחזק בריאותו ויצליח לו בכל עניניו בגו״ר.

ויקבל החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשו וב״ד ידידו עוז דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

הנני פב״ש חב״ד ידידי עוז הרשז״י שי׳.

[אגרות ה״ר שניאור זלמן אהרן (רז״א) אל אחיו רבנו]

ב״ה יום ג׳

אחי יקירי חביבי הרב שי׳

ביום בואי לפה התראיתי עם ב. ואחרי דברי אתו ארוכות וקצרות, כי לא

ב׳ אלפים: שדרשו פיצויים, על שהמשטרה אסרה את הפורעים.
צו״צ: צרה וצוקה.
רי״ה: ר׳ יעקב הורוויץ.
הרמ״מ: הי״ר מנחם מאניש מאנעסזאן.
הרשז״י: הי״ר שניאור זלמן יצחק וואלשאניק.
אגרות . . רבנו: בחה״פ היה הרז״א בליובאוויטש, עד סוף חודש ניסן, כשחזר לביתו בויטבסק דבר בזה

ידע פרטי הדברים אך בדרך כלל מצדם מובן איך הם מספרים הדבר. הבטחני לדבר עמהם בזה. מי ומי מהעומדים בראש לא גילה לי, כי הוא בסוד גדול, הוא בעצמו אינו מאגודתם, אעפי"כ יכול לדבר כי יודע עם מי. ועל הצעתו שיבא מי מהם אלי השבתי לו כי אין לי הרשאה לדבר אופיצאלנע, רק בתור איש מהצד ברצוני הי' לדבר אתם, ואמר אז כי מסופק הוא אם יתרצו לילך אלי על אופן כזה. ותמול בא בתשובה כי הבטיחו שנים להיות אצלי. מזה נודעתי כי הדבר הולך מפה וכי הרבה שקרים סיפרו להעומדים בראש. לפי דבריו האגודה הזאת היא המשובחת מכולם. לע"ע עוד לא היו אצלי אך אשער שיהיו היום.

לבד הדברים עם הב. אנו חוקרים בזה, ויכול היות שיודיעני אחד שיכול לפעול הרבה, ויהי' היום ערב אצל גיסיו שי'.

לפי דבריהם אסורים עתה בארשע חמשה עבור המאורע שהי' אז. שמותיהם לא נודעתי, ורק האחד הוא שקאראחאד (הוא בן בן־ציון). והשבתי אשר בחטאו יושב, ואינו שייך להמאורע הזה, ועוד אחד אשר גם אני איני יודע שמו כמדומה שיושב בחטא שגנב בהמת מענדל. כן אמרתי להם. והשאר אינני יודע. אם אוודע עוד מה אודיע. ומחפזי לשלוח המכ' על הוואגזאל אקצר.

והנני אחיך החפץ טובך באמת והרגעת רוחך כה"י

שניאור זלמן אהרן

אחרי כותבי מכתבי קבלתי הטע"ג, ולעוררני אך למותר, כי אין אנו שקטים ועושים כל האפשרי ובטח יעזרנו האל.

* * *

ב"ה במוצאי מנוחה

אחי יקירי חביבי הרב שי'

תמול כתבתי לך ע"י הבי־דואר, בטח קבלת מכתבי.

בערך שעה 5½ תמול בא האיש אשר התראיתי אתו אצל ב. אז ואחרי ההקדמות אשר מצאתי לנחוץ התחלנו בגוף הענין, אך לא הגדתי עוד כל הדרישות כי בגוף מצב הזבל"א הגדתי לו כי אין אנו מקבלים הנחתם כי המה נותנים המכריע, ורק כדרך כל הארץ אשר אם אין השנים יוכלו להשתוות

עם ד"ר ברוק ועם ראשי החברה פועלי ציון בויטבסק. האגרת הראשונה היא מו' אייר. השניה ממוצש"ק אמור י"א אייר והשלישית מי"ב אייר.

הדבר הולך מפה: מחלקת פועלי ציון בליובאוויטש פועלת לפי הוראות מרכז התנועה בויטבסק.

ביכולתם ליקח שלישי המרוצה לשניהם על מכריע. ועל טענותיו מפני מה המה עושים כן השבתי לו תשובות נוצחות. אך באשר הוא בעצמו אין יכול להסכים ע"ז בלא ידיעת הראשים, נשאר אשר מחר יגיד לי תשובה ע"ז, ואז אדבר בשארי הפרטים. לע"ע אינו מוסכם כי הדו"ד הוא רק אתך, אך אני הגדתי לו בחזקה כי רק אתה תשיב על טענותיהם. ונראה מה יהי' מחר.

תמול הלך ממני קרוב להדלקת נרות, אשר לא הספקתי לכתוב.

והנני אחיך החפץ טובך כה"י

שניאור זלמן אהרן

* * *

ב"ה יום ב' אמור

אחי יקירי חביבי הרב שי'

תמול שלח בהתנצלות כי לא יכול לבוא, ויבוא היום. אך אינני יודע אם יספיק העת להודיע לך היום עם הפאצט מה ידובר, ואכתוב בלילה [א]ם יהי' עם מי. אך בכלל בעת המשא ומתן אין מה לפחד, ואריכות הזמן לא איכפת לנו.

והנני אחיך החפץ טובך כה"י

שניאור זלמן אהרן

תתקכט

ב"ה יום ד' ד"ח אייר תרס"ו לפ"ק
ליובאוויטש

כבוד ח"ד ידי"נ הג' המפורסם ווח"ס נכבד ומרומם
י"א כו' מו"ה ישעי' שי'

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי.

מכתבו הזאקא' קבלתי ביום א' לא השבתי לו עד כה כי הייתי

תתקכט

מו"ה ישע': ברלין. אגרות נוספות אליו — לעיל תתל, ובהנסמן בהערות שם.

טרוד בהעסק עם הח' פו"צ הידוע. כי ביום א' ערב בא לפה א' מהראשים שלהם לדבר אתי גם אחי הרז"א שי' בא לפה, ודמיתי שיהי' באפשר להתפשר, אמנם בלתי אפשר הוא. המה עומדים בתוקף על כל הצעטל שלהם, ואינם מבטיחים כ"כ בחוזק על להבא. ואחר כל הדבורים אמרתי אשר אני לא אוכל להניח בשו"א שיתערבו בענינינו ולא למלאות דרישותיהם. הרבה מאנשי העיר מבע"ב ומהאנשים פשוטים באו אליו ודברו אתו קשות אשר אם יגעו ח"ו במי שיהי', ילכו על דמים בפו"מ ר"ל כי נוגע להם במחייתם כו'. ואיני יודע מה פעל עליו, כי לא בא אלי עוד ונסע בחפזון קצת. והשי"ת יעזור לנו להפטר מהם בקרב.

אם ח"ו יבאו עוד הפעם באיזה תוקף ח"ו ובפרט אם יכנסו אל הזאל כאשר אמר (ומצידינו נתנו לו התראה שלא יעשו כזאת כי מרה יהי' אחריתם) ה' יודע מה יהי' יוכל להיות ח"ו יציאות גדולות משני הצדדים וא"א בשו"א להניחם קריכן אופין קאפ ח"ו. אמנם תקוותי להשי"ת שלא יעשו דברים כאלה. אפשר הנכון להתרות איזה מהח' שלהם באיזה מקומן כמו בריגא ועוד מקומות ולאיים עליהם אם ח"ו יעשו איזה דבר, ה"י, וידעו שאינם עוסקים עם ענין פרטי ויחידי כו', ואפשר יהי' מורא רבים עליהם. והשי"ת ישמרינו מכל צו"צ ונחי' חיי מנוחה בכל פרט ברו"ג.

בדבר קניות סחו' . . והשי"ת יתן לו פרנסה והצלחה בכל ענייניו. ויחזק השי"ת בריאותו שיהי' בריא אולם.

ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשו וב"ד ידידו עוז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

בדבר ענייני אח"פ אכתוב אי"ה במכ' הבא.

העסק עם הח' פו"צ: דלעיל אגרת תתקכז, ובהנסמן בהערות שם.
ענייני אח"פ: ארץ חפץ, כולל חב"ד, דלעיל אגרת תתקכג, ובהנסמן בהערות שם.

תתקל

[פ"נ על ציון כ"ק אדמו"ר ה„צמח צדק"]

אנא לעורר ר"ר ממקה"ר והחסדים האמיתים ע"ד מכניסי הרחמים כמ"ש בתשו' מהרי"ב עבור נכדו שלום דובער בן רבקה כאשר החברה הרשעה הנקראים בשם פועלי ציון נתנו עיניהם בהנהגת הישיבה תומכי תמימים אשר יסד ורוצים לגרש איזה מהבחורים וגם תובעים ממון, ובא"ל מפח[י]דים ומאיימים בהריגות ר"ל. אנא לעורר ר"ר עבורו ועבור בנו יוסף יצחק בן שטערנא שרה ועבור בני ביתם ועבור הבחורים הלומדים בהישיבה דתו"ת שישמרם השי"ת מכל צרה וצוקה ולא יוכל שום בן אדם לנגוע בהם לרעה ח"ו וכל החושבים עליהם רעה יפר השי"ת עצתם ויקלקל מחשבתם ויתמו חטאים מן הארץ, וישיבת תו"ת תהי' בהצלחה הן ברוחניות והן בגשמיות, והלומדים והמשגיחים והמנהלים המה וב"ב יחיו חיי מנוחה בגו"ר.

תתקלא

[פ"נ על ציון כ"ק אדמו"ר מוהר"ש נ"ע]

אנא לעורר ר"ר ממקה"ר והחסדים האמיתים ע"ד מכניסי הרחמים כמ"ש בתשו' מהרי"ב עבור בנו שלום דובער בן רבקה כאשר החברה הרשעה הנקראים בשם פועלי ציון נתנו עיניהם בהנהגת הישיבה תומכי תמימים אשר יסד ורוצים לגרש איזה מהבחורים וגם תובעים ממון, ובא"ל מפח[י]דים ומאיימים בהריגות ר"ל. אנא לעורר ר"ר עבורו ועבור בנו נכדו יוסף יצחק בן שטערנא שרה ועבור בני ביתם ועבור הבחורים הלומדים בהישיבה דתו"ת שישמרם השי"ת מכל צרה וצוקה ולא יוכל שום בן אדם לנגוע בהם לרעה ח"ו וכל החושבים עליהם רעה יפר השי"ת עצתם ויקלקל מחשבתם ויתמו חטאים מן הארץ, וישיבת תו"ת תהי' בהצלחה הן ברוחניות והן בגשמיות, והלומדים והמשגיחים והמנהלים המה וב"ב יחיו חיי מנוחה בגו"ר.

תתקל

ע"פ התוכן נראה שנכתבו הפדיונות לאחר המעשה שבאגרת שלפנ"ז. הראשון על ציון כ"ק אדמו"ר ה„צמח צדק" והשני על ציון כ"ק אדמו"ר מוהר"ש נ"ע.

תתקלא

ראה הערה לסי' שלפנ"ז.

תתקלב

ב"ה יום ה' י"ד סיון תרס"ו לפ"ק
דאציע אצל ליאזנא

כבוד ידידי עוז הג' המפורסם ווח"ס נכבד ומרומם
י"א כו' מו"ה אהרן שי'

אחדשה"ט.

ידידינו הנוכחי הרה"ח המפורסם מוהר"א שי' רב בקריווא ראג, מוכרח ע"פ ציווי הרופאים לנסוע לבאד קארלסבאד, וכמובן אין היכולת שלו מספיק לו ע"ז. וכאשר הרב הנ"ל הוא ממבחר ידידינו האחוזים וקשורים בנחלת אבותינו הק' זצוקללה"ה נ"ע, לזאת הנני מבקשו שיראה נא כבודו אחדים מידידינו הנכבדים שי' ולעזור לו בדבר נכון. ובגלל הדבר הזה יברכם השי"ת בכה"ט ככל מאוויי נפשם מנפש ועד בשר כו'.

ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשו וידידו עוז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

תתקלג

ב"ה יום א' י"ז סיון תרס"ו לפ"ק
דאציע אצל לאזני'

כבוד מחו' ידי"נ הג' המפורסם ווח"ס נכבד ומרומם
י"א כו' מו"ה שמואל מיכל שי'

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי.

ידידינו הנוכחי בש"ב היקר והנעלה מוהר"ש שי' יציע לפני כבודו

תתקלב

מוהר"א: מוה"ר איסר ינובסקי.

תתקלג

מו"ה שמואל מיכל: טריינין. אגרות נוספות אליו — לעיל תתצו, ובהנסמן בהערות שם.
בש"ב: בעל שארת בשרי.

בדבר נ"ד ידי"נ הרה"ח מוהר"ז שי' רב דסט"ד. והנה לדעתי כתר הרבנות דמחנם הולמתו בכל פרט, הוא יר"א ולמדן ומבין דבר לאשורו, הוא עסקן גדול בצרכי ציבור כמו בדבר המקוה ובית המבשלות וכה"ג בעניני העיר ידאג הוא עליהם שיהיו אי"ה כתיקונם, ויש לו חוש גדול בזה, וכמדומה לי שלא יהי' עליהם שום טרדא ודאגה בזה. בטח יצטרכו לשאת אתו במשא העניינים, אבל הוא יעורר מי שיהי' נצרך לעורר והוא ידאוג אל קיום הדברים ושיהיו כתיקונם. יתרון מעלה גדולה יש בו שהוא איש ישר וחלק (אַ גלאטער מענטש בתכלית) ורוח הבריות נוחה ממנו.

לדעתי הענין ישר מאד ובו תמצאו חפציכם בכל פרט הן בענינים הרוחנים והן בענינים הגשמיים. והנני מבקש את כבודו להשתדל בזה שיִבָּחר ש"ב הרב הנ"ל אשר בעזה"י זה טובת העיר וטובת כל עניני הציבור. ותקותי חזקה להשי"ת אשר יפיק רצון מאתכם בכ"פ ובעזה"י תמצאו בו נחת.

ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשו ומחו' ידידו עוז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

תתקלד

ב"ה יום ה' י"ט תמוז תרס"ו לפ"ק
דאציע

בני יקירי שי' כלתי הצנועה והכ' תי'

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי.

הטע"ג מוואַרשא קבלנו תמול והטע"ג מגראניצע קבלנו היום. אפשר יהי' מכם היום מכתב מוואַרשא (כי לע"ע לא הביאו הפאצט) . . והשי"ת יצליח דרככם וישלח לכם רפו"ש בקרב ותשובו לביתינו לשלו'.

מוהר"ז: מוהי"ר שניאור זלמן שניאורסאהן.
כתר הרבנות דמחנם: פ"ב. ראה לעיל אגרת תתקכב.

תתקלד

הטע"ג מוואַרשא: על טעמי הנסיעה ראה לעיל אגרת תתקכח.

כתבתי מכ' לעליאך לפאריז (תשובה על מכ' שהי' במוצש"ק בטענות על העכובים) וכתבתי לו שבדבר התלוי בדעת אחרים ואחרים באחרים א"א להעמיד על שעות ורגעים. ביום ב' שלחתי טע"ג ארוכה לטראיינין שישתדל להשיג המכ' מהב"ג בהקדם, ולע"ע לא הי' תשובה. מובן כשישיג המכ' יודיע בטע"ג, ומה אפשר לעשות.

ביום [. . .] שלחתי לו (ע"ש או"ד שי') ע"ה רו"כ. יתן השי"ת שיפעול אח"כ פעולה טובה.

. . . חדשות אין כל הענינים הולכים כסדרן ת"ל. בו"נ היקרי' יחיו ב"ה בחו"ש. ביום ג' כתבתי לכם ע"ש שלעזענגער.

ותקבלו החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשכם ואביך וחותנך דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

בדבר הספרים צריך אתה לראות הספרים הנמצאים אצל שלעזינגער, ולא בהמשכת זמן, אפשר נמצא מאותן שרשמתי. ובד"כ אתה יודע הספרים שאני רוצה. ובדבר גור אם יתרצו על מקח הקאטאלאג בניכוי 25 פריצ' הי' צריכים לקנות מהם, ומה שהמרש"ך ומהריב"ל מושחתים קצת, אם רק קצת אין בזה אחריות. ותכתוב לי מה נמצא אצל שלעזינגער ואם כתבת לגור. המעות יהיו אצלך כי איך שיהי' יוגמר אי"ה באיזה מקומות.

אודות הספרי' תכתוב אלי (לא ע"י רי"ל) רק לא תכתוב סכומי המעות.

עליאך: ראה גם לקמן אגרות תתקלה. תתקס.
מהב"ג: מהברון גינזבורג, הצעיר (דוד). ראה אגרת שלאח"ז.
או"ד: אחי ודודך הי"ר מנחם מענדל הגר בפריז.
בו"נ: בנותיכן ונכדותי.
בדבר הספרים: ראה לקמן אגרת תתקמא.

תתקלה

ב"ה מוצש"ק ער"ח מנ"א תרס"ו לפ"ק
דאציע

בני יקירי שי' כלתי הצנועה והכ' תי'

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי.

מכתביכם נכון הגיעני. בשבוע העברה כתבתי רק פ"א כמובן מפני שהטרידוני אנשים בעת אשר חשבתי לכתוב. נהניתי אשר יש לכם קוואטיר טובה...

בדבר הבנין הבע"מ הקודמים האט מען אטפראווען, ושבוע העבר הי' שביתה מצד הדבורים כידוע לך. הי' נייר מגוב' אל הפריסט' אם זה מנין אסור לבנות, והשיב שאין זה מנין. מחר אי"ה יתחילו לבנות מן קלאפטער כבתחלה, ויהיו חיים ואברהם, ור"י יקח ארבעטער כפי הנצרך וכחפצו. יתן השי"ת שיהי' במנוחה ויהי' הבנין בהצלחה.

לבנות ג' קומות לפ"ד הוא מהנמנע עתה. בין כה יצא עד עתה 3500, ועדיין מגיע עבור לבנים הקודמים ערך 400 ר' ונצרך עוד 60/70 אלפי' לבנים, וגם וואפנע וכה"ג, ועדיין לא התחילו הכתלים וגם היסוד לצד הרחוב עדיין לא התחילו, ואיך אפשר לחשוב על ג' קומות. על ב' קומות יספיק אי"ה על הכתלים עם הגג. בהמשך הזמן בטח יעזור השי"ת ונגמר אי"ה הבנין.

הרב דקאראפ כעת פה. מה הוא רוצה אינני יודע לע"ע. ש"ב הר"ז מסטא"ד פה נוסע מפ"ב...

תתקלה

בדבר הבנין: דלעיל אגרת תתקכה.
אטפראווען: פיטרו.
מגוב' אל הפריסט': ממושל הפלך לפקיד המשטרה אם אין בנין זה עבור ביהכ"נ שלזה זקוקים לרשיון מיוחד.
קלאפטער: מדה.
וואפנע: צמנט.
הרב דקאראפ: הי"ר יעקב יואל סארקין.
הר"ז: הי"ר שניאור זלמן שניאורסאהן.
נוסע מפ"ב: ראה לעיל אגרת תתקלג.

המאמרים גמרתי ת״ל עד פ׳ שלח ורש״כ מעתיקם לע״ע לעצמו ואמרתי לו שיעתיקם עבורך וכשיגמור אי״ה העתקה יעשה כך, ואשלחם לך אי״ה.

בקשתי להודיעני משלומכם הטוב . . והשי״ת ישלח לכם רפו״ש ויחזק אתכם ו[ת]באו לביתינו שלו׳ וצלחה.

ותקבלו החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשכם ואביך וחותנך דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

תפרוס גיני בשלו׳ האחים הנכבדים הג׳ שלעזינגער יחיו ובשלו׳ הנכבד ה׳ באנדלער יחי׳.

מכתב הבאראן הצעיר נתקבל ושלחתי אותו לעליאך. נכתב לא בהתפעלות כלל ולא מידיעת עצמו כ״א ע״פ בקשת נכבדים.

תתקלו

ב״ה יום ג׳ ב׳ מנ״א תרס״ו לפ״ק
דאציע

בני יקירי שי׳ כלתי הצנועה והכ׳ תי׳

ת״ל בעד החוה״ש כה לחי׳.

אם אמרתי להאריך בדברים תודח הכתיבה לגמרי, בחרתי לקצר באמרים אך לכתוב. מכתבך הזאקאז׳ קבלנו. בדבר הפראפ׳ כתבתי ביום א׳ שתעסוק עם הפראפ׳ הזה, אמנם כדאי שתהי׳ פעם א׳ אצל פאליטצער. מה שאמר הפראפ׳ בדבר קאנסולים אם אפשר להיות קאנסולים עם פאליטצער הי׳ טוב, וגם עם פראפ׳ אחר טוב. ותודיעני אם עשו הקאנסולים, ומה אמר אחר העשרה פעמים. והשי״ת ישלח לה רפו״ש בקרב.

המאמרים . . שלח: נדפס בסה״מ תרס״ו.
רש״כ: ר׳ שמואל כותב, סופר רבנו.
מכתב . . לעליאך: ראה אגרת שלפנ״ז.
הצעיר: דוד גינזבורג.

ידידינו הרח"ל מאטשאקאב הי' פה הוא אינו מוסכם אמנם הציע את גיסו ר' יעקב ליב, אני מכיר אותו בכללות ונ"ל שיהי' טוב אי"ה (כמובן רק לעסק הגשמי) וידידינו הרש"ג שי' מכיר אותו היטיב, וכתבתי אליו ושאלתי דעתו...

בנעויל נצרך לקבוע עוד שופרות. שופרות יש אצלם ופרץ בן אלחנן רוצה להתעסק בזה אך אביו אינו מניחו, משום בטול העסק, וצריכים לכתוב לר"א שלא ימנענו ולפרץ שיתעסק בזה.

נצרך לי העתק המכתב הכללי שנתתי לר' מאיר ליב. אצל רי"ק איננו, בין הניירות שמסרת לי ג"כ איננו. תכתוב לי אי' אמצאנו.

נא להודיעני משלומכם הטוב ומכל הנעשה אתכם לטוב להחיות נפשינו.

ותקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשכם ואביך וחותנך דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

תתקלז

ב"ה יום ה' ד' מנ"א תרס"ו לפ"ק
דאציע

בני יקירי שי' כלתי הצנועה והכ' תי'

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי.

תמול והיום לא הי' מכם מכתב מסת' יהי' מחר אי"ה. היום קבלתי טע"ג מרז"פ אשר שלח השני אלפים היום.

תתקלו

הרח"ל: ה"ר חיים ליב איטקין. המדובר הוא בעבודה בישיבת תומכי תמימים.
הרש"ג: ה"ר שמואל גוראריי.
פרץ בן אלחנן: ליין.
המכתב . . מאיר ליב: הורוויץ, דלעיל ח"א קמח.
רי"ק: ר' יעקב קאפיל זליקסון.

תתקלו

רז"פ: כנראה ר' זלקינד פרסיץ ממוסקבה, ששלח מעות ה"ר אברהם רוזנצווייג ממוסקבה, עבור הבניה דלקמן. ראה גם לקמן אגרת תתקמ.

תמול באו הבע"מ ובונים מקלאפטער ואינו שייך עוד להפעריין. כפה"נ שיהי' אי"ה במנוחה.

הצעתך בדבר ההדפסה יכול להיות שהיא נכונה ועדיין לא חשבתי בזה הרבה, אמנם אם על הן דרוש ע"ז מסדר שידע איך לעשות הדבר ועוד חזון כו'.

... מהנעשה בדבר הדומע בטח ידוע לכם לע"ע ת"ל שקט. והשי"ת ישמור את אחינו בכל מקום שהם ויחיו חיי מנוחה ונזכה לביאת ג"צ בב"א.

נא לכתוב לנו בכ"ע משלומכם הטוב להחיות נפשינו.

ותקבלו החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשכם ואביך וחותנך דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

תתקלח

ב"ה יום ז' מנ"א תרס"ו לפ"ק ונזכה לביאת ג"צ בב"א

כבוד ידי"נ הרב המפורסם וות"ס נכבד ומרומם י"א כו' מו"ה אליעזר משה שי'

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי.

מכתבי כבודו נכון הגיעני, ויסלח לי כבודו על איחור תשובתי מפני ריבוי העניינים הטורדים, וגם כבודו לא הי' בביתו במשך הזה.

והנה בדבר שאלתו ממני חות דעתי אודות ענין הרבנות. אם כי

מקלאפטער: מדה.

פעריין: איגוד מקצועי.

הצעתך בדבר ההדפסה: כפה"נ המדובר בהדפסת הקוני בעניני כולל חב"ד, דלקמן תתקנ.

מהנעשה בדבר הדומע: הדומה הממלכתית נבחרה באביב תרס"ו והתקיימה עד אמצע הקיץ, שאז פוזרה בפקודת הצאר ניקולאי, על שהיתה אופוזיציונית יתר על המדה.

תתקלח

מו"ה אליעזר משה: מאדייעווסקי. אגרות נוספות אליו — לעיל תתלג, ובהנסמן בהערות שם.

ענין הרבנות: בעיר חורול שימש ברבנות מעת פטירת אביו ה"ר אברהם בשנת תרמ"ד. ומכאן נראה שהציעו לו רבנות בעיר גדולה יותר. למעשה נשאר כרבה של חורול גם בשנים הבאות.

כוונתו הרצוי להאציל זמן יותר ועתים יותר קבועים ללמוד ולהגות כו'. כבד לחשוב אשר בעסק הרבנות בזה"ז תבא הדבר הזה לידי מעשה בפועל, כי ענין ההשגחה רבה וגדולה היא בזה"ז ובהכרח להכניס א"ע בעניני העיר אשר זאת אמיתת הכוונה, וכולם דורשים התעסקות רב בעיון ובהשכל כידוע. אמנם באשר אני מוצא בו כשרון רב ת"ל בהנהגת עיר ועדה בישראל, ויש לו התוקף והעוז הדרוש לזה בעתים אלו, וידוע הוא אשר הטוב שיכולים בעזרתו ית' לעשות לעדה שלימה עומד למעלה מעשיות הטוב לצורך עצמו, וכאשר לפ"ע ההכנסה תספיק לו אי"ה על ההוצאה וגם עסק החנות לא יעזוב לגמרי ויהי' לו אי"ה מזה ג"כ הכנסה. ולזאת לפ"ד אין לכבודו לדחות ההצעה שהציעו לו. ובקשתי להודיעני אם הי' בזה דבור עוד ואם יש אצל כבודו איזה החלט בזה.

המכתב נשאר עד היום יום ב'. תמול לעת ערב באו לפה מהח' פו"צ כפה"נ מויטעפסק. ששה או שמונה נכנסו אל הבית והרבה עמדו חוץ לחצר. הנכנסים היו רעוואלווערין בידם ולקול הקריאה ,,אנחנו מכבר אמרנו לכם ואתה לא שמעתם אנו מתחילים עתה להראות לכם" והתחילו לשבור מה שמצאו והעיקר הרסו את בית חדר האכל (אשר הוא בסמוך אל הכניסה) שברו את השולחן וארגז (אלמער) עם כלים וכל מה שהי' שם לבד המורה שעות. גם זכוכית הדלתות שברו, והלכו להם.

על הפתחים החיצונים עמדו מהם ולא נתנו לצאת ולבוא. הילדים יחיו התחילו[ן] לצעוק מאד וביקשה זוגי תי' להניחה רק לצאת מהבית עם הילדים המפחדים מאד, ועמד כנגדה עם הרעוואל' וציווה עלי' במפגיע לסור מכאן ולהיות בבית וכמובן הי' ההכרח לציית לו. איזה שעות אח"כ עמדו על הדרך ושמרו שלא נודיע לפאליציע. אנחנו גם עתה לא הודענו לפאליציע רק לקחנו שומרים פשוטים מזויינים. והשי"ת ישמרנו מכל צו"צ כו'.

מכל התביעות נשאר עתה תביעת ממון אשר סוף דבר זה הי' כוונתם תחלה, ותובעים עתה ג' אלפים ר'. אני אמרתי להם אז וגם עתה שאני מוסכם על טרעטיי' ובלא זה לא אתן להם מעות. הטרעטיי'

מהד פו"צ: מהחברה פועלי ציון. ראה לעיל אגרת תתקכז, ובהנסמן בהערות שם.
רעוואלווערין: רובים.
מכל התביעות: המבוארות באגרת שלאח"ז.
טרעטיי': בוררות.

אמרתי שאני אברור א' והמה א' והמה יבחרו שליש בעז פארטיינעם, והמה רוצים אשר גם השליש יהי' משלהם דוקא, וזה אינו טרעטיי' כלל כמובן שא"א להסכים. אם הי' ברוק בביתו אפשר שהי' פועל עליהם שיתרצו על טרעטיי' שיהי' השליש שלא משלהם, וכמעט שהייתי מוסכם שיהי' הוא השליש, ואולי יבוא עתה בקרב לויטעפסק ואחי הרז"א שי' הוא ממכיריו יראה אי"ה לפעול עליו שיכניס א"ע בזה, ובלעדי זאת אין לי שום עצה בזה.

בני שי' וכלתי תי' המה בחו"ל. כעת הם בויען כי היא צריכה להיות אצל פראפ', ואח"כ יהיו אי"ה איזה שבועות בפעסלא. ונא מכבודו להודיעני חוות דעתו מה לעשות בזה. והשי"ת ירחם על כל אחינו בנ"י וישמרם מכל צו"צ ויחיו חיי מנוחה בכל פרט ונזכה לביאת ג"צ בב"א.

ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשו וידידו עוז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

תתקלט

ב"ה

המה דרשו ד' דברים א) לגרש מהישיבה חמשה בחורים מהנעלים שחשדו שזה מעין מלאכתם, ב) לגרש א' מהמופקדים בקאנטאר, ג) להסיר הבאייקאט, ד) לשלם עונש ב' אלפי' ר' (לבד שני מאות ר' שהוציאו לפי דבריהם). ובאם לא יתמלא דרישתם הזה קשור מיט לעבינס געפאר ר"ל.

א' מראשיהם בא לטעון עמדי. אמרתי אשר הדרישה הא' לא אמלא בשו"א, יען לא אניח שיהי' להם שום התערבות בעניני הישיבה הפנימיות, גם לא אוכל להניח שיהי' להבחורים איזה מורא משום איש

ברוק: ד"ר צבי מוויטבסק.

שיהי' הוא השליש: ראה לקמן אגרת תתקמה.

תתקלט

לתוכן הדברים ראה לעיל אגרת תתקכז, ובהנסמן בהערות שם.

ממ"ש "עשו הפאגראם" נראה שנכתב לאחר ובסמיכות לפרעות בד' מנ"א.

שיהי'. הדרישה הב' עזבו המה באמרם שהמה בעצמם יתחשבו אתו. על הדרישה הג' אמרתי להם, כאשר אני רואה המה רוצים למצוא תאנות ועלילות איך לבלבל ח"ו דבר הישיבה, והלא בכי"ו יכולים למצוא דברים חדשים, ובפרט שהמה מקבלים מהשקצים שבעיר שאין קץ להדברים שיכולים להמציא. לזאת אם יבטיח שלא ישמעו עוד להשקצי' שבעיר און וועלין זעך מער ניט בינדין, אסיר הבייקאט. וכאשר זאת לא הבטיח לי, אמרתי טוב יותר רוגז הראשון מהשני. ועל הדרישה הד' א"ל שנסמוך על ג' אנשי' בזבל"א והשליש יהי' בעז פארטיינער, והמה רצו דוקא שיהי' גם השליש משלהם, וזה טענו עמהם כל ישרי לב גם משלהם ולא פעלו אחרת. וכאשר אני לא הסכמתי ע"ז עשו הפאגראם – ל"ע.

הראש הנ"ל תבע למה אינו מניחים תערובות אישים זרים בהישיבה שזה מורה חלישות הדבר שיראים שלא יקלקלו, לא כן המה כל פארטיי' מנחת מי שיבוא מפארטיי' אחרת לדרוש לפניהם ואינם יראים מקילקולם. עניתי לו אשר חפש אינו ירא מחפש, וקבלת עול צריך להזהר מהחפש.

טענה בדוגמא כזאת בצד הקדושה נשמע מהיראים האשכנזים מהגדולים שהולכים בשיטתם לאגד התורה והלמודיות, וטוענים אשר התורה אינה יראה משום דבר כי היא אש אכלה ושורפת הכל. והנה זה הי' טענה אם התורה הי' לשמה באמת ולומדי' היו שלימים ואמיתים באמת לאמיתו, אז באמת אין לירא משום דבר. וסנהדרין יוכיחו שהיו יודעים ע' לשון וכל החכמות גם כישוף, והכל הי' לשם שמים וכמ"ש בסש"ב והרמב"ם והרמב"ן שעסקו בהם כו'. אבל מי גבר יאמר שהוא שלם בשלימות האמיתי' ושתורתו היא לשמה, ואם אינה לשמה צריכים להזהר מאד מדבר המקלקל ח"ו. וכאשר עינינו רואות אשר הידיעות החיצוניות מעממים את אש התורה והיראה גם בהיראים, ואין סומכין על הנס להכניס א"ע בנסיונות, רק צריכים לילך בדרך התורה והמצוה לבדה ואז ילך לבטח דרכו.

בעז פארטיינער: בלתי מפלגתי.
בסש"ב: סוף פ"ח.

תתקמ

ב״ה עת״ב תרס״ו לפ״ק ונזכה לביאת ג״צ בב״א

בני יקירי שי׳ כלתי הצנועה והכ׳ תי׳

ת״ל בעד החוה״ש כה לחי.

מכתבכם הזאקאז׳ גם המכתב גלוי מיום ד׳ קבלנו תמול. ות״ל אשר האזן השמאלי הולך ומתרפא . . והשי״ת יחזקך ותהי׳ בריא אולם.

בדבר הבנין הבע״מ נפטרו ביום ג׳ ודרשו לשלם להם בעד השבוע וכן עשה ר״י, ויותר אין להם טענות, וביום ג׳ העבר באו בע״מ אחרים (ובהם גם מהם) וחיים ואברהם בראשם ובונים ע״ח הקלאפטער. שמענו אשר תמול שעה 10 בקר הי׳ שם סאבאסטאווקע ע״י שר״י הביא עוד ג׳ בע״מ אשר המה מרוצים עליהם. במה נגמר הדבר עוד לא נדע. בטח בא ר״י עמהם לידי השוואה. האווז״ג ממאסקווא נתקבל תמול ושלחתי היום לקבלו אי״ה. ויתן השי״ת שיהי׳ הבנין בהצלחה ברו״ג . . .

בדבר הח׳ פו״צ כעת ת״ל שקט מהם. מה המה חושבים א״א לדעת. ובד״כ אין מה לירא מהם ח״ו. והשי״ת ישמרנו מכל צו״צ כו׳ ונחי׳ חיי מנוחה בכל פרט ברו״ג.

בדבר רח״ל איטקין כתבתי לך במכתב הקודם. אליעזר מבאברויסק נסע תמול לליובא׳ ויקבל מרי״ק הקראספ׳ והספרים והוא ינהל אי״ה הקראספעדענציע במשך הזה.

תתקמ

נרשם על׳ בגוכתי״ק אדמו״ר מוהריי״צ נ״ע: „ויצן״, שלשם נשלחה אליו האגרת, וכן באגרת שלאח״ז.
כדבר הבנין: ראה לעיל אגרת תתקכה.
קלאפטער: מדה.
סאבאסטאווקע: שביתה.
האווז״ג ממאסקווא . . הבנין: ששלח הרז״פ, כדלעיל אגרת תתקלג.
הח׳ פו״צ: החברה פועלי ציון.
כעת ת״ל שקט: ר״ל אחר הפרעות דיום האתמול, כדלעיל אגרת תתקלח.
בדבר רח״ל איטקין כתבתי: לעיל אגרת תתקלו.
אליעזר מבאברויסק: קפלן, שהתמנה למנהל הכספי של הישיבה. ש׳משׁ במשרה זו עד שנת תרפ״א.
מרי״ק: מר׳ יעקב קאפיל זעליקסון, מזכיר הישיבה.
קראספ׳ והספרים: מכתבים וספרי חשבון.

בדבר הלמוד ת"ל הולך בטוב גם מדאקשיץ קבלתי תמול מכתב וכותב שלומדי' ת"ל בטוב. בדבר החדרים כותב . . שלומדים בטוב ומ"מ איז ער ניט צוא פרידען, ער קען ניט זיין צוא פרידין הוא ימצא תמיד חסרונות ומגרעות. ומ"מ בכללות ת"ל הולך הענין בטוב. יתן השי"ת שתהי' בהצלחה בכה"פ ברו"ג . . .

בדבר הדעפעציט א"י החשבון ואין חושבים לע"ע אודות זה. ומה יהי' מזה א"י. ובטח יעזור השי"ת לכבוד תוה"ק ולומדי'.

ההכרח להפסיק כי הגיע זמן המנחה.

. . . שבוע העברה כתבנו לכם בכ"י ואני כתבתי ג"פ. זוג' או"ח תי' כתבה תמול וגם היום. בנותיכם נכדותיי היקרות יחיו ב"ה בחו"ש ופב"ש הטוב. ת"ל זיי' ביינקען ניט און זיינען גאנץ פריילעך ויעזור השי"ת על להבא. ונא להודיעני בכ"ע משלומכם הטוב להחיות נפשינו.

ותקבלו החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשכם ואביך וחותנך דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

תתקמא

ב"ה יום ב' ט"ו מנ"א תרס"ו לפ"ק
דאציע

בני יקירי שי' כלתי הצנועה והכ' תי'

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי.

מכתבך הזאקאז' אלי כן לאמך תי' גם המכתב גלוי נכון הגיעני לגודל קו"ר אשר נודענו משלומכם הטוב. במכתבי' האחרונים אינכם כותבים איך הולכת הקוראציע של כלתי תי', מה אומר הפראפ' איך הוא מוצא התועלת, ואיך מרגשת בעצמה . . .

מדאקשיץ: מחלקת הישיבה בדאקשיץ, שנפתחה בקיץ תרס"ב (ע"פ האמור כאן יש לתקן במבוא לח"ג ע' 11).
זוג' או"ח: זוגתי אמך וחמותיך.

התשובה על הקונט' עוד לא התחלתי להעריך, וכבר הכנותי עט עופרת לכוונה זו, ואי"ה אשתדל להעריכו בעזרתו ית'.

לא הודעתי לך אשר שלחתי לידידינו רי"ד קאבאקאוו את הק"ן ר' אז תיכף כשנתקבל. נתקבל עוד ג' מ'.

ונא להודיעני בכ"ע משלומכם הטוב ויחיו את נפשינו.

בדבר הספרים כפה"נ ממכ' הרב מגור יתמהמה בחו"ל ועד שיבוא לביתו לא יעשו דבר. לפ"ד אפשר להסכים על ניכוי ד"ה פריצ'. ותודיעני אם קבלת מאתו תשובה על מכתבך גם אם קבלת ידיעה מלונדון. הספרי' שקנית אצל שלעזינגער טוב. אם תקבל מגור הרשימה הנוספת תוכל לרשום עוד ערך שליש מהקודמת.

תודיעני אם קבלת תשובה מרי"ת מקעניגסבערג.

ותקבלו החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשכם ואביך וחותנך דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

תתקמב

ב"ה יום ה' י"ח מנ"א תרס"ו לפ"ק

מחיי החיים יתן אורך ימים ושנות חיים לכבוד הרב הגאון הגדול תפארת ישראל המאיר לארץ בתורתו כו' כש"ת מו"ה דוד פרידמאן שליט"א
אב"ד דק"ק פינסק־קארלין

אחרי אמירת השלו' למר ולתורתו. מכתב הדר"ג יחי' נכון הגיעני.

תתקמא

התשובה על הקונט': של כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב מבאבריוסק בענין כולל חב"ד, דלקמן תתקנ'. הספרים . . מגור . . שלעזינגער: ראה לעיל אגרת תתקלד.

תתקמב

מהעתקה.
לתוכנה ראה גם לעיל ח"א אגרת קנד. ח"ג תתיט.

חשתי ולא התמהמתי להעריך מכתב נגד האגודה הרעה הזאת ושלחתיו לכמה רבנים ואשלח עוד אי"ה. ויתן ה' שיהי' לתועלת.

אמנם כמה הגיע רשעת החפשים האלו, כוונתם הרעה לעשות רעפארעם גמורה לעשות את התורה ע"פ רוח הזמן, ויען לא עלה בידם לייסד סעמינאר אשר אז היו הרבנים פועלים כ"ז, התחכמו לייסד אגודה כזאת. עוד לא נמצא אגודה כזאת גם בארצות החפשות מחו"ל, רק בארצות הברית יש אסיפת רבנים כאלה אשר מתירים איסורי תורה ממש ר"ל, וג"ז כמדומה לי לא בדרך אגודה כ"א באסיפות מקריים. יעיזו הרשעים האלו לעשות אגודה כזאת במדינתינו אשר ת"ל נמצאים בה רבנים גדולים אדירי תורה, ורוב אחינו בני מדינתינו (לבד הצעירים) שלמים המה ת"ל עם ה' ותורתו.

אמנם כן באשר לא רבים יחכמו וגם מהרבנים היראים יש אשר לא יבינו את הרעה אשר בזה, כאשר כבר נשאלתי מאיזה רבנים אשר ידעתים ליראים, שואלים ודורשים אם לקרב כו'. החובה מוטלת על מי שיש בידו למחות לצאת במחאה גלוי'. ובה' נבטח, אשר יעמוד לימין צדקינו ויבטל את מחשבת הקמים על ה' ועל תורתו הק'.

והנה איך לפעול על הדר' לוריא אשר ישוב ממחשבתו הרעה, לא ידעתי את האיש ואת תכונתו, ויכול להיות אשר אם הרבנים הגדולים יחיו יפנו אליו ישר במכתבים להבינו אשר א"א להניח דבר כזה, ולא יגרום מחלוקת בישראל, ישוב ממחשבתו כו' (ומסופק אני באשר יש רב הקרוב אליו, ומקום יש לחשוד אשר בחשאי יחזק אותו). אך זאת ודאי נחוץ להשתדל אשר לא ישיג ח"ו רשיון ע"ז בפ"ב. ואני אין לי כעת למי למסור הדבר בפ"ב. אחד מנכבדי פ"ב ממכירי אשר הי' באפשר למסור הענין אליו נסע כעת לחו"ל. וההכרח אשר הדר"ג ויתר הרבנים הג' יחיו ימצאו בפ"ב איש נאמן לאלקי' ולתוה"ק ולמסור אליו הדבר, או לשלוח איש מיוחד להשתדל בזה. ויתן השי"ת בלבנו ובלב כל אחינו בנ"י להחזיק בכל תוקף עוז בתורה ובמצותי' ויתרומם קרן התורה והיהדות וקרן אחב"י ברו"ג וישמרנו השי"ת מכל צו"צ ונזכה לביאת ג"צ בב"א.

ויהי נועם ה' על הדר"ג יחי' ויזכה לראות בהרמת קרן התורה וקרן אחב"י בקרב, ויאריך [ימיו] על התו[ר]ה ועבודה בהשקט ושלוה עד ביאת מ"צ כחפץ לבבו הט' וכחפץ המכבדו ומוקירו כרום ערכו הרם והנשא דו"ש מלונ"ח.

לייסד סעמינאר: ראה לעיל אגרת תתצח, ובהנסמן בהערות שם.

תתקמג

ב״ה יום א׳ ד״א מנ״א תרס״ו לפ״ק
בנאות דשא אצל עיר ליאזנא

כבוד ידידי עוז הרב המפורסם נכבד ונעלה ווח״ס
יר״א כו׳ מו״ה ישראל דובער פרומקין נ״י

אחדשה״ט, מכתבו צירוף הטאלאנען נכון הגיעני, וגודל ת״ח לו, והשי״ת ישלח לו רפו״ש בקרב ויחזקו שיהי׳ בריא אולם.

הטע״ג שלי בטח קבל כבודו במועדו. כל הנעשה במשך השנה הזו אשר יצאו נגדי בהתנגדות גדולה ובמלחמת תנופה גם מתמן הפיצו העז״פ שבדור קול קורא והקונט׳ הנודע, הכל בטח גלוי וידוע לכבודו, והדבר לעצמו נורא ומבהיל הוא, והרבה עגמ״נ אני מקבל מעצם הדבר, וביותר משפלות הענינים והפעולות, ואבטח בה׳ אשר יהי׳ בעזרי ויסור מאתי כל צער ועגמ״נ, ונגילה ונשמחה בישועתו ית׳.

אמנם עתה באתי לבקש את כבודו להזקק לדבר מצוה להכניס א״ע בעניני הכולל, ולקבל עליו שם ממונה בכולל חב״ד. ובטוח אני בכבודו אשר על ידו יתוקנו הדברים הדורשים תיקון ויהי׳ הכל אי״ה על סדר נכון.

תתקמג

מהעתקת ה״ר שמואל כותב (סופר רבנו).

מו״ה ישראל דובער פרומקין: עורך החבצלת. אגרת נוספת אליו — לעיל ח״ב קצ.

כל הנעשה במשך השנה: דלעיל אגרת תתקכג, ובהנסמן בהערות שם.

ותוכן הענין בקצרה: בשלהי קיץ תרס״ה דרש רבנו שתרומות כולל חב״ד מחו״ל יושלחו על שם ה״ר מרדכי שלאנק וה״ר מרדכי דובער סלונים, כדלעיל ח״א אגרות קמא־ז.

בכולל חב״ד באה״ק היו שני הנהלות: ממוני ומנהלי ירות״ע, ה״ר יהודה ליב מנוחין, ה״ר מרדכי שלאנק וה״ר דובער אפרת, ומו״מ חברון ת״ו ה״ר מרדכי דובער סלונים וה״ר שלמה ליב אליעזרוב.

כל התרומות היו נשלחות למשרד כולל חב״ד בירושלים ומשם מתחלק ונשלח חלק לחברון. וע״ז דרש רבנו לצרף את הרמד״ס לכתובת משלוח הכספים, כדי שמו״מ ירושלים לא יוכלו להעלים כספים מחברון. ובהקדמת חברון על ירושלים דנה בארוכה אגרת תתקנ׳ דלקמן.

כל זאת לא הועיל כי מסדרי התלוקה בחו״ל ומו״מ ירושלים חילקו את הכסף „בהפרזות יתירות לבעלי לשון . . והיראים ונמוכי הרוח . . קמצו בהם, ובפרט רשימת חברון ת״ו צמצמו ביותר״ (לקמן אגרת תתקנד).

לכן דורש רבנו (באגרת שלפנינו ולקמן אגרות תתקמד. תתקנד) למנות בירושלים את ה״ר ישראל דובער פרומקין ולהתעלם מרשימה הנ״ל.

בזה נמשך הדיון כל משך שנת תרס״ז, עד שבשלהי השנה נצטרף הרי״פ לממוני ירושלים, בהסכם כולם (לקמן תתקסז. תתקסט. תתקפב: אבל ראה לקמן אגרת תתקפי).

העז״פ: העזי פנים.

והנה הרשימה החדשה באשר נעשה בלי שום איש מצידי אינני מכיר אותה, ולא ישים כבודו לב אלי, והנני סומך בדבר ההוספות לכל חד וחד, בלולבים הדסים מהודרים, על יושר שכלו כאשר ימצא ישר ונכון לפי האיש ולפי הצורך שלו.

ועל כבודו לדעת אשר עד עתה, הן הועד דפה והן הממונים דתמן לא השתדלו כלל למלאות אמיתית הכוונה בהתיסדות הקדושה הזאת, ואדרבה אותן אשר עליהם הי' עיקר הכוונה ובשבילן כדאי כל הטורח והיגיעה, אם אך אינם יכולים להעיז ולתבוע בחזקה, או לדבר סרה על מי שיהי' ולשלוח מכתבי פלסתר ודברי דלטורי' וכה"ג, שומע אין להם, והמה נדכאים באביונם ר"ל, ואין איש מהממונים משים לב עליהם כלל, ורק אותן אשר ישימו קטורה באפם באיזה להר"ר וכה"ג, או אשר יראים מהם, המה העומדים ברום המעלה בהוספות שונות, וכמו"כ קרוביהם והשייכים להם נוטלים חלק בראש.

בלולבים הדסים: כנראה הסוואה לתמיכה כספית, מחשש עין הצנזורה (ראה לעיל אגרת תתקטו).

אמיתית הכוונה בהתייסדות הקדושה הזאת: ראה לעיל ח"א אגרת קיח: "שמעתי ותרגז בטני . . נתנו בניהם ובנותיהם לבית הספר (שקאלע) . . הכולל נתייסד מכ"ק אבותינו אדמו"ר הק' זצוקללה"ה נ"ע בעד העוסקים בתו"ע באה"ק . . אבל לא להחזיק ח"ו בידי המהרסים את היהדות ר"ל בארצו . . גם כאשר שמעתי שיש בין כוללינו צעירים המשחיתים זקנם ר"ל, גם עליהם . . תחול תוקף הגזירה הזאת לבלי ליתן להם".

זה היה בקיץ תרס"ב. במשך כל שנת תרס"ג התנהל ויכוח בנושא זה בין הגבאים הכלליים בחו"ל לבין מו"מ כולל חב"ד ירושלים שטענו שא"א למנוע מאתם החלוקה מכמה טעמים (פנקס מכתבי מו"מ כו"ח תרס"ג), ומסיימים באגרת ז' כסלו "סוף דבר לע"ע לא דננו הלכה למעשה . . והסכמנו לתת להם כעת עד תשלום הרשימה מבלי שינוי כלל".

הגבאים שבחו"ל עמדו על שלהם עד שבסופו של דבר כותבים מו"מ ירושלים בד' ניסן "המספרים זקנם והנותנים ילידיהם לשקאלעס לקו עתה בשליש חלוקתם . . והתמיה שתמהתם שהאנשים האלה קבלו קודם להעניים היראים ועובדים את ה' חלילה, כי גם העניים היראים קבלו מקודם".

שוב כותב להם רבנו בכ"ז טבת תרס"ו (לעיל ח"א אגרת קמו) "אבותינו הק' זצוקללה"ה נ"ע יסדו את אה"ק ביגיעתם ובמס"נ ממש . . באשר היא ארץ חפץ המוכשרת לתורה ועבודה . . ולא בשביל הבע"מ ובעלי עסקים שאין עליהם עול תורה ועבודה".

וע"ז חוזר באגרת שלפנינו ולקמן אגרות תתקנ". תתקנד.

ויכוח זה התנהל במשך שנים רבות. בחורף תרס"ח כתב בנושא זה הר' יעקב קאפיל זעליגסון מליובאוויטש אל ממוני ומנהלי כולל חב"ד והשיב לו סופר הכולל הר' יעקב אורנשטיין בכ"ב אד"ר (פנקס מכתבי מו"מ כו"ח תרס"ג-ח):

משטחיות לשונו נראה ונרגש כי יסוד ושרש הצדקה הנשלחת לאנ"ש באה"ק הוא בגלל דרכי החסידות, כלומר ההנהגה ע"פ דרכי רבה"ק זיע"א, ואני אומר כי הזכות שזיכו אותם רבה"ק זיע"א במסחר האתרוגים [כינוי למעות אה"ק] הוא בעד ישיבתם באה"ק לבד.

בקיץ תער"ב נעשה הר' מנחם מענדל נאה לממונה בכולל חב"ד ורבנו כותב לו (לעיל ח"ב אגרת שמא) "אני מבקש את כבודו להשתדל לעשות תיקונים הנדרשים בכוללינו בעניני התפלה ובעסק התורה שיהיה במקצת עכ"פ כפי הכוונה הקדושה והטהורה של מייסדי כוללינו כ"ק אבותינו רבותינו הק' זצוקללה"ה".

את האגרת הזאת מזכיר כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע בכ"ט שבט תרפ"ב (אגרות-קודש שלו ח"א אגרת קט) ומסיים: אם המצא ימצא איש החפץ בהחזקת הכולל בשביל ישוב הארץ והדומה ידי לא תכון עמו ודעתי רחוקה מזה, הכולל הוא רק ליושבי באהלה של תורה, זהו העיקר ובגללם עלינו לעשות.

ועתה חפצי ורצוני אשר אלה שע״י נשלם אמיתית הכוונה, יהי׳ להם אזן קשבת בבית הועד, ויהי׳ להם מי שידאג עבורם לטובתם, לחלצם מן המיצר באיזה אופן שיש באפשרי להטיב להם בעזרתו ית׳.

וזאת יהי׳ למראה עיני כבודו אשר אותן המקדישים ימיהם על התורה ועבודה ואינם עוסקים בשום עסק גשמי, כ״א תורת ה׳ היא נחלתם, ויראת ה׳ היא אוצרם, וביותר נמוכי הרוח יראי אלקים באמת, המה העולים ראשונה בקדש (בזה נכלל למדים ויר״א הנק׳ תלמידי חכמים, ואותן שאינם למדים אבל יר״א באמת מדקדקי׳ במצות וכה״ג, ומסתפקים בלימוד פשוט כפי יכולתם ובאמירת תלים ואמירת זהר וכדומה), העוסקים במו״מ מצד ההכרח וכפי ההכרחיות לבד, והיינו שממעטים בעסק ועוסקים בתורה ותפלה, שניים יסעו, ואלה העוסקים במו״מ כל היום, אם עכ״פ המה יראים ושומרים תפלתם בצבור כדבעי למהוי, ולומדים לכה״פ פרק א׳ שחרית ופרק א׳ ערבית, גם המה ראוים לתמיכה קצת, אבל רחוק ערכם מהנזכרים קודם, וא״א לומר אשר בשבילם נתייסד ישוב אה״ק.

כללו של דבר תכלית רצוני וחפצי להרים מעמד ומצב של עוסקי תורה ויר״א באמת העזובים ונטושים עד עתה נגד התקיפים והעז״פ הנוטלים בזרוע. ובטוח אני בכבודו אשר בעזרתו ית׳ יישר את העקמומיות, ויבוא אי״ה אל התכלית הנרצה, ויתנהג הכל ביושר ובצדק באמת.

זה מובן אשר דרישות יתירות גם מהמעלה הראשונה הנ״ל, א״א למלאות, אבל בדרישה נכונה וישרה צריכים לבוא אל עזרתם ולהמצ[י]א דבר איך להטיב מצבם בעזה״י.

בטוח אני אשר כבודו יקבל עליו הטורח הזה אשר אני מעמיס עליו. והשי״ת יהי׳ בעזרו ויצליח במלאכתו זאת ובכל ענייניו בגו״ר.

בהנוגע אל רשימת עה״ק ת״ו, יצרף כבודו אליו את הממונים דעה״ק ויחליטו כל הדברים הנוגעים אל הרשימה, ועפ״י החלטתם יקבלו הסכומים. וצריכים להודיע אשר היוקסין הן דעה״ג והן דעה״ק אשר נתקבלו עתה, אין להם שום כח עד אשר תחליטו תמן על כל דבר הרשימה כנ״ל, ויתנו להם אתם יוקסין אחרים (וזה נוהג בפעם הזה לבד, ועל להבא כאשר יהי׳ אי״ה איזה גמר להסכסוכים פה, תיעשה

עה״ק . . עה״ג: עיר הקטנה חברון ועיר הגדולה ירושלים.

הרשימה בהועד דפה בהסכם כולם, אך ע"פ הידיעות אשר תתנו אתם הממונים, למי להוסיף ולמי לגרוע, מה לתקן ומה לחדש).

כל המכתבים של בית הועד והקבלות, יהיו נחתמים גם מממוני עה"ק ת"ו.

ראוי אשר כבודו ישי[ם] לב אל ישיבת ר"א כהן לדעת אם ראוי היא לברכה. גם דבר לימוד החסידות אשר הדבר כשהיא לעצמה נחוצה ומוכרחת היא מאד, אם ישנה היא באמת או רק רשומה בהרשימה, ומי המה המשפיעים ומקבלים שכר על השפעתם, ואם ראוים המה לכך.

בנעזין הי' הגבאי ב"ד הרה"ח הרלוי"צ ז"ל, ועתה בנו הר"ר אהרן משה נ"י קבע דירתו בנעזין והוא ממלא מקום אביו ז"ל כי הוא יר"א באמת ויעסוק באמונה גם בעסק אה"ק, וייטיבו לשלוח לו כתב גבאות, ויכתבו לו שיקבל בעד טרחתו מאה רו"כ לשנה, אשר כן קבל גם אביו ז"ל. וימהרו בזה כי עתה הוא זמן הגבי' בנעזין.

מה שימצא כבודו לתקן דבר הן בעצם העסק והן בהסדר, אם בפה או בתמן, הנני מבקשו להודיעני. ובטח יודיעני מקבלת מכתבי דנא והסכמתו בדבר התמנות כבודו וירגיע רוחי בזה, כי תקותי חזקה שכאשר כבודו יהי' בהעסק יהי' אי"ה הסדר על מכונו, ויושלם אי"ה התכלית הנרצה.

ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשו וידידו עוז דו"ש מלונ"ח תכה"י.

ישיבת ר"א כהן: מתחיל מחורף תרס"ב התנהל הדיון על פתיחת ישיבת חב"ד בירות"י, כדלעיל בהערות לאגרת תתעז. לאחר שהתברר שהחצר ההיא מוקדשת לדירות לעניים, כמסופר שם, התחיל דיון על פתיחת ישיבה במקום אחר — בעליה שעל בתי הכולל במאה שערים. בזה התנהל הדיון במשך כל שנת תרס"ג ומו"מ כו"ח בירות"י טענו נגד זה כיון שזה יפריע להכנסות הכולל. בשלהי הקיץ כמעט הוחלט על פתיחתה ורבנו כתב בזה קריאה מיוחדת (לעיל ח"ג אגרת תתכט) שבה כותב: „זה כשנה ויותר אשר עבר רוח טהרה על אחינו יושבי תמן ונתעוררו לעשות ישיבת חב"ד בעה"ק ירושלים ת"ו ובעה"ק חברון ת"ו אשר אברכי כוללינו ילמדו בהישיבות האלו דוקא", אך נראה שגם אז לא נפתחה הישיבה בירושלים (— רק בחברון).

נראה שבשנה שלפנינו נפתחה בירושלים ישיבה ע"י ה"ר אברהם כהן, אחד מחברי הבד"צ של קהל החסידים בירושלים, שבזה דן באגרת שלפנינו.

הרלוי"צ: שניאורסאהן, בהרה"ק ר' מחנם נחום באדמו"ר האמצעי.

תתקמד

כבוד הממונים דעה"ק ירושלים ת"ו

אחדשה"ט. הנני להודיעם אשר ידידינו הנכבד והנעלה יר"א הר"ר ישראל דובער פרומקין נ"י נתמנה מאתי לממונה, ויזמינו אותו אל בית הועד. ומעתה לא יעשו בלעדו שום דבר וחצי דבר.

והנני ידידם דו"ש כה"י.

תתקמה

ב"ה יום ב' ער"ח אלול ותע"צ תרס"ו לפ"ק

בני יקירי שי' כלתי הצנועה והכ' תי'

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי.

מכתבכם מיום ד' נכון הגיעני. בדבר הנסיעה שלכם יותר טוב שתהיו עוד איזה זמן בויען או בפאסל"א. ראשית מהטעם שכתבתי במכתב העבר כאשר הפראפ' אומר שביכולת וצריכים לעשות עוד המיטללען צריכים לעשות ויתן השי"ת שיהי' לתועלת. ושנית באשר הולכים פערעגאַווארין עם הח' פ"צ שהשליש יהי' ברוק, ובד"כ תקותינו שיבוא אי"ה לידי השוואה, וכאשר תבואו עתה יעשה זה כובד בההשוואה ח"ו, ולזאת א"א שתבואו עתה וצריכים להמתין איזה זמן, עד אשר יהי' אי"ה השוואה.

ידידינו הר"מ מאדייעווסקי יבוא ימים אלו אשר הוא הנבחר מצידינו. ואתה לא יהי' לך שום עגמ"נ ח"ו על המשכת זמן בואכם לביתינו, כי זה לטובה בעזה"י ואי"ה יהי' השוואה עמהם. ואם לכלתי

תתקמד

לתוכנה ראה אגרת שלפנ"ז.

תתקמה

פערעגאווארין: להתדבר.
הח' פ"צ: החברה פועלי ציון. ראה בזה לעיל אגרת תתקכו, ובהנסמן בהערות שם.
שהשליש יהי' ברוק: ד"ר צבי ברוק מויטבסק. ראה בזה לעיל אגרת תתקלח.
תבואו . . כובד: שעיקר הטענות הם עליו — מנהל הישיבה.

תי' אינו נצרך הקוראציע יותר תסעו לפאסל"א ותהיו אי"ה כשני שבועות במקום אויר טוב. ומה שאתה כותב ששם הכל ביוקר . . אל תביט ע"ז ותסעו לפאסלא. והטאאלעטין ושא"ד שבשם אין זה נוגע לכם כלל.

ואכפול דברי שלא תהי' בהתפעלות ולא תתעקש בדבר בואך לפה תיכף, כי א"א הדבר כנ"ל ובהכרח שיומשך איזה שבועות ובעזה"י נתראה אי"ה בחו"ש ובשמחת הלב. ומה שנמשך עוד איזה שבועות אין זה ענין כלל וכלל. ויתן השי"ת לבוא עמהם לידי השוואה בקרב ולהפטר מהם לגמרי מכל וכל. ובקשתי להודיעני משלומכם הטוב ואם נסעתם לפאסלא. והשי"ת ישלח לכם רפו"ש בקרב ויחזק אתכם שיהי' בריא אולם.

והשי"ת ישמע קול שועת עמו ביום הזה ויחלצם מן המיצר וישמרם מכל צו"צ ויתן בלב המ' ושריו עליהם לטובה ויחיו חיי מנוחה ונזכה לביאת ג"צ בב"א.

בדבר ענייני אח"פ אכתוב אי"ה במכ' הבא כי עתה הגיע זמן הפאייעזד.

ויקבלו החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשכם ואביך וחותנך דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

תתקמו

ב"ה יום ה' ב' אלול תרס"ו לפ"ק
דאציע

בני יקירי שי' כלתי הצנועה והכ' תי'

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי.

מכתבכם מווארשא נכון הגיעני. ואתה בני יקירי אל תצטער כלל

ענייני אח"פ: ארץ חפץ, כולל חב"ד. ראה שתי האגרות שלפנ"ז.

תתקמו

אל תצטער: מענין פועלי ציון, דלעיל אגרת תתקכז, ובהנסמן בהערות שם.

וכלל, אנחנו צריכים להאמין באמונה שלימה בה׳ אלקי אבותינו אשר כ״ז הוא לטובה. ובטח יעזור השי״ת ויהי׳ אי״ה הכל טוב.

כעת הולכים פערעגאווארין אודות הטרעטיי׳. בש״ק הבע״ל יבוא לויטעפ׳ אַ אַראַטאָר ראטנער הוא פריסאזני׳ פאווייערינא, ומוכנים אנשי העיר לילך אילין לבקשו להכניס א״ע בזה. בד״כ שטייט ויטעפ׳ אין אַ שטארקע התעוררות, ותקותי חזקה להשי״ת אז עס וועט ווערין אַ טאלק.

אם ידברו רק בדבר מעות, מובן אשר בעזה״י בנקל לבוא אי״ה לידי השוואה. אמנם אם ירצו לכנוס אל גוף הנהגת תו״ת וכמו בשילוח הבחורים וכה״ג, ע״ז כמובן א״א להסכים. אמנם אם ניתן להם מעות ימחלו על הכל כאשר כבר כתב ידידינו הרש״ג שי׳ משמם, כי העיקר רוצים לקבל מעות, ובזה עפ״ע לא יהי׳ מניעה ח״ו.

מובן אשר לע״ע צריכים שלא תהי׳ בפרסום כ״כ, כי כשיודעו שאתה במדינתינו יכול ליתן להם חיזוק ח״ו, אם כי גם אז יתרצו אי״ה על מעות באשר זה עיקר כוונתם מ״מ יכולים לתבוע יותר ח״ו. ולזאת צריכים להזהר בזה.

אומרים אשר ש״ב ר׳ לוי יצחק ז״ס יהי׳ ביאנושפאל צריכים להשתדל שלא ידע מכם, ותכתוב לי אם אתם נזהרים בזה.

ואתה בני שי׳ תזק ואמץ ותחזק את זו״כ תי׳, כי באמת אין בזה שום אחריות ח״ו וכל הענין הוא אַ געלט זאך, ובעזה״י נבוא אי״ה בקרב לידי השוואה. והשי״ת יהי׳ בעזרינו בזכות כ״ק אבותינו רבותינו הק׳ זצוקללה״ה נ״ע וישמרינו מכל צער ונזק ח״ו ובעזרתו יתי׳ תוכלו לבוא בקרב לביתינו שלו׳ ונתראה אי״ה בחו״ש מיט פריילעכע הערצער.

ובקשתי לכתוב לי קושט דברי אמת איך אתה בבריאותך ותשמור את בריאותך והשי״ת יחזקך ותהי׳ בריא אולם.

פערעגאווארין אודות הטרעטיי׳: להתדבר בדבר הבוררות.
אראטער ראטנער: מטיף אחד בשם ראטנער.
פריסאזני׳ פעווייערינא: עו״ד מושבע.
הרש״ג: הי״ר שמואל גוראר׳.
עפ״ע: על פי ערך.
ז״ס: זלמנסון.
ביאנושפאל: שם גרו הי״ר משה וחי׳ מושקא הארנשטיין (אחות וגיס רבנו) ולשם נסע כ״ק אדמו״ר מוהריי״צ נ״ע — עד יעבור זעם.
זו״כ: זוגתך כלתי.

ותקבלו החוה"ש והברכה מאדה"ש וייטיב לנו השי"ת הכוה"ח בגו"ר בתוך כו' כאוות נפשכם ואביך וחותנך דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

באה"ר הנני פב"ש גיסי יקירי חביבי שי' ואחותי יקירתי חביבתי תי' ובניהם היק' והנחמדי' יחיו.

תתקמז

ב"ה יום ג' ז' אלול תרס"ו לפ"ק
דאציע

בני יקירי שי' כלתי הצנועה והכ' תי'

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי.

מכתבכם מיום ה' קבלנו תמול לגודל קו"ר אשר נודענו משלומכם הטוב. מקוים אנו אשר בימים אלו יהי' אי"ה גמר לטוב בעזה"י. איך ובאיזה אופן לא נוכל לידע עדיין, אמנם תקוותינו להשי"ת אשר יהי' טוב אי"ה.

הבאגאז יושלח לכם היום אי"ה מויטעפסק, כי מפה יראנו לשולחו ישר אולי יוודע, ושלחנו אותו לויטעפסק ותמול נסע מפה ידידינו הרממ"צ שי' וישלח אותו היום אי"ה.

מכתבים שלנו לויען מתקבלים חזרה. בשבוע העברה שלחתי לך לויען כתבים מהדרוש יו"ט של ר"ה ג' או ד' דרושי', בטח יתקבלו חזרה. מקודם שלחתי לך ג"כ ב' דרושי' ואיני יודע אם קבלת אותם. ונא להודיעני בכ"ע משלומכם הטוב להחיות נפשינו, ובעזה"י נתראה אי"ה בקרב בחו"ש מיט פרייעלכע הערצער.

לא כתבתי עד היום כי בימים אלו טרוד אני הרבה, וגם כעת ההכרח לקצר מפני קודם התפלה און עס איז שיים גאר ניט פרי.

תתקמז

נרשם עלי' בגוכתי"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע: „יאנושפאל", שלשם נשלחה אליו האגרת. ראה אגרת שלפנ"ז.

אולי יוודע: דבר חזרתו מויען לארץ רוסיא. ראה לעיל אגרת שלפנ"ז.

הרממ"צ: הי"ר מאיר מרדכי צערנין.

ותקבלו החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשכם ואביך וחותנך דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

תתקמח

ב״ה אור יום ה׳ ד״ג אלול תרס״ו לפ״ק
ליובאוויטש

ייטיב השי״ת הכוה״ח בגו״ר לכבוד ח״ד ידי״נ הג׳ המפורסם ווח״ס נכבד ומרומם י״א כו׳ מו״ה ישעי׳ שי׳

ת״ל בעד החוה״ש כה לחי.

ברוך בואכם לשלו׳. מכתבי כבודו נכון הגיענו, ומפני טרדותי אשר עצמו מאד בימים אלו מהענין הידוע לא כתבתי לכבודו כל המשך הזה ואתו הסליחה. הצער והעגמ״נ והפחדים אשר הי׳ לנו אין לבאר, וברוך הנותן ליעף כח כו׳. ועתה ת״ל אשר נגמר הענין וברוך שפטרני כו׳.

הי׳ לנו עוד חשש באשר בויט׳ לא יש עדיין ידיעה מזה היינו מהגמר, והודעתי זאת לידידינו הרש״ג שי׳ ביום ב׳ העבר, ובזו השעה קבלתי טע״ג מאתו אשר שלחו מחו״ל נאראצנעם לויט׳ להודיע אשר נגמר, ועתה בעזה״י אין שום חשש ח״ו.

בני יחי׳ וכלתי תי׳ באים מחר אי״ה לביתינו שלו׳. והשי״ת ישמרינו מכל צו״צ ונחי׳ חיי מנוחה בכה״פ ברו״ג בזכות כ״ק אבותינו רבותינו הק׳ זצוקללה״ה נ״ע זי״ע.

בקשתי להודיעני מבריאותו בטח עשה נסיון קודם נסיעתו מנאהיים מה נראה מהנסיון, ואיך מרגיש א״ע. והשי״ת ישלח לו רפו״ש בקרב ויחזקו שיהי׳ בריא אולם.

תתקמח

מו״ה ישע׳: ברלין. אגרות נוספות אליו — לעיל תתל, ובהנסמן בהערות שם.
מהענין הידוע: עם פועלי ציון, דלעיל אגרת תתקכז, ובהנסמן בהערות שם.
הרש״ג: הי״ר שמואל גוראר׳.
נאראצנעם: שליח מיוחד.

...ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש ויחדש השי"ת עלינו שנה טובה ומבורכת ברו"ג כאוות נפשו וב"ד ידידו עוז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

תתקמט

ב"ה יום ב' י"ב תשרי תרס"ז לפ"ק
ליובאוויטש

כבוד ח"ד ידי"נ הג' המפורסם וות"ס נכבד י"א כו' מו"ה ישעי' שי'

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי.

מכתביו נכון הגיעני. אני לא הי' באפשרי בזה הזמן לכתוב כמובן רוב העבודה אשר בזה הזמן.

הר"ה הי' במנוחה ת"ל וכמו"כ כעת ת"ל מנוחה והשקט יעזור השי"ת על להבא.

תמול זרק א' אבן לזאל הגדול דרך החלון אשר שבר הזכוכית, ולא נודע מי. אך זה מהדברי' הקטנים אשר אין לשום עליהם לב כלל וכלל. והשי"ת ישמרינו מכל צער ונזק ומכל צו"צ ונחי' חיי מנוחה בכל פרט ברו"ג.

בקשתי להודיעני מה הי' הסוף בדבר המכ' הנשלח אליו אשר דרשו אלף ר' (כפה"נ ממכתבו זה ג"כ מהפו"צ טערעטאליסטין) אם נשקט הדבר. והשי"ת ישמרהו מכל צו"נ ומכל צו"צ ויחי' חיי מנוחה בכה"פ בגו"ר, ויצליח לו השי"ת בכל ענייניו.

נ"ג ר"מ שי' בטח נסע לחו"ל יצליח השי"ת דרכו.

בטח קבל מכתב מידידינו הרש"ג שי' בדבר האסיפה ואבקשו

תתקמט

מו"ה ישעי': ברלין. אגרות נוספות אליו — לעיל תתל, ובהנסמן בהערות שם.
במנוחה: מחברת פועלי ציון, דלעיל אגרת תתקכז, ובהנסמן בהערות שם.
הרש"ג: ה"ר שמואל גוראר'.
האסיפה: כנראה בקשר להוצאות הישיבה תומכי תמימים. ראה אגרת שלאח"ז.

להודיעני מה בדעתו אודות זה ואם בדעתו לנסוע אי״ה. ונא להודיעני מבריאותו ושלומו הטוב.

ויקבל החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשו וב״ד ידידו עוז דו״ש מלונ״ח תכה״י ויחוג את חה״ס הבע״ל בדיצה ובחדוה כאוות נפשו

שלום דובער

תתקנ

ב״ה יום א׳ ב׳ מ״ח תרס״ז לפ״ק
ליובאוויטש

כבוד ח״ד ידי״נ הג׳ המפורסם ווח״ס נכבד ומרומם י״א
כו׳ מו״ה ישעי׳ שי׳

ת״ל בעד החוה״ש כה לחי.

מכתבי כ׳ נכון הגיעני. לא כתבתי לו אחר יו״ט מפני האנשים שהייתי טרוד עמהם ולא הי׳ ביכולתי לכתוב.

עם החברה הי׳ נצרך להשתוות על איזה סכום, בטח יתרצו על פחות הרבה ממה שאומרי׳, וכדאי הוא להפטר מהם. והשי״ת יעזור לו להפטר מהם בקרוב, ולא יהי׳ לו עוד שום עגמ״נ וישמרהו השי״ת מכל צער ונזק ומכל צו״צ ויהי׳ במנוחה בכל פרט ופרט. ובדבר בריאותו נחוץ לו לנסוע אי״ה למענטאן, ואם הי׳ עושה איזה טאלק עם הבאנק הי׳ באפשרו לנסוע אי״ה . . והשי״ת יעזור לו שלא יעשו הבאנק שום חדשות ויהי׳ כמקדם, ויתן לו השי״ת הצלחה בכל ענייניו ויחזק השי״ת בריאותו שיהי׳ בריא אולם.

אני חושב לנסוע אי״ה בקרב לחו״ל, כי גם בלא״ה נחוץ לי הנסיעה בכל שנה, וזה ב׳ שנים וכמעט ג׳ שנים אשר לא נחתי, ובפרט אחרי הריבוי העגמ״נ והיסורי׳ ר״ל דקיץ העבר, ה׳ ישמרינו על להבא. ובאשר א״א לי לנסוע לבדי וגם א״א להניח את בני שי׳ פה, וגם ב״ב יחי׳

תתקנ

מו״ה ישע״: ברלין, אגרות נוספות אליו — לעיל תתל, ובהנסמן בהערות שם.
עם החברה: פועלי ציון, דלעיל אגרת תתקכז, ובהנסמן בהערות שם.
להשתוות: בדבר האלף רובל שדורשים מהרי״ ברלין, כדלעיל באגרת שלפנ״ז.

נחלשו הרבה מהנ"ל, לזאת הוחלט אצלי לנסוע עם כל ב"ב יחיו, וכן הסכימו ידידינו שהיו בקיץ פה שבהכרח לנסוע כנ"ל.

בדעתי לנסוע אי"ה לויסבאדען, ואפשר יותר טוב להיות בפראנקפורט כי שם אין היוקר גדול לא כן בפ"פ, וגם נצרך לעשות דבר אי"ה אודות כובד הנשימה מהחוטם אשר אני סובל מזה הרבה. והשי"ת ישלח לי רפו"ש בקרב.

בדעתי שניסע אי"ה בעוד ב' שבועות היינו יום א' פ' חיי, כי הפאס שלי דחו"ל זמנו עד ש"ק פ' חיי, ולהתמהמה אי"ה כל משך החורף הבע"ל.

אמנם מה שעומד על דרכי הוא דבר תו"ת אשר כבד מאד לנסוע בלי איזה סדר מריבוי החובות ומהדוחק הגדול ר"ל. חשבנו שיסעו כמה מידידינו אל העיירות לעשות נדבות מקריות לצורך זה, והי' זה מיקל הדבר מידידינו היחידים, ואח"כ נתבטל הדבר. ועתה בהכרח להעמיד על ידידינו אודות זה. ובאמת לפי מה שדברנו בהיותי בפ"ב, אין לחדש בזה הדבור בכל שנה ושנה. ועתה אינני יודע איך שיהי' בזה.

קבלתי ידיעה מקרעמענטשוג אשר ידידינו הרש"ג שי' נוסע היום מהאמבורג ויהי' פה על ש"ק הבע"ל. אפשר יבוא כבודו ג"כ לפה. ואם כבד לפניו לבוא לפה אפשר יבוא ביום א' או ב' שבוע הבע"ל לסמאלענסק. וידידינו הרש"מ שי' אמר אשר בכל עת שאדרוש אותו בטע"ג יבוא אי"ה. ואפשר בא גם ידידינו הר"י שי' מחו"ל ויבוא ג"כ אי"ה. והנני מבקש את כבודו להודיעני בהקדם דעתו בזה. והשי"ת יעזור לנו שנוכל לנהג הענין בנחת ובמנוחה ויהי' בהצלחה בכל פרט ברו"ג.

ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשו וב"ד ידידו עוז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

בקשתי להודיעני מבריאותו אם נשקט אצלו השיעול ואם נתחזק בכלל וגם מה נעשה בדבר הענין הנ"ל ובדבר הבאנק והשי"ת יהי' בעזרו בכל פרט ופרט.

בהיותי בפ"ב: באספה עם יחידי סגולה מאנ"ש בחורף תרס"ה. ראה לעיל אגרת תתפ.
הרש"ג: הי"ר שמואל גוראר'.
הרש"מ: הי"ר שמואל מיכל טריינין.
הר"י: הי"ר יעקב הורוויץ.

תתקנ*

[מ"ח תרס"ז]

כבוד ידידיי כו'

מכתבם צירוף הקונט' של ב"ד הרש"נ נ"י נכון הגיעני . . יסוד הקונט' הוא דברי ר' שמרי' קאזארנאבסקי שהודיע לבאב' שאני כותב במכתבי לשלוח המעות ע"ש ר' מרדכי דובער סלאנים ולא ע"ש ר' דובער אפרת, ואשר עיקר ישוב א"י הוא בחברון, ואני מצוה לקבוע שופרות מיוחדים על יושבי חברון לבד. וזה שקר גמור. במכתבי לא נזכר מהדברים האלו כלל וכלל. וזה העתק מכתבי:

[נדפס לעיל ח"א קמח, ושם גם „מכתב בניי" הנזכר לקמן].

עיניכם הרואות אשר במכתבי ובמכתב בני שי' לא נזכר כלל שהשופרות החדשות הן בשביל חברון (והאמת כן הוא אשר לא עלה על דעתי כלל שיהי' השופרות בשביל חברון לבדה) גם לא נזכר בהם מאומה אודות חברון (אם כי האמת הוא אשר כ"ק אבותינו רבותינו הק' כ"ק אדמו"ר האמצעי זצוקללה"ה נ"ע וכ"ק אאזמו"ר נ"ע בחרו בחברון דוקא וכאשר יבואר. אמנם אני במכתבי לא באתי לדבר אודות חברון כ"א לעורר את אחינו על כללות צדקת אה"ק) וכמו"כ לא נזכר כלל שלא לשלוח המעות ע"ש רד"א. ומה שנזכר במכתב בני שיחי' וועד

תתקנ*

הקונטרס בשלימותו (מענה על הקונטרס שהדפיס כ"ק אדמו"ר מוהרש"נ מבברויסק בשנת תרס"ו בעניני כולל חב"ד) נדפס בירושלים בחורף תרס"ז, ולפנ"ז, מימיוגראף, בכת"י ה"ר שמואל סופר, בחתימת רבנו, היינו שהיה חותם על הטפסים שהיה שולח לאנשים הקשורים לענין.

חלקו, בעיקר, חלק ההלכה שבו ובהשמטת עניני המחלוקת, נדפס שוב בקובץ יגדיל תורה חוברת ג. החלק הזה, בהשמטת העתק האגרות שכבר נדפס לעיל, מועתק לפנינו.

את עריכת והדפסת הקונטרס הזה הצי"ע כ"ק בנו אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע, כדלעיל אגרת תתקלז „הצעתך בדבר ההדפסה יכול להיות שהיא נכונה". עריכתו התחילה באמצע מנ"א תרס"ו, כדלעיל אגרת תתקמא „התשובה על הקונט' עוד לא התחלתי להעריך, וכבר הכינותי עט עופרת לכוונה זו". סיום העריכה בחודש מ"ח תרס"ז, כדלקמן באגרת שלאחז"ז „אני שולח במכ' מיוחד מה שהשבתי על הקונט' דבא"ב".

תוכן הענין בקצרה ראה לעיל אגרת תתקמג, ובהנסמן בהערות שם.

הנדפס כאן הוא מקונ' הנדפס הנ"ל, ובכ"מ תוקנו טה"ד ע"פ המימיוגרף הנ"ל.

ב"ד הרש"נ: כ"ק אדמו"ר מוהרש"נ מבברויסק.

שאני כותב במכתבי: מונה כאן ג' טענות, הא' לשלוח המעות להרמד"ס ולא להרד"א (הפרטים מתבארים בסימנים ב־ה), הב' עיקר ישוב א"י הוא בחברון (יתבארו הדברים לקמן בסימנים ו־יא) והג' לקבוע שופרות מיוחדים אל יושבי חברון (יתבאר לקמן בסימן יג).

לא נזכר מהדברים האלו כלל וכלל: ראה לעיל ח"א אגרות קמו. קמט.

החברוני הוא כי כשנתאספו פה ידידינו הרבנים שי' בקיץ תרס"ה החלטנו לעשות ועד חברוני ומטרתו יהי' לחזק ולהגדיל ישוב חברון להחזיר עטרת הישיבה ליושנה, ושתהי' תחת השגחה טובה, וגם יתעסק הועד לחזק ולהגדיל את הכנסת אה"ק בכלל (ולהרז"י כתבתי אז שכאשר יתאסף אצלו מאה רו"כ ישלחם לתמן על שני שמות הא' ממוני חברון ת"ו וא' ממוני ירושלים ת"ו היינו הרמד"ס ורמ"ש, וזה הוכחה גמורה שלא הי' כוונתי בהשופרות בשביל חברון לבדה) ורק שקר בדה רש"ק למען לעשות ריב ומחלוקת...

ג. ועתה אבאר לכם סיבת העמדת הרמד"ס שי' בהאדרעס. הנה לבד אשר ישר ונכון הדבר במושכל ראשון שאחד מממוני חברון יהי' ג"כ בהאדרעס, ובפרט אחרי שבשנים הקודמים בימי אבותינו הק' זצוקללה"ה נ"ע הי' חברון העיקר וכל כסף הקדשים באו לחברון, ומשם יצאה השפע לירושלים ת"ו, עתה עכ"פ נכון הדבר שיהי' אחד מממוני בהאדרעס.

לבד זאת יש לזה טעם וסיבה פרטית. ידוע הוא אשר בעוה"ר העולם הולך ופוחת במצב הרוחני, ומ"מ בכל מקום ומקום גם עתה המצב משתנה לפי מצב ראשי העדה היינו הרב ומנהיגי העיר בכלל, וזה בשני דברים, הא' אם מנהיגי העיר בעצמם הם יראים ומתנהגים בטוב, ה"ה מראים דרך טוב אל העם מפני שעליהם מביטים ומהם יראו וכן יעשו, כי גופא בתר רישא גרירי, ומתרבים בעיר המתנהגים בדרך טובה, והב' שהמה משגיחים על עניני העיר ועל הנהגת אנשים שבה ומוכיחים אותם ומדריכים אותם, מתקנים בה תקנות בלמוד התורה כמו חברה משניות וחברה ש"ס וכה"ג, וכמו"כ ח' תהלים ואמירת עין יעקב ומדרש, וכן שתהי' הת"ת כדבעי במלמדים טובים, והנערים יתנהגו ויודרכו מנעוריהם בדרך ישרה, וכדומה בהדברים המטיבים את המצב. וכמו"כ באה"ק תלוי המצב הרוחני בהממונים שהם הראשים ומנהיגי העיר. ועוד זאת יתירה באה"ק שבכח הממונים להיטיב למי שמתנהג כדבעי ולדאוג לטובתו, ולהיפך לענוש למי שאינו מתנהג כדבעי או עכ"פ לבלי לדאוג לטובתו.

והנה עה"ק חברון ת"ו אשר עד לפני איזה שנים היתה נקי' וברורה מכל תערובות פסולת, בשנים האחרונות נמצא גם בה סיגים ופסולת,

---

כשנתאספו . . בקיץ תרס"ה: כדלעיל אגרת תתקא, ובהנסמן בהערות שם.
ולהרז"י: הי"ר זלמן יצחק וואלשאניק, שרבנו מינהו גבאי כללי.
הרמד"ס והרמ"ש: הי"ר מרדכי דובער סלונים מממוני חברון והי"ר מרדכי שלאנק מממוני ירושלים.

אם כי עד עתה ת״ל עלה בידי היראים ובראשם הרב והממונים לבלי להניח להטות לב בני הנעורים ולהעבירם ח״ו מדרך התורה והמצוה, ויעזור להם השי״ת על להבא שלא יבא דבר תועבה למחנם הק׳ בזכות האבות הק׳ הקבורים בה, הנה איזה מהצעירים שבה עזבו מקור מים חיים כו׳ לשתות מי המרים כו׳ מתחדשים ומבקשים חדשות כו׳, וכ״ז גרם רפיון ידי הרד״א שאינו יודע פרק בהנהגה כלל, לא עשה ולא הביט על שום דבר טוב ומועיל, וקירב אנשים שאינם ראוים לְקירוב, והאריכות דברים בזה אך למותר הוא.

ובסיבת זה יצא העגל הנ״ל וכאשר הרד״א עזב את חברון ונשארו הממונים הרמד״ס והרב״ר יחי׳ והרב הוא הר״ר שלמה ליב שי׳. ועשה הרש״ל קביעת לימוד משניות אחר התפלה ולימוד תניא בין מנחה למעריב ועוד דברים ולא קבלו עליהם, והי׳ מעיזים נגד הרב והממונים ואינם שומעים להם כלל אדרבה קמים נגדם בדברי בוז, וממש אין להם מקום מהם. ולזאת ראיתי נחיצות גדולה לתת בעזרתו ית׳ התוקף אל הממונים למען ידעו העם אשר המה ראשי העדה ותהי׳ יראתם על פני אנשי העיר ויהיו נשמעים ונכנעים אל התקנות הנעשים בעניני התפלה והתורה. וזה א׳ מהדברים שיהי׳ א׳ מהממונים אדרעסאט בקבלת המעות, שזה נותן תוקף גדול אל הממונים ונרגש לאנשים המקבלים אשר המה בע״ב וצריכים לשמוע להם.

והנני להעתיק מעט מהרבה ממכתב הר״ר שלמה ליב נ״י מכ״ה ניסן העבר (הרש״ל הוא איש אמונים בתכלית אשר ע״ז מודים גם המנגדים והוא ירא אלקי׳ בתכלית ומצב הרוחני של אה״ק נוגע לו באמת בעומק פנימית לבבו, וכל השתדלותו רק לדבר הזה לא לטובת עצמו, וקיבל על עצמו רבנות חברון בדרך מס״נ, כי טוב טוב הי׳ לו קודם שהי׳ לו פרנסה טובה אצל הספרדים ועסק בתורה הרבה בלי שום בלבול אשר זה חפצו האמיתי, וקיבל עליו הרבנות רק באשר העמסתי עליו לטובת העיר. ורצונו הטוב לעשות תקנות טובות אם אך יתנו לו התוקף ע״ז). וז״ל מכתבו:

ממצב העיקות״ו אודיע קצת לכת״ר כי הצעירים הידועים כמעט כבר נחו שקטו מלהדאיב לב הזקנים מנהלי עיקות״ו

ובראשם הרב: שלמה יהודה ליב אליעזרוב, הרב לעדת חב״ד בחברון.
הרד״א: הי״ר דובער אפרת, ששימש ברבנות חברון עד קיץ תרס״ב, שאז נשא אשה בירושלים ועבר לגור בה.
הרב״ד: הי״ר בנימין רבלין.

הי"ו, כי נפל קצת פחד עונש החלוקה עליהם. אך עתה בהיות רל"מ פה ופער פיו כו' כנ"ל וראו כי עודנו עומד במרדו כמאז, ואין פחד כו' חזרו וניערו גם המה והחלו להעז כבראשונה ולהניח מכשולים לפנינו לבלתי תת לפנינו הדרך לסדר סדרים טובים בעי"ק ת"ו הן במוסד הת"ת לתשב"ר הי"ו, והן לפתוח ישיבה לקבוע שיעורים בלימוד גפ"ת ודא"ח בכנופיא אשר אני מתאמץ בזה מאד. והמה מנגדים ומנאצים לנו מאד. ואיזה מהם כבר באו לביתי בימים האלו בעזות יתירה ובנאצות, והתרו בי שאם לא אעשה כפי רוחם אז המה ינגדו ויעשו כל אשר בכוחם במכתבי העיתים כידוע לכת"ר מאז מענין המר וכו' וכו'.

מזה נראה כמה נוגע לטובה תוקף הממונים וההיפך בהעדרו.

אח"כ נודע לנו אשר ממוני ירושלים העלימו מממוני חברון ת"ו סך עצום במשך כמה שנים ממעות ועד כל הכוללים אשר נתנו לממוני ירושלים גם בעד חברון, וממוני ירושלים העלימו הדבר מממוני חברון ונשאר כל המעות אצלם. ובאשר החשבון עם ועד כל הכוללים היא מהמעות המתקבלים ממדינתינו מערי רוסיא הפנימית ומערי סיביר השייכם ברובם אל ועד כל הכוללים והמעות מתקבלים אל כולל שלנו (באשר המאספים הגבאים המה מאנשי חב"ד) וזה ניתן לכוללינו בחשבון מה שצריכים לקבל מועד כל הכוללים, ואם הי' ממוני חברון יודעים מכל הכספים המתקבלים לא הי' אפשר להיות העלמות כאלו . . .

ראיתי בהרשימה אשר אנשים שאין להם יפוי כח בישיבתם באה"ק ואינם משלימים כלל כוונת הישוב עומדים בהוספות גדולות רק מפני שיש להם שייכות אל הממונים דירושלים או אל הגבאים ולהיפך כמה מבעלי תורה ויראי אלקים באמת אשר רק בשבילם כדאי התייסדות הישוב המה נעזבים לגמרי . . .

ה. ומש"כ ואיזה יפוי כח יש למי שיהי' לדחות ממונים ולמנות ממונים נגד רצון א"י. תמה אני למי הוא הרשות למנות גבאי צדקה אם להנותנים או להמקבלים, הלא הנותנים הם הממנים ולהם עיקר

רל"מ: ר' ליב מנוחין, אחד מהממונים בכולל חב"ד ירושת"ו.
מענין המר: התקפות על ממוני כולל חב"ד בחברון בעתון השקפה, בחתימת „מר".
השייכים ברובם אל ועד כל הכוללים: ראה לעיל בהערות לאגרת תתקיח.
ראיתי בהרשימה . . בשבילם כדאי התייסדות הישוב: ראה לעיל אגרת תתקמג, ובהנסמן בהערות שם.

הדעה בזה ואנחנו באי כח הנותנים. ואם כי אין מעמידין פרנס כו' אא"כ נמלכין כו' הרי רק נמלכין ולא שהם העיקר כדעתו, ולא היתה זאת מעולם שבני תמן ימנו בעצמם ממונים כ"א שנתמנו מהסוה"ג שבחו"ל באשר הנותנים סומכים עליהם, והמה דואגים לטובת יושבי תמן במצבם הרוחני והגשמי, וזה רק איזה שנים מאז התחילו לילך בתחבולות אחזו להם הדרך הזה ולתלות עצמן ברצון בני תמן, אשר מצאו להם סמוכות תמן איזה בעלי זרוע לעשות כתבים עם כמה חתומים אשר נטלום בזרוע או בעד אגורת כסף, ועל צבור כזה הם סומכים. צבור כזה הייתי ג"כ משיג, אבל לעולם לא ארשה לעצמי לילך ח"ו בדרכים כאלו. יכול להיות אשר הייתי משיג דעת צבור אמיתי, כי אנשים הישרים שבתמן יודעים אשר אני קרוב ללבי יותר כללות ענין אה"ק ורצוני האמיתי להיטיב להם בעזרתו ית', ותקוותי אשר רבים היו עמדי מאשר עמהם (אינני יודע איך נעשה ונתהווה האמת מארץ, כי אני לא ידעתי ממנו עד אשר קבלתיו נדפס, אמנם מהחתומים ניכר אשר נטלו לא בזרוע ולא בשוחד). אך כללות הדרך הזה מוזר מאתי.

ואחר כל אלה מי מדבר כאן מדיחוי ממונים או מעשיית ממונים, הלא הדבור הוא רק בדבר האדרעס וכמשנת"ל אות ב'.

ו. אח"כ חידוש תורה מאתו תצא מה שחפש ומצא בעשר קדושות שירושלים מקודשת מכל ערי א"י, ובנוסח התפלה מצא כתוב ולירושלים עירך, גם בנוסח ברהמ"ז נאמר ובנה ירושלים עירך. הוא מגלה רזין טמירין דברים נפלאים אשר לא שמעתן אזן מעולם, ומעתיק מספר לספר דברי החת"ס בענין קדושת ירושלים.

מי האיש אשר לא ידע קדושת ירושלים עה"ק, מי לא יחונן את עפרה. כל אשר אלקי' בלבבו אוהב אהבה עזה את עירו ומקום קדשו, כי רצו עבדיך את אבניי כו' וכאו"א מישראל יתאבל ויתאונן במר נפשו על חורבנה וירצה מעומק נפשו לזכות ולראות בבנינה.

אבל הכי מפני שירושלים מקודשת גם הבתי ספר והביבלוטיקות וכדומה מהדברים הנמצאים בה המה ג"כ מקודשים ח"ו. לפי גודל קדושתה כך הוא גודל חורבנה בעוה"ר. ועיקר ענין החורבן הוא

אין מעמידין פרנס: על הצבור אא"כ נמלכין בצבור (ברכות נה, א).
סוה"ג: סוכן הגדול.
אח"כ חידוש תורה מאתו תצא: בהבא לקמן ראה לעיל ח"א אגרת קסג.
דברי החת"ס: חיו"ד סי' רלד.

ברוחניות, וכל אשר לבב רגש לו ידאב לבו מאד איך שסבבוה בעלי ההפכים והכניסו בה כל דבר טומאה ר"ל, ובלתי ספק הוא אשר לעתיד יהי' בה יתרון אור כו'.

יאמר נא ישראל אי' מקום מוכשר יותר לתורה ועבודה בזה הזמן ירושלים או חברון עה"ק, אשר ת"ל אין בה שום תערובות זרות כלל, אין בה בתי ספר וביבלוטיקות ולא בתי תיאטראות וקרקיסאות, ולא אנשים המסיתים והמדיחים ר"ל, והנהגתה היא עוד כמו שהי' בשנים הקודמות. ונוכל לומר דעם היות דירושלים מקודשת יותר מ"מ עתה קדושת המקום יותר בחברון מבירושלים. כי החוטאים והפושעים שבה מטמאים את הארץ וכמ"ש ותבאו ותטמאו כו', ועמ"ש בשל"ה בתושב"כ פ' לך לך בענין קדושת הארץ דכמו בענין המילה דדוקא בהסרת הערלה תתגלה הקדושה, כה"ג הוא בקדושת א"י דהרי עמלק סביב לה, ובהסיר הערלה הסובב לה אז דוקא הוא קדושתה, והחוטאים והפושעים מושכים בערלתם המה ר"ל ומטמאים כו', יעו"ש בל' הזוהר דרע"ו ע"ב, ואין אנו יכולים לזכות לא"י אם לא בהכרת כו' ואם ח"ו כו', ובודאי קדושת המקום נוגע לידיעת התורה והשגתה ולעבוד ה' בכלל, וכמ"ש בשל"ה דק"ה שצ"ל קדושת המקום והיינו א"י הקדושה, ובלתי ספק הוא אשר קדושת המקום בזה הזמן יותר בחברון מטעם הנ"ל, והוא המסייע לשלימות עסק התורה ועבודה, ולבד זאת כשאין חטאים אין חוטאים, ועה"ק חברון נקי' היא ת"ל מכל חטא כנ"ל, ותקותינו אשר תהי' נקי' אי"ה עד ביאת ג"צ בב"א בזכות אבות הקדושים הקבורים בה תמן.

ולא נתמה על הגאונים הק' כהחת"ס וכמוהו זצ"ל אשר רצו בירושלים דוקא, כי ודאי ירושלים מקודשת יותר וקדושת המקום מסייע ומועיל לעסק התורה ועבודה כנ"ל, אבל כ"ז כאשר היתה העה"ק ירושלים מקודם אשר חורבנה הי' רק בגשמיות, אך עצם קדושתה לא נסתרה מעין כל חי בחיי התורה כי היא חיינו כו', ועתה בעוה"ר אשר הרי עמלק החשיכו קדושתה עד עת רצון מלפניו ית' להעביר את החושך כו' ודאי דקדושת המקום דעה"ק חברון עדיף טובא.

והלא אבותינו רבותינו הק' זצוקללה"ה נ"ע ידעו יותר ממנו מעלת

וכמ"ש ותבאו ותטמאו: ירמי' ב, ז.
בשל"ה דק"ה: שער האותיות.

קדושת ירושלים, והרי הדבר ידוע ומפורסם לכל אשר כ״ק אדמו״ר האמצעי זצוקללה״ה נ״ע וכן האזמו״ר זצוקללה״ה נ״ע בחרו בחברון דוקא, וכאשר יש מכתב אדמו״ר האמצעי זצוקללה״ה נ״ע אודות ישוב חברון בדברי חסידות מדבר במעלת חברון, וכ״ק האזמו״ר זצוקללה״ה נ״ע שלח את בני משפחתינו לחברון דוקא.

ומש״כ מפני שלא הי׳ יכול אז להיות ישוב בירושלים, אין האמת כן, כי גם בעת שבא הרה״ק הרמ״מ זצוקללה״ה נ״ע לאה״ק הי׳ ישוב בירושלים, ומזכיר במכתביו אשר נתבקשו מיושבי ירושלים להתיישב שמה, והרמ״מ זצ״ל נתחתן עבור בנו ז״ל עם חכם ספרדי מירושלים. ומכ״ש בימי כ״ק אדמו״ר האמצעי זצוקללה״ה נ״ע שהי׳ ישוב בירושלים, ומ״מ בחרו אבותינו בחברון דוקא, אין זה רק מפני שצפו ברוח קדשם אשר העיר הקדושה הלזו בקדושתה תעמוד. וכאשר עינינו רואות עתה מה טוב חלקם וגורלם יתר על כל הארצות.

ומכל הנ״ל מובן אשר אין איסור ח״ו כלל לצאת מירושלים לחברון בשביל כוונה הנ״ל, כי בשביל לימוד התורה מותר לצאת גם מא״י לחו״ל, וכדאיתא בגמ׳ ע״ז די״ג ע״א ורמב״ם הל׳ מלכים פ״ה ה״ט, ושו״ע יו״ד סי׳ שע״ב ס״א, וכ״ש באי״י גופא מירושלים לחברון, ובפרט לפי מה שנת״ל מצוה היא על עוסקי תורה וי״א להיות בחברון דוקא, למען שלא יומשכו ח״ו אחרי דברי המסיתים והמדיחים ר״ל, ולמקומותיהם הנז׳ לעיל, וכמארז״ל לך לך אמרינן לנזירא כו׳ וגם קדושת המקום דעה״ק חברון מסייעתם כו׳ כנ״ל.

מכתב אדמו״ר האמצעי: אגרות־קודש שלו אגרת לב (קטע ממנו מועתק לקמן ר״ס יא). וראה גם מאמר על ענין ההשתטחות: „כידוע שכל התפלות צריכות לעלות למעלה דרך פתח של גן עדן שבארץ, וע״כ התפלה שמתפללים אצל מערת המכפלה היא רצוי׳ ומקובלת מאד, לפי שיש קבלה בידינו ששם הי׳ פתחו של גן עדן ממש״ (נדפס ב„עיון תפלה״, פיעטרקוב תרס״ד דף י״ז ע״א. וראה מאמרו של בצלאל לנדוי „בטאון חב״ד״ גליון מס׳ 4 (23) תמוז־אלול תשכ״ג ע׳ 22).

שלח את בני משפחתינו לחברון דוקא: בשנת תר״ה עלה גיסו הרה״ח ר׳ יעקב כולי־סלונים, עם אשתו הרבנית מנוחה רחל (בת כ״ק אדמו״ר האמצעי) וילדיהם. כן הצטרפה לעלי׳ זו — לפי הוראת הצ״צ — משפחתו של הרה״ק ר׳ משה (בן כ״ק אדמו״ר הזקן), שתי בנותיו, ובני ביתם.

הרה״ק הרמ״מ: רבי מנחם מענדל מוויטעבסק, בשנת תקל״ז עלה לארה״ק יחד עם הרה״ק רבי אברהם מקאליסק וסיעתם. בארה״ק ישב הרמ״מ בצפת, ולאח״ז בטבריי.

ומזכיר במכתביו אשר נתבקשו מיושבי ירושלים להתיישב שמה: בחדש כסליו תקל״ח שלחו מירושלים לבקשם בבקשה וחנינה שיקבעו דירתם עמם בירושלים (בית רבי פ״ו).

והרמ״מ ז״ל נתחתן עבור בנו ז״ל עם חכם ספרדי מירושלים: אחד מיקירי וחשובי הספרדים, מחותנו של החכם הכולל מטבריי, עשה שידוך עבור בתו עם מרן הרה״ק רמ״מ עבור בנו הנחמד ונעים מוהר״ר משה (שם).

וכמארז״ל לך לך אמרינן לנזירא: שבת יג, א.

ז. והנה בתוס' פב"ת דכתובות דף ק"י ע"ב ד"ה הוא אומר לעלות כו' וז"ל, והי' אומר ר"ח דעכשיו אין מצוה לדור בא"י כי יש כמה מצות התלויות בארץ וכמה עונשין דאין אנו יכולים ליזהר בהם ולעמוד עליהם, עכ"ל, ובשו"ת מהרי"ט ח"ב סי' כ"ח כ' דנ"ל שאינו מיסוד התוס' מפני שהרא"ש והר"מ לא הביאו זאת, ומסיק דהגהת תלמיד היא ולאו דסמכא היא כלל, וכ"כ משמו הרב בעל נתיבות משפט נכ"ג ח"ח דרמ"ג ע"ג, ובשו"ת יוסף אומץ להחיד"א ז"ל סי' נ"ב דחה סברה זו מפני שהובאו דברי הר"ח בפסקי תוס' וגם בדרכי משה אה"ע סי' ע"ה הביא דברי הר"ח, וכן מהריב"ל ומהרח"ש ומהריט"ץ כולם הביאו סברת הר"ח ולא עלה על דעתם לומר שהם ד' תלמיד ח"ו, והמהרי"ט עצמו בח"א סי' קל"א צירף סברת הר"ח וז"ל, ואיכא מ"ד דבזה"ז אפי' הבעל אינו כופה את האשה הואיל ואין אנו יכולים לקיים מצות התלויות בארץ, עכ"ל, ואם כי יש לו שם טעמים נכונים בלא"ה, וי"ל דרק לאפושי טעמי וגברי הזכיר סברת הר"ח, ומ"מ אם איזה תלמיד הגי' כך ואינה מיסוד התוס' כמ"ש בח"ב לא הו"ל להביאו בח"א אפי' לאפושי גברי כי אין איש. ומכ"ז הוכיח הרב חיד"א ז"ל שהם מדברי התוס', והמהרי"ט בחי' לכתובות בסוף ח"א הרבה ג"כ להקשות על סברת הר"ח כמו בתשו' דח"ב הנ"ל, ומ"מ לא כתב שם שהם מאיזה תלמיד.

ובשה"ג פ"ג דשבועות לענין הנודר לעלות לא"י ולחזור כתב ואפי' למ"ד דהאידנא מצוה ללכת לא"י היינו דוקא ע"מ לדור כו', מזה נראה דלא נדחה לגמרי סברת המ"ד דהאידנא לאו מצוה כו'. ואפשר כוונתו על פלוגתת הרמב"ם והרמב"ן בענין ישיבת א"י, דלהרמב"ן הוי מצוה והרמב"ם לא מנאה במנין המצות. ולפ"ז צ"ל דהטעם מה שהרמב"ם לא מנה מצות ישיבת א"י הוא כמ"ש בס' מגלת אסתר דלהרמב"ם

שהרא"ש: במהרי"ט שם: שהרי הרא"ש ז"ל לא הביאה בתוספותיו וגם לא בהלכות.

והר"מ: ומצאתי בתשובות למהר"ם סימן קצ"ט שכתב בלשון הזה, ועל כי ראיתי שיש בני אדם באים לחלק בין בזמן הזה בין בזמן הבית, צריך אני לבאר דאין לחלק בזה כו' (והוא בשו"ת מהר"ם מרוטנבורג קרימונה, שי"ז. ירושלים, תשכ"ט).

וכן מהריב"ל: בשו"ת שלו ח"ג סי' מ"א.

ומהרח"ש: בתורת חיים למהרח"ש ח"ג סי' מ"א ד"ה ואע"ג.

ומהריט"צ: בשו"ת שלו ח"א סי' ה.

ח"א: כנראה צ"ל ח"ג (ד"ו ת"ה. פיודרא תקכ"ח). ויצא לאור גם בפ"ע "חידושי מהרי"ט" (נ. י. תשב"י).

דשבועות: בתחלתו.

והרמב"ן: בהשגת והשלמת הרמב"ן לסה"מ של הרמב"ם מצוה ד'. ובמג"א שם (וראה גם רמב"ן אחרי יח, כה).

מצות ירושת הארץ וישיבתה לא נהגה רק בימי משה ויהושע ודוד וכ״ז שלא גלו מארצם, אבל אחר שגלו מאדמתם אין מצוה זו נוהגת לדורות עד עת בוא המשיח. ונר׳ כוונת הרב בעל מג״א דלהיות שעכשיו אין ביכולתינו לקיים מצוה זו, לכן לא מנאה הרמב״ם לפי שהיא מהמצות שאינן נוהגות לדורות שאינן נמנין וכמ״ש בשרש הג׳ מהי״ד שרשים במנין המצות.

וק׳ טובא והלא כ׳ הרמב״ם בס׳ המצות מ״ע קפ״ז כי פעמים תהי׳ המצוה נוהגת לדורות, אבל יהי׳ הדבר שנצטוינו עליו כבר נעדר באחד מהמקומות מהדורות, ולא בהעדר הדבר שנצטוינו עליו תשוב המצוה בלתי נוהגת לדורות כו׳ והאריך שם בציור הענין, וכ״כ החינוך משמו במצוה תכ״ו וז״ל, אבל כל מצוה שהיא נעדרת ממנו מחמת שאינה נמצאת לנו שנוכל לעשותה, אבל לא שהכתוב יתלה אותה בזמן מן הזמנים כו׳ לא תקרא מצוה זו מפני זה מצוה שאינה נוהגת, עכ״ל. ואם הי׳ דעת הרמב״ם שמצות ירושת הארץ וישיבתה היא מצוה, לא משו״ז שגלינו ממנה וא״א לנו לקיימה לא יחשוב אותה במנין המצות, והיתה חובת המצוה עכשיו ג״כ.

אח״כ ראיתי להר״ח פאלאגי ז״ל בס׳ נשמת כל חי ח״א סי׳ מ״ח שמתמי׳ על המג״א כנ״ל, והוא ז״ל כ׳ די״ל דלהרמב״ם היא מ״ע ולא מנאה מפני שהיא מצוה כוללת. ומ״מ נראה שם דיותר מסתבר לומר שלהרמב״ם היא מד״ס ולא מה״ת.

והנה מ״ש הנשמת כ״ח לחשוב זה למצוה כוללת מפני המצות הרבים התלוי׳ בה לא יתכן ג״כ לפ״ד, דא״כ גם מצות בנין בית הבחירה תהי׳ מצוה כוללת מפני מצות הרבים התלוי׳ בה בעשיית כל הכלים ובמעשה הקרבנות, והרמב״ם מנאה למצוה בפ״ע, ובשרש הד׳ כתב הרמב״ם מצוה כוללת היא מה שכוללת כל המצות אם מ״ע אם מל״ת, אבל אם כוללת ענינים פרטים אפי׳ יהי׳ רבים אין זה מצוה כוללת. ובזה הליץ הרמב״ן על הבה״ג שמנה והתקדשתם והייתם קדושים למצוה בפ״ע וכמש״ש בהשגות הרמב״ן בס׳ המצות בשורש הד׳. וכבר נתבאר דהנשמת כ״ח מסתבר לי׳ יותר דלהרמב״ם היא מד״ס (ובס׳ מנחת חינוך הביא דברי מג״א דהאידנא אין מצוה מה״ת לשבת בא״י

חכ״ו: צ״ל תכ״ג.

מנאה: בסה״מ מ״ע כ׳.

מנחת חינוך: בסופו בהערות להשלמת הרמב״ן, מ״ע ד׳.

ולא העיר ע"ז מאומה, וכותב שבס' פאת השולחן ה' ישיבת א"י מביא כמה ראשונים שסוברים כהרמב"ן שגם האידנא מצוה לשבת בא"י, וס' הנ"ל אינו נמצא אצלי).

אלא צ"ל דהרמב"ם אינו חושב ירושת הארץ וישיבתה למ"ע, כי הארץ נתנה במתנה לאאע"ה ולזרעו אחריו בעבור קיום התורה והמצות, ומפני חטאינו גלינו מארצנו וכמ"ש ונתתי לזרעך את כל הארצות האל כו' עקב אשר שמע כו', וכתי' ובדבר הזה תאריכו ימים על האדמה כו' ולהיפך כתי' ולא תקיא הארץ כו' וכתי' העידותי בכם היום כו' והרבה פסוקים בתורה ובנביאים שבזכות התורה ומצות אנו זוכים אל הארץ, ובעוה"ר גלינו ממנה וכפר אדמתו עמו כו', וה"ה כמו קבלת שכר על קיום התו"מ ואינו שייך לחשוב זאת בכלל המצות, ואם נאמר שהיא מצוה איך היא באה בעונשין, היתכן לענוש בביטול מצוה, ומ"ש בפ' תבוא ועבדתם שם כו' פרש"י לא עבודת אלקי' ממש אלא מעלים מס כו'. ולכן לא מנה זאת הרמב"ם בכלל המצות.

ולפי"ז מ"ש השה"ג ואפי' למ"ד דהאידנא כו' אין כוונתו אם היא מ"ע מה"ת א"ל, דלמ"ד שהיא מ"ע מה"ת פשיטא דגם האידנא היא מ"ע, ולמ"ד שאינה מ"ע מה"ת גם בזה"ב לא היתה מ"ע מה"ת, ומצות ישיבת א"י היא רק מצד קדושתה דקדושה שני' קדשה לשעתה וקדשה לע"ל, ובפרט ירושלים ת"ו מקום מקדשינו אשר לא זזה שכינה כו' ואשריו מי שזוכה לזה (בתנאי שיהי' ממקיימי התו"מ בכל דקדוקיהם כו' והבאים לשם צריכים להזהר ביותר בהמצות התלויות בה וכמשי"ת לקמן אות יו"ד), אבל אין זה מ"ע מה"ת לדעת הרמב"ם. וא"כ נראה דכוונת הש"ג הוא על הר"ח והחולקים עליו, ואין לומר שהוא מאיזה תלמיד.

ובמג"א שם הביא ג"כ סברת ר"ח שבתוס', אמנם מה שדעתו לומר שהרמב"ם הוא בשיטתו של הר"ח אין זה מתקבל כלל, דלא משו"ז נאמר שאין בזה מצוה, דלפי סברת הר"ח שפיר י"ל שהיא מ"ע מה"ת,

---

פאת השלחן: צפת תקצ"ו. ירושלים תשכ"ח.
ה' ישיבת א"י: הל' א"י, ובפי' בית ישראל שם סקי"ד, בשם התשב"צ והרשב"ש.
וכמ"ש ונתתי: תולדות כו, ד"ה.
וכתי' ובדבר: האזינו לב, מז.
כתי' ולא תקיא: אחרי יח, כה.
וכתיב העידותי: ואתחנן ד, כו.
ומ"ש בפר' תבוא: כח, סד.
ועבדתם שם: צ"ל ועבדת שם כו'.

ומ״מ יותר טוב שלא לקיים את המצוה בשב ואל תעשה מלבוא לידי חשש איסור ח״ו. ומ״מ ממ״ש הר״ח דעכשיו אינו מצוה לדור באי״י כו׳ יש להוכיח דהר״ח ס״ל כהרמב״ם דאינה מ״ע, דא״כ לא הי׳ אומר סתם דעכשיו אינה מצוה כלל, והי׳ מפרש דבריו דמוטב להניח מצוה זו כו׳, ומדכ׳ כנ״ל נראה דס״ל שהיא מד״ס, ובזמן שהיו ישראל שרוים על אדמתם בשלוה והי׳ ביכולתם לקיים המצות התלויות בה יש בזה מצוה מד״ס משום קדושת הארץ, ועכשיו אינו מצוה כו׳, אבל אין להוכיח שהרמב״ם ס״ל דמשו״ז אינו מצוה, דגם אם היא מצוה מה״ת מ״מ י״ל דמוטב להניח כו׳. ובגוף הענין א״א לומר שהרמב״ם ס״ל כהר״ח כמ״ש הרב נשמת כ״ח ח״א סי׳ מ״ט דע״ח ע״ב שהרי הרמב״ם מביא להלכה דין המשנה והברייתא דכתובות ואינו מחלק בין זה״ב לזה״ז (ומה שמספקא לי׳ להרב הנ״ל על איזה סברא מהתוס׳ כוונת המג״א אם משום סכנה או על סברת הר״ח, צ״ע שהרי המג״א כותב אבל עכשיו אין מצוה לדור בה וכמ״ש התוס׳ כו׳ הרי מפורש דכוונתו על סברת הר״ח).

ח. אמנם כן אמת נכון הדבר אשר הדברים יצאו מפי הכהן הגדול הר״ח ז״ל וכמה גדולי האחרונים הביאו סברת הר״ח וכבר הוזכרו והובאו דבריהם בס׳ נשמת כ״ח סי׳ מ״ט ושום א׳ לא אמר שהוא מאיזה תלמיד, וגם המהרי״ט בח״א צירף ס׳ הר״ח כמשנת״ל אות ז׳, אך כולם נמנו וגמרו אשר סברת הר״ח יחידאה היא, רק התוס׳ שהביאו סברתו נראה דנקטי הכי, וגם בפסקי התוס׳ הובאה ס׳ ר״ח הרי דנקטי הכי. ומ״ש בנשמת כ״ח ס׳ הנ״ל דפ״ג ע״ב אולי כוונת פסקי התוס׳ משום סכנה דסברא זו הובאה בהגהת מרדכי ג״כ בשם הר״ח בתשובה, זה א״א לומר שהרי בפסקי תוס׳ כ׳ שאין מצוה עכשיו לדור באי״י, ואי משום סכנה אין שייך לומר שאינו מצוה כ״א שאין חיוב וכמ״ש בתוס׳ אינו נוהג עכשיו כו׳, וגם ממ״ש שאין מצוה לדור כו׳ מובן דכוונתו על סברת הר״ח.

ועמ״ש בנתיבות משפט דרמ״ג ע״ג ד״ה והתוס׳ כתבו, ושם ע״ד כ׳ בענין מה שמהר״מ מחלק בין זה״ב לזה״ז שמתרץ בזה דהירושלמי לא

דכתובות: וכן הוכיח בבית ישראל (פאת השלחן) שם.

בהגהת מרדכי: סוף כתובות.

שמהר״מ: הובא תחלת לשונו לעיל, ומסיים: דהא אמרינן בירושלמי בשלהי מסכת כתובות, הוא רוצה לעלות לא״י והיא אינה רוצה כופין אותה לעלות, היא רוצה והוא אינו רוצה אין כופין אותו. וקשיא לן והתניא בפרק בתרא דכתובות (דף ק״י) תרווייהו או אותו או אותה איזה מהן שמעכב. אלא נ״ל דברייתא דכתובות

פליג על תלמודא דידן וכמ"ש בשמו הרא"ש והמרדכי והג"א (וכבר האריכו בס' דינא דחיי לאוין פ"א דפ"ו ובנת"מ דרמ"ג וביוסף אומץ ובנשמת כ"ח שם בענין השינוים שנמצא בזה), והטור סי' ע"ה כ' ע"ז שאין התירוץ מספיק, וכ' הנתיבות משפט דנראה שהטור הבין מדברי הר"מ שכונתו כדברי ר"ח ולכך השיג עליו דא"כ אמאי כופין אותה. הנה עם היות דבגוף הענין כן צ"ל שהטור הבין שמהר"מ ס"ל דבזה"ז אינו מצוה לעלות לא"י דאל"כ אין מקום לקושייתו וכמ"ש הפרישה, אמנם באמת הר"מ לא ס"ל כהר"ח, דהר"מ משום קדושה נגע בה דעכשיו אין בה קדושה כ"כ ומשו"ה אין המצוה כ"כ אבל מ"מ יש בזה מצוה גם עכשיו וכמש"ש בדרישה וכ"כ הנת"מ, והר"ח ס"ל דאין מצוה משום חשש איסור כו' כנ"ל. ומ"ש הנכ"ח דהטור הבין ג"כ במהר"מ כנ"ל דיש בזה מצוה קצת אין דבריו עולין יפה כ"כ.

והנשמת כ"ח מצא לו חבר להר"ח והוא הבה"ג שהביא המשנה דשלש ארצות והשמיט את המשנה דהכל מעלין והברייתא דהוא אומר לעלות וכל מאמרי רז"ל שהגדילו בשבח א"י, וכן השמיט הדין דעבד שברח לחו"ל כו' ודין המוכר עבדו לחו"ל, ש"מ דדעת הבה"ג כהר"ח דבזה"ז ליכא מצוה כו', ודעת הכנה"ג ביו"ד סי' ר"ג הגב"י אות וי"ו דהרדב"ז ס"ל כהר"ח (והוא ז"ל חולק על הכנה"ג), וכהנא מסייע כהנא

בזמן שישראל שרויין על אדמתן, וההיא דירושלמי בזמן הזה. ואפ"ה איכא, דהוא אומר לעלות והיא אינה רוצה דכופין אותה לעלות, ואם לאו תצא שלא בכתובה, דבזה יפה כח האיש מכח האשה, ע"כ.

הרא"ש: פרק בתרא דכתובות סי' יז.

והמרדכי: שם סי' ר"פ.

והג"א: שם סי' יח.

דפ"ו: ע"ב ד"ה וגרסינן.

ובנת"מ דרמ"ג: ע"ד ד"ה ומ"ש ופי'.

שנמצא בזה: בין גרסת הרא"ש, ובין גרסת המרדכי והג"א — בדברי המהר"ם.

הפרישה: שם סק"ג.

הבה"ג: הל' כתובות קרוב לסופו.

דשלש ארצות: כתובות קי, א.

דהכל מעלין: כתובות שם, ב.

והברייתא דהוא אומר: שם.

שברח לחו"ל כו': שם, וגיטין מה, א. וכנראה צ"ל עבד שברח מחוצה כו'.

המוכר עבדו לחו"ל: גיטין מג, ב.

דהרדב"ז: בכנה"ג שם כ"כ בשם הרדב"ז ח"ב סי' קט"ו, ובתשובות החדשות הוא בח"א סי' תנד (גבי אשה שנדרה לעלות לא"י) וז"ל: ואע"ג דמי שנשבע לקיים את המצוה אין מתירין לו, ליכא הכא מצוה שלא יתירו הנדר בשבילה, דבשלמא אם ה' הנדר לדור בירושלים איכא למימר דמצוה לדור בא"י, אבל לעלות לזיידה ולשוב מיד אין כאן מצוה רבה, ואפי' היתה השבועה לדור בא"י, כבר ידעת מה שהשיב רבינו שמואל להר"ר מנחם אשר נדר ללכת לא"י, ע"כ.

ומזה הוכיח הכנה"ג שהרדב"ז סובר כרבינו חיים כהן, ובנשמת כל חי חלק עליו, והוכיח מתשובות

דהמהרש״ך בח״ב סי׳ מ״א וסי׳ קי״ט החזיק בפשיטות כדעת הר״ח, ובכנה״ג א״ע סי׳ ע״ה הגב״י אות כ״ה הביא מס׳ מגן אברהם להר״א וויטל שפסק כהר״ח ושהסכים עמו מהר״ד בן נחמיאש. נמצא דהתוס׳ ופסקי התוס׳ (עמ״ש בשה״ג מערכת הס׳ אות פ׳ מי חיברם) ובה״ג ומהרש״ך והר״א וויטל והר״ד ן׳ נחמיאש ולדעת הכנה״ג גם הרדב״ז ס״ל כהר״ח. וכ׳ בס׳ תומת ישרים סי׳ ס״ו (הובא בכנה״ג שם) וז״ל, וכיון שהדבר כן ובארזים נפלה מחלוקת מי יוכל לכפות מי שאינו רוצה לעלות.

והנה מ״ש הר״ח לענין א״י בכלל כמו״כ הוא בירושלים בפרט שיש בה קדושות וזהירות יתירות על כל א״י, וכמ״ש בנשמת כ״ח סי׳ הנ״ל דע״ט סע״א וז״ל, ועוד דמ״ש הרח״כ דיש כמה עונשין היינו כמה קדושות שיש בירושלים יותר משאר א״י וצריך להזהר שלא יכשל בהם, ועי׳ תשובת הרדב״ז הח׳ (הוא ח״ב) סי׳ תרל״ג, עכ״ל.

ט. וכ׳ בתומת ישרים סי׳ הנ״ל (והובא בכנה״ג שם אות כ״ח) וז״ל, ועד כאן לא קאמר הרח״כ אלא שאינו מצוה לעלות אבל גבי הדרים שם אינן רשאין לצאת, עכ״ל. וכ״כ הנתיבות משפט דרמ״ג ע״ג, וכן הסכים הנשמת כ״ח.

ולע״ד דלדעת הר״ח מותר לצאת ג״כ וכן דייק לישנא שאמר אין מצוה לדור בא״י ולא אמר שאין מצוה לעלות כו׳, וזיל בתר טעמא דנקיט לי׳ משום חשש איסור, א״כ הירא לנפשו שלא יבא לידי מכשול ח״ו כי כבד הדבר מאד להזהר בכל הפרטים למה יהי׳ אסור לו לצאת משם ורחמנא לבא בעי כו׳.

ומ״ש הנשמת כ״ח שם ד״פ ע״ב דהדר כבר שם ובא לצאת ה״ז בקום ועשה, משא״כ להדר בחו״ל שהיא בשב ואי״ת, מאן לימא לן דהר״ח ס״ל דגוף ענין ישיבת א״י היא מ״ע מה״ת שנדון בה בחילוק קום ועשה ושב ואי״ת נגד חשש איסור. ועמ״ש לקמן אות יו״ד בד״ה והנה הב״ח.

ועם היות שנת״ל אות ז׳ דתינח סברת הר״ח גם לדעת הסוברים

הרדב״ז ח״ג סי׳ ת״ח ת״ט ות״י שהרדב״ז סובר שיש מצוה לדור בארץ. וגם מתשובה זו (תנ״ד) גופא הוכיח כן. ומ״ש בשם רבינו שמואל (התשו׳ נדפסה בהג״מ פ״ו דשבועות, ובשו״ת הרדב״ז הנ״ל סי׳ ת״ח, ושם הוא בשם רבינו שמשון ברבי אברהם — הרשב״א), התם מיירי בפירוש בדאיכא סכנה ופקוח נפש.

מהר״ד בן נחמיאס: איברא דשם כתב כן גם בשם מהר״א חסון, ובשם מהר״א ן׳ נחמיאס, אלא שהכנה״ג חלק עליו וכתב שהם התירו מטעם אחר שם, ורק מהר״ד ן׳ נחמיאס פסק כהר״ח.

דלדעת הר״ח: וכן נראה דעת הכנה״ג שם — נוטה לחלוק על בעל תומת ישרים ונתיבות משפט.

דישיבת א"י היא מ"ע, מ"מ נתבאר דיותר מתקבל לומר שהר"ח ס"ל דלא הוי מ"ע כ"א מד"ס (דלכן כ' סתם אינו מצוה כו' כנ"ל) והיינו משום קדושת א"י, ואם יש חשש לעבור ח"ו על איסור דאורייתא איך נאמר שאסור לו לצאת משום המצוה דמד"ס (והיינו אם באמת ירא לנפשו מפני החששות לא מפני שחמדה נפשו לחיי ארץ הגוים ח"ו) ומה הנאה לו ישיבת א"י אם יעבור ח"ו כו', ועמ"ש בכל בו סי' קכ"ז, והלא כל הראשונים עד הרמב"ן אינם חושבים ישיבת א"י למ"ע, וגם הבאים אחריו הסמ"ג והחינוך ג"כ לא מנאו זה במ"ע (והרשב"ץ בס' זהר הרקיע והחרדים חשבו זה למ"ע והכנה"ג יו"ד סי' רל"ט (הובא בארעא דרבנן סי' רצ"ז) תמה על המבי"ט שהחזיק בדעת הרמב"ן נגד הרמב"ם), וגם הרא"ש והטור והש"ע שפסקו להלכה כהמשנה ובריייתא דכתובות ולא ס"ל גם כמהר"מ לחלק בין זה"ב לזה"ז וכ"ש דלא ס"ל כהר"ח, מ"מ י"ל דס"ל דאין ישיבת א"י מ"ע מה"ת, דהלא הרמב"ם ודאי ס"ל שאינו מ"ע, ומ"מ פסק כהא דכתובות בהל' אישות פי"ג הי"ט וכ' ובהל' עבדים פ"ה ה"ט דעבד שאמר לעלות לא"י כופין את רבו, ובהל' מל' פ"ה ה"ט דאסור לצאת מא"י לחו"ל. וכמו"כ הוא גם להרא"ש והטור וש"ע. והדרישה כתב דלהטור המצוה בזה"ז כמו בזה"ב וכן הוא בהכרח לומר לדעת הטור, אבל הוא רק מד"ס והיינו רק דבר מצוה (ולא דבר רשות) משום קדושת א"י, וא"כ לסברת ר"ח שיש בזה חשש באיסורים חמורים א"א לומר שתדחה דבר מצוה לחשש איסור ח"ו.

וכ"נ דעת הכנה"ג דלדעת הר"ח שוה לצאת כמו לעלות וכמ"ש באה"ע סי' ע"ה בהגב"י אות כ"ח וז"ל, מתוך טעם שנתן הרח"כ ז"ל הי' נראה דכי היכי דהדר בחו"ל בזה"ז ליכא מצוה לעלות לא"י, ה"ה במי שדר בא"י שיכול לצאת משם כו', אבל ראיתי לבעל תומת ישרים כו', עכ"ל. וכשם דלסברת המהר"מ דהירושלמי מיירי בזה"ז הרי משוה הירושלמי לצאת ללעלות שאין כופין אותו (אלא דאותה כופין גם להירושלמי משום דיפה כח הבעל ומשום דיש קצת מצוה בזה), כמו"כ להר"ח לסברתו צ"ל דשוה לצאת כמו לעלות.

בכל בו סי' קכ"ז: כתב הר"מ וששאלת כו'. למה לא הלכו גדולי ישראל לשם כו' והיו צריכים להתבטל מלימודם ולשוט אחר מזונותם, ואמרינן פרק מי שהוציאוהו [עירובין מו, ס"א] דמותר לצאת מא"י לח"ל אחר רבו ללמוד תורה, כ"ש שאין לילך מרבו מח"ל לא"י כו'.

זהר הרקיע: מ"ע רכו, סעיף ע"י. הובא בשו"ת רשב"ש סי' ב'.

והחרדים: מצוות התלויות בא"י (ח"ב פ"א סט"ז).

ובהל' עבדים פ"ה ה"ט: צ"ל פ"ח הנ"ל.

והדרישה: אה"ע סי' ע"ה סק"ג.

ומה שהכריח כן בעל תומת ישרים מהמימ' דגמ' שם בכתובות דקי"א ע"א ההוא גברא דנפל לי' יבמה בי' חוזאי, אתא לקמי' דר' חנינא כו', לא ידעתי מאי אולמא דהאי מימרא טפי מהברייתא שם דק"י ע"ב לעולם ידור אדם כו' שכל הדר בא"י כו' וכל המאמרים שם המפליגים בשבח א"י ולהיפך בחו"ל. ואם מפני שזהו להלכה הלא התוס' הביאו דברי ר"ח על הברייתא דהוא אומר לעלות דעכשיו בטל דין זה. ואם מפני שר' חנינא הי' אחר החורבן הרי לסברת הר"ח אין החילוק בין זמן הבית ולאחר החורבן, כ"א החילוק הוא בין כשהיו ישראל שרוים על אדמתם והארץ הי' שלהם, ולאחר שגלו מן הארץ והעכו"ם לקחו את הארץ דזה גורם כמה ספיקות בהמצות התלויות בה, וגם צוק העיתים וחלישות הדור גורמים שא"י להזהר כו' (לסברת הר"ם שהביא הרא"ש והמרדכי החילוק הוא בין זה"ב ולאחר החורבן שאין קדושתה כ"כ כמקודם והעיקר בקדושת ירושלים וכמו שהביא המרדכי משמו דאז הוי המצוה טפי לדור בירושלים מבא"י, אבל לסברת הר"ח החילוק הוא כנ"ל. ובזה יתורץ שלא תקשֶׁה להר"ח מהא דרבי זירא בעי למיסק כו' שם בכתובות, וכן כמה אמוראים שעלו לא"י אף שהי' לאחר החורבן, דלהר"ח גם לאחר החורבן כ"ז שישראל היו שרוים על אדמתם מצוה לעלות, ואותן האמוראים היו בעת שהיו ישראל בשלוה. ובר מן דין האמוראים הי' ביכולתם להזהר בכל הדברים כי יראה וזהירות יתירה הי' בהם. וסברה זו כתבה הנשמת כ"ח מענין ר"א בן שמוע ור"י הסנדלר בספרי פ' ראה פיס' ס').

ונראה דכונת התוס' הנ"ל היא על כל הנאמר בהברייתא והראי' שהבה"ג דס"ל כהר"ח השמיט כל הדינים האלו, הלא השווה לצאת ללעלות, וכמו"כ צ"ל לדעת הר"ח. ובנשמת כ"ח ד"פ ע"ב הביא דס' אבק דרכים בדרשות דרוש א' ס"ל דלהר"ח מותר לצאת ג"כ, ואין אצלי הס' הנ"ל.

ומהרש"ך ח"ב סי' מ"א כ' וז"ל, שעם היות שהנראה שהנודר לעלות לא"י הוא נדר גדול שרוצה לעמוד במקום קדושה, מ"מ לא מקרי שבועה לקיים איזה מצוה לא מד"ת ולא מד"ס כמ"ש התוס' פ' שני דייני גזירות וז"ל הי' אומר ר"ח כו' באופן דיראה דאין בשבועת הנשבע

לסברת הר"ם: ראה בכ"ז לקו"ש חלק ח"י ע' 402 (ובהערה 38) ואילך.
דרבי זירא בעי למיסק כו' שם בכתובות: קי, ב.
אף שהי' לאחר החורבן: ראה לקו"ש שם ס"ד ובהערה 26.
בספרי: הובא ברמב"ן (סהמ"צ שם).
בהברייתא: גם לענין לצאת מא"י לחו"ל.

לעלות לא"י שום סרך של מצוה להחמיר בהתרתה כו', עכ"ל (וכ' דמ"מ יותר טוב להתיר ע"י פתח ולא ע"י חרטה דנראה כמו שטועה ומתחרט ממה שחשב לעלות לארץ החיים מקום מקדשינו שאע"פ שהוא חרב מ"מ עדיין היא בקדושתה כו'), וכ"כ בסי' קי"ט וז"ל, ודאי דאין לומר שהיא מ"ע מן התורה, דיינו שנאמר שתהי' מצוה מד"ס כו', ואח"כ כתב דהא והא נמי ליתא ר"ל דעלי' לדור בא"י בזה"ז אין מצוה לא מד"ת ולא מד"ס וכמ"ש התוס' כו' (ובלתי ספק הוא שזכות גדול מאד הזוכה לדור בא"י ולקיים ולהזהר בכל המצות, וכמ"ש מהרש"ך בתשו' הנ"ל דעדיין קדושתה בה כו', ומשו"ז מאד החזיקו רבותינו הק' זצוקללה"ה נ"ע בישוב א"י ומסרו נפשם הק' ע"ז, אבל כל כוונתם וה' לאותן המחזיקים בה בתומ"צ כדבעי למהוי). והנשמת כ"ח הקשה עליו האיך פסק כהר"ח נגד כל הפוסקים והחולקים עליו. וי"ל דדעת מהרש"ך הוא דרוב הפוסקים ס"ל דלא הוי מ"ע כ"א דבר מצוה, ולסברת הר"ח אין בזה מצוה כו', והלא הנכ"ח עצמו הביא כמה גדולים דס"ל כהר"ח וכנ"ל אות ח.

ומכ"ז נראה דגם לצאת מותר.

והא דאמרינן בגיטין ד"ח ע"ב והקונה שדה בסורי כו' למאי הלכתא א"ר ששת שכותבין עליו אונו ואפי' בשבת, בשבת ס"ד כו' אומר לנכרי כו', ואע"ג דאמירה לנכרי שבות משום ישוב א"י לא גזרו רבנן, ובב"ק ד"פ ע"ב אמרו והקונה בית בא"י כותבין עליו אונו אפי' בשבת כו', ולפי דעת הר"ח שאין מצוה לדור בא"י כו' איך התירו אמירה לעכו"ם לכתוב אונו.

וי"ל דהנה הר"ח מה שאמר אין מצוה אין זה שבעצם אין מצוה לדור בא"י דכבר נת"ל דגם לה"ר"ח היא מצוה אם מד"ס או דבר מצוה עכ"פ, ומ"ש אין מצוה היינו משום ד"א משום מצות התלויות בה, וא"כ מי שדר בא"י וזהיר כפי יכולתו ואינו חושב לצאת דכן רובא דעלמא לא דייקי בנפשייהו כ"כ (ובטח כאו"א משתדל להזהר כו') הנה מצד עצם ענין ישוב א"י יש בזה מצוה, לזאת מתירין לו לכתוב אונו כו'.

אמנם כאשר נדייק בזה הנה בענין קניית נחלה בא"י מן העכו"ם יש בזה שני דברים, הא' משום לא תחנם לא ליתן להם חני', והב' משום ישוב א"י (דענין מצות הישוב הוא לא זו בלבד שלא תהי' ביד

הא' משום לא תחנם: ואתחנן ז, ב. ע"ז כ, א.

דענין מצות הישוב: בא לבאר הנפק"מ בין שני הדברים ("לא תחנם" ו"ישוב א"י").

אחר כ״א שלא נעזבנה שוממה וכמ״ש הרמב״ן בביאור מצוה זו וז״ל, ולא נעזבה ביד זולתינו כו׳ או לשממה, עכ״ל, וכמו״כ למ״ד שאינה מצוה מה״ת כ״א מד״ס ענינה הוא שלא תהי׳ שוממה). וכמו״כ הקונה שדה בסורי׳ להברייתא דגיטין דס״ל כיבוש יחיד שמי׳ כיבוש ג״כ איכא תרתי לא תחנם וישוב א״י, וצ״ל דמ״ש והקונה שדה היא לאו דוקא וה״ה בית דלמ״ד שמי׳ כיבוש הלא אין מוכרים בתים בסורי׳ משום ולא תחנם, וכדאיתא במשנה דע״ז דכ״ב סע״ב, א״כ גם בית מותר וכ״ש שדה דאית בה גם הפקעה ממעשר כדאמרינן בגמ׳ שם. והאי דנקט שדה כ׳ בנה״ש על או״ח בסי׳ ש״ו ס״ק ד׳ לאשמעינן דגם שדה יש בה משום לא תתן חני׳. וצ״ע מהו הרבותא בזה. וי״ל דלפמ״ש הרמב״ם בסה״מ מל״ת נ״א טעם מצוה זו כדי שלא נלמוד כפירתם ח״ו (ולהסמ״ג אינו משום טעם זה כ״א הוא גזה״כ, ועשה חניית קרקע ושלא להושיב שתי מצות, ע״ש לאוין מ״ח ומ״ט, דלהסמ״ג עיקר ולא תחנם קאי על החני׳, ולהרמב״ם עיקר ולא תחנם הוא על החן, והחני׳ היא מן לא ישבו בארצך שנאמר הטעם פן יחטיאו כו׳ ולא תחנם הוא כעין סמך, ועמ״ש בדינא דחיי לאוין מ״ח) א״כ הוה אמינא דבשדה אינו שייך זה לזאת אשמעינן כו׳. וכן משמע מפירש״י ד״ה משום ישוב א״י לגרש נכרים ולישב ישראל בה, וכ״ה בתוס׳ רי״ד דלגרש נכרים היינו משום ולא תחנם ולישב ישראל בה זהו מצות ישוב א״י, וכ״כ בהגי׳ לס׳ המכריע הנק׳ זר זהב ומנ״י סי׳ י״ד הכוונה ברש״י כנ״ל. ונראה דלדעת רש״י מה שמותר לכתוב אונו בשבת היא מחמת דאית בזה משום ולא תחנם דהוה דאורייתא (להברייתא דכיבוש יחיד שמי׳ כיבוש) ומש״ז דחק ופי׳ דמה שאמרו בגמ׳ משום ישוב א״י דהיינו לגרש נכרים כו׳, אבל לולא זאת לא היינו מתירים לכתוב אונו כו׳ (ומזה יש ללמוד דלרש״י מצות ישוב א״י אינו מ״ע), וכ״כ המג״א סי׳ ש״ו ס״ק כ׳ דהברייתא דס״ל כיבוש יחיד שמי׳ כיבוש, וא״כ אסור ליתן להם חני׳

וכמ״ש הרמב״ן בביאור מצוה זו: סהמ״צ שם, וז״ל: שנצטוינו לרשת הארץ כו׳ ולא נעזבנה ביד זולתינו כו׳ [שזה נכלל גם ב״לא תחנם״], או לשממה [שזה דוקא מטעם ״ישוב א״י״].

דגיטין: ח, א.

כיבוד יחיד שמי׳ כיבוש: גיטין ח, ב.

דכ״ב סע״ב: צ״ל ד״כ סע״ב, והיינו ע״פ מה דאמרינן בגמ׳ שם (כא, א) דר״מ ס״ל כיבוד יחיד שמי׳ כיבוד (ועי׳ ברש״י ד״ה שמי׳ כיבוש שם).

גם בית מותר: ר״ל לכתוב אונו בשבת — אפי׳ בסוריא. כדאיתא בגמ׳ (ע״ז) שם (לענין איסור מכירה לנכרי, דשדה חמור מבית. וא״כ ה״נ לענין היתר אמירה לנכרי בשבת).

בנה״ש: נהר שלום למהר״ר שבתי וינטורא.

מפרש״י: גיטין ח, ב.

זר זהב ומנ״י: ד״ה ויעיין בתוס׳.

בקרקע מלאו דולא תחנם, לכן מותר לעבור איסור דרבנן, הרי העיקר הוא משום הלאו דלא תחנם.

והנה ענין לא תחנם שייך כאשר היו ישראל על אדמתם והארץ הי' להם, אבל האידנא שגלינו מעל אדמתינו והארץ היא בידי עכו"ם ליכא לא תחנם וכמ"ש הפמ"ג שם באשל אברהם. וי"ל דמשו"ה לא הביאו הרא"ש והטור הא דכותבין אונו כו' דלא התירו לכתוב רק משום לא תחנם והאידנא דליכא משום לא תחנם גם באי"י וכ"ש בסורי' לפי מה דקיי"ל כיבוש יחיד לאו שמי' כיבוש, לכן לא הביאו דין זה. ונמצא דלפי"ז לק"מ להר"ח מהא דכותבין אונו דגם לדעת רש"י ותוס' רי"ד והרא"ש והטור אין זה שייך עכשיו.

אמנם הרמב"ם הל' שבת פ"ו הי"א כתב הלוקח בית (נר' דכ"ש שדה) באי"י מן העכו"ם מותר לו לומר לעכו"ם לכתוב לו שטר בשבת כו', ומשום ישוב א"י לא גזרו בדבר זה, וכן הלוקח כו' בסורי' כו'. ואף דהרמב"ם פסק כר"י במשנה דע"ז דכיבוש יחיד לאו שמי' כיבוש, וכמ"ש בהל' עכו"ם פ"י ה"ג והל' תרומות פ"א הבו"ג, וא"כ בסורי' ליכא משום לא תחנם, ומ"מ מותר לכתוב אונו, וא"כ הלוקח בית באי"י ג"כ אינו משום לא תחנם (ובפרט דהאידנא ליכא משום לא תחנם כנ"ל בשם הפמ"ג) אלא משום מצות ישיבת א"י, והגם דהרמב"ם ס"ל דאינו מ"ע מה"ת ומ"מ מותר לכתוב אונו. ובאמת הקשה המג"א שם להרמב"ם למה נדחה דרבנן מפני דרבנן, אלא שהקשה זה על מה שהתיר בסורי' מאחר דקי"ל כיבוש יחיד לאו כו', ובאמת קשה כמו"כ על הלוקח באי"י מאחר דלדידי' ישוב א"י הוא מד"ס. וכ' המג"א ואפשר דס"ל דעכ"פ איכא קצת מצוה בקניית בתים ולכן מותר כו'. וי"ל הגם דשניהם דרבנן, מ"מ להיות דמצות קניית בתים היא משום קדושה, לכן יש בזה יתרון ומתירין לכתוב ע"י עכו"ם. ומאחר דגם להרמב"ם הוא רק משום שיש בזה קצת מצוה י"ל דכמו"כ להר"ח דבקדושתה עומדת ודאי דמי שדר באי"י ואינו חושב לצאת יש בזה מצוה בקניית נחלה כו' כנ"ל.

ובשו"ע סי' ש"ו סעי' י"א לא הזכיר סורי', י"ל משום דבסורי' מותר

דכ"ש שדה: כנ"ל. אבל לעיל מיירי בסוריא (וצריך ללמוד זה מק"ו) משא"כ כאן מיירי באי", דמפורש בגמ' בין לגבי בית (ב"ק פ, ב) ובין לגבי שדה (גיטין ח, א).

לאו שמי' כיבוש: היא היא קושית המ"א הנ"ל.

הפמ"ג: בא"א סי' ש"ו סק"כ.

הגם דשניהם דרבנן: ובפמ"ג שם תי' דמו"מ אין בה אלא משום עובדין דחול דקילא טפי, אבל כאן מבאר תי' המ"א שם.

למכור בתים אין להתיר לכתוב כו׳ כמ״ש המג״א (ויש מקום לומר דהרמב״ם מיירי באומר מע״ש לכתוב בשבת דהוי שבות דשבות ולכן מותר גם בסורי׳, והשו״ע מיירי בלוקח בשבת כמ״ש מותר לקנות בית כו׳ בשבת, דהוה שבות ולא התיר אלא באי״י, ועמ״ש הפמ״ג שם. ורבינו ז״ל בשו״ע שלו כ׳ כל׳ הרמב״ם הלוקח בית כו׳ ומ״מ לא הזכיר סורי׳).

י. ובהפלאה על התוס׳ הנ״ל ד״ה הוא אומר לעלות כו׳ וז״ל, וגם לפמ״ש בשם הר״ח דאין מצוה עכשיו הוא ע״ד משאחז״ל בריש שבת שהתירו לו לרדות קודם שיבא לידי איסור סקילה דמוטב שיעשה איסור קל ולא יעשה איסור חמור כו׳ ה״נ אף דאין מצוה משום שיבא לידי קלות במצות באיסור חמור התלויות בארץ עבירה היא כנלע״ד, עכ״ל. ונראה דהרב ז״ל תפס בפשיטות דלדעת ר״ח מותר גם לצאת, לכן עשה דמיון לזה ממה שהתירו לו לרדות, דמוטב שיעשה איסור קל כו׳ דאל״כ איזה איסור קל יש כאן בנ״ד.

וגם מ״ש אף דאין מצוה כו׳ עבירה היא אינו שייך לומר כן ע״ז שאינו עולה לא״י, וכי אפשר לומר על רובא דישראל שבחו״ל ובהם כמה צדיקים וגדולים שעוברים עבירה ח״ו. ואף גם דלמ״ד דישיבת א״י מ״ע מה״ת, אין לומר דכשאינו עולה עושה עבירה ח״ו, כי אינו מ״ע שהזמן גרמא, רק כשעולה מקיים מ״ע אבל לא כו׳. ומכ״ש דרוב הפוסקים ס״ל שאינו מ״ע.

ועמ״ש בשו״ת מהריט״ץ סי׳ פ״ה בסופו על מ״ש הרמב״ם הל׳ מלכים פ״ה ה״ט לעולם ידור אדם באי״י כו׳, שכל היוצא לחו״ל כאלו עע״ז. והקשה הלא בגמ׳ אי׳ שכל הדר בחו״ל דומה כמי שאין לו כו׳, ותי׳ דכוונת הרמב״ם ז״ל להפך בזכות הדרים בחו״ל דלא ניחא לי׳ למארי׳ דנימא שכל הדרים בחו״ל כמי שאין להם כו׳, לכך כתב שכוונת הגמ׳ ואל ידור ר״ל ואל יצא, דאם דר מעולם בחו״ל אבותיו כו׳ מיום היותם נתגרשו כו׳ מה בידם לעשות ולא נא׳ ע״ז אל ידור בחו״ל, שא״כ מה תהא על ישראל ועל רבנן קדישי הדרים בחו״ל, אלא ודאי הא דקאמר אל ידור ר״ל לא יצא לדור בחו״ל, לכך אמר שכל היוצא לחו״ל כאלו עע״ז כו׳ (מזה נראה דמשארז״ל ישראל שבחו״ל עע״ז בטהרה הן מפרש הרמב״ם דהיינו כשיוצא מא״י לחו״ל, ובמ״א מבואר דהיינו מי

כמ״ש המג״א: ר״ל, כמו שהקשה שם המג״א על הרמב״ם שכתב דאף בסוריא מותר, מהא דבסוריא מותר למכור בתים. וא״כ אפשר לומר דמה״ט לא הזכיר בשו״ע סוריא — כי הוא חולק בזה על הרמב״ם.
והקשה: ראה בכ״ז פאת השלחן שם סק״ח.
ובמ״א: ראה לקו״ת (דרושים ליוה״כ סח, ב) ד״ה לבאר ענין יו״כ. ובכ״מ.

שנותנים א"ע לעניני עוה"ז בעניני פרנסה ומחשבין את הכלי לעיקר כו').

וזהו ג"כ מ"ש ההפלאה לדעת ר"ח שאף שאין מצוה מ"מ עבירה היא ומתירין לו לעשות איסור קל שלא יבא לידי איסור חמור כו', והיינו דוקא כשיוצא מא"י לחו"ל לא שאינו עולה לא"י. ונמצא דהרב בעל הפלאה תפס ג"כ כוונת הר"ח דגם לצאת מותר.

והנה הב"ח ביו"ד סי' רל"ט על מ"ש הטור בש' הרא"ש בתשובה דהנשבע ע"ד מצוה חלה השבועה, שסיים בה הרא"ש וכן נמי עבירה דרבנן, וכ' הב"ח וז"ל, ומשמע מפשט דבריו דה"ה הנשבע ליתן אבק ריבית חיילא השבועה כו', ומוטב שיעשה איסורא זוטא ממה שיעשה איסורא רבא, וכ"נ מתשובת הרשב"א כו', מיהו הר"ן בתשו' סי' ע"ג כ' בהדי' שאעפ"י שנשבע על רבית דבריהם אין מחייבין אותו לפרוע, שחכמים העמידו דבריהם כשל תורה בשב ואל תעשה כו', עכ"ל. ומסיק דגם הרא"ש והרשב"א ס"ל דאעפ"י דד"ת חיילא כו' מ"מ אין ב"ד מחייבים אותו על כך לעבור בקום ועשה כו', הנה זהו כשנשבע לעבור על איסור דבריהם הרי אם יקיים השבועה יעבור על דבריהם בקום ועשה, ואם יקיים את דבריהם יעבור על השבועה בשב ואל תעשה, בזה אנו אומרים שיעבור על השבועה בשב ואל תעשה ולא יעבור על דבריהם בקום ועשה, כי העמידו דבריהם במקום תורה בשב ואל תעשה, אבל בנ"ד הרי החשש איסור תורה שיש במצות התלויות בארץ ה"ה בקום ועשה וכמו בתרו"מ (ועמ"ש השל"ה דע"ז ע"ב ד"ה ואלו הן) ושביעית וכה"ג, ובמקום ששניהם בקום ועשה ודאי א"א לומר דהעמידו דבריהם במקום תורה ובפרט לפי מה שנת' בשם מהרש"ך דאין זה מד"ס ג"כ ודאי דהירא לנפשו מפני המכשול ח"ו א"א לומר לו שמחויב לעמוד בארץ ואסור לו לצאת כו'. אמנם זה ודאי דישיבת א"י היא בכלל מדרש חכמים, הרי כבר נת' דבמקום קום ועשה אין לומר העמידו דבריהם כו'. וכבר נת"ל דסברת הר"ח שזה הוא כמו מחו"ל לא"י וכמו בא"י גופא בירושלים ושארי עיירות שבא"י.

היוצא מכל הנ"ל דלע"ד כשם דבלעלות אין כופין זא"ז כמו"כ בלצאת ג"כ אין כופין זא"ז, ומי שהוא יר"ש באמת וירא מהמכשולים כו' (בתנאי מפורש אם כוונתו רצוי' לש"ש) מותר לו לצאת מא"י, כן נלע"ד אך ירא אני לנפשי להורות כן למעשה, ומה ערכי להורות ח"ו

מחו"ל לא"י: היינו דלהר"ח מותר גם לצאת מא"י לחו"ל, כמו שאין מצוה לעלות לא"י, וכנ"ל אות ט'.

נגד הרבנים הג׳ בעל תומת ישרים ונת״מ ונשמת כ״ח שכתבו דגם לדעת הר״ח הוא רק בענין דלעלות אבל לא לצאת, אך כאשר עתה בעוה״ר גדלה חורבנה של ירושלים ביותר, וימררוה בעלי חיצים והכניסו בה כמה מסיתים וכמה דברים המנגדים לה׳ ולתורתו ר״ל, ודאי שומר נפשו ירחק מהם, והרוצה לצאת מירושלים לאיזה משארי עיירות שבא״י גופא שאין בהם הפכיים ומסיתים ובמקום המסוגל יותר לתורה ועבודה, נלע״ד פשוט שאין בזה שום איסור ח״ו ומותר לו לעשות כן, ועביד נייחא לנפשי׳ ולמארי׳ כו׳.

וכ׳ מהריט״ץ סי׳ פ״ה דמי שבא מחו״ל לא״י מותר לו לצאת לחו״ל אפי׳ בשביל מזונותיו וכ״ש לישא אשה וללמוד תורה אף שאין דעתו לחזור (וכמדומה לי שהובא ג״כ בכנה״ג אה״ע סי׳ ע״ה וכעת לא מצאתי שם), וכ׳ הנשמת כ״ח שם דע״ט ע״א דאינו דומה הבא לדור בא״י בכוונה מכוונת דכיון דהוא הי׳ בחו״ל מקום פטור ובא לדור בא״י עונשו גדול כשאינו נזהר ומקיים המצות יותר ממי שכבר הי׳ דר שם מקדמת דנא, והביא שכ״כ הְשל״ה ד׳ ס״ו (אצלינו ד׳ ע״ז ע״ב) יעו״ש.

ומכל הנ״ל אני מסופק מאד במ״ש בקונט׳ בדבר הר״ר אלי׳ יוסף ז״ל אם הדברים אמיתים. כי בלא״ה בשביל לימוד התורה מותר ואם ללמוד כן כ״ש ללמד (לפמ״ש שזה הי׳ כוונת הנסיעה שלו). ובפרט לפי מה שנת״ל בש׳ הר״ח ובצירוף לצורך תורה, כמדומה דבכגון דא א״צ לפנים ואין בזה שום איסור ח״ו לצאת מעה״ק ירושלים ת״ו לעה״ק חברון ת״ו.

יא. ומש״כ מדוד המע״ה ובית דינו שיצאו מחברון לירושלים, במכתב הכללי מכ״ק אדמו״ר האמצעי זצוקללה״ה נ״ע אודות חברון כותב בזה״ל: ומי לנו גדול מדוד מלך ישראל שישב שבע שנים מקודם בחברון להתקשר באבהן שלשה בחי׳ חג״ת וד״ל, עכ״ל. הרי לישיבתו בירושלים הי׳ צריך להקדים תחלה להיות בחברון בכדי להתקשר באבהן, וכידוע דדוד הוא בחי׳ מל׳ ומלכותו הי׳ בירושלים שהיא בחי׳ מל׳, והי׳ צריך להתקשר תחלה בחג״ת בחי׳ ז״א והו״ע יחוד קוב״ה ושכינתי׳ ואז יצא למלוך בירושלים. גם י״ל עפ״י מ״ש הרמ״ז בפ׳ שלח

במ״ש בקונט׳ בדבר הר״ר אלי׳ יוסף: ריבלין, בעהמ״ס אוהלי יוסף. וראה מבוא להערות שלו לשו״ע אדה״ז הל׳ פסח (נ. י. תשל״ו), בראשי פרקים מתולדותיו, שמושבו הקבוע הי׳ בירושלים, אלא שהי׳ נוסע הרבה לחברון (כדי לומר שם שיעורים, ולחזק את היישוב).

במכתב הכללי: אגרות־קודש שלו אגרת לב. וראה בענין זה גם אוה״ת נ״ך ע׳ לה, ובהמצויין שם.

הרמ״ז בפ׳ שלח דקנ״ט ע״א: בפי׳ הרמ״ז הנדפס במקדש מלך דקנ״ח ע״ב.

דקנ"ט ע"א דחברון היא בחי' כתר מל' (וע"ש ג"כ בענין קישור בחי' המל' ה' אחרונה דש' הוי' עם ג' אותיות יה"ו). ומשו"ז הי' צ"ל תחלה בחברון להתאחד ולהתקשר בבחי' כתר מל'. ויובן במ"ש בתו"א בהביאור דזכור את יום השבת בענין רמה קרני דוד שנמשח בקרן כו' דשרש מלכותו היא מבחי' הכתר כו' וכ"ע איהו כתר מל', ולזאת הי' צריך להיות תחלה ישיבתו בחברון להתאחד ולהתקשר בבחי' ומדריגי' הנ"ל.

ומש"כ ולהמשיך הישוב מירושלים לחברון, זה נגד ההלכה כו', ויש בזה בודאי חטא ועון רוחני כו'. המה דברי הבל, אין זה נגד הלכה אחרי שזהו בשביל לימוד התורה ויראת ה' כנ"ל, וממילא אין בזה שום חטא ח"ו, אדרבא מצוה היא כנ"ל, וכמשנת"ל באורך פרטי הענין הזה.

ואני אומר דעתי גלוי לכל, אשר בעלי תורה צריכים להיות ישיבתם בחברון דוקא, ובזה יש לקוות שתתאים תורתם עם יראתם ויחדיו תמים יהי' למטה ולמעלה, וכמה גדולים נ"ע עוד מקדם קדמתה יצאו מירושלים לחברון. וא' מידידינו כותב לי וחושב כמה גדולים שיצאו מירושלים לחברון, וכמו הר"ר יוסף קינקי והר"ר יוסף הלוי הנזיר והר"ר משה המון יצא מירושלים לצפת, והחיד"א ז"ל יצא לחברון, ובודאי משום שמצא תוס' מעלה וקדושה יתירה. ובפרט בזה"ז המצוה וחובה הוא משום שמירת הנזק ומשום קדושת המקום כנ"ל.

יב. ומש"כ בטעם לשבח שיצאו מחברון ... מה שנתמעט ישוב חברון הוא: הא' פשוט מפני שהחלוקה אינה מספקת למקבלי' ומוכרחים המה למצוא דבר ממה להתפרנס, ובירושלים יש כמה ישיבות שנותנים סכום נכון להלומדים בהם, והאברכים לומדי תורה מכוללינו לומדים בכל הישיבות ומקבלים פרס ע"ז, גם יש בה בתים

במ"ש בתו"א: דף עב ע"ג.

הר"ר יוסף קינקי: הר"ר יהוסף קונקי הוא בן אחיו של הר"א קונקי (בעהמ"ס אבק סופרים, אמ"ד, תס"ד), ורבו של הבתי כהונה. מופיע בין החותמים על ההסכמה של הפר"ח הל' פסח (שנת תס"ה). עשה חיבור לסמ"ג. הי' בירושלים ואח"כ נתיישב בחברון.

והר"ר יוסף הלוי הנזיר: בעהמ"ס "מטה יוסף" ב"ח שו"ת וחדושים. נולד בירושלים לאביו מוהר"ר משה הלוי הנזיר. הי' ידידו ועמיתו של הפר"ח. אח"כ התיישב יחד עם אביו בחברון. באחרית שנותיו נתקבל לאב"ד ור"מ בארץ מצרים. שם נפטר בשנת תע"ט.

והחיד"א ז"ל יצא לחברון: הוא נולד בירושלים בשנת תפ"ד. בשנת תקכ"ד נסע כחבר משלחת שיצאה מירושלים לקושטא — דרך מצרים. בהגיע המשלחת למצרים הוחלט על ביטולה. החיד"א נבחר כרבה של קהיר. בשנת תקכ"ט חזר לארה"ק, והתיישב בחברון. בשנת תקל"ג נסע בשליחות לאיטליא, ומשסיים שליחותו בשנת תקל"ח, חזר ללייורנו שבאיטליא, וקבע בה דירתו. שם נפטר בשנת תקס"ו.

הרבה של נדיבים שנותנים דירות בחנם, אשר כ״ז אין בחברון, וזה א׳ מהדברים אשר חשבתי ותקותי אי״ה שיבוא לידי פועל במשך הזמן להחזיק את הישיבה של חברון ולגדלה, למען תת היכולת לאברכי כוללינו להיות בחברון לעסוק בתורה ועבודה תמימה. וכבר החלטנו בשנה דאשתקד לייסד חברה מיוחדה אשר תקרא בשם חברונים לדאוג לטובת חברון להרימה בעזרתו ית׳ בשביל הכוונה הטובה הנ״ל אך מפני השערורית דהאי שתא לא בא הדבר עדיין לפועל, וה׳ החפץ בהגדלת וחיזוק התורה והיראה יהי׳ בעזרינו אי״ה, ונבוא אי״ה אל אמיתית כוונתינו . . .

יג. אח״כ מדבר בדבר השופרות החדשות. כבר ביארתי באות א׳ אשר השופרות החדשות אינן בשביל חברון לבדה כ״א בשביל הכולל כולו, כי כאשר קרבתי יותר אל הענין ראיתי לתקן דבר בעזרתו ית׳ כאשר בהרבה בתים מאנ״ש אינם נמצאים שופרות שלחתי ציר מיוחד ונאמן ומוכשר למלאכה זו לעורר את ידידנו בצדקת אה״ק, ושכאו״א יקבל את הברכה אל ביתו שיהיו שופרות אצל כאו״א מאנ״ש. ות״ל עד עתה ניתוספו יותר מב׳ אלפים שופרות, ובעזרתו ית׳ יהי׳ תוס׳ ברכה בהכנסת אה״ק, ובד״כ נעשה עי״ז התעוררות במעשה הצדקה הזאת, וגם נעשה סדר נכון בענין הגבי׳ אשר מכ״ז ניתוספה ההכנסה אשר אני חושב זה לעצמי לזכות גדול וזכרה לי אלקי לטובה. וכמדומה שהי׳ להם להכיר לי טובה על זה, והדברים להיפך הרחיבו עלי פיהם ולשונם תהלך בארץ, בדברים אשר לא שערום איש, וגרמו לי צער ועגמ״נ רב, והרעישו את העולם במחלוקת גדולה, ואני בה׳ אבטח אשר בזכות זה אזכה אי״ה לראות בנחמת ציון וירושלים בב״א.

ומ״ש שהשופרות אני קובע בעד בני סלאנים . . הדברים האלו אינם משפילים אותי ח״ו כ״א מראים על שפלות המדברים, ורק אחת אומר: המה בזקנותם הלואי שיהיו רחוקים מפניות כאשר אני מאז עמדתי על דעתי ת״ל רחוק אני מפניות, ובכל דבר שאני עוסק בו שמתי פני אל אמיתית הדבר לטובת הענין בעצמו, ואם שגיתי ח״ו באיזה מהענינים הלא שגיאות מי יבין כו׳ . . .

דירות בחנם. אשר כ״ז אין בחברון: ראה לעיל אגרת תתעז, ובהערות שם. לעיל ח״ג אגרת תקפב*.
חברה . . חברונים: ראה לעיל ח״א אגרת קמח, ובנספח שם.
אך מפני השערוריות: בחורף תרס״ז היו פרעות (פאָגראָם) בעיירות רבות ברוסיה.
שלחתי ציר מיוחד: ראה לעיל אגרות תתקיז־כא. לעיל ח״א אגרת קמח.

יתר הדברים הנאמרים בהקונט', כבר מבוארת עליהם התשובה בהאמור לעיל.

תכלית כל הדברים הוא: השי"ת יודע האמת אשר תכלית כונתי בזה שהרמד"ס יהי' בהאדרעס הוא לש"ש, והיינו רק בשביל לתת החיזוק לממוני חברון בשביל הרמת מצב הרוחני דעה"ק חברון ת"ו (ושארי הטעמים שנתבארו לעיל בעניני העלמות המה דברים נוספים) ואשר כוונתי בהשופרות החדשות הוא רק לטובת הכלל כולו...

והשי"ת יזכינו לראות בקרב בנחמת ציון וירושלים בביאת ג"צ בב"א

שלום דובער

ליובאוויטש תרס"ז

תתקנא

ב"ה יום א' ר"ח כסלו תרס"ז לפ"ק
וירצבורג

כבוד ח"ד ידי"נ הג' המפורסם ווח"ס נכבד ומרומם י"א כו' מו"ה ישעי' שי'

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי.

מכתבו מאור יום ד' נכון הגיעני תמול. והשי"ת יעזור לו לעשות בקרב גמר טוב עם הבאנק ויהי' כבודו במנוחה ויחזק השי"ת בריאותו שיהי' בריא אולם.

שכרתי פה דירה ת"ל במקום טוב ומקום מנוחה. בסמוך יש גן גדול ובד"כ האויר טוב יתן השי"ת שיהי' לתועלת. פראפ' השייך אל החוטם יש פה א' מהמפורסמים, נק' זייפערט, ואי"ה אהי' אצלו שבוע זו. והשי"ת ישלח לי רפו"ש בקרב בתוך כו'. ובקשתי להודיעני מבריאותו ואם עשה בחינה מהמתוק. כן בדבר הבאנק אם נתחדש דבר נא להודיעני.

תתקנא

מו"ה ישעי': ברלין. אגרות נוספות אליו — לעיל תתל, ובהנסמן בהערות שם.
מהמתוק: ממחלת הסוכר שהוא סובל בה.

אני שולח לו במכ׳ מיוחד מה שהשבתי על הקונט׳ דבאב׳.

ויקבל החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשו וב״ד ידידו עוז דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

אדרעס שלי׳:

Alee str. 20
Würzbürg

תתקנב

ב״ה מוצש״ק ט״ו כסלו תרס״ז לפ״ק
וירצבורג

כבוד מחו׳ ידי״נ הג׳ המפורסם ווח״ס נכבד י״א כו׳ מו״ה שמואל מיכל שי׳

ת״ל בעד החוה״ש כה לחי.

זה ג׳ שבועות אשר אני פה וירצבורג. בחרתי בעיר הזאת באשר היא לא גדולה ושקטה, והעיקר אשר אין בפה מבני מדינתינו כ״א אחדים בלתי מכירים. שכרתי דירה טובה ובמקום אויר טוב כמעט בקצה העיר אשר בסמוך יש פארקן גדולים. גם יש פה פראפ׳ גדולים, ובאשר אני סובל הרבה מכובד הנשימה דרך החוטם, אני הולך לפראפ׳ ממין הזה המפורסם פה „זייפערט״ . . והשי״ת ישלח לי רפו״ש בקרב בתוך כו׳.

בקשתי להודיעני משלומו הטוב, ומה נעשה עם ידידינו וש״ב הר״ח מאשייעוו שי׳ אם נתחזק בבריאותו. גם בדבר הרבנות ייטיב להודיעני אם הוסכם הרח״ע לבוא לפ״ב, הוא נסע מויסבאדין בשבוע שבאתי לפה, ושמעתי שקבל טע״ג מהב״ג שנבחר לרב ואמר שעוד יתיישב בזה, ובקשתי להודיעני מה נעשה בזה.

השבתי על הקונט׳ דבאב׳: בעניני כולל חב״ד. ראה בהערה לסי׳ שלפנ״ז.

תתקנב

מו״ה שמואל מיכל: טריינין. אגרות נוספות אליו — לעיל תתצז, ובהנסמן בהערות שם.
הרבנות . . הרח״ע: ראה בזה לעיל אגרת תתקכב.
מהב״ג: מהברון נפתלי הרץ גינזבורג.

גודל ת״ח לכבודו בעד נסיעתו לריגא אודות תו״ת. לפה״נ ידידינו הר״י הורעויץ שי׳ אינו מוסכם עדיין. נתקבל קודם נסיעתי מריגא ב״א, וזה עדיין לא הרווה את הצמאון כלל, וכותבים מקאנטאר אשר הדחקות נורא מאד (חצי רו״כ שנתנו להבחורים יחיו על משקה ביו״ד כסלו עשו ע״ז זאיאָם) לא טוב הדבר מאד, ואינני יודע אם עשו סדר וממי צריכים לדרוש. והשי״ת יעזור לנו ויוציאנו מן המיצר אל המרחב בכה״פ ברו״ג ועסק תו״ת ילך בהצלחה בכל פרט ופרט.

ויקבל החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשו ומחו׳ ידידו עוז דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

אדרעס שלי:

Alee str. 20
Wûrzbûrg

תתקנג

ב״ה אור יום ג׳ י״ז כסלו תרס״ז לפ״ק
וירצבורג

כבוד ידידי עוז הרב המפורסם ווח״ס נכבד ומרומם י״א כו׳ מו״ה אליעזר משה שי׳

ת״ל בעד החוה״ש כה לחי.

מכתבו נכון הגיעני, וזה כשני שבועות אשר כתבתי מכ׳ זאקאז׳ להנדיב ראי״ס שי׳ בטח נתקבל.

זה ג׳ שבועות שאני פה, ואני מבקר פראפ׳ השייך למחלת החוטם, כי אני סובל הרבה מכובד הנשימה דרך החוטם וממילא פועל גם על הגרון . . והשי״ת ישלח לי רפו״ש בקרב בתוך כו׳.

זאיאם: הלוואה.

תתקנג

מו״ה אליעזר משה: מאדייעווסקי. אגרות נוספות אליו — לעיל תתלג, ובהנסמן בהערות שם.
כתבתי . . ראי״ס: ר׳ אברהם יוסף סירקין, לעיל ח״א אגרת קנו, שתרם לשיפוץ בנין אהל כ״ק אדמו״ר הזקן בהאדיטש.

מש״כ בדבר האהל אשר כמה מידידינו נתנו נדבות וגם סכומים גדולי׳. זה הי׳ בכמה שנים מקודם שנסע א׳ אודות זה בפלכי פאלטאווא חערסאן יעקאט׳, ונאסף אז סך נכון, והלך על התיקון שהי׳ נדרש אז, ואינני יודע מה הי׳ התיקון הפרטי וע״י מי, כמדומה לי שע״י הגבאי שהי׳ אז אחר ר״ל פוזנער ז״ל אשר כבר שחל״ח. וממילא עתה צריכים לחשוב בדבר הדרוש על בנין הפרוזדור.

ויקבל החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשו וידידו עוז דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

אדרעס שלי:

Alee str. 20
Würzbûrg

תתקנד

ב״ה אור יום ד׳ ח״י כסלו תרס״ז לפ״ק
וירצבורג

כבוד ב״ד ידי״נ הרה״ח המפורסם נעלה ומרומם בנש״ק יראת ד׳ אוצרו כו׳ כש״ת מו״ה שלום דובער שליט״א

ת״ל בעד החוה״ש כה לחי.

קבלתי מכתב מח״ד ידי״נ הר״ש רייך נ״י וכותב שנתקבל מכ׳ לכת״ר שי׳ מירושלים ת״ו ומתרעמים אשר חברון עשה רשימה בפ״ע וקבלו הוספה ערך ששה מאות ר׳, ועלי על מינוי הרי״ד פרומקין.

בכמה שנים מקודם: ראה לעיל ח״א אגרות נו. נו״.
בנין הפרוזדור: ראה לעיל ח״א אגרת קסו.

תתקנד

נרשם עלי׳ בגוכתי״ק אדמו״ר מוהריי״צ נ״ע: „מכתב הוד כ״ק אאמו״ר הרה״ק זצוקללה״ה נבג״מ זי״ע, אל ב״ד זקינו הרה״צ הרה״ח מוהר״ר שלום דוב בן כ״ק ד״ז הרה״צ הרה״ק מוהר״ר יהודה ליב, מקפוסט, זצוק״ל נ״ע זי״ע, שה״י דר ב־רעציצע, ונקרא בשם האדמו״ר מרעציצע. על אדות עניני הכולל חב״ד, י״ח כסלו תרס״ז וירצבורג״.

עוד בנושא זה — לעיל תתקמג, ובהנסמן בהערות שם.

מינוי הרי״ד פרומקין: לעיל אגרות תתקמג־ד.

והנה באשר כת"ר אינו בנצחון בהענין ואין לו בזה איזה ענין עצמי, ביכולתי לדבר עם כת"ר בזה ולבאר לו הדבר.

כאשר העיזו . . ועשו את הרשימה במקום אפל אצל . . בלי הודע ומבלי איש מצידי, חרה לי מאד על החוצפה הזאת על השניים בפרט להיות בעזות כזאת, ובד"כ ליקח כל ההנהגה מעצמן לבד וליתן כח ועוז כו'. וידעתי אשר הרשימה הזאת היא עוד עולה על בני גילה יתר הרשימות בהפרזות יתירות לבעלי לשון ולהעזי פנים שבתמן, ולאותן שחושבי' עליהם שיועילו להם במלחמתם נתנו חלק טוב, והיראים ונמוכי הרוח שאין לחשוב מהם איזה תועלת קמצו בהם. ובפרט רשימת חברון ת"ו צמצמו ביותר הן בהגדולים והן בהקטנים.

בכדי לתקן הדבר מניתי את הרי"ד פרומקין לממונה בירושלים באשר ידעתי בו שהוא איש אמונים ולא יפזר מעות צדקה לעזי פנים ולבעלי מחלוקת, ולא יביט על כללות הענין בעין צדדית לרכוש לו נפשות וכה"ג ובו וע"י נדע מי הוא הראוי והנצרך באמת ליתן לו יתרו. וכתבתי להרי"ד אשר אני אינני מכיר את הרשימה הנוכחית וה"ה בעיני כאילו אינה, והוא עם הממונים יחד יבקרו את הרשימה ומה שימצאו לנכון יקיימו ומה שימצאו להוסיף יוסיפו ומה שימצאו לבלתי נכון יבטלו. והרשימה דחברון יבקר יחד עם ממוני חברון ג"כ כנ"ל (וכתבתי לו שזה רק בפעם הזה, ועל להבא בטח תעשה הרשימה בהועד דראהטשאב בהסכם כולם ע"פ הידיעות שיתקבלו מהממונים דתמן כמו בכל שנה). וכתבתי להממונים דירושלים שיזמינו את הרי"ד אל בית הועד, ובלעדו לא יחלקו ע"פ הרשימה החדשה. המה לא עשו כן לא הזמינו אותו (גם לא השיבו לי על מכתבי) ועושים כחפץ לבם, נתנו את כל ההוספות הגסות לבני בריתם, ורק לאותן שאינם מהסרים למשמעתם הם נמנעים מליתן חלקם באמרם כי עוד לא נתקיימה הרשימה.

בהנוגע לרשימת חברון נתועדו יחד הרי"ד עם מו"מ חברון ותיקנו את היותר נחוץ ובצמצום גדול למען למנוע התנגדות מהצד שכנגד, ועולים ההוספות בס"ה שמ"ט רו"כ (ובזה נכלל גם יפו וצו"ט השייכים לרשימת חברון, ובזה ג"כ ע"ה רו"כ להסופר הכולל דחברון לתשלום השנה העברה, ואינני יודע אם זה הוספה או השמטה מהרשימה),

---

הועד דראהטשאב: המשרד הראשי למעות כולל חב"ד ברוסיה.
מו"מ: ממוני ומנהלי.
צו"ט: צפת וטבריה.

ושלחו את הרשימה המתוקנה למו״מ ירושלים, והשיב רמ״ש בשם רד״א אשר לא ממוני חברון רשאים לרשום רשימות ולא ממוני ירושלים ואף לא ליובאוויטש כ״א הועד המופקד ע״ז, ולזאת לא יוכלו ליתן כסף על הרשימה הזאת עד אשר יעשו המה בעצמם (בלי צירוף ריי״ד) תיקונים כאלה ברשימת ירושלים, ואז ישלחו את שני הרשימות לרח״ב ורח״א ואם המה יקיימום אז יתנו כסף.

כמובן כל הנ״ל כִּבד עלי מאד לקבל ואין הענין דורש ביאור . . .

יאמין לי כת״ר אשר באמת ידאב לבי מאד על התהפוכות הנעשה בכוללינו אשר נהפכה הקערה כו׳ ורק אנשי זרוע עזי נפש נהנים ממנה ושבעים מטובה. והמה עוד נעשו מנהלים ומנהיגים וכותבים מכתבי׳ על כל דבר שאינו לפי רוחם בעזות יתירה, ואותן הראוים להנות מרוחקים ממנה בזרוע. וכ״ז הוא באשמת המנהלים דפה שנותנים מקום לאלו ועוד קוראים אותם כו׳. ומשו״ז עומד כוללינו בשפלות במצבו הרוחני יתר מכל הכוללים. ויתן השי״ת אשר יושלם אמיתת כוונת כ״ק אדמו״ר זצוקללה״ה נ״ע בכל אנ״ש בארץ ובחו״ל ונזכה לביאת ג״צ בב״א.

הנני בתודה רבה לכת״ר שי׳ אשר מסר למחו׳ ידי״נ הריע״מ וידי״נ הרדב״ז שי׳ הדברים הידועים לו אודות האלף רו״כ . . מהמעמד הכללי . . מהאלף רו״כ מקבלת כ״א מו׳ הרבנית תי׳ רק ערך ששה מאות לשנה או יותר מעט (לבד שכמה שנים לא קבלה כלל), רק שאני חושב זאת לחוב, כי מה שזיכה אותנו כ״ק אאזמו״ר זצוקללה״ה נ״ע מגיע לנו, ויקר אצלי הדבר מאד.

עתה הנני מבקש את כת״ר שי׳ להודיעני משלומו ובריאותו הטוב, אם הוטב אצלו היד, ובכללות כחותיו איך מרגיש א״ע, ואם הי׳ אצל איזה פראפ׳ ומה אמרו לו. ייטיב נא כת״ר לכתוב לי את כל הנעשה אתו לטוב באשר באמת רצוני לידע משלומו ומצב בריאותו. והשי״ת ישלח לו רפו״ש בקרב ויחזקו שיהי׳ בריא אולם.

רמ״ש: ר׳ מרדכי שלאנק.

רד״א: ר׳ דובער אפרת.

רח״ב ורח״א: ר׳ חיים באגין ור׳ חיים אלעזר ביכאווסקי, גבאי מעות כולל חב״ד בחו״ל.

הריע״מ: ה״ר יעקב מרדכי בעזפאלאוו.

הרדב״ז: ה״ר דובער זאב קוזיוניקוב.

האלף רו״כ: שניתן אל הרבנית מרת רבקה, אשת כ״ק אדמו״ר מוהר״ש נ״ע, מהמעמד הכללי לבית הרב, ע״פ ציווי כ״ק חותנה אדמו״ר ה״צמח צדק״.

זה כחדש ימים אני בפה עם ב״ב יחיו. מטרת נסיעתי הוא לנוח קצת, בעזרתו ית׳, אשר זה נחוץ לי בכל שנה על איזה חדשים, ובפרט אחר הנעשה בקיץ העבר – ל״ע, אשר הגיע לכל ב״ב יחיו. ובחרתי בעיר וירצבורג באשר לא גדולה כ״כ ובד״כ היא עיר שקטה, ואנשי מדינתינו כמעט אין פה, ויש כאן פראפ׳ גדולים, ואני הולך לפראפ׳ ממחלת החוטם והגרון, כי אני סובל הרבה מכובד הנשימה דרך החוטם ופועל גם על הגרון . . לע״ע אני מרגיש קצת התועלת, והפראפ׳ מבטיח שיהי׳ טוב אי״ה. והשי״ת ישלח לי רפו״ש בקרב בתוך כו׳.

ויקבל החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשו וב״ד ידידו עוז דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

אדרעס שלי:

Sch. B. Schneersohn
Alee str. 20
Wûrzbûrg
Bayern

תתקנה

ב״ה יום ד׳ ט״ז טבת תרס״ז לפ״ק
וירצבורג

כבוד חתן גיסי הרב הגאון הגדול המפורסם רבנים נהנים לאורו וזיו תורתו מאיר עיני חכמים יראת ד׳ אוצרו כש״ת מוהר״ר משה נחום שליט״א, ועי״ב בשלו׳ רעייתו ב״ג הרבניות הכ׳ תי׳

אחרי דרך מבוא השלו׳ למר ולתורתו. הודיתי לה׳ על הברכה

הנעשה בקיץ העבר: פרעות פועלי ציון. ראה לעיל אגרת תתקכז, ובהנסמן בהערות שם.

תתקנה

נדפסה ביגדיל תורה (נ. י.) חוברת סג סי׳ לא, מצילום כתי״ק.

מוהר״ר משה נחום: ירושלמסקי, שבזווג שני נשא את הרבנית חי׳ מוסיא פרלוב, בת הרה״ק רבי נחום דובער מאוורוטש, אחי אשת רבנו. אגרת נוספת אליו — לקמן תתר.

וע״ב: ועל ידי בעלה (ע״פ הגמ׳ ב״מ פז, א: והאמר שמואל אין שואלין בשלום אשה כלל, על ידי בעלה שאני).

הנוספת לנו, אשר הדר״ג שי׳ נוסף גם הוא על משפחתינו, והתורה באה על אכסניא שלה.

עלץ לבי לברך את כבודם, יתן השי״ת אשר זיווגם יעלה ליפה באריכות ימים ושנים טובים בהצלחה בבחו״מ לגדל את בניהם היקרים לתורה ועבוד״ה ויקבלו מהם רוב נח״ר וְעונג בגו״ר ויחיו חיי מנוחה בכל הפרטים בגו״ר. והנני מבקש את כת״ר לענגני במכתבו מהודעת שלומו הטוב אשר זה חפץ נפשי.

מבריאותי ת״ל, תכלית נסיעתי לחו״ל הוא לנוח קצת בעזרתו ית׳, כאשר הסכימו כל הפראפ׳ הג׳ אשר עיקר רפואתי היא המנוחה, גם באשר אני סובל הרבה – ל״ע – מכובד הנשימה דרך החוטם אשר נתהווה אצלי בשנים האחרונים. אני הולך בפה לא׳ מהפראפ׳ הג׳ ות״ל הוטב לי קצת. והשי״ת ישלח לי רפו״ש בקרב בתוך כו׳.

ויקבל החוה״ש והברכה מאדה״ש וכסא כת״ר ירום ונשא כו׳ ויראה נחת בעדתו ובכללות אחב״י שיתרומם קרנם מעלה מעלה ונזכה לביאת ג״צ בב״א כנפשו הט׳ ידידו המצפה לישועה דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

תתקנו

ב״ה אור יום ד׳ ו׳ אדר תרס״ז לפ״ק
וירצבורג

כבוד ידידי המומ״פ וו״ח י״א כו׳ מו״ה נחמן ישראל שי׳

מכתבו נכון הגיעני, ונהניתי מאד אשר ת״ל הכל בסדר נכון כדבעי. והשי״ת יחזק מוחם ולבם לתורתו ועבודתו ית׳ תמיד כה״י.

ועבוד״ה: ועבודת ה׳.

תתקנו

המומ״פ: המרומם ומפורסם.

מו״ה נחמן ישראל: מאריאשין, נאמן בית רבנו. אגרות נוספות אליו — לעיל תתצד, ובהנסמן בהערות שם.

יחזק מוחם ולבם: של תלמידי הישיבה (ומה הוא קשור לישיבה? ואפשר הכוונה לתלמידי הישיבה שהתעסקו בקצירת וטחינת השמורה).

הנני מבקשו להשגיח היטיב על טחינת השמורה לנקות היטיב את החדר קודם שיכניסו הרחיים, כן לנקות היטיב את הרחיים, וליתן לב שלא יבוא עליו ח״ו שלג בעת ההובלה על כל הכלים השייכים אליו, אשר ע״ז צריכים ליתן השגחה יתירה כי מעמידים אותו לפעמים בחצר או שנשמט איזה כלי מן השליטל ובקל יכול להיות שיבוא עליהם שלג, וכן החטים שיהיו מכוסים היטיב, להשגיח על כל פרט ופרט.

ויבקש את המשגיח שי׳ שיברר מהבחורים המתונים שיתעסקו בזה, ואת הבחורים יחיו יבקש משמי שיתנו לב על כל הדברים הנ״ל וכדומה מהדברים שיכול להיות ח״ו, וישגיחו על כל פרט. את החטים בטח יבדקו ויבררו היטיב.

ויה״ר מלפני אבשב״ש שנזהר ממשהו חמץ בחה״פ הבע״ל, ויהי׳ חה״פ הבע״ל בכשרות בכ״פ ומיכלא דמהימנותא יאיר בנפשינו אשר באמונתינו נחי׳ ונזכה למ״ש יקימנו ונחי׳ לפניו.

בקשתי להודיעני בכ״ע משלומו ומכל הנעשה אצלינו לטוב.

ויקבל החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשו וידידו דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

תתקנז

ב״ה יום ב׳ י״א אדר תרס״ז לפ״ק
וירצבורג

כבוד ח״ד ידי״נ הג׳ המפורסם ווח״ס נכבד ומרומם י״א כו׳ מו״ה ישעי׳ שי׳

ת״ל בעד החוה״ש כה לחי.

מכתבו מיום ד׳ נכון הגיעני, ות״ל בעד בריאותו והשי״ת ישמרהו

שליטל: עגלת שלג.
אבשב״ש: אבינו שבשמים.

תתקנז

מו״ה ישעי׳: ברלין. אגרות נוספות אליו — לעיל תתל, ובהנסמן בהערות שם.

וישלח לו השי״ת רפו״ש בקרב ויחזקו שיהי׳ בריא אולם. ויעזור לו השי״ת למכור סחורה כעת ובמקחים טובים.

אצלינו הוחלט אשר אני וזוגי תי׳ ניסע אי״ה על חה״פ הבע״ל לביתינו שלו׳, ובנינו יחיו ישארו פה חה״פ הבע״ל וכן כל הקיץ הבע״ל, ואנחנו נבוא אי״ה לפה חזרה אחר חה״ש הבע״ל, ואז יכול להיות שניסע אי״ה לאיזה באד מפה.

הדירה שלנו נשלם זמנה 15 מארט וכבר נשכרה לאחר, ושכרנו דירה אחרת קרוב להדירה הזאת ג״כ ששה חדרים בעטאז הראשון. החדרים המה גדולים יותר וגבוהים כמו הדירה הזאת, רק חדר א׳ יש קטן ביותר. שכרנו הדירה על ששה חדשים מן 10 מארט במקח מאה מארק לחודש. יתן השי״ת שיהי׳ בהצלחה.

בדבר השילוח דר״ח ניסן הבע״ל, כאשר תקוותי שניסע אי״ה ביום א׳ ב׳ ניסן הבע״ל, לזאת אפשר לשלוח לליובא׳.

ידידינו הרש״ג שי׳ כעת פה וכן אחיו הר״נ שי׳ ויהיו פה פורים הבע״ל. וכפה״נ יהי׳ אי״ה מנין.

והשי״ת יעשה לנו ניסים ונפלאות כמו שעשה לאבותינו בימים ההם ובזמן הזה, ואחב״י בכל מקום מושבותיהם יחיו חיי מנוחה ונזכה לביאת ג״צ בב״א.

ויקבל החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשו וב״ד ידידו עוז דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

בקשתי להודיעני מבריאותו ושלומו הטוב.

השילוח: תמיכה חדשית של הר״י ברלין לרבנו.
הרש״ג . . הר״נ: הי״ר שמואל ואחיו הי״ר נתן גוראריי.

תתקנח

ב"ה ד"ב אדר תרס"ז לפ"ק
וירצבורג

כבוד ח"ד ידי"נ הג' המפורסם ווח"ס נכבד ומרומם י"א
כו' מו"ה ישעי' שי'

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי.

מכתבי כ' נכון הגיעני. שבוע העברה וכן שבוע זאת הייתי טרוד ולא הי' באפשרי לכתוב לו. הטע"ג שלנו מפורים הי' בלה"ק „אנחנו שמחים בשמחת היום, נזכה לשמחת עולם לנו ולכל ישראל" הלואי שנזכה לזה בקרב...

כאשר זה כמה אנו חושבים בדבר משולח בחו"ל, עתה נתעורר ידידינו ר"י האלפערין (ר"מ חאסידאוו) מפד"מ לקבל עליו השליחות באיזה מקומן במדינת אשכנז והאלאנד ואפשר גם פאריז, ולפ"ד יהי' מסוגל לזה אי"ה, ובפרט באשר עצם דבר הישיבה נוגע לו, וגם יקבל פרס. ומוסג"פ מכתב שכתב ידידינו הרש"ג ליתן על ידו, ויהי' מטובו לחתום ג"כ על המכ', ויבקש נא את ידידינו הר"י הורעויץ שיחתום ג"כ וישלחו אותו חזרה אלי לפה.

בקשתי להודיעני באיזה יום יסעו ממענטאן ויודיעני מבריאותו ושלומו הטוב. והשי"ת יצליח דרכם, וישלח לו השי"ת רפו"ש ויחזקו.

אנחנו ניסע אי"ה יום א' ב' ניסן הבע"ל דרך דוינסק ויטעפסק. והשי"ת יצליח דרכינו.

ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשם וב"ד דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

תתקנח

מו"ה ישעי': ברלין. אגרות נוספות אליו — לעיל תתל, ובהנסמן בהערות שם.
משולח בחו"ל: לטובת הישיבה תומכי תמימים.
הרש"ג: הי"ר שמואל גוראר', בתור אחד מועד הפועל של תומכי תמימים.

תתקנט

ב״ה יום ב׳ ג׳ ניסן
קעניגסעברג

בני יקירי חביבי שי׳ כלתי הצנועה והכ׳ תי׳ נכדותיי היקרות והחביבות יחי׳

ת״ל אנו נוסעים צלחה. לקחתי הבילעטין דרך פאזען ובברלין נכנסנו לפאייעזד ההולך דרך קע״ב ובכן אנו נוסעים דרך קע״ב, אך לא הודעתי לשו״א. לברלין באנו באיחור עשרה מינוטין, לא חשבתי בשו״א שנשיג את הפאייעזד לאיידקוהנען, וע״פ עצת אלטמאן נסענו לוואגזאל פרידהסשט׳ דוקא, וה׳ הי׳ אתנו והצליח דרכינו והשגנו הפאייעזד ועוד האבין מיר גיווארט איזה מינוטין. יהי ה׳ אלקינו עמנו כאשר הי׳ כו׳ ויצליח דרכינו הלאה. בברלין המתקתי סוד עם הסאפנער ולקח את המותרות מהקאפיי׳ שלנו.

אמו״ח תי׳ האט גישלאפין אביסל. אני ישנתי מעט מזעיר, אך בבקר אור התפללתי ת״ל במנוחה קצת. אח״כ הלכתי לבקר את בערנשטיין במערכה הג׳ (הצוג היא גארמאנען צוג) ומצאתיו טרוד ומוטרד כי אין לו מקום להתפלל, ות״ל הנחתי דעתו ולקחתיו לקאפיי׳ שלנו והתפלל.

אחר ברלין נתתי להסאפנער טע״ג לשלוח אליך, ואומר ששלח בטח כן הוא.

והשי״ת יצליח דרכינו ונבוא לביתינו שלו׳ ונמצא את כולם בחו״ש ונחוג את חהמ״צ הבע״ל בדיצה ובכשרות ושנהי׳ כל הזמן במנוחה ונשוב אליכם בחו״ש.

ותקבלו החוה״ש והברכה מאדה״ש ותחוגו את חהמ״צ הבע״ל בדיצה ובכשרות כאוות נפשכם ואביך וחותנך וא״ז דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

תתקנט

נרשם עלי׳ בגוכתי״ק אדמו״ר מוהריי״צ נ״ע: „וירצבורג״, שלשם נשלחה אליו האגרת, וכן בשלוש האגרות שלאח״ז.

פרידהסשט׳: שם התחנה.

קאפיי׳: תא.

אמו״ח: אמך וחמותיך.

בערנשטיין: רמ״ב.

תתקס

ב"ה יום ד' ה' ניסן תרס"ז לפ"ק
ליובאוויטש

בני יקירי שי' כלתי הצנועה והכ' תי' נכדותיי היקרות והחביבות יחיו

באנו לביתינו שלו' ת"ל תמול בקר שעה 10½ בערך, ומצאנו את כ"א מו' הר' תי' ב"ה בחו"ש, כן דודתי הר' תי' ב"ה בחו"ש.

הנסיעה הי' בטוב ת"ל. מאיידטקוהנען שלחתי להם מכ'. מהגבול הי' לנו קאפיי'. על הגבול לא הכבידו עלינו כלל והתנהגו בנימוס וכדבעי למהוי, והי' לנו זמן לשתות טיי' ולשלוח טע"ג וכה"ג.

בקאוונא בא ר' יה"ל ובנו ונסעו אתנו, וכמובן הי' לי זה לא לנחת גדול. בוילנא נתראיתי עם הרח"ע שי' ומשם נסע ידידנו רא"א שי' עד דוינסק ר"מ ראפאפארט שי' עד שוינציאן והיו עוד אנשים וממילא הי' בלתי סדר כמובן הן מצידם והן מצד המשרתים. בדוינסק הי' חב"ד הרז"י שי', ונסע עד דריסא (היינו שעה 2 בלילה) והי' לנו רק קאפיי' קטן ודחוק, ופעלנו שנתן לאו"ח תי' קאפיי' דאמסקי ואנחנו עם החפיצים נשארנו בקאפיי' הזה, וישנתי רק מעט. שעה 6 באנו לויט' והיו על הוואגזל ונתראינו ת"ל, ומשם נסענו 6.20 ובאנו לרודני' שעה 8, ולפה באנו שלו' ת"ל ערך שעה 10½ כנ"ל.

כ"א מו' הר' תי' שמחה מאד בבואינו והיו דמעות של שמחה בהתפעלות קצת רק הבליגה והחזיקה א"ע. יעזור לה השי"ת שתקבל נחת ועונג מכל יוצאי חלצי' ושמחת עולם יהי' על ראשה.

תתקס

כ"א מו' הר' ב"ה בחו"ש: כבוד אמי מורתי הרבנית ברוך השם בחיים ושלום.
דודתי הר': מרת ברכה צבי' גיטל לעמפערט.
קאפיי': תא.
ר' יה"ל ובנו: ר' יעקב הלוי לפשיץ ובנו ה"ר נטע.
הרח"ע: ה"ר חיים עוזר גרודזנסקי.
רא"א: ר' אנשיל אראנאוויטש.
חב"ד הרז"י: חתן בת דודי ה"ר זלמן יצחק וואלשאניק.
לאו"ח: לאמך וחמותיך.

בפה ת״ל הכל שלו׳ הבחורים יחיו לומדים בטוב, ומהם העוסקים בהכנת המיכלא דמהמנותא ובוררים החטי שמורה שלהם ביגיעה רבה ועצומה ובהרבה שאלות עד אשר נשלח תמול טע״ג למחו׳ רש״א דאליצקי שי׳ ולעוד מקום להוודע אם באפשר להשיג קמח שמורה, והמה טרודים מאד. לשלם נתנה כ״א מו׳ הר׳ תי׳ מקמח שלנו כי ראתה אשר נוגע לו בנפשו ממש.

שאול דובער הי׳ על איספיטאני׳ ויצא ת״ל חפשי, וצריך עוד לעמוד בפריסוטסטאווע בדוינסק ערב פסח הבע״ל. ראיתיו בדוינסק ובד״כ התקוה קרובה אשר יצא אי״ה חפשי לגמרי.

בפה החורף עוד בתקפו השלג בריבוי מאד.

ועתה הנני מבקש אתכם להודיעני בפרטיות מכל אשר אתכם איך העברתם החפצים ובפרט הכתבי׳ איך העמדתם החדרים בהדירה, יתן השי״ת שיהי׳ בהצלחה, און ויא פילט איר זעך אין דער דירה ציא פילט איר זעך ביקוועם, ואיך הפאגאדע כעת ואם אתם מטיילים בכ״י, ועל כולם להודיע בפרטיות מבריאותכם ושלומכם ומשלו׳ הקטנות יחיו. ותכתבו לנו מכתבים לעתים קרובי׳ להחיות נפשינו, וגם מהקטנות יחי׳ יהי׳ באיזה מכתבי׳ עכ״פ פ״ש בכתב ידם.

בני שי׳ תכתוב לעלייאך ע״פ האדרעס שנמצא במכתבו שנשלח מכבר מפה, ותשלח לו המכתב בכתב אשורי ותשלח לו כתב חוזה אשר דורש זאת כל העת, ותראה שלא להקניטו.

או״ח תי׳ ספרה לי אשר הבע״ב „שפרינגל״ בקשה אשר האורחים הבאים לבקר יתאכסנו בביתה. לפ״ד כדאי הדבר, כי ודאי החדרים לא גרועים מריגמער.

ואכפול לבקש לכתוב לנו מכתבי׳ כסדרן משלומכם הטוב.

או״ח תי׳ כתבה תמול בטח יתקבל אי״ה.

לשלם: המשפיע ר׳ משולם קוראטין.
שאול דובער: זיסלין.
איספיטאני׳: בדיקה רפואית לראות אם מגיע לו פטור מהצבא.
העברתם החפצים: לדירה החדשה, כדלעיל אגרת תתקנז.
הפאגאדע: מזג האויר.
תכתוב לעלייאך: ראה גם לעיל אגרת תתקלד.

ותקבלו החוה״ש והברכה מאדה״ש ותחוגו את חהמ״צ הבע״ל בדיצה ובכשרות כאוות נפשכם ואביך וחותנך וא״ז דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

תפרוס נא גיני בשלו׳ ידידינו הנכבדים יר״א האחים אנזבאכער, וואלף, כהן, יחיו.

תתקסא

ב״ה יום ג׳ י״א ניסן תרס״ז לפ״ק
ליובאוויטש

בני יקירי שי׳ כלתי הצנועה והכ׳ תי׳ נכדותיי היקרות והנחמדות יחיו

ת״ל בעד החוה״ש כה לחי.

מכתבך ומכ׳ כלתי תי׳ גם מכתבם הגלוי נכון הגיעני לשמחת לבבינו. ות״ל אשר נתיישבתם בהדירה יתן השי״ת שיהי׳ בהצלחה בכה״פ . . .

בפרטיות מנסיעתינו כבר כתבתי לך במכ׳ הקודמים. אצלינו ת״ל הכל על נכון. אחי הרז״א שי׳ הי׳ פה תמול להתראות (אחרי הראי׳ הקצרה בויטעפסק) ונסע היום. האויר בפה לא קר, והשלג הולך לאיבוד מעט מעט. בד״כ השלג בריבוי מאד.

להוסאטין מס׳ שלחת עבור החשבון הקודם, וגם עפ״ע שלחת הרשימה אשר ציינתי.

בהתיבה בין הכתבים מצאתי ביכל (אשר נודע לי מכבר ולא ידעתי מקומו) והוא העתק מהגהות הרמ״ז והרב״ד ושאלותיו אשר על הגליון

תתקסא

נחיישבתם בהדירה: כדלעיל אגרת תתקנז.
הרז״א: הי״ר זלמן אהרן שניאורסאהן.
להוסאטין: ראה לקמן אגרות תתקסב. תתקסד.
עפ״ע: על פי ערך.
הרמ״ז: הי״ר משה זכות.
הרב״ד: הי״ר בנימין כהן.

דס' הכוונות דהוסטין. גם הגהות מהרנ"ש אשר נמצאו שם ואינם בפע"ח, אך נעתק רק עד כוונת קטורת. וכאשר אמרתי לך כן הוא לפ"ד אשר מה שנצרך לקנות אם יהי' באפשרי, הוא ס' הכוונות הג' כרכים, וס' דרוש נשמות אדם ואדם ישר, וס' לבנת הספיר (אשר לפ"ד קרוב שזה כת"י הרא"ס ז"ל. קודם נסיעתי עיינתי בו קצת וראיתי אשר באיזה מההגהו' שעל הגליון נחתם „סעבע"), ושארי הכת"י אין מה לרדוף אחריהם כ"כ. מהרשימה הספרדית תרשם כל אשר תמצא ידיך בעזרתו ית' ותשלח לאה"ק, ולא תפחות הרבה מהמחיר באופן שיהי' באפשר אי"ה לקנות גם מצד המוכר. כן אותן שאין עליהם מקחי' ממנו תרשום מקחים בינונים.

כשתקבל תשובה מהוסאטין בטח תודיעני. כן התשובה מאה"ק.

מהנעשה בעניני רמבע"נ בטח יוודע לך מידידינו הרש"ג שי'.

ידידינו הנכבד וואלף שי' בטח בא מדרכו והביא אתו מהאדוואקאט בדבר הגיזעלינשאפט, ותתראה עם ידידינו האחים גו"א שי' וצריכים לעשות בזה בעזה"י.

הרנ"ש: ה"ר נתן שפירא.

בעניני רמבע"נ: קופת רבנו מאיר בעל הנס, כולל חב"ד. ראה לעיל אגרת תתקמג, ובהנסמן בהערות שם.

בדבר הגיזעלינשאפט: חברת המניות, שהשתדל רבנו לייסד במשך השנים תרסז־ח, לבניית בתים בחברון ולקניית החצר הסטאמבולי (רומנו) עבור הישיבה „תורת אמת", ושע"י חברה זו יהיה אפשר אף לאסוף תרומות באופן חוקי עבור הישיבה „תומכי תמימים".

רעיון המניות לקניית חצר רומנו כבר עלה בשלהי קיץ תרס"ה, כאשר ה"ר ישע' ברלין הסכים לתת את מחצית מחיר החצר במזומן, באם יושג גם החצי השני ויקנו את הכל במזומן, אז רצה רבנו לייסד חברת מניות על מחיר החצי השני, כדלעיל אגרת תתקיג, וראה גם לעיל אגרת תתעז, ובהנסמן בהערות שם. ועל אישור חוקי לתרומות אלו כותב רבנו לעיל אגרת תתקטו. וראה בהערות שם.

גם למטרה השנית, יסוד חברה להחזיק ישיבות בהכשר ושיהיה אפשר באופן חוקי לאסוף תרומות עבור הישיבה, הרבה רבנו להשתדל מאז תחלת שנת תרס"ד, כדלעיל אגרת תתלט, ובהנסמן בהערות שם.

אך לשני הדברים לא התקבל הרשיון ולכן לא באו לפועל. בשנה שלפנינו החליט רבנו לייסד חברה כללית זו בוירצבורג, מחוץ לגבולות רוסיה, ולאחר אישורה בוירצבורג כחברה בין לאומית, להשיג אישור עליה גם ברוסיה.

את פרטי החברה הזאת מתאר בפרוטרוט כ"ק בנו אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע באגרת קיץ תרס"ז (לעיל ח"א נספח לאגרת קעג) „להרים קרן „תומכי תמימים" וקופת „כסף רמבה"נ" להיות ב' המוסדים האלו הם קיום הרוחני של עמנו הקדוש במדינתינו, ואך בהיותם נעשים במחשך ומעצור מפני פחד שוא".

ולעיל ח"ב אגרת קצח כותב אודותה רבנו „מובן אשר תכלית כוונתינו בזה בשביל מדינתינו . . ובחו"ל יכולים להשיג הרשיון על כ"ז בנקל, ובדעתינו להעביר הדבר למדינתינו ברשיון הממ[שלה]". ולקמן תתקעג „אשר ביכולת אי"ה לבוא ע"ז מענין לענין כו' ר"ל מחו"ל לפה".

החברה הנ"ל היא חברה אחת הכוללת את שני הדברים הנ"ל, קניית בתים בחברון ויסוד ישיבות בהכשר. בתקנון הכללי מדובר על שני הדברים, כנזכר לעיל שם ולקמן אגרת תתקסו. אך לפועל נוסדה המחלקה

ש"ב הרש"ל שי' מאה"ק עדיין לא בא לפה. בטח יבוא אי"ה ימים אלו.

ונא לכתוב לנו מכתבים תמידיים משלומכם ובריאותכם הטוב ולבאר הכל פרטיות.

או"ח תי' בטח כתבה לכם תמול. כעת היא טרודה בהכנת חה"פ הבע"ל ותכתוב מחר אי"ה.

הראשונה (קניית בתים בחברון) מיד בקיץ תרס"ז ועל המחלקה השניה נמשך הדיון בקיץ תרס"ח וחורף תרס"ט. לא ידוע לנו מה עלה בסופו של דבר. על סיבת הקדמת הדבר הראשון כותב רבנו לקמן אגרת תתקסז "אנחנו בשלנו יש לנו זמן, אבל דבר החצר דחברון ת"ו הרי אינו סובל זמן".

על ההכנות ליסוד החברה ראה לקמן אגרות תתקסד־ע. תתקעב־ד. תתקעח. ולעיל ח"א אגרת קעג (ה' אלול תרס"ז):

יש לנו תקוות בעזרתו ית' דבר האקציאן געזעלינשאפט יצא לאור. היו לנו בזה ימים של צער כי הי' דרוש הסכם מהרייכסקאנצלער מברלין, ושהה הדבר חודש ימים ות"ל באה ההסכמה. וזה דבר גדול. עתה מדפיסים האקציעס ועדיין לא נגמרו. ותקוותי אשר בעזרתו ית' ימכרו.

ובח"ב אגרת קצח:

והחלטנו לעשות אקציאנערני אבשצסטווא בשם "פילאנטראפיא" לקנות בתים באה"ק לטובת עניים ולהחזקת עוסקי תורה ויראי ד'. וכאשר בחו"ל זה בנקל יותר לעשות חברה כנ"ל, עסקנו בזה בוירצבורג. ומצד איזה עיכובים שהי' בזה מהמושל המקומי הי' בהכרח שיילך הדבר לברלין, ובעזרתו ית' בא הרשיון ע"ז מהרייכסקאנצלער, והדבר נתאשר.

האישור מהרייכסקאנצלער מברלין נמצא באוסף המכתבים. הוא נכתב ברביעי ביולי 1907 ואושר ע"י הנוטריוס ב־19 באוגוסט.

במשך שנת תרס"ח נקנו מניות מהחברה לכמה אלפי רו"כ, וכשבא מועד קניית החצר, שעלה כ"ב אלף רו"כ, התחיל הדיון אם לתת המעות על קניה זו. רבנו היה באותה שעה במאריענבאד וכ"ק בנו אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע בקראנץ. לאחר כמה דיונים והכנות (ראה אגרות א'יז. א'כ. א'כא. א'כג־ה) התקיימה אספה בין החברים המייסדים ובין כ"ק בנו אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע (אגרת א'כו), ואספה נוספת בברלין (שם ובהערות שם), בין רבנו ובין שלשה מרבני אשכנז בדבר החברה הזאת.

בסופו של דבר נקנתה החצר עבור דמי קדימה שנתן הי"ר שמואל גוראריי, כדלקמן אגרת א'יד, ובהנסמן בהערות שם. אמנם בתחלת חורף תרס"ט נקנתה, בסמיכות אליה, חצר נוספת עבור מעות המניות, כדלעיל ח"ב אגרת קצח:

עתה קנינו ת"ל עוד חצר קטן אשר בגבול החצר הגדול הנ"ל. וזה בעזר האקציעס אשר לע"ע נמכר במספר מועט.

וראה גם לקמן אגרת א'כ.

עוד בדבר קניית החצרות בחברון ראה לעיל אגרת תתעז. לקמן א'יד, ובהנסמן בהערות שם ושם.

בעת האספה בברלין דנו גם במטרה השניה, של יסוד חברת המניות, היא אספת מעות לישיבת תו"ת באופן רשמי, כמסופר לעיל ח"ב אגרת קצח:

בזמן ההתעסקות בדבר החברה הנ"ל נתעוררנו אשר האגודה תהי' ג"כ מטרתה לייסד חדרים ת"ת וישיבות ושיעורי ערב וכה"ג בכ"מ אשר תמצא לנכון בכל רחבי התבל, וליתן עזר להלומדים מזון ולבוש וכו' . . בנסעי ממאריענבאד נתוועדנו בברלין עם שלושה מהר' היראים האשכנזי' אודות פילאנטראפי' . . ונתעוררו להשתדל להמציא חבירים אל האגודה. ובעת הזאת נשתדל אנחנו בדבר הרשיון להביא את האגודה למדינתינו.

הרש"ל: הי"ר שלמה ליב אליעזרוב.

או"ח: אמך וחמותיך.

ותקבלו החוה"ש והברכה מאדה"ש ותחוגו את חהמ"צ הבע"ל בדיצה ובכשרות כאוות נפשכם ואביך וחותנך וא"ז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

הספרים שלך המה בשלימות ועומדים כסדר כמאז כן עתה.

תתקסב

ב"ה ע"פ תרס"ז לפ"ק
ליובאוויטש

בני יקירי שי' כלתי הצנועה והכ' תי',
נכדותיי היקרות והנחמדות יחיו

משלומינו ת"ל כה לחי.

ת"ל בערנו את החמץ מביתינו ומרשותינו יעזרינו השי"ת ויתן בלבבינו לבער את החמץ הרוחני מרשותינו ויהי' לבבינו איליו ית' לבדו.

מכתבך הזאקאז' והגלוי והסתום קבלנו לרוב עונג. נהניתי אשר מוסכמים בהוסאטין, ולא תַכבד עליהם ביותר באיזה מארקין ובדרישות יתירות.

ממה שהחליטו בויסבאדין בטח תודיעני. ותכתבו לנו בכ"ע משלומכם הטוב, ובפרטיות מחה"פ הבע"ל.

או"ח תי' טרודה בהכנת יו"ט, עפ"ע תכתוב אי"ה בחוה"מ, ואני באשר בל"נ לא אכתוב בחוה"מ הקדמתי לכתוב היום.

תודיעני אם השגת לאפות מצות מצוה היום. בקרב אנו הולכים אי"ה לאפות מצות מצוה יתן השי"ת אשר מיכלא דמהימנותא יאיר בנפשינו אשר באמונתינו נחי' לחיות באור חיי החיים תמיד כה"י כו'.

תתקסב

בהוסאטין: ראה אגרת שלפנ"ז.
או"ח: אמך וחמותיך.
עפ"ע: על פי ערך.

מפני יקרת הזמן אקצר.

ותקבלו החוה״ש והברכה מאדה״ש ותחוגו את חהמ״צ הבע״ל בדיצה ובכשרות כאוות נפשכם ואביך וחותנך וא״ז המברך אתכם בשמחת החג הבע״ל דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

תתקסג

ב״ה יום ב׳ ד״ד ניסן תרס״ז לפ״ק
ליובאוויטש

כבוד ח״ד ידי״נ הג׳ המפורסם ווח״ס נכבד ומרומם י״א כו׳ מו״ה ישעי׳ שי׳

ת״ל בעד החוה״ש כה לחי.

מכתבו מקודם יו״ט כן מחוה״מ נכון הגיעני. ולפלא שאינו מזכיר בדבר בריאותו, ולפי דברי ידידינו רצ״א שי׳ זעט איהר אויס בעסער ת״ל. והשי״ת ישלח לו רפו״ש בקרב ויחזקו שיהי׳ בריא אולם . . .

זה כמה שנים אשר רצוני וחפצי לעשות מקוה בחצירינו ובשנים האחרונים כאשר נתמעטה ההשגחה בעיר מורגש בזה הנחיצות, וכמה מהאורחים הנכבדים ג״כ תובעים זאת, ובשנה העברה התחלנו לחפור בחצר במקום שבררנו לצד הרחוב הקטנה שבצד השמאל להחצר שלנו. אך באשר הבית תפלה שלהם הוא ברחוב ההיא עמדו הערלים ודברו בחוזק מאד שלא יניחו בשו״א אם כי ע״פ זאקאן מותר אמנם פחדנו מהם וגם אדון העיר בקשני בזה והפסקנו את החפירה וסתמנו המקום.

האחים גו״א שי׳ נתנו ע״ז שבעה מאות ר׳, וערך קרוב לד׳ מ׳ הי׳

תתקסג

מו״ה ישעי׳: ברלין. אגרות נוספות אליו — לעיל תתל, ובהנסמן בהערות שם.

מקוה בחצרנו: בהלכות בניית מקוה זו דנות אגרות דלעיל ח״א קסז־ט. קעא. וראה גם לקמן אגרת תתקעח.

הפסד בהנ״ל כי כבר נחפר הרבה וההכנות שנעשו במקום החפירה אשר הכל נשאר.

עתה נתעורר אצלי הענין מצד הנחיצות הגדולה כעת מצד העדר ההשגחה ביותר על המקוה שבעיר ועוד כבדות הרבה אשר נחוץ מאד שיהי׳ לנו מקוה בחצירינו ואני חושב לעשותה אי״ה בסוף חצירינו לא אל הרחוב ולעשות בנין חומה. והפריסטאוו אומר שלא יהי׳ בזה שום דבר ח״ו.

ובדעתי לבנות חדר א׳ ערך ט״ו ארשין על יו״ד. מזה יהי׳ 5 ארשין על מקום הפאראביק ויו״ד על יו״ד יהי׳ חדר המקוה, וכפה״נ בסוף החצר לא יהי׳ כבד להשיג אי״ה מים. ודעתי לחפור בעגבער. והשערתי שיעלה בס״ה ערך שני אלפים, ואני חושב שיתן כבודו ע״ז חמשה מאות.

ובזה הנני מבקש את כבודו להסכים ע״ז. ותקוותי שגם יתר ידידינו יתנו אי״ה וגם האחים גו״א הגם שנתנו בטח יתנו אי״ה עוד איזה מאות. ובקשתי להשיבני תיכף ע״ז כי דרוש לי לעשות אי״ה כל ההכנות לזה קודם נסיעתי אי״ה צלחה לחו״ל.

לע״ע כתבתי לויט׳ ושאלתי אם יש שם החופרים בעגבער וכמה תעלה החפירה, בטח ישיבני בהקדם כנ״ל. ונא להודיעני מבריאותו ושלומו הטוב איך הוא מרגיש א״ע והשי״ת ישמרהו ויחזקו . . והשי״ת יעזור לכ׳ ויצליח לו בכל ענייניו בגו״ר.

ויקבל החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשו וב״ד ידידו עוז דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

פריסטאוו: ראש המשטרה.
פאראביק: מיחם.
בעגבער: במקדח.

תתקסד

ב״ה יום ב׳ ד״ד ניסן תרס״ז לפ״ק
ליובאוויטש

בני יקירי שי׳ כלתי הצנועה והכ׳ תי׳ נכדותיי היקרות והנחמדות יחיו

ת״ל בעד החוה״ש כה לחי.

כל מכתביך מקודם יו״ט כן מכתב זו״כ תי׳ מיום א׳ דחוה״מ קבלנו לגודל קו״ר, ועתה אנו מקוים לקבל מאתך מכ׳ מאחר יו״ט.

נהניתי אשר עלה בידך ת״ל לאפות מצה שמורה בעיו״ט, וכאשר זכנו השי״ת במצות מצוה בגשמיות כן יזכינו בענינה ברוחניות. אצלינו הי׳ היו״ט כשורה ת״ל בכל פרט. תודיעני איך הי׳ אצליכם.

כלתי תי׳ כותבת אשר הסדר הא׳ הי׳ לא יפה כ״כ כי התענית בעיו״ט והיית יגע מאד. אולי ח״ו סבלת מהד׳ כוסות מתוקף היין או מההידור בהכזית מרור. תכתוב לי בפרטיות מה הי׳ בזה כי איך בין אומרוהיג מזה. וגם למה התענית ולא הכנות סיום מקודם, אם כי היית טרוד מ״מ הי׳ אפשר ללמוד מסכ׳ קטנה. כ״ז תודיעני הכל. כן אם ש״ב ראי״נ הי׳ אצליכם כל היו״ט או רק הימים הראשונים. ותכתוב לי מבריאותך ובריא[ו]ת זו״כ תי׳ ובנותיך היק׳ יחיו . . .

הרשימה מהבוך קבלתי. הענינים אשר רשמת, רובם ובפרט ענין המספר, איז מיר ניט ביקאנט כלל, וכאשר אתה כותב שזה כתי״ק כ״ק אאזמו״ר זצוקללה״ה נ״ע מס׳ כן הוא. ובכללות הנני נהנה מאד אשר ת״ל בא הבוך לידי ואודה לה׳ על כל הטוב אשר גמלנו. והשי״ת יעזרינו לעסוק בתורת אבותינו הק׳ זצוקללה״ה ולהבין כל דבריהם על בורים ושיפעלו הדברים בנו בתורה ותפלה ותשו׳ ומע״ט כו׳.

בדבר האקציעס אינו ידוע לי פרטי הדברים וכפה״נ ממכתב ידידינו הרש״ג שי׳ כבר מוכן הכל והוא שבע רצון מזה וצריכים להגיש

תתקסד

זו״כ: זוגתך וכלתי.

בדבר האקציעס: חברת המניות, דלעיל אגרת תתקסא, ובהנסמן בהערות שם.

הרש״ג: הי״ר שמואל גוראריי.

על רשיון, ושואל מאתי בדבר השם, והשבתי לו היום בטע״ג דרך קרעמענצוג (כי תמול לא קבלו אצלינו טע״ג כי הי׳ יום א׳ וגם פראזדניק) שתקרא כך „אקציאן גיזעלנשאפט פיר קופין האַייזער אין חברון פאליסטיני״.

מש״כ סתם בתים ולא בתי חסד, באשר בדעתינו שאם יעלה בידינו בעזרתו ית׳ לקנות החצר יהי׳ מוקדש על הישיבה, והיינו לבד המקום הנצרך על הישיבה והת״ת יהי׳ הכנסתה מוקדש על הישיבה כו׳, ולזאת לא כתבתי בתי חסד שהנושא הוא דיורים לעניים בחנם וכה״ג ואין זה מתאים עם הכוונה הנ״ל. וגם דעתי שצריך להיות מפורש על חברון ולא על א״י בכלל.

ר׳ שמואל תנחום הוא פה ודעתי שיסע אי״ה לריגא לדבר עם ח״ד הר״י שי׳, וגם ישתדל לעשות עוד אנשים לזה שיצטרפו בהאקציעס.

אמנם כעת הגיע מכ׳ לש״ב הרב רש״ל שי׳ לפה שנתחדש קונה על החצר א׳ ממצרי׳ וחושש מאד כו׳. את המכתב אני שולח לידידינו הרש״ג שי׳ וצריכים להשתדל למהר הרשיון בעזרתו ית׳ למען שיהי׳ ביכולת לעשות בזה אי״ה בהקדם.

ש״ב הרש״ל יחשוב לנסוע מפה אי״ה שבוע הבע״ל. מעניני תמן בטח נודע לך הכל מידידינו הרש״ג שי׳.

תודיעני אם הי׳ ידיעה מהוסאטין בדבר הכת״י כן אודות הספרים, כמו״כ אם שלחת רשימה לאה״ק ואפשר קבלת תשובה.

בדבר הספרים שלך כבר כתבתי לך שעומדים על מקומן.

אנשים באים מעט בזמנים אלו, ובד״כ כעת עדיין הסדר מתנהג ע״ד דוגמא דוירצבורג זמן השינה קודם חצות לילה, זמן האכילה ביום קודם חצי היום. האויר בפה קר עדיין ולילה דמוצאי יו״ט הי׳ ערך 6/7 ג׳ קור, ביום החמה זורחת איזה שעות. שלג יש הרבה ומתפשר מעט

פראזדניק: יום חגם.

החצר . . הישיבה: החצר הסטאמבולי (רומנו) מוקדש לישיבה שתתייסד בחברון. הישיבה נוסדה כעבור שנים אחדות, כתחלת תער״ב ונקראה בשם „תורת אמת״. ראה מבוא לח״א ע׳ 34. ראה גם לקמן אגרת א׳טז.

ר׳ שמואל תנחום: שוחאט, דלעיל ח״ב אגרת רכב.

ח״ד הר״י: חתן דודי הי״ר ישע׳ ברלין.

רש״ל: ר׳ שלמה ליב אליעזרוב.

מהוסאטין: דלעיל אגרות תתקסא־ב.

מעט. אנו חושבין לשכור אי״ה אנשים להגבי׳ אותו מחצירינו עכ״פ מהפאדער הויף.

בד״כ אין חדשות הכל הולך כשורה ת״ל וכן יעזור השי״ת על להבא.

ותקבלו החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשכם ואביך וחותנך וא״ז דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

או״ח תי׳ ב״ה בחו״ש וכתבה לכם תמול. כ״א מו׳ הר׳ תי׳ ודודתי תי׳ ב״ה בחו״ש.

תתקסה

ב״ה יום ה׳ ד״ז ניסן תרס״ז לפ״ק
ליובאוויטש

בני יקירי שי׳ כלתי הצנועה והכ׳ תי׳
נכדותי היקרות והחביבות יחיו

ת״ל בעד החוה״ש כה לחי.

מכתבך בני יקירי ממוצאי יו״ט קבלנו לרוב עונג אשר נודענו משלומכם, ואבקשך על להבא לכתוב לנו בכ״ע משלומכם הטוב להחיות נפשינו ותשיבני בפרטיות על מכתבי הקודם, וגם בדבר האגודה תבאר לי בפרטיות איך ומה נעשה, וכאשר כתבתי לידידינו הרש״ג שי׳ שבד״כ צריכים למהר בזה.

רש״ת יסע אי״ה אחר ש״ק הבע״ל לריגא כי ממתין על דאוויערנסט שיקבל אי״ה ימים אלו.

או״ח: אמך וחמותיך.
כ״א מו׳ הר׳: כבוד אמי מורתי הרבנית.
ודודתי: הרבנית ברכה צבי׳ גיטל לעמפערט.

תתקסה

האגודה: חברת המניות דלעיל אגרת תתקסא, ובהנסמן בהערות שם.
הרש״ג: ה״ר שמואל גוראר׳.
רש״ת: ר׳ שמואל תחנום שוחאט שבאגרת שלפנ״ז.
דאוויערנסט: רשיון.

בפה אין חדשות תמול בא ראש ישיבה משצעדרין אומרים עליו שלומד בטוב, רק לא הי׳ ראש ישיבה מעולם. גם יבוא ימים אלו א׳ מקאוונא אשר משבחים אותו ג״כ הרבה בלימוד והוא הי׳ ראש ישיבה, ונראה מי מהם מסוגל יותר אל השיעור והנהגת הנערים, והשני יהי׳ מלמד על מקום ר׳ אליעזר שי׳.

תמול שלחתי לך מאה רו״כ.

הנני שולח לך מוסג״פ ג׳ מאמ׳. והשי״ת יעזור לך ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולקיים כו׳. ונא לכתוב לנו מכ׳ בכ״ע ולהודיעני בפרטיות מבריאותכם ושלומכם הטוב.

ותקבלו החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשכם ואביך וחותנך וא״ז דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

תתקסו

ב״ה יום ג׳ ב׳ אייר תרס״ז לפ״ק
ליובאוויטש

בני יקירי שי׳ כלתי הצנועה והכ׳ תי׳ נכדותיי היקרות והחביבות יחיו

ת״ל בעד החוה״ש כה לחי.

עד יום זה לא הי׳ לי זמן לכתוב רק תמול כתבתי להקטנות יחיו.

מכתבך הארוך מיום ג׳ מפרטיות דבר האגודה קבלתי במוצש״ק, וטוב עשיתם אשר כללתם בזה ענינים השייכים לתו״ת, ובאשר לא שערתי זאת וחשבתי שעשיתם רק בדבר החצר לזאת כתבתי מש״כ בדבר קריאת השם.

ראש ישיבה משצעדרין: ה״ר יחיאל קומיסר משצדרין.
א׳ מקאוונא: גוטליב. ראה ליובאוויטש וחייליה ע׳ 84.
על מקום ר׳ אליעזר: קפלן, שהתמנה למנהלה הכספי של הישיבה, כדלעיל אגרת תתקמ.

תתקסו

האגודה: חברת המניות דלעיל אגרת תתקסא, ובהנסמן בהערות שם.

אמנם זאת מה שלא נז' בהאוסטאוו בדבר מטרת הח' לעשית ת"ת וישיבה או דירה לת"ת ולישיבה ג"ז אינו נכון, באשר זאת תכלית כוונתינו בהחצר. ולפה"נ זהו מפני הזהרת ידידינו וואלף שי' שלא לגלות להעו"ד כוונתינו זאת, ולפ"ד אין בזה שום חשש, ואולי עי"ז יהי' הכובד ח"ו לעשות הישיבה ושההכנסה ממנה תהי' על הישיבה (אם כי זה נכלל בתמיכת הלומדים) ונצרך להזכיר זאת.

את הדאוויערנסט עוד לא עשיתי כי הנאטאריוס אינו בביתו ובטח יבוא ימים אלו ואעשה אי"ה, אבל לשולחו לריגא זה דבר כבד כעת.

חב"ד הרז"י שי' חלתה בתו הנשואה והיום שלחתי בטע"ג ולא קבלתי תשובה, והשי"ת יודע מה נעשה שמה, צערי גדול מאד. והשי"ת יעזור לי לקבל עונג ונחת ולהתבשר תמיד בבשורות טובות מאוהבינו וידידינו יחיו.

מסופק אני אם יתרצה ח"ד הר"י שי' לחתום על האוסטאוו, ואם היות כי מצד החצר הי' טוב שיהיו חתומים מי שיהיו, אבל מצד הענינים השייכי' לתו"ת א"א לחתום כ"א אותן הידועים לנו. ובד"כ צריכים לשמור באוסטאוו הזה ג"כ כפי שעשינו בהאוסטאוו „יבנה", אשר גם במשך הזמן לא יוכלו לכנוס בעלי דיעות שאינם מהוגנים ח"ו. מיא דארף דאס ביווארענען בעזרתו יתי'.

המכתב נשאר על היום יום ד', כי בד"כ שבוע זו יש עבודה ולא הספקתי לכותבו תמול, ותמול קבלנו מכתבכם מיום ועש"ק לרוב עונג. גם קבלתי האוסטאוו וצריך אני זמן רב לקרותו ולהבינו, ומובן כמה מספיק לי הזמן ע"ז. אמנם בכללות נודע לי הפרטים ממכ' שכתבת במכ' הזאקאז'.

את המחאה בדבר האלייאנס הנעשה בל' אשכנז נצרך להדפיסה, כי לפי המכ' מירושת"ו ששלח לי יה"ל עוד חושבים האלייאנס לעסוק

אוסטאוו: תקנון.

מטרת . . דירה לת"ת ולישיבה: ראה אגרת תתקסד.

דאווייערנסט: שטר הרשאה מאת רבנו ליסוד חברה הנ"ל. עד"ז גם לקמן אגרות תתקסז־ע. תתקעב. גם שאר החברים המייסדים הוצרכו לשלוח הרשאה כזו, כדלקמן אגרת תתקעח.

חב"ד הרז"י: חתן בת דודי ה"ר זלמן יצחק וואלשאניק.

ח"ד הר"י: חתן דודי ה"ר ישע' ברלין.

יבנה: דלעיל אגרת תתלט, ובהנסמן בהערות שם.

האלייאנס: שיסדו בתי ספר חילוניים בארה"ק.

יה"ל: יעקב הלוי לפשיץ.

בזה. ובד"כ נחוץ שיקבלו מחאות להשפילם מגאותם ולחסום דרכם כו', ומה שיעלה ההדפסה אין לעמוד ע"ז, רק לא יהי' נזכר שם וירצבורג.

יה"ל כתב לי ששלח לך עוד איזה דבר להעתיק, אם יקבל הדירעקטאר לאנג להעתיק נכון הדבר, ותשלח לו ההעתקה וידפיסו המה.

שלחתי לך מכתב ידידינו . . שי', מצבו נורא מאד ר"ל אולי יעלה בידך איזה דבר בזה הוא דבר גדול מאד. והשי"ת יהי' בעזרך, ויעזור השי"ת לכל אוהבינו וידידינו וירום קרנם מעלה מעלה בגו"ר.

ידידינו הרש"ג שי' כפה"נ הוא בהאמבורג, וכאשר נצרך לי לכתוב לו א"י היכן לכתוב, ואפשר אשלח אי"ה המכ' על ידיך.

בקשתי להודיעני בכ"ע מבריאותכם ושלומכם הטוב ותחי' נפשינו.

ותקבלו החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשכם ואביך וחותנך וא"ז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

תתקסז

ב"ה יום ב' ח' אייר תרס"ז לפ"ק
ליובאוויטש

בני יקירי שי' זוג' כלתי הצנועה והכ' תי',
נכדותיי היקרות והחביבות יחיו

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי.

מכתב זו"כ תי' כן מכתבך הגלוים מיום א' ומיום ב' קבלנו לרוב

הדירעקטאר לאנג: דלעיל ח"ב אגרות רפ. רפו. רצא.
הרש"ג: ה"ר שמואל גורארי'.

תתקסז

זו"כ: זוגתך וכלתי.

עונג ולגודל קו״ר אשר נודענו משלומכם הטוב, ואבקש אתכם על להבא לכתוב לנו בכ״ע משלומכם הטוב להחיות נפשינו.

מריגא הי׳ היום טע״ג מהרז״י שי׳ אשר בתו הוטב מצבה ת״ל, והשי״ת ישלח לה רפו״ש בקרב בתוך כו׳. הי׳ פראפ׳ מקעניגסבערג, ותמול הי׳ טע״ג אשר הפראפ׳ אינו מחמיר כ״כ, והיום הי׳ ידיעה אשר יש הטבה נכונה ת״ל. והשי״ת יחזקה.

מח״ד הר״י שי׳ קבלתי תמול מכתב וכותב שקיבל מכתב מהלאד׳ שמוסכם על ריד״פ ורד״א ורמ״ש ורל״מ, וכותב הלאד׳ שקבל הסכם ג״כ מבא״ב, והרעציצער כותב ג״כ לח״ד שי׳ שמסכים כנ״ל. וכבר כתבתי לח״ד שי׳ ולהרש״ג שי׳ שאני מסכים כנ״ל. וא״כ לכאו׳ זהו גמר דבר . . כעת כתבתי לח״ד שי׳ אחרי שהמה מסכימים כנ״ל זהו גמר, וצריכים לכתוב לתמן שהמה הממונים ותשקוט הארץ.

תמול נתקבל העתק האוסטאוו בל׳ רוסי׳, בטח כתבת אתה או ידידינו הרש״ג שי׳ לח״ד הר״י שי׳ בדבר חתימתו. אני מסופק מאד אם יחתמו הר״י והר״י הורעויץ יחיו. וגם על הרשמ״ט והרמ״מ יחיו אני מסופק . . על כל דבר השקלי׳ וטרי׳ רב הוא ושוקלים כל דבר במאזני שכלם והכל לחומרא ובד״כ השלילה קודמת לכל. ואם כי אנחנו בשלנו יש לנו זמן, אבל דבר החצר דחברון ת״ו, הרי אינו סובל זמן. ולזאת אם הי׳ אפשר לעשות הגיזעלינשאפט בלעדם, הי׳ נצרך לעשות, ולא להמתין עליהם.

לידידינו הרש״ג שי׳ לא כתבתי אודות זה, כי איננו יודע מתי יסע

מהרז״י: מה״ר זלמן יצחק וואלשאניק, ראה לעיל אגרת שלפנ״ז.
מח״ד הר״י: מחתן דודי הי״ר ישעי׳ ברלין.
מהלאד׳: מהאדמו״ר מהריי״ד מלאדי.
שמוסכם: לפשרה בקשר לדרישת רבנו להעמיד ממונה את הריד״פ, כדלעיל אגרות תתקמג־ד. תתקנד.
ריד״פ: ר׳ ישראל דובער פרומקין.
רד״א: ר׳ דובער אפרת.
רמ״ש: ר׳ מרדכי שלאנק.
רל״מ: ר׳ ליב מנוחין.
מבא״ב: מהאדמו״ר מהרש״נ מבאברוויסק.
רעציצער: אדמו״ר מוהרש״ב מרעציצע, דלעיל אגרת תתקנד.
רש״ג: ר׳ שמואל גוראר׳.
האוסטאוו: התקנון לחברת המניות דלעיל אגרת תתקסא, ובהנסמן בהערות שם.
הרשמ״ט: הי״ר שמואל מיכל טריינין.
הרמ״מ: הי״ר מנחם מאניש מאנעסזאן, שכל אלו מחברי מייסדי ותומכי הישיבה תומכי תמימים.
בשלנו: יסוד החברה לצורך הישיבה תומכי תמימים, כדלעיל שם.

למדינתינו, ולפה"נ יסע ימים אלו ואפשר יהי' פה וכפה"נ ממכתבו שממתין על בערנשטיין והוא צ"ל שבוע הבע"ל בתארקאו או ביעקט', ובערנשטיין נוסע היום לחו"ל, נר' שלא יהי' כעת פה.

אני אעשה אי"ה הדאווייערנסט מחר אי"ה, ובדעתי לשולחו לפ"ב לידידינו הרש"מ שי'.

ידידינו ש"ב הרש"ל שי' נסע היום לבוכארא דרך מאסקווא, ממאסקווא נוסע א' ממכיריו מדיירי סאמארקאנד אשר ממתין עליו, ויסעו מחר אי"ה ממאסקווא. והשי"ת יצליח דרכו.

בקשתי להודיעני בכ"ע משלומכם הטוב ומכל הנעשה אתכם לטוב.

ותקבלו החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשכם ואביך וחותנך וא"ז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

תודיעני אם הי' ידיעה מהוסאטין כן מאה"ק.

תתקסח

ב"ה יום ה' י"א אייר תרס"ז לפ"ק
ליובאוויטש

בני יקירי שי' זוג' כלתי הצנועה והכ' תי',
נכדותיי היקרות והחביבות יחיו

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי.

מכתביכם היק' נכון הגיעני לגודל קו"ר והנני מבקש אתכם על להבא לכתוב לנו בכ"ע משלומכם הטוב להחיות נפשינו.

את הדאוויראנסט שלחתי תמול לידידינו הרש"מ שי' לאשרו אצל

דאווייערנסט: שטר הרשאה ליסוד החברה הנ"ל.
הרש"ל: הי"ר שלמה ליב אליעזרוב.
מהוסאטין כן מאה"ק: בדבר קניית כתה"י והספרים. ראה לעיל אגרות תתקסא־ב. תתקסד.

תתקסח

דאווייעראנסט: הרשאה ליסוד חברת המנות דלעיל אגרת תתקסא, ובהנסמן בהערות שם.

הנאטארינס ולשולחו אליך. בטח כתבת מזה גם להרש״מ (אח״כ נזכרתי שאתה כותב שכתבת גם להנ״ל) ואם ח״ד הר״י שי׳ והר״י הורעויץ שי׳ והרש״מ שי׳ ימאנו לחתום, אשר כן השערתי כאשר כתבתי במכ׳ הקודם, לפ״ד אין לנו להמשיך הענין בשביל זה עד שנפעול עליהם, ומה לנו אם יהיו המייסדים אנשים בלתי גבוהים כ״כ רק שיהיו משלנו ולא יתערב זר ח״ו.

השערתי אשר חב״ד הרז״י שי׳ לא יסרב בזה, ואני חושב שגם ר״ש יאקובסאן טוב, וגם רצ״ה אוועדבוך ורז״ד דובין וכה״ג. ואפשר אינו נחוץ שיהי׳ עשרה דוקא.

כן הוא לפ״ד שצריכי׳ למהר אישור הדבר, ותקוותי אשר המה יצטרפו אי״ה אח״כ. והאישור יותר טוב שיהי׳ ע״י האדוואקאט, אם כי יכולים לקמץ בזה ערך 130 מארק מ״מ יותר טוב שיהי׳ ע״י אדוואקאט, ובדבר האיש נראה אי״ה אחר האישור. והשי״ת יהי׳ בעזרינו שנוכל ליקח את החצר ויעזרינו השי״ת גם ביתר הענינים הטובים והמועילים בעזרתו ית׳.

מוסג״פ חשבון שנתקבל מרמ״א, ונכון שתכתוב איליו מכתב, וא״צ להרחיקו ח״ו.

אצלינו אין חדשות. האויר לח מאד השלג כמעט נפשר כולו, גשם יורד ומובן אשר לפ״ע זה הוא הבלאטע אשר תתפשט בכל רחובות העיר.

היום שלחתי למאהליב לקבל את הפאס עבור או״ח תי׳, תקוותינו שיתקבל אי״ה שבוע הבע״ל.

ויקבלו החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשם ואביך וחותנך וא״ז דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

הרש״מ: ה״ר שמואל מיכל טריינין.
ח״ד הר״י: חתן דודי ה״ר ישע׳ ברלין.
חב״ד הרז״י: חתן בת דודי ה״ר זלמן יצחק וואלשאניק.
רז״ד דובין: אבי ה״ר מרדכי דובין מריגא. ראה אודותיו אג״ק אדמו״ר מהוריי״צ נ״ע ח״ד ע׳ מט ־ר׳ זלמן בער מיט זאיין חסידות׳ן ברעון״.
החצר: הסטאמבולי (רומנו) בחברון עבור הישיבה תורת אמת, כדלעיל שם.
הפאס: לנסוע לחו״ל.
או״ח: אמך וחמותיך.

תתקסט

ב״ה אור יום ג׳ ט״ז אייר תרס״ז לפ״ק
ליובאוויטש

בני יקירי שי׳ זוג׳ כלתי הצנועה והכ׳ תי׳,
נכדותיי היקרות והחביבות יחיו

ת״ל בעד החוה״ש כה לחי.

מכתבכם נכון הגיענו לרוב עונג אשר נודענו משלומכם הטוב, ובקשתי על להבא לכתוב לי בכל עת משלומכם הטוב להחיות נפשינו . . .

את הדאוויערנאסט שלחתי לפ״ב לפי השערתי יושלח אליך ימים אלו, ונצרך למהר בדבר הרשיון ולא להמתין על הגדולים כאשר כתבתי במכ׳ הקודם.

העקזעמפליארין הנשלחים מתמן לא נתקבלו עדיין לפה, וא״י אם יניחום על הגבול ולפלא שאין אתה כותב בכללות מה נמצא שמה, וכפה״נ זה כעין חוברת. אם יניחו על הגבול לבטח יתקבל ימים אלו.

ח״ד הר״י שי׳ מחזיק בשיטתו שמסכימים כולם על הריד״פ ובלי הוספה על הד׳ ושזהו גמר. הלואי שיהי׳ כן . . ותודיעני מקבלת הדאווייער׳ שלי ומהנעשה בזה.

ותקבלו החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשכם ואביך וחותנך וא״ז דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

תתקסט

הדאוויערנאסט: הרשאה ליסוד חברת המניות דלעיל אגרת תתקסא, ובהנסמן בהערות שם.
העקזעמפליארין: ראה לעיל אגרות תתקסא. תתקסד. תתקסז, על קניית ספרים מאה״ק.
ח״ד הר״י: **התן דודי ה״ר ישע׳ ברלין.**
שמסכימים כולם: לפשרה בענין ממוני כולל חב״ד, כדלעיל אגרת תתקסז.

תתקע

ב״ה יום א׳ ד״א אייר תרס״ז לפ״ק
ליובאוויטש

בני יקירי שי׳ כלתי הצנועה והכ׳
נכדותיי היקרות והחביבות יחיו

ת״ל בעד החוה״ש כה לחי.

שבוע העברה כתבתי רק פ״א מפני שלא הי׳ הזמן מרווח כ״כ, ובד״כ בזה״ז יש עבודה.

מכתבך מיום א׳ קבלנו לגודל קו״ר ות״ל בעד שלומם ובריאותם.

בדבר המס הי׳ נכון שיכנס להם ידידינו ר״ד אנזבאכער או וואלף ויוכיחום ע״ז, ועפ״ע יבטלו הדבר – בעזרתו יתׄ׳ –

לפי המכתב שקבלתי תמול מידידינו הרש״מ נר׳ אשר יעשה הדאווייער׳ שלי אחר ימי אידם דהיינו ביום ד׳ הבע״ל וזה לפלא אחרי שקיבלו זה יותר משבוע.

בדבר המנהלים יותר טוב לפ״ד להעמיד את ידידינו הרנ״ג שי׳ ור׳ אליקום וואלף שי׳, כי בד״כ יותר טוב להיות לא כ״כ מורגש בהענין ומה שצריכים לעשות יכולים לעשות אי״ה גם באופן כזה ואדרבא בנקל יותר כמובן. וכשאשיג היום עם מי לשלוח לויט׳ אשיב לך כן אי״ה בטע״ג.

אצלינו בד״כ אין חדשות ות״ל הכל כשורה. ובקשתי לכתוב לנו מכתבים תמידיים משלומכם הטוב ולבאר הכל בפרטיות. והשי״ת יעזרינו להתראות אי״ה בקרב בחו״ש.

ותקבלו החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשכם ואביך וחותנך וא״ז דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

תתקע

עפ״ע: על פי ערך.
הרש״מ: הי״ר שמואל מיכל טריינין.
דאווייער׳: הרשאה ליסוד חברת המניות דלעיל אגרת תתקסא, ובהנסמן בהערות שם.
הרנ״ג: הי״ר נתן גוראר׳.
מורגש: היינו שרבנו וכ״ק בנו הרב לא יהיו שניהם רשומים בתור מנהלי החברה.

תתקעא

ב"ה יום ב' ד"ב אייר תרס"ז לפ"ק
ליובאוויטש

כבוד ידי"נ הרה"ח המפורסם נכבד ומרומם יר"א כו' מו"ה יעקב מרדכי שי'

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי.

מכתבו מיום ב' העבר נכון הגיעני, ונכון שישיב לבני שי' חות דעתו בהענין ששלח לו, ויברר הדברים ויגיד לו דעתו בלי מסוה. ובקשתי להודיעני מהו כללות הענין ששלח לו ומה דעתו בזה. והשי"ת יחזק לב בני שי' בתורתו ועבודתו יתי' ללמוד וללמד לשמור ולעשות כו'.

את מכתבו מט' ניסן קבלתי מכבר ומפני טרדותיי לא השבתי לו.

בדבר המאשין הנה בעצם הדבר כבר מבו' הרבה בשד"ח. אמנם מה אומר לו אם ח"ו כבודו יתיר מאשין בלתי ספק אשר יתהוו מאשין ברוב עיירות מפלכים שלהם על סמך זה. וגם זאת בלתי ספק אשר המאשין בלי השגחה היא גרועה הרבה יותר מהפאדראדין, כי עמל העיסה הוא הרבה יותר באין ערוך וממילא נוגע ביותר השהי', ואם כבודו במקומו ישגיח היטיב על כל פרט (גם זה א"א להחליט כ"כ כי הרי לא יהי' בעצמו כ"א ע"י שלוחים כו', וביותר כי כל דבר נחלש מזמן לזמן, ואם בראשית הזמן יסכימו ויתנו לו מהקהל כל מה שידרוש בהנוגע להשגחה במשך הזמן ימאנו כו') אבל יהיו מקומות אשר לא ישגיחו וזה גרוע מאד. וגם לא בכל המקומות המאשין הן של הקהל כ"א של יחידים והקלים שבהם מביטים בשלהם ויפסידו יותר בהנוגע אל הכשרות מהאופים הקלים. והלא יותר טוב לעשות תנורים ופאדראדין של קהל (כי טענות האופים אחת היא) וכבודו יעמ[י]ד משגיחים טובים וכמה שיהי' התיקון בזה עכ"פ לא יהי' קלקול ח"ו.

תתקעא

נדפסה ביגדיל תורה (נ.י.) חוברת עא סי' נג, מתוך גוכתי"ק.
מוה"ר יעקב מרדכי: בעזפאלאוו. אגרות נוספות אליו — לעיל תתלד, ובהנסמן בהערות שם.
המאשין: לעשיית מצות. ראה בזה לעיל ח"א אגרת קלג.
בשד"ח: מערכת חמץ ומצה סי' יג אות יב (קה"ת ח"ה א'קפה).
פאדראדין: מאפיות.

שמעתי מש"כ לזוג' תי' בדבר בריאותו, ונצרך לחשוב לעשות דבר בעזרתו ית' אודות בריאותו בקיץ הבע"ל, ולא ידחה זאת כי הדבר נחוץ הרבה. בחורף כתב לי אשר הרופאים שוללים דבר חו"ל, עתה כפה"נ אומרים לו שנצרך לו קיסינגען, ואם אפשר הדבר להשיג גם ע"י השתדלות צריך לראות לנסוע אי"ה לקיסינגען, אמנם אם זה בלתי אפשר, עכ"פ יהי' על דאצי' טובה וזאת אינו רשאי לדחות כי זה מוכרח לו וא"צ להיות ע"ז שום תירוץ, וכשיהי' בתוקף בזה יעזור לו השי"ת ויהיו לו אי"ה המיצועים ע"ז. והשי"ת ישלח לו רפו"ש בקרב ויחזקו שיהי' בריא אולם.

זה איזה שנים אשר הגבאים דח"ק בעירנו התירו לעצמם בלי שאלה למכור השחת של הב"ע לצורך גדר ביה"ק. וכאשר שמעתי זאת שאלתי מי התיר להם זאת ונשאר כך. ועתה כאשר ע"פ כוונה מיוחדת (בשביל בנין בית המרחץ ותיקן המקוה) מינו אותי לגבאי, נ"ל שאין לעשות כנ"ל. אמנם באשר רצוני לחזק הדבר ולכתוב זאת בפנקס, לזאת בקשתי מכ' לעיין בזה ולהשיבני החלט דעתו.

זה איזה שנים שאלתיו בדבר לחצוב אילנות מהמקום פנוי לצורך תיקון העיר או ביה"ק שהי' שאלה זו מעיר קראסנאלוק, ולא הסכים, ולכאו' באילנות שלא במקום הקברי' מתירים כולם. אך לפמ"ש הש"ג גם אילנו' אסורים. ומוסג"פ מה שרשמתי איזה דברים בזה, ואין לי כעת פנאי לעיין היטיב בהענין. ובקשתי להשיבני בהקדם. ומה שרשמתי ייטיב להחזיר לי.

ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשו וידידו עוז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

המיצועים: המעות הדרושים לזה.

זה איזה שנים: ראה בזה לעיל ח"ב אגרת תקכט. וע"פ האמור כאן נראה שגם היא נכתבה בצירוף לאגרת שלפנינו.

דח"ק: דחברה קדישא.

גדר ביה"ק: בית הקברות. ע"ד בניית הגדר ראה לעיל ח"א אגרת קעו.

מינו אותי לגבאי: ראה לעיל שם ובאגרת קסד.

הש"ג: השלטי גבורים סנהדרין פ' נגמר הדין.

מוסג"פ מה שרשמתי: דלעיל ח"ב אגרת תקכט.

תתקעב

ב"ה יום ה' ד"ה אייר תרס"ז לפ"ק
ליובאוויטש

בני יקירי שי' כלתי הצנועה והכ' תי',
נכדותיי היקרות והחביבות יחיו

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי.

שבוע זו מעט נתקבלו מאתך מכתבים הי' מאתך מכתב ביום ב' ומאז לא הי' מכתב, ואבקש אתכם לכתוב לנו מכתבי' תמידיים עד אשר יעזרינו השי"ת להתראות אי"ה בחו"ש ולבאר הכל מבריאותם ומשלומם הטוב להחיות נפשינו.

זו"כ תי' כותבת אשר עוד לא הייתה אצל זייפערט והי' נכון שתהי' אצלו, ות"ל אשר בד"כ הוטב לה.

מכתבי נכדותיי היק' תי' קבלנו לרוב עונג יתן השי"ת זיי' זאלין זיין גיזונד מיט אריכות ימים ושנים טובים און זאלין זיין פרום באמת כפי רצון אבותינו הק' זצוקללה"ה נ"ע זי"ע.

אצלינו אין חדשות, קיין טע"ג לא שלחתי לך מפני שלא הי' עם מי לשלוח, ותמול אם כי נסע רי"ק ז"ס לויט' (בהנוגע למסחרו) חשבתי אשר היום קבלת מכתבי מיום א', ובלא"ה כאשר לפה"נ ממכ' הרש"מ שי' אשר ישלח הדאוויער' אך ימים אלו א"כ אינו נוגע הטע"ג. כשתקבל הדאוויע' בטח תשתדל להגיש לרשיון, ותודיעני מה נעשה בזה. ויתן השי"ת שיהי' בהצלחה.

ותקבלו החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשכם ואביך וחותנך דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

תתקעב

זו"כ: זוגתך וכלתי.
טע"ג: שכתב רבנו לעיל אגרת תתקע שישלח.
ד"ק ז"ס: ר' יעקב קאפיל זליקסון.
הרש"מ: הי"ר שמואל מיכל טריינין.
הדאוויער: הרשאה ליסוד חברת המניות דלעיל אגרת תתקסא, ובהנסמן בהערות שם.

תתקעג

ב"ה יום ב' ער"ח סיון תרס"ז לפ"ק
ליובאוויטש

בני יקירי שי' זוג' כלתי הצנועה והכ' תי'
נכדותיי היקרות יחיו

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי.

ביום ה' אחר כתיבת מכתבי נתקבל מכתבך מיום ועש"ק וכן קבלנו מכתביך הגלוים, ות"ל בעד שלומכם הטוב, ובקשתי על להבא להודיעני בכ"ע משלומכם הטוב להחיות נפשינו והשי"ת יעזרינו להתראות בקרב אי"ה בחו"ש.

. . . צריכים להשתדל להשיג חתומים (מי שיהיו אך יהיו משלנו היינו אשר אתנו בדיעה א' ואין לירא מהם ח"ו לאיזה שינוי בגוף הענין כו') ולהגיש הרשיון אי"ה, מכל העניינים אשר עלו בדעתינו ואשר התעסקנו בהם יהי' לנו עכ"פ הדבר הזה, אשר ביכולת אי"ה לבוא עי"ז מענין לענין כו', ר"ל מחו"ל לפה וכו'.

ידידינו הרש"ג שי' נוסע על חה"ש הבע"ל להאמבורג בטח תתראה אתו ותתיישבו בזה איך לעשות.

בהבעדער הסמוכים לפראנקפורט כמו זאדין נאהיים וכדומה באים בכל קיץ שובי"ם מגאליציע, ויש ברצוני שיהי' לנו בשר מאחד המקומות הנ"ל, ותכתוב (או תדבר בטעלעפאן) אודות זה עם ר' יאַנקעלע שי' ולעשות הכנה לזה שיבוא לידי פועל אי"ה בבואינו לשלו' אי"ה לוירצבורג.

ותקבלו החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשכם ואביך וחותנך וא"ז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

תתקעג

להשיג חתומים: על התקנון לחברת המניות דלעיל אגרת תתקסא, ובהנסמן בהערות שם.
מחו"ל לפה: לאחר שתתייסד החברה בוירצבורג תהי' החברה בין לאומית ויוכלו לתרום עבורה גם ברוסיה, שלא תוזקק ברוסיה לאישור מיוחד, לאחר שכבר מאושרת באשכנז. ראה לעיל שם.
הדש"ג: הי"ר שמואל גוראריי.

תתקעד

[אור ליום ועש״ק במדבר]

מצאתי מקום לכתוב לכה״פ דברים אחדים. תחוגו את החג הבע״ל בשמחה ובחדוה ויאיר בנו אור מתן תורתינו להאיר עינינו בתורתו ית׳ ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולקיים כו׳.

תתקעה

ב״ה יום ג׳ ט״ו סיון תרס״ז לפ״ק
ליובאוויטש

כבוד ח״ד ידי״נ הג׳ המפורסם ווח״ס נכבד ומרומם י״א כו׳ מו״ה ישעי׳ שי׳

ת״ל בעד החוה״ש כה לחי.

מכתבו נכון הגיעני . . אנחנו ניסע אי״ה היום עם הקורייעסקין, וכפה״נ נשבות אי״ה ש״ק הבע״ל בברלין והשי״ת יצליח דרכינו.

ויקבל החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשו וב״ד ידידו עוז דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

תתקעד

נכתבה בשולי אגרת זוגתו הרבנית אל כ״ק בנם אדמו״ר מוהריי״צ נ״ע.

תתקעה

מו״ה ישעי׳: ברלין. אגרות נוספות אליו — לעיל תתל, ובהנסמן בהערות שם.
ניסע: בדרך לוירצבורג.
קורייעסקין: רכבת מהירה.

תתקעו

ב"ה יום י"ח סיון תרס"ז לפ"ק
וירצבורג

כבוד ח"ד ידי"נ הג' המפורסם וות"ס נכבד ומרומם י"א
כו' מו"ה ישעי' שי'

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי.

באנו לפה שלו' ת"ל היום בקר שעה 4½. לא נתעכבנו בברלין רק איזה שעות, באשר הייתי עיף מאד מטורח הדרך, אשר הוואגאנעס מלאים אנשים ואין מקום מרווח כלל, וכבד הי' עלי לשאול כעת אצל פראפ' ונסענו ישר לפה. ומפה אסע אי"ה לברלין על יום או יומיים ואשאל אי"ה.

מצאנו ת"ל את בני שי' וב"ב יחיו בחו"ש. האויר בפה טוב ת"ל. בקשתי להודיעני מבריאותו ושלומו הטוב ומתי יסע אי"ה לחו"ל. והשי"ת יצליח דרכו וישלח לו רפו"ש בקרב ויחזקו.

ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשו וב"ד ידידו עוז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

Anna str. 17½

תתקעו

מו"ה ישעי': ברלין. אגרות נוספות אליו — לעיל תתל, ובהנסמן בהערות שם.

תתקעז

ב״ה יום ד׳ א׳ דר״ח תמוז תרס״ז לפ״ק
וירצבורג

כבוד ח״ד ידי״נ הג׳ המפורסם ווח״ס נכבד ומרומם י״א
כו׳ מו״ה ישעי׳ שי׳

ת״ל בעד החוה״ש כה לחי.

מכתבי כי׳ נכון הגיעני. אני הייתי בברלין שבוע העברה (ולשם נשלח אלי מכתבו שיסע אפשר ביום ג׳, ואם כי כבר ידעתי שכ״א מו׳ הר׳ תי׳ תיסע מביתה ביום ג׳, חשבתי אולי יסע כי׳ ביום ד׳ ושאלתי ביום ה׳ לע״ע בבעטטחערס האטעל ולא הי׳) יען חשבתי אם יאמרו לי לנסוע לאיזה באד נצרך לי לנסוע שבוע זאת למען יהי׳ באפשרי להיות איזה שבועות אח״כ בפה.

רצוני הי׳ לשאול אצל פראפ׳ אפענהיים, ולא הי׳ אז בביתו והי׳ צריך לבוא ביום ועש״ק ולא רציתי להיות ש״ק בברלין. גם פראפ׳ מענדל לא קיבל אז כ״א ביום ועש״ק דוקא. לזאת עשיתי קאנסוליום פראפ׳ בלומענטאהל ודאק׳ טובי קאהן (שהי׳ עשר שנים עוזר על יד פראפ׳ מענדל) והסכימו שלא אסע לשום באד כ״א להיות במנוחה – בעזרתו ית׳ – בפה וירצבורג...

בד״כ אני נהנה מה שא״ל להיות פה כי גם לפ״ד העיקר אצלי המנוחה, ובהבעדער מלאים אנשים מכירים וידועים ובלתי ידועים ולא היו מניחים להיות במנוחה. והשי״ת ישלח לי רפו״ש בקרב בתוך כו׳.

בקשתי להודיעני מה אמרו לו הפראפ׳ איך מצאו כעת מצב בריאותו לגבי חורף העבר, וכמה יהי׳ בק״ב ואיזה נאכקוהר אמרו לו, ובד״כ איך מרגיש כבודו א״ע. והשי״ת ישלח לו רפו״ש בקרב ויחזקו שיהי׳ בריא אולם.

תתקעז

מו״ה ישעי׳: ברלין. אגרות נוספות אליו — לעיל תתל, ובהנסמן בהערות שם.
שכ״א מו׳ הר׳: שכבוד אמי מורתי הרבנית.
תיסע מביתה: להתרפאות בדובלען ובריגא, כדלקמן אגרת תתקפג.
בק״ב: בקעניגסבורג.

ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשו וב"ד ידידו עוז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

תתקעח

ב"ה ח' מנ"א תרס"ז לפ"ק
וירצבורג

כבוד ח"ד ידי"נ הג' המפורסם ווח"ס נכבד ומרומם י"א כו' מו"ה ישעי' שי'

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי.

יום ד' העבר כתבתי לו בטח נתקבל. היום קבלתי טע"ג מליובא' שנחוץ להם מעות כי התקשרו באוסלאווי' עם נע אוסטאייק לקבל המעטרייאל לזאת בקשתי מכבודו להיטיב ולעשות לנו ההלוואה תיכף כי נוגע כנ"ל, וגם נצרך שיהי' אי"ה מתוקן הכל עד ר"ה הבע"ל. והנני מסגיר בזה הוועק' ע"ס אלף רו"כ וייטיב כבודו לכתוב לריגא שישלחו תיכף סך אלף רו"כ על שמי לליובאוויטש. ונא בזה.

ובקשתי להודיעני מבריאותו ושלומו הטוב, ואיך נגמר אצלו בדבר הדאווירינאסט. והשי"ת ישלח לו רפו"ש בקרב ויחזקו ויצליח לו השי"ת בכל עניניו בגו"ר.

ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשו וב"ד ידידו עוז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

תתקעח

מו"ה ישע': ברלין. אגרות נוספות אליו — לעיל תתל, ובהנסמן בהערות שם.
נחוץ להם מעות: לבנין המקוה, דלעיל אגרת תתקסג. וראה גם האגרות שלאח"ז.
אוסלאווי' עם נע אוסטאייק: תנאים עם קנס.
הדאווירינאסט: אם יחתום שמו על ההרשאה של חברת המניות, דלעיל אגרת תתקסא, ובהנסמן בהערות שם.

תתקעט

ב"ה יום ועש"ק ד"ב מנ"א תרס"ז לפ"ק
וירצבורג

כבוד ח"ד ידי"נ הג' המפורסם ווח"ס נכבד ומרומם י"א כו' מו"ה ישעי' שי'

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי.

מכתבו נכון הגיעני . . והשי"ת יצליח לכבודו בכל עניניו וישלח לו השי"ת רפו"ש בקרב כו'.

את מכ' רז"י שכחתי לשלוח במכ' הקודם והנני שולחו מוסג"פ.

בטח כתב כ' לריגא דבר החמשה מאות כי קבלתי תמול עוד טע"ג מליובי' אשר נחוץ להם ובא"ל תעמוד ח"ו המלאכה. בטח ישלחו תיכף.

ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשו וב"ד ידידו עוז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

תתקפ

ב"ה ער"ח אלול תרס"ז לפ"ק
וירצבורג

ייטיב השי"ת הכוה"ח לכבוד ח"ד ידי"נ הג' המפורסם ווח"ס נכבד ומרומם י"א כו' מו"ה ישעי' שי'

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי.

מכתבו נכון הגיעני. אם מצד העסק אינו מוכרח לנסוע לביתו הי'

תתקעט

מו"ה ישע': ברלין. אגרות נוספות אליו — לעיל תתל, ובהנסמן בהערות שם.
רו"י: ר' זלמן יצחק ווואלשאניק.
החמשה מאות . . המלאכה: ראה בזה אגרת שלפנ"ז.

תתקפ

מו"ה ישע': ברלין. אגרות נוספות אליו — לעיל תתל, ובהנסמן בהערות שם.

נכון לפ"ד שיהי' איזה שבועות בהאמבורג. והשי"ת ישלח לו רפו"ש בקרב ויחזקו שיהי' בריא אולם.

אנחנו נעמוד אי"ה בברלין כי רצוני לעשות קאנסולים אי"ה בברלין, ועפ"ע ניסע אי"ה מפה יום א' ט"ו אלול ונעמוד בברלין יום ב' ובאותו היום ניסע אי"ה לביתינו צלחה ונבוא אי"ה לביתינו ביום ד'. והשי"ת יצליח דרכינו.

קבלתי מכתב מחב"ד רז"י שי' אשר בקבלו מכתבי שלח החמשה מ' לליובא' כי ממכ' כבודו לא הבין הכוונה כ"כ. עתה מוכרח אני לבקש מכ' שילווה לנו הה' מאות השניים, אם כי מאד לא רציתי להלאות את כ' בזה, אבל מה אעשה, חשבתי לקבל המותר בהלוואה מידידינו הרש"ג שי', אבל כאשר עדיין לא בא לפה, וגם הוא טרוד מאד בדבר בריאות בתו תי' שא"א לכתוב לו אודות זה (לבתו תי' הי' ההכרח לעשות אפיראציע ר"ל, בתחלה נעשה פראקאל ונמצא גנאַיי, והיום נעשה אפ[י]ראציע לנקות הגנאיי וקבלתי טע"ג אשר ת"ל האפיראציע היתה בטוב. והשי"ת ישלח לה רפו"ש בקרב בתוך כו'), וקבלתי מכתב מהמתעסקים בהבנין אשר המיצר גדול מאד ואין להם כסף. ולזאת גודל בקשתי מכבודו לעשות את הטוב והחסד להלוות הסך הנ"ל. ונא לכתוב להרז"י שי' שישלח תיכף כי יום לשנה יחשב להם. ונא בזה.

ובקשתי להודיעני מבריאותו איך מרגיש א"ע. והשי"ת יחזקו.

הרז"י כותב לי שידידינו הר"י שי' נוסע לחו"ל ואפשר יהי' בפה.

ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשו וב"ד ידידו עוז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

נא לפרוס גיני בשלו' ידידינו הרמ"מ שי' אשר לפי מכתבו בא עפ"ע תמול לנאהיים.

חב"ד רז"י: חתן בת דודי ר' זלמן יצחק וואלשאניק.
שלח . . לליובא': ראה שתי האגרות שלפנ"ז.
הרש"ג: הי"ר שמואל גוראר'.
הר"י: הי"ר יעקב הורוויץ.
הרמ"מ: הי"ר מנחם מאניש מאנעסזאן.
עפ"ע: על פי ערך.

תתקפא

ב״ה יום ד׳ י״א אלול תרס״ז לפ״ק
וירצבורג

ייטיב השי״ת הכוה״ח לכבוד ח״ד ידי״נ הג׳ המפורסם
ווח״ס נכבד ומרומם י״א כו׳ מו״ה ישעי׳ שי׳

ת״ל בעד החוה״ש כה לחי׳.

מכתבי כבודו נכון הגיעני. שבוע זו הייתי טרוד באורחים. יום א׳ הי׳ ידידינו הר״ז גו״א ובנו ר״מ יחיו, יום ב׳ הי׳ פה הר״ח באגין שי׳ אודו׳ עניני תמן . . תמול היו ידידינו הרש״מ והר״י יחיו. ומשו״ז לא כתבתי לכ׳.

ת״ל אשר הוטב בריאות זוג׳ ב״ד תי׳. והשי״ת ישלח לה רפו״ש בקרב ותהי׳ בריא אולם.

עפ״ע יתמהמו בהאמבורג עד יום א׳ דסליחות. אנחנו ניסע אי״ה יום א׳ הבע״ל ונתאכסן אי״ה ברוססישין האָף. הגבלתי קאנסולים על יום ב׳ הבע״ל אפענהיים ומיחיילעס. בלומענטאל אינו בביתו. ביום־ב׳ ניסע אי״ה מברלין ונבא אי״ה לביתינו שלו׳ יום ד׳ שבוע הבע״ל. והשי״ת יצליח דרכנו.

ידידינו הרש״ג שי׳ יהי׳ אי״ה פה על ש״ק הבע״ל. בריא[ו]ת בתו הוטב ת״ל. והשי״ת ישלח לה רפו״ש בקרב בתוך כו׳.

בקשתי להודיעני מבריאותו ושלומו ואיך מרגיש א״ע. והשי״ת ישלח לו רפו״ש בקרב ויחזקו שיהי׳ בריא אולם.

ויקבל החוה״ש והברכה מאדה״ש ויחד השי״ת עלינו שנה טובה ומבורכת ברו״ג כאוות נפשו וב״ד ידידו עוז דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

תתקפא

מו״ה ישעי׳: ברלין. אגרות נוספות אליו — לעיל תתל, ובהנסמן בהערות שם.
הר״ז . . ר״מ: הי״ר זלמן ובנו הי״ר מנחם מענדל גוראר׳.
עניני תמן: כולל חב״ד, דלעיל אגרת תתקמג, ובהנסמן בהערות שם.
הרש״מ: הי״ר שמואל מיכל טריינין.
הר״י: הי״ר יעקב הורוויץ.
עפ״ע: על פי ערך.
הרש״ג: הי״ר שמואל גוראר׳.

תתקפב

ב"ה י"ג אלול תרס"ז לפ"ק
וירצבורג

כבוד בד"ז ידי"נ הרה"ח המפורסם נכבד ומרומם י"א כו' מו"ה מרדכי דובער שי'

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי.

כל משך הזמן לא כתבתי להם. חשבתי לכתוב אדות עניני הכולל אשר שאלתם אותי מכבר ואודות עניני הת"ת, אבל הקיץ עבר שלא במנוחה הן בעניני עצמי והן בענינים שונים אשר הטרידו אותי, ולא מצאתי העת לכתוב. יאמין לי ידי"נ אשר בכל עת חשבתי שצריכי' לכתוב אך לא הי' לי מנוחת הנפש לכתוב. גם עניני ומצב הכולל . . הדאיבו לבי מאד . . .

שבוע זו הי' פה ר"ח באגין, וכפה"נ רצונו להביא לידי גמר שלא יהי' התחלקות ח"ו, ואפשר יעלה בידו. פרטי הדברי' א"א לי לכתוב ובפרט עתה קודם הנסיעה. ע"ז הזהרתיו הרבה שלא יעשו הרשימה בטרם שיהי' התאחדות אי"ה. ויתן השי"ת שיהי' בקרב התאחדות לטוב.

אני שולח על הת"ת דחברון ת"ו חמשים רו"כ. את המעות אני שולח לידידינו הריד"פ שי' וכתוב על הקאנווערט שזה למען כבודו והיינו על הת"ת כנ"ל.

אנחנו נוסעים מפה אי"ה יום א' הבע"ל לביתינו שלו' ואי"ה נבוא לביתינו שלו' יום ד' הבע"ל. והשי"ת יצליח דרכינו. ואבקש את כבודו להזכירנו על מקומות הק' שנוכל לישב בביתינו במנוחה ובשלו' ויחזק השי"ת בריאותינו ושנצליח בכל עניניו בגו"ר.

ובקשתי לכתוב לי לביתי מבריאותו ומשלומו הטוב איך הוא

תתקפב

מו"ה מרדכי דובער: סלונים. אגרות נוספות אליו — לעיל ח"ג תקעב, ובהנסמן בהערות שם.
עניני הכולל: חב"ד, דלעיל אגרת תתקמג, ובהנסמן בהערות שם.
עניני הת"ת: דחברון, דלקמן בסמוך.
הרשימה: רשימת מקבלי תמיכת כולל חב"ד. ראה לעיל שם.
הריד"פ: הי"ר ישראל דובער פרומקין. ראה לעיל שם.

מרגיש א״ע ואם הי׳ ביפו לרחוץ במי הים. והשי״ת ישלח לו רפו״ש בקרב ויחזקו שיהי׳ בריא אולם.

ויקבל התוה״ש והברכה מאדה״ש וייטיב לנו השי״ת הכוה״ח ברו״ג ויחדש עלינו שנה טובה ומבורכת ברו״ג כאוות נפשו וידידו עוז דו״ש באה״ר מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

זוג׳ תי׳ ובני שי׳ וב״ב יחיו ב״ה בחו״ש ופר״ש הטוב.

תתקפב*

[אחר תרס״ז]

ב״ה יום ב׳

לכבוד מחו׳ ידי״נ הג׳ המפורסם ווח״ס נכבד ומרומם י״א כו׳ מו״ה שמואל מיכל שי׳

בהמשך למכתבי ממוצש״ק. כאשר יהי׳ ידידינו הרש״ג שי׳ בפ״ב ימסור לכבודו בדבר עניני תמן, אשר מאז הסכמתי על הכתב השלו׳ הנעשה ... עוד הורע המצב ... מאד כבד עלי לנשוא כ״ז, ואני מקבל עגמ״נ רב מכל צד בזה הענין. ולהניח הדבר כך א״א, אבל גם זה א״א שאקח המשא עלי לבד ובהכרח שתכניסו עצמיכם בזה.

ובזה הנני מבקש אתכם לכנוס היטיב בהענין, כי מצבינו כעת בעניני תמן עומד בשפל המצב מאד (ובזה תלוי כל מצב היראים האמיתים שבתמן אשר רק בשבילם כדאי הישוב), וכ״ז רק בהתרשלות ידידינו שאינם עושים מאומה, ובפרט לצאת מאיזה הגדרה. ולזאת עתה תתיישבו היטיב בזה כאשר כל הפרטים ידועים לידידינו הרש״ג שי׳, ותחליטו בהחלט גמור איך ומה לעשות. ועליהם תהי׳ העבודה

תתקפב*

על „השלום הנעשה״ הנזכר כאן ראה לעיל שתי האגרות שלפנ״ז. לתוכן הכללי ראה לעיל אגרת תתקמג, ובהנסמן בהערות שם.

מו״ה שמואל מ״כ: טריינין. אגרות נוספות אליו — לעיל תתצז, ובהנסמן בהערות שם.

הרש״ג: הי״ר שמואל גוראר״י.

הזאת לעשותה (ואני אסייע אי״ה במה שיהי׳ תלוי בי) ובעזה״י תעשו חיל, וחפץ ה׳ בידינו יצליח ויושלם אמיתית כוונת כ״ק אדמו״ר זצוקללה״ה נ״ע בארץ ובחו״ל.

ויקבל החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשו ומחו׳ ידידו עוז דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

תתקפג

ב״ה יום א׳ ה׳ מ״ח תרס״ח לפ״ק
ליובאוויטש

כבוד מחו׳ ידי״נ הג׳ המפורסם ווח״ס נכבד ומרומם י״א כו׳ מו״ה שמואל מיכל שי׳

ת״ל בעד החוה״ש כה לחי.

כבוד אמי מורתי הר׳ תי׳ זה כמה אשר סובלת . . זה איזה שנים מקודם סבלה מזה והייתה בדובבעלין ונתרפאה אז לגמרי ת״ל. שנה העברה נתהווה עוד הפעם, והייתה קיץ העבר בדובבעלין גם קבלה לזה רפואות מהדאק׳ בערג בריגא והוטב לה אבל לא נתרפא לגמרי. ואחר ר״ה נתהווה עוד הפעם וביותר מכמו שהי׳ קודם, ושלח לה בערג רפואות ואין זה מועיל לע״ע, והיא סובלת כאבים גדולים ר״ל.

ולזאת בדעתינו שתיסע אי״ה לפ״ב לשאול אצל ספעציאליס׳ לזה. לפי דברי הרופא שלנו יש בפ״ב פראפ׳ אלבערט ממחלת העור ואומר שמשבחים אותו למומחה גדול. ובזה הנני מבקש את כבודו להודיעני תומ״י אם נמצא בפ״ב פראפ׳ או רופאים מומחים . . וגם אי׳ תוכל להתאכסן שתהי׳ אכסנ[י]א טובה והאכילה תהי׳ בלי שום חשש ח״ו. להיות בהאטעל לא טוב לפני׳ לפ״ד. אפשר טוב אצל גארפינקל הן

תתקפג

מו״ה שמואל מיכל: טרייניז. אגרות נוספות אליו — לעיל תתצז, ובהנסמן בהערות שם.
קיץ העבר בדובבעלין . . בריגא: ראה לעיל אגרת תתקעז.
בפ״ב: לפועל נסעה להתרפאות בויטבסק, כדלקמן באגרת שלאח״ז.

אודות האכסני׳ אם יש לו נו׳ טובים והן אודות הכנת האכל וההשגחה. ייטיב נא להודיעני דבר ברור. ונא להשיביני ע״ז תיכף בקבלת מכתבי.

ידידינו ר״א גארפינקל הי׳ פה ובד״כ הענין אצלי בקירוב יותר, וכאשר א״ל אשר כבודו יהי׳ פה בקרב נדבר אי״ה אודות זה. ואם עוד יומשך היותו פה יודיעני ואכתוב לו אי״ה.

ונא להודיעני דבר ברור אודות הנ״ל ובהקדם האפשרי. והשי״ת ישלח רפו״ש בקרב לכ״א מו׳ הר׳ תי׳ ולא תצטרך לנסיעות ותהי׳ בריא אולם.

ויקבל החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשו ומחו׳ ידידו עוז דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

תתקפד

ב״ה אור יום ה׳ ט״ז מ״ח תרס״ח לפ״ק
ליובאוויטש

כבוד ח״ד ידי״נ הג׳ המפורסם ווח״ס נכבד ומרומם י״א כו׳ מו״ה ישעי׳ שי׳

ת״ל בעד החוה״ש כה לחי.

מכתבו ממוצאי ש״ק הגיעני תמול (כי ביום ב׳ וביום ה׳ אינו מביאים אצלינו הפאצט דויט׳).

כ״א מורתי הר׳ תי׳ ת״ל הוטב בריאותה עס הֵיילט זעך ת״ל, ואחר ש״ק הבע״ל תבוא אי״ה חזרה לביתינו שלו׳. והשי״ת ישלח לה רפו״ש בקרב.

בדבר זוגי׳ ב״ד תי׳ . . ובקשתי להודיעני איך היא כעת. והשי״ת ישלח לה רפו״ש בקרב ויחזקה שתהי׳ בריא אולם.

גארפינקל . . ואכתוב לו: ראה לקמן אגרת א״ג.

תתקפד

מו״ה ישעי׳: ברלין. אגרות נוספות אליו — לעיל תתל, ובהנסמן בהערות שם.
כ״א מורתי: שנסעה להתרפאות בויטבסק, שלא כפי התוכנית הראשונה לנסוע לפ״ב.

בדבר הנייר אני חושב ג״כ שאין זה דבר גדול ח״ו. ורק עלה בדעתי אולי כדאי להשתדל כעת להשיג אי״ה ראזרעשעני׳ ע״ז. ואמרתי לבני שי׳ שישלח קאפי׳ לידידינו הרש״מ שי׳ והוא יראה אודות זה אפשר להשיג אי״ה כנ״ל.

לפי מכתב ידידינו הרש״מ שי׳ שקבלתי היום יהי׳ אי״ה בקרב בריגא וידברו בזה ויכתוב לי כבודו מה שיעלה דעתם בזה.

ויקבל החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשו וב״ד ידידו עוז דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

תתקפה

ב״ה אור יום ועש״ק ד״ג כסלו תרס״ח לפ״ק
ליובאוויטש

כבוד מחו׳ ידי״נ הג׳ המפורסם ווח״ס נכבד ומרומם י״א כו׳ מו״ה שמואל מיכל שי׳

ת״ל בעד החוה״ש כה לחי.

מכתבו נכון הגיעני במועדו, ומפני הטרדא לא כתבתי לו, וגם עתה לא באתי עדיין בתשובה על מכתבו כ״א בדבר ענין הנוגע לשעתו, ואי״ה בעוד איזה ימים אכתוב לו תשובה על מכתבו.

תמול הי׳ פה ידידינו הר״מ אפטער שי׳ בדבר אשר נוגשים אותו כעת בתוקף מזעמעל באנק ליתן ע״ח החוב ה׳ אלפי׳ רו״כ, וא״א לו להשיג כעת הסך הזה בשלימות. לפי דבריו עתה ת״ל הוטב מצבו מכמו שהי׳ קודם וכמעט שאינו בע״ח כלל, רק שא״א להשיג כעת מעות וביותר באשר יש לו מנגדים מהעוסקים בהבאנקען שלהם, ובערך בעוד ששה חדשים צריך לקבל מאופראוע ועוד מקומות סך נכון ויורווח לו

ראזרעשענ׳: רשיון.
הרש״מ: הי״ר שמואל מיכל טריינין.

תתקפה

מו״ה שמואל מיכל: טריינין. אגרות נוספות אליו — לעיל תתצז, ובהנסמן בהערות שם.

אי״ה. ולזאת מבקש לחדש את הישנות ואת הטוב אשר עשה לו כבודו זה איזה שנים, והוא יודע ומכיר טובתו. הוא מבקש שיעשה עמדו גם כעת בסך שלושה אלפי׳ על משך זמן הנ״ל אשר לעת ההיא יסלק אי״ה.

ואם כי ידעתי אשר אין הדבר נקל כ״כ, אמנם ידעתי אשר גם אז לא הי׳ הדבר קל, ובודאי עתה הוא נהנה על הטוב שעשה, תקותי אשר גם עתה יעשה אי״ה את הטוב ובעזה״י יהי׳ בשלימות ולא יאונה לו ח״ו שום דבר מזה. והנני מבקש את כבודו אם אך אפשר הדבר אף שצריך לזה חילא יתיר כו׳ יעשה לו טובה הנוגע לו בנפשו.

ובגלל הדבר הזה יברכהו השי״ת בכל הטוב וימלא כל משאלות לבבו לטוב בגו״ר ויצליח בכל ענייניו.

ויקבל החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשו ומחו׳ ידידו עוז דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

תתקפו

ב״ה אור יום ועש״ק ט״ו טבת תרס״ח לפ״ק
ליובאוויטש

כבוד ח״ד ידי״נ הג׳ המפורסם ווח״ס נכבד ומרומם י״א כו׳ מו״ה ישעי׳ שי׳

ת״ל בעד החוה״ש כה לחי.

מכתבו מיום א׳ קבלתי תמול, וקבלתי טע״ג ומכ׳ מחב״ד הרז״י שי׳ אשר הפראליז ר״ל מב״ד פרומא תי׳ מתחיל להיטיב קצת, והשי״ת ישלח לה רפו״ש בקרב בתוך כו׳.

עשה לו כבודו זה איזה שנים: לעיל אגרת תתקד.

תתקפו

מו״ה ישעי׳: ברלין. אגרות נוספות אליו — לעיל תתל, ובהנסמן בהערות שם.
חב״ד הרז״י: חתן בת דודי׳ ה״ר זלמן יצחק וואלשאניק.
פרומא: צוקרמן (בת דודת רבנו, גיסת הר״י ברלין ודודת הרז״י הנ״ל).

בריא[ו]ת כ"א מו' הר' תי' ב"ה בטוב ואינה סובלת עוד ח"ו . . והשי"ת ישמרה על להבא ויחזק בריאותה שתהי' בריא אולם.

מבריאותי ג"כ ת"ל כה יתן השי"ת על להבא.

בטח תסעו אי"ה ביום א' הבע"ל והשי"ת יצליח דרכיכם וישלח לכם רפו"ש בקרב ותהיו במנוחה בכל פרט. מחו"ל בטח יכתוב לי אי"ה.

ויתן השי"ת שיהי' באפשר למכור סחו' ובמקחים טובים ויצליח כבודו בכל ענינו בגו"ר.

ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשו וב"ד ידידו עוז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

תתקפז

ב"ה אור יום ג' י"א שבט תרס"ח לפ"ק
ליובאוויטש

כבוד מחו' ידי"נ הג' המפורסם ווח"ס נכבד ומרומם י"א כו' מו"ה שמואל מיכל שי'

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי.

מכתבו נכון הגיעני. והשי"ת ישלח לו רפו"ש בקרב ויחזקו שיהי' בריא אולם.

בריאות כ"א מו' הר': כבוד אמי מורתי הרבנית. ראה לעיל אגרות תתקפג-ד.

תתקפז

מו"ה שמואל מיכל: טריינין. אגרות נוספות אליו — לעיל תתצז, ובהנסמן בהערות שם.

האגרת הגיעה לידינו בצירוף הערות מכ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע בגוכתי"ק. ועל טופס האגרת כותב: **מכתב זה נתן לי במתנה התלמיד התמים ר' חיים יוסף שי' זַיינבלום, גיסו של בתי מ' חנה תי' בחורף תרצ"ג בריגא. הוא לקחו מאת כתביו של הרשמ"ט ז"ל בעת היותו בפטרבורג בשנות תרפ"ה־תרפ"ט.**

מסגנון הדברים דלקמן נראה שהיה בדעתו הקדושה להדפיס האגרת עם ההערות דלקמן.

על דבר רשיון ביהכ"נ לחסידים בפ"ב ראה גם לעיל ח"ב אגרת רי (י"א שבט תרס"ט): הרש"מ מודיע לי אשר המניסט' חתם ע"ד רשיון האופר' [הנהלה] לחסידים. וראה גם שם אגרת שכ.

בנסיעתו לאנטווערפין הי׳ מהנכון שיזרז בזה, באשר ידידינו הרש״ג שי׳ נחוץ לו לבוא למדינתינו בשביל עסקו אשר הטארגעס הם בקרב, ואין זה מהראוי להמשיך אותו כ״כ, ולכן צריך לזרז א״ע להקדים כמה דאפשרי.

ההתעסקות בדבר הרשיון דביהכנ״ס הוא ענין גדול ונעלה. תמול כתבתי לידידינו הרמ״מ שי׳ אשר לפ״ד צריך ליתן הסך שני מאות, אמנם באשר זה מעזבון רב״ק ז״ל, אשר על ספיקות א״א ליתן מעות אלו (כי הוא הניח לא על פרט זה, ורק במה שאומדין את דעתו, וכאשר כתבתי לידידינו הנ״ל), ולזאת כתבתי לו בתנאי שיבטיח כבודו שבאם ח״ו לא יהי׳ מזה דבר, ימציא לו כ׳ במשך הזמן את הסך הזה חזרה.

מה שעוסק עם קרעפס. בהיותו רב מטע״ם הי׳ עוכר הדת והשתדל

בנסיעתו לאנטווערפין: רשמ״ט ז״ל רצה להתחתן עם הרש״ג ז״ל. רשמ״ט, ר׳ שמואל מיכל טריינין, רש״ג ר׳ שמואל גוראר׳. ורש״ג דר אז עם ב״ב באנטווערפין.

ההתעסקות בדבר הרשיון דביהכ״נ: רשמ״ט ז״ל הי׳ אחד מגבירי החסידי׳ בפטרסבורג. הוא פעל אשר גם ביהכ״נ הגדולה תהי׳ מסחדרה כפי השו״ע, וגם אחרי זה שאחד הגבאי׳ העמיד הספסלי׳ באופן שלא יהי׳ מקום לבימה, והי׳ הנ״ל מוכן, פעל בהשפעתו על הברון גינזבורג, אשר לא יתחשבו עם ההוצאה הנכונה בזה שיבנו בימה וצריכים למעט במקומות שיהי׳ מקום לבימה. כן השפיע אשר בחצי ביהכ״נ יהי׳ בנין מיוחד לביהכ״נ של חסידים. ובשנת תרס״ח התעוררו חלק מהחסידים אשר גרו במחוז פעסקי לעשות להם ביהכ״נ בנוסח אר״י, והרשמ״ט ז״ל השתדל בזה.

הרמ״מ: החסיד ר׳ מנחם מאניש, ב״ר שלמה, מאנעסזאהן, הי׳ דר כל ימים בפטרסבורג, חסיד וגביר נודע.

עזבון רב״ק ז״ל: בפטרסבורג הי׳ אחד מגבירי החסידים ר׳ דוב קאדינסקי, והוא הניח איזה אלפים רו״כ לצדקה כפי שימצא לנכון רמ״מ ז״ל.

קרעפס: יליד פאלטאוע או יעקטירנאסלאוו. בטבעו איש קשה ולב רע. גמר בי״ס גבוה כפי החוק בעת ההיא לקבל תואר רב מטעם הממשלה, ונעשה רב מטע״ם בהמושבות דחערסאן. המושבות בשנות תר״ן־נ״ח היו במעלה גבוה בשמירת היהדות. כאשר סיפר הוד כ״ק אאמו״ר הרה״ק, מהענג הגדול שהי׳ לו בעת ביקורו בקיץ תרנ״ד בהמושבה דאברינקע, ואמר בזה״ל „אַ גיוונטע ואך און אַ גישמאקער שבת״, כוונתו הק׳ בזה שהיו עובדי אדמה נהנים מיגיע כפם, ולא ממסחר וקנין, ושומרים את התו״מ, וכל השבוע היו בשדה, פעמים הלך ונסע לראות איך שקוצרים ודורסים תבואת הארץ, וביום ועש״ק כולם באים להמושבה, וביום השבת כל בני הבית יושבים משפחה משפחה אצל בית מגורם מלובשי׳ בגדי שבת, ועל כל פנים כתוב באותות מנוחה וענג כי שבת היום לד׳ אלקינו ולעמו ישראל.

ובשנת תרנ״ה בא קרעפס בתור רב מטעם הממשלה בהמושבות, והי׳ נוסע ממושבה למושבה להטיף אמרי דיעות השכלה, ואשר להבחי ספר יקחו מורים משכילים, תמורת המורים יראי אלקים שהי׳ להם מקודם. ובאשר רובם ככולם היו מאושרים עפ״י החוק מאת הממשלה, ואזרחי המושבות חפצו בהם, לא יכול קרעפס לעשות מאומה, והלך בדרך עקלקלות במסירות ועלילות. ואחרי כן ע״י תשלום קבוע אשר שלמו לו המורים בבתי הספר הניחם וסילק ידו מהם.

בשנת תרנ״ח בערך נתעלה במשמרתו וכהונתו ונהי׳ ל„עברי־המלומד״ ученый еврей אצל שר העיר (Градоначальникъ) באדעסא, ורוב צרות בעניני הדת סבלה עדת היראים באדעסא על ידו. עד שנוכחו כי עיקר חפצו הוא שכירות קבוע, וכאשר מלאו חפצו רפה ידו מהם, וגם במדה ידוע פעל לטובתם כדרישתם.

בשנת תרס״ז ע״י חניפה (בהלשנה על כמה צעירים שהם מנגדי הממשלה) התעלה בכהונת

בכל עוז לחתור מחתרת כו', ובעניני החדרים והמלמדים הרע מאד, ובסיבתו יצא החק שמה בביטל הלימוד בחדרים בחדשי הקיץ. אך באשר באמת אנשים כאלו כל עיקרם הוא רק הכסף, וכמדומה לי שהוא מפורסם בזה, יכול להיות אשר בשביל בצע כסף יעשה הכל. ומסת' תהה על קנקנו בדיוק היטיב ומצא שיכולים למסור לו ענינים כאלו. ובודאי צריך שמירה מעולה. והשי"ת יהי' בעזר כבודו וישיג את מבוקשו הטוב, ויצליח בכל עניניו בגו"ר.

בדבר שאלתו אם אני מוסכם להיות מהנרשמים על האסיפה. אם כי הדבר כבד עלי הרבה באשר מעולם לא הייתי בענין כזה, ובפרט אשר השפה המדינית חסרה לי, מ"מ בהיות אשר לפה"נ יהי' באסיפה

משמרתו ונהי' ל„עברי המלומד" במינסטריום הפנים והעתיק מגורו לפטרסבורג, וביחוד נקבע מקומו בתור מומחה בעניני דת היהודים, בהמחלקה אמונות שונות שע"י המיניסטריום, אצל השר חרוזין שהי' אז. ובהיותו יודע פרק בחניפה נמסר על ידו כל עניני השאלות בדת היהודים.

בעת ההיא התחיל להתרקם דבר אסיפת רבנים, והותחל קיבוץ החומר וסדרם, אשר על זה הגביל השר חרוזין זמן של שנה תמימה, ומסר זאת על ידו של קרעפס לאסוף את החומר, הן מהנמצא בגנזי המערכה של אמונת העברים בשאלות שונות הבאים משרי הפלכים, לרגלי מקרים שונים, בשחיטה, רבנות, בתי כנסיות, מקואות, דיני תורה בעזבונות, בקדושין, גיטין, והן אשר נמצא עוד בלשכאותיהם של שני הפלכים אשר עוד טרם נשלחו להמיניסטריום, כי יודעים היו שרי רוסיא מהלך עבודתם של לשבאות בתי המִשלה אשר לענינים כאלו דרוש זמן נכון, ומלא השר את ידי קרעפס לאסוף את הכל כאמור, וגם שיחווה קרעפס דעתו בתור מומחה בדת ישראל בקונטרס כולל כל השאלות.

הרשמ"ט הי' עסקן כללי, וקרעפס ידע כי ענין זה נוגע הוא להחרדים על כן בא להרשמ"ט להתדבר אתו עמו בדבר המחיר.

וסוף דבר בקיץ תרס"ח בהיותי בקיסיגען באתי בדברים עם קרעפס וגמרתי עמו בזה, ובחורף תרס"ט נסעתי לפטרסבורג והתעכבתי שמה כשלשה שבועות כמבואר בזכרונותי על דבר אסיפת וילנא — תרס"ח — נסיעה ראשונה לפטרסבורג — תרס"ט — וביקורי את העסקנים הכללים בדבר שאלת החחום.

מהנרשמים על האסיפה: היא אסיפת הרבנים שהתקיימה בשנת עת"ר, 1910 למספרם, ובחורף תרס"ח התחילו בהמניסטריום הפנימי לדון על דבר הערכת והכנת הסדר איזה סוגי ומהותי אישים יזמינו להאסיפה הבאה. ומבואר ענינו ברשימותי, אסיפת וילנא — תרס"ח — אסיפת הרבנים — עת"ר —.

מעולם לא הייתי בענין כזה: הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק, בטבע קדשו אהב עבודה חשאית ומתונה, התרחק מהשתתף באסיפות פומבית.

בעת ההיא בשנת תרס"ח הי' כבר כחמש עשרה שנה עסקן כללי אשר בא בחליפות מכתבים עם גדולי העסקנים ועמד בקשרי העבודה בכל הנוגע לחיי אחב"י הרוחני והכלכלי. בכל זה הנה בכל עת ובכל זמן שהי' לו האפשרות שלא להתערב בגלוי הי' מונע את עצמו מזה. וגם אז הנה בקושי גדול הסכים להיות מהנרשמים על האסיפה, ואמר כי עתה מסכים הנהו להעמידו בין הנרשמים, ובבוא המועד אז יראה עד כמה מוכרח הדבר.

השפה המדינית חסרה לי: הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק, הבין בשפת המדינה היטיב, ולא הי' צריך למתורגמן כלל, גם בדברים עיונים כשהיו קוראים לפניו בשפת המדינה הי' מבין, אך לא חפץ לדבר בשפה זו, וגם כשבאו שרי הממלכה לבקרו לרגלי ענינים שונים מעולם לא דיבר אפילו

הזאת כמה ענינים גדולים, לזאת אין הדבר מופרך אצלי. ונחוץ להשתדל שבאסיפה זאת יהי' רוב בנין הרבנים החרדים באמת וכמו הר"ח מבריסק נ"י, ואם אפשר הר"ד מפינסק נ"י, אם כי הוא זקן וחלוש מ"מ אני משער שלא ימנע א"ע, ועוד רבנים כאלו.

ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשו ומחו' ידידו עוז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

תתקפח

ב"ה אור יום ה' ד"ג שבט תרס"ח לפ"ק
ליובאוויטש

בני יקירי שי'

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי.

הטע"ג והמכ' שלך נכון הגיעני. כן בטח קבלת הטע"ג שלי תמול ונהניתי כאשר קבלתי אח"כ הטע"ג אשר מחות' שי' מסכים לדעת רז"פ שי'. בטח יבוא מחר אי"ה למאסקווא, ואם כי הפרטים לא נדברו, ובטח

מלים אחדים, והכל הי' ע"י מליץ ומתורגמן, ובשאר השפות כמו אשכנזית צרפתית הי' מדבר, גם בשפה האיטלקית דיבר אך לא הי' בקי בה כמו אשכנזית וצרפתית.

פעם בהיותינו יחדיו בצרפת, הלכנו לבקר היכל עתיק, משגיח ההיכל ביאר עניני המבנה וכלי הבית ודברים העתיקים הנמצאים שמה, גם הראה לנו ספרים עתיקים ותעודות כתבי יד, הנה במשך כארבעה שעות דיבר בשפה הצרפתית, ושאלתיו מדוע אינו מדבר בשפה הרוסית, ובמקרים שונים הי' ניכר כי מונע הוא בכוונה שלא לדבר בה, ענני ג' טעמים עקרים שמונע עצמו לדבר בשפת המדינה וציוה עלי שלא לגלותם. וטעם פשוט (שהוא הרביעי) שהדיבור בשפת המדינה יגרם לו ביטול הזמן, כי עתה שיודעים שכבר להתדבר אתו בשפת המדינה, הנה שאילת עצה של אינם יהודים בעלי האחוזות הקרובים והרחוקים הוא רק לפרקים, אבל כשידעו שאפשר להתדבר אתו בשפת המדינה אז יתרבו הביקורים האלו, ובהיותו בחו"ל במדינות שונות שאין לו טעם זה מדבר הוא בהשפות שמכירם.

הר"ח מבריסק הר"ד מפינסק: הר"ח הרה"ג ר' חיים ז"ל סאלאווייצ'יק. הר"ד הרה"ג ר' דוד ז"ל מקארלין.

תתקפח

מחות' . . רז"פ: באגרת זו, ולקמן אגרת תתקצ־צה, מדובר בעסקה שתווך כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע בין הי"ר זלמן הארנשטיין מקיוב ובין הי"ר זלקינד פרסין ממאסקווא. לשם כך נסע מקיוב למאסקווא.

יהי' בזה דברים הרבה, ואני משער אשר מצד מחות' שי' יהיו פרטים הבנוים אצלו על ענייני הטבת וגמ"ח שעשה בעסקו ובפרט בהנוגע למשפחתו, אשר רבים מהם אני חושב שא"א לו למונעם, או באופן כך שא"א למנוע אותו מהם, והרז"פ ימצא בזה חסרון להעסק ואפשר שכך הוא אבל א"י אם אפשר למנוע כנ"ל, מ"מ התקווה להשי"ת אשר יבואו לידי תיווך וכפה"נ תהי' אי"ה השותפות. יתן השי"ת שיהי' בהצלחה.

כשיהי' אי"ה קרב להגמר תדבר עם הרז"פ שי' אודות גיסי ודודך הר"מ שי' בדבר מקומו כאשר ידוע לך. בטח יהי' מאתך ידיעות מהנעשה, וגם מתי תבוא אי"ה לביתינו שלו'.

ותקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשך ואביך דו"ש מלונ"ח תכה"י ומקווה להתראות בקרב אי"ה

שלום דובער

תפרוס גיני בשלו' ידידינו ר' זאלקא פערשיץ שי'.

תתקפט

ב"ה אור יום ה' ו' אד"ר תרס"ח לפ"ק
ליובאוויטש

כבוד ידידי הגביר הנכבד והנעלה ווח"ס יר"א כו' מו"ה פייטיל פאליי' נ"י ובנו הנכבד שי'

אחדשה"ט.

אחרי תוגת נפשי הנוראה בהלקח מאתנו אהובינו וידידינו האמיתי הרדב"ז ז"ל אשר במסתרים תבכה נפשם על האי מרגניתא טבא שנאבדה מאתנו, תנצב"ה, הנני להגיד לנכבדי עיר

הר"מ: ה"ר משה הארנשטיין.

תתקפט

פייטל פאליי': מנכבדי העיר יקטרינוסלב (שבשעה זו נפטר שם הרב, ה"ר דובער זאב קוזיוניקוב).
ובנו הנכבד: שמריהו (סרגיי), ממנהיגי ההסתדרות הציונית בעיר. היה לו חלק גדול במינויו של הרב, כמסופר בס' תולדות לוי יצחק פרק שביעי. לקמן אגרת א'כח•• מודה לו ע"ז רבנו.

יעקאטערינסלאוו אשר ראוי להם ועליהם מוטל הדבר לעשות נועם לנפשו בעלמא דקשוט, ולשום לו שארית בארץ, ולזכרון עולם יהי׳ שמו הטוב, בשתיים אלה, האחת לדאוג לטובת הרבניות תי׳ וב״ב יחיו לקצוב להם סכום שיינתן לה מדי חודש בחדשו באופן שתוכל לחיות ולהחיות אותן התלוים בה לע״ע, ומי יאמר לסלק החובות אשר נשארו אחריו. וזאת שנית להקים להם רב ומורה אשר יתאים לחפצו ורצונו האמיתי ובו יהי׳ זכרון שמו הטוב.

וכאשר אתם עמם כעת ש״ב הרה״ג המפורסם מו״ה לוי יצחק שניאורסאן נ״י, איש אשר רוח בו, וכאשר ידעתיו היטיב, כתר הרבנות הולמתו בכל הפרטים הדרשים. הוא למדן גדול ויר״א בתכלית, זך הרעיון ורך המזג, בעל מדות טובות ונעלות מאד, ויודע פרק בהנהגה בדעת ובהשכל, ואין להם טוב יותר ממנו. ובעזרתו ית׳ אני חושב בזה הצלחת העיר. ובאשר חפצם בטובת העיר, יבחרו בהרה״ג הנ״ל, ולכבוד ולתפארת יהי׳ בתוכם, ובעזה״י יפיק רצון מאתם בכל פרט.

ואם יש דיעות בין נכבדי העיר להמשיך דבר קבלת רב, הנה ע״פ הנסיון אשר ראיתי בכמה עיירות אשר התחכמו לעשות כן, גרמו בזה אשר נשחתו עניני העיר בבלי אפשרות לתקן, ולא יוכלו לקבל רב גדול כראוי וכיאות.

בלב מלא תקוה אשר כבודם יתנו מקום לדברי הנני חותם בברכת החוה״ש מאדה״ש ויצליח להם השי״ת בכל עניניהם בגו״ר כאוות נפשם וידידם החפץ טובם והצלחתם תכה״י

שלום דובער

כתר הרבנות הולמתו: ראה גם לעיל אגרת תתפח. לקמן א׳כחי״.

תתקצ

ב"ה אור יום ועש"ק י"ב אד"ר תרס"ח לפ"ק
ליובאוויטש

בני יקירי שי' כלתי הצנועה והכ' תי'

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי.

הנני מברך אתכם בברכת מז"ט בעד כלולת גו"א תי' למז"ט, מז"ט. יתן השי"ת אשר זיווגם יעלה ליפה באריו"ש ודור ישרים זרע ברך ה', ויתנהגו בכה"פ כפי רצון כ"ק אבותינו הק' זצוקללה"ה נ"ע זי"ע, והוריהם יחיו יקבלו מהם נחת ועונג בכל פרט ברו"ג.

בני יקירי שי' מכתבך נכון הגיעני. גם קבלתי פ"ש מהמ"ץ דדריבין שהי' ש"ק במאָסק' והי' אצל רז"פ שי' בליל ש"ק. גם קבלתי מכ' מידידינו הנ"ל בהתפעלות דהתפעלות כו'. בדבר הענין אתה כותב שיהי' בדרך הלוואה ורז"פ אינו מזכיר זה כ"א בדבר להכניס בזה גם את יעָנין שיתן ד' מאות, ולהבדיל הגרז"פ יתן סכום כזה. יתן השי"ת שיבוא הענין לידי גמר טוב בקרב ויהי' בהצלחה בכל פרט.

בקשתי להודיעני איך הי' לך הנסיעה ואם נתראית עם גו"ד הר"מ שי', ובפרטיות מבריאותך איך תרגיש א"ע, ותשמור בריאותך בעת החתונה למז"ט שלא לייגע א"ע ביותר. והשי"ת ישמרך כו'.

כן בקשתי מכלתי תי' לכתוב לנו מבריאותה ושלומה הטוב, וג"כ לשמור א"ע מיגיעה יתירה ושא"ד. יתן השי"ת איר זאלט פאר בריינגען דיא צייט מיט פערגעניגין ולבוא לביתינו שלו' וצלחה.

משלומינו ת"ל בו"נ היקרות והנחמדות יחיו ב"ה בחו"ש כה יעזור השי"ת על להבא שיהיו בריאים ושלימים תכה"י.

תתקצ

נרשם עלי' בגוכתי"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע: "לקישינוב", שלשם נשלחה אליו האגרת. וכן בשתי האגרות שלאח"ז.

גו"א: גיסך ואחיך הי"ר בנציון שניאורסאהן, מקישינוב.

אצל רז"פ: ר' זלקינד פרסין. ראה לעיל אגרת תתקפח.

גו"ד הר"מ: גיסי ודודך הי"ר משה הארנשטיין.

בו"נ: בנותיכם ונכדותינו.

ותקבלו החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשכם ואביך וחותנך דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

תתקצא

ב״ה יום ג׳ ט״ז אד״ר תרס״ח לפ״ק
ליובאוויטש

בני יקירי שי׳ כלתי הצנועה והכ׳ תי׳

ת״ל בעד החוה״ש כה לחי.

מכתביך מאור ליום ד׳ ומיום ה׳ שו״ע קבלנו לרוב עונג ולגודל קו״ר אשר נודענו משלומך הטוב. ובקשתי על להבא לכתוב לנו בכ״ע משלומכם הטוב עד אשר נתראה אי״ה.

כפה״נ לא נתראית עם גו״ד הר״מ שי׳. אחו״ד תי׳ כותבת אשר נסע לקאזאטין והי׳ שם כל הלילה וכפה״נ לא נתראה אתך.

מידידינו הרז״פ שי׳ קבלתי מכ׳ וכותב שאין חדשות לע״ע. אם קבלת ידיעה מקיוב בטח תודיעני.

אצלינו אין חדשות. בו״נ היקרות והנחמדו׳ יחיו ב״ה בחו״ש כה יתן ה׳ על להבא. אחי הרז״א שי׳ כעת פה ויסע מחר אי״ה.

אברהם מאלוקסט יצא בשלו׳, וכן בעריל בן ידידינו הרי״ח גרינפרעס שי׳. ת״ל על העבר ובקשתי על להבא שיגאל׳ השי״ת בגאו״ש בקרב.

...נא לכתוב לנו בכ״ע ולכתוב בפרטיות ויא איהר פילט זעך אין גיזונד והשי״ת יחזק אתכם.

תתקצא

שו״ע: ? עד״ז לעיל אגרת תתקכד.
גו״ד הר״מ: גיסי ודודך הר״ר משה הארנשטיין. ראה אגרת שלפנ״ז.
אחו״ד: אחותי ודודתך.
הרז״פ: הר״ר זלקינד פרסין.
חדשות: בעסקה דלעיל אגרת תתקפח.
בו״נ: בנותיכם ונכדותינו.

ותקבלו החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשכם ואביך וחותנך דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

תפרוש גיני בשלו' חותנך וב"ד ומחו' ידי"נ הרה"ח שי'.

מוסג"פ איזה מכתבים אליך אשר נצרך להשיב מפני הכבוד. עוד מכתבי' כמעט לא הי'. לפלא אשר מהנוסע לנהר סמבטיון אין שום מכתב כלל.

אם דברת דבר אודות ר' משה יצחק סמרגאנסקי.

תתקצב

ב"ה אור יום ג' ד"ג אד"ר תרס"ח לפ"ק
ליובאוויטש

בני יקירי שי' כלתי הצנועה והכ' תי'

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי.

מכתבכם מיום ג' ומיום ה' קבלנו לרוב עונג. והשי"ת יעזרינו להתראות בקרב אי"ה בלב שמח.

קבלנו הטע"ג מנסיעתן לקיוב ומבואך שלו' ת"ל. מתוצאות הנסיעה בטח תודיענו.

מידידינו הרז"פ שי' קבלתי מכתב בידיעה מהמכ' שקיבל ממחו' הג' שי' ובנו ר"י שי' וכותב ששלח אליך המכתבי', וכותב אשר ידידינו הגרז"פ שי' עומד בדיבורו ורצונו לפנוס בזה באופן שיודע שלא יש עוד

חותנך: ה"ר אברהם שניאורסאהן מקישינוב.

תתקצב

חלקה נדפס לעיל ח"א אגרת קפ'.
לתוכנה ראה לעיל אגרת תתקפח, ובהנסמן בהערות שם.
נסיעתך לקיוב: לדבר עם ה"ר זלמן הארנשטיין.
הרז"פ: ה"ר זלקינד פרסיץ.
הגרז"פ: הגביר ר' זעליג פרסיץ, בן דודו של ה"ר זלקינד הנ"ל.

מהדברים המעכבים כמו הבאנק וכה"ג, ושיהי' עוד אחד כמו יענין, וכפה"נ רצונו להכניס בזה בהגבלה ד' מ' א'. לפי מה שכותב ממכתב ר"י שי' אין ביכולת יענין להכניס מעות בהעסק. גיסי הר"מ שי' אמר אשר יש אחד שרוצה לכנוס בהעסק ואינני זוכר אם בסך ב' מ' או ד'. יתן השי"ת אשר יוגמר הענין בקרב לטוב ולהצלחה.

בדבר נסיעתם צלחה לפ"ד ג"כ הנכון שיבואו אי"ה לביתינו שלו' על פורים הבע"ל, וצריכים להיות בקאמענקא ויאנושפאל, כי לאחותי תי' הבטחתי שתהיו אצלם בעזרתו ית' וכן בקאמינקא צריכים להיות (בטח תראה את סי' הבעש"ט ז"ל. מהנכון שתרשום אצלך המקומות אשר נמצא כי"ק, וכן הדמעות הידועים לרשום בדיוק באיזה ענין הם, כמדומה לי אשר בתיבות אלקינו ואלקי אבותינו, היינו באותו העמוד. כן גם לידע אם מה שחשבנו שזה כי"ק הה"מ ממעזריטש ז"ל, אם כן הוא מקובל אצלו. זה כשבוע כתבתי לו אודות שמורה בטח ישלח). ואם ירצה חותנך הרב שי' שתהיו דוקא עוד שבוע אינני מעכב בזה, אמנם לפ"ד נכון הנ"ל.

בו"נ היקרות והנחמדות יחיו ב"ה בחו"ש כה יתן ה' על להבא. ובקשתי לכתוב לנו משלומכם הטוב לענג נפשינו.

בטח נמצא יי"ג הנדרש לחה"פ הבע"ל שלא יהי' בו שום תערובות צוקער ושיהי' לבן ולא חזק. אולי אינו נמצא בשנה הזאת אצל בדו"ח הרב שי' יי"ג כזה (אשר בד"כ רחוק הדבר) נצרך לדרוש ע"ז בבענדער.

מקווה אני לקבל מאתך ידיעה מקיוב והשי"ת יהי' בעזרך בכל פרט.

ותקבלו החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשכם ואביך וחותנך דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

יענין: ראה לעיל אגרת תתקצ.

ד' מ' א': ד' מאות אלף?

לאחותי: הרבנית חי' מושקא הארנשטיין, שגרה באותה שעה ביאנושפאל.

חותנך הרב: אברהם שניאורסאהן מקישינוב.

בו"נ: בנותיכם ונכדותינו.

בדו"ח: בן דודי וחותנך, הנ"ל.

תתקצג

ב"ה אור יום ה' ד"ה אד"ר תרס"ח לפ"ק
ליובאוויטש

בני יקירי שי'

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי.

ביום ב' כתבתי לך לקעשינוב. קבלתי הטע"ג שלך מקיוב, אם כבר גמרו עם שני הבאנקען יכול להיות אשר יהי' כעת החלט דבר. אמנם דבר רובינציק כפה"נ שעדיין לא נגמר, וכמדומה לי שזה עוד יותר נחוץ מהאוצט' באנק. ובטח מה שגמרו הכל בכתב בדברים ברורים. והשי"ת יצליח דרכך ויוגמר הענין בקרב לטוב ולהצלחה.

מה שמסר לך ידידינו הרש"ג שי' בטח מסר לך איך ומה להציע. ויתן השי"ת שיהי' בהצלחה.

ממאסקווא עפ"ע תיסע עוה"פ לקעשינוב ותיסעו אי"ה שניכם לביתינו שלו', וכן הוא הנכון, רק טלטול הדרך גדול הוא, והשי"ת יחזקך. ממאסקווא בטח תודיע את הנעשה.

ותקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשך ואביך דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

תתקצג

נרשם עלי' בגוכתי"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע: „למאסקווא", שלשם נשלחה אליו האגרת. וכן באגרת שלאח"ז.

קשינוב . . קיוב: ראה אגרת שלפנ"ז.

יוגמר הענין: דלעיל אגרת תתקפח, ובהנסמן בהערות שם.

הרש"ג: הי"ר שמואל גוראר'.

עפ"ע: על פי ערך.

תתקצד

ב"ה יום א' ד"ח אד"ר תרס"ח לפ"ק
ליובאוויטש

בני יקירי שי'

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי.

מכתביך מקיוב ומדרך וממאסקווא כן מכתב ידידינו הרז"פ שי' נכון הגיעני, ויש לי עגמ"נ מזה שהגרז"פ שי' מושך את הענין בהן ולאו, וביותר מה שנוגע למחו' הגר"ז שי' בהגמר עם הוואל' באנק, וצריכים אתם לדבר אתו בדבר כל המצב מה שיגרום ח"ו להגרז"ה שי' אם יגמור בסמיכה עליו באם ח"ו לא יכנוס בהעסק ולבאר הכל בדברים ברורים ושיאמר דעתו בהחלט, ובאם ח"ו שלא יכנוס בהעסק או יאמר להמשיך את הדבר צריך אתה להודיע למחו' שי' מצב הדבר ושלא יגמור לע"ע עם הבאנק, ולהניח הדבר על מה שיעשה הזמן בעזרתו יתי'. ולך אין צורך להמתין עליהם שיבואו לפי מכתבך הקודם סוף שבוע זו.

אך אני משער כשיקבל ידיעה כזו יבוא תיכף למאסקווא ביום ב' או ביום ג' הבע"ל, ומסתי' יודיעו לך בטע"ג ואז גם אם מצד ענין ידידינו הרש"ג שי' יהי' באפשרך לנסוע קודם יום ג' יהי' נצרך להמתין עליהם, ובאם הגרז"פ שי' יחליט לכנוס בהענין נכון שתמתין עד שיבואו למאסקווא אם בשבוע זו . . ומסתי' יעזור השי"ת בכללות הענין. והשי"ת יצליח לך לגמור הענין בנקל ויהי' בהצלחה בכל פרט.

ויצליח לך השי"ת בענין ידידינו הרש"ג שי' להשיג מבוקשו בנקל ויהי' בהצלחה.

בדבר נסיעתך לפ"ד צריך אתה לנסוע לקעשינוב . . והשי"ת יהי' בעזרך ויצליח לך בכל עניניך ברו"ג. בטח תודיעני מכל הנעשה בפרטיות. ותכתוב לנו מבריאותך איך אתה מרגיש את עצמך. והשי"ת יחזקך.

תתקצד

הרז"פ: ה"ר זלקינד פרסין.
הגרז"פ: הגביר ר' זעליג פריסין.
הגר"ז: הגביר ר' זלמן הארנטשיין.
הרש"ג: ה"ר שמואל גוראר'. ראה אגרת שלפנ"ז.

בו"נ היקרות והנחמדות יחיו ב"ה בחו"ש והשי"ת יעזור על להבא.

ותקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשך ואביך דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

תפרוס גיני בשלו' ידידינו הרז"פ שי'.

תתקצה

ב"ה אור יום ה' טי' אד"ש תרס"ח לפ"ק ליובאוויטש

בני יקירי שי' כלתי הצנועה והכ' תי'

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי.

הטע"ג שלך נכון הגיעני, וכפה"נ תבוא אי"ה לקעשינ' ביום ועש"ק בקר. והשי"ת יצליח דרכך.

בני שי' אל תדאג ח"ו בדבר עניני מאסקווא כי הכל בהשגחה, ובלתי ספק הוא אשר ההשגחה היא לטובה בעזרתו ית'. מה שיש לחוס הוא רק על הטרדא שהי' בזה, אבל על גוף הדבר אין מה לדאוג כלל.

מש"כ בהטע"ג „אינו עושה" מסופק אני בהכוונה אם אינו עושה כלל, ואם מצד ידידינו הרש"ג שי' או מצד הבאנק או שלע"ע אינו עושה ויכול לבוא במשך הזמן. והשי"ת יעזור לך להיות במנוחת הנפש ומנוחת הגוף בעסק התורה ועבוד"ה תכה"י.

יש לי קצת עגמ"נ שאין לי ידיעה מהרש"ג שי' ממצב בריאותו,

בו"נ: בנותיכם ונכדותינו.

תתקצה

נרשם עלי' בגוכתי"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע: „קישינוב", שלשם נשלחה אליו האגרת. וכן באגרת שלאח"ז.

לתוכנה ראה לעיל אגרת תתקפח, ובהנסמן בהערות שם.

הרש"ג: הי"ר שמואל גוראריי. ראה שתי האגרות שלפנ"ז.

ועבוד"ה: ועבודת ה'.

ושלחתי טע״ג תמול והיום ועדיין לא קבלתי תשובה. היום בקר קבלתי טע״ג מחארקאוו בדבר הטארגעס וכותבים שיהיו יום מחר אי״ה בחארקאוו, נכתב בל׳ רבים ובלי חתימה, ואני חושב אשר הר״ן והר״מ יחיו המה בחארקאוו, ומקווה אני לקבל ידיעה מהרש״ג שי׳. והשי״ת ישלח לו רפו״ש בקרב ויחזקו שיהי׳ בריא אולם.

מוסג״פ מכ׳ שנתקבל תמול מגו״ד הר״מ שי׳. גם מוסג״פ מכתב גלוי שנתקבל מלאנדן ומס׳ תשיב לו. אם ביכולת לשלוח לו לפי החשבון על הס׳ המונחים בקב״ג הי׳ כדאי לשלוח ותודיעני כמה ובאדרעס ואשלח אי״ה. הספרים בקע״ג מונחים אצל הספעדיטער כן כותב ידידינו הרא״פ שי׳.

בקשתי לכתוב לנו מבריאותכם ושלומכם הטוב ואיך הי׳ לך הנסיעה. והשי״ת יעזרינו להתראות בקרב מיט פריילעכע הערצער.

בונ״כ היקרות והנחמדות יחיו ב״ה בחו״ש כה יתן השי״ת על להבא.

ותקבלו החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשכם ואביך וחותנך דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

תפרוס גיני בשלו׳ חותנך ב״ד ומחו׳ ידי״נ הרה״ח שי׳ ובשלו׳ גיסך וב״ד היקר שי׳

הר״ן והר״מ: הי״ר נתן והי״ר מנחם מענדל אחי הי״ר שמואל גוראריי.
מגו״ד הר״מ: מגיסי ודודך הי״ר משה הארנשטיין.
קב״ג . . קע״ג: קעניגסברג.
ספעדיטער: חברה להובלות.
הרא״פ: הי״ר אברהם אבלי פרסון מקעניגסברג.
בונ״כ: בנותיכם ונכדותינו.
חותנך . . הרה״ח: הי״ר אברהם שניאורסאהן.
גיסך: הי״ר בנציון שניאורסאהן.

תתקצו

ב"ה פורים תרס"ח לפ"ק
ליובאוויטש

בני יקירי שי' כלתי הצנועה והכ' תי'

גוט פורים אייך.

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי.

מכתבך ממאסקווא נתקבל במוצש"ק, וכפי הילוך המכתבי' בזה הזמן א"י אם יגיע מכתבי זה עד יום א' הבע"ל אשר עפ"ע בזה היום תסעו אי"ה צלחה מקעשינוב, מ"מ אפשר יתקבל. אני מקווה לקבל מחר אי"ה מכתב מבואך לקעשינוב שלו'. והשי"ת יעזרינו להתראות בקרב אי"ה פא"פ בלב שמח.

במוצש"ק שלחתי מכ' שנתקבל מהספרדי ובודאי החשק גדול אך כו'.

השי"ת יעשה לנו ניסים ונפלאות כמו שעשה לאבותינו בימים ההם בזמן הזה.

ותקבלו החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשכם ואביך וחותנך המקווה להתראות בקרב אי"ה דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

בו"נ היקרות והנחמדות יחיו ב"ה בחו"ש כה יתן ה' על להבא. המגילה נקרא לפניהם ביחוד.

תתקצו

עפ"ע: על פי ערך.
בו"נ: בנותיכם ונכדותינו.

תתקצז

ב״ה אור יום ג׳ ו׳ ניסן תרס״ח לפ״ק
ליובאוויטש

כבוד ידידי עוז הרב המפורסם ווח״ס נכבד ומרומם י״א
כו׳ מו״ה אליעזר משה שי׳

ת״ל בעד החוה״ש כה לחי.

מכתבי כ׳ הגיעני במועדם, ויסלח לי על העדר כותבי איליו עד כה, כי באמת הענינים רבו מאד ומתחדשים בכל יום, ומה שחושבים ביום זה לעשות למחרתו נדחה מפני איזה ענין מוכרח שנתחדש ובפרט אם תלוי בדעת אחרים. והטוב הי׳ אם הי׳ אפשר לעשות כל דבר ביומו.

וראשית דבר הנני לברכו בברכת מז״ט בעד הקשורי תנאים של בנו היקר י״ל שי׳. יתן השי״ת שיהי׳ קשר של קיימא בהצלחה בכה״פ ברו״ג ותהי׳ החתונה למז״ט בשטו״מ ויעלה זיווגם ליפה בכל פרט ברו״ג, וכבודו יקבל נחת ועונג ממנו ומכל צאצאיו יחיו.

נהניתי מאד אשר בנו שי׳ בא למקום שיהי׳ באפשרו לעסוק בתורה שלפי ידיעתי בו מכבר בזה איוותה נפשו בטח כן הוא גם עכשיו. והשי״ת יחזק לבו ומוחו בתורה ועבוד״ה ויהי׳ יר״ש באמת.

והנני להוסיף שנית ידי לברכו בברכת מז״ט בעד הקשורי תנאים של בתו תי׳, יאמר ה׳ לדבק טוב ויהי׳ בהצלחה בכל פרט ברו״ג ושתהי׳ החתונה למז״ט בשטו״מ ויעלה זיווגם ליפה.

בדבר האדיץ ייטיב כבודו לכתוב לי אודות זה אחר הפסח הבע״ל ונראה אי״ה מה שיהי׳ לתקן בזה.

בדבר האסיפה, הנה מה שהרבנים משמיעים זה זמן רב על אסיפה

תתקצז

מו״ה אליעזר משה: מאדייעווסקי. אגרות נוספות אליו — לעיל תתלג, ובהנסמן בהערות שם.
ועבוד״ה: ועבודת ה׳.
בדבר האדיץ: תיקון אהל כ״ק אדמו״ר הזקן. ראה לעיל אגרת תתקנג.
האסיפה: מתחיל משנת תר״ס ואילך משתדל רבנו לארגן אספת רבנים רשמית, כדלעיל אגרת תתלג, ובהנסמן בהערות שם. הממשלה לא נתנה רשיון לאספה זו וכך נדחה הדבר מזמן לזמן.
בחורף תרס״ח עלה הדבר שוב על הפרק. בחורף זה אישרה הממשלה את ארגון החרדים „כנסת ישראל״

כללית, הנה מכבר אמרתי להם דעתי אשר מאסיפה כזאת לא יהי' שום תועלת בלי שיקדמו אלי אסיפה מיחידי סגולה שיציע כאו"א מה שמוצא נחוץ לתיקון המצב הרוחני בעזרתו ית' וידונו עליהם בשים לב, ויחליטו ב[י]ניהם מה לקרב ומה לרחק ואיך לגשת אל הפעולות ואח"ז יעשו אסיפה כללית לידע דעת הקהל, ובלי ספק אשר יתחדשו בזה הצעות וטעמים חדשים. ויכול להיות אשר ישתנו איזה דברים מההחלטה הקודמת, אבל אחרי אשר היחידי סגולה (אשר המה כמובן יעמדו בראש האסיפה הכללית) יעיינו היטיב בהענינים ויהי' אצלם דעת מוחלטת בהם, ידעו לברר היטיב כל הדברים המתחדשים מה לקרב ומה לרחק, ויהי' היכולת בידם לברר הדברי' לפני הנאספים ולהעמידם על הדרך האמת. לא כן בהעדר עיון והחלט מקודם, הרי הג'

ברוסיה (שעליה ידון רבנו לקמן בהמשך האגרת), בראשות הג"ר חיים עוזר גרודזנסקי. כשהודיע על כך לרבנו השיב לו שעתה מוכרח יותר לעשות האספה מיחידי סגולה, כמסופר לקמן בהמשך האגרת.

בארגון זה התעסק הג"ר אליעזר גורדון מטעלז, שחשב לתומו, שעל יסוד זה יכול לקרוא לאספת רבנים וקבע לה זמן ביום ל"ג בעומר בוילנא, כמסופר באגרת המיסד הכללי של הארגון הנ"ל, הג"ר חיים עוזר גרודזנסקי (אגרות אחיעזר קס):

> ידידינו הרב הגאון מוהר"א גארדאן הי"ו מרוב מסירותו להענין שהוא עוסק, ומרוב זריזותו, בא לידי בהלה ולידי עירוב פרשיות. הרכיב אספת־רבנים עם אגודת „כנסת ישראל", ולרגל ענין ה„כנסת" אשר מצא הד קול בכל מקום נענו לו הרבנים והתאספו ברוב המדינה בערי המחוז להתיעץ. גם הוסיף הרב ר' אליעזר מדעתו וקבע זמן לאספה כללית ביום ל"ג בעומר, בווילנא, בטרם נתקבל הרשיון לזה. ובאמת לאספה כללית דרוש רשיון שר הפנים ואין ביד ה„גובערנאטער" להרשות, ורק על יסוד ה„אוסטאוו" [תקנון] מ„כנסת ישראל" יוכלו להתאסף על פי סעיף ל"ט נבחרים מהמחלקות, אך הסניפים והמחלקות ראוי שיהיו נפתחים מתחלה בדרך רשמי. ואחרי רואי קרוב להזמן הנועד את הקלקלה, הוכרחנו לפרסם במכה"ע ובמכתבים וט"ג כי נדחתה האספה לפי שעה.
>
> בינתיים הגיע רעש וסאון המכה"ע ובדו מלבם ידיעות כי הוגבל זמן לאספה ברשיון שר הפנים ליום 20 מאי, וגם שאון האספות המחוזיות אשר היתה בכל מקום הנראה גרמה אשר התעוררו בה„דעפארטמענט" [המחלקה הדתית במשרד הפנים] לשאול לה„גובערנאטאר", ונשאלתי, והשבתי תשובה כהלכה.

בין קביעת הזמן והמקום לביטולה נשאל רבנו בנידון ומשיב על כך באגרת שלפנינו ולקמן אגרות תתקצט. תתר. א'ב. בארבע האגרות דורש רבנו להקדים לה אספה מוקדמת מיחידי סגולה, לדון בינם לבין עצמם, בדברים שיעלו על שולחן הדיונים באספה הכללית.

גם לאחר הודעת הגרח"ע על דחיית מועד הראשון לאספה המשיך רבנו לעוררו ולזרזו על קריאת האספה, וטוב יותר שתהי' המוקדמת במשך חדשי הקיץ בחו"ל, במקום ובזמן שהרבנים הגדולים מרוסיה נמצאים (לקמן אגרות א'יז־ח).

הגרח"ע השיב לרבנו שחושבים לעשות האספה הכללית באלול, ובאשר למוקדמת הוא מציע לרבנו שהוא יקרא אותה בחו"ל (אגרת א'יט). וע"ז כותב לו רבנו (ראה אגרת א'כ), שכיון שהאספה קשורה באופן רשמי לאגודת כנסת ישראל שהוא עומד בראשה על כן עליו לעשות את האספות האלו, הכללית והמוקדמת.

לפועל נדחתה הכללית לאחר החגים בשנת תרס"ט (ראה אגרות א'כב. א'כד־ה). אך גם לאותה שעה לא נתקבל הרשיון ונדחתה שוב.

בסוף הקיץ נפגש רבנו עם הרח"ע בקניגסברג ועוררו שוב בזה ולמחרת יוהכ"פ תרס"ט כותב לו (לעיל

יתבטלו בריבוי דיעות הקטנים, ולא ידעו בעצמם דעת נוטה אמיתי, ויכול לצאת מזה תהפוכות לגמרי ח״ו או שלא יהי׳ מזה דבר.

וכזאת אמרתי להמתעסקים בתוקף אשר בלתי אסיפה קודמת א״א להסכים על אסיפה כללית, ומשו״ז הי׳ דעתי לענות על הקריאה שלהם בשלילה, וכן אמרתי לכמה אשר שאלוני בזה. וכאשר תכפו הקריאות בחורף דנא ובקשו שישלח כל עיר לכה״פ עשר רו״כ, עניתי לאיזה משואלי שישלחו ויכתבו במי בוחרים, למען לא יחשבו שאנחנו עומדים רק למונעים ח״ו, ואת דעתי הלא כבר גליתי להם. ובעת האחרונה כתב לי הרח״ע שי׳ אשר גם דעתו כן הוא שצ״ל אסיפה

ח״ב אגרת קפח). בהתראותינו בקעניגסבערג דברנו שיגיש בדבר רשיון על אספה מוקדמת, בטח עושה כת״ר שי׳ בזה״.

בינתיים נוצרה אפשרות חדשה, שאותה ניצל רבנו להשגת רשיון לאספת הרבנים בוילנא, ואותה מספר אל הרח״ע באגרת ג׳ כסלו (שם קצט):

על יסוד המכתבים שנשלחו מהיהודי המלומד להדוח׳ רבנים [רבנים דתיים] עשינו השתדלות בדוח׳ דיפארט׳ [מחלקה הדתית] לתת רשיון לאלה הרבנים להתוועד ולהתיישב במה להשיב ולהציע בהטבת מצב הרוחני, ונוסף להנ״ל עוד רבנים עד כ״ה במספר, ומוסגר בזה רשימת הרבנים יחיו, ובקשנו שההתוועדות תהי׳ בווילנא, ותמול קבלתי מכתב מידידי הג׳ הנכבד הרש״מ טראיינין נ״י אשר הדירעקטאר חתם על הרשיון.

היהודי המלומד הוא ד״ר קרעבס, שעליו מספר בארוכה לעיל בהערות לאגרת תתקפז. השאלות ששאל במכתבים שלו הם כדי להכין את החומר שידונו בו ב״ועידה הרבנית״ העתידה להתקיים בפ״ב, כמספר שם ולקמן אגרת א״יג. את השאלות האלו שלח בעיקר לרבנים שמטעם הממשלה, אך גם לכמה רבנים דתיים [דוח׳ רבנים]. על יסוד זה פנה רבנו, באמצעות הרש״מ טריינין, בבקשת רשיון לאספת רבנים דתיים בווילנא, כמבואר באגרת המועתקת לעיל ולעיל ח״ב אגרות ר. ריז.

הרשיון אמנם ניתן, ובמשך חדשי החורף תרס״ט נמשך הדיון, להרשות לכ״ה רבנים ויותר להשתתף באספה הזאת. בזה דן רבנו לעיל ח״ב אגרות קצט. ר. רו. רח. רט. רי. ריב. ובג׳ דחנוכה תרס״ט כותב הי״ר יעקב לפשיץ אל הי״ר יצחק אייזיק הלוי:

האדמו״ר מליבאוויץ הפיק רצון שהשיג רשיון לאסיפת כ״ה רבנים בווילנא, אבל הרשות יר״ה שלחה לעשות חקירות על כל או״א מהרבנים על מהותו ואיכותו. מובן שהדבר נמשך זה כשני ירחים וטרם באו הסוועדונעס [הידיעות], ע״כ טרם נקצב זמן האסיפה.

לאחר קבלת הרשיון הכללי לאספה ואישור שמות המשתתפים בה התחיל הדיון על ההכנות אליה וקביעת זמנה (לעיל ח״ב אגרות ריג. ריז). בסופו של דבר נקבעה לימים י״ב־כ אייר תרס״ט — בדיוק שנה לאחר קביעת המועד הראשון הנ״ל, בל״ג בעומר תרס״ח. ולפניה התקיימה האספה המוקדמת הנ״ל, בבאראנאוויץ, בימים ט־יא אייר, כדלעיל שם אגרת רכד׳, ובהערות שם.

מתוך הכ״ה השתתפו בה רק 20. ובחלקה — גם האדמו״ר אברהם מרדכי אלטר מגור. פרטי־כל האספה מועתק לקמן כנספח לאגרת א׳כט. ואודתה — באגרות־קודש אדמו״ר מוהריי״צ נ״ע ח״א אגרת כח.

האסיפה הכבירה בווילנא, אשר זה כמאה שנה לא היתה אסיפה כזאת, התאחדות כל המפלגות השונות. כמה דיו נשפך עדי נוסדה, וכמה חליפות טע״ג ומכתבים סתרים, כמה עבודה ויגיעה, לילות כימים שקדתי על המלאכה הזאת לבדה, וכמה עבודה בעשרת ימי האסיפה, וכמה עבודה אחרי׳ בעריכות הפרטי־כל״ם וריבוי המכתבים וכו׳, אשר כ׳ יודע היטב אשר כ״ק אאמו״ר שליט״א אין באפשרו להכנס בפרטי פרטיות, ואלי מוטר הדבר הזה, וגם האחריות עלי היא.

הרח״ע: הי״ר חיים עוזר גרודזנסקי.

מוקדמת כנ"ל, וכבר התוכח בזה עם אחד הגי', בטח כוונתו על הרא"ג מטעלז שי'.

והנה דבר אגודת כנס"י, אמנם הוא ענין גדול ונעלה ויש לקוות להבנות ע"י בעזרתו ית', אבל הוא דורש עדיין תיקון ושכלול, לבד אשר עמידתו אינו על בסיס נאמן כ"כ והוא תלוי ועומד רק ברשיון הגו"נ אשר יוכל להשתנות ח"ו גם ברוח מצוי' מהמזיקים כו', הנה הוא דורש שמירה מעולה גם מבפנים שע"פ ס' התקנות שלו יכול לכנוס בו מי שירצה לכנוס, וכאשר אופן פעולותיו אינם מוגבלים, כמו דבר התייסדות חדרים ות"ת לא נרמז בו איזה חדרי' ואיזה ת"ת, וגם המתוקנים והת"ת החדשו' בכלל זה, וא"כ הלא יכול להלביש צורה אחרת לגמרי שאינו מתאים כלל אל הכוונה האמיתית. גם צריכים להגביל חוג פעול[ו]תי' במה יהי' עיקר התעסקות האגודה, ולעומת זה בעניני תקנות הקהילות ולהשגחת הענינים בכל עיר ועיר, מזה אין רמז כלל בהאוסטאוו.

ואם כי האגודה היא כעין השפעה מלמעלה לתקן כללות המצב, ולא אגודה היוצאת מן העם לתקן את עצמו (שזה שייך יותר לדבר אגודת מחזיקי הדת), מ"מ האגודה הזאת צריכה לפעול במשך הזמן ע"י הועדים המקומיים לדאוג על עניני כל עיר ועיר בהנוגע להדברים הדתיים, ובדרך היולית צ"ל זאת בס' התקנות.

וכאשר קבלתי מכתב מהרח"ע שי' בהבשורה מרשיון האגודה, כתבתי לו אשר עתה עוד מוכרח ביותר לעשות אסיפה בהקדם האפשרי מיחידי סגולה בדבר האגודה, ובארתי לו איזה מהפרטים הנ"ל, וכתבתי לו שאני מצידי מוסכם לנסוע אי"ה אחר חה"פ הבע"ל לאיזה מקום שיבחרו, אך בתנאי מפורש שיהיו רק יחידים מהרבנים הגי' הדרושים אל הענין. וקבלתי תשובתו אשר גם דעתו כן ויבא בדברים בזה עם הרבני' הגי'. ומאז הי' לנו עוד חליפות מכתבים בזה. ובמכ' האחרון שקבלתי ביום ה' העבר כותב שמשתדל בזה ושהרצה"ר שי' אם כי דעתו ג"כ שנחוץ להתוועד ה"ה חושש לסכנת גילוי

הרא"ג: הי"ר אליעזר גורדון.

אגודת כנס"י: היא התחלת יסוד "אגודת ישראל" ברוסיה, ע"י הרח"ע, בתחלת שנת תרס"ח. נקראה אז בשם "כנסת ישראל". ראה בזה קובץ אגרות אחיעזר סי' קנז־קס. לקמן אגרת תתר. א"ח־כ. נספח לא'כט.

אוסטאוו: תקנון.

אגודת מחזיקי הדת: ראה לעיל ח"ג אגרת תשעב, ובהנסמן בהערות שם.

הרצה"ר: הי"ר צבי הירש רבינוביץ מקאוונא.

ותרעומות המינים, כדרכו, והוא אינו מסכים לזהירות זו ומשתדל כנ״ל.

וזה לפ״ד בהתייחסותינו אל האגודה, אשר אנחנו צריכים להשתתף בה, כי כאשר תהי׳ אי״ה משוכללת יש תקווה להשי״ת להחזיק על ידה המצב הרוחני בכמה ענינים, אבל קודם כל דבר צריכים אנו לידע על מה אנחנו הולכים, וכאשר תהי׳ אסיפה כנ״ל ואי״ה ישתתפו בה איזה רבנים משלנו ונדע שהיא לפי כוונתינו האמיתי, אז נעשה בזה אי״ה בכל תוקף לאסוף חברים המקשיבים, וכאו״א שהיכולת בידו ישתדל בזה ולעשות וועדים לפעול בה וע״י כפי ההחלטות שיהיו בזה.

כן היא דעתי אשר תחלה צריכי׳ לידע דבר ברור בגוף הדבר, וכאשר נדע בירור דבר אז עלינו להשתדל בזה והשי״ת יהי׳ בעזרינו.

ובקשתי מכבודו להודיעני דעתו מי יחשוב כ׳ מרבנים מאנ״ש אשר נחוץ שיהיו על האסיפה. אני חשבתי את כבודו והרי״י ראפאל׳ והריע״מ בעזפאל׳ יחיו, ואפשר גם ב״ד הרי״ל שי׳ מוועליז, וייטיב להודיעני דעתו בזה.

ויקבל החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשו וידידו עוז הדו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

ויחוג את חהמ״צ הבע״ל בדיצה ובכשרות.

הרי״י ראפאל׳: הי״ר יצחק יואל ראפאלאוויץ מקרעמנעטשוג.
הריע״מ בעזפאל׳: הי״ר יעקב מרדכי בעזפאלאוו מפאלטאווא.
הרי״ל: הי״ר יהודה ליב שניאורסאהן מוועליז.
דעתו בזה: שלשה הראשונים אמנם היו בין המשתתפים באספה.

תתקצח

ב"ה אור יום ג' י"ג ניסן
הילולא רבא דכ"ק אאזמו"ר זצוקללה"ה נ"ע זיע"א
תרס"ח לפ"ק. ליובאוויטש

כבוד ח"ד ידי"נ הג' המפורסם וו"ח נכבד ומרומם י"א כו'
מו"ה ישעי' שי'

ברוך בואכם לשלו'. קבלתי הטע"ג שלו וגודל ת"ח לכבודו עבור זה, ות"ל אשר בא לביתו שלו' יחזק השי"ת בריאותו ויעזור לו השי"ת להיות במנוחה בכל פרט ויצליח לו השי"ת בכל עניניו. ובקשתי להודיעני מבריאותו איך הוא מרגיש א"ע והשי"ת ישלח לו רפו"ש בקרב.

מכתבו מוויסבאדען מיום ג' קבלתי היום ואי"ה אזכרנו מחר על האהל. יה"ר שיתקבלו כל התפילות והבקשות לטוב.

ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש ויחוג את חהמ"צ הבע"ל בדיצה ובכשרות כאוות נפשו וב"ד ידידו עוז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

תתקצח

מו"ה ישעי': ברלין. אגרות נוספות אליו — לעיל תתל, ובהנסמן בהערות שם.

אזכרנו מחר על האהל: של כ"ק אדמו"ר ה"צמח צדק" ביום ההילולא שלו. באותה שעה חלה הר"י ברלין את חליו האחרון. האגרת האחרונה אליו — לקמן א"ד (ר"ח סיון). בחודש שלאח"ז נפטר, כדלקמן אגרת א'כא (כ' מנ"א): "הסדר שכתבת לקאנטאר בדבר ח"ד הר"י ז"ל נכון הוא, ולדעתי אחר החודש יתפלל הרש"ג לפני התיבה כל הי"א חדש". ראה גם לקמן אגרת א'כד.

ע"פ הנ"ל נראה לכאורה שנפטר במשך החודש שלפני כ' מנ"א, אך כשהייתי בחברון ת"ו הראו לי תמונת לוח זכרון על טבלת שיש שבורה ובה חסרים תיבות הקשר, אך השם, ר' ישעי' ברלין, והתאריך, י"ב תמוז תרס"ח, נשארו קיימים. ועצ"ע.

תתקצט

ב״ה יום א׳ ב׳ אייר תרס״ח לפ״ק
ליובאוויטש

כבוד ידי״נ הרב המפורסם ווח״ס נכבד ומרומם י״א כו׳
מו״ה אליעזר משה שי׳

ת״ל בעד החוה״ש כה לחי.

הטע״ג נכון הגיעני והיום הגיעני מכתבם מיום ה׳ העבר. ונהניתי אשר עלה בידם הסכם האסיפה לאסיפה מוקדמת אשר נחיצותה מורגש מאד בכללות הענין ובעיקרו ויסודו.

ליפשיץ מקאוונא כתב לי אשר מבריסק הי׳ מכתב בהתלהבות גדולה שתהי׳ אסיפה מוקדמת, ובכ״ז מסופק אני אם יעשו זאת, כי אינו מצוייר אצלי שיוכלו להיות שניהם המוקדמת והכללית במהירות ובתכיפות כ״כ זא״ז, ולא ירצו להעביר הזמן שקבעו, ואם כן יעשו, לפ״ד לא די בזה שלא ישתתפו בהאסיפה הכללית כ״א עליהם יהי׳ ליתן מחאה ע״ז, באשר לפי השערתי לא יהי׳ באפשר לעשות כפי ההחלטות שיהיו בזה. והשי״ת יראינו אות לטובה.

אמנם מש״כ אלי בשם הועד לזרז בהאסיפה המוקדמת, לא אבין הלא אין אני המאסף, ובהמכ׳ הראשון שכתבתי אודות זה להגרח״ע שי׳ כתבתי לו אשר אני מצידי מוכן אני לנסוע אי״ה כשידרשו אותי׳ לאיזה מקום שיקבעו (כי זה כמה שנים שאני תובע מאתם שתהי׳ אסיפה מגדולי הר׳ יחיו בדבר המצב הרוחני, והתניתי אז שתהי׳ האסיפה בחו״ל מצד היראה שבפה לא יניחו המנגדי׳, ועתה כתבתי לו כנ״ל), וכן אני חושב שבאם ידרשו אסע אי״ה בל״נ בלי עיכוב. והרח״ע

תתקצט

מו״ה אליעזר משה: מאדייעווסקי. אגרות נוספות אליו — לעיל תתלג, ובהנסמן בהערות שם.
אסיפה מוקדמת: כנ״ל אגרת תתקצז, ובהנסמן בהערות שם.
ליפשיץ מקאוונא: הי״ר יעקב הלוי.
מבריסק: מהי״ר חיים סולובייצ״ק.
במהירות ובתכיפות: באותה שעה חשבו שתתקיים בל״ג בעומר תרס״ח, אך לפועל התאחרה לאייר תרס״ט, כדלעיל שם.
הגרח״ע: הגאון ר׳ חיים עוזר גרודזנסקי.
זה כמה שנים שאני תובע: ראה לעיל אגרת תתלג, ובהנסמן בהערות שם.
והתניתי . . המנגדי׳: ראה לעיל אגרת תתעא.

כתב לי ב"פ או ג' שמשתדל בזה. וזה מקודם חג הפסח לא הי' לי שום ידיעה אודות זה מהרח"ע שי'.

ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשו וידידו עוז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

תתר

ב"ה יום א' ט' אייר תרס"ח לפ"ק
ליובאוויטש

אורך ימים ושנות חיים לאיש חי רב פעלים כבוד ח"ג הרב הגאון המפורסם לתהלה ולתפארת ישראל מאיר עיני חכמים בהלכה יראת ד' אוצרו כש"ת מו"ה משה נחום ירושלימסקי שליט"א אבד"ק קיעלץ והגליל ועי"ב בשלו' רעייתו הרבניות הכבודה ב"ג תי' בניהם היקרים והנחמדים יחיו

אחד"ש הדר"ג שי'.

מכתבי רומעכ"ת נכון הגיעני במועדם, ויסלח לי רומעכ"ת על העדר כותבי עד כה, כי מרוב טרדותי אשר אין יום שאין עבודתו רבה וגדולה עד שלא אמצא זמן מופנה לכתוב כאשר עם לבי ורצוני וכן נדחה מזמן אל זמן ואת כת"ר הסליחה.

ות"ל בעד החוה"ש אשר אתם וכן הנני לבשרו אשר ת"ל החוה"ש בהיכלינו כה יתן ה' על להבא.

בטח נודע לרומעכת"ר שי' מהאסיפה המיועדה להיות בוילנא

תתר

נדפסה בקובץ יגדיל תורה (נ. י.) חוברת סג סי' לב, מצילום כתי"ק.
כבוד . . ירושלימסקי: אגרת נוספת אליו — לעיל תתקנה.
וע"ב: ועל ידי בעלה.
ב"ג: בת גיסי הרה"ק רבי נחום דובער מאוורוטש הרבנית חי' מוסיא.
מהאסיפה . . בוילנא: דלעיל אגרת תתקצז, ובהנסמן בהערות שם.

בזמן קרוב, אני הצעתי לפני הרה״ג הרח״ע נ״י מוילנא להקדים תחלה אסיפה מיח״ס מהרבנים הגי ובלתי זה אינני רואה תועלת בהאסיפה הכללית והלואי שלא תקלקל, והוא הסכים אלי, אבל נמשך הדבר ועד כעת עוד לא נעשה האסיפה המוקדמת. ימים אלו קבלתי מאתו מכתב מתנצל על המשכת הענין, ושלדעתו צריכים לאַחֵר הכללית בשביל שתהי׳ המוקדמת. אמנם מסופקני אם יהי׳ כן.

דבר האגודה כנסת ישראל היא מקום טוב לחזק בה וע״י מצב הרוחני, אבל צריכה תיקון ושכלול רב, וכמו שהיא עתה יכולה להגלם בתואר ותמונה אחרת מאמיתית הכוונה. וכ״ז חשבתי כאשר תהי׳ אסיפה מוקדמת וידברו יראי ד׳ איש אל רעהו ויתקנו ויגבילו כל דבר שיהי׳ באופן המרוצה, ועתה הכל עומד בספק עדיין. והשי״ת ירומם קרן התורה והיהדות וקרן אחב״י ונזכה לביאת ג״צ בב״א.

נפשי אותה לדעת משלו׳ רומעכ״ת שי׳ וייטיב נא לענגינו בנועם אמרותיו בהודעת שלומו הטוב, ויחד עם זה יענגיני בידיעה מבפנים מב״ח בן יקר ונעים כמר יוסף יצחק נ״י איך הוא בלימודו והנהגתו הטובה ויהי׳ לי לעונג. והשי״ת יחזק מוחו ולבו בתורתו ועבודתו יתי׳, ורומעכ״ת יקבל נחת ועונג מהם ומכל צאצאיו יחיו וישבע בעונג נפשו הט׳ בכל פרט ברו״ג.

ויהי נועם ד׳ על כת״ר שי׳ ויראה כל טוב בעמו ועדתו ויתברך ממקור הברכות בכל הטוב ככל מאוויי נפשו מנפש ועד בשר כו׳ כחפצו וכחפץ דו״ז הדו״ש מלונ״ח תכה״י ומכבדו ומוקירו כרום ערכו הנשא

שלום דובער

בזמן קרוב: התחילה בדיוק כעבור שנה מיום זה, כדלעיל שם.
אגודה כנסת ישראל: דלעיל אגרת תתקצז, ובהנסמן בהערות שם.
מב״ח: מבן חבה ראה לעיל אגרת תתקצז.
יוסף יצחק: פרלוב, בן זוגתו הרבנית חי׳ מוסיא הנ״ל.
דו״ז: דוד זוגתו.

א'א

ב"ה יום א' ט' אייר תרס"ח לפ"ק
ליובאוויטש

כבוד ח"ד ידי"נ הג' המפורסם ווח"ס נכבד ומרומם י"א
כו' מו"ה ישעי' שי'

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי.

זה זמן נכון שלא קבלתי מאתו מכתב. בשבוע העברה כתב לי חב"ד הרז"י שי' אשר בריאותו בטוב ת"ל. תמול קבלתי מאתו מכתב אשר שבוע העברה סבל עוה"פ מקוצר הנשימה, ובקשתי להודיעני איך הוא מרגיש א"ע כעת, והשי"ת ישלח לו רפו"ש בקרב ויחזקו שיהי' בריא אולם.

אני נוסע אי"ה היום על ימים אחדים למאסקווא. עפ"ע אי"ה אהי' שם ש"ק הבע"ל והשי"ת יצליח דרכי.

ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשו וב"ד ידידו עוז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

א'א

מו"ה ישע': ברלין. אגרות נוספות אליו — לעיל תתל, ובהנסמן בהערות שם.
חב"ד הרז"י: תתן בת דודי ה"ר זלמן יצחק וואלשאניק.
סבל עוה"פ מקוצר הנשימה: ראה לעיל אגרת תתקצח, ובהערות שם.
נוסע . . למאסקווא: ראה בזה שלוש האגרות שלאח"ז.

א׳ב

ב־ה יום ב׳ י׳ אייר תרס־ח לפ־ק
ליובאוויטש

כבוד ידי־נ הרב המפורסם ווח־ס נכבד ומרומם י־א כו׳
מו־ה אליעזר משה שי׳

ת־ל בעד החוה־ש כה לחי׳.

מכתבי משבוע העבר בטח קבל. ביום ד׳ העבר נתקבל מכתב מהרי־ל מקאוונא אשר בוילנא הי׳ שקו־ט בדבר המוקדמת. והחליטו לעשותה ג׳ ימים קודם אל הכללית. באותו מעמד הי׳ פה ידידינו הרש־ג שי׳ ובקשתיו לכתוב לר־י לעוין מחאה ע־ז. כי א־א הדבר מכמה טעמים. א׳ כי לא ישאר רק יום אחד לעסוק בהענינים. כי גם אם אסע מפה במוצש־ק (שזה כמעט מהנמנע בעת הזאת) באפשר לבוא רק ביום א׳ ערב. ומה אפשר לעשות ביום א׳. ואיך יהי׳ ענין כזה בבהילות נוראה כזו. ב׳ הלא אז כבר יהיו רבים מהנאספי׳ ואיך יהי׳ באפשר לדחותם בפניהם. וא־כ מה הועילו כו׳. ג׳ אם לא נשתווה בהענינים (שזה קרוב מאד) אהי׳ מוכרח לנסוע ולעזוב את הכללית. והלא זאת תהי׳ מחאה גלוי׳ בפרסום גדול ויהי׳ רעש מזה. ולזאת אם בחפצם לעשות מוקדמת בהכרח לאַחר את הכללית.

במוצש־ק קבלתי מכ׳ מהרח־ע נ־כ בסנגון הנ־ל. אמנם הוא כותב אשר לפ־ד צריכים לדחות את הכללית. ועוד ידיעני בדבר המוקדמת והכללית. והושבתי לו שא־א שיהיו תכופים זל־ז משני טעמים הראשונים הנ־ל.

אני אסע אי־ה ימים אלו על ימים אחדים למאסקווא (מטרת

א׳ב

מו״ה אליעזר משה: באדיץ׳יסקי. אגרות נוספות אליו — לעיל תתנג, ובהנכנו בהערות שם.
מהרי״ל מקאוונא: מהיר יעקב הלוי לפסין.
בדבר המוקדמת: לעיל אגרת תתנג, ובהנכנו בהערות שם.
הרש״ג: הר׳ שמואל גורארי׳.
לר״י לעוין: בוילנא.
מהרח״ע: מהר׳ חיים ציר נרודזנסקי בוילנא.
אסע . . למאסקווא: ראה בזה שיהי האגרות שלאחרי.

הנסיעה העיקר בהנוגע לתו"ת) ותקוותי לשוב אי"ה לביתי שלו' באמצע שבוע הבע"ל. והשי"ת יצליח דרכי.

ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשו וידידו עוז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

א'ג

ב"ה יום ג' כ"ה אייר תרס"ח לפ"ק
מאסקווא

להג' המפורסם מו"ה ... שי'

ראיתי את מכתבו לידידינו הג' הנכבד ר' זלקינד פערסיץ נ"י והיטב חרה לי על דבריו. אם כ' מוטבע ומשוקע בעניני עצמו, ואינו יוצא מתוך ד' אמות של הבלי העולם, אין לו לדבר סרה על רבנן ועל תלמידיהון. הכי בשביל שעינו רעה בשל עצמו (ואפשר גם בשל אחרים) יעמיד למשפטו אותי ואת כל מפעלי. רק אחת אגיד לו אשר נסיעתי לפה היא כעין מס"נ מאתי, כי זה נגד טבעי לגמרי, והקרוב אלי יודע אמיתת הדבר. ומעולם עוד לא עשיתי כזאת, ובמשך העשר שנים אשר יסדתי ת"ל את הישיבה השמעתם ממני דבור אודות זה, אם כי היו עתים דחוקות מאד. ות"ל כי לא אלמן ישראל, ויש נדיבי לב יחידי־סגולה המחזיקים את הישיבה בסכומים גדולים גם לתשלום החובות (יהי' משכרתם שלמה וכפולה מהשי"ת בכה"ט בגו"ר), אמנם בפעם

א'ג

בהערכה שבראשה נכתב:

אחרי כי כ"ק אדמו"ר שליט"א הי' פה ק"ק פאסקווא כשני שבועות, ובטרת בואו הנה, ידוע לכל אנ"ש. ובעת היותו פה שלח לקרוא אליו את הגבירים הפטרסבים המיוחדים לדבר על לבבם כי יהיו לו לאחי־עזר ולאחי־שבר בהענין הידוע, ורבים מהם באו וישתתפו לפניו בהדרת קדש. וישלטו לעזרתי איש איש כפי נדבת לבבו. אילם אחד מהם . . השיב פני השליח ריקם ולא אבה לבוא לחנות פני הבלר, אז שלח עוד את הגי' ואלקא פערסיץ לדבר על לבבו אולי יתרצה לבקשת כ"ק, ולפרות רוח וחפץ אדמו"ר לא בא. עוד יתרה עשה שלח כבי להג' ואלקא פערסיץ כי יגיע ליד אדמו"ר וידבר על צדיק עתק בגאוה ובוז וכדי בזיון וקצף, ואדמו"ר שליט"א השיבו כיד ה' הטוב עליו.

ע"ד הנסיעה לסוסקבה ראה גם בשתי האגרות שלפנינו ובאגרת שלאח"ז.

הזאת מצאתי שא־א להעמיס כ־כ על יחידים. ונודל מעלת הענין שאני עוסק בו (יתן השי־ת שיהי׳ בהצלחה ויעלה מעלה מעלה) ומסירת ונתינת נפשי אליו גבר על טבעי והנחתי את עצמי לנמרי. ובאתי הנה לעורר את אחינו לבוא לעזרה. אבל ידע כ׳ אשר בנפשי אני עושה זאת. ואין לו רשות להניח יד שכלו ומשפטו (המשוחד עוד מקשיות לבו) על נקודת נפשי.

בז אני לצרור כספו. וגם מבלעדו יבנה בית אלקינו אי־ה. אבל דבריו נגעו אל לבי. ולא יהיו דברים כאלה בין אחינו. והשי־ת יערה ממרום רוח טהרה על אחינו. ויסיר העורון מעיניהם. ויהי׳ עינם ולבם אל ד׳ ואל תורתו ועבודתו ית׳ באמת.

כ־ד הדואג ומתאנח על מעמד ומצב אחב־י ומצפה לישועה בקרוב

שלום דובער

א׳ד

ב־ה יום א׳ ר־ח סיון תרס־ח לפ־ק
ליובאוויטש

כבוד ח־ד ידי־נ הנ׳ המפורסם ווח־ס נכבד ומרומם י־א
כו׳ מו־ה ישעי׳ שי׳

ת־ל בעד החוה־ש כה לחי.

מכתבי כבודו נכון הגיעני ות־ל בעד הטבת בריאותו והשי־ת ישמרהו מכל נו־מ ויחזקהו שיהי׳ בריא אולם.

מה שהחליט כ׳ לבלי לנסוע בקיץ זה לחו־ל זה דבר נכון כי הנסיעות לפה־נ פועלים עליו לא בטוב כ־כ וכשיהי׳ בדובללען בעזרתו ית׳ יהי׳ אי־ה במנוחה יותר וכאשר קבלתי מאתו מכ׳ הראשון שדעת האופל שלא יסע לחו־ל איז מיר דאס שטארק ניפעלין והשי־ת ישלח לו רפו־ש בקרב בכל פרט.

א׳ד

מו״ה ישעי׳ ברלין. אגרות נוספות אליו — לעיל תתל. ובהנסבו בהערות שם.
ויהי האגרת האחרונה אליו. שהגיעה לידיו. וראה לעיל אגרת התקנת.

זוגתו ב"ד תי' עפ"ע תשתה לע"ע מי קארלסבאד בדובעלין, והשי"ת ישלח לה רפו"ש בקרב ויחזקה.

מה ששמע כ' שבדעתי נ"כ להיות בדובעלין אינו כן. לפ"ד אין דובלען מקום מוכשר עבורי כי העיקר לפני כשיעזור השי"ת להיות במנוחה. ובדעתי שניסע אי"ה אחר חה"ש הבע"ל לברלין ושם כפי שיאמר הפראפ' כן אעשה אי"ה.

ביום ד' העבר באתי שלו' ת"ל ממאסקווא. לא כתבתי לכ' ממאסקווא כי בפו"מ לא הי' לי זמן פנוי לכתוב וגם לביתי לא כתבתי כ"א מעט. ובבואי לביתי מצאתי אנשים שהמתינו ועוד מלאכות שלא הי' באפשרי לכתוב עד היום.

מטרת נסיעתי למאסקווא הי' בשביל תו"ת. כי כאשר נודע לכ' אחת לשתי שנים צריכים למלאות הדעפיציט מפני הדחקות הגדולה ר"ל אשר נעשה וריבוי החובות. ובשתי שנים האלו החסר הוא כמו בשנים הקודמים בערך ח' אלפים. ומפני שכבד עלי מאד להעמיס על ידידינו היחידים יחיו. פעלתי בעצמי לעשות נסיעה בשביל זה למאסקווא. ומובן לכבודו כמה הי' כבידה עלי נסיעה כזו ממש כו'. אמנם גודל מעלת הענין נתן לי כח ועוז כו'. ות"ל פעלתי יותר מד' אלפים ואפשר יהי' עד חמשה. הסך הזה נעשה מידידינו אנ"ש יחיו. ובזה נסלק אי"ה החובות הנחוצים לבד ההשלשות אשר אינם דוחקים כעת. ומסתי' יעזור השי"ת על להבא. ויתן השי"ת אשר ענין תו"ת יהי' בהצלחה בכה"פ ברו"ג.

קבלתי מחב"ד הרז"י שי' העתק מכ' ב"ד הרש"ב שי' מרעציצא. מכבר חשבתי לשלוח מצידי שני אנשים לתמן להתחקות על כל הענינים. ועתה כשרוצים גם המה לשלוח. יכולים להצטרף עמהם. ואשתקד בקשתי בזה את ידידינו ר' מאיר שמחה חן שי'. וא"ל אשר בקיץ ביכולתו לנסוע. והיום כתבתי איליו ושאלתיו אם יתרצה לנסוע בקיץ זה. ומתשובתו אודיע אי"ה לכבודו.

בקשתי להודיעני בפרטיות מבריאותו איך מרגיש א"ע והשי"ת יחזקו . . והשי"ת יצליח לכבודו בכל ענייניו בגו"ר.

עפ"ש: על פי ערך.

באתי שלו' ת"ל ממאסקווא: ראה בזה שלוש האגרות שלפנינו.

הב"ד הרז"י: תתן בת דוידי הייר זלכן יצחק וואלפאניק.

לתחן: לארה"ק. ראה גם לקמן אגרת אכט.

כל העניינים: שבטלל חב"ד בארה"ק. ראה לעיל אגרת תקכבג, ובהנכתן בהערות שם.

ויקבל החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשו וב״ד ידידו עוז דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

א׳ה

ב״ה ד׳ סיון תרס״ח לפ״ק
ברלין

בני יקירי שי׳ כלתי הצנועה והכ׳ תי׳
נכדותיי הנחמדות והיקרות יחיו

ת״ל בעד החוה״ש כה לחי.

באנו לפה שלו׳ ת״ל תמול שעה 11½. דער פארין מיט שלאף וואגין 2טער קלאסס איז דיר ביקאנט מ״מ ישנתי במקצת. הגבול הי׳ טוב לא אבה לראות ולא פתחו מאומה.

בפה התחלתי לחפש את הדאק׳ מאלוע״ר. והנה הקריינקענהיים כבר אינו במקום. שהי׳ מקודם, ודאק׳ מאלוע״ר אינו עוד בהקראיינקהיים והשגתי האדרעססע שלו, ולסוף אינו בביתו, וע״פ עצת מ׳ כהן לקחתי את הדאק׳ לורי׳ . . יתן השי״ת שיהי׳ בהצלחה.

הטע״ג שלכם קבלנו תמול לגודל קו״ר מבואם שלו׳, ולעת ערב בא לפה ידידינו רש״ק שי׳ והתענגנו על הפ״ש שקבלנו ע״י. הטע״ג ששלחנו לכם הי׳ ידיעה אומבינקאנט, אח״כ הי׳ ידיעה שנמסר לך.

ביום א׳ אודיע לכם אי״ה מה שיאמרו הפראפ׳.

ובקשתי להודיעני מהנעשה אתכם ואם היתה זו״כ תי׳ אצל הפראפ׳ ומה אמר לה מה לעשות ואם בכ״י ואם הקוואטיר טובה היא און ציא איר האט זעך אויסטראייערט.

א׳ה

נרשם עלי׳ בגוכתי״ק אדמו״ר מוהריי״צ נ״ע: „קעניגסבערג״, שלשם נשלחה אליו האגרת. וכן האגרות שלאח״ז.

זו״כ: זוגתך וכלתי.

אויסטראייעט: התארגנו.

הבאגאז בטח נתקבל תודיעני אֵיך הי׳ החיפוש ומה נעשה אם הכ״ק הכל תודיעני בפרטיות.

ותקבלו החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשכם ואביך וחותנך וא״ז דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

א׳ו

ב״ה יום א׳ ד״ב סיון תרס״ח לפ״ק
ברלין

בני יקירי שי׳ כלתי הצנועה והכ׳ תי׳
נכדותיי היקרות והנחמדות והחביבות יחיו

ת״ל בעד החוה״ש כה לחי.

מכתבכם מיום ה׳ כן מכתבך מיום ועש״ק קבלנו לגודל קו״ר מהודעת שלומם הטוב. ות״ל אשר הביקורת עבר בטוב, והודת להׄ אשׁר הכל בהשגחה טובה מאתו יתׄ.

בקראי מכתבך תמול לעת ערב (שאז נתקבל) שחקתי הרבה בעברי בקראתי מן ההיפך אל ההיפך, תחלה בההכנה שעשית בעצמך וניכר בכתבך ובעניניך תוגת נפשך ר״ל פא[ר]צוייפעלקייט און ניט גוטקייט פאר קוועצט והנחת עצמו כוׄ, ואח״כ כשנפתחו לך שערי ישועה ע״י המנעל המנגן נפתח שקך ונתמלאת שמחה, ושמחת עולם יהי׳ על ראשך בכה״פ ברו״ג.

את התיבה צריכים לתקן היטיב, אבל להשתדל שלא ישהה

הבאגאז . . החיפוש: על הגבול. ראה גם אגרת שלאח״ז.

הכ״ק: מהתוכן נראה שהמדובר בכתבי קודש שהוצרך לשלוח מקינגסברג אל כ״ק אביו רבנו. בהמשך לזה — לקמן אגרות א׳ו־יא. בסופו של דבר קיבלם בי״ד תמוז, כדלקמן אגרת א״יד. ועל לקיחתם חזרה לליובאוויטש — לקמן אגרות א׳כד. א׳כז.

א׳ו

הביקורת: המכס על הגבול. ראה לעיל אגרת שלפנ״ז.
התיבה: למשלוח הכ״ק. ראה לעיל אגרת שלפנ״ז.

התיקון הרבה זמן ויהי' באפשרך לשולחם בהקדם למקום שנהי' שם אי"ה.

דמיתי אשר היום יהי' הקאנסולים, אבל הפראפ' המה מיושבים (ביזעצט אונד ביליגט) עד מחר, וגם אז א"א להביא את מיכאיליס וצייאָן ביחד כי הראשון זמנו רק עד שעה 4, והשני הוא עד שעה 3 בקליניק בכל יום ואינו מניח זה הזמן בשו"א. ולזאת יהי' אצלי מחר אי"ה שעה 10¾ מיכאיליס ולעסעסר, ושעה 6 יהי' ציאָן, ודאק' לורי' ימסור לו מה שאמרו המה, ואז יחליטו לאיזה באד לנסוע.

בעת שיהי' מיכאיליס פה תשאל אצלו גם אמך תי'. ביום ועש"ק הייתה אצל אקושאר פראפ' בוים ואמר שאין לה שום פעלער ח"ו.

יתן השי"ת אשר לאיזה באד שניסע יהי' לרפואה ולהצלחה וישלח לנו השי"ת רפו"ש בקרב ויחזקינו שנהי' בריא אולם.

מחר אי"ה אחר הפראפ' ציאן אודיע לך בטע"ג הרישעני' שלהם.

ותקבלו החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשכם ואביך וחותנך וא"ז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

א'ז

ב"ה יום ה' ד"ו סיון תרס"ח לפ"ק
מארינבאד

בני יקירי שי' כלתי הצנועה והכ' תי'
נכדותיי היקרות והחביבות יחיו

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי.

ביום ב' הי' הקאנסולים בברלין, והסכימו כולם על מארינבאד...

בבואנו לפה יום ג' אותו היום שכרנו דירה על ההר סמוך מאד אל היער, ורחוק קצת מאמצע העיר (שבזה הי' תכלית כוונתי שלא יהי' לי

הרישעני': החלטה.

מפריעים וביותר מהגאליציאנער). אמנם בזכות הגאליציאנער ביטל המשכיר את השכירות באשר מתירא אולי יבואו אלי אנשים באונטער־הויזען וכדומה, והי׳ לי קצת עגמ״נ מזה ושכרנו דירה ברחוב העיר אבל ג״כ רחוק מטבור העיר נגד הפארק והאויר טוב, והיום התחלתי הקוהר. והשי״ת ישלח לי רפו״ש בקרב בתוך כו׳.

תמול הודעתי להם האדרעס בטע״ג ומקווה אני לקבל מכם מכתב מחר אי״ה.

אחותי דבורה לאה תי׳ בפה ות״ל שלו׳ לה.

ידידינו הר״נ גו״א שי׳ בא לפה ביום שבאנו אנחנו ע״פ הטע״ג שהודעתי לו מברלין ומחר תבוא גם זוגתו תי׳ לפה.

בקשתי להודיעני בפרטיות משלומכם הטוב מה אמר הפראפ׳ לזו״כ תי׳ ואם התחילה לעשות ויתן השי״ת שיהי׳ לרפואה. וואס מאכין דיא קינדערלעך יחיו ציא שפאצירין זיי׳ בכל יום און ציא זיי׳ פאלגין גוט. ומה אתה חושב בדבר נסיעתך לקיסינגען ואם תקנת את התיבה ותראה נא לשולחם בהקדם . . ונא להודיעני מכל פרט מהנעשה אתכם לטוב. ותודיעני נא משלו׳ ידידינו הרא״פ שי׳. ימים אלו אכתוב לו אי״ה.

ותקבלו החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשכם ואביך וחותנך וא״ז דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

Villa Chorloffen
Marienb.

א׳ז

דבורה לאה: גינזבורג.
זו״כ: זוגתך וכלתי.
התיבה: למשלוח הכ״ק. ראה לעיל שתי האגרות שלפנ״ז.
הרא״פ: הי״ר אברהם אבלי פרסון מקניגסברג.

א׳ח

ב״ה ד״ז סיון תרס״ח לפ״ק
מאריענבאד

בני יקירי שי׳ כלתי הצנועה והכ׳ תי׳
נכדותי היקרות והחביבות יחיו

ת״ל בעד החוה״ש כה לחי.

מכתבך מתמול ומכ׳ זו״כ תי׳ מיום א׳ קבלנו היום לגודל קו״ר מהודעת שלומם הטוב . . יתן השי״ת שיהי׳ לתועלת וישלח לה השי״ת רפו״ש בקרב ויחזקה שתהי׳ בריא אולם בכל פרט.

ואתה בני שי׳ תראה להקדים נסיעתך אי״ה לקיסינגען ותקח רונד רייזע בילעט שתהי׳ ג״כ פה אי״ה.

אנחנו נהי׳ אי״ה פה כל הקיץ וכן שכרנו הדירה, כי לאחר [הקוהר] טוב לנוח פה אי״ה. והשי״ת יצליח דרכך וישלח לך רפו״ש בקרב ויחזקך שתהי׳ בריא אולם.

את הכ״ק בטח תשלח קודם נסיעתך.

את המכ׳ השייך לפילאנטראפי׳ הי׳ נצרך לחתום כי זה הציסלעס האחרונים ובטח תשלח בהקדם.

את הפאפיראסין מסת׳ תשלח ג״כ.

ותכתבו אילינו מכתבים תמידים משלומכם ומשלו׳ בנותיכם היקרות יחיו. ואתה בני שי׳ תהי׳ במנוחה ותבטח בהשי״ת אשר בטח יעזור אי״ה בכל פרט.

א׳ח

זו״כ: זוגתך וכלתי.
הכ״ק: הכתבי קודש. ראה לעיל אגרת א׳ה, ובהנסמן בהערות שם.
פילאנטראפי׳: חברת המניות דלעיל אגרת תתקסא, ובהנסמן בהערות שם.
ציסלעס: תאריכים.

ותקבלו החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשכם ואביך וחתנך וא"ז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

או"ח תי' ב"ה בחו"ש ומפני שעוסקת בצרכי ש"ק הבע"ל אינה כותבת בעצמה ותכתוב אי"ה ביום א' הבע"ל.

א'ט

ב"ה יום ה' ג' תמוז תרס"ח לפ"ק
מארינבאד

בני יקירי שי'

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי.

תמול קבלנו מכתבך מיום ג' לגודל קו"ר אחרי אשר כמה ימים לא הי' לנו שום מכתב מאתך, ותמול ערב קבלנו הטע"ג שלך מקיסינגען ות"ל בעד בואך לשלו', והיום קבלנו מכתבך מברלין . . וישלח לך השי"ת רפו"ש בקרב ויחזקך שתהי' בריא אולם.

תודיעני אם יש מידידינו בקיסינגען ואיך אצלך סדר עבודת היום ואי' אתה אוכל ואם הקוואַרטיר שלך טובה היא תודיעני הכל בפרטיות.

הכ"ק בטח יתקבלו אי"ה ימים אלו. האיש הנוסע לפה אשר ע"י שלחת המפתחות לע"ע לא בא אלי ועפ"ע יבוא אי"ה. מש"כ לשלוח הספרים למאסקווא יעלה ההוצ' בהפראכט הרבה למותר ויוכל אשר

או"ח: אמך וחמותיך.

א'ט

קטע קטן נדפס בקובץ יגדיל תורה (נ.י.) חוברת סא ס' צט.

נרשם על' בגוכתי"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע: "קיסינגען", שלשם נשלחה אליו האגרת. וכן בכל אגרות חודש תמוז אליו — דלקמן.

הכ"ק: הכתבי קודש. ראה לעיל אגרת א'ה, ובהנסמן בהערות שם.

עפ"ע: על פי ערך.

הספרים: שקנה כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע בחו"ל ושלח לליובאוויטש. אודותם גם לקמן אגרות א'יא. א'טו.

פראכט: משלוח רגיל.

יעלה לפ"ע הפאסלינא. אפשר הי' ביכולת לשלוח דרך וילנא ע"י ראם. אם באפשרך לשלוח לי רשימה מהספרים הי' רצוני בזה.

תמול היינו עם ידידינו ר"ן גו"א ור"ז פערסיץ יחיו (אשר בא לפה שבוע זו) בעיר קטנה לא רחוקה מפה קעניגסווארט ויש שם ביהכנ"ס ישן וס"ת ישנה (וכתוב בה דכא בא') ואצל השמש קניתי ספרים אחדים. ס' חק לישראל תרי"ג מצות עם ביאור מלוקט ומועתק לעברית דייטש ד' פראג יפה. ס' מסורת הברית הקטן ג"כ יפה פראג. ס' גבול בנימין על שחיטה ג"כ יפה פראג. ס' הורה גבר על הוריות פראג.

הפאפיראסין מסת' יתקבלו ג"כ ע"י הנוסע.

איך בין צוא פרידין מזה שזו"כ תי' וועט זעך בייהאנדלין אצל פראפ' גערבער והשי"ת ישלח לה רפו"ש בקרב ויחזקה שתהי' בריא אולם.

ותקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשך ואביך דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

א'י

ב"ה יום א' ו' תמוז תרס"ח לפ"ק
מ"ב

בני יקירי שי'

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי.

מכתבך מיום ועש"ק נכון הגיעני תמול . . ותכתוב לנו איך אתה מרגיש א"ע. והשי"ת ישלח לך רפו"ש בקרב ויחזקך שתהי' בריא אולם.

מאתי כמדומה לי שכבר כתבתי לך . . ע"פ הרוב בא רז"פ שי' אלי

פאסלינא: מכס.

דכא בא': ראה בזה קובץ יגדיל תורה (נ.י.) חוברת מז ס' סה, ובהנסמן בהערות שם.

זו"כ: זוגתך וכלתי.

א'י

רז"פ: ר' זלקינד פרסיץ.

ואנו הולכים לטייל ולשתות המים ולטייל עוד וכן הזמן הולך בלי שום התעסקו' אם כי לפני יותר טוב לילך בעצמי ולעשות דבר מה אבל כו', ויוכל להיות שג"ז ענין כי צריכים לנוח בשביל שיהי' באפשר אי"ה לעסוק, וכידוע מ"ש הרמב"ם בכוונת הטיול להברות גופו לעבוד את בוראו. והשי"ת ישלח לי רפו"ש בקרב בתוך כו'.

הר"א ראבינאוויץ ממינסק בפה ורוצה להתקרב ולדבר בעניני הכלל.

עד היום הי' בפה האויר טוב והיום רעגינט.

הכתבים עוד לא נשמעים כפה"נ שלחת אותם פראכט גוט, ומסת' יתקבלו אי"ה שבוע זו. המפתחות ג"כ לא נתקבלו עדיין וא"י אם שלחת אותם ע"י נוסע או ע"י פאצט ובמכתביך אין אתה מזכיר מאומה מזה. כן בדבר הפאפיראסין איך שלחת.

בוואגאן אמרתי לך שתכתוב לריד"פ אודות ר"ח שמואלזאן שיתנו לו הסך שני מאות. אם לא כתבת עדיין תכתוב תיכף כי נחוץ לו.

ותודיעני בפרטיות מכל הנעשה אתך לטוב, ואם כתבת לידידינו וואלף שאתה בקיסינגען. גם אם עשית דבר אודות ישראל נח שי', ואם אתה מקבל ידיעות מליובאוויטש.

מזוגתך כלתי תי' קבלנו תמול מכ' ות"ל שלו' לה ולבנותיך יחיו. אמך תי' ב"ה בחו"ש . . ותכתוב אי"ה בפ"ע.

נא להודיעני איך שלחת הכתבים והמפתחות.

ותקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשך ואביך דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

מ"ש הרמב"ם: ראה מ"ש בהל' דעות פ"ג ה"ב ופ"ד הי"ב.
הכתבים: ראה לעיל אגרת א'ה, ובהנסמן בהערות שם.
פראכט גוט: משלוח רגיל.
ריד"פ: ר' ישראל דובער פרומקין, שרבנו מינהו על כולל חב"ד, כדלעיל אגרות תתקמג-ד.
ישראל נח: חאצקעוויץ. ראה לקמן אגרת א'יז.
מזוגתך כלתי: שנשארה בקעניגסבערג.

א׳יא

ב״ה יום ה׳ יו״ד תמוז תרס״ח לפ״ק
מ״ב

בני יקירי שי׳

ת״ל בעד החוה״ש כה לחי.

מכתבך מתמול קבלנו היום לגודל קו״ר אחרי העגמ״נ שהי׳ ל[י] מהעדר קבלת מכ׳ מאתך מן ש״ק עד היום ות״ל בעד שלומך הטוב. ובקשתי על להבא לכתוב לנו מכתבי׳ לעתים קרובים ולהודיעני משלומך הטוב...

תמול בא לפה הבחור ישראל והמפתחות בידו גם הסיגארעטין וקבלתי ע״י פ״ש מזו״כ תי׳ ובנותיך יחיו גם מכ׳ מאתה ונהניתי ת״ל...

מהכ״ק אינו נשמע עדיין בטח יהיו אי״ה ימים אלו.

בקשתי להודיעני אם לקחת רונדרייזע בילעט אם לאו.

ישראל סיפר לי׳ אשר הספרים נשלחו לרוסלאנד ואיך ומה אינו ידוע לו, ואבקשך להודיעני גם מזה, ואולי באפשרך לשלוח לי הרשימה מהם, וכבר בקשתי זאת במכ׳ הקודם, ואם ידוע לליפשיץ מקומך אשר בד״כ הי׳ לא למותר כו׳.

תמול שלחתי לך ע״י פאצט שני מאות רו״כ על אדרעס הקודם, בטח ימסרו לך אי״ה, ותכתוב לי מה נמצא אצלך מעות, אבל תכתוב לי האמת כמו שהוא ולא להעלים דבר כידוע לך אשר רצוני באמת שלא תהי׳ גיאיינקט ח״ו, וגם לא תקמץ ח״ו, ותודיעני אודות כ״ז. ובד״כ בעת שאתה כותב לנו מכתב יהי׳ לפניך המכ׳ אשר עליו אתה משיב וממילא תשיב על כל דבר.

א׳יא

מזו״כ: מזוגתך כלתי, שנשארה בקעניגספערג.
מהכ״ק: דלעיל אגרת א׳ה, ובהנסמן בהערות שם.
רונדרייזע בילעט: שבדרך חזרה מקיסינגען לקניגסברג יעצור גם במאעריענבאד, כדלעיל אגרת א׳ח.
הספרים: דלעיל אגרת א׳ט. לקמן א׳טו.

בדבר באבינאויץ כתב לי ראי"ק, ולדעתי צריכים להשקיטו, וזה ברכת יעקב אע"ה. וראי"ק כתב פלאן שיסע לארשע, מסת' כותב לך ג"כ, וזה לדעתי באין ברירה ח"ו, אבל מקודם צריכים לעשות כנ"ל. ויתן השי"ת שיפעול לטוב ולא יהי' שום שטן ופ"ר ולא שום בלבול ח"ו וילמדו במנוחה ויהי' בהצלחה ברו"ג.

אם נמצאים אצלך מהאקציעס תשלח לי אחת כי רצוני לדבר עם ידידינו הרז"פ שי'.

ידידינו הנ"ל עוררני לעשות אגודה להדפיס שנית ספרי צ"צ, גם להדפיס מחדש ספרי כ"ק אדמו"ר האמצעי זצוקללה"ה נ"ע אשר מכבר דברנו גודל הנחיצות בזה. וכאשר כמדומה לי שמכבר כתב ידידינו הר"א אראנאויץ אשר על הדפסת חלקי אה"ע צריכים ג' אלפים, רוצה הוא ליתן ג' מאות ויהיו עוד תשעה כמוהו (אשר בעזרתו ית' לא כבד הדבר להשיג, וחשבנו גם את ידידינו ר' צבי יצחק לאגאויער שי') להדפיס חלק אה"ע ואח"כ לילך הלאה אי"ה. גם לחקור אחרי השו"ת הנמצאים אצל אנ"ש שלא נדפסו ולהוסיפם בהוצאה זאת. וכתבתי היום לידידינו הרא"מ מאדייעווסקי שהוא יקח עליו הענין הזה לייסד האגודה אי"ה ולהיות ראש המתעסקים בכל פרטיות ענינה.

כתבתי לו שלדעתי צ"ל בזה ג' חלקים. חברים מייסדים המה שיתנו בהתחלה ג' מאות ואח"כ מאה לשנה, חברים נכבדים שיתנו מן ד"ה עד נו"ן לשנה, וחברים סתם מן ה' או עשרה עד ד"ה. וכל החברים יקבלו חנם מה שיודפס במשך השנה.

אם יבוא הדבר לפועל הוא ענין גדול, ומסופק אני אם הרא"מ יקבל עליו הדבר, ותחשוב בזה אפשר תמצא אחר למי למסור הדבר. ותשיב על כל מה דאמור לעיל ובפרטיות מבריאותך ושלומך הטוב. והשי"ת יעזרינו להתראות בחו"ש.

באב'נאויץ: מחלקת הישיבה תומכי תמימים בבאבינאוויץ. על המחלקה הזאת ראה גם לעיל ח"ב אגרות ריז־ח. לקמן א'טו. א'כב.

ראי"ק: ר' אליעזר קפלן, מנהל המשרד.

ברכת יעקב אע"ה: ויתן לך — מתנת־יד לא' בבאבינאוויץ. ראה לעיל אגרות תתמה־ו.

שיסע לארשא: ראה לקמן אגרת א'טו „כבר בא הדבר אל המנוחה". לפועל נשארו בבאבינאוויץ עד שלהי תרס"ט, שאז עברו לשצעדרין.

ופ"ר: ופגע רע.

אקציעס: מניות מהחברה הנ"ל אגרת תתקסא, ובהנסמן בהערות שם.

הרז"פ: הר' זלקינד פרסיץ.

אגודה . . צ"צ: ראה בזה לעיל ח"א אגרות ס. קפג. לקמן א"יב. א'טו.

וכתבתי . . מאדייעווסקי: לעיל ח"א קפג.

בפה בני הרבי מטשאכ[ס]וב וביום ג׳ העבר קבלו טע״ג מהרבי מגור שהוא בק״ב שנוסע לוירצבורג ויבואו ג״כ להתוועדות יחד עם הרבי מאלכסאנדראוו, והיום באו חזרה. ואם כי באו אלי כשקיבלו הטע״ג וכן עתה אמרו לי מה שדיברו מ״מ לא למותר אם ביכולתך להוודע מה הי׳ עיקר מטרת התוועדותם.

ותקבלו החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשך ואביך דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

א׳יב

ב״ה י״א תמוז תרס״ח לפ״ק
מ״ב

בני יקירי שי׳

ת״ל בעד החוה״ש כה לחי.

מכתבך מתמול קבלנו היום לגודל קו״ר. כפה״נ נאבד מכתב א׳ קודם המכ׳ שנתקבל מאתך תמול.

נהניתי אשר כיוונתי השעה לשלוח המעות, ובקשתי שלא תקמוץ ח״ו ויתן השי״ת שהקוהר יהי׳ לך לתועלת וישלח לך השי״ת רפו״ש בקרב.

מקווה אני לקבל תשובה על מכתבי מתמול. בהנ״ל כתבתי לך דבר האגודה להדפיס ספרי כ״ק אבותינו רבותינו הק׳ זצוקללהה נ״ע. היום בחשבי בזה ניחמתי אשר הצעתי זאת להרא״מ שי׳ כי קרוב הדבר שלא יקבל, ואם יקבל א״י אם יעשה כדבעי, והי׳ יותר טוב לפ״ד למסור זאת

בני הרבי מטשאכסוב: רבי שמואל באדמו״ר רבי אברהם בורנשטיין מסוכטשוב.
הרבי מגור: האדמו״ר רבי אברהם מרדכי אלטר מגור.
הרבי מאליכסאנדראוו: האדמו״ר רבי ירחמיאל ישראל יצחק דנציגר מאלכסנדר.
עיקר מטרת התוועדותם: לאחז״נ נפגשו גם עם רבנו, כדלקמן אגרות א״יז־ח.

להר"מ חן שי' או לש"ב הר"ז מוועליז שי', והשני כמדומה לי עוד יותר טוב מהראשון כי יש לו זמן יותר ויתן א"ע יותר אל הענין, וגם לריגא הוא מסוגל. ועתה צריכים להמתין על תשובת הרא"מ שי'.

עפ"ע יהי' בפה הרש"ג שי' (שהוא כעת בקארלסבאד) חושב אני לכתוב דבר האגודה על נייר ושיחתמו בין כה הרש"ג והרז"פ יחיו ע"ז וכה נאסוף אי"ה החברים המייסדים.

בקיץ דנא פה מאריענבאד אורזיי' גדול על רבי'ס. מהעולים בשם המה הבאהוסער הטשארטקאווער והסטאלנער בא יבוא בשבוע הבע"ל, ואלה פרים ורבים עוד קטנים שאינם עולים בשם כ"כ, וכמעט אשר הפלאץ מבהיק מהאטלעס.

תפרוס גיני בשלו' הרב רחומאי ידי"נ ד"ר כהן מפולדא נ"י, והנני נהנה מאד אשר אתה אתו עמו בצוותא חדא. יתן השי"ת אשר הקוהר יהי' לו לתועלת וישלח לו השי"ת רפו"ש בקרב ויחזקו שיהי' בריא אולם.

בפה הרב ד"ר ברייער ויהי' אצלי היום שעה ג' או ד'.

ותקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשך ואביך דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

א"יב

הר"מ חן: הי"ר מנחם מענדל חן, מ"ץ דניעזין.
הר"ז מוועליז: הי"ר שניאור זלמן שניאורסאהן מוועליז (אח"כ לודז).
הרש"ג: הי"ר שמואל גוראריי'.
הרז"פ: הי"ר זלקינד פרסיץ.
אורזיי': יבול.
באהוסער: האדמו"ר רבי ישראל שלום יוסף פרידמן מבוהוש.
טשארטקאווער: האדמו"ר רבי ישראל פרידמן מטשורטקוב.
סטאלנער: האדמו"ר רבי ישראל פרלוב מסטולין.
ד"ר כהן: הי"ר מיכאל.

א׳יג

ב״ה יום א׳ י״ג תמוז תרס״ח לפ״ק
מ״ב

כבוד ידי״נ הרב המפורסם ווח״ס נכבד ומרומם י״א כו׳
מו״ה אלי׳ אהרן שי׳

אחדשה״ט. מכתבו מיום ט׳ לחו״ז נכון הגיעני. אני הנני מנגד בכלל להשתתפות הרבנות הדתית עם הרבנות מטע״מ, ואינני מוצא לנכון שיהיו בקדירה אחת, ולבאר טעמי בזה ירבו הדברים, והטעם בכלל מובן הוא, וממילא יבין כבודו אשר הצעתו זאת איננה מוכשרת בעיני, ואתו הסליחה.

מכ׳ ה.ק. בטח נשלח לביתי, וטרם קבלתיו לפה. ומסת׳ יתקבל.

בדבר ענינו מכבר כתבתי לידידינו הגרש״מ שי׳ ומה שנעשה בזה לא אדע. והשי״ת יעזור לו ויצליח בכל.

ויקבל החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשו וידידו עוז דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

א׳יג

מו״ה אלי׳ אהרן: גארפינקל מפ״ב. אגרת נוספת אליו — לעיל ח״ב תעג.

השתחפות . . : מטע״מ: דעת רבנו בנידון — ראה במבוא לח״א ע׳ 40. מבוא לח״ג ע׳ 12־15.

מכ׳ ה ק.: מכתב הער [מר] מ. ל. קרעבס, דלעיל אגרת תתקפו ובהערות שם, שהתמנה על הכנת החומר לועידה הרבנית בפ״ב, כדלעיל שם, ולשם כך שלח שאלון אל הרבנים בענינים שיעלו על שלחן הדיונים, בדלעיל בהערות לאגרת תתקצז. לעיל ח״ב אגרות קצט. ר.

עוד ע״ד קרעבס — לעיל ח״ג אגרות תרמז־נא. תשצט. תתד. ועל הדיונים אתו בקשר להכנות הועידה הרבנית בפ״ב — לעיל תתקפו. לקמן א״ז־יט.

מכבר כתבתי: לעיל אגרת תתקפג.

הגרש״מ: הגביר ר׳ שמואל מיכל טריינין.

א'יד

ב"ה יום ב' י"ד תמוז תרס"ח לפ"ק
מ"ב

בני יקירי שי'

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי.

היום נתקבלו הכ"ק ת"ל והייתי על הצאלאמט וקבלתי אותם בשלימות ת"ל.

תמול הי' פה ידידינו הרש"ג שי' והראיתי לו כל המכתבין[י] מאה"ק והבטיח ליתן אי"ה בעוד ח' או י' ימים ג' או ה' אלפים. אמנם חפצו מאד לעשות הקני' תיכף על שמי ואם בשו"א א"א לעשות על שמי לעשות על הקדש ושאני אהי' הבעה"ב עלי', ובאופן כזה הי' משתדל

א'יד

נתקבלו הכ"ק: ששלח לו כ"ק בנו מקניגסברג, כדלעיל אגרת א'ה, ובהנסמן בהערות שם.
צאלאמט: קופת תשלום המכס.
הרש"ג: ה"ר שמואל גוראר'.
והבטיח . . אלפים: לקניית החצר הסטאמבולי (רומנו) בחברון.
על ההשתדלות לקנותה בין השנים תרס"ד-ח ראה לעיל אגרת תתעז, ובהנסמן בהערות שם. מכ"ז לא יצא דבר עד קיץ תרס"ח, שאז תרם הרש"ג את דמי הקדימה ובא' אלול תרס"ח נקנתה החצר.
ע"פ האמור כאן יש לתקן בהאמור לעיל ח"א בהערות לאגרת קעג ובמבוא ע' 32, שה־3־5 אלפים הם תרומת הרש"ג והאספה באייר במוסקבה הייתה בקשר לישיבה, כדלעיל אגרות א'א־א'ד.
הקני' תיכף על שמי . . כתבתי כן להרש"ה: להה"ר שמעון הויזמן — לעיל ח"א אגרת קפד:
בדבר הקושאן אולי אפשר לעשותו עתה על שמי, אם כי ידעתי אשר הוא נגד החוק שנתחדש במדינתם, אמנם אפשר ע"י יגיעה יכולים לעשות אופן כזה שתהי' הנחלה על שמי.
הקושאן, שהוא שטר בעלולת רשמי, אינו יכול להיות על שם רבנו, שהוא נתין רוסיה, ובארץ ישראל, שתחת ממשלת תורכיה, נאסרה קניית קרקע ובתים ליהודי חוץ לארץ (לבד תורכיה). לכן נרשם על שם המתווך ה"ר שמעון הויזמן הנ"ל.
לא רק הקושאן, אלא אף השטר העברי נרשם על שם הר"ש הויזמן.
בכ"א מנ"א נקנתה החצר (קונ' קריאה נאמנה. מגדל עז ע' תקנט). בא' אלול תרס"ח היה המוכר ה"ר אברהם רומנו בחברון וע"פ יפוי כח שהיה לו מאשתו רבקה שנמצאה בקושטא מכר את הנחלה וכתב את שטר המכירה על שם הר"ש הויזמן (צילום שטר המכירה לקמן ע' רפח).
בזה לא הסתפק, וכשחזר לביתו בקושטא נכתב שטר נוסף ע"י אשתו, שהנחלה היתה רשומה על שמה. גם שטר זה נכתב על שם הר"ש הויזמן. השטר הוא מי"ב לחדש תשרי תרס"ט (צילומו לקמן ע' רפט).
בסמוך לחצר הגדולה הזו, בפנה המזרחית, עמדה חצר קטנה נוספת, שאותה קנה רבנו בחורף תרס"ט מאת המשומד דאהוד אפנדי, גם זה ע"י המתווך הר"ש הויזמן הנ"ל וגם היא נרשמה על שמו. כדי להבטיח את בעלות רבנו כתב הר"ש הויזמן שטר הודאה, שהקניה נעשית בשליחות ובמעות רבנו והקושאן שנכתב על שמו הוא רק לפי שעה. השטר הוא מכ"ז שבט תרס"ט (צילומו לקמן ע' רצ).
אחר גמר הקניה השניה מודה לו רבנו ומבקשו שוב, באגרת כ"ז אדר תרס"ט (לעיל ח"א רכד), „אם יהי'

ליתן אי״ה את כל הכסף התשלומין בעוד חודש ולא יאוחר אי״ה מב׳ חדשים, וכתבתי כן להרש״ה, ויען רצוני שילך המכתב על ידך הנני שולח המכ׳ אליך ועתה תכתוב לו ג״כ ותשלח לו תיכף במכ׳ זאקאזנאי׳.

חשבתי שהיום אקבל מאתך מכתבך תשובה על שני המכתבים מיום ה׳ ומיום ועש״ק ולע״ע לא יש ואפשר עוד יהי׳ היום אי״ה.

המכ׳ מלונדון אינני שולח כעת יען נצרך לשולחו במכ׳ בטוח וכבד עלי לילך כעת על הפאצט ואשלחהו מחר אי״ה. ונא לכתוב לנו בכ״ע בפרטיות מבריאותך ושלומך הטוב.

ותקבל החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשך ואביך דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

באפשר להשיג רשיון קנ׳ על שמי זה דבר גדול מאד וכדאי להשתדל בזה׳. לפועל נשארו שני החצרות רשומים על שם הר״ש הויזמן עד קיץ תער״ב.

גם אז לא יכול הי׳ הקושאן להיות על שם רבנו, על כן צוה להעבירה על שם ה״ר שלום שמחה שיינפינקל (לעיל ח״ב אגרות שט־שיב. שיז. שכב). שטר המכירה לשני החצרות מהר״ש הויזמן להרש״ש שיינפינקל נכתב בי״ג אייר תער״ב (צילומו לקמן ע׳ רצא). ובחודש לאח״ז, בח״י סיון תער״ב, נכתב שטר מכירה לשני החצרות הנ״ל, מהרש״ש שיינפינקל אל רבנו (צילומו לקמן ע׳ רצב).

עדיין לא יכלו לרשום את הקושאן על שם רבנו, עד חודש טבת תרע״ג, שאז (חודש אימתאראם שנת 331 למנין הג׳רה) נכתבו הקושאנים על שם רבנו (כדלעיל ח״ב אגרות שנח. שעד. שעה): שני קושאנים נפרדים עבור שני החצרות. הקושאנים נכתבו בערבית ותורגמו, עבור רבנו, לעברית ולרוסית (צילום שני הקושאנים בשלוש השפות לקמן ע׳ רצג־ח).

בהמשך אותה אגרת (קפד) אל הר״ש הויזמן ממשיך רבנו לכתוב: ״ואם בשום אופן א״א לעשות על שמי אולי אפשר לעשותה הקדש ובאופן שאהי׳ אני הבעה״ב עלי״. את הדברים האלה מפרש לקמן אגרת א׳טז (אל כ״ק בנו, אדמו״ר מוהריי״צ נ״ע): ״בדבר החצר דעתי שלא יהי׳ בשביל דיורים חפשים וכה״ג כ״א יהי׳ בשביל הישיבה . . וזה הי׳ כוונתי שיהי׳ הקדש היינו לצורך הישיבה״.

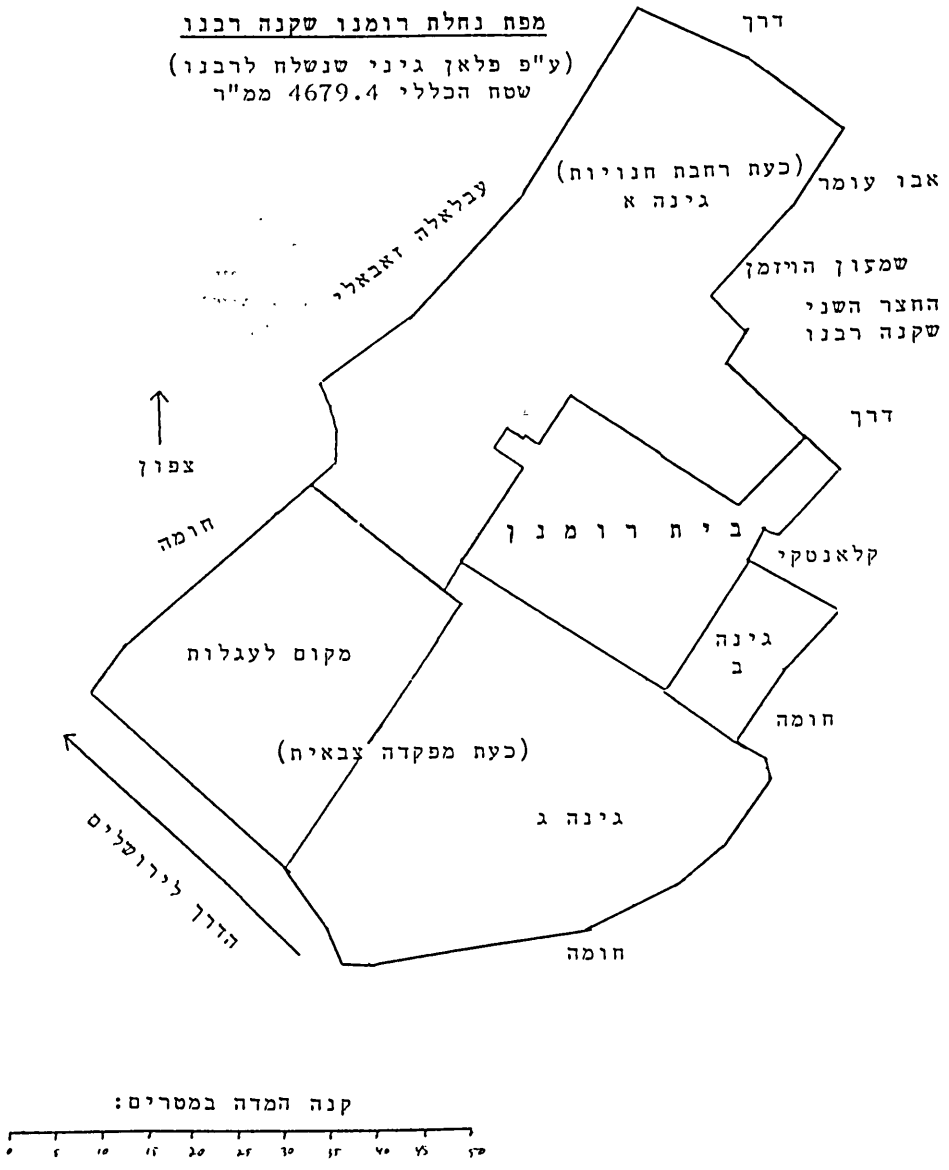
בעצם היה טוב יותר אם היה ההקדש רשום על שם חברת המניות לקניית בתים בחברון, דלעיל אגרת תחקסא, ובהנסמן בהערות שם. אמנם לפי החוק גם זה לא היה אפשרי, כדלקמן אגרת א׳כו: ״החוק לאגודה כמו ליחיד״, וכיון שהאגודה היא של חו״ל אין ביכלתה לקנות נחלה באה״ק. לכן הצ״ע רבנו באגרת א׳טז דלקמן, שיהיה ההקדש ע״ש הישיבה מגן אבות, שהיא כבר קיימת בחברון (לפני פתיחת הישיבה ״תורת אמת״). אמנם לפי המסמכים שהגיעו לידינו נראה שם מתכנית זו לא יצא דבר.

את כל הכסף התשלומין: לפועל שולם בשעה זו רק 10,000 רו״כ, כדלקמן אגרת א׳כא, ומותר מעות הקניה — עד כ״ב אלף רו״כ — נשאר חוב עד שנת תער״ב, שאז שלח עבור זאת הגביר ר׳ ליפא גארעלקין 27 אלף פראנק, כדלעיל ח״ב אגרת שט ובהערות שם.

החצר השניה הנ״ל נקנתה בחורף תרס״ט במעות המניות, כדלעיל אגרת תחקסא, ובהנסמן בהערות שם.

זאקאזנאי׳: דואר רשום.

המכ׳ מלונדון: ראה לקמן אגרת שלאח״ז.


מפת נחלת רומנו שקנה רבנו
(ע"פ פלאן גיני שנשלח לרבנו)
שטח הכללי 4679.4 מ"ר
דרך
(כעת רחבת חנויות)
גינה א
אבו עומר
שמעון הויזמן
החצר השני
שקנה רבנו
עבלאלה זאבאלי
דרך
צפון
חומה
ב י ת ר ו מ נ ן
קלאנטקי
מקום לעגלות
גינה
ב
חומה
(כעת מפקדה צבאית)
גינה ג
הדרך לירושלים
חומה
קנה המדה במטרים:

נה

לפנינו עניים בהמ"ז מחמת חולה בעיר כיוצ. כגון שבת. יש אז במעגל ר' אברהם ובמחלקו יש לו למשל הבדיל בפה עניים במעגל חדש שהלך ומשלו במחשב מחלקתו עכ"פ
ולמה לנו בכלל יעשים כיש לי פעילה תכונן מוב בתים שיתן אם מעוניין לי מעט לתי לתי בעי עכ. שבעתי שבמחשבה לא בקשתי על אם לתוך מחת נקבה מעבר
את למשל בנו עו בחמלה יקח לי טוב־לו עכ. ועתה בלתי למחנה את בעלת שבעלי מבחנים ומלכים. ועכן עכ"פ בעבד בעבדה הזה מחת נקבה לתי לי מלתי ב"ש לי מלתי מחת נקבה הזה מחת נקבה למחנה כל
בחמה. בעשרת בשמות בחמה בעיר בניהם לקבוץ יעל מבחנים. אחמבחים לבעלתו בחבורתו. אלא שה בחלה אלתו בכל מקום שהוא בכל עם חוב בחמה בלה לבעלים לבעלי בעיר
הבעבר בקבץ לתת בעלה בכל מקום שהוא. עכן לתם הוא על עיר עזה מרי בעם בחלב מך בחתול ואחבו שער בגל לעון אל ועמה ופלך ואחמה בו ואנו לומר ב"ש מעט בבר הזה בעיר
המפעפס לשם עלמלב. בחמה. בחעשק הרי בחלק כי לבריות מרי בעלים מרי בחמה. אלך אם עבחלה אל בעלת ועבחה ואחה בחה. אלא בלא ועם
שעה בפך עם בחלים בעלים בעלי בלך חשים בחלק. אשעלך מרי מש בחה בחבר ר' אחעלך בעם בעלה בחלה אחה בחבר בעלי. בלא בעלי בעלים בעלי בחלה בחלה בחלה בחלה בחלה בחלה בחלה
ב"ש לי בשלים עם בחלים מבחמלה יה. אלי בחלה
עם לי בחלים עם בחלים
ולמה לנו בלא בחלים
עם בחלים
עם בחלים

נה

נה

לפענ"ד נראים החילוקים הנ"ל דגזה הנידר בהפצרה לשלו ולחבלה. כמאמר שכשהגיע לידם נתגלגל ונתמר בהם הוא על עניין הידוע שאני מוחה בעדכם בהוצאה ואינני מתנה — בנדון הוצאה אי־ודאי ובלתי מסוים, הוצאה על לשלוחה ועל לשמושה, בהלך מסוים ולצורך מסוים, שזהו מאמר הנידר "מצלחת עמי" ונתנשא עליו בלשון נלוז שלא — ונתמלא עקצוני שאינה מתנה לפטור מעיקר הדין מהנדר בכה חסרון בדעת הנדרן ולזה מלינו בדברי חז"ל שנתנו לכל מחשבותיו — כל־ש. מלא משענת ורק המבני, מלא נחם המקוון בכה חסרון בכה. כמלא לפוף מלני לך, ואפי יש בזה למשלה שי בהם. בלחוץ שלשה מלוונתיו פתוחים לתוך המלב, והנידר האי — המשה מלוונתיו פתוחים לרוץ במבני, ושני שתי תבשילין ובינהם. ומלמלים שרוב הדיעות המלמדים שלשה הדברים, שטם מהם למחול, ומלוונתיו הם פתוחים לרוץ במבני. ובחלר — בשלישי הוא לתוכם לתשמיש האשה. ובית תבשיל ובינהם שני כוסות. ובדיעה המחשבה הוא מהדק גדול. פתחו ומלוונתיו פתוחים לשמחו. והמחלק הזה הוא הנוח ובית לוקר — והלק הפשטי מהמחלק הוא מהלק בנדר לשני שני לוקר. שלת בל זה קנית שתן שלי מלות נשים לי"ק. הנה המלב הזה קנית שלות בלי הוא בשלישות ומתחמה שלוי מלי הנדר — הנלוז בלנדר המפוצפס. לדמיי מהנדר הוא שמחל בנדר על ערך שלישי שנקרא לישנו עשרת לישנו שנה. ועכשיו שמחל זמני המלב הזה הוא שקבלה מיד בה — לשמחל הזה שלישי שנה. ולא לי בכל המלב הזה שום זכות ולא שום חלה עד שום עוות לה לי ולא לבנו ולזרעי לחלי. אלא בכל ש"ך לבנו לשמחל הזה שלישי שנה ולבנו ולזרעי — לשמחל. ולזה לי בכל המלב הזה שום זכות ולא שום חלה עד שום עוות לה לי ולא לבנו ולזרעי לחלי. אלא בכל ש"ך לבנו לשמחל הזה שלישי שנה ולבנו ולזרעי — לשמחל. ולזה הנשמלן (שטר מקנה) שנתנה בשלשת ימים הוא שמחל לפי שעה. ובעל עת ומזמן ש"ינלה בה

בפנינן שרים הוא נם מענ הנביר מוהר שכנעתן נבר ליב זל הזמין יגו תוצב פעולתם חברון תוב ותמך בנו הון על שרים כארים ונתמנים וקנו מאתי נקנלם מעבדו
והתבו בכל לזון על זנות ריפר כה ובכל לחוץ המשכל ולף התמנו ותנו ליב בנוב הבב הנביר מוהרי שלום שמחה נבר נתן נעש זל ד"ש תוצב עיה"ק
ירושלם לביות ביתו ובניו יעמיו לחיין ולכל הנלים מכתו לעזרה ולנלות ולהלה. מאחרת שלפי מצנון עבד הטוב אלה נאות הנכתה בכלל. כפ נלב שלם נעבד הפלה ובניה
על"ה ומניחת. והנה מוזה בפנים נמוזה בפני בל חצוב ונתי נהוזלה נמוזה. שכך נהנהנת נתמיד ולה בהשלוה ולה בהשטנה ולה בהיתנל ביה מן יומה ועד עולם
לך לחמת נמוז ובוזר שכנותי. להבל את הבתים והשדות אשר נו לי בפיהם תוב שקנתי מהחרון לחבהם ומחלתו. לי ונאשתו ונקה מובת הת טולי"ח. כלת ובניהות —
המתנלה יה. ונלו הם. החלה הנדול ואלה הקנין שבלנו (אשר נו לי יוסף אלה"ל זל) העומדים בפיהם תוב בחוזה הקנלה חתות לל קזלנין. המפורסם בשם הלי פעלמנל
נשרני. הם על הבעיטה הידוע להם שם השדות שבתי"ת שהי"ה לנחת שבתוכם ועל הקרקע הדרך להבתים לפיהם ולפחרי"ה. והחוץ שם הבתים שבתוכו ועל הבעיטה
והקרקע הדרך לו. ונלו מילהים. מלבד מזוזם הבתים של החוץ ו' לני לל"ש קלעטנ"ן. לו' והבתני (שמפסיק בין הבתים שבם הם הי' יוסף אלה"ל זל ובין הבתים
של המוכר שקנה מהם הפעי') הבתים של המוכר הנם הנל והבתים של המוכר אקנאם מיורש"ו ושלו"ה הבתים של עבד לל ונהלה לבני עמיר. וחרך הבלולי חתן קרקע
עבד לל ונהלה הנל עד הקרע של חוולאה לל נבולון שבעיטה בתוכו שם בית ניחים. מלבד לחוץ הקרקע של חוולאה לל נבולון. והלל של תמים. מלבד מעבד התל של תמים וחרך
השנלות מחוץ הקרקע של הבתים ומשוך עד לפני בית הניחים של הוילה תמים — מלבד לחוץ הנוך והתנהנהר ומשוך הנוך שוך עד כותל בית בלולאתני הנל ע' והבתים של
בלולאתני. והחוץ שהתי ו' (שקנה מהם מהנלן) והבתים של עבד לל ונהלה הנל. הנה בחוזת הקרקע שבתוך המלבנים הנל ובל הבתים והבעיטה שבתוך החוץ ובל הבתים ושדי
ברהנר הנזכל והקנין שקנינו הנל בל התחבולות והשלוחות המתפרטת והנזכרת בכתוב ובל כתיב ובל בעלה. ומחוחש לליהם שם בל מעלה"ם ומבוחה"ם פתוח לשתות מלוגנו
רפים ונרולים ומפורסמים ונלוים. שפי ושעי עלים ולחנים ובל בלי תשמ"ש"ם. עומקה ורומה נלוך ונרוחב מתרוכה לחבשה עד כוס ובלים. שם בל זכות וחזקה שהי"ה לי בנה
הנל מבבתי מבוכה נזה מבוכה נלוה ומפוקפקת לחוב ב"ש ב"ש ב"ל וכן מנהני לו ולבני לילוך את החלה שקנתי מהחה מחתי טוופיק. וחלה מלבדי. מלבד מלוגה -
חוולאה לל פלאני. מלבד מעבד הבתני. מלבד לחוץ הבתים שהי מלפנים של לחרון מבה נבנה ושתה הם של החרון בנוב חפון ב' מלבד לפון הבתים שלי המוכר הנה הזמין הנל
ב' בל הבעיטה והשבדים הנזכרים להלה הנל המוחה אבן שלפה מקלים ובתים בתחתונית והשלוחת והבור של הדך מלפני להם מתחום לחוץ שב כום וכלי הדך מתחום שב כום וכלי מין -
זכות שהי"ה לי נו בכל מבבתי לחוב ב"ש הנל. אלה שידתי לשלמי בכל הנל שוב זכות בלל לפלו בני עיניה יתר קטן. כי בקבלי יהבי המכירה של הבתלות הנל במשלם עד
סוף פ"ה. כיום מיד הקונה הנל בקבלי שבעה ועשרים אלף פרנקים. והשלם עד תשלום קן שמונה ושבעים אלף ושבעה מאות ושבעה פרנקים ש"י. כן בקבלי ש"י. כן בחמה מלי בחוזם הנה
הנזכר מוהנר שלום שבחי אלי"ש. ומשתה בל התלוות הנל שם על בל זכויותיהם אשר לי לשבוד הנ שלום שמחה אשר הנל ולבבי לנמיתות שלמין ויהה מה להם ב"ש הנל -
ולכן לעשות עם התלוות הנל בל מה שיהי להנזים ולהשביו לחטין ולחליף ולחת נמתנה לנמול ולפרוע לבעות ולהרות לשוות ולעקור שוות ולעשות עתם בחפלם ולהיו לה
ממחה בימם ימיהם ועד עולם. ומשתה ומשבדו לפי מחתי"ב ומחי"ב לחת כך לבעליהם בל שם על זכויותיהם בית הקונה הנל ובך מעופה ומנוקה מבן בל טוען ומשועבד
ישלי ובך ויוה למלה בפלות הקונה הנל ובך בל מין טוען ומשועבד שבעולם בין מיש בין מאה בין מלוה בין מלוה בין מלוה. ומהנל נעשה בשנוים בין ילהי
לי תחזיק מקוולמל מקוולמל יהנו חוזקין ושבחין לעים בל הנל. ומלוה מלמתי שלי ושל בך ולהקונה הנל ובך מלמתי נוף שלי בל לחי יהיהו זה בכל פרט מפרטי. שטר
מכירה ועל ובך לחמר לנו שטר זה ונעליו זה מלוה"ת עת מתנהו בשוקה וחתמוהו בפנים כי כיני ללה למני כמלוה"ת עת עליה והמשפחת לבל ותתנהו לי הקונה הנ"ש הנל
והנהל ללה וזה ללה בפיטול מוחשות וזו בפיטול שני מוחשות וזו ונפוסק שלין נו בין לחפמחת ושטר מכירה זו ומלוה"ת לה לה יופחל ולה יעמד בחת נשום
בלל. ונהבל היה עמין לפיך על נשוחש ובך. היה בעל השטר ובך יהי של העליונה היא המשעשר של החחשונה. וקבלתי שלי פנמת הפופה המלוה והמקים שטר הנה לפי חה
מבוחת יהיה. ועל הנל לחמר לנו שרים החתם הנה הנביר ב"ש הירושלמ"י הנל ומחתנו שרים מהים קנינו מיהו בקנלם נמולנד מחקהל לקיים הל בהנל ושל דבר לחמר ולפיך
נתנו על בחתום נים ב' לחתם ה"ר — שר — תושב ונבל אי"ר — ונוי"ר — נחמת ני"ב ונבון קי"ר —

ולימו חתם בחתי נעלמי של החתום למעה ולפ"ם חת בל הנל

נחם מ' מענלל בהי"ה ני נחה. עיה

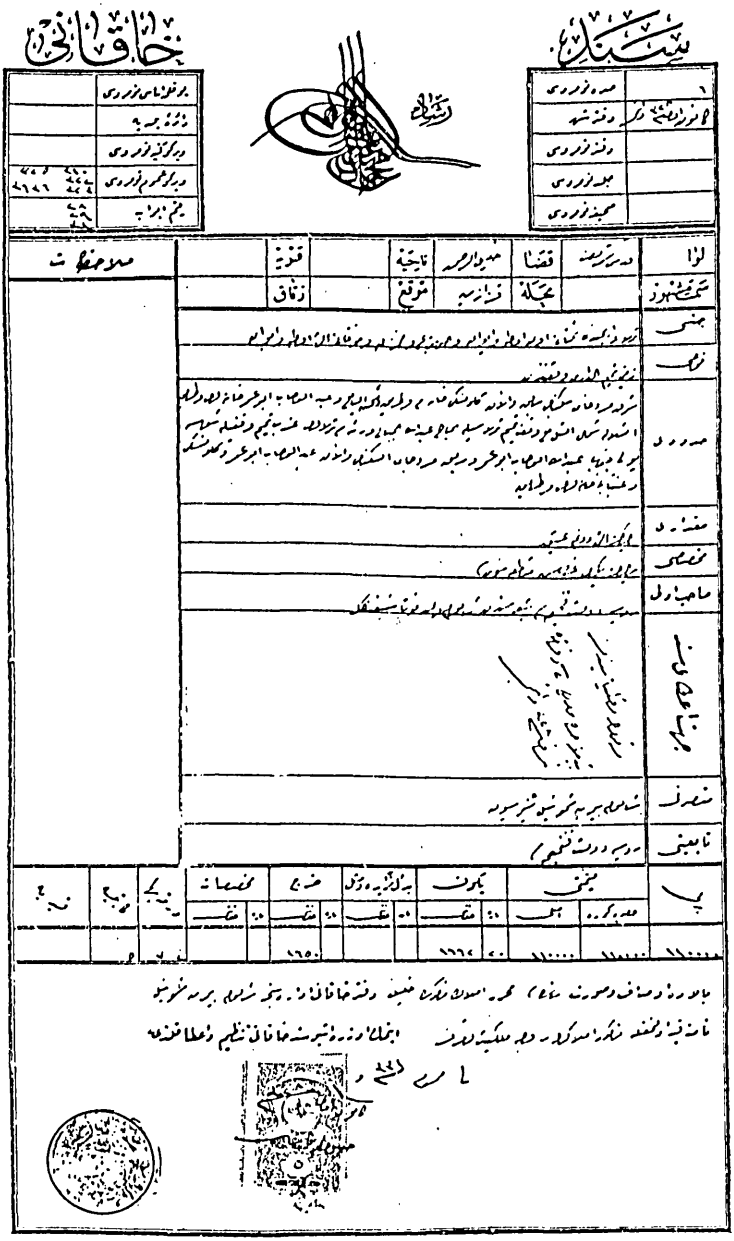
נחם ב' אלנ"ר מקוו"ל ני נלה. עיה

הנני מאשר כי הנוסח הנ"ל הוא העתק נכון ומדויק מן המקור שבידי.

יצחק פלטיאל

כפניו עדיש הם כח מעכ"ה הרב הגביר מוהר"ר שלום שאחה כבהגר נתן נטע שיעסיקעל נ' הוסיף פשיהק יחוסלב הנ' ואמר לנו הוו עלי עדיב כשוב וקנו מיהרי בקונקס מעכשיו וכתבו בכל לשון של זכות ויפוי כח ובכל תוקף האפשרי ולקח האתנו ותנו ליד מעכ"ה הזמנה מליבהמדרש הרב הגדיק מוהר"ר שלום דובער שלעזינגער שניאורסאהן בן כ"ק חמותו הרב הגדיק מוהר"ר שמואל זצוק"ל. להיות כיום וביד יהודיו להיות ולכל הבתים ממהו לעזרת ולזכות ולרוחי מחמת שהיתי כדוגון נפשי הטוב שלם בחוגק והבנית בכלל כלם כלשון ועפ"י חפצה ובשעה שלמה ומיושבת, והנני מודה כפניכם כמונה כפני בר השוב ורהוי בהוקם ומזוין שוק נחמות ותחיותים דלף בהשטחה ודלת בהשבעה ודלף למיהדר כי' מן יומקן נתן ולעלם, לית לחמת גמור בלול ובדור שאכשיהי לכלל ית הבתים והשדות חשר לי בשיקע הכתוב תו שקניתים מבוביר ר' שמקון בל ליב זלל הירושלמי נ' כתל ובמיומק המפלה יהל, ולהלו הם החלב הגדול והחלב הקטן שכלנו (שדר כו הי יוקף שלאיהלל זל.) העומדים בשיהל הברון תו כתוב העקרל-תחות מל קחלתן - המפורקם כשב מנו הקיבוץהמכולי בשרבי. הם וכל הבנעיב השייב להם עם השדות שבקבוצותיהם והחילעות שבתוכם וכל הקרקע השייך להכתיב לבעיבם ולאהריהם, והחתן עם הבתיב שבתוכו וכל הבנעיב והקרקע השייך לו, ואלו מינריהם, מנו מזרח הבתיב של החתן ר' לוי הלעזער קלאגענץ נ' ומכוון והבתיב של ר' שמעון בכל הירושלמי נ' והבתיב שהיו שייכיב לר' יהודה הוזשקין זצל. והבתיב של עבר חל ומלחלב לבו למערב ודרך בשלאלהל מן קרקע עבר הל והלחב הנל עד קרקע של הולחד חל גלכאלי שבאשו ונבוא שם בית ריחיב, מנו נפון הקרקע של אחלבלי הל גלבאלי והבל של תחקים, מנו משבב התל של תמיב ודרך השלות מקון הקרקע של התוב ונמשך עד לפני כות הריחיב של הוזקה תמיב, מנו דרום הדרך והתגדיר ומשקך הדרך עוד עד פותל בית קלאנסקי הנל, והבתיב של קלאנסקי והחתן עמהי ר'(שקנה לותם מינלין) והבתיב של עבד חל ומלחלב הנל. הנ הבתות והקרקע שבתוך המנריב הנל וכל הבתיב והבנעיב שבתוך החתן וכל הבתיב שבהחלר הזוהל והקנין שבלנו הנל, התאוות והעלינות המותקים והמחכדיחות והבורות של מיב וכל הגלות ומתייחס חליהב עם כל מולקיהם ומכוותיהם. פתוחים לכלות וחלנות, קיבוצ וכרילב ומקדמים וכריחים שפכי ונטעי עלים והבנעיב וכל כלי תשמישיהם. שומקה ומומק כחורב ובדומב מתחומק לחעלה עד דום רקיע עם כל זכות וחזקה. אחי לי בהם הכל מכתי מכירה ומה מכירה גלוי ומפורסקת לחכמו כרחל ר' שלום מוכער שניאורסאהן נ' הנל. וכן מנחיר לו ולבנ ולירש לת הנלו שכתיתי מיום הוזשקין הנל שכנה חוזה מזלחות לפעמי טוזשפיק, והלו מוכיר מנו מזרח מהולחב הל פלחבורי, מנו מעבר המכוי מנו דרום הבתיב שהיו מלפניב של ר' לוי מסב כהנל ושתה הם של החתן נכור הפון נ' מנו נפון הבתיב של הוס הוזשקין הנל, כל הבנעיב והתשמישיב השייבים להחלר הנל. המרחק שבו שלשב חדשים. ובתיב התחתיעות והעלינות והבור של מיב וכל השייך להם מתחנה לרועה עד דום רקיע וכל מין זכות שהי לי כו הכל מכרתי לכלל הרשום שלעיל הנל ולא שייריתי לעצמי בכל הנל שום זכות בכל הנל כי אם שנישא יתר קטן כי כשלתי דעי המכירה של כל הגהלות הנל ומכרתי לכלל הרשום שלעיל הנל עם כל זכייתיהב יהיו לבלי הפסק שיהיה לכלל קונה ומוכר שיהיה לו הנל ולבלי לבטיחות עלמין. ויהיה לם כמוכם עד קוץ פץ. ומשתה כל הגהלות הנל עם כל זכייתיהב יהיו לבלי הפסק שיהיה לכלל קונה ומוכר שיהיה לו הנל ולבלי לבטיחות עלמין. ויהיה לם להנהג כשלו נ' הנל ולבלי לעשות בהגהלות הנל כל מה שירצו לעשות לזרים ולהסכיר לבסכין ולהחליף ולתת בחזקה לזרו ולפרוך לבעות ולבזוב לנשוא ולבעור נטוע ולעשות כהב כחפצם ולית לי יחיחה כיהב מן יומה זמן ולעלם, ומשתה ומעכשיו הר מתחייב ומחויב הת בלב לכתמיד הת כל הגהלות הנל עם כל בעיהביב ביד הקונה הנל ובלי מפוקפ ומנוקה מן כל שיעבר ואיכות מיחסי לו מחמת בל, וכן אני מתחייב ומחויב הת בלב להעביר ולהלדיק להם כל הגהלות הנל בהחלט בעיהב לבב בלי לחמוד שלעיל הנל מו לבב מי שירצה על הגהלות לחמוד שלעיל. ובאל נעבה בשעשב בל דחיה כי תחל מקולקל כו' ומולם החמעני עלי שאל בב לקבאת הנל ובל נחמנה גזל על בל הנזכר לבשל זאת וכך חחר לנו שבם זו ופנוי זה ומחיחת דל כתבנו בכוקב והחזקה בכחל כי היכי דלא ליהוי כחילתל דשטיחת רק ולוי ומחוקקת לכל ותענו ליד הקונה הרב ר' שלום מוכער שניאורסאהן בנל ובבל דלל ובו ודלת ובו' בשטול מוחשות ובו' ובפיקול פדי מוחשה ובו' לדעת הרבם זל ובחופן שלין בו רין לקבלתת, ובשטר זו ומחיחת דל לא יופבל ולא יוחש כהו בשום בופן. ובל הנל לחמר לנו עדיב כהו בשחה החלן הוב הרב מוכיר מלרי נלקר ביהם ר' מנדכי לחנהם בהריך אלפאנק היו עדי המוכר לחתם עלה הה משם הרב ר' שלום שאחה בר נתן נטע שיעסיקעל להיות נלקר ביהם ר' לחתם חתון אחת עלת תשב"ר

132 אלף



לכבוד
מו"ה שלמה זלמן אויערבאך
רב דקהילת אנשי שלומינו
בירושלים תובב"א

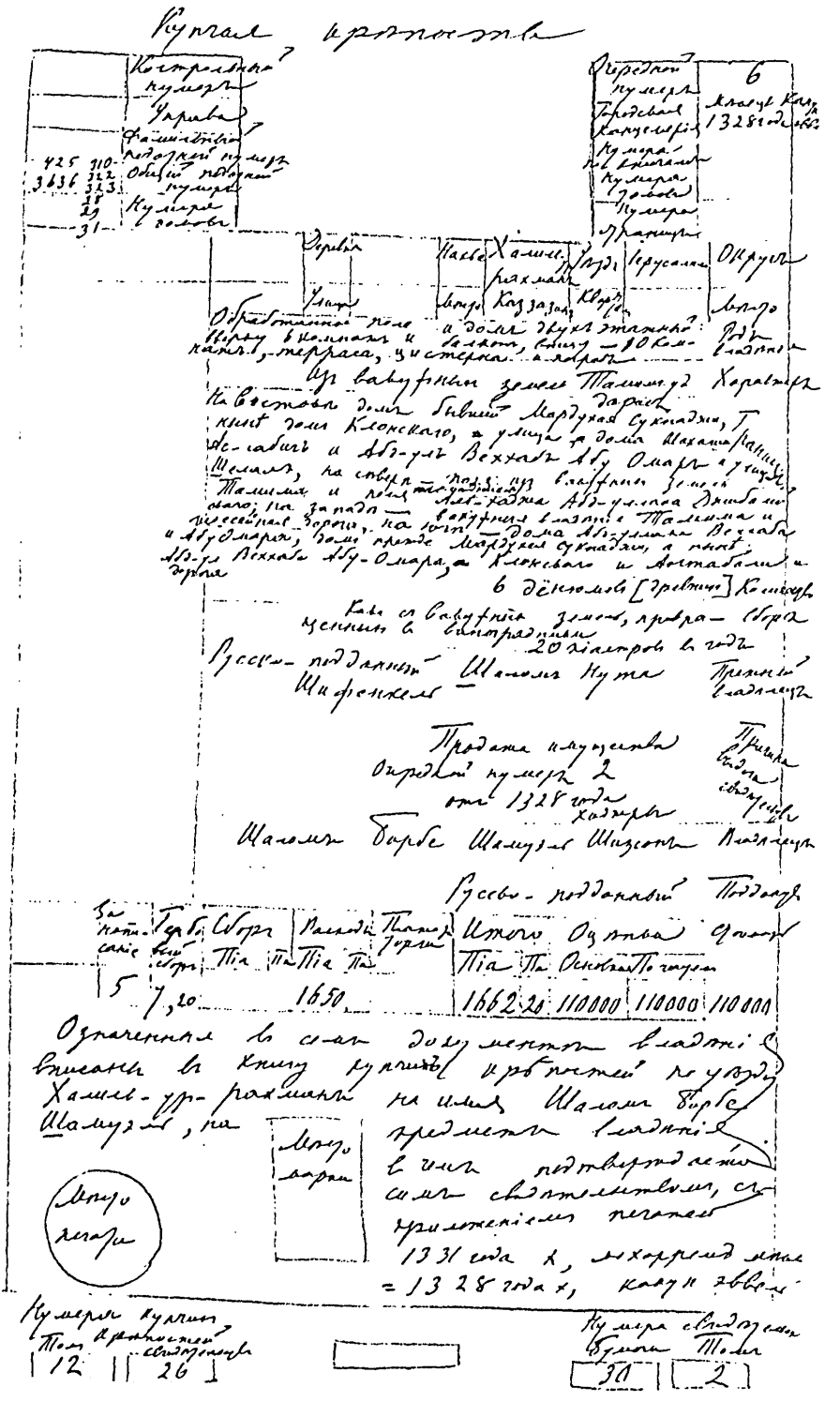
ב"ה, ט"ו אדר ראשון, שבת פרשת ויקהל, ערב ראש חודש, יום הולדת הרבנית הצדקנית מרת שטערנא־שיינא תחי' לשנת נ"ח לחיי אריכי ימים ושנים טובות ומבורכות בכל הטוב הגשמי והרוחני בתוכם כל בני ביתם שיחיו.

ובנוגע לשאלתו בדבר הנסיעה לאה"ק תובב"א, הנה כבר הודעתי לו כמה פעמים בכתב ובע"פ, שלפי הנראה בשעת הנוכחית אין זה מן הראוי שיסע לשם, ומה שיש לו לעשות בנדון זה הוא לחזק ולהוסיף בעניני יהדות והפצתה בכל מקום שנמצאים שם אחינו בני ישראל, ובפרט בעיר הקודש ירושלים תובב"א, ובמקום שנמצאים שם אחיותינו בנות ישראל, ובפרט בעיר הקודש ירושלים תובב"א, שיעסקו בהפצת יהדות ויראת שמים בין בנות ישראל, ובפרט בין הנערות והנשים, ובכל אופן שיוכל להשפיע על הסביבה שלו, ועל ידי זה יגרום נחת רוח לאבינו שבשמים, ויזכה לאריכות ימים ושנים טובות ומבורכות בכל הטוב הגשמי והרוחני.

בברכת הצלחה בכל הנ"ל, ובברכה לבשורות טובות בכל האמור לעיל.

נ.ב. בנוגע לשאלתו בדבר הנסיעה לאה"ק תובב"א, הנה כבר הודעתי לו כמה פעמים בכתב ובע"פ, שלפי הנראה בשעת הנוכחית אין זה מן הראוי שיסע לשם, ומה שיש לו לעשות בנדון זה הוא לחזק ולהוסיף בעניני יהדות והפצתה בכל מקום שנמצאים שם אחינו בני ישראל, ובפרט בעיר הקודש ירושלים תובב"א, ובמקום שנמצאים שם אחיותינו בנות ישראל, ובפרט בעיר הקודש ירושלים תובב"א, שיעסקו בהפצת יהדות ויראת שמים בין בנות ישראל, ובפרט בין הנערות והנשים, ובכל אופן שיוכל להשפיע על הסביבה שלו, ועל ידי זה יגרום נחת רוח לאבינו שבשמים, ויזכה לאריכות ימים ושנים טובות ומבורכות בכל הטוב הגשמי והרוחני בתוכם כל בני ביתם שיחיו.

אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע



سند

محمد تورده‌سی	
محله تورده‌سی	
قریه تورده‌سی	
وفات شهود	
تاریخ تحریر	

خاقانی

برات تورده‌سی	
دائره بدهی	
دیوان تورده‌سی	
دیوان عموم تورده‌سی	
رقم ایراد	

لوا	دعوی ترکه	قضا	مجلس محمد	ناحیه		قریه	
تحریر شهود		محکمه	قرار نامه	موقع		زقاق	

جنس

نوع

حدود

مشاهد

محاسبی

صاحب دار

محدثات ومنسوجات

مصرف

تابعیق

بیان	مبلغ		تحویف		بدل التزیه و تقویل		ضرع		مخصصات		مبلغ		نسبت	
	غروش	پارا	غروش	پارا	غروش	پارا	غروش	پارا	غروش	پارا	غروش	پارا		
	٦٦٦	٣٠	٦٦٦	٣٠			١٦٦	٣٠					٥	

بالاده وصاف وصورت مسطوره محمد حنفی افندی زاده وقف خاقانی نامه سنجق شوله یه سی کوسنه
نامه سنه وقفیه دیگر رهنامه سنه یه سی مکتوب افندی ایجاب اوزره تحریر وقف خاقانی تنظیم وعطا قلندی

مقبوضدر فیه تورده‌سی

معاون تورده‌سی

مدیر خاقانی تورده‌سی

שם הנפטר	הרה"ח ר' אברהם בן ר' יוסף ז"ל
מועד הפטירה	ט"ו בשבט תשכ"ה (1965)
מקום הפטירה	בית חולים "הדסה" בירושלים
מקום הקבורה	בית הקברות בהר הזיתים
מספר חלקה	328
מספר שורה	7
מספר קבר	3
מספר מצבה	328
כתובת המצבה	כאן נטמן הרה"ח ר' אברהם בן ר' יוסף ז"ל.
	נפטר ט"ו בשבט תשכ"ה.
	תנצב"ה

Купчая крепость.

Контрольный нумер
Гарала
Финансовой кредитной канцелярии
Общий подлинный нумер
Нумера долгов

Место государственной пошлины

Очередной нумер
Городской Кассы
Нумера подлинных
Нумера списков
Нумера справок

№
Явлена в канцелярии 18 г. 1328 года

Приложение

Деревня | Улица | Часть города | Хашем-урядника | Нумера | Церковь-приход | Округа

Двухэтажный дом, в верхнем этаже которого 4 комнаты и 2 кухни, в нижнем 5 комнат и 4 чулана

Участок | Владение | Сады | Ворота | Дворы | Место | Ряд | Владение

Иду в Вакуфную Зеваю Мамиш-урядника Хорошего

Палисадник

На восток: Авлад-улс факури, на запад: дорога, на север и на юг дома Шахаш и Муси Ас-сукнажи.

Хашем

Сборы

Прежний владелец

Русский подданный Шалом сын Нура Шифенкел

Продажа имущества, очередной нумер (по-счетный) 13 от 1328 год Хиджры

Время

Владение

Свидетели

Шалом бирбе Шамуэль Шизонов

Русско-подданные

Владение

Подданство

За Гор. управление сбор	Сборы	Пошлина	Пошлина с города	Итого	Оценка	Стоимость
	Пia. Ла.	Пiaстр. Пр.	Пiaстр. Пр.	Пiaстр. Пр.	Основная	По городу
5 ½		151 35	164	11025	11025	11025

Означенный в сем свидетельстве долг записан в книгу нумер. крепостей по судье Хашем-урядника на имя Шалом-бирбе Шамуэль

на предмет владения долгом, в чем подтверждаю марая сим свидетельством

Двор Хашем

1331 года хиджры, января 30 = 1328 года хиджры, января 13 явился

Нумера купчей Тома крепостей

12 | 87

Нумера свидетельств Тома

31 | 2

א'טו

ב"ה יום ה' י"ז בתמוז הפך לנו לששון ולשמחה תרס"ח לפ"ק מ"ב

בני יקירי שי'

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי.

שני מכתביך מיום א' ומיום ג' נכון הגיעני. ונהניתי מהודעת פרטי הדברים מהנעשה אתך והתשובה על כל פרט...

הספרים כפה"נ העביר ידידינו הר"י שי' בלי פאסלינע לגמרי. צריכים לכתוב לר' אליעזר שיעמיד את הספרים בהחדרים שלי, וטוב להוציאם מהתיבות ולהעמידם בהפאליצע אשר עומד בפרוזדר הקטן שבחדרי שלי, ותכתוב לו כן. אני כתבתי לו תמול ושכחתי להזכיר מזה. ובקשתי לשלוח לי הרשימה, כי רצוני לראות מה שנקנה.

בדבר באבינאויץ בטח הודיע לך ראי"ק אשר כבר בא הדבר אל המנוחה, יתן השי"ת שיהיו תמיד במנוחה ויהי' הענין בהצלחה בכל פרט ברו"ג.

בדבר ההדפסה מש"כ להו"ל ספרים עתיקי ימים, אם כי זה דבר טוב ונכבד מאד, אבל א"א לעשות הכל, וענין כזה דורש עבודה רבה ואנשים מיוחדים היודעי' במקצוע הזאת, ועל כולם ההשגחה בעצמו, והרבה עבודה ויגיעה בזה.

ובדבר ס' הזהר ומפרשיו, הנה ריבוי המפרשים על הדף מבלבלים את הענין באמת, וזה רק כמו צאצקע טובה ונאה אבל לאמיתית הענין אין זה טוב אל הלימוד כי כאשר הכל על מקום אחד רואים ומביטים

א'טו

קטע הימנה נדפס בס' אהל רח"ל ח"ג ע' 624.

הספרים: שקנה כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע ושלח לליובאוויטש, כדלעיל אגרות א'ט. א"א.

פאסלינע: מכס.

ר' אליעזר: קפלן, מנהל משרד הישיבה.

בדבר באבינאויץ: מחלקת הישיבה שם. ראה לעיל אגרת א"א.

ראי"ק: הנ"ל.

הדפסה: החברה הנ"ל אגרת א"א, ובהנסמן בהערות שם.

בכל הפירושי׳ ואינו יודעים אפי׳ א׳. וגם שעי״ז יהי׳ הזהר שלא על הדף.

אמנם דעתי בהאגודה היא רק על הדפסת הספרי׳ בדא״ח שכבר נדפסו, ואפשר גם על הדפסת התו״ח, והדפסת ס׳ צ״צ, שיהיו הספרים נמצאים אצל אנ״ש, ומה שאפשר להפיצם ביותר מה טוב.

לע״ע אין תשובה מהראמ״ד שי׳ בטח יהי׳ אי״ה.

בדבר האליכסאנ׳ אין לי דבר מיוחד אליו. הגור־ער רצונו להתראות, ואמר לבוא לפה, אך באשר בפה כעת הרבה רבי־ס, כתב לבן השאכציוור אולי נתוו[עד] בקעניגסווארר״ט ערך כג׳ רבע שעה מפה בעגלה, והסכמתי ע״ז, ויהי׳ אי״ה ביום א׳ הבע״ל שעה 2־3. וכאשר הרש״ג שי׳ יהי׳ אי״ה פה באותו היום נסע אי״ה ביחד. ואינני חושב ע״ז איזה גדולות, אמנם כאשר בשנה העברה רצה לבוא בוירצבורג כידוע לך, וכעת שנית דורש ההתראו׳ א״א לדחות.

בהביקור של ד״ר בראייער לא הי׳ דבר. תמול הייתי אצלו והי׳ דיבורים בדבר רוסלאנד אודו׳ הלימוד ובדבר אה״ק, אבל דיבורים קצרים ואין בהם ממש, ודעתם בזה ידוע הוא.

תשובה מהראמ״ד: מה״ר אליעזר משה מאדייעווסקי, לאגרת דלעיל ח״א קפג.

האליכסאנ׳: האדמו״ר רבי ירחמיאל ישראל יצחק דנציגר מאלכסנדר.

הגור־ער: האדמו״ר רבי אברהם מרדכי אלטר מגור.

רצונו להתראות: אמנם נפגשו ביום א׳ כ׳ תמוז ושוחחו כג׳ שעות, כדלקמן אגרת א״ז. הפגישה היתה בחדר רבי שמואל בהאדמו״ר מסוכוטשוב. נוכחו גם גיסו ואחיו של האדמו״ר מגור.

על תוכן הדיבורים בפרטיות מספר רבנו באגרת א״יח.

בהמשך לפגישה זו רצה רבנו להתאגד עם רבני פולין ורצה לשוחח על כך עם האדמו״רים מגור ומאלכסנדר בפגישה נוספת בוירצבורג (אגרת א״ט), אך האדמו״ר מגור השיב שפגישת השלשה לבד לא תועיל וצריכה להיות רחבה יותר (אגרת א׳כ).

לפועל התקיימה אספת הרבנים בפולין בר״ח כסלו. באמצעות האדמו״ר מגור סודר שרבנו ישלח שני נציגים לאספה זאת (לעיל ח״ב אגרות קצז. רז). הנציגים הם ה״ר שמרי׳ ליב מעדליה וה״ר מנחם מענדל חן, שהשתתפו באספה ופעלו בה איזה החלטות (שם אגרת רז. לקמן א׳כח. א׳כח׳).

כשם שרבנו שלח שני נציגים לאספת רבני פולין, כך גם לאספת רבני רוסיה באייר תרס״ט (דלעיל אגרת תתקצז, ובהנסמן בהערות שם) בא להשתתף האדמו״ר מגור, כדלקמן בנספח לאגרת א׳כט.

תוצאה נוספת של הפגישה עם האדמו״ר מגור במאריענבאד, משלוח איש מיוחד לפ״ב שיתעסק בהכנות לועידה הרבנית שקוראת הממשלה לפ״ב. האיש שבפר רבנו הוא הרי״י ליובינסקי (לקמן אגרת א״יח. לעיל ח״ב אגרות קפז. רז. רט. רי. ריב. ריז).

הרבה רבי־ס: ראה לעיל אגרת א״ב.

בן השאכציוועו: רבי שמואל באדמו״ר רבי אברהם בורנשטיין מסוכוטשוב.

הרש״ג: ה״ר שמואל גוראר׳.

בהביקור . . בראייאער: ראה לעיל אגרת א״ב.

באשר אני צריך כעת לילך אל הדאק' . . אפסיק כעת, ואשיב לך אי"ה על מכתבך הב' או עוד היום או מחר אי"ה . . והשי"ת יזכינו בביאת ג"צ בב"א.

ותקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשך ואביך דו"ש מלונ"ח תכה"י המצפה לישועה

שלום דובער

מוסג"פ המכ' מלונדון.

א'טז

ב"ה י"ח תמוז תרס"ח לפ"ק
מ"ב

בני יקירי שי'

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי.

תמול כתבתי לך, ועתה הנני למלאות תשובה על המכ' מיום הג'.

בדבר החצר דעתי שלא יהי' בשביל דיורים חפשים וכה"ג כ"א יהי' בשביל הישיבה, היינו שבו יהי' מקום להישיבה, וההכנסה מהדיורים תהי' על הישיבה, אשר כן חשבנו מראש. ובאמת זה נוגע להחזקת הישוב, אם יעלה בידינו בעזרתו ית' לכונן ולייסד בעה"ק חברות"ו ישיבה כדבעי למהוי יהי' בזה הגדלת הישוב הן בעצם הכוונה הרוחניות שהי' לכ"ק אבותינו רבותינו הק' זצוקללה"ה בענין הישוב, וגם היו מתרבים היושבים בה.

מובן אשר עוד צריכים לזה הרבה והרבה, כי לייסד ישיבה כדבעי, תחלה צריכים ע"ז סכום נכון ליתן להלומדים אשר הכנסת החצר לבד לא יספיק ע"ז, ומעטים המה המרגישים את הענין ויתנו ידם לזה. שנית התמנות המשפיעים והמשגיחים בכדי שילך הענין כפי אמיתת

המכ' מלונדון: ראה לעיל אגרת שלפנ"ז.

א'טז

החצר: הסטאמבולי (רומנו) בחברון, דלעיל אגרת א"יד, ובהנסמן בהערות שם.
בשביל דיורים . . להישיבה: ראה בזה לעיל אגרת תתקסד.

הכוונה ג"ז דבר כבד מאד, באשר באמת בתמן לא יש כאלה שיהיו משפיעים טובים ויהי' להם חוש בהדרכה והשגחה כדבעי, אבל מטרתינו צ"ל אל הדבר הזה, ודבר החצר יהי' התחלה טובה אי"ה לדבר הזה. ובזה נצא ג"כ מטענות הכולל בחלקת ירושת"ו. וזה הי' כוונתי שיהי' הקדש היינו לצורך הישיבה (ונחוץ לבאר במכ' להרש"ה בהקדם אשר מה שכתבתי הקדש אין הכוונה להקדיש לכולל חב"ד כ"א להקדיש לצורך ישיבת מגן אבות).

ובדבר נסיעתך לתמן, גם אצלי התחיל להתרקם הרעיון הזה אבל לא נגמרה צורתו עדיין. ובד"כ אינני חושב זאת על הזמן דעתה בשביל גמר הקני' וכה"ג, כ"א כאשר בעזרתו ית' תוגמר הקני' בשמה וכה"ג, אז הרעיון שלי לצורך הסדר הפנימי אשר נת"ל שא"א להיות בלי ראי' על אתר, ועכ"פ טובת הענין הוא להיות על מקום ואז יכולים ביותר לייסד ולסדר אי"ה את הדבר, וזה יכול להיות אי"ה בקיץ דשנה הבע"ל. והשי"ת יעזור לנו להשיג חפצינו ויהי' בהצלחה בכל פרט.

בפראנקפורט כדאי שתהי' בשביל ב' הענינים.

בקשתי להודיעני כמה חושב הדאק' שתעשה את הקוהר, ואימתי תחשב להיות פה אי"ה. כן בדבר פילאנטראפי' כיצד יהי'. ובקשתי להודיעני בכ"ע משלומך הטוב איך אתה מרגיש א"ע.

תכתוב מכתב לכ"א או"ז מורתי הרבניות תי' לדובבעלין, כי באמת לא נכון הדבר שאין אתם כותבי' לה מכתבי', והיא שואלת בהמכתבי' מהנעשה אתכם, ולזאת תכתוב לה תיכף מכ' האדרעס שלה Линия 2-я Дуббельнъ № 15 אנחנו מקבלים מאתה מכתבי' ות"ל שלו' לה, והייתה אצל האופל ומוצא אותה בטוב ת"ל . . והשי"ת ישלח לה רפו"ש בקרב ויחזקה.

מזו"כ תי' אנו מקבלים מכתבים תמידיים ת"ל שלו' לה, און איז

הרש"ה: ה"ר שמעון הויזמן, דלעיל אגרת א"יד.

מה שכתבת: לעיל ח"א אגרת קפד.

ישיבת מגן אבות: שכבר הייתה קיימת בחברון בהנהלת ה"ר שלמה ליב אליעזרוב, כדלעיל ח"ג אגרת תתכט, ובהנסמן בהערות שם. לאח"ז פתח בה רבנו את הישיבה „תורת אמת".

נסיעתך לתמן . . הרעיון: ראה לעיל אגרת א'יד.

פילאנטראפי': חברת המניות דלעיל אגרת תתקסא, ובהנסמן בהערות שם.

או"ז: אמי וזקנתך.

מזו"כ: מזוגתך וכלתי שנשארה בקעניגסבערג, בשעה שכ"ק בעלה אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע נסע לקיסינגען.

צוא פרידין מהליצענ[יע]. והשי"ת ישלח לה רפו"ש ויחזקה שתהי' בריא אולם.

ותקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשך ואביך דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

א'יז

ב"ה יום ב' ד"א תמוז תרס"ח לפ"ק מ"ב

בני יקירי שי'

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי.

מכתבך מיום ועש"ק נכון הגיעני ש"ק לגודל קו"ר מהודעת שלומך הטוב. קויתי לקבל היום מכתב מאתך ועדיין לא בא. את מכתבי מעש"ק בטח קבלת.

ידידינו הרש"ג הי' פה תמול ודברנו בדבר המעות שישלח לפראנקפורט ואתה תיסע אי"ה לפ"פ ותעשה את האווז"ג, ותבקר שמה את האפמאן ואפשר גם את צוקערמאן והשני, ומה שתמצא דברים טובים לקנות תקנה ואי"ה אשלח לך או אמסור לך בהיותך פה אי"ה.

מוסג"פ מכתב לידידינו הרש"מ שי' ותקרא אותו ותמסור איליו. ומהנכון שתכיר את ה קרעפס, ותשתדל להוודע מאתו בדבר העניינים שאני כותב לידידינו הרש"מ שי', וגם תשתדל להכיר בו אם אנו יכולים לסמוך עליו למסור לו ענינינו, כמו כאשר כבר כתבתי לידידינו הנ"ל לדבר אתו בדבר ההשתדלות ברשיון הרבנים הדוחאוונע **בלי צענז כלל**,

---

ליצענ[יע]: הרפאה.

א'יז

הרש"ג: ה"ר שמואל גוראר[י].
הרש"מ: ה"ר שמואל מיכל טריינין.
שתכיר את ה קרעבס: **ראה לעיל אגרת א'יג, ובהנסמן בהערות שם.**
הרבנים . . צענז: **ראה לעיל אגרת תתלט, ובהנסמן בהערות שם.**

וכתבתי לו אז שיאמר לו הסך אשר יקבל עבור זה (כתבתי אז על ה׳ אלפים ואם מעט הוא ביכלתינו אי״ה ליתן יותר) והוא דבר אתו וגם הבטיח לו, אבל ידידינו הנ״ל לא אמר לו הסכום, והוא גם הוא אם שהבטיח, זה רק דברים בעלמא. והעיקר מה שרצוני לידע עתה אם הוא בר סמכא שלא [יונה] אותנו ולא י[ו]ליך שולל ח״ו. ידעתי אשר אוהב כסף הוא, אבל יכול להיות שיקח ולא יעשה או ח״ו יעשה ההיפך ויהי׳ עם הצד המנגד ח״ו ויַראה א״ע אלינו כאוהב ובקרבו כו׳.

בפה כעת ידידינו רמ״ל שוואלבין והוא מכיר אותו בטוב מאז היותו ראבינער על הקאלאניעס ואומר אז ער איז ניט קיין ערלעכער מאן, וצריכים לידע זאת.

תמול הי׳ פה הרב מגור ונתוועדנו בחדר בנו של הטשאכ[צאוו]ער כערך ג׳ שעות והי׳ גם גיסו ואחיו ודברנו בדבר אסיפת הרבנים ובדבר פ״ב. ובד״כ רוצים לעשות דבר בעניני הכלל, ורוצים להשתתף אתנו, ופרטי הדבר נדבר אי״ה כשנתראה אי״ה.

היום השבתי להרח״ע מוילנא על מכתבו מקודם חה״ש מביטל האסיפה וכתבתי לו חזק שישתדל שתהי׳ האסיפה בחו״ל באחת הבעדער ובהקדם בעוד אשר הרבנים עדיין בחו״ל. הרש״ג שי׳ א״ל בשם ליפשיץ מחו׳ של הגר״ח מבריסק אשר הוא הר״ח שי׳ יסע לחו״ל אל אסיפה.

הסך ה׳ מאות מארק יהיו לע״ע תחת ידך עד אשר נדע אי״ה בדבר התוועדות חברי פילאנטראפי׳.

בהיותך אי״ה בפ״פ בטח תתראה אי״ה עם הַ וואלף.

אודות ר׳ ישראל נח מפאצעפ שי׳, לפה״נ לא נשיג שיסע לזאדין.

הסך אשר יקבל: ראה לעיל אגרת תתקפז, בהערות כ״ק אדמו״ר מוהריי״צ נ״ע.

תמול . . מגור והתוועדנו: בארוכה עד״ז באגרת שלאחי״ז. וראה גם לעיל אגרת א׳טו.

בנו של הטשאכצאוועד: רבי שמואל באדמו״ר רבי אברהם בורנשטיין מסוכוטשוב.

אסיפת הרבנים: בוילנא. ראה לעיל אגרת תתקצז, ובהנסמן בהערות שם. וראה לקמן בנספח לאגרת א׳כט. בפרטי־כל האספה, שגם האדמו״ר מגור השתתף בה ואספה דומה גם בווארשא. ראה לעיל ח״ב אגרת קפז, ובהנסמן בהערות שם.

היום השבתי להרח״ע: ראה בזה לעיל אגרת תתקצז, ובהנסמן בהערות שם.

ליפשיץ: יעקב זלמן מבריסק.

התוועדות חברי פילאנטראפי׳: חברת המניות דלעיל אגרת תתקסא, ובהנסמן בהערות שם. על התוועדות החברים המיועדת ראה גם לקמן אגרות א׳כ. א׳כא. א׳כג־ו.

ר׳ ישראל נח מפאצעפ: חצקעוויץ, שכנראה חלה באותה שעה. ראה גם לעיל אגרת א׳.

ידידינו ר׳ יוזיק הורעויץ הי׳ פה ודברנו שיסע עכ״פ לאטוואצק, וגם שם יש אנשטאלט שמעלימים והאויר טוב, וצריכים לשלם מקודם עבור חודש שמונים רו״כ. ולקחתי מידידינו הרש״ג שי׳ נדבה ע״ז (והוא נותן מידי חודש חמשה ר׳) ואקח אי״ה גם אצל הרז״פ שי׳. ונכון שתיקח ע״ז מידידינו הרש״מ שי׳ ומידידינו רי״צ לוגאויער שי׳. ואפשר יש עוד ממי ליקח ע״ז.

ובקשתי להודיעני משלומך הטוב איך אתה מרגיש א״ע ומכל פרט אשר אתך לטוב, ומה שנתחדש במשך ימים אלו.

אם דברת עם הרב כהן תודיעני בהקדם, כי רצוני לידע מזה קודם שיסע ידידינו הרז״פ שי׳ מפה (אם כי אינו יודע שכתבתי לך) והוא יסע אי״ה מפה סוף שבוע זו או תחלת שבוע הבע״ל.

ותקבל החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשך ואביך דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

א׳יח

ב״ה יום ג׳ ד״ב תמוז תרס״ח לפ״ק
מ״ב

בני יקירי שי׳

ת״ל בעד החוה״ש כה לחי.

מכתבי מתמול נתקבל. מכתבך מתמול קבלנו היום לגודל קו״ר, ובטח תמלא במכ׳ הב׳ יתר הדברים כמו שאתה מסיים.

כתבתי לך במכ׳ הקודם בכלל אשר המה רוצים לעשות ורוצים להשתתף. ועתה אבאר לך אי״ה מקצת פרטי הדברים.

על שאלתו הראשונה איך הוא מצב היהדות בפלכים שלנו, השבתי

הרז״פ: ה״ר זלקינד פרסיץ.
הרב כהן: ה״ר מיכאל מפולדא. ראה לעיל אגרת א״ב.

א׳יח

שאלתו הראשונה: של האדמו״ר רבי אברהם מרדכי מגור. ראה לעיל אגרת א׳טו, ובהנסמן בהערות שם.

לו אשר בד״כ הוא אַ אידעשער געגינט אמנם הפרטים מאד לא טוב וישנם מצעירי אשר עושים מעשים שלא בהדרגה כלל. וסיבת הדבר הוא מפני שבשנים האחרונות רוח אחרת היתה בהכלל כולו וממנה תוצאות רוע הפרטים באופן מוזר.

וביארתי בקצרה איך בשנים הקודמים אשר עוד אני זוכר היו מוצאים בביהמד״ר תמיד אנשים בע״ב (לא, או לבד מהלומדים התמידים) אשר לאחר גמר העסק (או בשעות קבועות באמצע היום) הי׳ הולך לביהמ״ד ללמוד זה משניות וזה גמרא וזה פוסק כחו״ח לפום שיעורא דילי׳. אבל דוקא בביהמ״ד לא בביתו, וממילא למד. והעיקר שזה נתן מקום לענין התורה בלבו של אדם, ובנו הביט עליו ולא נתרחק כ״כ, והאב ג״כ נתן השגחתו על בנו שילמוד.

לא כן עתה גם אצל הבע״ב היראי׳ לא יש מקום שילך לביהמ״ד ללמוד כ״א חושב שילמוד בביתו. ובבואו לביתו הנה אשתו וב״ב קרובים אילין יותר (מצד היצר) ומבלה את הזמן אתם, וא״כ אינו לומד. אמנם יתר על כן מה שהבן רואה שהאב אינו לומד נעשה אצלו התורה למותר לגמרי וממילא מתרחק מאד ונתפס בדרך אחרת, וכה הולך מדחי אל דחי ר״ל. והאב ג״כ אינו נותן השגחתו עליו מפני שגם אצלו נתקרר הענין בכלל, ואח״כ כשהבן מפריז על המדה, אין ביכולתו לעזר עוד.

ולזאת כשהי׳ הרעיון בדבר מחזיקי הדת הי׳ אצלי אחד מהדברים העיקרים אשר בע״ב ילמדו בכ״י ובביהמ״ד דוקא למען לתת מקום וקן אל עסק התורה להטיב כללות המצב.

אמנם זה הנוגע בכללות לא בהנוגע עתה לשעתה. ושאלו מה יש עתה לעשות. לאחר פרטי איזה דברים שבהם הי׳ הדבור, אמרתי להם קוטב הדברים מה שעלינו לפ״ד לעשות כעת. הוא, באשר הראבינסקי קאמיססי׳ הנועדה להיות לפה״נ היא לא כמו הקאמיססי׳ הרגילות בענין הזה, שלא הי׳ שואלי׳ רק בעניני גיטין וחליצה וכה״ג, ובזו לפה״נ ידברו בדבר מצב הכלל ואיך לתקן.

בשנים הקודמים . . בביהמד״ר: בהבא לקמן ראה גם לעיל ח״א אגרת קיז.
כחו״ח: כל חד וחד.
כשהי׳ . . מחזקי הדת: ראה לעיל ח״ג אגרת תשעב, ובהנסמן בהערות שם.
הראבינסקי קאמיססי׳: ועידה הרבנית, דלעיל מבוא לח״א ע׳ 35 ואילך.
הקאמיססי׳ הרגילות: ראה לעיל ח״ג אגרת תקצא, ובהנסמן בהערות שם.

עלינו לשלוח כעת ב׳ אנשים לפ״ב א׳ מאתנו וא׳ משלהם, להתחקות מה היא הסיבה אשר נתעוררה הממשלה על המצב היהדות בכללה ואשר רצונה בתיקונה, יכול להיות שזה רק מעשי ידי קרעבס באשר הוא נעשה אוטשאני יעווריי׳ במניסטריום ורצונו רק להרעיש העולם, או לעשות חדשות מה שהוא רוצה, או הממש׳ מעצמה נתעוררה לדבר הזה.

וצריכים ג״כ לידע סיבת הדבר היינו כוונתה, אם הכוונה רק להשקיט הלבבות (כאשר כן מובן מפראיעקט א׳ מגראף א׳ מפלך פאדאל שלמען להשקיט לבות בנ״י יקראו רבנים ויתעסקו עמהם מגדולי השרים ואח״כ לקרות ציונים ואח״כ עשירים), או שחפץ באמת בתיקן הדת בחשבה שעי״ז לא יהיו כ״כ מנגדי הממש׳ בין אחב״י. וכאשר נדע יסוד וסיבת הקאמיססיע נוכל לידע מזה החאראקטער שיהי׳ אל הקאמיס׳ הזאת.

גם כאשר מתחלה שאלו אודות זה את הרבנים מטע״מ והרבה השיבו, נחוץ לדעת מה השיבו איזה הצעות הציעו.

ואודות כנס״י הי׳ דעתו בקירוב שלא לכנוס עמהם בדברים כלל (בפה אומרים אשר ריינעס נתקבל בהח׳, וא״כ הוא באמת אין לכנוס עמהם בדברים כלל). אמרתי שלפ״ד לא לרחק הדבר, כאשר מ״מ המייסדים המה מהיראים ואולי נתאחד ונוכל לעבוד שכם אחד. גם כנגד העולם א״א להתפרד מהם, ולזאת לפ״ד צריכה להיות האסיפה המוקדמת ואז נדע אם באפשר להשתתף עמהם.

אמר הרב מגור אשר לפ״ד לא יהי׳ באפשר להשתתף כי המה יסתפקו בחצי יהדות (אַ האלבער איד) שילכו הבנים לגימענאזי׳ אך לא יכתבו בש״ק וידע[ו] מעט מהתורה וכה״ג בהדברים.

ע״ז אמר הר״ש מטשאכ[צאוו] אם כזאת ירצו בחברת כנס״י נעשה אנחנו אגודה בפ״ע, ויהיו ב׳ אגודות אחת המסתפקת בחצי יהדות ואחת אשר תכליתה להיות יהודי בשלימות וכשנפרד מהם באופן כזה עומדים אנחנו על קיומינו. כי אם נפרד מהם בלי שום עשי׳ והתקשרות

קרעבס: דלעיל אגרת א״ג, ובהנסמן בהערות שם.
אוטשאני יעווריי׳: היהודי המלומד.
שאלו . . הרבנים מטע״מ: ראה מבוא לח״א ע׳ 38.
כנס״י: אגודת כנסת ישראל, דלעיל אגרת תתקצז, ובהנסמן בהערות שם.
האסיפה המוקדמת: דלעיל שם, ובהנסמן בהערות שם.

אז ח״ו פאלין מיר דורך, אבל כשנעשה גם אנחנו אגודה באופן הנ״ל אז אנחנו על קיומינו.

ושאלני הגור־ר מה דעתי בזה, ואמרתי אשר ודאי זה יותר טוב מכמו שלא יהי׳ לנו אגודה כלל, הגם שאז לא יהיו הרבה באגודתינו כי יש לחשוב כאשר יעשו המה אגודה כזאת יתרבו אצלם החברים – אבל גם אנחנו יהי׳ לנו אגודה ונעשה את שלנו.

ועל שאלתו מה תחדש האגודה ובארתי לו דברים בענין החדרים בעיירות אשר אין בכח היחיד לעשות כ״א בכח אגודה דוקא.

ומה שהוחלט לע״ע שנשלח שני אנשים לפ״ב בדבר הקאמיססי׳ כנ״ל ואמר שיכתבו לא׳ מצידם, ואני אכתוב אי״ה להרי״י ליובינסקי, ולעורר את הרב מוילנא לעשות אסיפה מוקדמת בחו״ל ובהקדם בעת שכולם בחו״ל. וכתבתי אליו ביום ב׳ העבר.

דברנו ג״כ בדבר שיהי׳ איש מאתנו בתמידות בפ״ב ושנשתתף בזה והסכימו על הדבר בכלל, ולא הוחלט עדיין, כי אין זה נוגע עתה לשעתה.

מה שדברתם לאגד ראייסין ופולין זה דבר נכון מאד בעזה״י, ודברי הר״ש הנ״ל המה דברים נכונים וכשתהי׳ לנו נוכל לעשות אי״ה. והשי״ת יהי׳ בעזרינו.

אם תרצה תוכל לכתוב להאלכסנדראוו־ר מהדבורים הנ״ל.

במכתבי הקודם כתבתי לך בדבר קרעבס, והי׳ מוסגר בו מכ׳ לידידינו הרש״מ שי׳ בטח נתקבל ומקווה אני לקבל תשובה מאתו.

ובקשתי להודיעני משלומך הטוב ואיך תרגיש עצמך מהקוהר אשר במכתבי׳ האחרונים אין אתה מזכיר מזה כלל. והשי״ת ישלח לך רפו״ש בקרב ויחזקך שתהי׳ בריא אולם.

ותקבל התוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשך ואביך דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

בענין החדרים בעיירות . . אגודה: ראה בזה לקמן אגרת א׳ל, ובהערות שם.
ואני . . ליובינסקי: ראה בזה לעיל ח״ב אגרת קפז, ובהנסמן בהערות שם: ריי״ל.
להאלכסנדראוו־ר: להאדמו״ר רבי ירחמיאל ישראל יצחק דנציגר מאלכסנדר.
הרש״מ: הי״ר שמואל מיכל טריינין.

א׳יט

ב״ה יום ב׳ ד״ח תמוז תרס״ח לפ״ק מ״ב

בני יקירי שי׳

ת״ל בעד החוה״ש כה לחי.

הטע״ג שלך והמכ׳ מיום ועש״ק נכון הגיעני, וימים אלו הייתי טרוד באיזה ענינים, ומשו״ז לא כתבתי לך כמדומה מיום ד׳.

היום קבלתי תשובה מהרח״ע מוילנא וכמעט ער זאגט זעך אפ מהאסיפה המוקדמת וכותב שהרב מבריסק לא יסע לחו״ל, אם כי כתבתי לו בשם ר״י ליפשיץ שאמר משמו שיסע. ועצתו שאעשה אני האסיפה בחו״ל ומראה לי על הטעלזער והקאוונער והמינסקער וכה״ג, והוא לא יהי׳. וכותב שחושבים לעשות האסיפה הכללית בחודש אלול הבע״ל, ואם יסע הוא לחו״ל תהי׳ אחר חה״ס הבע״ל, והגבי׳ כנפיו באשר כבר ישנם בעולם ט״ו אגודות לכנס״י (מסת׳ בכלל זה איישישאק וכדומה).

ולפ״ד נחוץ עתה שנתאגד עם הר׳ מפולין, ואם כי ענינינו שונים המה, מ״מ כשנהי׳ אי״ה באגודה אחת נמצא אי״ה תיקונים הנוגעים בב׳ המדינות. וכתבתי כעת לידידינו הרש״ג שי׳ (ושלחתי לו מכ׳ הרח״ע) שידבר עם הגור־ר שנתוועד אי״ה בוירצבורג עמו ועם הרב מאליכסנדרא. וגם נחוץ שיהי׳ הר״ש בן הרב מטשאכא[סאוו] כי הוא

א׳יט

מהרח״ע: מה״ר חיים עוזר גרודזונסקי.
מהאסיפה המקודמת: דלעיל אגרת תתקצז, ובהנסמן בהערות שם.
הרב מבריסק: ה״ר חיים סולובייצ׳יק.
ר״י ליפשיץ: ר׳ יעקב זלמן ליפשיץ.
הטעלזער: ה״ר אליעזר גורדון.
הקאוונער: ה״ר צבי הירש רבינוביץ.
המינסקער: ה״ר אליעזר רבינוביץ.
כנס״י: כנסת ישראל, דלעיל אגרת תתקצז, ובהנסמן בהערות שם.
הרש״ג: ה״ר שמואל גוראר׳.
הגור־ר: האדמו״ר רבי אברהם מרדכי אלטר מגור. ראה לעיל אגרת א׳טו, ובהנסמן בהערות שם.
שנתוועד א״ה בוירצבורג: אבל ראה אגרת שלאח״ז.
הרב מאליכסנדרא: האדמו״ר רבי ירחמיאל ישראל יצחק דנציגר מאלכסנדר.
הר״ש בן הרב מטשאכאסאוו: רבי שמואל באדמו״ר רבי אברהם בורנשטיין מסוכטשוב.

איש בר דעת ויר״א והעניני׳ נוגעים לו, ויוכל להיות ההתוועדות אי״ה ביום ה׳ הבע״ל, היינו כשאסע מפה יום ד׳ חצי היום אבוא אי״ה לוירצבורג אחר שעה ח׳ ערב ונוכל להיות שמה עד יום ה׳ שעה 7 לעת ערב, ואתה תבוא ג״כ אי״ה ביום ד׳ לוירצבורג וניסע אי״ה יחד לפה על ש״ק הבע״ל. עפ״ע אקבל אי״ה מאתו ידיעה מחר, וכמו״כ יודיע עפ״ע לך ג״כ.

עם קרעבס בטח התראית ימים אלו ודברת אתו. ובד״כ נחוץ מאד לידע מה טיבו, וגם להוודע מאתו מה שכתבתי לך ולידידינו הרש״מ שי׳ במכ׳ דיום ב׳ שבוע העברה. וכמו״כ צריכים לחקור מאתו הסיבה שהביאה את הממש׳ לראווינסקי קאמיססי׳ באופן כזה, ותשתדל להוודע מה שביכולתך בכל הענינים שכתבתי לך.

תמול קבלתי מכ׳ מידידינו הריע״מ מפאלטאווע, ובתוך הדברים כותב בדבר קרעבס שהוא יודע אותו, וכותב שבד״כ נחוץ שיהי׳ מצידינו ושיש באפשר לעשות ע״י הרבה דברים בעזה״י. ניט לאז דורך דעם סלוציי׳ ותשתדל להוודע הכל.

בדבר הטעלזער אני חושד אותו ואת הרח״ע שאינם רוצים בהמוקדמת יען חושבים שבהכללית יקנו דעת הקהל, ולא יהיו ידיהם אסורות עם רצון החסידים ומנהגיהם. ומכתב הרח״ע מאמת זאת. ומש״א הטלעזער שיכתוב להרח״ע זה רק להמשיך לבד, וכפה״נ לא תבוא דבר האסיפה המוקדמת בחו״ל. ונחוץ בין כה ההתוועדות הנ״ל.

כשתגמור אי״ה את הקור אין לך להיות זמן מ[י]ותר בקיסינגען, וד׳ שבועות די אל הקור וא״צ יותר וא״כ תגמר אי״ה ביום ד׳ הבע״ל, ואם תהי׳ ההתוועדות יהי׳ אי״ה כנ״ל, ואם ההתוועדות תהי׳ ביום א׳ הבע״ל תבוא אי״ה לפה יום ד׳ ערב או יום ה׳ בקר, וביום א׳ ניסע אי״ה יחד אל מקום ההתוועדות, ואם ההתוועדות תהי׳ ביום א׳ הבע״ל ותמצא נחוץ היותך בקיסינגען עוד יום בשביל קרעבס, מובן אשר אין לך למהר בזה. נכון אשר גם ידידינו הרש״מ שי׳ יהי׳ אל ההתוועדות, וכשתקבל ידיעה מהרש״ג אודות זה, תאמר לו ותבקשו שיבוא ג״כ.

עפ״ע: על פי ערך.
קרעבס: ראה לעיל אגרת א״יג, ובהנסמן בהערות שם.
הרש״מ: הי״ר שמואל מיכל טריינין.
הממש׳ לראווינסקי קאמיססי׳: הממשלה לקרוא לועידה רבנית בפ״ב.
הריע״מ: הי״ר יעקב מרדכי בעזפאלאוו.
סלוציי׳: הזדמנות.

הרז״פ נסע מפה ביום ה׳ לוילדונגען, וחשב שיהי׳ שמה עד היום בקר, ותמול העתקתי לו בטע״ג את הטע״ג שלך. מנסיעתך בטח תודיענו בטע״ג.

מש״כ לך ליקח מהרש״מ והריצ״ה יחיו עבור ישראל נח בטח עשית כן.

ותקבל החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשך ואביך דו״ש מלונ״ח תכה״י ומקווה להתראות בקרב אי״ה בשובע שמחות בחו״ש

שלום דובער

א׳כ

ב״ה אור יום ועש״ק י״ז מנ״א תרס״ח לפ״ק
מ״ב

בני יקירי שי׳ זוגתו כלתי הצנועה והכ׳ תי׳ נכדותי היקרות והנחמדות יחיו

ת״ל בעד החוה״ש כה לחי.

כעת הוא האָך סעזאן ועל הראשונים נתוספו עוד רבי־ס ורבנים ובע״ב גבוהים ואני באנספרוך רב מאד עד שלא יספיק לי הזמן לכתוב מכתבים, וכעת אחר שעה ט׳ ואנחנו לפני סעודת הערב עדיין כי אשה אחת (מסת׳ חשובה, איני יודע מי היא) יושבת אצל אמך תי׳, ומשו״ז לא כתבתי לך עד היום.

הטע״ג שלך כן מכתבך מיום ג׳ נכון הגיעני לגודל קו״ר.

הרז״פ: הי״ר זלקינד פרסיץ.
והריצ״ה: הי״ר יצחק צבי הירש לוגאויער, דלעיל אגרות א״א. א״ז.
ישראל נח: חאצקעוויץ, דלעיל שם.

א׳כ

נרשם עלי׳ בגוכתי״ק אדמו״ר מוהריי״צ נ״ע: ״קראנץ״, שלשם נשלחה אליו האגרת, וכן בשבע האגרות שלאח״ז.

על הראשונים ניתוספו עוד רבי־ס: ראה לעיל אגרת א״ב.
אנספרוך: ביקוש.

את מכתב ידידינו רש״ה שי׳ קראתי ויש בו רב ענין לעשות בו, ובמשך הזמן צריכים לידע כו׳.

את בית המשומד ימ״ש צריכים לקנות בעזרתו ית׳, ובהסך שיש לנו מהאקציעס ביכולת לקנות אי״ה, ועפ״ע צ״ל זאת אחר הפערזאמלונג שיסכימו על הקני׳. אמנם אם הגיזעלינשאפט אין להם הרשות לקנות במדינת טורקי אז השאלה איך לקנות במעות אלו. ובאשר לפי מכתב רש״ה צריכים למהר בזמן אפשר נכון שלא להכניס לע״ע תמורת האקציעס אל הבאנק ולהוציאם על הקני׳ הנ״ל. אמנם השאלה בזה אפשר א״א להיות הפערזאמלונג בלי שיהי׳ מונח סכום מעות, וזאת תוכל לידע מאיינגל או מוואלף. ולע״ע לא תוכל לשלוח מעות או״ג לרש״ה, אבל זאת תוכל לכתוב לו שיקנה אי״ה את החצר הזה וישתדל בזה. קבלה על המעות עוד לא הי׳ מאתו, ובטח נתקבל או יקבל בימים אלו, ואם תרצה תוכל לשאלו בטע״ג ותצרף בזה ג״כ שאלה אם כבר גמר הקושאן. והשי״ת יגמור בעדינו לטוב ולהצלחה בכל פרט.

דבר ההתוועדות בברלין בטל הוא. הגור־ר אומר אשר ההתוועדות עמו והאליכסאנ׳ אינו מספיק ואדרבא יעוררו קנאה ורוגז משארי הרבי־ס, ולא יהי׳ מזה דבר. גם אומר אשר ענין החינוך אינו נוגע אצלם כי הוא בטוב (ולפ״ד זה טעות אצלו). איך שיהי׳ שניהם אינם נותנים רב ענין אל ההתוועדו׳ וממילא הענין בטל לע״ע.

אם הרח״ע הוא בקראנץ בטח תתראה אתו, ותאמר לו משמי שקבלתי מכתבו ואני לא אעשה אסיפות, כי הוא מחולל אגודת כנס״י

רש״ה: ר׳ שמעון הויזמן, בדבר קניית החצר בחברון, דלעיל אגרת א״יד, ובהנסמן בהערות שם.
בית המשומד: נחלת דאוד אפנדי הסמוכה לחצר הסטאמבולי. ראה לעיל שם.
בהסך . . ביכולת לקנות: בסך זה אמנם נקנה, כדלעיל ח״ב אגרת קצח. לעיל הערות לאגרת תתקסא.
עפ״ע: על פי ערך.
פערזאמלונג: דלעיל אגרת א״יז, ובהנסמן בהערות שם.
לקנות במדינת טורקי: באה״ק שתחת ממשלת תורכיה. ראה לעיל אגרת א״יד, ובהנסמן בהערות שם.
או״ג: אויף גאב, דמי קדימה.
קושאן: שטר בעלות. ראה לעיל שם.
ההתוועדות בברלין: דלעיל אגרת שלפנ״ז: אך שם היתה אמורה להיות בוירצבורג.
הגור־ר: האדמו״ר רבי אברהם מרדכי אלטר מגור.
אליכסאנ׳: האדמו״ר רבי ירחמיאל ישראל יצחק דנציגר מאלכסנדר.
הרח״ע: ה״ר חיים עוזר גרודזונסקי.
תתראה אתו: בדבר האספה המוקדמת דלעיל אגרת תתקצז, ובהנסמן בהערות שם.
אגודת כנס״י: דלעיל שם.

ועליו לעשות האסיפות בזה, ותספר לו ממכ' יה"ל ושאני ברוגז ע"ז. ואפשר תכתוב לי האדרעס שלו ואכתוב לו אי"ה בדבר האסיפה כנ"ל, אך כמדומה לי שמספיק שתגיד לו אתה בשמי.

מהטע"ג שנתקבל היום נראה שהפראפ' הסכים על קראנץ, ותכתוב לי מה אמר לך הפראפ' אודותה ואיך אתה רואה אם יש איזה תועלת מפעולת הפראפ'. והשי"ת ישלח לה רפו"ש בקרב. ונא להודיעני משלומכם הטוב . . והשי"ת ישלח לך רפו"ש בקרב ויחזקך שתהי' בריא אולם.

בדבר הפערזאמלונג בטח תודיעני איך ומה, וכן מה שאמר האדוואקאט.

ותקבלו החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשכם ואביך וחותנך וא"ז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

א'כא

ב"ה יום ב' ד' מנ"א תרס"ח לפ"ק
מ"ב

בני יקירי שי' כלתי הצנועה והכ' תי'
נכדותי היקרות והנחמדות יחיו

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי.

מכתב זו"כ תי' ומכתבך מיום ועש"ק קבלנו לגודל קו"ר ות"ל שאתה מרגיש הפעולה מקיסינגען והשי"ת ישלח לך רפו"ש ויחזקך שתהי' בריא אולם.

במכתביך אין אתה מזכיר מה שאמר הפראפ' ונא להודיעני אם

יה"ל: יעקב הלוי לפשיץ מקאוונא, אך כאן אולי הכוונה לר' יעקב זלמן ליפשיץ מבריסק, כדלעיל אגרת א'יז: „ליפשיץ מחו' של הגר"ח מבריסק", וצ"ע.

א'כא

זו"כ: זוגתך וכלתי.

נמצא איזה תועלת מהעשיות ומה אמר בדבר להבא. והשי״ת ישמור אותה מכל נו״מ וישלח לה השי״ת רפו״ש בקרב ויחזקה שתהי׳ בריא אולם.

נהניתי שהשגתם ת״ל דירה טובה וכפה״נ מהאדרעס היא אצל הפארק ועפ״ע האויר טוב. ותראה אשר זו״כ תי׳ ובנותיך יחיו יהיו הרבה זמן ביום בהפארק וגם אתה תראה להתחזק בעזה״י. והשי״ת יחזק אתכם.

בדבר ההתוועדות כבר כתבתי לך במכ׳ הקודם ואין בזה חדשות. עפ״ע ניסע מפה מחר אי״ה.

בדבר פילאנטראפיע בטח תכתוב לי מה שהוחלט בדבר האסיפה, וצריכים לראות שתהי׳ אי״ה כאשר דברנו.

ידידינו הרש״ג שי׳ כפה״נ לא יהי׳ על האסיפה, כי חתונת ב״א שי׳ הוקבעה על ז׳ אלול הבע״ל ומוכרח לנסוע לרוסי׳, אמנם אין זה נוגע כ״כ, באשר האסיפה דכעת תהי׳ רק כמו הכנה, ורק אחת בדבר הבתים באה״ק צ״ל החלט בזה בהאסיפה הנוכחית וכמ״ש במכ׳ הקודם.

מידידינו הרש״ה שי׳ קבלתי הקבלה על הסך ה׳ אלפים השניים, ומאושרת מהקאנסל כהקודמת (הוא מדייק בהקבלה סכום הרובלין, ועם היות כי בסכום הפראנקין יש נ״מ קרוב למאה בפעם הזה מהקודם, מ״מ כותב בהקבלה שקיבל כך וכך פראנקין שהם ה׳ אלפים רו״כ, ואח״כ חוזר ואומר שבס״ה קיבל עשרה אלפים, ואם עם רומאני הי׳ המקח על רוביל אשר מהשטר מכירה, הצדק אתו. ובד״כ אינו חשוד אצלי שיעשה איזה רמי׳ ח״ו כי הוא חפץ באמת בטובת הענין).

גם שולח מכתב האדוואקאט בענין הקניי׳ ע״ש איש אירופי, והנני שולח לך מוסג״פ מכתב הנ״ל ומכתבו. גם נתקבל מאתו הפלאן

נו״מ: נגע ומחלה.

עפ״ע: על פי ערך.

ההתוועדות: עם האדמו״רים מגור ואלכסנדר. ראה אגרת שלפנ״ז.

פילאנטראפיע: חברת המניות דלעיל אגרת תתקסא, ובהנסמן בהערות שם.

האסיפה: דלעיל אגרת א״יז, ובהנסמן בהערות שם.

הרש״ג: ה״ר שמואל גוראר׳.

הרש״ה: ה״ר שמעון הויזמן, שהתעסק בקניית החצרות בחברון.

האדוואקאט: ר׳ אהרן מאני. ראה לעיל ח״ב אגרת רעח ובהערות שם. לקמן אגרת א׳כג.

ע״ש איש אירופי: ראה אגרת שלפנ״ז.

הפלאן: מפת החצר שנעשית ע״י גיני. ראה לעיל נספחים לאגרת א״יד. לעיל ח״ב אגרת שכב, ובהערות שם.

ואשלחהו לך אי״ה, ואם לא יעלה הרבה הי׳ נכון להעתיקו ליטאגראפיס. ובדבר הצעתו החדשה במכתבי הקודם בטח כתבת לו.

את הסדר שכתבת לקאנטאר בדבר ח״ד הר״י ז״ל, נכון הוא. ולדעתי אחר החודש יתפלל הרש״ג לפני התיבה כל הי״א חדש (ונכון שיפצו אותו מריגא עבור זה) ואחר התפלה ילמוד הוא או א׳ מהבחורים יחיו פרק משניות בעשרה ולאמר קדיש דרבנן. ותכתוב זאת לקאנטאר.

בקשתי להודיעני בכ״ע משלומכם הטוב ומכל הנעשה אתכם לטוב.

ותקבלו החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשכם ואביך וחותנך וא״ז דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

או״ח תי׳ נסעה היום לפראנצעסבאד לבקר את חו״א תי׳ אשר לפי מכתבה תסע מחר אי״ה לביתה ותהי׳ בקעניגסבערג. ות״ל שלו׳ לאו״ח תי׳ ותכתוב מחר אי״ה.

א׳כב

ב״ה יום ב׳ ד״ז מנ״א תרס״ח לפ״ק
מ״ב

בני יקירי שי׳ כלתי הצנועה והכ׳ תי׳
נכדותי היקרות והנחמדות יחיו

ת״ל בעד החוה״ש כה לחי.

מכתבך מיום ועש״ק נכון הגיעני. אינני יודע אם קבלת מכתבי מיום ה׳ פ׳ עקב שמה כתבתי בדבר ההתוועדות ובדבר הרח״ע ועוד דברי׳ הרבה.

הצעתו החדשה: קניית החצר השניה של המשומד דאהוד אפנדי.
לקאנטאר: למשרד הישיבה תומכי תמימים בליובאוויטש.
ח״ד הר״י: חתן דודי ה״ר ישע׳ ברלין שנפטר. ראה לעיל אגרת תתקצח, ובהערות שם.
הרש״ג: ה״ר שמואל גרונם אסתרמן, המשפיע בישיבה.
או״ח: אמך וחמותיך.
חו״א: חמותך ואמיך, מרת יוכבד שניאורסאהן.

מש"כ אודות ידידינו ר' משה לייב שי', הוא לא ירצה בסכום גדול כזה, רק חשבתי אשר על מדור העליון או התחתון מהבית הזה יתן הוא.

בדבר הרח"ע צריך אתה להתראו' אתו, והנני שולח לך מוסג"פ העתק מכתבי להגר"ח שי' ומכתבו שקבלתי במוצש"ק העבר. והנה אני אין רצוני לכתוב עוד בדבר אסיפה מוקדמת, באשר כבר החליטו על הכללית ויאמרו אח"כ שבשבילי נדחה האסיפה. ותראה לו את מכ' הר"ח ותשמע מה יאמר ע"ז.

בליובא' ההשגחה כעת חלושה מאד כפה"נ. הרז"ו הוא חלש וכפה"נ סובל הרבה ר"ל. כתבתי לו שיסע לסמאלענסק. ובזאל כפה"נ א"א לו להיות. והשי"ת ישלח לו רפו"ש בקרב. ר' אלחנן שי' כותב ג"כ שהוא חלוש . . ויהי' נצרך מאד לעשות אי"ה סדר הן בליוב' והן בהאראד', כי ר"מ אינו מסוגל לפה"נ. בבאבינאויץ כפי שכותב רא"ק למדו מעט מאד, וג"ז אינו דרך. וצריכי' לידע איך הי' למודם. בכ"ז יהי' אי"ה לעשות בבואינו לביתינו שלו'.

...וישלח השי"ת רפו"ש לזו"כ תי' ויחזקה שתהי' בריא אולם . . ובקשתי להודיעני משלומכם הטוב ומה דברת עם הרח"ע שי'.

ותקבלו החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשכם ואביך וחותנך וא"ז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

א'כב

ר' משה לייב: ראה לעיל ח"ב אגרת רכו — אליו, ושם לתוכן האגרת שלפנינו.
בסכום גדול כזה: לתרום לקניית החצרות בחברון, דלעיל אגרת תתקסא, ובהנסמן בהערות שם.
הרח"ע: ה"ר חיים עוזר גרודזנסקי.
הגר"ח: הגאון ר' חיים סולובייצ'יק.
אסיפה מוקדמת: ראה לעיל אגרת תתקצז, ובהנסמן בהערות שם.
בליובא': בישיבת תומכי תמימים בליובאוויטש.
הרז"ו: המשגיח ה"ר זאב וולף לויטין.
ר' אלחנן: מרוזוב, המשגיח על לימוד החסידות.
בהאראד': במחלקה שבהאראדישץ.
בבאבינאויץ: במחלקה שבבאבינאויץ. ראה לעיל אגרת א', ובהנסמן בהערות שם.
רא"ק: ר' אליעזר קפלן, מנהל המשרד.

א'כג

ב"ה יום ג'

בני יקירי שי'

תמול כתבתי לך ושכחתי להזכיר בדבר התוועדות פילאנטראפי' אשר הי' נצרך לראות איך שיהי' האסיפה למען להחזיק הענין, ותהי' אם בוירצבורג או בברלין כמש"כ וואלף שי', ונחוץ מאד להביא זה לידי פועל אי"ה.

תשלח לי את מכתב אדוואקאט מאני אשר שלחתי אליך, כי נצרך הוא לי פה.

מקווה אני לקבל מכם היום מכתב אי"ה.

והנני אביך דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

א'כד

ב"ה ב' דר"ח אלול תרס"ח לפ"ק
מ"ב

ייטיב השי"ת הכוה"ח ברו"ג לבני יקירי שי' זוגתו כלתי הצנועה והכ' תי' נכדותיי היקרות והנחמדות יחיו

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי.

מכתבך מיום ב' נכון הגיעני לגודל קו"ר מהודעת שלומכם הטוב.

א'כג

יום ג': ע"פ התוכן נראה שנכתבה למחרת האגרת שלפנ"ז. וגם בה נרשם בראשה "קראנץ" (ראה תחלת אגרת א'כ דלעיל).

התוועדות פילאנטראפי': חברת המניות. על האסיפה ראה לעיל אגרת א'יז, ובהנסמן בהערות שם.

אדוואקאט מאני: אהרן. ראה לעיל אגרת א'כא, ובהערות שם.

שלחתי אליך: כדלעיל שם.

בדבר פילאנטראפי' לא חשבתי אחרת כ"א שיהי' ההתוועדות כעת כי להניחה כעת ויהי' נצרך לנסוע בחורף ה"ז טרחה גדולה והוצאות וצריכים לכוין הזמן. ובאמת הי' צריכים לעשות ההכנות לזה מקודם, אך מפני המרחצאות היו המניעות. עכ"פ הי' נצרך לראות ולהשתדל אולי עוד אפשר שתהי' עד נסיעתינו אי"ה לביתינו שלו'. והשבתי לך בטע"ג שתשלח טע"ג לוואלף. בטח עשית כן ותודיעני מה נעשה בזה.

בסדר היום שלך אתה ממעט בטיול. הסדר בביתינו הלא ידוע לנו, והי' לך עתה לכה"פ להרבות יותר בטיול היינו שתלך עכ"פ לעת ערב ג"כ.

בדבר האסיפה, אני אינני נסוג אחור מהאסיפה המוקדמת, ובעזה"י אשתתף בזה, אבל כידוע לך הלא קודם היו"ט הוא דבר הבלתי אפשרי, כ"א אחר יו"ט הבע"ל, וכאשר חושבים לעשות האסיפה הכללית אחר יו"ט הבע"ל אימתי תהי' המוקדמת. ושידחו בשבילי את הכללית איני רוצה בשו"א. ושיהיו בקירוב זל"ז הוא א"א כאשר ידוע לך הטעמים בזה, אם לא שהמוקדמת תהי' לא בוילנא. וזאת תאמר לו אשר אני לא אקרא לאסיפה, וגם המקום צריכים להגביל המה ולי אחת היא באיזה מקום שהוא.

חב"ד הרז"י שי' כתב לי אשר כתב לך בפרטיות מהצוואה, ולפלא שאין אתה מזכיר לי מזה מאומה.

אומרים בשם מכ"ע הזמן אשר הגבול ווערזבאלאווע הורע הרבה מכמו שהי', וכאשר עלינו להעביר בעזרתו ית' את הכ"ק אפשר יותר טוב לנסוע דרך גראייעווע, ובקעניגסבערג יכולים לידע מצב הגבולים האלו ותדרוש ע"ז. והשי"ת יעזרינו להעבירם בנקל ולא יהי' שום עיכוב ועגמ"נ ח"ו ושנבוא אתם יחד לביתינו שלו' וצלחה.

בקשתי לכתוב לנו עד התראתינו שלו' אי"ה משלומם הטוב...

א'כד

פילאנטראפי': חברת המניות, דלעיל אגרת תתקסא, ובהנסמן בהערות שם.
ההתוועדות: דלעיל אגרת א'יז, ובהנסמן בהערות שם.
האסיפה המוקדמת: דלעיל אגרת תתקצז, ובהנסמן בהערות שם.
חב"ד הרז"י: חתן בת דודי הי"ר זלמן יצחק וואלשאניק.
הצוואה: כנראה של הי"ר ישעי' ברלין מריגא. ראה לעיל ח"ג אגרת תשנה, ובהנסמן בהערות שם.
להעביר . . הכ"ק: ראה לעיל אגרת א'ה, ובהנסמן בהערות שם.

ותקבלו החוה״ש והברכה מאדה״ש כאוות נפשכם ואביך וחותנך וא״ז דו״ש מלונ״ח תכה״י

שלום דובער

א׳כה

ב״ה יום ג׳ ה׳ אלול תרס״ח לפ״ק
מ״ב

. . . בני יקירי שי׳ כלתי הצנועה והכ׳ תי׳ נכדותיי היקרות והנחמדות יחיו

ת״ל בעד החוה״ש כה לחי.

בטח קבלת טע״ג מידידינו הרש״ג שי׳ מהשידוך אשר עשה למז״ט עבור בנו שי׳ עם בת הריצ״ל סופר ז״ל נכד החת״ס זצ״ל, ובעזה״י הוא ענין טוב ומוכשר ברו״ג . . בפה נמצאים אחי׳ של הכלה והמה יראים ושלימים גאר פיינע אידין ולומדים. גם בפה גיסה אולמאן הוא למדן נכון ויר״א (ולזה יש הרבה ספרים כערך ד׳ אלפים ח׳) ובד״כ משפחתם לפה״נ איז אַ איידעלע משפחה בתכלית. יתן השי״ת אשר ההתקשרות הנ״ל תהי׳ בהצלחה בכל פרט ברו״ג וידידינו הרש״ג שי׳ יקבל מאתם נחת ועונג בכל פרט ברו״ג.

מכתבך העקספרעס קבלתי. דרשתי המכ׳ בשביל אחיו של הכלה הג׳ ר׳ דוד סופר שי׳ שהוא בפה, והוא נשיא כולל עסטרייך וגאליציין באה״ק ועוסק בזה הרבה ורצונו לבנות בתים באה״ק בעד סכום הגון, אמנם אינו יודע בזה החוקים כלל, ושאלני ע״ז ואמרתי לו כפי שנודע לי ממכתב מאני, ורצוני להראות לו המכ׳.

א׳כה

הרש״ג: הי״ר שמואל גוראריי.
בנו: הי״ר איסר יהודה גוראריי.
הריצ״ל סופר: הי״ר יצחק ליב (בן הכתב סופר) מדרוהוביטש.
אולמן: הי״ר שלמה זלמן.
הרבה ספרים: ראה אגרות־קודש אדמו״ר מוהריי״צ נ״ע חי״א אגרת ד׳רפח, ובהנסמן בהערות שם.
דרשתי המכ׳: של העו״ד מאני, דלעיל באגרת א׳כג, בדבר האיסור לבני חו״ל לקנות בתים באה״ק.
ר׳ דוד סופר: הי״ר אברהם חיים דוד מדרוהוביטש.

שאלני באיזה מהד' ארצות יבנו או יקנו הבתים, ואמרתי לו באשר יש להם ישיבה ות"ת בצפת ע"ש החת"ס ז"ל אשר יסד אביו ז"ל, והיא תחת השגחתו, וראיתי המכ' מתמן אשר מפארים הישיבה וביותר הת"ת, ולזאת לפ"ד שצריך העיקר לראות בדבר צפת, ובמשך הזמן יראה בדבר שארי הארצות. ויש לקוות שבמשך זמן יהי' מזה אי"ה טובה גם לישוב חברון ת"ו. ועוד אדבר אי"ה אתו בזה.

היום קבלתי מכתבך מיום ב'. ההתראות עם וואלף נחוצה היא, וצריכים להשתדל שלא יהי' נצרך לעשות בשביל זה נסיעה בחורף הבע"ל. מה שתדברו כמו"כ בדבר ההתוועדות בטח תודיעני. גם מה שתדבר [עם] הרח"ע מס' תכתוב לי ג"כ. גם כמה יהי' עוד בקראנץ.

בפה האויר קר וגשם בריבוי.

בדבר הגבול אצלי ג"כ בקירוב יותר על ווירבאלין ומסת' יעזור השי"ת. ובקשתי לכתוב לי משלומכם הטוב להחיות נפשינו.

ותקבלו החוה"ש והברכה מאדה"ש וייטיב לנו השי"ת הכוה"ח ברו"ג בתוך כו' כאוות נפשכם ואביך וחותנך וא"ז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

א'כו

ב"ה ח' אלול תרס"ח לפ"ק
מ"ב

בני יקירי שי' כלתי הצנועה והכ' תי'
נכדותיי היקרות והנחמדות יחיו

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי.

הטע"ג שלך כן מכ' הזאקאז' מברעסלא נכון הגיעני, והנני נהנה

להשתדל: לסדר מיד ההתוועדות בדבר חברת המניות דלעיל אגרת תתקסא, ובהנסמן בהערות שם. כדלעיל אגרת א'יז, ובהנסמן בהערות שם.

שחדבר עם הרחי"ע: ה"ר חיים עוזר גרודזנסקי, בדבר האסיפה המוקדמת, דלעיל אגרת תתקצז, ובהנסמן בהערות שם.

בדבר הגבול . . ווירבאלין: ראה אגרת שלפנ"ז.

א'כו

מכ' הזאקאז': דואר רשום.

אשר עשיתם הזיצונג, ובעזה"י יתקיים הענין בידינו, יתן השי"ת שיהי' בהצלחה.

ההחלטות בטח עשית עם אסנאוואני', כי בדבר החצר עוד נשאר בספק אם נמסרנו לפילאנטראפי', כי על איזה חשבון יהיו האקציעס, אם לא שיהיו כולם קנוים על שמי. והפונקט הד' אשר הויזמאן יתן שטר מכירה על שמי מאושרת מהקונסל, הלא זאת לא יוכל להיות באשר אין ביכולתי לרכוש נחלה בשם, אם לא שיהי' רק פארמאלני' אצל הקונסול דאונגארין לא דתוגרמא, וזה אינו מספיק, אם לא שתהי' הקדש ע"ש האגודה, דעפ"ע החוק לאגודה כמו ליחיד. ועוד נדבר אי"ה בזה.

בדבר הצעת הַ וואלף שיבוא עהרמאן וכהן מאונזבאך לברלין, אם כי כבד עלי הדבר, ובתחלה חשבתי שלא להתעכב כלל בברלין, ולפי הנ"ל יהי' בהכרח להתעכב יום בברלין וכמו"כ יום בקעניגסבערג[ג], כי לפי סדר המסעות טוב לנסוע בבקר מקעניגסבערג, ולפ"ז נוכל לבוא אי"ה לביתינו שלו' יום ה' בקר. אמנם אם לחשוב שיהי' בזה תועלת כדאי הדבר.

דאק' עהרמאן יש לחשוב שיודע רצונינו וכוונתינו, אך על ד"ר כהן עודינה מסופק אני, כי מאמרו שהי' באיזראיליט אשר שלח לנו וואלף אינו כלל לפי רוחינו, ובד"כ אינו דעתן חזק כמו כהן מפולדא, והוא מתעורר מהר אבל אינו בא כ"כ אל אמיתית הכוונה, וגם מתחלף קצת,

---

הזיצונג: אספת החברים המייסדים של חברת המניות לקניית החצרות בחברון. ראה לעיל אגרת א'יז, ובהנסמן בהערות שם.

אסנאוואני': יסוד.

פילאנטראפי': חברת המניות הנ"ל. ראה לעיל אגרת תתקסא, ובהנסמן בהערות שם.

הויזמאן: ה"ר שמעון, שהתעסק בקניית החצרות בחברון.

אין ביכולתי לרכוש נחלה בשם: שע"פ החוק אין לבן חו"ל לקנות נחלה באה"ק.

פארמאלני': באופן רשמי, בממשלה התורכית, תהיה הנחלה רשומה על שם הויזמן, ובאופן בלתי רשמי, תורשם הנחלה בקונסוליה ההונגרית על שם רבנו.

הקדש ע"ש האגודה: ראה לעיל בהערות לאגרת א'יד.

עפ"ע: על פי ערך.

לאגודה כמו ליחיד: כיון שהאגודה היא של חו"ל אין ביכלתה לקנות נחלה באה"ק.

לברלין: להפגש ולדבר עם רבנו בעת עברו בברלין בדרך חזרה ממאריענבאד לליובאוויטש. באגרת שלאח"ז נראה שלפועל נפגשו. וראה גם לעיל ח"ב אגרת קצח „בנסעי ממאריענבאד נתוועדנו בברלין עם שלשה מהר' היראים דאשכנז".

ד"ר כהן: ה"ר פנחס.

כהן מפולדא: ה"ר מיכאל.

מ"מ צריכים גם אותו. ויהי' מההכרח לצרף את ביבערפעלד ואפשר גם את מונק, ואינני יודע אם יתקבלו אצלם דברינו שזה היפך הסיסטעם שלהם לגמרי, אך לה' הישועה. ולפ"ד צריכים לבקש גם את סטאלבערג. אני לא אכתוב להם כ"א שיכתוב להם וואלף, ולסטאלבערג אפשר תכתוב אתה.

צריכים לחשוב בדבר הוצאת נסיעתם אשר בטח יעלה לסך נכון.

לפ"ד נכון שתבוא גם אתה לברלין, כי ודאי יהיו דברים שיהי' נצרך לדבר בזה בינינו, ותכתוב לי האדרעס של וואלף לטע"ג ואודיע לו אי"ה בטע"ג מנסיעתינו אי"ה.

משום עש"ק הנני לקצר. ותודיעני מבריאותכם ושלומכם הטוב להחיות נפשינו.

ותקבלו החוה"ש והברכה מאדה"ש וייטיב לנו השי"ת הכוה"ח ברו"ג בתוך כו' כאוות נפשכם ואביך וחותנך וא"ז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

א'כז

ב"ה יום ה' י"ד אלול תרס"ח לפ"ק
מ"ב

בני יקירי שי' כלתי הצנועה והכ' תי'
נכדותיי היקרות והנחמדות יחיו

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי.

מכתביך כולם נכון הגיעני, וכאשר נתראה אי"ה בברלין נדבר אי"ה הכל. הטעלעגראמען שלי בטח קבלת.

אנחנו ניסע אי"ה מפה צלחה יום א' הבע"ל חצי היום ונבוא אי"ה לברלין שעה 9½, ונעמוד אי"ה יום ב' בברלין עד הפאייעזד אשר בשעה 11 לילה ונבוא אי"ה לקע"ב יום ג' בקר שעה 8½ ונעמוד שם אי"ה יום ג' עד יום ד' שעה הנ"ל וניסע אי"ה צלחה לרוסלאנד ונבוא אי"ה לביתינו שלו' יום ה' בקר בתקוותי להשי"ת שיעזור לנו אי"ה על

הגבול. היום האב איך דיא כתבים איינגיפאקט, יתן השי"ת שיבוא לביתינו שלו' וצלחה.

בברלין נתאכסן אי"ה בהאטעל קאבורג. אם אתה תבוא לברלין קודם מסת' תהי' אי"ה על האנהאליטער באהן האָף ואם תבוא עם הפאייעזד שעה 11 תבוא ג"כ להאטעל הנ"ל.

המכ' לסטאלב' שלחתי. לידידינו וואלף אשלח אי"ה טע"ג יום א' בקר או במוצש"ק.

והשי"ת יעזרינו להתראות אתכם בשובע שמחות ובחו"ש ויצליח השי"ת דרכינו בכל פרט.

ותקבלו החוה"ש והברכה מאדה"ש וייטיב לנו השי"ת הכוה"ח ברו"ג בתוך כו' כאוות נפשכם ואביך וחותנך וא"ז דו"ש מלונ"ח תכה"י ומקווה להתראות בקרב אי"ה בחו"ש

שלום דובער

א'כז*

[קיץ תרס"ח]

...כל אותן במדינתינו הרוצים לשתף התורה (ולהבדיל) והחכמות חיצוניות כדרך האשכנזי' האם כוונתם לרעה ח"ו, לא, כ"א מדמים להטיב בזה את מצב הנערים . . אם כי לעינינו אשר באשכנז פעלו עי"ז איזה הטבה אך אנו רואים ג"כ המגרעות הגדולות אשר בזה, כי עי"ז באו לידי מצב אחר בכלל אשר לא נוכל להסתפק כלל במצב יהדותם. ואם כי נתחזקו בענינים חיצונים בעשי' בפועל, נתעמם ונכבה כמעט פנימיותם ומשתוים לכל הגוים, וכל התהלוכות נוגע כמו שנוגע עניני היהדות, וא"א לעבור עליהם, ומשתדלים בכל היכולת שלא לעבור על התהלוכות ושלא יהי' שום הבדל כו', וכידוע כל הדברים בזה.. . אנחנו צריכים לחפש עצות רק בהדרכים הישנים, ולהסיח דעת לגמרי

א'כז

הגבול . . כתבים: ראה לעיל אגרת א'כד.

המכ' לסטאלב': להר"ר אלימלך סטאלבערג. ראה אגרת שלפנ"ז.

מהדרכים החדשים אשר המה בכלל מה שנא׳ נופת תטופנה כו׳ נראים כטובים כו׳...

יסוד ושרש הבנין הוא להתפלל ולהתחנן להשי״ת ע״ז וכמ״ש בר״ח בפרק גידול בנים באי׳ שהתפלל על בניו שיהיו יר״א ער האט ערד גיגעסין שיהיו יר״א ופעל בתפלתו יעו״ש. וה׳ ישמרינו מעיון תפלה וכמארז״ל בזה, אבל צריכי׳ להתפלל ולקוות להשי״ת, ועם זה צריכים לחפש עצות בגשמיות. וכבר אמרתי כ״פ אשר חובה מוטלת על כאו״א מישראל לחשוב שעה גדולה בכ״י איך להנהיג ביתו. צריכים להגביל א״ע בהנהגתו עם ביתו ובניו בהנהגה ישרה וממוצעת וכמו״כ להגביל אותם והכל באורח מישור בשלווה והשקט ועם זה בתוקף גדול, והכל בתקווה ובבטחון בהשי״ת שיעזור לו ויבוא הדבר על רצונו אי״ה.

א׳כח

ב״ה ד״ב טבת תרס״ט לפ״ק
ברלין

בני יקירי שי׳ כלתי הצנועה והכ׳ תי׳ נכדותיי היקרות והנחמדות יחיו

ת״ל בעד החוה״ש כה לחי.

באנו לפה שלו׳ ת״ל תמול שעה 6.38. עד ברעסט היינו לבדנו בהקאפיי׳, וישנתי הלילה מעט מעט. במינסק לא הי׳ רק סענדר אשר

א׳כז*

נופת תטופנה: משלי ה, ג.

כמ״ש בר״ח: תנא דבי אליהו מעשה בכהן אחד שהיה ירא שמים בסתר והיו לו ר׳ בנים מאשה אחת ו׳ זכרים וד׳ נקבות ובכל יום היה מתפלל ומשטתח ומלחך עפר בלשונו כדי שלא יבא א׳ מהם לידי עבירה כו׳.

מעיון תפלה וכמארז״ל בזה: ברכות נה, א. וראה תוד״ה עיון תפלה שבת קיח, ב.

אמרתי כ״פ: ראה לעיל ח״ג אגרת תרסב׳, ובהנסמן בהערות שם.

א׳כח

אגרת זו ושלאחריה נכתבו על ניר המכתבים של מלון קובורג בברלין.

ברעסט: בריסק.

קאפיי׳: תא.

שמר את הבאן איזה ימים. ברעסט ישבנו על הסקארן, וג"כ הי' לנו קאפיי' והתפללתי במנוחה ת"ל. בוואַרשא היינו בבית ידידינו ר"י הורעוויץ ושתינו צאיקו ואכלנו מעט. ונתראיתי עם הר"מ והרש"ל יחיו. ונסענו עם הסקארין ובלילה הזאת ישנתי כמעט בטוב.

בפה השגנו את לורי' אך בשעה 3. ומפני הנאליז הודחה ההתראות עם הפראפ'. אח"כ נודע אשר מיכאליס אינו בביתו ויבוא היום. גם הי' עצת לורי' לעשות פאטאגראפי' במאשין רענטגען, והיינו תמול לילה אצל דאק' לוי ולקח הפאטאג' ותהי' מוכן מחר אי"ה. עצת לורי' לעשות קאנסולים . . ועדיין לא החלטתי. היום יהי' אצלי לורי' ונחליט אי"ה.

נכדותיי היקרות יחיו איך דינק אייך זייער פאַר אייערע גיריסין, איך בעט אויף ווייטער שרייבן אונז פון אייער גיזונד, זייט פריילעך זעט זעך צוא איינע די צוויטע, און זעט צוא דיא עלטערין יחיו, ד.ה. איר זאלט זיי' פאלגין דאס איז דער צוא זעהען פון אייער זייט. ויתן השי"ת איר זאלט זיין גיזונד און פרום מיר אלע זאלין פון אייך פיל נחת האבין ברו"ג.

בני שי' אני שולח לך מוסג"פ את אשר רשמתי בפה בלי עיון בספרים רק סברות לפום ריהטא, וזה בדרך מתנה ע"מ לחזור דכשנבוא אי"ה לביתינו שלו' תחזירם לי. והשי"ת יעזור לך להגות בתורתו ית' תמיד כה"י ולעבדו ית' באמת ובלב שלם כו'.

ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשכם ואביך וחותנך וא"ז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

סקארן: רכבת מהירה.

ר"י הורעוויץ: הי"ר יוסף יוזיק.

הר"מ והרש"ל: הי"ר מנחם מענדל חן והי"ר שמרי' ליב מדליה שנסעו בשליחות רבנו להשתתף באספת רבני פולין, כדלעיל ח"ב אגרות קצז. רז. לקמן א'כחי'.

מוסג"פ את אשר רשמתי: רשימות דא"ח על פרשיות השבוע שעומדים בה. חלק נוסף רשם בהגיעו לוויסבאדען ושלח משם. החלק שנשלח מוויסבאדען נדפס בסה"מ תרע"א ובסה"מ תרס"ט והחלק שנשלח מברלין עודנו בכתובים.

א׳כח*

ב״ה יום ב׳ ד״ה טבת תרס״ט לפ״ק
ברלין

בני יקירי שי׳ כלתי הצנועה והכ׳ תי׳ נכדותיי היקרות והנחמדות יחיו

ת״ל בעד החוה״ש כה לחי.

מכתבכם מאור ליום ועש״ק קבלנו תמול ונהניתי מאד. והשי״ת יעזרינו להתבשר זמ״ז בשורות טובות ולהתראות בחו״ש.

תמול הי׳ קאנסולים . . ואמרו לנסוע לויסבאדען . . ואח״כ לבוא לפה אי״ה ויראו מה לעשות הלאה בביתינו.

חשבתי שניסע תמול, אך הפראפ׳ מענדל וש״ב ר״ן גינצבורג עמדו בכל תוקף לשאול גם את אפענהיים . . וגם הי׳ טע״ג מידידינו הרש״ג אשר יבוא אי״ה היום לפה, ובהצטרף שניהם נשארנו על היום. ואהי׳ אי״ה שעה 4 אצל אפענהיים, ואי״ה ניסע מפה בלילה שעה 9־40 לפראנקפורט ונבוא אי״ה לויסבא׳ ערך שעה 8־9 בקר (כי צריכים להתעכב בפ״פ כערך שעה ומחצה). והשי״ת יצליח דרכנו וישלח לנו רפו״ש בקרב בתוך כו׳. והנני מבקש אתכם לכתוב לנו בכ״ע משלומכם הטוב להחיות נפשינו.

בקרתי את הר״מ גו״א שי׳, וימים אלו נשקטו אצלו הכאבים, וצ״ל עדיין בהבאלניצע ערך ז׳ ח׳ ימים. והשי״ת ישלח לו רפו״ש בקרב בתוך כו׳.

אחר הקאנסולים אודיע לכם אי״ה להיכן ניסע אי״ה. והנני מבקש אתכם להודיעני משלומכם הטוב מכל פרט להחיות נפשינו...

ידידינו הר״מ והרש״ל יחיו, אינם נותנים רב ערך אל האסיפה,

א׳כח*

הרש״ג: ה״ר שמואל גוראר׳.
הר״מ גו״א: ה״ר מנחם מענדל גוראר׳.
ידידינו הר״מ והרש״ל: ה״ר מנחם מענדל חן וה״ר שמר׳ ליב מדליה. ראה אגרת שלפנ״ז.
ערך אל האסיפה: בפרטיות יותר ראה לעיל ח״ב אגרת רו.

והעיקר מפני שבלתי מסודרים המה לגמרי, וגם אינם מרגישים כ"כ את הנחוץ והמוכרח, והכל יש להם פנים אלו.

את הענין של גרינפרעס מבטל הר"מ לגמרי, וכבר נודע לו הדבר מקודם. בפרטיות אכתוב לך אי"ה כשאבוא אי"ה על מקום. הר"מ חשב שיהי' ש"ק הבע"ל בברעסט.

ותקבלו החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשכם ואביך וחותנך וא"ז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

א'כח**

ב"ה יום א' ד"א אדר תרס"ט לפ"ק
וויסבאדען

כבוד ידידי הג' הנכבד מרומם ונעלה מפורסם לשבח ולתהלה ווח"ס וכו' מו"ה שמרי' פאלי' נ"י

אחשה"ט.

אחרי התלאה אשר מצא את כבודו בדבר הרבנות דמחנו, ואשר ברוחו הכבירה עמד נגד כל הגלים, ולא הרפה הדבר עד שהביאה לידי פועל, והושיב את נ"ד הרה"ח המפורסם מוהרלי"צ נ"י על כסא הרבנות במחנו, הנני בגודל ת"ח לכבודו ואמרינן לפעלא טבא יישר חילי', ובעד מפעלו הטוב הזה יעזור לו השי"ת ויזכהו לעשות מפעלים טובים תמיד בקרב אחינו, והטוב ייטיב לו בכל מילי דמיטיב מנפש ועד בשר ויצליח לו בכל ענייניו ועסקיו.

ידעתי אשר אך כבודו ביושר לבבו ועומק שכלו ואומץ רוחו פעל ועשה את הדבר הגדול הזה, וכאשר אמרתי מכבר כן הנני עתה, אשר יותר ממה שעשה כבודו לטובת נ"ד הרב שי', עשה לטובת מחנו ועירו,

---

א'כח

מו"ה שמרי' פאלי': אגרת נוספת אליו — לעיל תתקפט. וראה שם לתוכן האגרת שלפנינו.
נ"ד . . מוהרלי"צ: נכד דודי מוהר"ר לוי יצחק שניאורסאהן — אביו של — יבדלחט"א — כ"ק אדמו"ר שליט"א.
במחנו: יקטרינוסלב.

ובעזרתו ית' יראה פרי טוב במפעלו, ותקותי אשר כבודו לא יסיר עין השגחתו מעליו לטובה בכל עת הדרוש לטובתו ולטובת עניני העיר. והשי"ת יהי' בעזרו וחפץ ה' בידו יצליח.

אני הנני פה זה כשני חדשים לסיבת כאב רגלי הימנית, ות"ל אשר הוטב לי. והשי"ת ישלח לי רפו"ש בקרב בתוך כו'. מוכן אני לנסוע אי"ה לביתי שלו' יום א' שבוע הבע"ל והשי"ת יצליח דרכי.

והנני ידידו דו"ש מלונ"ח מכבדו ומוקירו כערכו הנעלה.

א'כט

[תמוז תרס"ט]

[הצעת נוסח קול קורא]

ב"ה

אסיפת הרבנים דוילנא החליטה לשלוח רבנים ומגידים בעיירות לדרוש ולתור בחכמה, לעורר את אחינו לחזק מוסדות הדת, ולעשות קביעת בעסק התורה ברבים, ולעורר בתיקוני עניני הדת כפי הדרוש בכל עיר ועיר, ועוד כדומה מהדברים החליטו לעשות בפועל ענינים הנוגעים לחיזוק הדת.

ובאשר כ"ז דורש הוצאות רבות, לזאת למען לתת היכולת לפעול ולעשות בעזרתו ית', הננו פונים לכבוד מעל' ליתן את נדבת לבו על הענין הגדול הזה, ויהי' חלקו בין מזכי הרבים אשר זכות הרבים תלוי בהם. את נדבתו ישלח לגזבר הועד הג' הנכבד ר' יוסף לעוין בוילנא. ובגלל הדבר הזה יברכהו השי"ת בכה"ט, ויצליח בכל ענייניו בגו"ר, ויזכה לראות בהרמת קרן התורה והיהדות וקרן אחב"י בגו"ר ונזכה לביאת ג"צ בב"א.

כערכו נעלה: רבנו לא בא כאן על החתום. ואפשר שנשלח טופס בסגנון מתוקן יותר.

א'כט

הצעת נוסח קול קורא: שכתב רבנו אחר אסיפת הרבנים, שהתקיימה בווילנא בימים יב־כ אייר תרס"ט.
הצעת הקול קורא (בדבר ועד הכספים) נזכרת לעיל ח"ב אגרת רל (כ"ג תמוז תרס"ט), ושם כותב אשר „החלטתי לשלוח מכתבי' ליחידים ולמקומות אחדים אל הרב לאסוף ע"ז, ויושלחו המעות להג' ר' יוסף לעוין שי'".

[פרטי־כל אסיפת הרבנים דוילנא הנזכרת לעיל]

הישיבה הראשונה אור ליום ג' 20־טון אפריל

הישיבה נפתחת בשעה 9 בערב ע"י הרב ר' טובי' קאצענעלבויגין מפ"ב בנאום קצר שבו הוא מבאר את מטרת האספה ומציע לבחור פרזדיום.

בבחירת הפרזדיום הששתפו הנאספים האלה:

א) הרב ר' דוד פרידמאן מקארלין. ב) הרב ר' חיים סאלאוועייציק מבריסק. ג) הרב ר' שלום בער שניאורסאן מליובאוויטץ. ד) הרב ר' חיים עוזר גראדזענסקי מווילנא. ה) הרב ר' רפאל שפירא מואלאזין. ו) הרב ר' מאיר אטלס משאוועל. ז) הרב ר' טובי' קאצענלבויגין מפ"ב. ח) הר"ר משה מאדאייוווסקי מחאראל. ט) הר"ר דוד צבי חן מטשרניגוב. י) הר"ר יצחק יואל ראפאלאוויטץ מקרעמענטשוג. יא) הר"ר יעקב מרדכי בעזפאלאוו מפאלטאווא. יב) הרב ר' חיים שניאורסאן מראמאני. יג) הר"ר שמרי' יודא ליב מעדאלי' מוויטבסק. יד) ר' שמואל מיכל טריינין מפ"ב.

לבד אלה השתתפו בהאספה עוד ד' אנשים מהששה שהוזמנו עפ"י רשיונו של שר הפלך בתור מומחים לדבר, ואלה הם: טו) ה"ר יוסף יצחק שניאורסאן מליובאוויטץ. טז) הר"ר יצחק קאסאווסקי מאוויא. יז) ר' יוסף לעווין מווילנא. יח) ר' יעקב זלמן ליבשיץ מבריסק. השנים הנותרים שלא באו אל הישיבה הראשונה הם: ר' יעקב הורוויץ מריגא, ור' שמואל גור־ארי' מקרעמענטשוג.

נבחרו:

ליו"ר נכבד: הר"ר דוד פרידמאן, בהסכם כל הדעות.
ליו"ר בפועל: הר"ר חיים עוזר גראדזענסקי, בהסכם כל הדעות נגד אחת.
לסגן יו"ר: הר"ר יצחק יואל ראפאלאוויטץ, ברוב דעות של תשעה נגד חמשה.

פרטי־כל . . לעיל: בכת"י ה"ר משה רוזנבלום, מזכירו של כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע באותה שעה. וראה אגרות־קודש אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע ח"א אגרת כח, שלאחר שמתאר את האספה והפרטי־כל"ים מוסיף (כמועתק לעיל בהערות לאגרת תתקצז): "ועתה הנה לקחתי מזכיר ואיש סודי אשר הוא ישתדל למלאות כל הדרוש בעניני הכתיבה, והנני מקוה כי מעתה יהיו העניינים מסודרים בכי טוב בעזה"י, והכל יבוא על מקומו בשלום", שהוא המזכיר הר"מ רוזנבלום, שלקחו באותה שעה למזכיר. וראה לקמן בהערות אודות הדפסת ה"פרטי־כל" שלפנינו.

בכמה מקומות מוגה ה"פרטי־כל" — כנראה ע"י אחד מחברי האספה.

20טון אפריל: כל התאריכים כאן הם לפי הלוח היוליאני הישן, שהיה נהוג ברוסיה באותה שעה, והוא אור ליום ג' י"ג אייר תרס"ט.

הרב ר' טובי' קאצענעלבויגן: הוא ה"ר דוד טעביל מפ"ב.

למזכירים: הר״ר משה מאדאייעווסקי, ר׳ שמואל מיכל טריינין, ר׳ יעקב זלמן ליבשיץ, בהסכם כל הדעות.
למפקחים על הסדר: הר״ר יוסף יצחק שניאורסאן, והגי׳ ר׳ יוסף לעווין.

☆

היו״ר מציע לבחר קומיסיא לעבד ולסדר פרוגרמה מהחומר שנאסף עד עתה מחו״ד הרבנים הדתיים מארצנו, וכן ימסרו חברי האספה את הצעותיהם אל הקומיסי׳ הזאת. הר״ר ש״ב שניאורסאן מציע לקרא לראשונה את כל החומר הנקבץ עד עתה באזני הנאספים, וכן כל ההצעות של חברי האספה תוצענה לראשונה לפני הנאספים, והאספה תחליט איזו הצעה יש להכניס בהפרוגרמה. היו״ר משיב כי אמנם הי׳ רצוי מאד הסדר הזה אבל עלינו לחוס על הזמן, לזאת עלינו להסתפק למסר הדבר הזה לידי קוממיסי׳.

הרב י״מ בעזפאלאוו מעורר כי מפני חשיבות הענין והשעה וגודל ערכה של האספה הנוכחית נחוץ מאד שתכנסנה כל ההצעות לפני הנאספים למען תשים האספה בעצמה את לבה לכל ההצעות, ולשפוט במאזני משפט את הטוב ואת המועיל.

נתקבלה הצעת הר״ר ש״ב שניאורסאן.

היו״ר קורא באזני הנאספים את כל החומר הנאסף.

החומר מסתעף לד׳ ענפים:

א) שאלת החנוך: חדרים לבנים ובנות, ישיבות, שעורים לבע״מ, ותלמידי בה״ס הכוללים.
ב) שאלת הרבנות הדתיות: אישור הרבנים, סמיכות ומינוי הרבנים, חובת הרבנים לעדתם, מצב החומרי של הרבנים.
ג) ספרות דתית ומטיפים.
ד) שובי״ם וסופרים.

אחרי קריאת החומר הזה מציע היו״ר כי הענינים היותר נחוצים שתדין האספה עליהם אלה הם:

א) שאלת הרבנות.
ב) שאלת התיסדות אגודה כללית לחזוק הדת.
ג) שאלת החנוך.
ד) חובת השביתה ביום ראשון.
ה) שחרור בנ״י מחלול שבתות בבתה״ס.
ו) ספרות דתית.

ז) שאלת השחיטה.

ח) פרטים הנוגעים להקומיסי' הרבנית, כמו: עניני נשואין וע"ד הנחיצות שישתתפו בהקומיסי' הזאת רק יודעי תורה במדה מרובה.

הרב מפ"ב מציע לדון ע"ד ההצעה של המתקדמים החפצים ביסוד סמנריום לחנוך רבנים.

האספה הסכימה לדון על כל ההצעות האמורות.

היו"ר מעמיד את השאלה על איזו ענף לדון ראשונה.

הר"ר חיים ס. חושב כי השאלה היותר נחוצה היא שאלת החנוך לזאת עלי' לדון ראשונה.

הר' שניאורסאן מל. חושב כי החנוך תלוי הרבה בהשפעת הרבנים, שהם המפקחים על הדת, ולזאת לדעתו על האספה לדון ראשונה בשאלת הרבנים.

הר' אטלס חושב, כי הצעת הר' שניאורסאן נכונה גם מטעם זה, שבשאלת הרבנות יש יותר לקוות לתוצאות מועילות מבשאלת החנוך הסבוכה מאד וקשה למצא לה פתרונים.

הצעת הר. שניאורס. מתקבלת והוחלט לדון ראשונה על שאלת הרבנות.

היו"ר מציע לבחר קומיסי' שתערך הרצאות בדבר השאלות שהאספה תדון עליהן.

נבחרו עפ"י הצעת היו"ר בפועל חמשה אנשים ואלה הם:

א) הר"ר משה מאדאייעווסקי. ב) הר"ר יצחק יואל ראפאלאוויטץ. ג) הר"ר שמרי' יודא ליב מעדאליא. ד) הר"ר יצחק קאסאווסקי. ה) הר"ר יוסף יצחק שניאורסאן.

הוחלט לסדר שתי ישיבות ביום: הא' משעה 12 עד שעה 4 צהרים. והב' משעה 8 עד 12 לילה. ולבקש מהקומיסי' שתערך ההרצאה הראשונה של שאלת הרבנים עד הישיבה מחר בצהרים.

כן הוחלט לתת דו"ח ממהלך האספה למערכת „הד הזמן".

נסגרה האספה ע"י היו"ר בשעה 12 בלילה.

☆

הקומיסי' הרבנית: בועידה הרבנית שקוראת הממשלה לפ"ב. שהתקיימה באד"ש עת"ר.

סמנריום לחנוך רבנים: ראה בזה לעיל אגרת תתצח, ובהנסמן בהערות שם.

דו"ח . . הד הזמן: אבל ראה לעיל ח"ד אגרת רל: השקו"ט כעת אם להדפיס את הפרטי כל הקצר, אשר בוילנא דברנו להדפיסו . . ורבים אומרים להדפיס גם את הארוך עם הדעבאטן.

הישיבה השני' ביום ג' י"ג אייר 21 אפריל

הישיבה נפתחת ע"י היו"ר בפועל בשעה 12 בצהרים

עפ"י הצעת היו"ר קורא אחד מחברי הקומיסי' שנבחרה אתמול באזני הנאספים את הרצאת הקומיסי' בדבר שאלת הרבנות. ההרצאה באה לידי החלטה, כי נחוץ לברר לפני הממשלה את מצב הרבנות ולבקשה שתאשר את הרבנים הדתיים ולהטיל עליהם את כל חובת הרבנים המפורטים בסעיף 1325 מחוקי חובת הרבנים לעדתם (לבד מילה וקבורת מתים הנעשים ע"י אנשים פרטיים) מלבד הנהלת ספרי המטריקאות שאין לזה שום שייכות להרבנים והרבנות.

המרצה הוסיף את דעתו הפרטית, כי מהנכון לבקש אשר הממונים על המטריקאות לא יכונו בשם „רב" שאינו מתאים למטרה זאת רק בשם אחר הנאה להם לפי משרתם.

אחרי קריאת ההרצאה התעוררו וכוחים על דבר אופן בקשת הרשיון: אחדים הציעו שיבקשו מהממשלה לאשר את הרבנים הדתיים בלא שום צענז, והנהלת המטריקאות יהי' בידי מי שימנה לזה. ויש מחברי האספה שהגידו אשר ראוי לחות דעה לפני הממשלה, כי אם לא תסכים – מאיזו טעמים ונימוקים – להפריד את הנהלת המטריקאות ולהוציאה מידי הרב הדתי, ותרצה ג"כ איזה צענז, אזי לא תבקש מהרבנים מורי ההוראה החדשים יותר מידיעת קרוא וכתוב בשפת המדינה, ולכל היותר לא יותר מהצענז הנהוג בפולין, ולהשאיר את הרבנים הדתיים הקודמים בלא שום צענז כפי שהיתה כן החלטת הקומיסי' הרבנית הקודמת. ואחרי משא ומתן בכל פרטי השאלה, הוחלט לגמור הוכוחים בדבר השאלה הנכבדה הזאת בישיבת הערב הבאה וכה נסגרה האספה בשעה 4 בצהרים.

☆

הישיבה השלישית ביום ג' 21 אפריל בערב שעה 9

בהישיבה הזאת השתתפו החברים הקודמים ונוסף הרב ר' אברהם מרדכי אלטער מגור

התחדשו שוב הוכוחים בדבר שאלת הצענז, ואחרי חילוף דברים נגלתה דעת רוב האספה שאין לאסר את ידי הרבנים הדתיים בשום צענז, והוחלט

הרבנים . . צענז: ראה בזה לעיל אגרת תתלט, ובהנסמן בהערות שם.
הקומיסי' הרבנית הקודמת: ראה לעיל ח"ג אגרת תקצא, ובהנסמן בהערות שם.

לבקש מהממשלה לאשר את הרבנים הדתיים בלא שום צענזו, באשר כל עיקר הרבנות הוא ידיעת התורה במדה מרובה ובזה תלוי כח השפעתם על העם ולא במדת ההשכלה. והנהגת המטריקאות תשאיר הממשלה בידי הממונים ע"ז עד עתה.

האספה מלאה את ידי הררח"ס והרש"ב שניאורסאן והרחע"ג לערך את נוסח ההחלטה בשאלה זו.

היו"ר הרב רחע"ג מכריז הפסקה בכדי לתת את היכלת לחברים הנזכרים לחבר את נוסח ההחלטה. אחרי ההפסקה מתחדשת הישיבה ע"י היו"ר בקריאת נוסח ההחלטה שנערך, ע"י שלשת החברים הנזכרים, בדבר שאלת הרבנות, ואחרי וכוחים קצרים ותקונים קטנים נתקבל ע"י חברי האספה נוסח ההחלטה הזו:

בשעה 1 בלילה נסגרה הישיבה

☆

הישיבה הרביעית ביום הרביעי י"ד אייר 22 אפריל

היו"ר הרחע"ג פותח את האספה, בשעה 12, בהתנצלות על חובתו שמטלת עליו להפסיק את הנאומים בשעת הצורך, והוא מבקש לדבר רק לענין בלבד.

אחדים מחברי האספה מציעים הצעות שונות בדבר סדר סמיכות הרבנים, איך להיטיב את אופן נתינת תעודת הסמיכות. אבל אחרי וכוחים ארוכים דחו את כל ההצעות, בהחליטם, כי רק אחרי אשר תואיל הממשלה לאשר את הרבנים הרוחניים, רק אז יתכן לפתר את שאלת הסמיכות. וכן נדחתה כמעט פה אחד, שאלת הטבת המצב החמריי של הרבנים, מפני שאין מטרת האספה כ"א חזוק הדת, ולא שום מטרות חומריות.

ובשעה 3 אחרי חצות היום נסגרה האספה.

☆

הישיבה החמישית אור ליום ה', 22 אפריל

הישיבה נפתחת ע"י היו"ר בפועל, שעה 9 בערב.

על סה"י עומדת השאלה בדבר יסוד אגודה לחזק הדת. כל החברים מודים

נוסח ההחלטה הזו: ההחלטות מועתקות לקמן בסוף ה„פרטי־כלי".
אגודה לחזק הדת: ראה אגרת שלאח"ז.

בנחיצות האגודה, מתוכחים רק על תנאי וסעיפי האוסטאוו שהוצע לדוגמא למטרה זאת ע"י היו"ר. רבים מחברי האספה מביעים את דעתם שנחוץ להבליט ולהדגיש בסעיפי האוסטאוו את מטרתה הדתית של האגודה שלא יבא לידי שום טעות כל שהיא. המשך הוכוחים בשאלה זאת נועד לישיבה הבאה.

ובשעה 1 אחר חצות הלילה נסגרה הישיבה.

☆

הישיבה הששית ביום ה' 23 אפריל בשעה 12½ אחה"צ

היו"ר פתח את האספה בהצעה לקצר את הדעבאטים, ומציע להחליט את השאלות הקודמות בפרטי האגודה. אחרי וכוחים קצרים באה האספה לידי החלטה זאת:

על סה"י עומדת שאלת החנוך.

השאלה הבוערת הזאת שהיא תופסת את המקום היותר חשוב במובן הדתי, עוררה וכוחים רבים, כל אחד מהנאספים מראה על המגרעות העצומות בחנוך הנוכחי של הדור הצעיר, ההולך ומתרחק מידיעת התורה והדת. אבל אחרי כל ההצעות שהוצעו בזה, באו חברי האספה לידי החלטה, כי בנוגע לשאלה הזאת, המסורה בעצם בידי ההורים אין להחליט, לפי שעה, החלטות קבועות, וכי רק בידי אגודת חרדים שתוסד לתכלית זו תהי' האפשרות למצא אמצעים במה להיטיב את החנוך הדתי של הדור הצעיר, ולע"ע אפשר לדאג רק להטבת מצב הת"ת המאושרים שהלמוד הדתי עומד שם במדריגה פחותה מפני סבות שונות. והאספה מלאה את ידי הקומיסי' שנבחרה להכנת הרצאות שתכין הרצאה גם בשאלה זאת.

לאחרונה מעורר היו"ר בפועל, כי היום הוא יום השם של הקיסרית יר"ה ולזאת מהראוי להתפלל היום בשלומה של מלכות. כל הנאספים קמים ממקומות מושבותם, והרב מפ"ב קורא את תפלה „הנותן תשועה" ובענית אמן של הנאספים כולם נסגרה האספה בשעה 5 אחה"צ.

☆

הישיבה השביעית אור ליום ו' ט"ז אייר שעה 8, 23 אפריל

שאלת המנוחה ביום ראשון.

היו"ר מציע לפני אחד החברים, המומחה בדבר, להרצות לפני הנאספים

שאלת המנוחה ביום ראשון: ראה בזה לעיל ח"ב אגרת רז, ובהערות שם.

את תוכן השאלה. אחרי ההרצאה, המבארת, כי אף שלפי הצעת החוק של הממשלה, הרשות ביד הדומות של הערים להרשות לפתח את החנויות ביום הראשון על משך חמש שעות, אבל הנסיון הורה, כי אף בערים ההן שחלק גדול מיושביהן יהודים המה, לא יתנו הדומות שמספר הגלסנים היהודים שם מוגבל מאד את הרשיון כדרוש. מתחילים דעבאטים בפרטי השאלה הזאת שהיא נחלקת לשנים:

א) אם השאלה הזאת נכנסת בחוג עבודת האספה עפ"י הרשיון של הממשלה? ב) גם אם יש הרשות להאספה לדון בזה, אחרי אשר כל עבודת האספה הזאת תימָסר להקומיסי' הרבנית יש לחוש שיאחרו המועד, מפני שקרוב לודאי שהקומיסי' תאסף אחרי פתרון השאלה הזאת בדומת הממלכה?

הנאספים באו לידי הסכמה, כי העבודה הזאת נכנסת בחוג עבודת האספה, שהרי השביתה ביום הראשון מושכת אחרי' בהכרח העבודה ביום השבת, ששמירתו והשביתה בו היא מעיקרי הדת היותר חמורים, מלבד מה שהעוזרים בבתי המסחר בהיותם עסוקים בימי השבתות לא יהיו פנוים לקנות כל ידיעה דתית שהשפעתה נהוגה, בעם הישראל, בימי השבתות דוקא, שיש להם מין סגולה מיוחדת להשכין על בנ"י רוח ורגש דתי, מה שהמנוחה ביום ראשון לא תביא לידי תוצאות כאלה, ואם כן האספה, לא רק רשאית, כי אם מחויבת לברר לפני הממשלה את החלטתה בזה.

ולפתרון החלק הב' מהשאלה הוצע: לרשום בהפר"כ, שהאספה ממלאה את ידי היו"ר הררחע"ג להמציא את הפר"כ להמיניסטער, ולבקשו להמציא את הפר"כ למקום הדרוש עד אשר תתאסף הקומיסי' הרבנית. ואחרי חליפת דברים בין חברי האספה באו לידי החלטה זו:

הישיבה נסגרה בשעה 12 בלילה.

☆

הישיבה השמינית ט"ז אייר בקר שעה 11 24 אפריל

היו"ר פותח את האספה ומציע לחקור בשאלת השחרור בנ"י מחלול שבתות בבתה"ס הכוללים.

השאלה נחלקת לשני חלקים: א) אם לדרוש שחרור מעבודה, כמו כתיבה ושרטוט בלבד, ב) או שחרור מלבקר את בתה"ס בימי השבתות כל עיקר?

אחדים מהחברים חושבים כי נחוץ לבקש רק לשחרר את התלמידים העברים מכתיבה בשבתות, אחרי שקשה לקוות שתיאות הממשלה להוציא מן המשטר חלק מן התלמידים.

ואחרים משיבים להם: כי אין זה קשה כ״כ שהרי חדשי הלמוד בבתה״ס הם לא יותר מתשעה במספר, שיש בהם לא יותר מל״ו שבתות, אשר רבות מהן חלות בימי החגים לנוצרים וימי־גנוסיא, ובמה הם חשובים עשרים או עשרים ושנים יום במשך שנת הלמוד?

רוב חברי האספה מסכימים, כי החפשה מעבודת הכתיבה בלבד אינה מספקת ואינה מכוונת למטרת הדרישה, כי התלמיד הנמצא בביה״ס, ביום השבת תחת השפעת חברים וכדומה, אי־אפשר שישלט בעצמו לבלתי כתוב. כן נחוץ מאד שימצא הנער היהודי בבית הוריו ביום השבת; מנהגי היהודים בימי השבתות עושים על הנער רושם מיוחד, ומקשרים אותו, איזה קשר שהוא, אל הדת היהודית. אשר ע״כ באה האספה לידי החלטה זאת:

הישיבה נסגרה בשעה 2 אחר חצות היום.

☆

הישיבה התשיעית ביום הראשון ח״י אייר בצהרים שעה 12 26/iv

היו״ר פותח את האספה ומציע להקומיסיי להרצות את ההרצאה שהכינה בדבר הטבת החנוך בבתי הת״ת. אחד מחברי הקומיסיא קורא את ההרצאה שתוכנה הוא, כי נחוץ לברר להממשלה שהת״ת והישיבות הנם מוסדים דתיים, ונוסדו בעיקרם לתת לחניכהם חנוך דתי, ולכן אין להגביל את העומדים בראש המוסדות האלה המנהלים והמורים ללמודי הדת בדרישת איזה צענז, כי אם שיהיי מוכשרים לתעודתם מצד הדת.

אחד החברים אמר, כי נחוץ להראות על זה שהפרוגרמה הנוכחית בבתי הת״ת אינה מתאמת למטרת החנוך הדתי, וכן כי דרישת הצענז מהמורים ללמודי הדת אי־אפשר למלאות מפני טעמים חמריים ג״כ, אחרי שקשה למצא מורים כאלה הדורשים שכר רב.

אחדים מעוררים, כי החוק העיקרי מיום 13טון נאיאבר 1844 אין דורש כלל צענז ממורי הת״ת והישיבות. רבים מהחברים מספרים כל אחד ממה שעיניו רואות בעירו ובמחוזו, איך שבתי הת״ת אינם מתאימים לתעודתם מפני דרישת צענז מהמורים של הלמודים הדתיים והגבלות שונות, עד שחניכיהם יוצאים משם נעורים מכל ידיעה דתית.

המורים . . צענז: ראה לעיל אגרת תתלט, ובהנסמן בהערות שם.

החוק . . 1844: ראה גם לעיל ח״ב אגרת רסג, ובהנסמן בהערות שם.

אחרי המשא ומתן באה האספה לידי החלטה זאת:

הישיבה נסגרה בשעה 5 אחרי חצות היום.

☆

הישיבה העשירית אור ליום שני בשעה 8 26/iv

הישיבה נפתחת ע"י היו"ר. על סה"י השאלה ע"ד ספרות דתית.

כל הנאספים מסכימים בעיקר הדבר שנחוץ מאד ליסד ספרות שתהי' מטרתה לחזק את רוח הדת בין שדרות העם ולהשפיע עליהם ברוח זה, ולתכלית זאת נחוץ ליסד עתונות וגם להפיץ ספרים ומחברות שתוכנם יהי' לחבב על העם וביחוד על הדור הצעיר את הדת וכל קדשי'. אבל מאחר שיסוד ספרות כזאת דורש הוצאה מרובה, ומלבד זה הלא דרוש שיהי' איזה מוסד שיקח על עצמו את האינציטיבה בזה ושינהל את העבודה רבת האחריות הזאת, ולע"ע הלא אין לנו מוסד כזה, ולכן באו הנאספים לכלל החלטה, כי הדבר הנכבד הזה, אפשר יהי' להוציא לפועל רק כאשר תוסד האגודה לחזוק הדת, שכבר דנו עלי' בישיבות הקודמות, והאגודה הזאת כאשר תוסד ברשיון הממשלה תקח היא עלי' את העבודה הגדולה ליסד ספרות־דתית.

הישיבה נסגרה בשעה 12.

☆

הישיבה האחת עשרה ביום השני י"ט אייר בצהרים שעה 12 27/iv

היו"ר פותח את הישיבה ומעמיד על סה"י את שאלת השחיטה בפינלאנד.

אחדים מהחברים מעוררים לדון בתחלה על זה אם נכנסת השאלה הזאת בחוג עבודת האספה הנוכחית. ואולם רוב האספה מסכים כי א"א לעבור בשתיקה על שאלה הנוגעת לאחד מעיקרי היהדות, כי אם אספת רבנים שנועדה בעיקרה לשם מטרות דתיות לא תדון בשאלה זו ולא תדאג לה, מי זה ידאוג לה? ואחרי וכוחים שונים בדבר נוסח ההחלטה בשאלה זו, באה האספה לידי החלטה זאת:

נסגרה האספה בשעה 4 אחר חצוה"י.

☆

הישיבה השתים עשרה אור ליום ג' שעה 8

היו"ר פותח את הישיבה ומעמיד על סה"י את השאלות הנוגעות להקומיסי' הרבנית העתידה.

אחדים מהחברים מעוררים, כי אחרי אשר עפ"י החוק הרשות לבחור לחברי הקומיסי' גם אנשים שאינם רבנים דתיים, ולכן נחוץ לברר לפני הממשלה, כי מאחר שתעודת ומטרת הקומיסי' הרבנית היא לפתור את שאלות החיים הדתיים, לכן ראוי שיבחרו אנשים כאלה שתהי' להם ידיעה גדולה בתורה ושיהי' ראוים לפתור שאלות כאלה. האספה מסכמת לעיקר ההנחה וקבלה בנידן זה החלטה זאת:

אחרי כן עוברת האספה לדון על פרטי ההצעות שהוצעו מחברים שונים להכניסן אל הקומיסי' הרבנית העתידה, ואחרי חלופי דברים בין חברי האספה באו הנאספים לכלל החלטה זאת:

לאחרונה מציע הרב ר' דוד פרידמאן (פינסק) לפני הנאספים את ההצעה הבאה בזה שנתקבלה מאת הנאספים פה אחד, וזה תוכנה:

האספה נסגרת בשעה 12.

☆

הישיבה השלש עשרה ביום ג' כ' אייר תרס"ט

היו"ר פותח את האספה וקורא לפני הנאספים את נוסח ההחלטות שנתקבלו מהאספה. הנאספים שמעו לקריאת ההחלטות והסכימו לנוסח הרידקצי'.

האספה מלאה את ידי היו"ר ר' חיים עוזר גראדזענסקי להמציא את הפר"כ הראשון של האספה יחד עם הפר"כ הזה ועם נוסח ההחלטות שנתקבלו מהאספה למקום הדרוש.

ויחד עם זה בחרה האספה קומיססי' של שלשה אנשים שהם: הר"ר חיים עוזר גראדזענסקי מוילנא, וה"ר יצחק קאסאווסקי מאיוויא והג' ר' שמואל מיכל טריינין מפ"ב לעבד ולסדר את כל החומר שנאסף בהפרט"כ של הישיבות של האספה ולהמציא את הפר"כ למקום הדרוש ע"י היו"ר של האספה הר"ר חיים עוזר גראדזענסקי, ואחרי אשר הביע ה' טריינין בשם כל הנאספים את תודת כל הנאספים להיו"ר ולסגנו ולהמזכירים בעד עבודתם הנמרצה בכל ימי האספה, סוגר היו"ר את האספה בנאום קצר, שבו הוא מראה על חשיבות האספה הנוכחית ומביע תודה בשם כל הנאספים לשר הפנים בעד הרשיון שנתן להתאסף וכן לשר הפלך ולהפוליצמייסטער והאדמיניסטרצי' המקומית בעד התיחסותה הטובה אל האספה. ובאשר חברי האספה הם העומדים בראש

עפ"י החוק . . דתיים: ראה בזה לעיל ח"ב אגרות רלו. רמד. לקמן בהחלטות סעיף ז.

הרבה קהלות ישראל לזאת הננו מביעים בשם כל קהלות ישראל את רגשי הכנעתנו להוד רוממותו הקיסר יר"ה, והננו מתפללים בעד שלום בית מלכותו, בימיו ובימינו תושע יהודה וישראל ישכון לבטח.

בקריאת אמן של כל הנאספים נסגרה האספה.

* * *

אלה ההחלטות נתקבלו באספת הרבנים בוילנא שנמשכה מיום ב' י"ב אייר עד יום ג' ד' אייר בשלש עשרה ישיבות.

א) שאלת הרבנות

אחרי המשא ומתן של חברי האספה שבררו ולבנו את הסבות שגרמו לירידת מצב הרבנות בהווה, באו לכלל החלטה, כי נחוץ לבאר מראש את מושג הרבנות בישראל בכלל, ואז יבואר לכל עד כמה מתרחקה הרבנות ממושגה ומטרתה האמיתי', ואשר מזה באה כל הערבוביא בשאלה הזאת.

מושג הרבנות ומטרת מנוי הרבנים בקהלות ישראל מאז ומעולם, הוא אך ורק למטרה ולתכלית זאת, שיורה הרב להעם את כל דברי התורה והמצוה הכתובה והמסורה, ושידריך את אנשי קהלתו בדרכי המוסר ויושר המדות. מובן אשר הנבחר לרב עליו להיות משכמו ומעלה גבוה מכל אנשי קהלתו בידיעת התורה ובהנהגתו עפ"י דרך התורה והמצוה, טהרת נפשו ויושר מדותיו.

אין תואר „רב" במושגו האמיתי נקרא אלא על האיש אשר בידיעתו הגדולה והרחבה בתורה באפשרו להורות לאנשי קהלתו את כל דיני התורה הרבים והעמוקים המקיפים את האיש הישראלי הנאמן לדתו בכל מעשיו ובכל פעולותיו הרוחניים והחומריים, ואת כל מסתרי נפשו הפנימית, כאשר כללו חז"ל במלים אחדים: „ישראל ואורייתא חד הוא" ועם זה יהי' גם בטהר נפשו מצוין ומופת לרבים.

כל שום מעלה אחרת, אף המעלה היותר גבוה שיהי' לאיש הישראלי, אין ביכלתה לתת לו תואר „רב", וידוע לכל כי גם בימי הכהנים והנשיאים, לא להם ניתן כתר הרבנות, כי"א להמצוינים ביותר בידיעת התורה ואשר מהם יצאה הוראה לישראל.

ובאשר כי חובת למודי התורה מוטלת על כל איש מישראל, לכן חלק גדול מן העם, יש לו ידיעה ברב או במעט בחכמת התורה, וקיום המצות מעשיות שנשרשו בדמו ובנפשו של היהודי, ניתן לכל בני העם אף לאותם שאין להם ידיעה בתורה מעין חוש אינסטיקטיווי להבין ולדעת ולהכיר את האיש אשר הוא היותר מצוין בחכמת התורה, ורק אותו יבחרו לרבם מורם ואלופם. וכל

כפי׳ וכל אונאה שבעולם לא הועילו ולא יועילו להעביר את העם על הכרתו הפנימית שנשרשה בנשמתו. די לנו להזכיר את כל תקופת בתה״ס לרבנים, שלא סמאו את עיני העם, ולא נמצאה אף קהלה אחת שקבלה מתלמידי בתה״ס אלה איש בתור רב דתי, העם בחר ובוחר ויבחר לרב ומורה רק את הגדול בתורה ויראה ורק אליו ינהרו ובו יתנו אמון, וברב כזה ימצאו הכרח כנשמה לגוף.

ולשברון לבבנו, זה כיובל שנים שבאה מהומה ומבוכה במושג ומטרת הרבנות. הממשלה מצאה אז לנכון להביא סדרים בהנהגות קהלות ישראל. אחד מהתקונים הי׳ להנהיג בקהלות ישראל רשימת הנולדים והמתים, ובאשר כי הממשלה חשבה, כי רבני ישראל הם ככל כהני שאר הדתות אשר מבלעדם אי אפשר, עפ״י מנהגי דתם, להכניס שום נולד להכנסי׳, או לקבר את המתים, לזאת מצאה לנכון להטיל חובת הנהלת הרשימות ההן על רבני ישראל, כשם שזאת מוטלת על כהני שאר הדתות ולגודל צערנו לא נמצא אז איש, שיברר לפני הממשלה, כי עפ״י דתנו אין הפעולות האלה צריכות להעשות ע״י הרב דוקא, וכל הענינים האלה נעשים ע״י אנשים פרטים ואין לזה שום שייכות להרב והרבנות. חובת הנהלת הרשימות בשפת המדינה שהטילה הממשלה על הרבנים, הביאה את הממשלה לידי דרישה מהרבנים ידיעת שפת המדינה, ובהמשך הזמן, מטעמים שאינם מובנים לנו, החלה הממשלה לדרוש מהרבנים ידיעות יותר גבוהות בהלמודים הכוללים.

ובהרגיש העם, כי הרבנות במושג הממשלה נטתה ממושגה ומטרתה האמיתי׳, החל מיד לכנות את הרבנים בעלי הצענז בשם „רבנים מטעם הממשלה״, ר״ל, לא מטעמם ורוחם האמיתי׳, ולא הכירו אותם לרבנים דתיים, ולא פנו אליהם, בשום מקום ובשום זמן, בשום ענין הנוגע להדת, לבאור ההלכה ולתקון ויושר המדות.

ואולם ההכרח הגדול שמרגשת כל קהלת ישראל, שימצא בתוכה איש מורם מעם ומצוין בתורה ויראה שיורה להם את דרך התורה אשר ילכו בה, ואת המעשה אשר יעשו, ההכרח הזה הביאם לבחור להם רב שני, רב גדול בתורה אשר יתנו בו אמון, והוא הרב במושג האמיתי׳, ואותו קרא העם בשם „רב דתי״ ר״ל רב הנבחר עפ״י דת ואשר תעודתו להורות חוקי הדת.

ומזה נבראה הרבנות הכפולה: הרשמית והדתית, שהביאה ומביאה רעה רבה לישראל. עפ״י החוק מסורים כל הענינים הדתיים להרב הרשמי׳, ואף כי

תקופת בתה״ס לרבנים: תר״ח־תרל״ג. ראה לעיל ח״ג אגרת תקפג, ובהערות שם.

העם איננו פונה אליו בשום ענין דתי, אבל יש אשר לפרקים, ידחקו א"ע לתוך תחום הקדושין והגירושין, בעוד שאין להם שום מושג בהלכות הרבות התלויות בסדור הקדושין והגיטין ומביאים מכשלה רבה בקדושת וטהרת המשפחה, במובנה הדתי, והרב הדתי אין לו שום זכות וכח להתערב בענינים הדתיים של הקהלה. ואף כי כל אנשי הקהלה פונים רק אליו בכל הנוגע להדת, והוא עומד וממלא את כל חובות הרב, אבל הכל בהסתר פנים, העם מוסר את דגל התורה והמצוה בידי הרב הדתי, וידי הרב נושא הדגל אסורות בתוקף החוקים השוררים, ובכל מסירות נפשו אין לאל ידו להגן על הדגל הקדוש שנמסר לידו.

לצאת מן המבוכה והצרה הגדולה הזאת, אין דרך אחרת לנו, כ"א לברר את כל אמיתת הדברים האלה לפני הממשלה, ולבקש ממנה שתאשר את הרבנים הדתיים הנמצאים בכל קהלה וקהלה ולמסור להם גם עפ"י החוק את כל הענינים הדתיים, אשר בפועל כבר הנם מסורים בידם ע"י העם, ולעורר את הממשלה כי אי אפשר לגדר בעד רוחו ונשמתו של העם הזקוק ומוכרח מטעם דתי לבחור לרב רק את הגדול בתורה ויראה אשר יאמין בו, ולתת חופשה גמורה לכל קהלה וקהלה לבחר ברב כאות נפשה, מבלי לדרוש מהרב הנבחר שום צענז, כי בדרישת צענז מהרב רואה העם נטי' ממושג הרבנות האמיתי, ויחדל מתת אמון בו. מובן מאליו הוא, כי כל סעמינריום או אינסטיטוט שיוסד לתכלית חנוך רבנים לא יועיל מאומה; אחרי אשר העם ברובו הגדול לא יתן אמון בם, כאשר כבר הורה הנסיון מהאינסטיטו[ט]ן להרבנים שהיו בוילנא ובזיטומיר שעלו בדמים מרובים והביאו רק קלקלה.

עלינו לבקש מהממשלה למסור לידי הרב, הנבחר מהעם, בדרך רשמי את כל הענינים המפורטים בסעיף 1325 מספר החוקים בנוגע לחובת הרבנים לעדתם, מלבד הנהלת ספרי המטריקאות, אשר באמת אין לזה שום שייכות להרבנות, תשאר בידי הממונים על זה עד עתה, ולכנותם בשם הנאה למשרתם זו.

☆

ב) שאלת החנוך הדתי

אספת הרבנים בשימה אל לבה, כי עד אשר תוסד, ברשיון הממשלה, אגודה כללית לשם חזוק הדת שאחת ממטרותי' העיקריות תהי' להשפיע על החנוך של הדור הצעיר, במובן הדתי, אי אפשר, לפי שעה לעשות סדרים קבועים בענין הזה שהוא בעצם דבר המסור אל ההורים, ולכן החליטה האספה, להשתדל לעת עתה, להיטיב את מצב החנוך הדתי בבתי התלמוד תורה המאושרים הנמצאים עתה ברוב ערי קהלות ישראל.

האספה באה לכלל החלטה, כי על פי הרוח השורר עתה בבתי הת״ת, ועפ״י הדרישה שדורש החוק שיעמדו בראש המוסדים האלה, אנשים בעלי צענז של השכלה, וכן עפ״י תוכן הלמודים וסדר הלמוד שמה, עפ״י כל אלה אין המוסדות ההם, שנועדו מתחלתם לתת לחניכיהם חנוך דתי, מתאימים כלל למטרתם זאת, ולזאת חושבת האספה לנחוץ לברר לפני הממשלה את נקודת השקפתה, כי בתי הת״ת והישיבות הנם ביסודם אך מוסדות דתיים, ונועדו מתחלתם לתת לנערי ב״י חנוך דתי שיהיו לאנשים יודעי תורה ושומרי מצוה, ולמען יוכלו המוסדות האלה להתאים אל תעודתם זאת, נחוץ כמובן שיעמדו בראש המוסדות האלה, המפקחים והמורים, אנשים בעלי דת מבלי לדרוש מהם צענז של השכלה, ושתהי׳ פרוגרמת הלמודים וספרי הלמוד הנהוגים בם מתאימים למטרתם זאת, כי ילמדו בם בעיקר, מקרא וגמרא והדינים הנחוצים לאיש הישראלי לדעת.

ובשים האספה לב, כי בהרבה קהלות ישראל עוד מורגש חסרון גדול במוסדות ת״ת וישיבות, והסבות לזה הנה: א) חוסר אמצעים למלא אחרי דרישת הממשלה ללמד בהמוסדות האלה למודים כללים, ב) מפני דרישת הממשלה שהמורים יהי׳ בעלי צענז של השכלה, ומורים כאלה קשה למצא, מפני השכר הרב שדרוש לעמלם,

ובשים אל לב, א) כי למטרת למודים כוללים נמצאים עתה הרבה בת״ס בטפוסים שונים, ב) כי החוק העיקרי מן 13טון נאיאבאר 1844 ע״ד בתי הת״ת והישיבות איננו דורש לא למודים כוללים ולא צענז מהמורים של הלמודים העברים,

לזאת מוצאת אספת הרבנים לנחוץ לבקש מהממשלה:

א) בטול כל ההגבלות השוררות הדורשות מאת מפקחי ומורי בתי הת״ת והישיבות צענז של השכלה ושתהא הרשות למלמדים בלי צענז ללמד שמה הלמודים העבריים.

ב) להרשות להנהיג בהמוסדות האלה פרוגרמה וספרי למוד כאלה, שתהי׳ מטרתם ללמד את החניכים למודי הדת, שהם כאמור, מקרא, גמרא, דינים ומוסר.

ג) ע״ד נתינת הרשיון לאנשים פרטים ולמוסדות צבוריים ליסד בתי ת״ת וישיבות שילמדו שם רק למודי־קדש, בכדי לתת לחניכיהם חנוך דתי.

ג) שאלת שחרור נערי בנ״י ונערותיהם מחלול שבתות ומועדים בבתה״ס הכליים

אספת הרבנים בשימה אל לב, כי השאלה הזאת היא אחת השאלות

היותר נמרצות לפתרון, באשר כי חלול השבתות בבתה"ס, אינו רק נוגע להתלמידים והתלמידות המבקרים את בתה"ס, כ"א לכל הדור הצעיר, כי חניכי בתה"ס ישפיעו מרוחם החפשי, במובן הדתי, על חבריהם אשר מבני עמם, ואין השאלה הזאת מצומצמת רק בחלול שבת בלבד – אשר אמנם דיו גם הוא להתענין בו, בהיותו יסוד כל הדת והאמונה, והמחלל שבת אף שהוא מקים כל התורה ה"ז ככופר, אלא שבאמת כל המחלל את השבת אין כל התפקרותו מצומצמת בחלול שבת בלבד – כ"א בחלול כל התורה והמצוה כי המחלל את השבת בפרהסיא אין לקוות שימלא אחרי שאר מצות האמורות בתורה, ועבירה גוררת עבירה. ולזאת באו חברי האספה לכלל החלטה אשר השחרור מכתיבה בלבד בשבתות ומועדים, לא יביא את התועלת הרצוי' כל זמן שלא ישחררום מכל וכל מלבקר את בתה"ס בימים הנזכרים, כי מלבד אשר חלק גדול מהתלמידים והתלמידות קלי הדעת יחללו את השבת בבתה"ס מרצון עצמם אף בלא כפי', לבד זאת, כל זמן אשר הנער או הנערה לא ימצא בימי השבתות והמועדים בבית הוריו בהכרח הוא שיתרחק לבבו מאמונת קדושת השבת והמועד, ובהמשך הזמן יתרחק מהיהדות לגמרי. ולזאת החליטה האספה לבקש מהממשלה: א) לשחרר את בנ"י מלבקר את בתה"ס הכוללים בימי השבתות והמועדים, שבאמת לא יעלו כ"א למספר מועט, מפני ששבתות רבות, מימי הלמוד, חלות בימי חגי האזרחים והממשלה. ב) לתת חופשה מכתיבה ושרטוט בימי השבתות גם לאלה הבאים להבחן בימי הבחינה בלבד.

ד) שאלת התיסדות אגודה כללית אשר מטרתה תהי' „חזוק הדת"

אספת הרבנים בדונה ע"ד האמצעים לחזק את הדת, ובהוכחה, כי כל האמצעים שיש להציע בזה, אפשר יהי' להוציא מכאה"פ רק ע"י אגודת חרדים, שמטרתה תהי' רק לחזק הדת, באה לידי החלטה כי התיסדות אגודה כזאת נחוצה מאד, ולזאת מלאה האספה את ידי הרבנים: הר"ר דוד פרידמאן מקארלין, הר"ר רפאל שפירא מוואלאזין, הר"ר חיים סאלאוועייציק מבריסק, הר"ר שלום בער שניאורסאן מליבאוויטץ, הר"ר חיים עוזר גראדזענסקי מווילנא, והר"ר ישראל מאיר כהן פופקא מראדין לסדר ולעבד ספר חוקים בשביל אגודה זאת ולבקש לאשר את יסוד האגודה מבלי, לחכות עד אשר תתאסף הקומיסי' הרבנית.

יחד עם זה מוצאת אסה"ר לנחוץ, לבקש להקל את אופן התאשרות האגודות לשם חזוק הדת.

ה) שאלת השביתה ביום ראשון

אספת הרבנים בדונה ע"ד שאלת החוק של שביתת יום הראשון שהוכנס ע"י הממשלה אל דומת הממלכה עד כמה עלולה הגבלת המסחר ביום הראשון

לשבוע ובחגים הנוצרים להשפיע על האינטרסים הדתיים והכלכלים של העם העברי, באה לידי החלטה כי ההגבלה הזאת, מלבד שהיא עלולה לערער את מצב היהודים הכלכליי, היא נוגעת עד היסוד בשאלת אחד מעיקרים דתיים.

ידוע כי יום השבת, הוקדש עפ"י תורת היהדות כיום של מנוחה גמורה, יום שבו אסורה כל מלאכה וכל משלח יד, ועפ"י תורת משה נחשבת שמירת השבת לאחד העיקרים היסודיים של היהדות. שמירת השבת היא סמל היהדות במובנה היסודי והעיקרי. במנוחת יום השבת שיש לה בעד היהודי ערך של מנוחה מוסרית ודתית, ולא רק של מנוחה גופנית, שואב הוא תמיד נוחם לנפשו וכחות חדשים במלחמת החיים, ובאופן זה יש לה לשמירת השבת השפעה גדולה על החיים הדתיים של העם, כאמצעי, כפי שהורו בצדק החכמים הקדמונים, לרומם את נפשו ולהטותו לחיים מוסריים ודתיים.

בשים אל לב את כל האמור, וגם כי הנהגת חובת שביתה כללית ביום הראשון לשבוע ובימי החגים הנוצרים תגרום בהכרח לזה שחלק ידוע מהסוחרים העברים יהי' מוכרח לפתוח את החנויות ולסחור בשבת, אחרי אשר בלא זאת יתערער מצבם הכלכליי, אי אפשר שלא לבא לכלל החלטה כי חובת השביתה ביום הראשון תגרום בהכרח להחליש את יסודי הדת בשדרות העם ותביא לידי חוסר אמונה וכפירה דתית, וביחוד עלול הדבר הזה להשפיע על הפועלים והעוזרים בבתי המסחר העברים אשר תחת יכלתם עד עתה, להשתמש במנוחת יום השבת לעלוי מוסריי, כמו: תפלה בצבור ולמודי הדת, ישתמשו במנוחת יום הראשון, שהוא יום חול עפ"י תורת היהדות, למנוחה גופנית בלבד.

האספה מוצאת על כן, כי לחייב את מעמד הסוחרים מבלי הבדל הדתות לחוג ימים כאלה המוקדשים רק לאמונה אחת, איננו מתאים להיסודות של החפש הדתי, המובלטים כ"כ ברור בהסעיפים 66, 67 בהחוקים היסודיים.

ובשומה אל לב, כי השאלה ע"ד חובת השביתה תתברר, לפי ההשערה, בדומת הממלכה בטרם שתתאסף הקומיסי' הרבנית העתידה, אשר כל עבודת האספה הנוכחית תוכל להיות לה לחומר לפעולתה החליטה האספה של הרבנים בפה אחד:

למלאות ידי היו"ר של האספה את הרב ר' חיים עוזר גראדזענסקי מווילנא, להמציא את הפרטי־כל הזה להמיניסטר לעניני הפנים בבקשה, כי למען החשיבות המיוחדה של השאלה הזאת בנוגע לענינינו הדתיים, שיואיל נא להמציא את הפרטי־כל הזה למקום הדרוש מבלי לחכות עד אשר תתאסף הקומיסי' הרבנית, בכדי שידונו עלי' בעת אשר תתברר השאלה הזאת בדומת הממלכה.

ו) שאלת השחיטה

אספת הרבנים החליטה להביע את צערה הגדול על האסון שהמיטה גזרת איסור השחיטה על אחינו בפינלאנד, ובחשבה כי הגזרה יוצאה מחסרון ידיעה של הסינט הפינלאנדי עד כמה נוגע הדבר הזה לאחד מיסודי הדת הישראלית היותר עיקריים, מצאה האספה לנחוץ לפרסם, כי דין השחיטה הוא אחד מעיקרי הדינים האמורים בתורה שבכתב ומפורשים בתושבע"פ, ועם זה מביעה האספה את תקותה כי כאשר תתברר השאלה הזאת שנית יהיו לנגד עיני נבחרי העם הפיני, חוקי חופש הדת השוררים במדינתם, ולא יַרשו לעצמם להכרית אוכל מַבריא מפי אחב"י תושבי המדינה, וישובו להתיר ליהודי פינלאנד את השחיטה עפ"י דיני תורתנו.

ז) ע"ד הענינים הנוגעים להקומיסי' הרבנית העתידה

אספת הרבנים שמה אל לבה, כי אחרי שבהחוק על דבר הבחירות לחברי הקומיסי' הרבנית נאמ' בפירוש שהרשות לבחור גם אנשים פרטיים שאינם רבנים, והנסיון מהקומיסי' הקודמות הורנו שנבחרו לחברי הקומיסי' אנשים שאינם בני תורה כלל, ואין להם שום שייכות להתרת ספיקות בעניני הדת, לזאת מצאה האספה לנכון לעורר את הממשלה על זה. והאספה מלאה את ידי היו"ר בפועל את הרב ר' חיים עוזר גראדז. להגיש בשם כל האספה בקשה להממשלה בצרוף ההעתקה של הפר"כ הזה, אשר בהצירקוליארין ע"ד הבחירות להקומיסי' הרבנית תבאר הממשלה לפני העם שאין לבחור רק באנשים הידועים למצוינים בידיעות התורה המוכשרים ומסוגלים מצד תורתם והנהגתם להיות רבנים דתיים בישראל.

* * *

האספה חושבת לנחוץ לעורר את חברי הקומיסי' הרבנית העתידה להיות לבאר לפני הממשלה את נחיצות בירור ההצעות הבאות בזה באופן חוקי:

א) עד אשר תמלא תקותנו בבטול תחום המושב, נחוץ להרשות לקהלות היהודים שמחוץ לתחום המושב לקחת להם: רבנים, שובי"ם, מוהלים ומלמדים, כי כל אלה נחוצים בשביל קיום הדת.

ב) לתת חק אשר כל איש מישראל, שיונה את חברו וימכר לו דבר האסור עפ"י ד"ת במקום דבר המותר יענש על האונאה הזאת, כפי החוקים השוררים בנוגע לאונאת הבריות.

ג) להעניש את האיש המבזה את הדת הישראלית ואת הקדוש לבנ"י, ואת האיש המעליל עלילת שוא על אמונת ישראל בעונשים האמורים על

מעליבי דתות אחרות, ושתהא להרב הכח לדרוש ולתבוע את האנשים ההם לדין.

ד) לבאר, כי עפ״י דת ישראל, הלילה הולך אל היום הבא אחריו, וקדושת השבת והמועדים ויוהכ״פ מתחלת משקיעת החמה של ערבי השבתות והמועדים ויוהכ״פ עד צאת הכוכבים של מוצאי הימים הנ״ל, כי הדבר נוגע לקיום הדת, כמו: בשחרור אנה״צ היהודים בימי החגים ועוד.

ה) להכיר קדושי אשה הנעשים עפ״י דת הישראלית, אף שלא כפי הסדר והחוק השורר, לקדושין גמורים שתהא האשה צריכה ג״פ, ולהעניש את האיש הוא בקחתו אשה אחרת בטרם שיגרש את האשה הקודמת שקדשה רק עפ״י דת ישראל, בעונש המוטל על כל הנושא שתי נשים, וכמו״כ תענש האשה ההיא אם תנשא לאחר בטרם קבלה ג״פ מאת המקדש.

ו) מפני קדושת השבת והמועדים וחובת שמירתם עפ״י דת, נחוץ לשחרר את היהודים מלהועידם לבתי המשפט.

ז) גט פטורין הבא מחו״ל ע״י שלית, או ע״י פאסט, וכן ג״פ הנשלח מארצנו לחו״ל, יחשב עפ״י החוק, כגט שנסת[ד]ר בתוך המדינה, וירשם בספר המטריקאות, ויהי׳ לו כל תוקף ג״פ.

ח) לבאר כי חליצה היא א׳ מהדינים העיקריים בתורה כמו גט, וכשם שאין אשה רשאית להנשא בלא גט, כן אין היא רשאית להנשא בלא חליצה.

☆ ☆ ☆

מלבד כל ההחלטות הנזכרות הסכימה אספת הרבנים להחלטה הבאה שהוצעה ע״י היו״ר הנכבד הר״ר דוד פרידמאן מקארלין, והיא:

בשים לב אל כללות הסבות שהביאו לידי ירידת הדת בעמנו, הוכר כי אחת הסבות הראשיות לזה הוא, גם מצב החומרי הנורא של עמנו, הגבלת תחום המושב וההגדרה מהרבה ענפי פרנסות הביאו לידי עניות נוראה, והעניות מעבירתם על דעתם ועל דעת קונם, ולזאת החליטה האספה להביע את גודל דאבונה על מצב החומריי של עמנו בכלל, ועם זה לעורר את הקומיסי׳ הרבנית העתידה, שתבאר לפני הממשלה את אמיתת הדברים האלה, כי ירידת המצב החומריי של העם בהכרח הוא להביא לידי תוצאות מעציבות בנוגע לקדושת הדת. ובאשר כי אספתנו הנוכחית לא נתאשרה רק לשם מטרת חזוק הדת, לזאת לצערנו, עלינו להסתפק בדברינו המעטים.

א'ל

[תמוז תרס"ט]

חובת הלמוד:

מ"ע על כאו"א מישראל ללמד תורה שנא' ולמדתם אותם את בניכם (חינוך) דבכלל זה הוא גם החיוב ללמד עצמו, דא"א ללמד אחרים אם לא ילמד בעצמו (ב"ח) ומפורש הוא בתורה במ"ש ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם (רש"י קדושין ד"ט ע"ב רמב"ם הל' ת"ת פ"א ה"ג).

הלמוד לבנים:

ומפני מה הוציא הכתוב חובת מצוה בענין הלימוד לבניו, מפני שחובת מצוה זו היא מזמן הקטנות, דאז חל החיוב על האב דוקא, ובזה חלוקה מצות למוד התורה מכל המצות, דבכל המצות הקטן פטור וגם אביו אינו חייב לחנכו במצות מן התורה אלא מד"ס, אבל תלמוד תורה אעפ"י שהקטן אינו חייב, מ"ע מן התורה על האב ללמד את בנו הקטן תורה (שו"ע הרב הל' ת"ת ספ"א).

מעלת הלמוד בימי הילדות:

ובמשנה דאבות פ"ד אי' הלומד ילד למה הוא דומה לדיו כתובה על ניר חדש, כי התורה צריכה להיות מושרשת ונקנית בנפש, ואז ה"ה מכשרתו במעלות ומדות טובות, כי נעשית תכונת נפשו עפ"י התורה (וע"ד הרגל נעשה טבע שני). וההשרשה היא מן הקטנות דוקא, נוסף ע"ז שבהיותו נער שעוד לא נקנו בו מחשבות ועיוני עניני העולם, והרי לבו פנוי ודעתו ומחשבתו פנוי', ע"כ יצטיירו יפה בלבו ובדעתו עניני

א'ל

הגיעה לידינו בכת"י ה"ר משה רוזנבלום (ראה הערה לאגרת שלפנ"ז). ונרשם עלי' בגוכתי"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע: „העתק, תרס"ט קיץ, באבינאויץ דאצע".

ראה בפרטי־כל שלפנ"ז בישיבה החמישית והששית שתוסד אגודה לחזק הדת ואחת ממטרותיה „למצא אמצעים במה להטיב את החנוך הדתי של הדור הצעיר". כיון שעדיין לא נוסדה האגודה הזאת לכן החליט רבנו לפנות בעצמו במכתב־כללי, על דבר יסוד ועד החנוך בכל עיר, כמבואר בסוף המכתב־כללי שלפנינו. וראה גם הערה לאגרת שלפנ"ז.

באותה תקופה ובהמשך לזה כתב רבנו אגרת נוספת בדבר חינוך הבנים ונדפסה לעיל ח"ב רלד (ג' אלול תרס"ט).

ראה גם לעיל אגרת א"ח על דברי רבנו אל האדמו"ר רבי אברהם מרדכי אלטר מגור בדבר אגודה להתעסק בענין החדרים בעיירות.

התורה, ויהי' חקוקים ומושרשים היטב בנפשו (מד"ש בשם הרי"א) וגם כאשר ילך אח"כ בעניני העולם לא יסור הקנין הטוב מאתו לעולם.

אין אדם יוצא י"ח בלמוד תושב"כ לבד, כ"א החיוב הוא על כאו"א ללמד גם תושבע"פ, ועיקר הכתוב דולמדתם את בניכם קאי על לימוד תושבע"פ, וכדאמרינן בגמ' ברכות די"ג ע"ב, ולמדתם כו' לדבר בם, אגמירו בנייכו תורה כי היכא דליגרסו בהו דזה שייך רק בתושבע"פ שיכול לגרוס בם בע"פ (הל' ת"ת בקו"א), וכן מ"ש ושננתם לבניך דרשו ע"ז בספרי שיהי' ד"ת מחודדים בפיך דזה שייך בתושבע"פ (שם), והיינו לימוד ההלכות פסוקות של כל התורה עם הטעמים של ההלכות והדינים ומקורם מתושב"כ או בקבלה הלכה למשה מסיני או מסברא, כי הן הן פי' התרי"ג מצות שבתורה ודקדוקיהם בכל פרטיהם (הל' ת"ת פ"א סעי' א' וסעי' ד'), ועי"ז דוקא ידעו את המעשה אשר יעשון, כי בתושב"כ כל המצות הן בקיצור נמרץ וא"א לידע כלל איך ומה היא המצוה, ומכ"ש שא"א לידע פרטי' ודקדוקי', ובתושבע"פ מתבאר הכל באר היטב, איך היא המצוה וכל פרטי עניני' עפ"י קבלתם האמיתי' באופן הלמוד בתושב"כ ביג"מ שהתורה נדרשת בהם, ושאר כל דרשות חכמים שדרשו מדיוקי פסוקי התורה ולמדו פרטי כל מצוה במ"ע ומל"ת, או מה שבא בקבלה מהלל"מ, או מה שלמדו מסברא, וגם יש הרבה דברים שהם מתקנות חכמים הנק' דקדוקי סופרים והן סיג וגדר לד"ת. וע"כ עיקר החיוב הוא למוד תושבע"פ שבהן ועל ידן ידע את המצוה לאמתתה בכל דקדוקי' ופרטי'.

תושבע"פ כוללת משנה וגמרא הנק' תלמוד (בפרטיות נקראת המשנה תושבע"פ, רמב"ם הת"ת פ"א, וגמ' נק' תלמוד, ירוש' חגיגה, ובכללות נק' הכל תושבע"פ והמשנה נק' כתר תושבע"פ, של"ה) והחובה היא ללמד הכל. אמנם חז"ל אמרו (ב"מ דל"ג ע"א) העוסקים במקרא מדה ואינה מדה, במשנה מדה ונוטלין עלי' שכר, בתלמוד אין לך מדה גדולה מזו, כי המשנה הן הלכות פסוקות בל' קצר ובלי טעמים, ולא יגיע בזה לתכלית המכוון לידע חוק ומשפט, כי המשנה נשנה בדרך קצרה מאד ונרמזו כמה דברים בדקדוק הלשון ובסדר הדברים הנאמרים, והרבה דינים נלמדים מייתור ל' במשנה וכה"ג, והכל מבואר היטב בתלמוד שהוא טעמי הלכות לפרש ולבאר את המשנה.

ויש ענין רב בטעמי הלכות שעושין חילוק בעצם הדין, וכמו מאי בינייהו איכא בינייהו כך וכך (רש"י סוטה ד"ב), והוא שהאמוראים חולקים בטעם הדין מפני שחולקים בהדין (של"ה ד' ת') באופן דכאשר

אינו ידוע טעמי ההלכות אינו יודע גופי ההלכות והדינים, גם אם אינו יודע טעמי הדבר ידמה דבר לשאינה דומה, גם יש משניות שהן דברי יחיד ואינן הלכה (ע' עדיות פ"א מ"ו), ועוד שא"י במחלוקת התנאים הלכה כדברי מי (רש"י שם של"ה דקפ"א), והלומד רק משניות ואינו לומד גמ' שהן טעמי ההלכות להבין ההלכות לאשורן על בורין ה"ז בור (סוטה דכ"ב ע"א) (וכשאינו מקפיד על דברי חכמים שבתלמוד לדעתם ה"ז נק' רשע, כ"נ כונת רש"י שם), ואמרו חז"ל במשנה דאבות פ"ב אין בור ירא חטא שהרי אינו יודע מהו חטא (מד"ש) ר"ל שאינו יודע את האסור והמותר (וז"ש פי צדיק יהגה חכמה, דבכדי להיות צדיק צריך להגות בחכמה לידע הדברים לאשורם, ובזה לשונו תדבר משפט כמשפטו של תורה, ובהיות תורת אלקיו בלבו לא תמעד אשוריו שלא יחטא, שם). וע"כ חובה על כאו"א ללמד גמרא דוקא שבזה דוקא ידע את המעשה אשר יעשה.

ואם יאמר אדם למה לי כל הטורח הזה ללמד, הרי יכול לידע את האסור והמותר ע"י שישאל מזולתו, הנה הדבר מובן, שכאשר יסמכו בני האדם זה על זה, הרי תתמעט ידיעת התורה בישראל, ולא יהי' ח"ו ממי לשאל, וגם לא על הכל ידע לשאל, וישנם דברים שיש בהם מצוה או עבירה והוא לא ידע כלל לשאל עליהם. גם בהעדר ידיעה יהי' העינים קלים אצלו וגם דבר החמור יהי' קל בעיניו, דלכן הע"ה אינם נאמנים על כמה דברים מפני שקלים המה בעיניהם. ולבד זאת המעשה בפועל לא תבא רק ע"י ידיעת חובת הדבר בלבד, כ"א ע"י יקרת ערך הדבר וע"י ידיעה פנימי' בהדברים ההמה, שע"ז הדברים חיים המה בלבו, ויש לו חשק ותשוקה בעשייתם, אשר זהו בא ע"י לימוד הדברים במקורם בתורה, משא"כ בידיעת המעשה לבד שאין לו ידיעה בפנימית הדברים, ה"ה עליו כעול וכמשא כבד יכבדו עליו, ובכל עת עלול הוא להסיר העול מעליו, אבל ע"י הלמוד וידיעת הדברים מהתורה יוסיף לו אמץ וחיזוק בקיום המצות. וזהו שהתורה נק' אור ומצות נר כמ"ש כי נר מצוה ותורה אור, והוא שהתורה היא פנימי' המצות ומאיר אותם באור והיות אלקי וכמ"ש כי אמרתך חייתני.

אמרו חז"ל (קדושין ד' מ"ם ע"ב) גדול תלמוד שמביא לידי מעשה, הכוונה דלבד זאת שע"י התלמוד יודע את המעשה אשר יעשה, הנה התלמוד בעצם מביא לידי מעשה, שמי שיודע את התורה עושה המצות ויראה מן החטאים בשלימות, אבל מי שלא ידע התורה לא זה יראוי כאמרם אין בור יר"ח ולא ע"ה חסיד (תוס' ר"י הזקן שם), ובמשנה דאבות פ"ו אמרו מרחקתו מן החטא ומקרבתו לידי זכות, להיות הנפש

הישראלי הוא בעצם טוב, והרע שבו הוא רק מצד החומריות הנוסף בו על העצם (מהר״ל ז״ל כמדומה בגבורות ד׳) והתורה היא מזככת את החומריות ושיהי׳ נמשך אחר הצורה, וכמו״כ מגברת את הצורה, וע״כ מרחקתו מן החטא, ומקרבתו לידי זכות.

עוד זאת שע״י התורה נקנים בהאדם כל המעלות והמדות טובות וזה נכלל ג״כ באמרם גדול תלמוד שמביא לידי מעשה, שבאו לרמז שהחכם מצד חכמתו יגיע אל המעשה השלם והטוב והוא קנין המדות הטובות, ומי שהוא בעל תכונות טובות לבד לא יגיע אל החכמה מצד התכונות הטובות (ואפשר זהו ג״כ כונת הספרי פ׳ עקב פ׳ מ״א שהמעשה תלוי בתלמוד ואין התלמוד תלוי במעשה) וגם מעשיו שהוא עושה אינם על דרך נכונה ולא על דרך האמת כמו שאז״ל אין בור יר״ח ולא ע״ה חסיד שאין לו מדע שידע המעשים שיהי׳ טובים מצד עצמם (תוס׳ הנ״ל), ולכן מצות ת״ת גדולה מכל המצות להיותה יסוד כל המצות ויסוד כל המדות הטובות, להיות האדם ישר בכל דרכיו בינו ובין קונו ובינו ובין חברו. וע״כ זה כל האדם לעסק בתורה המכשרת אותו לכל טוב, וחובה מוטלת מן התורה על האב ללמד את בנו תורה, מקטנותו להיות הציור הטוב נקנה ונשרש בו כאמור לעיל ולא יסור מאתו לעולם.

אחינו הצטיינו במעלות ומדות מוסריות ובכל מקום פזוריהם היו מצוינים במעשים הטובים וכאמרם ז״ל (מו״ק ט״ז) מה כושי משונה בעורו אף ישראל משונים במעשיהם, ג׳ סימנים יש באומה זו, רחמנים ביישנים וגומ״ח (יבמות ע״ט) כל המרחם על הבריות בידוע שהוא מזרעו של אאע״ה (ביצה ל״ב.), והקנינים הטובים האלו בא לנו בזאת התורה אשר נטע בתוכנו.

אבותינו קיימו את החובה המוטלת עליהם מן התורה ללמד את בניהם. החיוב הזה הרגיש כאו״א בנפשו, והצטרכות זאת הי׳ אצלו למעלה מכל הצטרכותיו, ופרוטתו הראשונה הקדיש לשכר לימוד לבנו, ומבן חמש הביאו למקרא, וממקרא למשנה וממשנה לתלמוד, ורוב שנות הלמוד נתנו על התלמוד, ובזה הביאו את בניהם לחיי עוה״ב ועוה״ז בקיום המצות ומעשים ורכשו להם כל המעלות ומדות טובות וישרות בעיני אלקים ואדם, אשר היו בזה למופת לכל בני העולם.

כאשר נביט על תכונת נפש צעירינו בזמן ההוה, ועל מצבם המוסרי נשתומם על המראה הנורא שלהם, לא נכרו בחוצות ביפי המדות והמעלות שהצטיינו בם בימי קדם, חשך משחור תארם, העביות

והחומריות כסה כל פנים, המדות הנשחתות שהיו אחינו רחוקים מהם כמטחוי קשת, נמצאו עתה בהרבה מהם, וכאלו נשתנה טבעם מן ההיפוך אל ההיפוך. שמירת המצות אשר נשתרשה בלב אחינו מאלפי דור, רבים נתרוקנו מהם ר"ל בלי שום בושה וחרפה, אדרבה מהם שמתפארים בזה. וכ"כ הגיע הדבר עד שגם עצם היהדות אשר קננה בתקפה ועוז גבורתה בלב כל יהודי ועלי' באו באש ובמים וכמים נשפך דמם על השם יהודי, עתה יקל הדבר ר"ל בעד נזיד עדשים. ותמימי לב יאמרו אי' היא הנפש היקרה עם כל עוצם תפארתה המוטבעת בה ויתפלאו על התמורה הזאת, אשר הטבע העצמי לא יקבל חילוף ותמורה בעולם.

אבל כ"ז בא על עזבם את תורתו ית', עון ביטול תורה הוא שגרם הכל. כאשר בימי קדם הרגיש כאו"א את חובתו ללמד את בנו תורה, כן עתה נשכחה החובה הזאת לגמרי. הרבה שאינם נותנים את בניהם לחדר כלל, והבנים מתגדלים בלי שום ידיעה עברית, וגם לברך ברכה אינם יודעים, והרבה מסתפקים בלמוד איזה שעה קטנה בביתם, שאין בזה שום טעם וריח למוד כלל, וגם אותם שנותנים לחדר, אין שמים אל לבם ליתנו למלמד הגון, ושנות למוד התורה הוא עד היותו י"א או י"ב שנה, ולכל היותר עד הב"מ, ומסתפקים בלמוד תנ"ך וכה"ג, ולמוד הגמרא כמעט נתבטל לגמרי, וכמעט שלא נמצא בעיירות חדרים שמלמדים בהם גמרא. וכאשר בארנו לעיל, דעיקר עסק התורה הוא לימוד הגמ' דוקא, והיא היא המיישרת את האדם ומביאתו לידי מעשה הן במעשה המצות והן במעלות ומדות טובות ומוסריות, לא נתפלא כלל על החילוף והתמורה ועל המהפכה הנעשית בצעירינו.

נעלה מעל כל ספק הוא שצעירינו גם עתה בעצם נפשם טובים המה וראויים לכל טוב כמו בשני קדם, אבל החומריות היא שגברה עליהם וע"י העדר לימוד התורה (המזככת את החומר כנ"ל) גבר החומר על הצורה, וכערך העדר הלמוד כן הוא ערך התגברות החומר. והמכשלה הזאת היא בידי האבות, בידים הורגים המה את בניהם ר"ל נוטלים מהם את חייהם הרוחני' והיא גרמא בנזקין הגשמיים. הילד הוא בידי האב ובידו לעשות בו כרצונו הטוב, אם אך האב ירצה את הטוב, ועל האב חובה מדאורייתא ללמד את בנו תורה, ואינו יוצא י"ח בלימוד התנ"ך כ"א מחוייב הוא מן התורה ללמדו גמרא היינו ההלכות בטעמיהן דוקא, וגם מחוייב לכופו וללמדו תושבע"פ, וכאשר מבואר היטב חובת [האב] בשו"ע הרב הל' ת"ת פ"א סעי' וא"ו. ואילו הי' האבות מקיימים את חובתם, לא הי' שום חילוף ותמורה בהבנים.

באמת יותר ממה שיש להפליא על מהפכת הבנים יש להפליא הפלא ופלא על המהפכה בהאבות, איך נשכחה מאתם החובה שהטילה עליהם התורה ללמד את בניהם תורה שהיא גדולה מכל החיובים, והראי׳ שגם החינוך בזה הוא מן התורה. כאו״א עמל ויגע ביגיעת נפש ויגיעת בשר בעסקיו, ובזיעת אפיו יביא לחם פרנסת חייו וחיי בניו ושוכח על מה הוא חי, דואג על קיום בניו בגשם ושוכח על קיומם ברוח, אשר בזמן האחרון נוגע זה גם בקיום הגשמי בפו״מ. גם האב המלמד את בניו אינו מוצא נחיצות להפנות א״ע שעה א׳ בחצי שנה לחשב איזה מלמד יבחר עבור בנו, ועוזב זאת על אשתו שאין לה שום מושג בזה, והוא טרוד תמיד רק להמציא טרף ביתו לא יותר. ובכללות מסתפקים בלמוד מועט ואינם יוצאים י״ח המוטלת עליהם כאשר נת״ל שעיקר החיוב בלמוד גמרא, ורבים שאינם מלמדים כלל את בניהם. אלו ואלו יורדים המה לחייהם של בניהם ר״ל.

התורה היא חיינו ואורך ימינו ברוח ובגשם, עץ החיים היא למחזיקים, ואתם אחינו חמלו על חיי נפשכם וחיי נפש בניכם והתעוררו משנתכם התכופה, והביטו אל צור חוצבתם חלק ד׳ עמו (כ״פ) בני אל חי אתם וחיים ואורה נתן לכם בזאת התורה, למדו אותה את בניכם כפי החובה והמצוה המוטלת עליכם, ובזה תחיו אתם ובניכם חיים רוחניים וחיים גשמיים.

ובאשר לא רבים יחכמו איך ומה ללמד, וטרדת הפרנסה מעכבת אותם מלהשגיח על הלמוד שיהי׳ בטוב, ע״כ עצתנו לקבע בכל עיר ועיר ועד מאנשים חכמים יר״א לומדי תורה ובתוכם יהי׳ גם רב העיר ונקרא בשם ועד החינוך כו׳.

ועד החינוך: ראה הערה לתחלת האגרת.

מפתח ענינים

אהלי קודש:
קצז־ח (אדה"ז). רנח (הנ"ל). רסג (צ"צ).
עיי"ע מקומות הקדושים.
איטלקית:
רמו.
אכילה:
מא (מיד בקומה).
אסעות
הרבנים: ה־יז (תרס"ד בהוראדנא). ו (תרס"ט בוילנא). ח (תרס"ג בקראקא). ס (קיץ תרס"ד). רמה (הועידה הר. בפ"ב. אספת הר. בווילנא). רנח־סב (כנ"ל). רסד־ו (בוילנא). רסח. רפד (הנ"ל בפ"ב). ש (בפולין בוילנא ובפ"ב). דש (בוילנא ובווארשא). שו (בפ"ב). שט־י (בוילנא ובפ"ב). שטז (בוילנא). שיח. שכה־ו (בווארשא). שכו־מז (בוילנא אייר תרס"ט). שלא (בפ"ב). שלו־ח (כנ"ל). שדמ־שמה (כנ"ל).
מוקדמת לא. הרבנים: ו־טז. רנט־סב. רסד־ו. רסח. שז־י. שיב־ג. שטז. שיח.
נבחרי היהודים בפ"ב: א־ה. יח. לד־ט. מב־ג. צו. צח־ט.
יחידי סגולה עם רבנו: סג־ז. עג. קד־ח. קיב. קיד. קטו. קסט. קעא. קעג. רפה (במוסקבה). ש (עם האדמו"רים מגור וסוכוטשוב). דש־שיב (כנ"ל). שיד־טו (כנ"ל).
שונות: א (וילנא). ו (וילנא). י (פ"ב). יח (וילנא). כח (וילנא). דש (חברי פילנטרופיה). שיב־ד (כנ"ל). שיז־ח (כנ"ל). שכ־כב (כנ"ל).
אשכנזית:
רמו.
אתה הראת:
עז.
בית הקברות:
רכז (צמחים שבביה"ק).
ברית מילה:
סב.
גדול תלמוד שמביא לידי מעשה:
שמט־נב (מביא לתכונות טובות).
גיטין:
שמו.
דפוס:
לא (לקו"ת). מח. נג. סג. רפא־ג (אגודה להדפסת ספרי רבותינו). רצט (הדפסת ס' עתיקים. זהר עם מפרשים על הדף). ש (אגודה הנ"ל).
הדר בחו"ל דומה כמי שאין לו כו':
קצ (להרמב"ם דוקא ביוצא מא"י לחו"ל. בלקו"ת — מי שנותנים א"ע לעניני עוה"ז).
הלכה ומנהג:
צג (תפלה בשעה שהצבור מתפלל בעיר אחרת). קעט־צג (ישוב הארץ בזה"ז). רטו (סיום לתענית בע"פ). רכו (מצות מכונה). רכז (צמחים שבבית הקברות). רנב (יין בלא צוקער בפסח). רעח (פצוע דכא באל"ף).
השכלה:
ו. נא־ב. רמד.
התרגשות:
לח.
זקן:
קסא.
חכמות חיצוניות:
קנה. שכג־ד.
חליצה:
שמו.
חמץ:
ריב (ביעור ח. הרוחני).

חנוך:
שיב (בפולין). שכד (להתפלל על ח. בניו. לחשוב בזה בכ"י. להתנהג בשלווה ובתוקף). של־לא. שלד. שמו־נב (בלימוד התורה ועי"ז במדות טובות).
חסידות:
מא. סז. עח (ללמוד ע"מ לעשות — זיכוך המדות כו'). קיז־ח (פעולתה במקיף ובפנימי). קסג.
טלפון:
פ.
יו"ד כסלו:
קצז.
י"ג ניסן:
רסג.
יוהכ"פ:
סח.
י"ט כסלו:
עג (סעודה).
ישוב הארץ:
קעט־צג (בזה"ז — אם הוא מצוה מה"ת או מד"ס או שאין מצוה או שמותר אף לצאת. הדעות בזה. ישוב הארץ ולא תחנם).
כ"ד טבת:
פט.
כשרות:
שמה (חוק אונאה בכ.).
כתבי יד:
לב (כתי"ק אדהא"מ. יחבררו). מח (דרושי רבנו). עז. עח (בוך הנקנה. בוך בפ' יש בכור). רט־י (קבלה). רטו (הצ"צ). רטז. רכב. רנב (סידור הבעש"ט). רעג. ערה־ז. רעט־פ. רפה. שיח. שכג.
לא תחנם:
קפז־צ (הפרש בינה למצות ישוב הארץ).
הלילה הולך אחר היום:
שמה־ו.
לשון הקודש:
נא.
מאמרים
אדה"ז: לב (הקצרים. מ. לקו"ת).
אדהא"מ: עז (לא הביט און ביעקב).
אדמו"ר הצ"צ: עח (בן פורת יוסף).
אדמו"ר מוהרש"ב: מא (ר"ה תרס"ד). סא. עג (ויגדלו תרס"ה). קיד (חה"ש תרס"ה). קנ (קין תרס"ו). קסז (יו"ט של ר"ה). ריח. שכה (רשימות).
מגילה:
רנז (קריאה לפני הבנות הקטנות).
מהפכות:
א (תנועות המ.). ה (כנ"ל). לה־ו. קלד־ה (חורף תרס"ו).
מכס בשר:
עב.
מכתבים
אדמו"ר האמצעי: קעח. קצב.
מלחמה:
מז (רוסיה ויפאן). עה־ו (הנ"ל). קי. עיי"ע מצות.
מלכות:
קצב (דוד. ירושלים. חברון — כתר מ.).
מלמדים
שאלת המלמדים ברוסיה: יב. טו. כא־ג. כט. פז. פט־צ. שלו. שמב.
מלשינות:
ו. קכב (על כולל חב"ד).
מניות:
קכ (לקניית בתים בחברון). רפא. שיב. ראה מפתח מוסדות ערך פילנטרופיה.
מספר:
רטו.
מעביר והתלבשות:
מא.
מעמד:
נח. ר.
מצוות:
קפ־קפא (מנין המ. באינה נוהגת

לדורות. במ. כוללת. כשהיא קבלת שכר).
מצות:
מא־ב (שמורה עבור רבנו). נב. צג. רג. רח. ריב. רטו. רכו (מ. מכונה).
לאנשי חיל שבמלחמת רוסיה־יפאן:
עה־ו. פ־פד. פו. פח־צ. צב־קד. קט־י. קכא־ב. קלב.
מקוה:
ריג־ד (בליובאוויטש). רכז. רלג־ה.
מקומות הקדושים:
רלז.
עיי״ע אהלי קדש.
מקיף ופנימי:
קיז־ח (המ. של החסידות פועל על תל׳ תו״ת שהרע ישן).
נדר:
קפו־ז (לעלות לא״י).
הנותן תשועה כו׳:
שלד.
נשיאות:
ע.
סמיכה:
ח.
ספרות:
לג. מט.
ספרות דתית:
של. שלז.
ספרים:
נ (קניית ס.). נד (כנ״ל). קו. קיא. קיג. קלד. קמח. קנח. קעו (אמת מארץ). רי (פע״ח. הכוונות. דרוש נשמות אדם ואדם ישר. לבנת הספיר). ריב. רטז. רכב. רנו. רעז־ח. רפ. רצט. שג. שיט (ספריית הרש״ז אולמן).
אדה״ז: ל (תניא). לב (הדפסת לקו״ת). לב (לקו״ת). מא (תניא). מח (הדפסת לקו״ת). נג (כנ״ל). סג (כנ״ל). מט (לקו״ת). קיז (תניא). קעד (תניא).
אדמו״ר האמצעי: רפא. ש.
אדמו״ר הצ״צ: רפא. ש.
ספר תורה:
רעח (פצוע דכא באל״ף).
עזבון:
קי (ר״י הנדין).
עתונים:
ו (המליץ. נאוועסטי. הפלס). ח (הפלס). יב (המליץ). יג (הזמן). לד (המליץ. הזמן. הצפה. פריינד). לו (מחוץ לרוסיה). לז (וולט). מג (מחוץ לרוסיה). עה. עו (הצפירה. הצופה. פריינד). צח (פריינד. איזראעליט). צט (יודישע פרעסע. נאוועסטי). קיט (הזמן). קעה (השקפה). שיח (הזמן) שכא (איזראעליט). שלא (הד הזמן).
פדיון נפש:
קמה (על ציוני אדמו״ר הצ״צ ומהר״ש בענין פועלי ציון).
פורים:
מה. מט. קלה. רד־ה.
פסח:
רנב (יין בלא צוקער).
פרעות:
א (בקישינוב והאמיל). ה. לו (הנ״ל). צט (בהאמיל). קי. קיח (פועלי ציון). קכג (בהאמיל). קכד (ארשא. ליובאוויטש). קנג־ה (פועלי ציון). קצד (תרס״ו ברוסיה).
פתגמים:
קי (המלוה לחברו בשעת דחקו — של מלוה).
אדמו״ר מוהר״ש: ע (כשמדברים בענינים גשמיים יש מנדבים כו׳). רמד (העובדים במושבות חרסון: א גיזונטע וואך און א גישמאקער שבת).
צבא:
כג (פטור). פד (גיוס). רח (פטור). רנ (פטור ?).
צדקה:
קעה־ו (גבאי צ. מתמנים ע״י הנותנים).
צוואה:
קי (ר״י הנדין). שיח (הר״י ברלין).

צרפתית:
רמו.
קדושה:
קעו־ח (ק. חברון וירושלים).
קיבוץ גלויות:
ל.
קידושין:
שמו.
קליפות:
פג (פרי וק. הכוונה לשבור הק. — לעמוד נגד המונע).
רבנות; רבנים:
י. עב (הרד"צ בטשערניגאוו). פה (הרלוי"צ ש"ס). קלג (בפ"ב). קמז (הרש"ז ש"ס בפ"ב). קנב (הרא"מ מאדייעווסקי). קעד (הרשיל"א בחברון). קצו (הרח"ע בפ"ב). רמז־ח (הרלוי"צ ש"ס ביקטרינוסלב). רס (דתיים ומטעם). רפד (כנ"ל). שז (מטעם). שכז־ח (הרלוי"צ ש"ס ביקטרינוסלב).
שאלות הרבנות ברוסיה: טו (חיוב תעודת השכלה — צנז). כט. צו (ר. מטעם). צט (כנ"ל). קא (הדתיים ומטעם). שג. של־לג. שלט־מא.
רוסית:
קלג. רמה־ו.
שבועה:
קצא (הנשבע ע"ד מצוה דרבנן. לעלות לא"י).
שבועות:
רל.
שביתה:
צח (בדפוסים). קנו.
חובת השביתה ביום ראשון: של. שלד־ה. שמג־ד.
שבת:
רמד (במושבות חרסון). של (שחרור תלמידים מבה"ס בש.). שלה־ו (כנ"ל). שמב־ג (כנ"ל).
שחיטה ובדיקה:
מט (לימוד הש.). של־לא. שלז (שאלת הש. בפינלנד). שמה (כנ"ל).
שידוכים:
מ. מא. עז.
שלג:
רח־ט. רטז. רכג.
שריה והדחה:
מא.
שריפה:
א (בליובאוויטש).
תורה:
קנה (ת. וחכמות חיצוניות. לשמה ושלא לשמה). קעז (השגחה תלוי' בקדושת המקום). שו (בביהמ"ד דוקא). שמז־נב (חובת וסדר הלימוד ופעולתה על המדות).
תושב"כ ותושבע"פ:
שמח־ט (מעלת לימוד תושבע"פ. משנה וגמרא).
תחום המושב:
ב. לד־ט. צו. צט. ק. קמה. שמה־ו.
תענית:
רטו (בע"פ. סיום).
תפלה:
צג (בשעה שהציבור מתפלל בעיר אחרת). שטו (לע"נ הר"י ברלין).
תשובה:
נא.

מפתח מוסדות וארגונים

אגודה להדפסת ספרי רבותינו:
רפא־ג. ש.
אגודה לחיזוק הדת ברוסיה:
של. שלג־ד. שלז. שמא־ג. שמז.
אגודת ישראל:
רסא.
אגודת כנסת ישראל:
רנח־סא. רסו. שז. שט. שיב.
אגודת הרבנים ברוסיה:
קנט.
אוניברסיטאות:
לד (רשיון הכניסה ליהודים. מיוחדים ליהודים). לז. צו. צט.
אליאנס – ראה חברת כל ישראל חברים.
בונד:
ה. לו.
בית הכנסת:
קמט. רמג־ד.
בית מדרש לרבנים:
קא (בוארשא). שמ־מא (בווילנא וויטאמיר).
עיי״ע סמינר לרבנים.
בית ספר:
סח. סט (בחברון). קכ (כנ״ל). קסא.
בריאות הגוף:
רעט (לעבד בוראו).
דומה ממלכתית:
קנב.
ועד חברוני:
קה. קז. קיב. קעב־ג. קצד.
ועד החנוך:
שמז. שנב.
ועד מעות אה״ק דרוגוצ׳וב:
קצט.
ועד (קאמיטעט) המצה – ראה מפתח ענינים ערך מצות.
ועד עזרה לנפגעי הפרעות:
קכה.
ועדת שרים לעניני היהודים:
לד־ט. קיט.
חברה:
קעג (משניות, ש״ס, תהלים, עין יעקב ומדרש).
חברה מחזיקי הדת:
ה. ט. ס. רסא. שו.
חברה מפיצי אור:
פ.
חברה מפיצי השכלה:
נב.
חברה קדישא:
רכז.
חברת אגודת אחים:
נא.
חברת יבנה:
י. יב. יד. טו. יז־ט. כט. לד. לח. נח־ט. פג־ד. פו־צ. צד־ו. קד. קלט. ריט.
חברת כל ישראל חברים; אליאנס:
קכ. ריט. רכ.
חדרים:
יד. רלז (ת״ת בחברון). רמה (ביטול הלימוד בח. בחדשי הקיץ). רסא. שח (ארגון ח. בעיירות). של. שלו. שמא־ב.
יק״א (יידישע קאלאניזיישן אסוסיאיישן):
קכ.
ישיבות:
יד. סט (חב״ד בירושלים). קב (של טשרנוביץ באודיסה). קסג (בירות״ו). קעד (בחברון). רפו (בחברון). מגן אבות). שא־ב (הנ״ל). של.
עיי״ע תומכי תמימים. תורת אמת.

כולל וואהלין; פולין:
קכח. קל.
כולל חב"ד:
כו. נז. סט. קד־ח. קי. קיב. קיד. קטו. קכב־ג. קכו־לב. קלד. קמד. קנא־ב. קנח. קס־סה. קעב־צו. קצח־ר. רי. רלו־ט. רעא. שב.
כולל עסטרייך וגאליציאן:
שיט.
כולל רייסין:
קכח.
כולל, ועד הכללי של כל הכוללות:
קכח. קעה.
לוטעראנים:
נא.
סמינר לרבים:
קא. קנט. שלא.
עיי"ע ביהמ"ד לרבנים.
פועלי ציון:
קיח. קלח־מה. קנג־ו. קסד־ע. רא.
פילנטורפיה, חברת מניות לבניית בתים באה"ק:
ע. קכג. רי. ריא. רטו־כה. רכח־ט. רלג. רעו. רפא. רפו. שב. דש. שיב. שיד. שיז־ח. שכא.
ציונים; ציונות:
י. יד. טז. כח. ל. לו־ז. מב־ג. נ. נא. ע. קלג. שז.
קונסול(יה):
שכא (של הונגריה ותורכיה).
קרן לטובת הישיבה:
עג. עח. פח.
ראם, בית דפוס:
רעח.
רפורמים:
קנט.
תומכי תמימים:
ליובאוויטש (או כללי): יד (אוסף חרומות באופן רשמי). כה (החזקת הבחורים בהכשר). ל. לב. מ. מט (לימוד הספרות והשחיטה). נג. סג־ז. עג־ד (מגבית). עז־פ. פה־ו. פח. קיא. קיז־ח. קלד. קלט (רשיון). קמ־מב (הסכסוך עם פועלי ציון). קמה. קנד־ה (כנ"ל). קנז (הלימוד). קסו (הסכסוך הנ"ל). קסט. קעא. קצו. רב־ג. רה. רח. רי. ריא. ריח (ר"מים נוספים). ריח־ט (בתקנון פילנטרופיה). רכא. רסט־רעא. שטו־ז.
חדרים: קיז. קלו (בית חומה). קמט (כנ"ל). קנא־ב. קנו (כנ"ל). קנז (הלימוד).
באבינאוויץ: רפא. רצט. שטז.
דאקשיץ: סד. קנז.
האראדישץ: סד. שטז.
זעמבין: סד.
שצעדרין: רפא.
תורת אמת:
קז. רי. רטז. שב.
תלמוד תורה – ראה חדרים.

מפתח אנשים

אבאלייענסקע (סגן שר הפנים): לו.
אברהם, הרה"ק מקאליסק: קעח.
אברהם מאלוקסט: רנ.
אברהם: קמט. קנד.
רא"ג: סד.
אהרן: קמו.
אהרנסון, שלמה אהרן: קלג.
אווערבוך, צבי הירש: רכג.
אוטעווסקי, שמואל: קכב.
אולמן, שלמה זלמן: שיט.
אופנהיים (רופא בברלין): רלב. רלו. שכו.
אורנשטיין, יעקב: קסא.
אזולאי, חיד"א: קצג.
אטלס, מאיר (הרב משאוועל): שכט. שלא.
איגנאטאוו, ניקלאיעוויץ (שר ההשכלה): קלט.
איטקין, חיים ליב (הרב באטשאקוב): קה. קז. קטו. קנא. קנו.
איידליץ: כח.
אלבערט (רופא בפ"ב): רלט.
אלטמן: רו.
אלטר, אדמו"ר אברהם מרדכי מגור: רס. רפב. ש. דש־שט. שיב. שלב. שמז.
אליעזרוב, שלמה יהודה ליב (שיל"א): כו. נז. ע. קד. קז. קכ. קס. קעד. ריא. רטז. רכב. שב.
אלכסנדראוו, חיים משה: נג. פ.
אנזבאכער, האחים; ר"ד: רט. רכה.
רא"נ: רטו.
אסתרמן, שמואל גרונם (משפיע בישיבה): קיז. רסג. שטו.
אפנדי, דאהוד (המשומד): רפה. שיב. שטו.
אפטער, ר"מ: קי. רמא.
אפרת, דובער (רב בחברון וממונה בכולל חב"ד): קכב. קס. קעב־ד. ר. רכא.
אראנאוויטש, אנשיל: מב־ג. רז. רפא.
באגאדאנאוויץ: לו.
באגין, חיים: ר. רלו־ז.
באנדלער: קנ.
באס, יעקב: כא־ג. קה. קז. קטו.
בוחאוויץ, ר"ש: כב.
בוים (רופא): עדר.
בוליגין (שר הפנים): צד.
בורנשטיין, אדמו"ר שמואל מסוכטשוב: רפב. ש. דש. שז־ט.
ביבערפעלד: שכב.
ביכאווסקי, חיים אליעזר: ר.
בלומנטאל (רופא): רלב. רלו.
בלינר, מיכאל: עט. קיז.
בנימין: עז.
בעזפאלאוו, יעקב מרדכי (רב בפולטובה): ו. ז. ט־י. כ. נח. פז. קה. קז. קטו. קכט. ר. רכו. רסב. שי. שכט־ל.
בעזפאלאוו, שמואל: עג. פט.
בעזפאלאוו, שניאור זלמן: עט. קיא.
בערג (רופא בריגא): רלט.
ברון: מט.
ברוק, צבי: קמ־מב. קנד. קסד.
ברייער, שלמה זלמן (הרב בפרנקפורט): רפג. ש.
בריסא (רופא בפריז): כח. לג. נג.
ברלין, ר"ב: קלד.
ברלין, זיסקינד: לה. מז. מט.
ברלין, חי' אסתר (אשת הר"י): רלו. רמ. רעא.
ברלין, ישעי': א. ב. ח־ט. יב. יז. יט־כא. כג־ד. כח־ט. לג. לט. מז. נה־ו. נט. סג־עא. עג־ז. פא־ד. פו־ט. צד־ה. קכ. קכב־ג. קלו־ז. קמ. קמג. קסח־ע. קצה. רג־ה. רי. ריג. רטז. ריט. רכא. רכג־ד. רל־לו. רמ. רמב. רסג. רסז. ער. שטו. שיח.

ברלין, שלמה זלמן: ג. יב. יד. טו. פד.
ברנשטיין, רמ"ב: יד. יט. לט. פג. פח.
קיא. קלט. קמא. רו. רכב.
רב"ש: קו.
גארעלקין, ליפא: רפו.
גארפינקל, אלי' אהרן: רלט. רמ. רפד.
גוטליב: ריח.
גוטרמן, האדמו"ר אהרן מנחם מענדל מראדזימין: ס.
גוראר', חנה (שניאורסאהן): רמג.
ברוב האגרות לכ"ק בנו, נכללו גם בנותיו בפני' שבראשן, ולא נרשמו כאן לרוב המצאם.
גוראר', איסר יהודה: ל. לא. עח. שיט.
גוראר', מנחם מענדל: רלו. רנו. שכו.
גוראר', נתן: מח. פט. צא. קכ. קכז. קלד.
רד. רי. ריג־ד. רכה. רנו. ערה. רעח.
גוראר', פאליק: עט.
גוראר', שמואל: כ. כא. כג־ד. כח־ט. מ.
מג. מו. מח־ט (ובנו). סה. ע. עג. פג.
פו־צא. קה. קז. קיד. קכו. קלד. קנא.
קסו. קסח־ט. קעא. רד־ה. רי. ריא.
ריג־ז. רכ. רכא. רכט. רלה־ו. רלח.
רמד. רנג־ו. רסח. רפג. רפה. ש. שג־ה. שט־י. שיד. שיט. שכו. שכט.
גוראר', שניאור זלמן: רלו.
גורדון, אליעזר (הרב בטעלז): רנט־סא. שט־י.
גינזבורג, דבורה לאה (אחות רבנו): עז. ערה.
גינזבורג, ברון דוד: קג. קמח. קנ.
גינזבורג, ברון נפתלי הרץ: ב. ג. ו. יד. יז־ח. לה. לו. לט. מג. נב. צו. צח־ט. קי. קכה. קלג. קצו.
גינזבורג, ר"נ: שכו.
גיני: שיד.
גערבער (רופא): רעח.
גרודזנסקי, חיים עוזר (הרב מווילנא): ס. עה. קלג. קצו. רז. רנט־סא. רסד־ו. רסח. דש. שח־י. שיב. שטו־ז. שכ. שכט־לח.
גרוסמן, אשר: מב. פה. קה. קז. קלא.
גרינפרעס, דובער: רנ. שכז.
דארמאן, זעליג: מב־ג.
דובין, שניאור זלמן דובער: רכג.
דובער, הה"מ ממעזריטש: רנב.
דובער, אדמו"ר האמצעי: קעב. קעח.
ראה מפתח ענינים ערך מאמרים. מכתבים. ספרים.
דוד המלך: קב־ג (הי' בתחלה בחברון ולאח"ז עלה לירושלים. ד. מל' וחברון כתר מל'. ד. נמשח בקרן – שרש מל' מהכתר).
דוד טעביל, רב דמינסק: ו. יב.
דוואסקין, אליעזר: ל.
דוליצקי, שמואל אבא: רח.
דימשיץ, אייזיק: עג.
דינין, אייזיק: מ.
דנציגר, אדמו"ר ירחמיאל ישראל יצחק מאלכסנדר: רפב. ש. שח־ט. שיב.
האופל (רופא): ער. שב.
האריוויטש, הרב: מט.
הארנשטיין, אברהם: פא.
הארנשטיין, זלמן: רמו. רנא. רנד.
הארנשטיין, חי' מושקע (אחות רבנו): קח. קסו־ז. רנ. רנב.
הארנשטיין, ר"י: רנא־ב.
הארנשטיין, משה: קסו־ז. רמז. רמט. רנ. רנב. רנו.
הארנשטיין, שיינא (שניאורסאהן): כ. כב. ברוב האגרות לכ"ק בנו, נכללו גם בנותיו בפני' שבראשן, ולא נרשמו כאן לרוב המצאם.
הויזמן, שמעון: קכ. רפה־ו. שב. שיב. שיד. שכא.
הופמן, יהודה ליב: נח.
הופמן: שג.
הורוויץ, יוסף יוזיק: שה. שכה.
הורוויץ, יעקב: לה. מא. מו. סד. עג־ד. עז. פג. פח. צד. קמא. קעא. קצו. רה. רכא. רכג. רלה־ו. שכט.
הורוויץ, ליב: צט. קא. קט. קכא.
הורוויץ, מאיר ליב: קכו. קנא.
הימלשטיין, יחזקאל: ל. עח.

הלפרין, אלישע: צח.
הלפרין, ר״י: רה (ר״מ חאסידאוו).
המון, משה: קצג.
הנדין, ר״י: קי.
הנ״ס: קא.
הרצל, ד״ר בנימין זאב: יד. כג. לו־ז. נ.
וואגמייסטער, ר״י: כב. פא. פו־ז. פט. קב.
וואלף בן שמואל יצחק: קיח.
וואלף אליקים: רט־י. ריט. רכה. רעט. דש. שיב. שיז־ח. שכ־כג.
וואלשאניק, שניאור זלמן יצחק: נו. סג. עז. צד. קכב. קמא. קעג. רז. ריט. רכא. רכג. רלד־ה. רמב. רסז. רעא. שיח.
וואראשאווסקי: צז.
וואראשאווער: כב־ג. פט.
וויטה, ס. (שר): קיט.
וויינברג, אדמו״ר שמואל מסלונים: ו.
וויסאצקי: קכה.
וויעראבייציג, ר״ר: מח.
ווישניאק: ב. לט.
רז״ב: קיח.
זייפערט (רופא): קצה־ו. רכח.
זיסלין, שאול דובער: רח.
זכות, משה (רמ״ז): רט.
זלטפולסקי, שניאור זלמן: קל.
זלמן: נח.
זלמנוב, שרגא פיוויש: נד.
זלמנסון, לוי יצחק: קסו.
זעליחמאן: צז. צט.
זעליקסון, יעקב קאפיל: לג. פ. קו. קיא. קיז. קכב (?). קנא. קנו. קסא. רכח.
ר״ז: עח.
חאצקעויץ, ישראל נח: רעט. דש. שיא.
רח״ב שו״ב: קמא.
חיים: קמט. קנד.
חילקוב (שר הדרכים): צח.
רח״ל: יט.
חן, דוד צבי הירש (רד״צ, הרב בטשערניגאוו): עב. שכט.
חן, מאיר שמחה: רעא.
חן, מנחם מענדל: רפג. ש. שכה־ו.
חסידאוו, ר״מ: רה (ר״י הלפרין).
חפץ, מרדכי: עט.
חרוזין (מחלקת הדתות שבמשרד הפנים): רמה.
טיומקין, זאב (וולאדימיר): יד. מב.
טריינין, שמואל מיכל: מא. נג. סו. עג. עז. פב־ג. פט. צז. ק. קג. קט. קכא־ג. קלב. קמו. קמח. קעא. קצו. רכא־ג. רכה. רכח. רלו. רלט־מה. רס. רפד. שג. שה. שח. שי. שיא. שכט־ל. שלח.
טשערנוביץ, חיים: קב.
טשערנין, מאיר מרדכי: מב. מד. קסז.
יוסף הלוי הנזיר: קצג.
רי״ל: קמח.
ינובסקי, איסר (הרב בקריוואי ראג): קמו.
ינובסקי, מאיר שלמה: פה. קלא.
יענין: רמט. רנב.
יעקב, יאנקעלע: רכט.
יעקב ליב: קנא.
יעקבסון, ר״ש: רכג.
יצחק: עט.
ירושלמסקי, משה נחום: רא. רסא.
ישראל, בעש״ט: רנב.
ישראל: רפ.
רי״ח: קנח.
ר״י: קמט. קנד. רצט.
כהן, אברהם: קסג.
כהן, בנימין (רב״ך): רט.
כהן, מיכאל (הרב בפולדא): רפג. שה. שכא.
כהן, מ.: ערב.
כהן, פנחס: שכא.
כהן, שלום: נח.
כהן: רט.
כהן — עיי״ע קאהן.
כצמן, שמואל: עט.
לאגאויער, לוי: קלד.
לאגאויער, יצחק צבי: רפא. שה. שיא.
לאנג: כח. רכ.
הלוי, יצחק אייזיק: רס.
לוי (רופא): שכה.
לויטין, זאב וואלף (משגיח בישיבה): שטו.

לוין, יוסף: פב־ג. צ. צד. רסח. שכח־ל.
לוין, שמריהו: ע.
לוין, הרב בחארבין: צו. קכא.
לוין־עפשטיין: נד.
לוקייאנאוו: קב.
לוריא, ד״ר: קנט.
לוריא (רופא בברלין): ערב. עדר. שכה.
ליברמן, רופא בוויטבסק: קיט. קלג.
ליובינסקי, ר״י: ש. שח.
ליין, אלחנן ופרץ: קנא.
ליפשיץ, יעקב מקאוונא: לא. מג. רז. ריט. רכ. רס. רסד. שיג.
ליפשיץ, יעקב זלמן מבריסק: דש. שט. שיג. שכט־ל.
ליפשיץ, ר״מ (שו״ב בפריז): נ. נד. קט.
ליפשיץ, נטע: רו.
ליפשיץ: רפ.
לעמפערט, ברכה צבי׳ גיטל: כו. מה. רז. ריז.
לעסער (רופא): עדר.
מאדייעווסקי, אברהם: קנב.
מאדייעווסקי, אליעזר משה: ה. ז. ט־י. טו. כו. נז. עב. פת. קד. קז. קיב. קטו. קיט. קנב. קסד. קצו. רנח. רסד. רפא־ג. ש. שכט־לא.
מאדייעווסקי, יהודה ליב: רנח.
מאלוע״ר (רופא בברלין): ערב.
מאלכין (עו״ד): כה.
מאני, אהרן: שיד. שיז. שיט.
מאנעסזאן, חיים: קלט.
מאנעסזאן, יהודה ליב: כג.
מאנעסזאן, מנחם מאניש: ט. י. יב־ג. טז. יט. כא־ב. כח. לד. לח. פב־ג. פז. פט. קא־ב. קטו. קכב. קמא. רכא. רלה. רמד.
מאס׳: טו. כט.
מארגאלין, יצחק: פא־ב. פד. פט. צח. ק.
מארגאלין: פא.
מאריאשין, נחמן (נאמן בית רבנו): מב. נב. צג. רב.
מאשייעוו, חיים: קצו.
רמ״א: רכג.
רמ״ב: פה.
מדיני, חיים חזקיהו (חח״מ): סט. ע. קכח.
מדליה, שמריה ליב (הרב בוויטבסק): ש. שכה־ו. שכט. שלא.
מונק, עזריאל: שכב.
מוצניק, ד״ר: צח.
מושל פלך: ו (הוראדנא). י. יב. יז (הנ״ל). קכה־ו. קמט. רנט. רסא. שכט (ווילנא). שלח (הנ״ל).
רמ״ח: מד. מט.
מיחיילעס (רופא): רלו. עדר. שכה.
מייזל, אלי׳ חיים (הרב מלאדז): יג. עה. קלג.
מירלין (עו״ד): כה.
מירסקי, סוויאטופולק (שר הפנים): ע. פא־ב. פד. פו. פט. צ. צד.
מנוחין, יהודה ליב (ממונה בכולל חב״ד): קכב. קס. קעה. רכא.
מנחם מענדל, הרה״ק מוויטבסק: קעח.
מענדל (רופא): מז. רלב. שכו.
מענדל: קמב.
מרווזוב, אלחנן דובער: לב. מד. עח־ט. שטז.
משה, הרמב״ם: קנה.
משה, הרמב״ן: קנה.
משה, בהרה״ק מוויטבסק: קעח.
משה, באדה״ז: קעח.
משה ליב: שטז.
משה שלמה (בע״ג): סב.
ר״מ (נ״ג הר״י ברלין): רסט.
ר״מ: שטז.
רנ״א: יד. יח. לד־ה.
נאה, הירש: קא.
נאה, מנחם מענדל: קסא.
ניקאלאי, הצאר: קנב.
סאחארוב (שר הצבא): צח.
סארקין, יעקב יואל: קמט.
סולובייצ׳יק, חיים (הרב מבריסק): ה־ו. ס. עה. רמו. רסד. דש. שט. שטז. שכט. שלא. שלג.
סופר, אברהם חיים דוד מדרוהוביטש: שיט.
סופר, יצחק ליב מדרוהוביטש: שיט.

סטאלבערג, אלימלך: שכב־ג.
סטוליפין (שר הפנים): רנט. שלה. שלח. שדמ.
סיפיאגין, דמיטרי (שר הפנים): לו.
סירקין, אברהם יוסף: קצז.
סלונים, יעקב (כולי): קעח.
סלונים, מנוחה רחל: קעח.
סלונים, מרדכי דובער: סט. קס. קעב־ד. קצה. רלו.
סלונים, משפחת: קצד.
סמרגונסקי, משה יצחק: רנא.
סנדר: שכד.
סעבע, ר״א: רי.
עהרמן, נפתלי הרץ: שכא.
עליאך: קמח. קנ. רח.
ענגל: שיב.
עפשטיין, שמואל ליב: יב. טו. יט. כא־ד. כח־ט. לח. מט. פו. צ. צד.
פאליי, פייטל: רמז.
פאליי, שמריהו (סארגיי): רמז. שכז.
פאלטר׳: קב.
פאליטצער (רופא): קנ.
פוטליק, שלום: קיא.
פויזנר, ר״ל: קצח.
פוליקוב, יעקב: ד.
פלווה ויאצ׳סלאוו (שר הפנים): א. ה. ו. יד־ז. כא־ג. כט. לד־ט. ע.
פרומקין, ישראל דובער: קס. קסד. קצח־ר. רכא. רכד. רלו. רעט.
פרידמן, דוד (הרב דפינסק־קרלין): קנח. רמו. שכט. שלח.
פרידמן, אדמו״ר ישראל מטשורטקוב: צח. רפג.
פרידמן, אדמו״ר ישראל שלום יוסף מבוהוש: רפג.
פריוו׳, ר״א: קב.
פרלוב, חי׳ מוסיא: רא. רסה.
פרלוב, יוסף יצחק: רסו.
פרלוב, אדמו״ר ישראל מסטולין: רפג.
פרלמוטר, שלום: צח.
פרסון, אברהם אבלי: כג. קו. קיד. רנו. ערה.
פרסין, זלקינד: קנא. קנו. רמו־ז. רמט־נה. רסט. רעח. רפא. רפג. שה. שיא.
פרסין, זעליג: רנא־ד.
רפ״ר: פה.
רצ״א: ריג.
צוקרמן, מנחם מענדל: מט.
צוקרמן, פרומא: רמב.
צוקרמן: שג.
צייאן (רופא): עדר.
צירלסון, יהודה ליב: ח־ט.
קאבאקאוו, רי״ד: קנח.
קאדינסקי, דובער: רמד.
קאהן (רופא): רלב.
קאוסשאנסקי, יוסף: קא.
קאסאווסקי, יצחק: שכט. שלא. שלח.
קאשיצקי, בנימין והלל: קג.
קוז׳וויניקוב, דובער זאב (הרב ביקטרינסלוב): ר. רמז־ח (ואלמנתו).
קויפמן, ר״ד: לג.
קומיסר, יחיאל: ריח.
קונקי, יוסף: קצג.
קופערוואסער: צח.
קורטין, משולם: רח.
קזרנובסקי, אליעזר שמעון: קיג.
קזרנובסקי, שמרי׳: קעב־ג.
קלאצקין, משה צבי הירש: קלח.
קנטור, מנחם מענדל (משרת רבנו): נ.
קפלן, אליעזר: ל. קנו. ריח. רפא. רצט. שטז.
קצנלנבויגן, דוד טעביל (הרב בפ״ב): קלג. שכט. שלא. שלד.
קרעבס, מ. ל. (הרב מטעם במושבות חרסון. היהודי המלומד בממשלה): רמד־ה. רס. רפד. שג. שז־ח. שי.
ראט (רופא במוסקבה): קלד.
ראפאלאוויץ, יצחק יואל (הרב בקרעמענטשוג): עב. קכו. רסב. שכט. שלא.
רבינוביץ, אליהו עקיבא: ו.
רבינוביץ, אליעזר (הרב במינסק): רעט. שט.

רבינוביץ, צבי הירש (הרב בקאוונא): מג. ס. עה. צו. צח. רסא. שט.
רבינוביץ, שמואל (הכותב): לא. מ. ח. סא. קיד. קנ.
רוזין, חיים מאיר (משרת רבנו): נ.
רוזנבלום, חיים יוסף: רמג.
רוזנבלום, משה: שכט. שמז.
רוזנפלד, צדוק: צח.
רוזנצווייג, אברהם: קלו. קנא.
רוטשילד, ברון: קי.
רומנו, אברהם (ורבקה): רפה. שיד.
ריבלין, אלי' יוסף: קצב.
ריבלין, בנימין: קעד.
ריבלין, ר"ש: קג.
ריגמער: שח.
רייך, דובער: קטו.
רייך, משולם: קכו־ל. קצח.
ריימן (רופא בפריז): לב־ג.
ריינעס, יצחק יעקב: שז.
רפופורט, ר"מ: רו.
רפופורט: כח.
שאול: נב. צג.
שארקא (רופא בפריז): לג.
שוואבלין, רמ"ל: דש.
שוחאט, שמואל תנחום: רטז. ריז.
שטיינגארט, ר"ש: עז.
שיינברג, צבי: צח.
שיינפינקל, שלום שמחה: רפו.
שלאנק, מרדכי (ממונה בכולל חב"ד): קכב. קס. ר. רכא.
שלעזינגער, האחים: קמח. קנ. קנח.
שמואל דער שרייבער — ראה רבינוביץ.
שמואלזאן, חיים: רעט.
שניאור זלמן, אדה"ז: פט.
ראה מפתח ענינים ערך ספרים.
שניאור זלמן, בעל ה„תורת חסד": סט.
שניאורסאהן, אברהם מקישינוב: צח. רנא־ב. רנו.
שניאורסאהן, אהרן משה: קסג.
שניאורסאהן, בנציון: רמט. רנו.
שניאורסאהן, בתיה: סא.
שניאורסאהן, חי' מושקא (הרבנית שתליט"א): ברוב האגרות לכ"ק בנו, נכללו גם בנותיו בפני' שבראשן, ולא נרשמו כאן לרוב המצאם.
שניאורסאהן, חיים ישעי' (הרב בראמען): שכט.
שניאורסאהן, יהודה ליב (הרב בוועליז): קה. קו. קטו. רסב. רפג.
שניאורסאהן, יוכבד: שטו.
שניאורסאהן, אדמו"ר מוהריי"צ — לא נסמן לרוב המצאו.
שניאורסאהן, אדמו"ר מהרי"ד מלאדי: סט. עה. רכא.
שניאורסאהן, ישראל דובער: סא.
שניאורסאהן, לוי יצחק (אבי כ"ק אדמו"ר שליט"א): פה. קה. קו־ח. רמז־ח. שכז־ח.
שניאורסאהן, לוי יצחק (מנעזין): קסג.
שניאורסאהן, מנחם מענדל (אדמו"ר ה„צמח צדק"): קמה. קעב. קעח. ר. רטו. רסג.
ראה מפתח ענינים ערך מאמרים. ספרים.
שניאורסאהן, מנחם מענדל (אחי רבנו): כז. מ. מו. נג. נה. סא. סה. קח. קמח.
שניאורסאהן, מרדכי (רב בוויטבסק): עז.
שניאורסאהן, נחמה דינה: כ. כב. כט. לב. נ. קו. קמא. קנד. קנז. קסד. קסו. קסח. רט. רטו. רכ. רכח. ערב. ערה. רעח־פ. שב. שיג־ד. שטז.
ברוב האגרות לכ"ק בנו, נכללה גם היא בפני' שבראשן, ולא נרשמו כאן לרוב המצאם.
שניאורסאהן, רבקה (אם רבנו): כד. כו. מד־ה. נב. נח. סא־ב. קח. קיד. קטז. קיז. קלד. קמא. ר. רז־ח. ריז. רלב. רלט. רמ. רמג. שב.
שניאורסאהן, שטרנא שרה (אשת רבנו): לא. מד. סב. צא־ב. קלד־ה. קמא. קנג. קנז. רד. רו־ח. ריא־ב. ריז. רכג. רכז. עדר. רעז. שיא. שטו.
שניאורסאהן, אדמו"ר מוהרש"ב מרעציצע: עה. קצח. רכא. רעא.

שניאורסאהן, אדמו"ר מוהר"ש: ע. קמה. רמד.
ראה מפתח ענינים ערך פתגמים.
שניאורסאהן, אדמו"ר מוהרש"נ מבברויסק: ס. סט. עה. קנח. קעב. רכא.
שניאורסאהן, שניאור זלמן (הרב בסטרדוב): קכה. קמז. קמט.
שניאורסאהן, שניאור זלמן אהרן (רז"א, אחי רבינו): ב. ג. יד. טו. לט. קמ־מד. קנד. רט. רנ.
שניאורסאהן, ד"ר: קלד.
שפירא, נתן (רנ"ש): רי.
שפירא, רפאל (הרב מוואלאז'ין): שכט.
שפירא: כח.
שפרינגל: רח.
שקאראחאד (בן בן־ציון): קמב.
רש"ק: ערב.
שר: כא (ההשכלה). כג. כט (ההשכלה). פ. פא (הדרכים). קכה (המחוז).
במקום שנתפרש שמו, בפנים או בהערות, נרשם במקומו.
ר"ש: קמו.
תומרקין, ר'י: קטו.

מפתח מקומות*

אודיסה: לד. קב. רמד.
אונזבאך: שכא.
אטוואצק: שה.
איטליה: קצג.
איידקונען: רו־ז.
איישישאק: שט.
אליכסאנדראווא: כז.
אמסטרדם: צט.
אנגליה: מז. נא.
אנטווערפין: רמד.
אסטראוו: עז.
ארענבורג: צט.
ארץ ישראל; ארץ הקודש; אח״פ (ארץ חפץ):
כו. קו. קי. קעג. קעז (קדושתה מתגלה בהסרת הערלה). רי. ריא. רטז. רכב. רעא. רפה. ש.
ראה מפתח מוסדות ערך כולל חב״ד.
ארה״ב; אמריקה: קיח. קנט.
ארשא: פד. קכד־ה. קלח. קמב. רפא.
אשכנז: רה. שכג.
באבינאוויץ: שמז.
ראה מפתח מוסדות ערך תומכי תמימים.
באבראוו קוט: ל.
בארנאוויץ: רס.
בארן (נאות דשא): קו־יא.
בברויסק: עה.
בוכארא: רכב.
ביאליסטאק: יא.
בסרביה: צח.
בענדער: רנב.
בריסק; ברעסט: ס. עה. רסד. שכד־ה. שכז.
ברלין: כז. צט. רו. ריא. רל־לב. רלה־ו. רעא־ז. שיז. שכא־ו.
ברעסלא: שכ.
גור: קמח. קנח.
גליציה: רכט.
גראיעווע: שיח.
דאברינקא: רמד.
דאקשיץ — ראה מפתח מוסדות ערך תומכי תמימים.
דובלען: רלב. רלט. ער. רעא. שב.
דווינסק; דענעבורג:
יג. עג. פב. צח. קו. רה. רז־ח.
דריבין: רמט (המ״ץ).
דריסא: קו. רז.
האמבורג: קעא. ריט. רכט. רלה־ו.
האמיל: א. לו. צט. קכג. קכה.
האראדישץ — ראה מפתח מוסדות ערך תומכי תמימים.
הולנד: רה.
הוסאטין: רט־י. ריב. רטז. רכב.
הוראדנא — ראה מפתח ענינים ערך אספות.
וואַרשא:
ט. יא. כז־ט. לד. מ. נב־ד. ס. פא. קא. קו. קיג. קמז. קסה. שכה.
וויטבסק:
ב. ג. כז. לט. נח. עז. פ. צא. קיט. קלג. קמ־מב. קנד. קסו־ח. רה. רז. רט. ריד. רכה. רכח. רלט. רמ.
ווילדונגען: שיא.
ווילנא:
א. ו. לא. מ. מב. נח. ס. ע. עה. עח. פ. פה. רז. רס. רעח. שיח.
וויסבאדען: קעא. קצו. ריב. רסג. שכה־ו.
וויען: מ. נב. נד. קו. קיג. קנד. קנו. קסד. קסז.
ווירבאלין: שכ.

---

*) לא נסמנו המקומות המצורפים לשמות האנשים.

ווירצבורג:
קכג. קצה־רו. רי. ריא. רטז. רכ. רכט־לז. רפב. ש. שט־י. שיז.
וועזבאלאווע: שיח.
זאדין: רכט. דש.
זנאמינקא: נו.
זעמבין — ראה מפתח מוסדות ערך תומכי תמימים.
חארבין: עו. פא. ק. קא. קכא.
חברון:
נז. סט. קכ. קס־סג. קעב־צב (ח. וירושלים); קצט. ר. רסג. שכ.
החצרות בחברון: סט. ע. קכ. רי. ריא. רטז. רפה־צח. שא. שיב. שיד. שטז. שכא.
ראה מפתח מוסדות ערך ועד חברוני.
חרסון: פ. קצח. רמד.
חרקוב: מ. פ. קכח. רכב. רנו.
טבריה: קעח. קצט.
טשארקאוו: נב. צח.
טשערניגאוו: נח. עב. קלו.
יאנושפאל: קח. קסו־ז. רנב.
ייליסאבטגראד: יד.
יפאן: מז. עו. קי.
יפו: קצט. רלח.
יקטרינוסלב: פ. קצח. רכב. רמד. רמז־ח. שכז.
ירושלים: סט. קכב. קס־סד. קעג־צג (י. וחברון). קצח־ר. ריט.
לאדז: עה. קיט.
לאדי: עה.
לאזניא: קד. קמו.
לונדון: צט. קנח. רנו. רפו. שא.
ליובאוויטש — לא נסמנה לרוב המצאה. ראה מפתח מוסדות ערך תומכי תמימים.
ליוורנו: קצג.
מאה שערים (ירושלים): קסג.
מאריענבאד: ריא. עדר־שכב.
מוהליב: נח. פ. רכו.
מוסקבה:
צח. קב. קכה. קכח. קלג־ו. קלט. קנו. רכב. רמו. רמט. רנג־ה. רנז. רסז־עא. רעז.
מושבות חרסון: רמד.
מינסק: טו. כא־ב. כח. מט. נח. פ. שכד.
מענטאן: פו. צ. צה. קלו. קע. רה.
מצרים: קצג.
נאהיים: קסח. רכט. רלה.
נעויל: קנא.
נעזין: קסג.
סאמאר: צז. צט.
סטרדוב: מא (?). ס. קכה.
סיביר: קעה.
סמאלענסק: ח. סג־ה. קעא. שטז.
סמרקנד: רכב.
סערעברינקא: נו. נט.
פאדאל: שז.
פאייטאן: נו.
פאסלא: קנד. קסד־ה.
פדברנקה: קז.
פויזן: רו.
פולטבה: עו. פ. קצח. רמד.
פולוצק: יג.
פולין: יא. נא. שח.
פטרבורג:
א. ד. ו־טז. כא. כג־ד. כט. לג. לז־ח.
מ. מב־ג. נג. סג. עא. עג־צח. קא־ד. קכא. קכה. קכח. קלט. קמז. קמט.
קנט. קעא. קצו. רכב. רכד. רלח־מ. רמג־ה. ש. דש. שז־ח.
פינלנד: שלז. שמה.
פעסט: צט.
פראנדעסבאד: שטו.
פריז: ד. כה־נד. סא. עו. קלז. קמח. רה.
פרנקפורט: מד. צט. קעא. רה. רכט. שב־ד. שכו.
ציארנא רויציא: קד.
צפת: קעח. קצג. קצט. שכ.
צרפת: רמו.
קאוונא: יא. נח. ס. עה. צו. צח. רז. ריח.
קאואטין: רנ.
קאליסק: קא.
קאמינקא: מא־ב. צג. רנב.

קאראפ: קמט.
קארלסבאד: קיד. קמו. רפג.
קהיר: קצג.
קושטא: קצג. רפה.
קיוב: פ. פא. רמו. רנ־נד.
קיסינגען: רכז. רמה. ערה־ז. רעט־פ. שב. שי. שיג.
קישינוב: א. לו. צח. רמט. רנג־ה. רנז.
קניגסברג: כג. קו. רו. רכא. רלב. רנו. רנט. רס. ערב־ג. ערה. רפ. רפב. רפה. שב. שטו. שיח. שכא־ב.
קניגסווארט: רעח. ש.
קעלץ: קיט.
קראנץ: קו. קיג. ריא. שיא. שיג. שיז. שכ.
קראסנאלוק: קא. רכז.
קראקא: ח.
קריסלאווא: צז־ח.
קרעמענצוג: כג. עו. קיא. קיט. קכח. קעא. רטז.
ראדזימין: ס.
רודניא: נו. צא. רז.
רוסיה: כג. מז. עו. קי. קכח. קעה. רי. ריא. רפ. רפה. ש. שח. שיד. שכב.
ריגא: מז. סה. פ. פא. קכ. קמד. קצו. רטז. ריז. ריט. רכא. רלב־ד. רלט. רמא. רפג. שטו.
ריינפאל (נאות דשא): ס־סב.
רעציצע: עה.
שוינציאן: רז.
שעבעקינא: קד־י.
שצעדרין: ריח.
ראה מפתח מוסדות ערך תומכי תמימים.
תורכיה: רפה. שיב.

לזכות

שניאור זלמן בן אסתר
וזוגתו חוה בת שרה ברכה
בנו יצחק מאיר בן חוה
בתו אסתר בת חוה
בנו נתן בן חוה
כלתו חנה רבקה בת רחל דוואשע
חתנו מנחם נחום בן גיטל
כלתו צבי' מרים בת שיינא חוה
נכדו מנחם מענדל בן חנה רבקה
נכדתו שרה ברכה בת חנה רבקה
ובעלה יהושע בן עטא דבורה
נכדתו אסתר בת חנה רבקה
נכדו אברהם יהושע העשיל בן חנה רבקה
נכדו צבי הירש בן חנה רבקה
נכדתו נחמה דינה בת חנה רבקה
נכדו נתן בן חנה רבקה
נכדתו פריידא מלכה בת חנה רבקה
נכדו ישראל בן חנה רבקה
נכדתו גיטל בת חנה רבקה
נכדו שמואל בן חנה רבקה
נכדתו רבקה בת אסתר
ובעלה אהרן בן גיטל לאה
ובנם לוי יצחק
נכדתו שרה ברכה בת אסתר
ובעלה מנחם מענדל בן האדא רייזל
ובנם לוי יצחק
נכדתו מלכה בת אסתר
ובעלה אליעזר אלימלך בן אסתר רייזל
נכדתו חנה בת אסתר
נכדו אברהם יהושע העשיל בן אסתר
נכדו יוסף יצחק בן אסתר
נכדו נתן בן אסתר
נכדו שלמה בן אסתר
נכדתו רחל רייזל בת אסתר
נכדו שלום דובער בן אסתר
נכדתו דבורה לאה בת אסתר
נכדו אברהם יהושע העשיל בן צבי' מרים
נכדתו חנה בת צבי' מרים
נכדו משה מרדכי בן צבי' מרים
נכדתו אסתר בת צבי' מרים
נכדתו דבורה לאה בת צבי' מרים
נכדתו רבקה בת צבי' מרים
נכדתו שטערנא שרה בת צבי' מרים